วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

Journal of Social Science and Cultural

P-ISSN: 2697-6269 ปีที่ 10 ฉบับที่ 4 (เมษายน 2569)

E-ISSN: 2730-1362 Vol.10 No.4 (April 2026)

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู โดยเน้นสาขาวิชาในด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารการศึกษา การศึกษาการสอนเชิงประยุกต์ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐมิติและการเงิน บริหารธุรกิจ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ อาทิ วิทยาศาสตร์สุขภาพ หรือ การพยาบาล

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

กำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน)

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์ ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

เจ้าของ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

572 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทร. 061-5262919 โทรสาร. 075-340-042 E-mail : suriya.sur@mcu.ac.th

บรรณาธิการบริหาร

ดร.ปุญญาดา จงละเอียด

ผู้อำนวยการส่วนงานสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

นายธีรวัฒน์ ทองบุญชู

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

กองบรรณาธิการ

พระวัชรพุทธิบัณฑิต, รศ., ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พระสาโรจน์ ธมฺมสโร, ดร.

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา

นักวิชาการอิสระ

รองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร. สืบพงษ์ ธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ บุญโท

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

รองศาสตราจารย์ ฟื้น ดอกบัว

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณิศ์ภาพรรณ คูวิเศษแสง
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิศร ยืนยง
มหาวิทยาลัยปทุมธานี
ดร.มะลิวัลย์ โยธารักษ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ สมเขาใหญ่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิโชค ปาณะศรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระศิลป์ บุญทอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ดร.มุกดาวรรณ พลเดช
วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้
ดร.อุทัย เอกสะพัง
มหาวิทยาลัยทักษิณ
ดร.รื่นฤทัย รอดสุวรรณ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
ดร.วงษ์สิริ เรืองศรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
นางอำภาพันธ์ พรหมรา
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
นายเอกพร เอียดจุ้ย
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นายอนุชิต ปราบพาล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายศักดิ์ดา หารเทศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายอภินันท์ คำหารพล
โรงเรียนนาจานซับสมบูรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระณัฐพงษ์ ญาณเมธี

วัดศาลามีชัย

นายบุญญฤทธิ์ ชูราศี

ฝ่ายกฎหมาย

อาจารย์ จรวยพร เหมรังสี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ออกแบบปก

นายวินัย ธีระพิบูลย์วัฒนา

จัดรูปเล่ม

นางสาวศุภิสรา ณ สุวรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด กรีนโซน อินเตอร์ 2001

155/2 ถนนปากนคร ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทรศัพท์. 075-466-031 โทรสาร. 075-446-676

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นฉบับที่ **4** ประจำปีพุทธศักราช **2569** บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ จำนวน 31 เรื่อง ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 30 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 1 เรื่อง เล่มนี้เป็นปีที่ **10** ของการปรับปรุงรูปแบบ และประเด็นหลักเพื่อเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI เพื่อรองรับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index - TCI) และเพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปตามเงื่อนไข และกติกาสากล จึงเปิดโอกาสให้นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา คณาจารย์ ครูอาจารย์ ได้เผยแพร่บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัย ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการ เชิงหลักการเผยแพร่บทความตามเกณฑ์สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาทุกประการ

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน บรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความกรุณาอ่านและแนะนำการปรับแก้บทความวิจัยให้มีคุณภาพทางวิชาการยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

นางสาวปุญญาดา จงละเอียด

บรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการ (ก)

บทบรรณาธิการ (จ)

รูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียน ในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียนเอกชน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 1

A STUDENT AFFAIRS ADMINISTRATION MODEL FOR ENHANCING 21ST-CENTURY LIFE SKILLS OF STUDENTS IN PRIVATE SCHOOLS IN SURAT THANI PROVINCE

กีรติ กุลวานิชไชยนันท์, นพรัตน์ ชัยเรือง และชูศักดิ์ เอกเพชร

วัฒนธรรมความปลอดภัยและประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัยของสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย 13

SAFETY CULTURE AND THE EFFECTIVENESS OF SAFETY MANAGEMENT SYSTEMS IN LOW-COST AIRLINES IN THAILAND

พงศกานต์ แก้วมานะประเสริฐ, คงศักดิ์ ชมชุม และอภิรดา จิตจริง

การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ รูปแบบเนื้อหา ช่องทางดิจิทัล มีอิทธิพลต่อความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตและการตัดสินใจท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี 25

INTEGRATED MARKETING COMMUNICATION, CONTENT FORMATS, AND DIGITAL CHANNELS INFLUENCE INTENTION AND FUTURE BEHAVIOR, AND TRAVEL DECISIONS AT THE WANG SUAN BAN KAEO HISTORICAL SITE IN CHANTHABURI PROVINCE

สันดุสิทธิ์ บริวงษ์ตระกูล, จเร เพ็งจันทร์ และนริส อุไรพันธ์

ส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของ บริษัท บี.โอ.อินเทลลิเจนซ์ จำกัด 45

MARKETING MIX FACTORS FOR HOUSEHOLD VENTILATION FANS OF B.O. INTELLIGENCE CO., LTD.

บัณฑิต เซ็นนิล, ตระกูล จิตวัฒนากร และวงศ์วิศว์ หมื่นเทพ

กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 61

STRATEGIES FOR MANAGEMENT OF COLLABORATIVE NETWORKS FOR EDUCATIONAL SUPERVISION OF LAMPHUN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2

กษิญา ปราณธนินท์, ชูชีพ พุทธประเสริฐ, ศิริมาศ โกศัลย์พิพัฒน์ และภูเบศ พวงแก้ว

รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง: เมืองแห่งวัฒนธรรม วิถีชีวิต และบทเพลง 77

CREATING ARTS OF ANG THONG: A CITY OF ART, CULTURE, WAY OF LIFE, AND MELODIES

เชษฐพงศ์ รอตฤดี, สาริศา ประทีปช่วง และบำรุง พาทยกุล

สารบัญ (ต่อ)

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้สูงอายุในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองใหม่บางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 91

POWER RELATIONS OF THE ELDERLY IN THE LOCAL DEVELOPMENT DIRECTION PROCESS RELATED TO QUALITY OF LIFE: A CASE STUDY OF MAI BANG BUA THONG MUNICIPALITY, NONTHABURI PROVINCE

ชนะศึก วิเศษชัย, วณิฏา ศิริวรสกุล, วชิรวิทย์ วิชาสวัสดิ์, พัลยมน สินหนัง และพิทักษ์ เผือกมี

การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย 106

STRUCTURAL EQUATION MODELING ANALYSIS OF INTEGRATED DIGITAL MARKETING COMMUNICATIONS INFLUENCING CUSTOMER SATISFACTION AND REVISIT INTENTION OF MICHELIN-STARRED RESTAURANTS IN THAILAND

สาวิกา ลิมปะสุวัณณะ และอภิญญา สุพิชญ์

กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 117

STRATEGIES FOR DEVELOPING CREATIVE LEADERSHIP OF ADMINISTRATORS IN PRIMARY SCHOOL UNDER THEOFFICE OF THE BASIC EDUCATION COMMISSIONIN THE NORTHEAST

คนึงนิต บุพศิริ, วาโร เพ็งสวัสดิ์ และวันเพ็ญ นันทะศรี

การพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ 131

DEVELOPMENT OF A DIGITAL PLATFORM TO PROMOTE THE DISTRIBUTION OF BATIK PRODUCTS IN SONGKHLA PROVINCE: A CASE STUDY OF ME-D NA THAP TIE-DYE AND PAINTED BATIK

คณิดา ไกรสันติ, ฐานันท์ ตั้งรุจิกุล, ศุภฤกษ์ ทองประยูร, อรุณศักดิ์ พัฒนกุลอนันต์, สุวัจนี เพชรรัตน์, พาฝัน รัตนะ, พรทิพย์ เสี้ยมหาญ และคุลยา ศรีโยม

องค์ความรู้ศาสตร์โนราสู่แนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับนิสิตครูศิลปศึกษาภาคใต้ 149

NORA KNOWLEDGE AS A FOUNDATION FOR INSTRUCTIONAL APPROACHES IN ART EDUCATION FOR PRESERVICE TEACHERS IN SOUTHERN THAILAND

กิตติศักดิ์ ธรรมอภิบาล, จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า และณัฐธิดา ภู่จีบ

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 163

DEVELOPMENT OF LEARNING MANAGEMENT MODEL USING THE OPEN APPROACH INTEGRATED WITH MATHEMATICS GAMES TO ENHANCE PROBLEM-SOLVING AND MATHEMATICAL CREATIVITY FOR MATHAYOMSUKSA 5 STUDENTS

กิตติปกรณ์ อ้มเถื่อน

สารบัญ (ต่อ)

การรับรู้ การเข้าถึงสิทธิ และความท้าทายในการบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 179

PUBLIC AWARENESS, ACCESS TO RIGHTS, AND CHALLENGES IN THE ENFORCEMENT OF THE PREVENTION AND SUPPRESSION OF TORTURE AND ENFORCED DISAPPEARANCE ACT B.E. 2565 (2022) IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES OF THAILAND

ชลีรัตน์ มเหสักขกุล, กฤษฎา อภินวถาวรกุล, วิรัตน์ นาทิพเวทย์, ธีรยุทธ แก้วสิงห์, ธัญสุดา หน่อแก้ว และชนิฐา บำเพ็ญบุญ

การศึกษากลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยในมุมมองการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมระหว่างจีน - ไทย:กรณีศึกษาฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท” 196

A STUDY ON TRANSLATION STRATEGIES OF YUNNAN DAI CULTURAL TERMS FROM CHINESE TO THAI FROM THE PERSPECTIVE OF CROSS-CULTURAL COMMUNICATION BETWEEN CHINA AND THAILAND: A CASE STUDY OF THE THAI TRANSLATION OF “HISTORY OF THE DAI PEOPLE”

ต้ง หวง, ศิริวรรณ ลิขิตเจริญธรรม และกนกพร นุ่มทอง

กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิต: การเสริมสร้างการควบคุมตนเองในกลุ่มเยาวชนผู้ใช้สารเสพติด 212

LOGOTHERAPY PROCESS: SELF-CONTROL ENHANCEMENT IN YOUTH GROUPS WHO USE DRUGS

บุญโรม สุวรรณพาหุ

ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ (Learning Agility) และความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัย: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองคณะ 223

LEARNING AGILITY AND ITS RELATIONSHIP WITH ACADEMIC ACHIEVEMENT AMONG UNIVERSITY STUDENTS: A COMPARATIVE STUDY ACROSS TWO FACULTIES

บุญญิสา แซ่หล่อ, ปฏิมา เพิ่มพูนพัฒนา, จุฑารัตน์ อินทปัน และรพีวรรณ โสวรรณปรีชา

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต 238

A SCHOOL ADMINISTRATION MODEL BASED ON E-PLC CONCEPT INTEGRATED WITH PDCA CYCLE TO ENHANCE DIGITAL-AGE LEARNING MANAGEMENT COMPETENCIES FOR TEACHERS AT ANUBAN PHUKET SCHOOL

วิลาศ ปริญญานิยม

ความเชื่อและพิธีกรรมตานขันข้าว กรณีศึกษาชุมชนรอบกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา 254

BELIEF AND THE FOOD OFFERING CEREMONY A CASE STUDY OF COMMUNITIES AROUND KWAN PHAYAO, PHAYAO PROVINCE

คงอมร เหมรัตน์รักษ์

สารบัญ (ต่อ)

การใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน: กรณีศึกษา Veggie Table Tech กลุ่มแปลงใหญ่พืชผัก ตำบลบางเขา อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี 269

APPROPRIATE AGRICULTURAL TECHNOLOGY FOR ENHANCING COMMUNITY WELL-BEING AND QUALITY OF LIFE: A CASE STUDY OF VEGGIE TABLE TECH IN BANG KHAO SUBDISTRICT, NONG CHIK DISTRICT, PATTANI PROVINCE

อารีย์ ธรรมโคร่ง, พุมรี อรรถรัฐเสถียร, วาสนา คงขันธ์ และดีน หะยีมะแซ

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูปของชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืนเพื่อการพัฒนาชุมชนประมงชายฝั่งอย่างยั่งยืน ในอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง 282

KNOWLEDGE TRANSFER FOR PROCESSED SEAFOOD PRODUCTS IN THE BAN CHONG FUEN MODEL COMMUNITY: ADVANCING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF COASTAL FISHING COMMUNITIES IN PAK PHAYUN DISTRICT, PHATTHALUNG PROVINCE, THAILAND

นิติยา ศรีพูล, เจริญเนตร แสงดวงแข, สินี กิตติชนม์วรกุล, ชูศักดิ์ นพถาวร และเบญจวรรณ เพ็งหนู

นวัตกรรมการตั้งองค์กรศาลสงฆ์ และวิธีพิจารณาคดีผิดพระธรรมวินัย 297

INNOVATION IN THE ESTABLISHMENT OF THE SANGHA COURT AND THE METHOD OF CONSIDERING CASES OF VIOLATIONS OF THE BUDDHIST

พระครูนิติธรรมบัณฑิต (สุริยา คงคาไหว), พระครูปลัดสาโรจน์ ธมฺมสโร (แซ่อู้), ธานี วรภัทร์, ปุญญาดา จงละเอียด และวิเชษฐ์ สินประสิทธิ์กุล

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษาตามการปฏิรูปอาชีวศึกษาสมัยใหม่ ในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน 310

GUIDELINES FOR DEVELOPING VOCATIONAL TEACHER COMPETENCIES BASED ON MODERN VOCATIONAL EDUCATION REFORM IN YUNNAN PROVINCE, PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

รุ่ย เทียน, สุพรรณี สมานญาติ และชัยวิชิต เชียรชนะ

การศึกษาการพัฒนาการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะ ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบ 321

A STUDY ON THE DEVELOPMENT OF SECURITY MEASURES FOR PUBLIC AIRPORTS BY UNREST IN 3 SOUTHERN BORDER PROVINCES

พิมพ์ตะวัน ขุนจำเริญ, นปภา ภทรกมลพงษ์ และคงศักดิ์ ชมชุม

การยกระดับและเพิ่มมูลค่าชาดอกซ้อผ่านการออกแบบเชิงสร้างสรรค์บนบรรจุภัณฑ์ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย 332

ELEVATING AND INCREASING THE VALUE OF GMELINA ARBOREA FLOWER TEA THROUGH CREATIVE PACKAGING DESIGN OF THE TAI LUE LOCAL FOOD COMMUNITY ENTERPRISE GROUP, BAN HAT BAI, RIM KHONG SUBDISTRICT, CHIANG RAI PROVINCE

ธงชัย ลาหุนะ, อภิสรา กฤตาวาณิชย์ และกนกวรรณ ปลาศิลา

สารบัญ (ต่อ)

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการปัญหาเด็กหลุดจากระบบการศึกษาในประเทศไทย 352

LEGAL MEASURES REGARDING DEALING WITH THE PROBLEM OF SYSEM FOR OUT-OF-SCHOOL YOUTH IN THAILAND

เจษฎา ทองขาว, พรไทย ศิริสาธิตกิจ และจิรนันท์ ชูชีพ

โมเดลเชิงโครงสร้างของความสามารถด้านนวัตกรรมดิจิทัล ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ SMEs ในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย 367

STRUCTURAL MODEL OF DIGITAL INNOVATION CAPABILITY INFLUENCING BUSINESS SUSTAINABILITY OF SMES IN THE UPPER CENTRAL REGION OF THAILAND

ธีระศักดิ์ ทรัพย์ประเสริฐ, พงศกร เอี่ยมสะอาด และพรเทพ แก้วเชื้อ

การพัฒนามาตรฐานอาชีพและจัดทำคุณวุฒิวิชาชีพอาชีพนักเขียนบท 381

THE DEVELOPMENT OF COMPETENCY AND VOCATIONAL QUALIFICATION OF SCRIPTWRITER

เศรษฐา วีระธรรมานนท์ และประภาภรณ์ แสงสุวรรณ

การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา 394

THE DEVELOPMENT OF A LOCAL WISDOM CURRICULUM BASED ON THE TALE OF PAJIT-ORAPHIM IN THAI LANGUAGE LEARNING GROUP FOR SECONDARY SCHOOLS PHIMAI DISTRICT NAKHON RATCHASIMA PROVINCE

พระมหาชรันดร์ สาระกูล, พระอนันต์ ผากา, พระรชต มาตรสอน, พระครูมงคลวิสุทธิบัณฑิต, พระชนาเมธ คำมุงคุณ และโสระยา ไทยอัฐวิถี

รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ 406

A MODEL OF DEVELOPMENT IN MORALITY AND LEARNING BEHAVIOR OF CHILDREN AND YOUTH THROUGH A BUDDHIST-BASED CREATIVE MEDIA PROCESS

พระมหาอุดร อุตฺตโร (มากดี), พระครูใบฎีกามณฑล เขมโก (ชูโตศรี), สมบัติ นวลระออง และอานนท์ เหล็กดี

พฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวแบบอิสระในประเทศไทยของนักศึกษาชาวจีน 417

SOCIAL MEDIA EXPOSURE BEHAVIOR AND USER-GENERATED CONTENT INFLUENCING CHINESE STUDENTS' FREE INDEPENDENT TRAVEL DECISIONS IN THAILAND

อภิวรรณ ศิรินันทนา

การออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส 427

DESIGN OF CLASSROOM PRODUCTS TO PROMOTE LEARNING FOR STUDENTS AT WAT THAIYAWAS SCHOOL

บวร เครือรัตน์ และปวีณา ชัยวนารมย์

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน 441

บทความวิจัย

รูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียนเอกชน จังหวัดสุราษฎร์ธานี*

A STUDENT AFFAIRS ADMINISTRATION MODEL FOR ENHANCING 21ST-CENTURY LIFE SKILLS OF STUDENTS IN PRIVATE SCHOOLS IN SURAT THANI PROVINCE

กีรติ กุลวานิชไชยนันท์*, นพรัตน์ ชัยเรือง, ชูศักดิ์ เอกเพชร

Keerati Kullawanichaiyanan*, Nopparat Chairueang, Chusak Ekpetch

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: pipekeerati64@gmail.com

*Tel: 084-499-8039

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี 2) พัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 และ 3) ตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสะท้อนบริบทของสถานศึกษาอย่างรอบด้าน ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารและครูในโรงเรียนเอกชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 313 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และแบบประเมินรูปแบบ ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพก่อนนำไปใช้จริง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI) ร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานกิจการนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI) รวมเท่ากับ 0.28 ด้านที่มีดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ การส่งเสริมอนามัยโรงเรียน รองลงมา คือ กิจกรรมประชาธิปไตย และวินัยนักเรียน ขณะที่ทักษะชีวิตที่มีดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ภาวะความเป็นผู้นำทางสังคม 2) รูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนที่พัฒนาขึ้น คือ VLIPD Model ซึ่งมุ่งพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 อย่างเป็นระบบ และ 3) ผลการตรวจสอบรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่ารูปแบบมีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับสูงตามเกณฑ์ที่กำหนด

คำสำคัญ: การบริหารงานกิจการนักเรียน, ทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21, โรงเรียนเอกชน, จังหวัดสุราษฎร์ธานี

* Received 4 March 2026; Revised 17 April 2026; Accepted 25 April 2026

Abstract

The purposes of this research were to: 1) Investigate the current conditions, desirable conditions, and priority needs of student affairs administration for enhancing 21st-century life skills in private schools in Surat Thani Province; 2) Develop a student affairs administration model to enhance 21st-century life skills; and 3) Examine the accuracy, appropriateness, feasibility, and utility of the developed model. This study employed a mixed methods research design. The qualitative phase collected data through document analysis, in-depth interviews, focus group discussions, and expert seminars in order to obtain comprehensive data and reflect the educational context thoroughly. The quantitative phase involved a sample of 313 administrators and teachers from private schools in Surat Thani Province, selected through multi-stage random sampling. The research instruments included interview forms, questionnaires, and model evaluation forms, which were validated prior to implementation. Data were analyzed using mean, standard deviation, and the Priority Needs Index (PNI), along with content analysis. The findings revealed that: 1) The overall current and desirable conditions of student affairs administration were at a high level, with an overall PNI of 0.28. The highest priority need was school health promotion, followed by democratic activities and student discipline. The life skill with the highest priority need was social leadership; 2) The developed model, named the VLIPD Model, aims to systematically enhance students' 21st-century life skills; and 3) The evaluation results by experts indicated that the model demonstrated high levels of accuracy, appropriateness, feasibility, and utility according to the established criteria.

Keywords: Student Affairs Administration, 21st Century Life Skills, Private Schools, Surat Thani Province

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 โลกกำลังเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม ส่งผลให้ระบบการศึกษาทั่วโลกต้องปรับเปลี่ยนจากการมุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการไปสู่การพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในโลกยุคใหม่ โดยเฉพาะ ทักษะชีวิต (Life Skills) และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 องค์กรระหว่างประเทศหลายแห่งได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาทักษะดังกล่าว เช่น (UNESCO, 2015) ระบุว่า การศึกษายุคใหม่ต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะด้านการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา ความรับผิดชอบต่อสังคม และความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกัน World Economic Forum 2023 รายงานว่า ทักษะสำคัญสำหรับอนาคตของแรงงานโลก ได้แก่ การคิดเชิงวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และภาวะผู้นำทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศของไทย ทั้งยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (มาตรา 6, 22 และ 24) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมยุคดิจิทัล

อย่างไรก็ตาม รายงานและการศึกษาหลายฉบับในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาได้สะท้อนถึงปัญหา ช่องว่างทักษะ (Skills Gap) ระหว่างทักษะที่ระบบการศึกษาผลิตกับทักษะที่ตลาดแรงงานต้องการ โดย World Economic Forum 2023 พบว่า นายจ้างมากกว่าร้อยละ 40 ทั่วโลกประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะที่เหมาะสม ขณะที่รายงานของ OECD ชี้ให้เห็นว่าผู้สำเร็จการศึกษาจำนวนมากยังขาดทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นทักษะสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าระบบการศึกษาจำเป็นต้องพัฒนากระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่สามารถเสริมสร้างทักษะชีวิตและสมรรถนะสำคัญให้กับผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

ในบริบทของสถานศึกษา การบริหารงานกิจการนักเรียน ถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะและทักษะชีวิตที่พึงประสงค์ ผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน และกิจกรรมเสริมสร้างวินัยและความรับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยหลายฉบับสะท้อนว่าการดำเนินงานกิจการนักเรียนในสถานศึกษายังประสบปัญหาด้านประสิทธิภาพ เช่น การขาดรูปแบบการบริหารที่เป็นระบบ การขาดเครื่องมือในการติดตามและประเมินผล และการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการกำหนดแนวทางพัฒนา (สุจิตรา อร่ามพงษ์พันธ์, 2565) โดยเฉพาะในบริบทของ โรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แม้จะมีความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ปกครองและชุมชนได้รวดเร็ว แต่ยังพบข้อจำกัดในการพัฒนางานกิจการนักเรียนให้สามารถเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างขององค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเอกชนในพื้นที่ดังกล่าว

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนา รูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาเอกชนและสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของผู้เรียน การวิจัยครั้งนี้มุ่งพัฒนา VLIPD Model ซึ่งครอบคลุมหลักการ กระบวนการ และเงื่อนไขความสำเร็จของการบริหารงานกิจการนักเรียน ผลการวิจัยคาดว่าจะเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการบริหารสถานศึกษาและเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตและพัฒนาตนเองได้อย่างมีคุณภาพในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และความต้องจำเป็นของการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. เพื่อตรวจสอบรูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี การวิจัยดำเนินการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาและตรวจสอบรูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนให้มีความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียนเอกชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 1,700 คน (ผดุงศักดิ์ ระภานุสิทธิ์, 2566) ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียนเอกชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 313 คน (พิมพ์ผกา โพธิจันทร์ และคณะ, 2564) โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan และใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Sampling) โดยแบ่งชั้นตามตำแหน่งหน้าที่ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างสามารถเป็นตัวแทนของประชากรได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษาและงานกิจการนักเรียน จำนวน 9 คน สำหรับการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ และผู้บริหารสถานศึกษาและครูโรงเรียนเอกชน จำนวน 9 คน สำหรับการสนทนากลุ่ม เพื่อใช้ในการตรวจสอบและยืนยันรูปแบบที่พัฒนาขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานกิจการนักเรียน แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารสถานศึกษา และแบบประเมินรูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน (พิศิษฐ ตัณฑวณิช และพนา จินดาศรี, 2561) และคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยกำหนดเกณฑ์การยอมรับตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง และหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ตามแนวคิดของ Cronbach, L. J. ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือทั้งฉบับเท่ากับ 0.98 (Cronbach, L. J., 1951)

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยแจกแบบสอบถามให้กับผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารงานกิจการนักเรียน จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานกิจการนักเรียนที่ส่งเสริมทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 รวมทั้งจัดการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญและการสนทนากลุ่ม เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม และใช้การวิเคราะห์ดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Modified Priority Need Index: PNI Modified) เพื่อจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการบริหารงานกิจการนักเรียน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์การสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ และการสนทนากลุ่ม ได้วิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสรุปประเด็นสำคัญและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียน

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารงานกิจการนักเรียน โดยการวิเคราะห์เอกสารและเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารและครูในโรงเรียนเอกชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อนำข้อมูลมาสังเคราะห์แนวทางการพัฒนารูปแบบ ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียน ผู้วิจัยนำข้อมูลจากระยะที่ 1 มาสังเคราะห์และพัฒนาร่างรูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนที่เรียกว่า “VLIPD Model” จากนั้นนำร่างรูปแบบเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิผ่านการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาความถูกต้องและความเหมาะสมของรูปแบบ และระยะที่ 3 การตรวจสอบและยืนยันรูปแบบ โดยผู้วิจัยจัดการสนทนากลุ่มกับผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนเพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ ก่อนนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงรูปแบบให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้ในสถานศึกษาเอกชนต่อไป

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีผลดังตารางต่อไปนี้

1.1 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์และดัชนีความต้องการจำเป็นของการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมและรายด้าน (n = 313)

การบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			$PNI_{modified}$
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	
1. การส่งเสริมอนามัยโรงเรียน	3.53	0.53	มาก	4.57	0.59	มากที่สุด	0.29
2. การส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตย	3.58	0.60	มาก	4.58	0.53	มากที่สุด	0.28
3. การส่งเสริมวินัยนักเรียน	3.54	0.55	มาก	4.55	0.59	มากที่สุด	0.28
4. ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	3.59	0.56	มาก	4.60	0.56	มากที่สุด	0.28
5. การบริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียน	3.60	0.52	มาก	4.62	0.54	มากที่สุด	0.28
โดยรวม	**3.57**	**0.55**	**มาก**	**4.59**	**0.56**	**มากที่สุด**	**0.28**

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.57) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการการบริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 3.60) รองลงมา คือ ด้านระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ($\bar{X}$ = 3.59) และด้านการส่งเสริมอนามัยโรงเรียน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X}$ = 3.53)

ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการบริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.62) รองลงมา คือ ด้านระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ($\bar{X}$ = 4.60) และด้านการส่งเสริมวินัยนักเรียน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X}$ = 4.55)

ค่าดัชนีความต่องการจำเป็นของการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวม คือ 0.28 ด้านที่มีลำดับความต่องการจำเป็นสูงที่สุด คือ การส่งเสริมอนามัยโรงเรียน ($PNI_{modified}$ = 0.29) รองลงมา คือ ด้านการส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตย ด้านการส่งเสริมวินัยนักเรียน ด้านระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และด้านการบริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียน ($PNI_{modified}$ = 0.28)

1.2 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์และดัชนีความต้องการจำเป็นของการเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมและรายด้าน (n = 313)

การเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			$PNI_{modified}$
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	
1. ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์	3.60	0.54	มาก	4.57	0.51	มากที่สุด	0.27
2. ทักษะด้านความรับผิดชอบต่อสังคม	3.55	0.54	มาก	4.55	0.51	มากที่สุด	0.28
3. ทักษะความยืดหยุ่นและการปรับตัว	3.57	0.54	มาก	4.56	0.51	มากที่สุด	0.28
4. ทักษะการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ	3.54	0.53	มาก	4.54	0.52	มากที่สุด	0.28
5. ทักษะภาวะความเป็นผู้นำทางสังคม	3.55	0.53	มาก	4.53	0.50	มากที่สุด	0.28
โดยรวม	**3.56**	**0.54**	**มาก**	**4.55**	**0.51**	**มากที่สุด**	**0.28**

จากตารางที่ 2 พบว่า สภาพปัจจุบันของการเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.56) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 3.60) รองลงมา คือ ด้านทักษะด้านความรับผิดชอบต่อสังคม และด้านทักษะภาวะความเป็นผู้นำทางสังคม ($\bar{X}$ = 3.55) และ ด้านทักษะการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X}$ = 3.54)

ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ของการเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.55) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.57) รองลงมา คือ ด้านทักษะความยืดหยุ่นและการปรับตัว ($\bar{X}$ = 4.56) และด้านทักษะภาวะความเป็นผู้นำทางสังคม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X}$ = 4.53)

ค่าดัชนีความต่องการจำเป็นของการเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวม คือ 0.28 ด้านที่มีลำดับความต่องการจำเป็นสูงที่สุด คือ ด้านทักษะด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านทักษะความยืดหยุ่นและการปรับตัว ด้านทักษะการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และด้านทักษะภาวะความเป็นผู้นำทางสังคม ($PNI_{modified}$ = 0.28) รองลงมา คือ ด้านทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ ($PNI_{modified}$ = 0.27)

1.3 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น มีสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับ “มาก” ในขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับ “มากที่สุด” โดยมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) รวมอยู่ที่ 0.28 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างการพัฒนาที่สำคัญ โดยในมิติด้านการบริหารงานการส่งเสริมอนามัยโรงเรียน เป็นประเด็นที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่สุดในการพัฒนา ส่วนในมิติด้านทักษะชีวิตของผู้เรียน พบว่า กลุ่มทักษะที่มีความต้องการจำเป็นสูงและต้องเร่งส่งเสริม ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อสังคม ความยืดหยุ่นและการปรับตัว การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และภาวะความเป็นผู้นำทางสังคม เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้สอดคล้องกับความคาดหวังและมาตรฐานของทักษะในศตวรรษที่ 21 อย่างยั่งยืน

2. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่ 1) ชื่อและหลักการของรูปแบบ 2) กระบวนการดำเนินงาน และ 3) การประเมินผลและเงื่อนไขความสำเร็จ โดยประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลักทางการบริหาร ได้แก่ การส่งเสริมอนามัยโรงเรียน กิจกรรมประชาธิปไตยวินัยนักเรียน ระบบดูแลช่วยเหลือ และการบริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียน บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิต 5 ด้าน คือ ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ ทักษะด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ทักษะความยืดหยุ่นและการปรับตัว ทักษะการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และ ทักษะภาวะความเป็นผู้นำทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการดำเนินงาน 5 ขั้นตอนตามวงจรคุณภาพ (PDCA) ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์ การวางแผนมุ่งทักษะชีวิต การดำเนินงานกิจการนักเรียน การประเมินผล และการพัฒนาปรับปรุง ซึ่งผลการวิจัยยืนยันว่ารูปแบบดังกล่าวมีความเหมาะสมเชิงทฤษฎีและบริบทพื้นที่ มีความสมบูรณ์ครอบคลุมทั้งเชิงนโยบายและการปฏิบัติ จึงเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับศักยภาพผู้เรียนให้สามารถปรับตัวและดำรงชีวิตในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพร้อมสำหรับการนำไปขยายผลในสถานศึกษาที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

3. ผลการตรวจสอบรูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

3.1 ผลการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ พบว่า มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่ารูปแบบดังกล่าวมีความถูกต้องและเหมาะสมในทุกรายการ

โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงเชิงคุณภาพตามข้อเสนอแนะเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางวิชาการและสอดคล้องกับการปฏิบัติจริงมากยิ่งขึ้น ประกอบด้วย การขยายเครือข่ายความร่วมมือให้ครอบคลุมทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การพัฒนาเครื่องมือและวิธีการประเมินผลให้มีความชัดเจน ตลอดจนการปรับปรุงการจัดวางองค์ประกอบเชิงทัศน์ (Visual Model) โดยกำหนดให้กระบวนการดำเนินงานอยู่ส่วนนอกและองค์ประกอบการบริหารงานกิจการนักเรียนอยู่ส่วนใน พร้อมทั้งเรียงลำดับแนวทางปฏิบัติประเด็นเร่งด่วนตามดัชนีความต้องการจำเป็น ส่งผลให้รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความง่ายต่อการนำไปสื่อสารและประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและครบถ้วนทุกมิติ

3.2 ผลการตรวจสอบความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยผู้บริหารสถานศึกษาและครู พบว่า แบบมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริงและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสถานศึกษาในระดับสูง โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงรูปแบบเชิงคุณภาพตามข้อเสนอแนะจากการสนทนากลุ่มเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารและการนำไปปฏิบัติ ประกอบด้วยการปรับปรุงนิยามในองค์ประกอบของกระบวนการดำเนินงานให้มีความสั้น กระชับ และได้ใจความชัดเจน การพัฒนารูปแบบเชิงทัศน์โดยเน้นความเชื่อมโยงขององค์ประกอบให้มีลักษณะเป็นวงจรการพัฒนาที่ต่อเนื่องสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างขั้นตอนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ตลอดจนการปรับปรุงการจัดวางองค์ประกอบให้มีความชัดเจนและสื่อความหมายได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความสมบูรณ์เชิงโครงสร้างและมีความพร้อมในการนำไปขับเคลื่อนการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเป็นรูปธรรม

3.3 ผลการปรับปรุงรูปแบบตามข้อเสนอแนะส่งผลให้ได้รูปแบบที่มีความสมบูรณ์และพร้อมนำไปใช้จริง โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงรูปแบบใน 3 ด้านสำคัญ ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบ โดยปรับปรุงแผนภาพให้แสดงความสัมพันธ์เชิงระบบที่มีลักษณะเป็นวงจรการพัฒนาต่อเนื่อง กำหนดให้กระบวนการดำเนินงานอยู่ส่วนนอกและองค์ประกอบกิจการนักเรียนอยู่ส่วนใน พร้อมเรียงลำดับแนวทางปฏิบัติเชิงรุกตามดัชนีความต้องการจำเป็น ด้านกระบวนการบริหาร ปรับนิยามและขั้นตอนดำเนินงานให้สั้น กระชับ ชัดเจน ตลอดจนเพิ่มเครื่องมือการประเมินผลที่เอื้อต่อการนำไปปฏิบัติ ด้านเครือข่ายความร่วมมือ โดยขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมทั้งภาคีเครือข่ายภาครัฐและเอกชน การปรับปรุงตามข้อเสนอแนะดังกล่าวส่งผลให้รูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนมีความสมบูรณ์เชิงวิชาการ ครบถ้วนตามบริบทของโรงเรียนเอกชน และมีความพร้อมในการนำไปขับเคลื่อนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี อภิปรายผล ได้ดังนี้

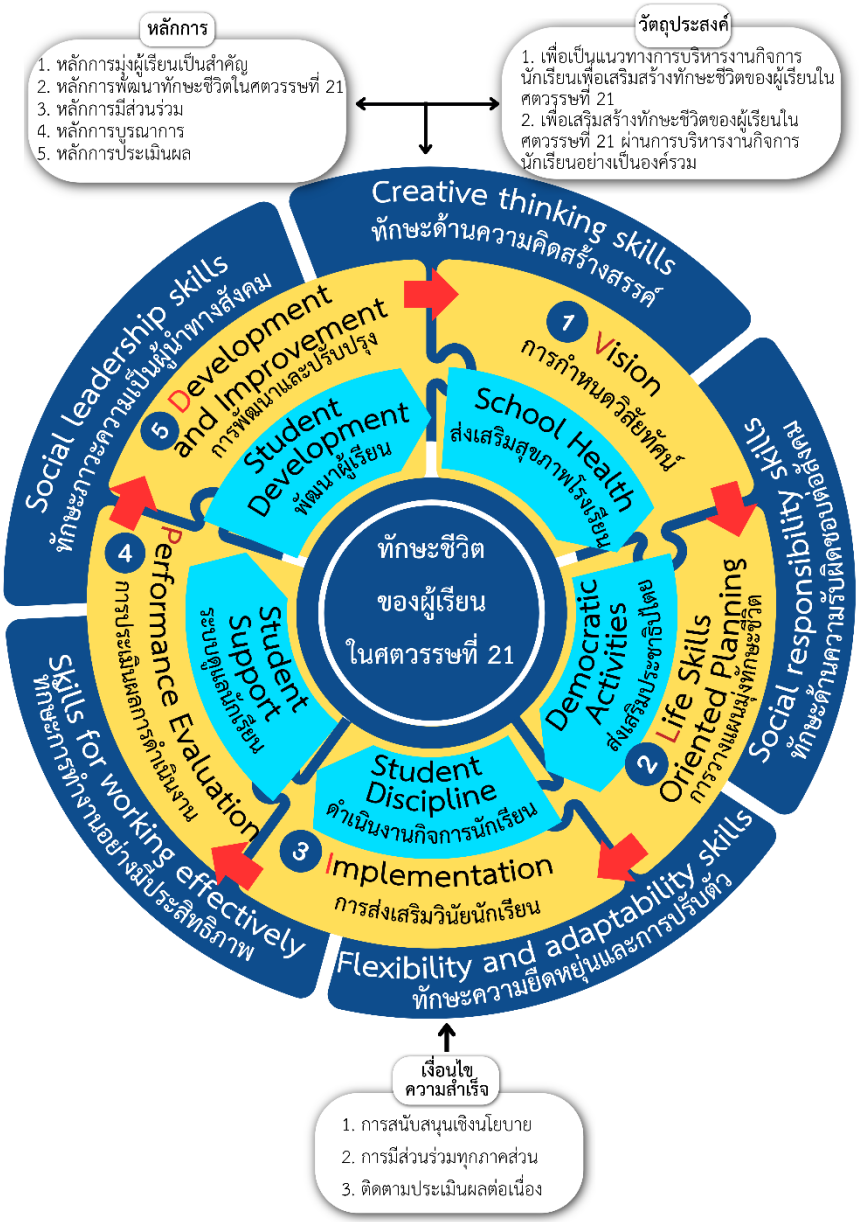
1. สภาพปัจจุบันของการบริหารงานกิจการนักเรียนและการเสริมสร้างทักษะชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับ “มาก” ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับ “มากที่สุด” สะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นฐานการดำเนินงานที่ดี แต่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังมีความคาดหวังสูงในการยกระดับคุณภาพเพื่อรองรับความท้าทายยุคดิจิทัล เมื่อพิจารณาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น พบประเด็นสำคัญ คือ ด้านการส่งเสริมอนามัยโรงเรียน

มีลำดับความจำเป็นเร่งด่วนสูงสุด สอดคล้องกับแนวคิด ที่ระบุว่าสุขภาวะเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทักษะชีวิต (เบญจวรรณ ถนอมชยธวัช และคณะ, 2559) โดยเฉพาะในบริบทหลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในมิติด้านผู้เรียน พบว่า ทักษะด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ความยืดหยุ่น และภาวะผู้นำ มีความต้องการจำเป็นสูง ที่เน้นว่าสมรรถนะการปรับตัวและการทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นหัวใจสำคัญของการทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21

2. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลักและกระบวนการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน มีความโดดเด่นในด้านการบูรณาการองค์ความรู้เชิงทฤษฎีเข้ากับบริบทเชิงประจักษ์อย่างเป็นระบบ การที่รูปแบบครอบคลุมทั้งมิติด้านสุขภาวะ วินัย และระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารสถานศึกษาสมัยใหม่ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม (ปวีณา คูราน่า และคณะ, 2567) นอกจากนี้ กระบวนการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน (VLIPD) ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์จนถึงการปรับปรุงผล ยังสะท้อนถึงวงจรคุณภาพ PDCA ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การบริหารงานมีความต่อเนื่องและยั่งยืนการเชื่อมโยงทักษะชีวิต 5 ด้านตามมาตรฐาน OECD และ UNESCO เข้ากับงานกิจการนักเรียน ทำให้รูปแบบนี้ไม่ใช่เพียงการบริหารงานเชิงโครงสร้าง แต่เป็นนวัตกรรมที่มุ่งเน้นผลลัพธ์สู่ตัวผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 อย่างแท้จริง (Taguma, M. et al., 2023)

3. ผลการตรวจสอบรูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า รูปแบบดังกล่าวมีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ในระดับสูง สะท้อนถึงความสมบูรณ์เชิงทฤษฎีและการจัดโครงสร้างเชิงระบบที่ชัดเจน โดยอาศัยแนวคิดการบริหารเชิงระบบและการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ สอดคล้องกับแนวคิดของ วิไลภรณ์ คำมั่น และคณะ ในด้านความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (วิไลภรณ์ คำมั่น และคณะ, 2564) นอกจากนี้ รูปแบบยังสามารถเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการปรับกระบวนการให้กระชับและสอดคล้องกับวงจรคุณภาพ PDCA ตามแนวคิดของ ณัฐชยา จิวประเสริฐ และพรเทพ รู้แผน ที่สรุปว่า กระบวนการพัฒนางานอย่างเป็นระบบ (ณัฐชยา จิวประเสริฐ และพรเทพ รู้แผน, 2563) รวมถึง การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ตามแนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมของ ธิญาดา ภัคธนาภิญโญ ที่สรุปว่า การเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาอย่างยั่งยืน (ธิญาดา ภัคธนาภิญโญ, 2565) อีกทั้ง การนำค่าดัชนีความต้องการจำเป็นมาใช้ในการกำหนดแนวทางปฏิบัติ ช่วยให้การบริหารทรัพยากรเป็นไปอย่างเหมาะสมและตอบสนองบริบทของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้อย่างแท้จริง โดยสรุป VLIPD Model เป็นรูปแบบการบริหารที่มีทั้งความเข้มแข็งทางวิชาการ ความยืดหยุ่นในการใช้งาน และศักยภาพในการพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่



ภาพที่ 1 รูปแบบแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี (VLIPD Model)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่าการวิจัยในครั้งนี้ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ผ่านรูปแบบแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นรูปแบบเชิงระบบที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน โดยบูรณาการหลักการมุ่งผู้เรียนเป็นสำคัญ การพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 การมีส่วนร่วม การบูรณาการ และการประเมินผล เข้ากับวัตถุประสงค์ในการใช้เป็นแนวทางบริหารงานกิจการนักเรียนอย่างเป็นระบบ กระบวนการดำเนินงาน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ที่เชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการพัฒนาผู้เรียน (Vision) โดยเน้นการส่งเสริมสุขภาวะในโรงเรียน

การวางแผนที่มุ่งเน้นทักษะชีวิต (Life Skills Oriented Planning) ผ่านการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย การดำเนินงานตามแผน (Implementation) โดยมุ่งเสริมสร้างวินัยและความรับผิดชอบของผู้เรียน การประเมินผลการดำเนินงาน (Performance Evaluation) ด้วยระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ การพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Development and Improvement) ซึ่งนำไปสู่การเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนใน 6 ด้าน คือ ทักษะความคิดสร้างสรรค์ ความรับผิดชอบต่อสังคม การวางแผนชีวิต ความยืดหยุ่นและการปรับตัว การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และภาวะผู้นำทางสังคม ทั้งนี้ รูปแบบดังกล่าวยังให้ความสำคัญกับเงื่อนไขความสำเร็จ ได้แก่ การสนับสนุนเชิงนโยบาย การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การนำไปใช้เกิดประสิทธิผลและความยั่งยืนในบริบทของสถานศึกษา

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด คือ การส่งเสริมอนามัยโรงเรียน ส่วนสภาพปัจจุบันของการเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยรวมอยู่ในระดับมาก และสภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน โดยด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด คือ ทักษะด้านความรับผิดชอบต่อสังคม 2) รูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย องค์ประกอบด้านการบริหาร 5 ด้าน ได้แก่ การส่งเสริมอนามัยโรงเรียน การส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตย การส่งเสริมวินัยนักเรียน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และการบริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียน ส่วนองค์ประกอบด้านการเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ ทักษะด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ทักษะความยืดหยุ่นและการปรับตัว ทักษะการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และทักษะภาวะความเป็นผู้นำทางสังคม 3) ผลการตรวจสอบรูปแบบ พบว่า รูปแบบมีความถูกต้อง เหมาะสม มีความเป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ในทุกด้าน สำหรับข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ สถานศึกษาควรนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติงาน โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมอนามัยโรงเรียนและการพัฒนาทักษะความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นลำดับแรก ผู้บริหารและครูควรบูรณาการองค์ประกอบการบริหารและทักษะชีวิตทั้ง 5 ด้านเข้ากับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง พร้อมทั้งสนับสนุนทรัพยากร งบประมาณ และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างเหมาะสม รวมทั้งจัดให้มีระบบติดตามและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำผลไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืนในบริบทของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

เอกสารอ้างอิง

ณัฐชยา จิวประเสริฐ และพรเทพ รู้แผน. (2563). แนวทางพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน ตามวงจรคุณภาพ PDCA ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ, 8(32), 1-12.

ธิญาดา ภัคธนาภิญโญ. (2565). การบริหารแบบมีส่วนร่วมในสถานศึกษา. วารสารนวัตกรรมการบริหารการศึกษา, 1(1), 1-9.

เบญจวรรณ ถนอมชยธวัช และคณะ. (2559). ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21: ความท้าทายในการพัฒนานักศึกษา. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้, 3(2), 208-222.

ปวีณา คูราน่า และคณะ. (2567). การจัดการศึกษาแบบองค์รวม เพื่อเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในบริบทสังคมไทย. วารสารร้อยแก่นสารแสนย์, 9(9), 867-881.

ผดุงศักดิ์ ระภานุสิทธิ์. (2566). แนวทางการบริหารกิจการนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี. วารสารการบริหารจัดการและนวัตกรรมท้องถิ่น, 5(4), 39-56.

พิมพ์ผกา โพธิจันทร์ และคณะ. (2564). การบริหารงานกิจการนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 3. วารสารร้อยแก่นสารแสนย์, 6(11), 79-92.

พิศิษฐ ตัณฑวณิช และพนา จินดาศรี. (2561). ความหมายที่แท้จริงของค่า IOC. วารสารการวัดผลการศึกษา, 24(2), 3-12.

วิไลภรณ์ คำมั่น และคณะ. (2564). การประเมินแบบเสริมพลัง: การประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การประเมินผลการเรียนรู้ สู่ความเป็นครูมืออาชีพในศตวรรษที่ 21. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 40(2), 54-67.

สุจิตรา อร่ามพงษ์พันธ์. (2565). รูปแบบการบริหารกิจการนักศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาเอกชน. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 10(5), 2079-2096.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika, 16(3), 297-334.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Taguma, M. et al. (2023). OECD Learning Compass 2030: Implications for Mathematics Curricula. SPRINGER NATURE Link, 479-509. https://doi.org/10.1007/978-3-031-13548-4_32.

UNESCO. (2015). Rethinking education: towards a global common good? Paris: UNESCO.

บทความวิจัย

วัฒนธรรมความปลอดภัยและประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัยของสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย*

SAFETY CULTURE AND THE EFFECTIVENESS OF SAFETY MANAGEMENT SYSTEMS IN LOW-COST AIRLINES IN THAILAND

พงศกานต์ แก้วมานะประเสริฐ*, คงศักดิ์ ชมชุม, อภิรดา จิตจริง

Pongsakan Kaewmanaprasert*, Kongsak Chomchum, Apirada Jitjing

สถาบันการบินพลเรือน สถาบันสมทบมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Civil Aviation Training Center, Affiliated Institutions with Suranaree University of Technology, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: Pongsakan.k@rsu.ac.th

*Tel: 089-900-8899

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมความปลอดภัยและประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัยของสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมความปลอดภัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลระบบการจัดการความปลอดภัย วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัย การวิจัยเป็นแบบเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ช่างอากาศยานสายการบินต้นทุนต่ำ 3 แห่ง ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง ได้แก่ นกแอร์ ไทยแอร์เอเชีย และไทยไลออนแอร์ จำนวน 252 คน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามมาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.94 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า ระดับวัฒนธรรมความปลอดภัยโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก และประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัยอยู่ในระดับสูง ปัจจัยทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรมการสื่อข้อมูล วัฒนธรรมการเรียนรู้ วัฒนธรรมการรายงาน วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม และวัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยอธิบายความแปรปรวนของประสิทธิผลได้ร้อยละ 62.30 เมื่อพิจารณาอิทธิพลรายด้าน พบว่า วัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่นมีอิทธิพลสูงสุด รองลงมา คือ วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม วัฒนธรรมการรายงาน และวัฒนธรรมการสื่อข้อมูล ขณะที่วัฒนธรรมการเรียนรู้มีอิทธิพลในทิศทางเชิงลบ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการส่งเสริมความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงาน การบริหารอย่างเป็นธรรม การสนับสนุนการรายงานโดยไม่ลงโทษ และการสื่อสารข้อมูลด้านความปลอดภัยอย่างทั่วถึง เป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัยในสายการบินต้นทุนต่ำ และสามารถเป็นแนวทางพัฒนาวัฒนธรรมความปลอดภัยในอุตสาหกรรมการบินไทย

คำสำคัญ: วัฒนธรรมความปลอดภัย, ระบบการจัดการความปลอดภัย, สายการบินต้นทุนต่ำ, ช่างอากาศยาน

* Received 5 March 2026; Revised 24 March 2026; Accepted 21 April 2026

Abstract

This research on the safety culture and the effectiveness of the Safety Management System (SMS) of low-cost airlines in Thailand aimed to investigate the impact of safety culture on the effectiveness of the SMS, and to analyze the factors influencing the effectiveness of the SMS. This was a quantitative research study. The sample consisted of 252 aircraft mechanics from three low-cost airlines at Don Mueang Airport, namely Nok Air, Thai AirAsia, and Thai Lion Air. Data was collected using a 5-point rating scale questionnaire, which yielded a reliability coefficient of 0.94. The data were analyzed using descriptive statistics, the Pearson correlation coefficient, and multiple linear regression analysis. The results revealed that the overall safety culture was at a high level of agreement, and the effectiveness of the Safety Management System was at a high level. All five factors namely, informed culture, learning culture, reporting culture, just culture, and flexible culture correlated with the effectiveness of the Safety Management System at a statistical significance level of 0.05, accounting for 62.30% of the variance in effectiveness. Upon examining the individual influences, it was found that the flexible culture exerted the strongest influence, followed by the just culture, the reporting culture, and the informed culture, whereas the learning culture exhibited a negative influence. The findings suggest that promoting operational flexibility, fair administration, supporting non-punitive reporting, and providing comprehensive communication of safety information are crucial factors in enhancing the effectiveness of the Safety Management System in low-cost airlines. These factors can serve as guidelines for developing a safety culture within the Thai aviation industry.

Keywords: Safety Cultures, Safety Management System, Low Cost Airlines, Aircraft Mechanic

บทนำ

อุตสาหกรรมการบินถือเป็นหนึ่งในภาคเศรษฐกิจที่มีความซับซ้อนสูงและมีบทบาทเชิงยุทธศาสตร์อย่างมากต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการเชื่อมต่อระหว่างประเทศ โดยภาคส่วนนี้ ประกอบด้วย หลายองค์ประกอบหลัก เช่น ท่าอากาศยาน ผู้ผลิตอากาศยาน สายการบิน และหน่วยงานกำกับดูแล ซึ่งมีบทบาทหน้าที่เฉพาะที่ต้องบูรณาการและทำงานประสานกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถรองรับความต้องการเดินทางทั้งบุคคลและสินค้าในระดับโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ (International Air Transport Association, 2022) ในบริบทนี้ สายการบิน มีบทบาทสำคัญเป็นกลไกหลักในการให้บริการขนส่งทางอากาศ ทั้งในแง่ของการขนส่งผู้โดยสารและสินค้า นอกจากนั้น สายการบินยังเป็นตัวขับเคลื่อนนวัตกรรมด้านเทคโนโลยี การบริหารจัดการ และการแข่งขันทางธุรกิจ ซึ่งมีผลต่อการฟื้นตัวและความยืดหยุ่นของภาคอุตสาหกรรมหลังการระบาด และปัจจัยความไม่แน่นอนอื่นๆ ในระยะหลัง (McKinsey & Company, 2025) อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของสายการบินมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความปลอดภัยของผู้โดยสาร ดังนั้น การปฏิบัติการทางการบินด้านต่างๆ จึงจำเป็นต้องอยู่ภายใต้มาตรฐานความปลอดภัยระดับสูงสุด

ธุรกิจสายการบินเป็นธุรกิจหนึ่งที่ใช้บุคลากรเป็นจำนวนมาก บุคลากรเองก็มีหลากหลายกลุ่ม เช่น นักบิน พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน พนักงานภาคพื้นดิน และช่างอากาศยาน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีลักษณะงาน ความรับผิดชอบ และความเสี่ยงที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะช่างอากาศยานซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อความปลอดภัยทางการบิน เนื่องจากเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการตรวจสอบ ซ่อมบำรุง และรับรองความพร้อมใช้งานของอากาศยานทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติการบิน

การปฏิบัติงานของ ช่างอากาศยาน (Aircraft Maintenance Technician) เป็นงานที่มีความซับซ้อนสูง และต้องดำเนินการภายใต้มาตรฐานความปลอดภัยและข้อกำหนดทางเทคนิคที่เข้มงวด เพื่อคงความสมบูรณ์และความพร้อมบินของอากาศยานให้สอดคล้องกับข้อกำหนดด้านความสมควรเดินอากาศ (Continuing Airworthiness) ของหน่วยงานกำกับดูแลทั้งในระดับชาติและระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในส่วน Procedures และมาตรฐานการบำรุงรักษา เช่น การแยกประเภทงานระหว่าง Line Maintenance และ Base Maintenance ตามแนวปฏิบัติและ Guidance ขององค์กรกำกับดูแลสากล (EASA) ซึ่งช่วยระบุขอบเขต งาน และสภาพแวดล้อมการดำเนินงานของแต่ละประเภทงานอย่างชัดเจน (European Union Aviation Safety Agency, 2024) นอกจากนี้ งานสนับสนุนทางเทคนิค (Technical Support) ยังรวมถึงกิจกรรมการวางแผน การจัดหาอะไหล่ การจัดการข้อมูลและคู่มือการซ่อม รวมถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความปลอดภัยของกระบวนการซ่อมบำรุง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของอุตสาหกรรมการซ่อมบำรุงอากาศยานสมัยใหม่ (Żyluk, A., 2025) ปัจจัยเหล่านี้หากไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม อาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการทำงาน การตัดสินใจ และนำไปสู่ความผิดพลาดที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการเดินทางทางอากาศ

แนวคิดเรื่อง วัฒนธรรมความปลอดภัย (Safety Culture) จึงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในอุตสาหกรรมการบินว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการป้องกันอุบัติเหตุ โดยองค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศ (ICAO) ได้เน้นย้ำให้ประเทศสมาชิกและองค์กรการบินพัฒนาและส่งเสริมวัฒนธรรมความปลอดภัยควบคู่ไปกับระบบการจัดการความปลอดภัย (Safety Management System: SMS) เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อการรายงานความเสี่ยง การเรียนรู้จากความผิดพลาด และการปรับปรุงความปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง (International Civil Aviation Organization, 2021) นอกจากนี้ การจัดการความปลอดภัยในอุตสาหกรรมการบินยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีและกรอบแนวคิดสากลหลายประการ โดยหนึ่งในแนวคิดสำคัญ คือ แบบจำลองชีสสวิส (Swiss Cheese Model) ของ James Reason ซึ่งอธิบายว่าอุบัติเหตุเกิดจากการเรียงตัวของช่องโหว่ในระบบป้องกันหลายชั้น (Reason, J., 1997) ขณะเดียวกัน แนวคิด High Reliability Organization (HRO) มุ่งเน้นการบริหารองค์กรที่มีความเสี่ยงสูงให้สามารถดำเนินงานได้อย่างปลอดภัย โดยให้ความสำคัญกับการเฝ้าระวังความผิดพลาดและการตอบสนองอย่างยืดหยุ่น (Weick, K. E. & Sutcliffe, K. M., 2007) ในส่วนของโครงสร้างการจัดการ International Civil Aviation Organization ได้กำหนดกรอบของระบบการจัดการความปลอดภัย (SMS) ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ นโยบายความปลอดภัย การบริหารความเสี่ยง การประกันความปลอดภัย และการส่งเสริมความปลอดภัย (International Civil Aviation Organization, 2018) โดยกรอบดังกล่าวทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมและลดความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ อีกทั้ง แนวคิดด้านปัจจัยมนุษย์ (Human Factors) ยังมีบทบาทสำคัญในการทำความเข้าใจข้อจำกัดของมนุษย์ เช่น ความเหนื่อยล้า ความเครียด และข้อผิดพลาดในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของอุบัติเหตุ

ในระบบการบิน (Hollnagel, E., 2014) พร้อมกันนี้ แนวคิด Just Culture ยังช่วยส่งเสริมให้บุคลากรรายงานข้อผิดพลาดโดยไม่กลัวการลงโทษที่ไม่เป็นธรรม อันนำไปสู่การเรียนรู้ขององค์กรและการป้องกันอุบัติเหตุในอนาคต (Dekker, S., 2012) สุดท้าย แนวคิดการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องตามวงจร PDCA (Plan-Do-Check-Act) ของ Deming, W. E. เป็นอีกกลไกหนึ่งที่สนับสนุนการพัฒนาระบบความปลอดภัยให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยองค์กรสามารถนำผลการดำเนินงานมาวิเคราะห์และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Deming, W. E., 2018) ในบริบทของสายการบินต้นทุนต่ำ (Low-Cost Carriers: LCCs) ซึ่งมีลักษณะการดำเนินธุรกิจที่มุ่งเน้นการลดต้นทุน เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร และการหมุนเวียนเที่ยวบินอย่างรวดเร็ว อาจส่งผลให้บุคลากรโดยเฉพาะช่างอากาศยานต้องเผชิญกับภาระงานที่มากเกินขีดความสามารถ ปฏิบัติงานแข่งกับเวลา และปฏิบัติงานภายใต้สภาวะกดดันต่าง ๆ ซึ่งประเด็นดังกล่าวเป็นตัวแปรสำคัญที่เป็นเหตุเป็นผลกันต่อมาตรฐานความปลอดภัยในการเดินทางทางอากาศ ดังนั้น การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมความปลอดภัยของช่างอากาศยานในสายการบินกลุ่มนี้จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและในเชิงปฏิบัติ

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาปัจจัยวัฒนธรรมความปลอดภัย เพื่อศึกษาวัฒนธรรมความปลอดภัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลระบบการจัดการความปลอดภัยของสายการบินต้นทุนต่ำ อันจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยในองค์กรสายการบิน ตลอดจนลดความเสี่ยงของอุบัติเหตุทางอากาศและยกระดับความปลอดภัยของอุตสาหกรรมการบินไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวัฒนธรรมความปลอดภัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลระบบการจัดการความปลอดภัยของสายการบินต้นทุนต่ำ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวิธีการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ช่างอากาศยานที่ปฏิบัติงานกับสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง ประกอบด้วย สายการบินต้นทุนต่ำ จำนวน 3 สายการบิน รวมประชากรทั้งสิ้น 1,175 คน ได้แก่ สายการบินนกแอร์ จำนวน 260 คน สายการบินไทยไลออนแอร์ จำนวน 435 คน และสายการบินไทยแอร์เอเชีย จำนวน 480 คน (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้โปรแกรม G*Power 3.1 (Faul, F. et al., 2009) โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่น 95% หรือระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อนไม่เกิน ±5% คำนวณได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 242 คน จากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูล ได้จำนวนทั้งหมด 252 คน จากนั้นดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบโควต้า (Quota Sampling) ตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละสายการบิน ได้แก่ สายการบินนกแอร์ สายการบินไทยไลออนแอร์ และสายการบินไทยแอร์เอเชีย โดยการสอบถามระดับความคิดเห็นและวัดระดับการรับรู้ของช่างอากาศยานต่อระบบการจัดการความปลอดภัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม เรื่องวัฒนธรรมความปลอดภัยช่างอากาศยานของสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย เป็นแบบสอบถามแบบมาตรส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยการหา ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC-Index of Item Objective Congruence) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 0.67-1.00 หลังจากนั้นนำแบบสอบถามไปทดสอบนำร่องกับช่างอากาศยาน จำนวน 30 คน และนำกลับมาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามด้วยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของคอนบาค (Cronbach, L. J., 1951) โดยได้ระดับความเชื่อมั่นที่ 0.94 ซึ่งเป็นความเชื่อมั่นระดับสูง แบบสอบถามประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุงาน ระดับการศึกษา สายการบินต้นสังกัด และตำแหน่งงาน

ส่วนที่ 2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมความปลอดภัย

ส่วนที่ 3 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยวัฒนธรรมความปลอดภัยช่างอากาศยาน 5 ด้าน

ส่วนที่ 4 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลระบบจัดการความปลอดภัย (SMS Effectiveness)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากช่างอากาศยานที่ปฏิบัติงานกับสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง โดยผู้วิจัยทำการติดต่อผ่านหน่วยงานช่างอากาศยานสายการบินทั้ง 3 แห่ง เพื่อประชาสัมพันธ์โครงการ และรับสมัครผู้สนใจเพื่อตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง (Self-Administrator) ผ่านการสแกน QR Code จากข้อมูลการประชาสัมพันธ์และให้ส่งต่อแบบการกระจายต่อเนื่อง (Snow-Ball) ได้จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 252 ราย ใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะเวลา 2 เดือน (ระหว่างเดือนธันวาคม 2568 - มกราคม 2569)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลได้แบบสอบถามที่มีความถูกต้องและสมบูรณ์ จำนวน 252 ชุด นำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรม SPSS (Statistical Package for Social Science) รายละเอียดของการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

สถิติอนุมาน

ใช้เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงเส้นของตัวแปรต่าง ๆ โดยนำค่าสถิติที่ได้จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามส่วนที่ 3 และส่วนที่ 4 เกี่ยวกับปัจจัยวัฒนธรรมความปลอดภัยช่างอากาศยานที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการความปลอดภัยสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย โดยใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิสหสัมพันธ์ (Pearson Correlation Coefficient :r) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมความปลอดภัยช่างอากาศยานของสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 231 คน คิดเป็นร้อยละ 91.7 ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 31 - 40 ปี จำนวน 84 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 33.3 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มากที่สุด จำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 69.4 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ปฏิบัติงานกับสายการบินไทยแอร์เอเชีย จำนวน 108 คน คิดเป็นร้อยละ 42.9 ส่วนใหญ่ปฏิบัติงานในตำแหน่ง วิศวกร จำนวน 154 คน คิดเป็นร้อยละ 61.1 และส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปฏิบัติงานในสายงานมากกว่า 10 ปี จำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 44.4 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (N = 252)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	231	91.7
หญิง	21	8.3
รวม	**252**	**100.0**
อายุ		
21 - 30 ปี	77	30.6
31 - 40 ปี	84	33.3
41 - 50 ปี	56	22.0
51 - 60 ปี	35	14.0
รวม	**252**	**100.0**
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	42	16.7
ปริญญาตรี	175	69.4
สูงกว่าปริญญาตรี	35	13.9
รวม	**252**	**100.0**
สายการบินที่สังกัด		
ไทยแอร์เอเชีย	108	42.9
นกแอร์	43	17.1
ไทยไลออนแอร์	84	33.3
อื่นๆ	17	6.7
รวม	**252**	**100.0**
ตำแหน่งงาน		
Engineer	154	61.1
Mechanic	98	38.9
รวม	**252**	**100.0**

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (N = 252) (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
ประสบการณ์ในการทำงานในสายงาน		
น้อยกว่า 1 ปี	42	16.7
1 - 3 ปี	48	19.0
3 - 5 ปี	559	23.4
มากกว่า 5 ปี	103	40.9
รวม	**252**	**100.0**

ตารางที่ 1 พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 231 คน คิดเป็นร้อยละ 91.7 ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 31 - 40 ปี จำนวน 84 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 33.3 มีการ ศึกษาระดับปริญญาตรี มากที่สุด จำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 69.4 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ปฏิบัติงานกับสายการบินไทยแอร์เอเชีย จำนวน 108 คน คิดเป็นร้อยละ 42.9 ส่วนใหญ่ปฏิบัติงานในตำแหน่งวิศวกร จำนวน 154 คน คิดเป็นร้อยละ 61.1 และส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปฏิบัติงานในสายงานมากกว่า 10 ปี จำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 44.4

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยวัฒนธรรมความปลอดภัย

ปัจจัยวัฒนธรรมความปลอดภัย	$\bar{x}$	SD	การแปลค่า
1. วัฒนธรรมการสื่อข้อมูล (Informed Culture)	4.15	0.76	เห็นด้วย
2. วัฒนธรรมการเรียนรู้ (Learning Culture)	4.53	0.53	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3. วัฒนธรรมการรายงาน (Reporting Culture)	4.31	0.73	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
4. วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม (Just Culture)	4.24	0.71	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
5. วัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น (Flexibility Culture)	4.19	0.66	เห็นด้วย
รวม	4.28	0.68	เห็นด้วย

ตารางที่ 2 พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมความปลอดภัยของช่างอากาศยานสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย จากผลการวิจัยเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยวัฒนธรรมความปลอดภัยของช่างอากาศยานในสายการบินต้นทุนต่ำ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับ “เห็นด้วย” ($\bar{x}$ = 4.28, SD = 0.68) สะท้อนให้เห็นว่าบุคลากรมีการรับรู้เชิงบวกและให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมความปลอดภัยในองค์กรในระดับค่อนข้างสูง ซึ่งถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการพัฒนาระบบการจัดการความปลอดภัยให้มีประสิทธิผล เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า วัฒนธรรมการเรียนรู้ (Learning Culture) มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.53, SD = 0.53) อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง วัฒนธรรมการรายงาน (Reporting Culture) ($\bar{x}$ = 4.31, SD = 0.73) และวัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม (Just Culture) ($\bar{x}$ = 4.24, SD = 0.71) อยู่ในระดับ “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” เช่นกัน สำหรับวัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น (Flexibility Culture) ($\bar{x}$ = 4.19, SD = 0.66) และวัฒนธรรมการสื่อข้อมูล (Informed Culture) ($\bar{x}$ = 4.15,

SD = 0.76) อยู่ในระดับ “เห็นด้วย” นอกจากนี้ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (0.53 - 0.76) แสดงให้เห็นว่าความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างมีความสอดคล้องกันในระดับหนึ่ง แต่ยังคงมีความแปรปรวนในบางมิติ โดยเฉพาะด้านการสื่อข้อมูลและการรายงาน ซึ่งเป็นประเด็นที่องค์กรควรให้ความสำคัญในการพัฒนาให้เกิดความเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งองค์กร

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

ตัวแปร	1	2	3	4	5	6
1. ประสิทธิผลระบบจัดการความปลอดภัย (SMS Effectiveness) ขององค์กร						
2. วัฒนธรรมการสื่อข้อมูล (Informed Culture)	0.443**					
3. วัฒนธรรมการเรียนรู้ (Learning Culture)	0.154*	0.515**				
4. วัฒนธรรมการรายงาน (Reporting Culture)	0.283**	0.484**	0.611**			
5. วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม (Just Culture)	0.686**	0.360**	0.298**	0.383**		
6. วัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น (Flexibility Culture)	0.683**	0.486**	0.345**	0.122	0.687**	
$\bar{x}$	4.18	4.15	4.53	4.31	4.24	4.19
SD	0.71	0.76	0.53	0.73	0.71	0.66
Tolerance		1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
VIF		1.000	1.000	1.000	1.000	1.000

หมายเหตุ * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($p < .05$)

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($p < .01$)

ตารางที่ 3 พบว่า ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมความปลอดภัยช่างอากาศยานของสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ พบว่า ตัวแปรอิสระทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรมการสื่อข้อมูล วัฒนธรรมการเรียนรู้ วัฒนธรรมการรายงาน วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม และวัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น มีความสัมพันธ์ทางบวก (Positive Relationship) กับประสิทธิผลระบบจัดการความปลอดภัยขององค์กร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามสูงที่สุด คือ วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม (r = .686) รองลงมา คือ วัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น (r = .683) วัฒนธรรมการสื่อข้อมูล (r = .443) วัฒนธรรมการรายงาน (r = .283) ขณะที่ตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามน้อยที่สุด คือ วัฒนธรรมการเรียนรู้ (r = .154) นอกจากนี้ หากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระด้วยกันเอง พบว่า มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอยู่ระหว่าง .122 ถึง .687 โดยตัวแปรวัฒนธรรมแห่งความยุติธรรมและวัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่นมีความสัมพันธ์กันสูงที่สุด (r = .687) ส่วนคู่ที่มีความสัมพันธ์กันน้อยที่สุด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมการรายงานกับวัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น (r = .122)ทั้งนี้ ตัวแปรอิสระทั้งหมดไม่ได้มีความสัมพันธ์กันสูงเกิน .80 และผลการตรวจสอบด้วยค่า Tolerance และ VIF พบว่า ไม่มีตัวแปรใดมีค่าต่ำกว่า .100 และมีค่า VIF ไม่สูงกว่า 10 โดยทุกตัวแปรมีค่า Tolerance เท่ากับ 1.000 และค่า VIF เท่ากับ 1.000 ดังนั้น ตัวแปรอิสระในครั้งนี้จึงไม่เกิดปัญหาภาวะร่วมเส้นตรงพหุคูณ (Multicollinearity) ซึ่งมีความเหมาะสมในการนำไปวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยการวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ

โมเดล	R	R^2	Adjusted R^2	F	df1	df2	p
1	0.789	0.623	0.615	81.258	5	246	< .001

หมายเหตุ * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p < .05)

ตารางที่ 4 พบว่า ผลการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ พบว่า ปัจจัยด้านวัฒนธรรมความปลอดภัยทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรมการสื่อข้อมูล วัฒนธรรมการรายงาน วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม วัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น และวัฒนธรรมการเรียนรู้ สามารถอธิบายประสิทธิผลระบบจัดการความปลอดภัย (SMS Effectiveness) ขององค์กร ได้ร้อยละ 62.30 ปรับแก้แล้วร้อยละ 61.50 (R^2=.623, Adjusted R^2=.615) ซึ่งปัจจัยด้านวัฒนธรรมความปลอดภัยทั้ง 5 ด้าน สามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิผลระบบจัดการความปลอดภัยขององค์กรได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (F = 81.258, p < .001)

ผลการทดสอบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมความปลอดภัยช่างอากาศยานของสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย พบว่า มีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลระบบจัดการความปลอดภัย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวนทั้ง 5 ด้าน เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านจะได้ผลการวิเคราะห์ ดังนี้

ตารางที่ 5 การทดสอบอิทธิพลระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมความปลอดภัยช่างอากาศยานของสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย

ตัวแปรอิสระ	B	S.E.	β	t	p
ค่าคงที่	1.120	0.265		4.231	< 0.001*
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมความปลอดภัยช่างอากาศยาน					
1. วัฒนธรรมการสื่อข้อมูล (Informed Culture)	0.145	0.050	0.154	2.912	0.004*
2. วัฒนธรรมการเรียนรู้ (Learning Culture)	-0.433	0.074	-0.322	-5.886	< 0.001*
3. วัฒนธรรมการรายงาน (Reporting Culture)	0.221	0.058	0.227	3.787	< 0.001*
4. วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม (Just Culture)	0.311	0.061	0.312	5.062	< 0.001*
5. วัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น (Flexibility Culture)	0.513	0.071	0.477	7.225	< 0.001*

หมายเหตุ * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p < .05)

ตารางที่ 5 พบว่า จากผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลระบบจัดการความปลอดภัย (SMS Effectiveness)จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวม พบว่า ปัจจัยด้านวัฒนธรรมความปลอดภัยช่างอากาศยานทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม วัฒนธรรมการรายงาน วัฒนธรรมการสื่อข้อมูล และวัฒนธรรมการเรียนรู้ มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลระบบจัดการความปลอดภัยขององค์กร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยปัจจัยทั้งหมดร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิผลระบบจัดการความปลอดภัยได้ร้อยละ 62.30 เมื่อพิจารณาอิทธิพลรายด้าน สามารถเรียงลำดับปัจจัยที่มีอิทธิพลจากมากไปน้อย ได้ดังนี้ 1) ด้านวัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น (Flexibility Culture) (β = .477, t = 7.225) 2) ด้านวัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม (Just Culture)

(β = .312, t = 5.062) 3) ด้านวัฒนธรรมการรายงาน (Reporting Culture) (β = .227, t = 3.787) 4) ด้านวัฒนธรรมการสื่อข้อมูล (Informed Culture) (β = .154, t = 2.912) และ 5) ด้านวัฒนธรรมการเรียนรู้ (Learning Culture) (β = -.322, t = -5.886) โดยปัจจัยทั้งหมดร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิผลระบบจัดการความปลอดภัยได้ร้อยละ 62.30

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยช่างอากาศยานในสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทยมีความคิดเห็นด้วยในระดับมากกับวัฒนธรรมความปลอดภัยในองค์กร อันได้แก่ วัฒนธรรมการสื่อข้อมูล วัฒนธรรมการเรียนรู้ วัฒนธรรมการรายงาน วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม และวัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น สะท้อนให้เห็นว่าช่างอากาศยานมีความตระหนักถึงความสำคัญของความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศที่ระบุว่า วัฒนธรรมความปลอดภัยเป็นรากฐานสำคัญของระบบการจัดการความปลอดภัย (International Civil Aviation Organization, 2018)

ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยด้านวัฒนธรรมความปลอดภัยสามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัยได้ร้อยละ 62.30 แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมความปลอดภัยมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานด้านความปลอดภัยขององค์กรสายการบิน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ James Reason, J. ที่อธิบายว่า องค์กรที่มีวัฒนธรรมความปลอดภัยที่เข้มแข็งจะสามารถลดความผิดพลาดเชิงระบบและเพิ่มความสามารถในการป้องกันอุบัติเหตุได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Reason, J., 1997)

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า วัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัย อธิบายได้ว่าการปฏิบัติงานของสายการบินต้นทุนต่ำต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ข้อจำกัดด้านเวลา และแรงกดดันด้านต้นทุน ความสามารถของบุคลากรในการปรับตัวและตัดสินใจอย่างเหมาะสมภายใต้กรอบความปลอดภัยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด High Reliability Organization (HRO) ที่เน้นความยืดหยุ่นและการปรับตัวของบุคลากรในระบบงานที่มีความเสี่ยงสูง (Weick, K. E. & Sutcliffe, K. M., 2007) รองลงมา คือ วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม ซึ่งมีอิทธิพลเชิงบวกต่อประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัย แสดงให้เห็นว่าความเป็นธรรมในการบริหารจัดการเหตุการณ์ด้านความปลอดภัยช่วยสร้างความไว้วางใจระหว่างบุคลากรและองค์กร ทำให้ช่างอากาศยานกล้าที่จะรายงานข้อผิดพลาดและเหตุอันตรายมากขึ้นโดยไม่เกรงกลัวต่อการถูกลงโทษ สอดคล้องกับแนวคิด Just Culture ที่ระบุว่าการจัดการความผิดพลาดอย่างเป็นธรรมจะส่งเสริมการเรียนรู้ขององค์กรและการพัฒนาความปลอดภัยอย่างยั่งยืน (Dekker, S., 2012)

นอกจากนี้ วัฒนธรรมการรายงาน และ วัฒนธรรมการสื่อข้อมูล ยังส่งผลเชิงบวกต่อประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัย สอดคล้องกับข้อมูลเชิงพรรณนา ที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนการรายงานเหตุอันตรายอย่างครบถ้วน และส่วนใหญ่ได้รับการอบรมด้านความปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wiegmann, D. A. et al. ที่ชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารข้อมูลด้านความปลอดภัยอย่างทั่วถึงและระบบการรายงานที่เข้าถึงง่ายเป็นองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพ (Wiegmann, D. A. et al., 2004)

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมการเรียนรู้ มีอิทธิพลเชิงลบต่อประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัย ซึ่งอาจสะท้อนว่ากระบวนการเรียนรู้จากเหตุการณ์ด้านความปลอดภัยในองค์กรยังไม่สามารถนำไปสู่การปรับปรุงการปฏิบัติงานได้อย่างเป็นรูปธรรม หรือบุคลากรอาจรับรู้ว่าการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นภาระเชิงเอกสารมากกว่าการพัฒนางานจริง ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ Reason, J ที่ระบุว่า หากองค์กรไม่สามารถเชื่อมโยงบทเรียนด้านความปลอดภัยเข้ากับการปฏิบัติงานจริง วัฒนธรรมการเรียนรู้จะไม่ก่อให้เกิดผลเชิงบวกต่อความปลอดภัยของระบบ (Reason, J., 2008) ดังนั้น เมื่อวัฒนธรรมความปลอดภัยในองค์กรมีความเข้มแข็งในทุกมิติ จะส่งผลให้บุคลากรมีความตั้งใจเชิงพฤติกรรม (Behavioral Intention) ในการปฏิบัติตามแนวทางด้านความปลอดภัยอย่างเคร่งครัด และนำไปสู่พฤติกรรมด้านความปลอดภัยที่เหมาะสมในทางปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัย (SMS) ได้อย่างยั่งยืน (Ajzen, I., 1991)

สรุปและข้อเสนอแนะ

วัฒนธรรมความปลอดภัยและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัยของช่างอากาศยานในสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย กลุ่มตัวอย่าง คือ ช่างอากาศยานในสายการบินต้นทุนต่ำในประเทศไทย ที่ปฏิบัติงาน ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง จำนวน 252 คน ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมความปลอดภัยโดยรวมของช่างอากาศยานอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก และมีความสอดคล้องกับแนวคิดด้านระบบการจัดการความปลอดภัยขององค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศ ผลการวิเคราะห์เชิงสถิติชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยด้านวัฒนธรรมความปลอดภัยสามารถพยากรณ์ประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัยได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะวัฒนธรรมแห่งความยืดหยุ่น วัฒนธรรมแห่งความยุติธรรม วัฒนธรรมการรายงาน และวัฒนธรรมการสื่อข้อมูล ขณะที่วัฒนธรรมการเรียนรู้ยังเป็นประเด็นที่องค์กรควรให้ความสำคัญในการปรับปรุงกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติอย่างแท้จริง ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายและแนวปฏิบัติด้านวัฒนธรรมความปลอดภัยของสายการบิน เพื่อเสริมสร้างประสิทธิผลของระบบการจัดการความปลอดภัยและยกระดับความปลอดภัยทางการบินของประเทศในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2561). แผนแม่บทขับเคลื่อนการพัฒนากำลังคนด้านช่างอากาศยาน พ.ศ. 2562 - 2568. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50(2), 179-211.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika, 16, 297-334. https://doi.org/10.1007/BF02310555.

Dekker, S. (2012). Just culture: Balancing safety and accountability. Farnham, UK: Ashgate Publishing.

Deming, W. E. (2018). Out of the Crisis, reissue. Cambridge, MA: MIT press.

European Union Aviation Safety Agency. (2024). Easy access rules - Continuing airworthiness (Line & Base Maintenance Scope). Retrieved February 18, 2026, from https://www.easa.europa.eu

Faul, F. et al. (2009). Statistical power analyses using G*Power 3.1: Tests for correlation and regression analyses. Behavior Research Methods, 41, 1149-1160. https://doi.org/10.3758/BRM.41.4.1149.

Hollnagel, E. (2014). Human factors/ergonomics as a systems discipline?“The human use of human beings” revisited. Applied ergonomics, 45(1), 40-44.

International Air Transport Association. (2022). Aviation value chain analysis: Insights and trends. Retrieved February 18, 2026, from https://www.iata.org

International Civil Aviation Organization. (2018). Safety management manual (SMM). (4th ed.). Montreal: ICAO.

_____. (2021). Safety management manual (SMM) (Doc 9859). (4th ed.). Montreal: ICAO.

McKinsey & Company. (2025). The state of aviation: 2025 industry outlook. Retrieved January 24, 2026, from https://www.mckinsey.com

Reason, J. (1997). Managing the risks of organizational accidents. Aldershot: Ashgate.

_____. (2008). The human contribution: Unsafe acts, accidents and heroic recoveries. Aldershot: Ashgate.

Weick, K. E. & Sutcliffe, K. M. (2007). Managing the unexpected: Resilient performance in an age of uncertainty. (2nd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Wiegmann, D. A. et al. (2004). A synthesis of safety culture and safety climate research. Champaign: University of Illinois Aviation Research Lab.

Żyluk, A. (2025). Monitoring and improving aircraft maintenance processes: Integration of IT support systems in aircraft maintenance operations. Applied Sciences, 15(1), 1-15.

บทความวิจัย

การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ รูปแบบเนื้อหา ช่องทางดิจิทัล มีอิทธิพลต่อความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตและการตัดสินใจท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์วังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี*

INTEGRATED MARKETING COMMUNICATION, CONTENT FORMATS, AND DIGITAL CHANNELS INFLUENCE INTENTION AND FUTURE BEHAVIOR, AND TRAVEL DECISIONS AT THE WANG SUAN BAN KAEO HISTORICAL SITE IN CHANTHABURI PROVINCE

สันดุสิทธิ์ บริวงษ์ตระกูล[1], จเร เพ็งจันทร์[1*], นริส อุไรพันธ์[2]

Sandusit Brorewongtrakhul[1], Jaray Phengjan[1*], Naris Uraipan[2]

[1]คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จันทบุรี ประเทศไทย

[1]Faculty of Communication Arts, Rambai Barni Rajaphat University, Chanthaburi, Thailand

[2]คณะเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจันทบุรี จันทบุรี ประเทศไทย

[2]Faculty of Social Technology, Rajamangala University of Technology Tawan-ok, Chanthaburi Campus, Chanthaburi, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: Sandusit.b@rbru.ac.th

[*]Tel: 081-374-3100

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาตัวแบบเชิงโครงสร้างของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ (IMC) รูปแบบเนื้อหา และช่องทางดิจิทัล ที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจ พฤติกรรมในอนาคต และการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว 2) วิเคราะห์อิทธิพลทางตรงและทางอ้อมของตัวแปรดังกล่าว และ 3) เสนอแนวทาง IMC เชิงกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน ณ วังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี การวิจัยเชิงปริมาณใช้ในการพัฒนาและทดสอบตัวแบบเชิงโครงสร้าง ขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพใช้เพื่ออธิบายและต่อยอดผลเชิงปริมาณ ข้อมูลเชิงปริมาณเก็บจากนักท่องเที่ยวชาวไทย วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันและการวิเคราะห์เส้นทาง ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลรวมสูงสุดต่อการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว รองลงมา คือ ช่องทางดิจิทัล ขณะที่รูปแบบเนื้อหามีบทบาทสำคัญในการสร้างความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต โดยทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านก่อนนำไปสู่การตัดสินใจ สะท้อนให้เห็นว่าการสื่อสารเชิงบูรณาการช่วยเชื่อมโยงคุณค่าทางวัฒนธรรมกับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ขณะที่รูปแบบเนื้อหาช่วยสร้างการรับรู้และแรงจูงใจเชิงลึก แต่ไม่เพียงพอในการผลักดันการตัดสินใจโดยตรงหากขาดการบูรณาการช่องทางและเครื่องมือสื่อสาร นอกจากนี้

[*] Received 6 March 2026; Revised 26 March 2026; Accepted 25 April 2026

การมีส่วนร่วมของชุมชนและการกำกับดูแลยังช่วยเสริมความน่าเชื่อถือ ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์ความรู้ที่ได้สามารถนำไปพัฒนาเป็นกรอบ IMC เชิงกลยุทธ์ เพื่อยกระดับการสื่อสารการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ให้เกิดความแตกต่างและความยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ, รูปแบบเนื้อหา, ช่องทางดิจิทัล, ความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต, การตัดสินใจท่องเที่ยว

Abstract

This study employs a mixed-methods research design with three objectives: 1) To develop a structural model of integrated marketing communication (IMC), content formats, and digital channels influencing travel intention, future behavioral intention, and tourism decision-making; 2) To analyze the direct and indirect effects of these variables; and 3) To propose strategic IMC guidelines for promoting sustainable heritage tourism at Wang Suan Ban Kaew, Chanthaburi Province. Quantitative research was used to develop and test the structural model, while qualitative research served to interpret and extend the quantitative findings. Quantitative data were collected from Thai tourists and analyzed using confirmatory factor analysis and path analysis, whereas qualitative data were obtained through in-depth interviews with key informants. The findings reveal that integrated marketing communication exerts the highest total influence on tourism decision-making, followed by digital channels, while content format plays a significant role in shaping travel intention and future behavioral intention, functioning as a mediating variable prior to decision-making. These results reflect that integrated communication helps bridge cultural values with tourist experiences, and that content format effectively generates awareness and deeper motivation-yet proves insufficient to drive decision-making directly in the absence of coordinated channel and communication tool integration. Furthermore, community participation and governance strengthen credibility, transparency, and stakeholder engagement. The knowledge generated from this study can be applied to develop a strategic IMC framework for enhancing the marketing communication of heritage tourism destinations, ultimately fostering long-term differentiation and sustainability.

Keywords: Integrated Communication Marketing, Content Format, Digital Channel, Tourists' Intention and Future Behavior, Travel Decision

บทนำ

การท่องเที่ยวได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรม (Sihombing, I. H. H. et al., 2024) ทั้งนี้ ภาคการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย

ที่มีการกำหนดทิศทางการพัฒนาไว้ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ และนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งมุ่งเน้นการเพิ่มมูลค่าจากทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น ขณะเดียวกัน พฤติกรรมนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันมีแนวโน้มพึ่งพาสื่อดิจิทัลในการค้นหาข้อมูล วางแผน และตัดสินใจเดินทางเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ภายใต้บริบทของยุคดิจิทัล ความสามารถในการแข่งขันของแหล่งท่องเที่ยวมิได้ขึ้นอยู่เพียงทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เท่านั้น หากแต่ขึ้นกับประสิทธิภาพของการสื่อสารการตลาดดิจิทัลที่สามารถถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม สร้างการรับรู้และกำหนดความตั้งใจของนักท่องเที่ยว (Chongsathien, A., 2024); (Reongsanam, T. et al., 2025); (Bhinder, H., 2025) แนวคิดการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ (Integrated Marketing Communication: IMC) จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกรอบแนวคิดเชิงกลยุทธ์ที่เน้นความสอดคล้องของสาร การประสานพลังของเครื่องมือสื่อสาร และการจัดการภาพลักษณ์อย่างเป็นเอกภาพ (Harizi, A. & Trebicka, B., 2023)

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การสื่อสารดิจิทัลจำเป็นต้องคำนึงถึง “ความแท้จริง (Authenticity)” ของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึง การคงไว้ซึ่งคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ความศักดิ์สิทธิ์ และบริบททางวัฒนธรรม โดยไม่ถูกลดทอนจากการนำเสนอเนื้อหาเชิงการตลาด ดังนั้น การออกแบบรูปแบบเนื้อหาดิจิทัลจึงต้องสร้างสมดุลระหว่างความน่าสนใจและความเคารพต่ออัตลักษณ์ของสถานที่ จากสภาพปัญหาในปัจจุบัน พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกจำนวนมากยังคงใช้การสื่อสารเชิงข้อมูล (Informational Communication) ที่กระจัดกระจาย ขาดการบูรณาการ และไม่เชื่อมโยงข้ามช่องทางอย่างมีประสิทธิภาพ (Poulopoulos, V. & Wallace, M., 2022) ส่งผลให้ไม่สามารถสร้างความผูกพันทางอารมณ์และอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มศักยภาพ แม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมาได้กล่าวถึง IMC อย่างกว้างขวาง แต่ส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นในระดับแนวคิดหรือศึกษาผลกระทบโดยรวม โดยยังขาดการอธิบายเชิงกลไกว่า IMC ถูกนำไปปฏิบัติผ่าน “รูปแบบเนื้อหา” และ “ช่องทางดิจิทัล” อย่างไรในบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ รวมถึงยังขาดการศึกษาเชิงประจักษ์ที่เชื่อมโยงองค์ประกอบทั้งสามเข้าด้วยกันในกรอบเดียวกัน ทั้งที่งานวิจัยบางส่วนชี้ให้เห็นว่ารูปแบบเนื้อหา เช่น การเล่าเรื่อง ภาพถ่ายเชิงประสบการณ์ และวิดีโอ มีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้สึกแท้จริงและความสอดคล้องทางอารมณ์ (Srikacha, N. et al., 2024); (Kasemsarn, K. & Nickpour, F., 2025) อีกทั้งช่องทางดิจิทัลยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ที่นักท่องเที่ยวใช้ประเมินความน่าเชื่อถือและสร้างความคาดหวัง (Jiraraphatsorn, T. & Tadaamnuaychai, M., 2024)

ในเชิงพฤติกรรม งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยมิติด้านการรับรู้ (Cognitive) ความรู้สึก (Affective) และพฤติกรรม (Behavioral) ซึ่งการสื่อสารการตลาดสามารถมีอิทธิพลผ่านกระบวนการเหล่านี้ สำหรับแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์วังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี แม้จะมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และความเกี่ยวข้องกับราชสกุลไทย (Noppaprasert, S., 2022) โดยมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มากกว่าการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์หรือเพื่อการถ่ายภาพทั่วไป รวมถึงมีลักษณะเป็น “แหล่งท่องเที่ยวที่มิใช่แหล่งท่องเที่ยวมวลชน” ซึ่งหมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่การเข้าถึง หรือวัตถุประสงค์เชิงการเรียนรู้ ทำให้ไม่สามารถใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบบเน้นปริมาณหรือกระแสได้เหมือนแหล่งท่องเที่ยวทั่วไป แม้ว่าพื้นที่ดังกล่าวจะมีคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์สูง แต่ยังประสบปัญหาการสื่อสารดิจิทัลที่ไม่เป็นระบบ ส่งผลให้การเข้าถึงและการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวยังอยู่ในระดับจำกัดเมื่อเทียบกับศักยภาพของพื้นที่ จากบริบทดังกล่าว จึงเห็นได้ชัดว่ามีช่องว่างทางวิชาการในระดับทฤษฎีและการประยุกต์ใช้จริง

โดยเฉพาะการอธิบายกลไกที่ IMC ถูกนำไปปฏิบัติผ่านรูปแบบเนื้อหาและช่องทางดิจิทัลเพื่อส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งบูรณาการ IMC รูปแบบเนื้อหา และช่องทางดิจิทัลเข้าไว้ในกรอบแนวคิดเดียวกัน เพื่ออธิบายความตั้งใจ พฤติกรรม และการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงประยุกต์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบโครงสร้างเชิงสาเหตุของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ รูปแบบเนื้อหา และช่องทางดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต และการตัดสินใจในการเดินทางของนักท่องเที่ยว
2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ รูปแบบเนื้อหา และช่องทางดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต และการตัดสินใจในการเดินทางของนักท่องเที่ยว
3. เพื่อเสนอแนวทางการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการเชิงกลยุทธ์สำหรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน ณ โบราณสถานวังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน โดยบูรณาการวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบลำดับเชิงอธิบาย (Explanatory Sequential Mixed Methods Design) ซึ่งเริ่มจากการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณก่อน และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายและยืนยันผลที่ได้ในระยะถัดไป ขั้นตอนการวิจัยและรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1. ประชากรที่ศึกษา ประกอบด้วย นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเยือนวังสวนแก้วในปี พ.ศ. 2568 ซึ่งมีจำนวนประชากรไม่แน่นอน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การคัดกรองกลุ่มตัวอย่าง (Screening Criteria) เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ ผู้ตอบต้องเป็นนักท่องเที่ยวที่เคยเดินทางมาเยือนวังสวนบ้านแก้ว มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และเคยรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวผ่านช่องทางดิจิทัล เช่น สื่อสังคมออนไลน์ เว็บไซต์ หรือแพลตฟอร์มออนไลน์อื่น ๆ กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยที่ใช้สมการเชิงโครงสร้าง (SEM) กำหนดขนาดตัวอย่าง 10 - 20 กลุ่มต่อตัวแปรที่สังเกตได้ (Comrey, A., 1973); (Schumacker, R. E. & Lomax, R. G., 2010); (Hair, J. F. et al., 1998) และควรใช้กลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 200 กลุ่มเพื่อให้ SEM มีความเสถียร (Kline, R. B., 2010) ผู้วิจัยใช้อัตราส่วน 20 คนต่อตัวแปรสังเกตได้ 1 ตัว จาก 19 ตัวแปร จึงต้องมีตัวอย่างอย่างน้อย 380 คน และกำหนดเก็บข้อมูล 400 คน การได้มาของกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ร่วมกับการเลือกตามความสะดวก (Convenience Sampling) จากผู้ตอบที่ผ่านเกณฑ์การคัดกรองดังกล่าว

1.2. เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถาม โดยใช้มาตราวัดของลิเคิร์ท 5 ระดับ ข้อคำถามสำหรับ IMC ดัดแปลงมาจาก Chumpuvilad, N. et al., Rehman, S. U. et al., Sinunta, P. et al. สอบถามในมิติ ด้านการโฆษณา ด้านการส่งเสริมการขาย ด้านการประชาสัมพันธ์ และด้านการตลาดออนไลน์ (Chumpuvilad, N. et al., 2022);

(Rehman, S. U. et al., 2022); (Sinunta, P. et al., 2024) ข้อคำถามสำหรับรูปแบบเนื้อหา ดัดแปลงมาจาก Puangtong, T. et al., Kosonwitthayanan, W. et al., Khairani, A. & Fachira, I. สอบถามในมิติ ด้านเนื้อหาเชิงสร้างแรงบันดาลใจ เชิงให้ไอเดียและทางเลือก เชิงแก้ปัญหาและให้คำแนะนำ และเชิงสร้างอารมณ์และภาพจำ (Puangtong, T. et al., 2024); (Kosonwitthayanan, W. et al., 2024); (Khairani, A. & Fachira, I., 2022) ข้อคำถามสำหรับช่องทางดิจิทัล ดัดแปลงมาจาก Bo, Y., Yang, Y. & Shen, H. สอบถามในมิติด้านช่องทางการสื่อสารด้านเนื้อหาและข้อมูล ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ และด้านการนำเสนอและภาพลักษณ์ (Bo, Y., 2024); (Yang, Y. & Shen, H., 2024) ข้อคำถามสำหรับความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต ดัดแปลงมาจาก Rao, X. et al., Wongwitwichote, K. & Tangpattanakit, J. สอบถามในมิติด้านการซื้อและการใช้บริการ ด้านการมีส่วนร่วมและการเชื่อมโยง และด้านการบอกต่อและการสนับสนุน (Rao, X. et al., 2022); (Wongwitwichote, K. & Tangpattanakit, J., 2023) และข้อคำถามสำหรับการตัดสินใจเดินทาง ดัดแปลงมาจาก Hossain, M. N. & Kundu, A., Gulati, S. สอบถามในมิติด้านการรับรู้ ด้านการพิจารณาและประเมินทางเลือก ด้านการตัดสินใจขั้นสุดท้าย และด้านพฤติกรรมหลังการท่องเที่ยว (Hossain, M. N. & Kundu, A., 2025); (Gulati, S., 2024) ความถูกต้องของเนื้อหา ซึ่งประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คนโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของรายการกับวัตถุประสงค์ (IOC) อยู่ในช่วง 0.67 ถึง 1.00 ซึ่งเกินเกณฑ์ที่ยอมรับได้ที่ 0.50 (Kanchanawasi, S., 2002) การทดสอบความน่าเชื่อถือด้วยกลุ่มตัวอย่างนำร่อง 30 คน ให้ค่า Cronbach's alpha เท่ากับ 0.97 ซึ่งเกินเกณฑ์ที่แนะนำที่ 0.70 (Phetcharot, L. & Chamniprasat, A., 2002) แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องภายในที่ดีเยี่ยมและความน่าเชื่อถือของเครื่องมือที่ยอมรับได้

1.3. การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการผ่านช่องทางออนไลน์เป็นหลัก โดยใช้แบบสอบถาม Google Form และเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์และช่องทางดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างที่ต้องเป็นผู้ที่เคยรับรู้ข้อมูลผ่านสื่อดิจิทัล โดยที่ก่อนดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพข้อมูล (Data Screening) โดยตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม คัดออกกรณีที่ตอบไม่ครบหรือมีรูปแบบการตอบที่ผิดปกติ ตรวจสอบค่าที่หายไป (Missing Data) และค่าผิดปกติ (Outliers) รวมถึงตรวจสอบการกระจายตัวของข้อมูล (Normality) เพื่อให้ข้อมูลมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ด้วย SEM

1.4. การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis) อยู่ภายในเกณฑ์ที่กำหนด คือ $-2 \leq$ skewness ≤ 2 และ $-7 \leq$ kurtosis ≤ 7 (Curran, P. J. et al., 1996) ค่า VIF < 10 (Belsley, D. A., 1991) และค่า Tolerance > 0.10 (Foxall, G. R. et al., 2005) และวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) ด้วยโปรแกรม SPSS และ AMOS ตามขั้นตอน 2 ระยะ คือ 1) การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยัน (CFA) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของโครงสร้าง ประเมินด้วยค่า ค่า KMO > 0.80 (Kim, J. O. & Mueller, C. W., 1978) ค่าความน่าเชื่อถือของโครงสร้าง (Construct Reliability: CR) > 0.60 และค่าความแปรปรวนเฉลี่ยที่สกัดได้ (Average Variance Extracted: AVE) > 0.50 (Diamantopoulos, A. et al., 2000) และ 2) การทดสอบแบบจำลองโครงสร้างตามสมมติฐาน โดยประเมินความสอดคล้องของแบบจำลองตามเกณฑ์ของ Schumacker, R. E. & Lomax, R. G. ค่า $p > 0.05$, $\chi^2/df < 2$, GFI > 0.95, AGFI > 0.95, RMR < 0.05 และ RMSEA < 0.05 (Schumacker, R. E. & Lomax, R. G., 2010)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วย การทบทวนและวิเคราะห์วรรณกรรมทางวิชาการและงานวิจัยก่อนหน้าอย่างเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ รูปแบบเนื้อหา ช่องทางดิจิทัล ความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตของนักท่องเที่ยว การตัดสินใจในการเดินทาง การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และบริบทมรดกของวังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี ประเทศไทย

2.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักภายในระบบนิเวศการท่องเที่ยวในท้องถิ่นที่มีความรู้โดยตรงและประสบการณ์ทางวิชาชีพด้านการจัดการ การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เลือกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 7 คน ได้แก่ 1) ผู้บริหารจากสำนักงานศิลปะ วัฒนธรรม และการพัฒนาชุมชน 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาดดิจิทัล 3) เจ้าหน้าที่จากสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด 4) นักวิชาการด้านการสื่อสารการตลาดหรือการศึกษาด้านการท่องเที่ยว 5) ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่น 6) ผู้นำชุมชน และ 7) ตัวแทนจากหอการค้าจังหวัดจันทบุรี

2.3 เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลได้รับการวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่ออธิบาย ตีความ และอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลเชิงคุณภาพที่รวบรวมได้ โดยผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพถูกนำมาใช้เพื่อขยายความ อธิบายเชิงลึก และยืนยันผลการวิจัยเชิงปริมาณ (Triangulation) โดยเฉพาะในประเด็นความสัมพันธ์ของตัวแปรในแบบจำลองเชิงโครงสร้าง และเพื่อพัฒนาแนวทางเชิงกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ศึกษา ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (การอุปนัยเชิงวิเคราะห์) เพื่อระบุรูปแบบ ธีม และความสัมพันธ์เชิงแนวคิดที่เกิดขึ้นจากข้อมูล

ผลการวิจัย

1. การศึกษาครั้งนี้มีผู้เข้าร่วม 400 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มาเยี่ยมชมโบราณสถานวังสวนบ้านแก้ว ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (58.0%) มีอายุระหว่าง 20 - 30 ปี (43.5%) เป็นโสด (66.75%) มีการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรี (49.0%) เป็นพนักงานบริษัทเอกชน (44.5%) มีรายได้ต่อเดือน ≤10,000 บาท (47.25%) และเป็นคนในจังหวัดจันทบุรี (69.5%)

2. ผลลัพธ์ที่นำเสนอมีจุดประสงค์เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้นระหว่างการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ รูปแบบเนื้อหา และช่องทางดิจิทัล รวมถึงผลกระทบต่อความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตของนักท่องเที่ยว และการตัดสินใจในการเดินทาง ผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 และข้อที่ 2 โดยมุ่งอธิบายระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว และทดสอบอิทธิพลเชิงสาเหตุของตัวแปรที่กำหนดในแบบจำลอง

โดยใช้ข้อมูลเบื้องต้นในการทดสอบเพื่อวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้างสำหรับปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตของนักท่องเที่ยว และการตัดสินใจในการเดินทาง ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าสถิติสำหรับ การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ รูปแบบเนื้อหา ช่องทางดิจิทัล ความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตของนักท่องเที่ยว และการตัดสินใจในการเดินทาง

ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล	Skewness	Kurtosis	VIF	Tolerance
การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ	3.86	0.87	มาก	-0.12	0.20	0.30	3.31
รูปแบบเนื้อหา	3.69	0.91	มาก	-0.22	0.05	0.47	2.11
ช่องทางดิจิทัล	3.83	0.95	มาก	-0.45	0.17	0.48	2.09
ความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต	3.92	0.93	มาก	-0.25	-0.19	0.76	1.32
การตัดสินใจท่องเที่ยว	3.75	0.89	มาก	-0.18	0.00	-	-

ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าปัจจัยทุกด้านอยู่ในระดับสูง โดยความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 3.92) รองลงมา คือ การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ ($\bar{X}$ = 3.86) ช่องทางดิจิทัล ($\bar{X}$ = 3.83) การตัดสินใจเดินทาง ($\bar{X}$ = 3.75) และรูปแบบเนื้อหา ($\bar{X}$ = 3.69) ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่านักท่องเที่ยวมีแนวโน้มเปิดรับข้อมูลผ่านสื่อดิจิทัลและเกิดความตั้งใจเชิงพฤติกรรมก่อนการตัดสินใจจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพฤติกรรมผู้บริโภคที่มองว่าความตั้งใจเป็นตัวแปรสำคัญก่อนการตัดสินใจ (Behavioral Intention) การตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นสำหรับ SEM พบว่า ค่า skewness (-0.45 ถึง -0.12) และ kurtosis (1.32 ถึง 3.31) อยู่ในเกณฑ์การกระจายปกติ ขณะที่ค่า VIF ไม่เกิน 10 และค่า tolerance มากกว่า 0.10 แสดงว่าไม่เกิดปัญหาความสัมพันธ์เชิงเส้นหลายตัวแปร นอกจากนี้ จากตัวแปรสังเกตได้ 19 ตัว มีค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรไม่เกิน 0.80 จำนวน 171 คู่ สะท้อนว่าไม่มีความสัมพันธ์สูงเกินไป จึงเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ SEM ผลการทดสอบ Bartlett's test (χ^2 = 8305.85, df = 171, p = 0.00) และค่า KMO = 0.85 (> 0.80) อยู่ในเกณฑ์ดี ยืนยันว่าข้อมูลมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบต่อไป ได้ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่างตัวแปรที่สังเกตได้

	ADV	SAL	PUB	ONL	INS	IDE	PRB	EMO	COM	CNT	INT	PRS	PUR	ENG	ADC	AWR	CSD	FDE	PST
ADV	1.00																		
SAL	0.33**	1.00																	
PUB	0.28**	0.81**	1.00																
ONL	0.15**	0.21**	0.50**	1.00															
INS	0.87**	0.41**	0.38**	0.24**	1.00														
IDE	0.81**	0.42**	0.36**	0.16**	0.87**	1.00													
PRB	0.75**	0.41**	0.42**	0.21**	0.82**	0.85**	1.00												
EMO	0.78**	0.38**	0.34**	0.16**	0.85**	0.91**	0.83**	1.00											
COM	0.40**	0.69**	0.58**	0.12*	0.49**	0.51**	0.45**	0.50**	1.00										
CNT	0.19**	0.76**	0.60**	0.74**	0.24**	0.24**	0.21**	0.23**	0.81**	1.00									
INT	0.15**	0.70**	0.62**	0.43**	0.21**	0.20**	0.18**	0.20**	0.77**	0.87**	1.00								
PRS	0.17**	0.60**	0.51**	0.40**	0.19**	0.21**	0.18**	0.22**	0.71**	0.74**	0.71**	1.00							
PUR	0.20**	0.35**	0.26**	0.20**	0.22**	0.21**	0.16**	0.25**	0.48**	0.48**	0.44**	0.55**	1.00						
ENG	0.28**	0.35*	0.36**	0.18**	0.35**	0.33**	0.38**	0.33**	0.29**	0.22**	0.20**	0.17**	0.59**	1.00					
ADC	0.21**	0.31**	0.36**	0.26**	0.30**	0.27**	0.32**	0.30**	0.30**	0.21**	0.17**	0.26**	0.30**	0.62**	1.00				
AWR	0.37**	0.44**	0.46**	0.26**	0.47**	0.48**	0.42**	0.51**	0.30**	0.24**	0.20**	0.19**	0.40**	0.58**	0.50**	1.00			
CSD	0.35**	0.48**	0.46**	0.24**	0.42**	0.45**	0.44**	0.44**	0.30**	0.26**	0.23**	0.19**	0.42**	0.58**	0.39**	0.88**	1.00		

Note: **Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed), Kaisar-Mayer-Olkin measure of sampling adequacy (KMO) = 0.85, Bartlett's test of sphericity = 8305.85, df = 171, sig = 0.00

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่างตัวแปรที่สังเกตได้ (ต่อ)

	ADV	SAL	PUB	ONL	INS	IDE	PRB	EMO	COM	CNT	INT	PRS	PUR	ENG	ADC	AWR	CSD	FDE	PST
FDE	0.29**	0.40**	0.42**	0.21**	0.37**	0.34**	0.45**	0.36**	0.24**	0.21**	0.17**	0.14**	0.41**	0.60**	0.39**	0.79**	0.88**	1.00	
PST	0.31**	0.40**	0.37**	0.19**	0.39**	0.40**	0.34**	0.47**	0.29**	0.25**	0.20**	0.17**	0.43**	0.52**	0.33**	0.88**	0.85**	0.82**	1.00
Mean	3.72	3.69	3.86	4.18	3.77	3.71	3.79	3.67	3.81	3.78	3.87	3.87	3.92	3.88	3.94	3.79	3.78	3.75	3.66
S.D.	0.79	0.81	0.58	0.59	0.68	0.80	0.76	0.81	0.66	0.83	0.77	0.80	0.79	0.63	0.75	0.72	0.77	0.80	0.85

Note: **Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed), Kaisar-Mayer-Olkin measure of sampling adequacy (KMO) = 0.85, Bartlett's test of sphericity = 8305.85, df = 171, sig = 0.00

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CMKT) กับตัวแปรที่สังเกตได้ 19 ตัว โดยการตลาดการสื่อสารแบบบูรณาการ (Integrated Communication Marketing: IMCMKT) ประกอบด้วยตัวแปรที่สังเกตได้ 4 ตัว รูปแบบเนื้อหา (Content Formats: CONTENT) ประกอบด้วย ตัวแปรที่สังเกตได้ 4 ตัว ช่องทางดิจิทัล (Digital Channels: CHANNEL) ประกอบด้วย ตัวแปรที่สังเกตได้ 4 ตัว ความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต (Intention & Future Behavior: INTENTION) ประกอบด้วย ตัวแปรที่สังเกตได้ 3 ตัว และการตัดสินใจในการเดินทาง (Travel Decision: DECISION) ประกอบด้วย ตัวแปรที่สังเกตได้ 4 ตัว การวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า แบบจำลองการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยันของ IMCMKT, CONTENT, CHANNEL, INTENTION และ DECISION ผ่านเกณฑ์ด้วยค่าทางสถิติ χ^2/df = 1.15, p-value = 0.00, GFI = 0.98, AGFI = 0.96, CFI = 0.99, RMSEA = 0.01 และ RMR = 0.01 เมื่อตรวจสอบโครงสร้างแล้ว พบว่า ปัจจัยทั้งหมดตรงตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ด้วยเหตุนี้ โครงสร้างทั้งหมดจึงสามารถจัดการได้ในขั้นตอนต่อไป นักวิจัยได้ตรวจสอบค่าความน่าเชื่อถือของโครงสร้าง (Construct Reliability: CR) และค่าความแปรปรวนเฉลี่ยที่สกัดได้ (Average Variance Extracted: AVE) ค่า CR อยู่ในช่วง 0.75 ถึง 0.96 ซึ่งมากกว่า 0.06 และค่า AVE อยู่ในช่วง 0.52 ถึง 0.85 ซึ่งมากกว่า 0.50 แสดงให้เห็นว่าแบบจำลองการวัดมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือในการกำหนดตัวแปรแฝงทั้งหมด

3. ผลการวิเคราะห์มุ่งเน้นไปที่การตรวจสอบผลกระทบเชิงสาเหตุโดยตรงและโดยอ้อมของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ รูปแบบเนื้อหา และช่องทางดิจิทัลที่มีต่อความตั้งใจ พฤติกรรมในอนาคต และการตัดสินใจในการเดินทางของนักท่องเที่ยว ผลการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจ พฤติกรรมในอนาคต และการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว แสดงอยู่ในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ผลกระทบของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ รูปแบบเนื้อหา ช่องทางดิจิทัล ความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตของนักท่องเที่ยว และการตัดสินใจเดินทาง

Casual Factors	IMCMKT			CONTENT			CHANNEL			INTENTION		
Effect Factors	DE	IE	TE	DE	IE	TE	DE	IE	TE	DE	IE	TE
INTENTION	0.31	-	0.31	0.22	-	0.22	0.20	-	0.20	-	-	-

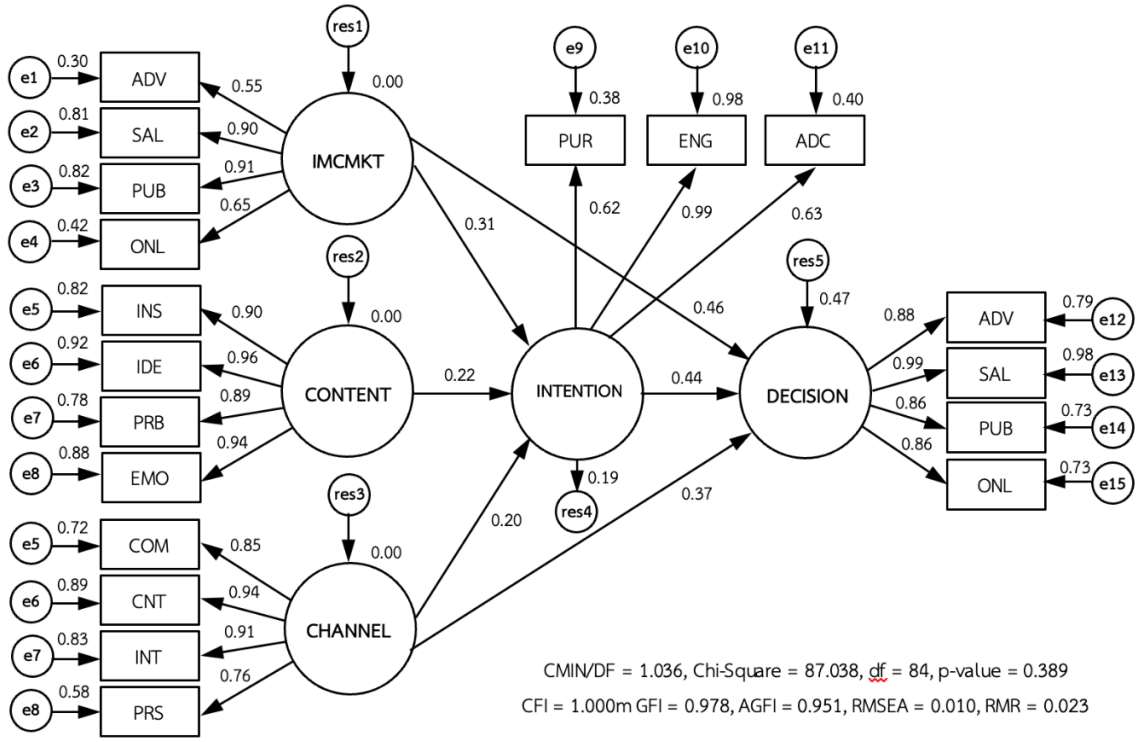
Note p < 0.01, DE = Direct Effect, IE = Indirect Effect, TE = Total Effect, ADV = Advertising, SAL = Sale Promotion, PUB = Public Relation, ONL = Online Marketing, INS = Inspirational Content, IDE = Idea and Options Content, PRB = Problem-solving and Advisory Content, EMO = Emotional and Memorable Content, COM = Communication Channels, CNT = Content & Information, INT = Interactivity, PRS = Presentation & Branding, PUR = Purchase & Usage, ENG = Engagement & Connection, ADC = Advocacy & Support, AWR = Awareness, CSD = Consideration & Evaluation, FDE = Final Decision, PST = Post-Travel Behavior

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ผลกระทบของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ รูปแบบเนื้อหา ช่องทางดิจิทัล ความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตของนักท่องเที่ยว และการตัดสินใจเดินทาง (ต่อ)

Casual Factors	IMCMKT			CONTENT			CHANNEL			INTENTION		
Effect Factors	**DE**	**IE**	**TE**	**DE**	**IE**	**TE**	**DE**	**IE**	**TE**	**DE**	**IE**	**TE**
DECISION	0.46	0.13	0.59	0.10	-	0.10	0.26	0.10	0.37	0.44	-	0.46
Statistics												
Chi-Square = 87.04, df = 84, p-value = 0.39, GFI = 0.98, AGFI = 0.95 และ RMSEA = 0.01												
Casual Factors	**ADV**	**SAL**	**PUB**	**ONL**	**INS**	**IDE**	**PRB**	**EMO**	**COM**	**CNT**	**INT**	**PRS**
Factors Loading	0.55	0.90	0.91	0.65	0.90	0.96	0.89	0.94	0.85	0.94	0.91	0.76
Effect Factors	PUR	ENG	ADC	AWR	CSD	FDE	PST					
Factors Loading	0.62	0.99	0.63	0.88	0.99	0.86	0.86					
Structural Equation of Variables				**INTENTION**		**DECISION**						
R-Square				0.19		0.47						
Correlation Matrix between Latent Variables												
Latent variables	**IMCMKT**		**CONTENT**		**CHANNEL**		**INTENTION**		**DECISION**			
IMCMKT	1.00											
CONTENT	0.69**		1.00									
CHANNEL	0.62**		0.31**		1.00							
INTENTION	0.44**		0.36**		0.43**		1.00					
DECISION	0.52**		0.47**		0.26**		0.59**		1.00			

Note p < 0.01, DE = Direct Effect, IE = Indirect Effect, TE = Total Effect, ADV = Advertising, SAL = Sale Promotion, PUB = Public Relation, ONL = Online Marketing, INS = Inspirational Content, IDE = Idea and Options Content, PRB = Problem-solving and Advisory Content, EMO = Emotional and Memorable Content, COM = Communication Channels, CNT = Content & Information, INT = Interactivity, PRS = Presentation & Branding, PUR = Purchase & Usage, ENG = Engagement & Connection, ADC = Advocacy & Support, AWR = Awareness, CSD = Consideration & Evaluation, FDE = Final Decision, PST = Post-Travel Behavior

การทดสอบความสอดคล้องของแบบจำลอง พบว่า χ^2/df = 1.04 (87.04/84), GFI = 0.98, AGFI = 0.95, RMSEA = 0.01 และ RMR = 0.02 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแบบจำลองการวิจัยที่พัฒนาขึ้นนั้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังแสดงในภาพที่ 1



ภาพที่ 1 แบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) ของปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อความตั้งใจพฤติกรรมในอนาคต และการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 3 และภาพที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์เส้นทางของแบบจำลองโครงสร้าง ผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 อย่างชัดเจน โดยแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมของตัวแปรในแบบจำลอง ซึ่งเผยให้เห็นความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญหลายประการ IMCMKT มีผลกระทบโดยตรงในเชิงบวกอย่างมากต่อความตั้งใจ (0.31) และการตัดสินใจ (0.46) ผลที่พบว่า IMC มีอิทธิพลรวมสูงสุดต่อการตัดสินใจสะท้อนให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวในบริบทแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญกับความสอดคล้องของสารและประสบการณ์มากกว่าการสื่อสารแบบแยกส่วน ซึ่งช่วยลดความไม่แน่นอนในการตัดสินใจเดินทาง และมีผลกระทบทางอ้อมที่มีนัยสำคัญเพิ่มเติมต่อการตัดสินใจผ่านทางความตั้งใจ (0.13) ส่งผลให้มีผลกระทบรวมสูงถึง 0.59 ($p < 0.01$) ด้านรูปแบบเนื้อหาแสดงผลกระทบโดยตรงในเชิงบวกต่อความตั้งใจ (0.22) และการตัดสินใจ (0.10) ($p < 0.01$) ซึ่งบ่งชี้ถึงบทบาทในการกำหนดการตอบสนองทางด้านความรู้และพฤติกรรม แม้ว่ารูปแบบเนื้อหาจะมีอิทธิพลต่อความตั้งใจ แต่มีผลต่อการตัดสินใจโดยตรงในระดับต่ำกว่า สะท้อนว่าบทบาทของเนื้อหาอยู่ในขั้นการสร้างการรับรู้และความรู้สึก มากกว่าการกระตุ้นการตัดสินใจทันที สำหรับช่องทางดิจิทัลมีผลกระทบโดยตรงที่มีนัยสำคัญต่อความตั้งใจ (0.20) และการตัดสินใจ (0.26) โดยมีผลกระทบทางอ้อมผ่านทางความตั้งใจ (0.10) ทำให้เกิดผลกระทบรวม 0.37 ($p < 0.01$) ความตั้งใจมีอิทธิพลโดยตรงและมีนัยสำคัญต่อการตัดสินใจ (0.44, $p < 0.01$) บทบาทของช่องทางดิจิทัลในงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่า การเข้าถึง และประสบการณ์การใช้งาน มีผลต่อการตัดสินใจโดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่ใช้สื่อดิจิทัลเป็นแหล่งข้อมูลหลัก ซึ่งยืนยันบทบาทการเป็นตัวกลาง

ในพฤติกรรมการท่องเที่ยว โดยรวมแล้ว IMCMKT มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการตัดสินใจเดินทาง รองลงมา คือ ความตั้งใจ ในขณะที่เนื้อหาและช่องทางทำหน้าที่เป็นปัจจัยสนับสนุนแต่จำเป็นที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพโดยรวมของกระบวนการโน้มน้าวและการสื่อสารด้านการท่องเที่ยว ผลการทดสอบสมมติฐานแสดงอยู่ในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

ข้อที่	สมมติฐาน	ผลการทดสอบ
1	การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการมีอิทธิพลทางตรงต่อความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต	ยอมรับสมมติฐาน
2	รูปแบบเนื้อหามีอิทธิพลทางตรงต่อความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต	ยอมรับสมมติฐาน
3	ช่องทางดิจิทัลมีอิทธิพลทางตรงต่อความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต	ยอมรับสมมติฐาน
4	การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการมีอิทธิพลทางตรงต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว	ยอมรับสมมติฐาน
5	ช่องทางดิจิทัลมีอิทธิพลทางตรงต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว	ยอมรับสมมติฐาน
6	ความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตมีอิทธิพลทางตรงต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว	ยอมรับสมมติฐาน
7	การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการมีอิทธิพลทางอ้อมต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว ผ่านความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต	ยอมรับสมมติฐาน
8	ช่องทางดิจิทัลมีอิทธิพลทางอ้อมต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว ผ่านความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต	ยอมรับสมมติฐาน

4. ผลการศึกษาแนวทางการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ (IMC) เชิงกลยุทธ์ที่เสนอเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน ณ วังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในงานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงอุปนัย โดยเริ่มจากการถอดเทปคำสัมภาษณ์ การเข้ารหัสข้อมูล (Coding) การจัดกลุ่มประเด็น (Categorization) และการสังเคราะห์เป็นธีมหลักเชิงกลยุทธ์ ซึ่งผลที่ได้ถูกนำมาใช้เพื่อ อธิบายและขยายความ ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณในโมเดล SEM จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า มีมิติเชิงกลยุทธ์ที่เกี่ยวโยงกัน 7 ประการ ดังนี้ 1) สร้างแบรนด์วัฒนธรรมด้วยการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์อย่างเป็นเอกภาพ สะท้อนอัตลักษณ์และมรดกท้องถิ่นในทุกช่องทาง 2) ใช้ประสบการณ์ดิจิทัล เช่น วิดีโอสั้น AR/VR และสื่อโต้ตอบ เพื่อขยายการเข้าถึงและลดผลกระทบต่อพื้นที่จริง 3) บูรณาการ IMC หลายช่องทางให้เชื่อมโยงประสบการณ์ออนไลน์และออฟไลน์อย่างต่อเนื่อง 4) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของของชุมชนเพื่อเพิ่มความแท้จริงและความยั่งยืน 5) พัฒนาควบคู่การอนุรักษ์ ด้วยการจัดการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและใช้สื่อดิจิทัลทดแทน 6) เสริมศักยภาพสถาบันและบูรณาการการกำกับดูแล เพื่อลดข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและช่องว่างทักษะดิจิทัล และ 7) จัดทำระบบติดตามและประเมินผลที่ผสานข้อมูลดิจิทัลกับตัวชี้วัดสังคมเศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาร่วมกับผลเชิงปริมาณ พบว่า มิติด้านการบูรณาการ IMC และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล มีความสอดคล้องกับผลที่ IMC และช่องทางดิจิทัลมีอิทธิพลสูงในโมเดลเชิงสาเหตุ ขณะที่มิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและการกำกับดูแล ช่วยเสริมมิติ “ความแท้จริง” ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้จากข้อมูลเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว เพื่อสนับสนุนนโยบายที่ยืดหยุ่นและอิงหลักฐาน โดยรวม กรอบ IMC นี้เป็นต้นแบบเชิงนโยบายที่ผสานการอนุรักษ์วัฒนธรรม การเปลี่ยนผ่านดิจิทัล การมีส่วนร่วมของชุมชน และการกำกับดูแลเชิงกลยุทธ์ เพื่อยกระดับความยั่งยืนและความสามารถในการแข่งขันของแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาว

อภิปรายผล

1. อิทธิพลของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการต่อความตั้งใจและการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า IMC มีผลกระทบโดยตรงต่อการตัดสินใจเดินทางมากที่สุด (β = 0.46) และมีผลกระทบโดยรวมสูงสุด (β = 0.59) เมื่อเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิด IMC และทฤษฎีการสื่อสารแบบบูรณาการ พบว่า ความสอดคล้องของสาร (Message Consistency) และการบูรณาการข้ามช่องทาง (Cross-Channel Integration) ช่วยลดความคลุมเครือของข้อมูลและเสริมสร้างความเชื่อมั่น ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในบรรดาตัวแปรทั้งหมด ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของการขยายผลทางจิตวิทยาจากความสอดคล้องของข้อความและการบูรณาการการสื่อสารข้ามแพลตฟอร์ม ซึ่งเปลี่ยนการรับรู้ของนักท่องเที่ยวจากความตระหนักรู้ไปสู่การกระทำ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการของ Kotler, P. & Keller, K. ที่ระบุว่า การสื่อสารที่มีความสอดคล้องและเป็นเอกภาพสามารถเพิ่มความชัดเจนของภาพลักษณ์แบรนด์และเสริมสร้างความผูกพันทางอารมณ์กับผู้บริโภคได้ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Buhalis, D. ที่พบว่าการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลเป็นกลไกสำคัญในการสร้างการรับรู้และการตัดสินใจท่องเที่ยวในยุคดิจิทัล (Kotler, P. & Keller, K., 2016); (Buhalis, D., 2020) โดยเฉพาะในบริบทการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งนักท่องเที่ยวมักประเมินคุณค่าทั้งในมิติทางอารมณ์ (Affective) และความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Value) มากกว่าการประเมินเชิงเหตุผลเพียงอย่างเดียว ผลลัพธ์สอดคล้องกับ Chutimant, P. ที่พบว่า IMC มีอิทธิพลอย่างมากต่อการตัดสินใจด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านองค์ประกอบด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาดออนไลน์ที่ช่วยเพิ่มการมองเห็นและปรับปรุงภาพลักษณ์ของจุดหมายปลายทางให้ทันสมัย (Chutimant, P., 2024) ในบริบทของวังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี ผลดังกล่าวสะท้อนว่า การสื่อสารที่เน้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และความเชื่อมโยงกับราชสกุลไทย สามารถเพิ่มความน่าเชื่อถือและความรู้สึกคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ในการศึกษาครั้งนี้ การตลาดออนไลน์ปรากฏเป็นองค์ประกอบ IMC ที่ได้รับการจัดอันดับสูงที่สุด ซึ่งยืนยันบทบาทสำคัญในการกำหนดการรับรู้และความตั้งใจ ในบริบทท้องถิ่น การเล่าเรื่องดิจิทัลที่สื่อสารคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของวังสวนบ้านแก้วมีบทบาทสำคัญในการโน้มน้าวใจ เนื่องจากนักท่องเที่ยวในปัจจุบันแสวงหาจุดหมายปลายทางที่มี “ความแท้จริงทางวัฒนธร รม” มากกว่าคุณค่าด้านการพักผ่อนหย่อนใจเพียงอย่างเดียว สิ่งนี้ตอกย้ำข้อโต้แย้งที่ว่าการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์ควรทำหน้าที่เป็นแกนหลักเชิงกลยุทธ์ของ IMC ในจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวเชิงมรดก ดังนั้น IMC ในบริบทนี้จึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือสื่อสาร แต่เป็นกลไกเชิงกลยุทธ์ในการ “ถ่ายทอดความหมาย” (Meaning Transfer) ของแหล่งท่องเที่ยว

2. บทบาทของรูปแบบเนื้อหาในการกำหนดเจตนาและพฤติกรรมการท่องเที่ยว รูปแบบเนื้อหามีผลโดยตรงอย่างมีนัยสำคัญต่อเจตนาของนักท่องเที่ยว (β = 0.22) และการตัดสินใจเดินทาง (β = 0.10) เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบทฤษฎีการประมวลผลข้อมูล (Information Processing Theory) เนื้อหาทำหน้าที่เป็น ตัวกระตุ้นเชิงความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Stimulus) ที่ช่วยลดความไม่แน่นอน และเปลี่ยนความสนใจให้กลายเป็นความตั้งใจเชิงพฤติกรรม แม้ว่าขนาดของผลกระทบต่อการตัดสินใจจะต่ำกว่า IMC และช่องทางดิจิทัล แต่ผลการวิจัยยืนยันว่า

เนื้อหาทำหน้าที่เป็นกลไกกระตุ้นที่สำคัญ เนื้อหาเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและเนื้อหาที่สร้างแรงบันดาลใจได้รับการจัดอันดับสูงสุดจากผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งบ่งชี้ว่านักท่องเที่ยวแสวงหาทั้งการเชื่อมโยงทางอารมณ์และความมั่นใจในการวางแผนก่อนการเดินทาง สิ่งนี้สอดคล้องกับ Cheung, M. L. et al. ที่กล่าวว่าเนื้อหาข้อมูลที่ลดความไม่แน่นอน (เช่น ขั้นตอนการเดินทาง การเตรียมการ ค่าใช้จ่าย เวลา และความปลอดภัย) ช่วยให้ความสนใจเปลี่ยนเป็นเจตนาที่แท้จริง (Cheung, M. L. et al., 2022) ในทำนองเดียวกัน Guo, X. & Pesonen, J. A. เน้นว่าเนื้อหาเชิงประสบการณ์และสร้างแรงบันดาลใจส่งเสริมความปรารถนาในการเดินทางผ่านภาพทางอารมณ์และจินตนาการเชิงสัญลักษณ์ (Guo, X. & Pesonen, J. A., 2022) ผลการศึกษายังสะท้อนบทบาทของการเล่าเรื่อง (Storytelling) ในการสื่อสารแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ Lund, N. F. et al. ที่พบว่า การเล่าเรื่องเชิงประสบการณ์ช่วยสร้างความเชื่อมโยงทางอารมณ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับสถานที่ และสามารถเพิ่มแรงจูงใจในการเดินทางได้อย่างมีนัยสำคัญ (Lund, N. F. et al., 2018) ในบริบทของวังสวนบ้านแก้ว เนื้อหาที่สื่อถึงการมีชีวิตอยู่ของประวัติศาสตร์ เช่น เรื่องเล่าของบุคคลสำคัญหรือเหตุการณ์ในอดีต จะมีพลังในการสร้างความผูกพันทางอารมณ์มากกว่าเนื้อหาข้อมูลทั่วไป นอกจากนี้ วังสวนบ้านแก้วดึงดูดนักท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ผ่านโครงสร้างทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังผ่านความหมายเชิงสัญลักษณ์และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ด้วย ดังนั้น เนื้อหาที่เน้น “การปรากฏตัวของอดีตในปัจจุบัน” (การปรากฏตัวทางประวัติศาสตร์) จึงโน้มน้าวใจได้มากกว่าเนื้อหาที่ให้ข้อมูลเพียงอย่างเดียว จึงสะท้อนว่า การออกแบบ Content สำหรับแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ควรเน้น Storytelling มากกว่าการให้ข้อมูลเชิงข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียว

3. ช่องทางดิจิทัลและอิทธิพลของช่องทางเหล่านั้นตลอดเส้นทางการเดินทางของลูกค้า พบว่า ช่องทางดิจิทัลมีผลกระทบโดยตรงอย่างมีนัยสำคัญต่อทั้งความตั้งใจของนักท่องเที่ยว (β = 0.20) และการตัดสินใจเดินทาง (β = 0.26) รวมถึงผลกระทบทางอ้อมที่ส่งผ่านความตั้งใจ ผลดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิด Customer Journey และ Touchpoint Theory ซึ่งมองว่าช่องทางดิจิทัลเป็นจุดสัมผัส (Touchpoints) ที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้และประสบการณ์ของผู้บริโภคในทุกช่วงของการตัดสินใจ ผลลัพธ์เหล่านี้ยืนยันว่าแพลตฟอร์มดิจิทัลไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งประสบการณ์ที่หล่อหลอมความไว้วางใจ ความผูกพันทางอารมณ์ และความน่าเชื่อถือของจุดหมายปลายทาง ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิด Digital Tourist Journey ที่เสนอโดย Buhalis, D. & Amaranggana, A. ซึ่งระบุว่าสื่อดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในทุกช่วงของกระบวนการตัดสินใจเดินทาง ตั้งแต่การค้นหาข้อมูล การประเมินทางเลือก ไปจนถึงการแบ่งปันประสบการณ์หลังการเดินทาง (Buhalis, D. & Amaranggana, A., 2015) ซึ่งสนับสนุนงานวิจัยของ Xiang, K. et al. ที่อธิบายว่าสื่อดิจิทัลเป็นจุดเริ่มต้นหลักของการค้นหาข้อมูลการท่องเที่ยวและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ (Xiang, K. et al., 2021) และ Shafiee, S. et al. ที่เน้นย้ำถึงการมีปฏิสัมพันธ์และการสร้างแบรนด์จุดหมายปลายทางเป็นองค์ประกอบสำคัญของประสบการณ์การท่องเที่ยวแบบดิจิทัล (Shafiee, S. et al., 2021) ในบริบทพื้นที่ศึกษา นักท่องเที่ยวจำนวนมากพึ่งพาสื่อดิจิทัลในการค้นหาข้อมูลก่อนการเดินทางมายังจังหวัดจันทบุรี ทำให้คุณภาพของแพลตฟอร์ม เช่น ความน่าเชื่อถือ ความง่ายในการใช้งาน และการมีปฏิสัมพันธ์ มีผลต่อการสร้างความไว้วางใจโดยตรง การศึกษาครั้งนี้ การนำเสนอ/การสร้างแบรนด์และการมีปฏิสัมพันธ์ได้รับการจัดอันดับสูงกว่าความหลากหลายของช่องทาง

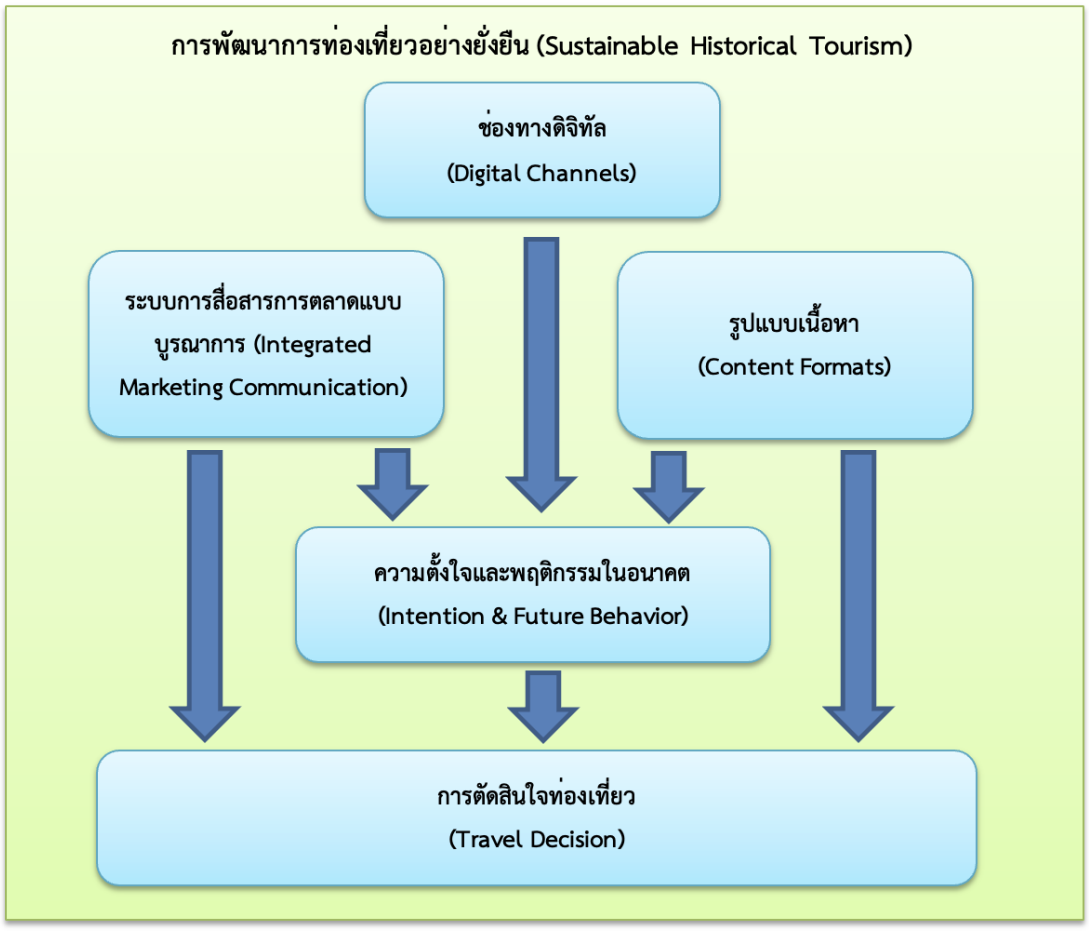
ซึ่งบ่งชี้ว่านักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับคุณภาพ ความสามารถในการใช้งาน และการมีปฏิสัมพันธ์ที่แท้จริงมากกว่าจำนวนแพลตฟอร์ม สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่ากลยุทธ์ดิจิทัลด้านการท่องเที่ยวเชิงมรดกควรเน้นที่คุณภาพของช่องทางและการออกแบบเชิงประสบการณ์มากกว่าการขยายแพลตฟอร์ม ผลการศึกษานี้จึงชี้ให้เห็นว่า กลยุทธ์ดิจิทัลไม่ควรมุ่งเน้นเพียง จำนวนช่องทาง แต่ควรมุ่งเน้น คุณภาพของประสบการณ์ผู้ใช้ (UX) และ การมีปฏิสัมพันธ์ที่มีความหมาย

4. ความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตของนักท่องเที่ยวเป็นตัวทำนายหลักของการตัดสินใจเดินทาง ความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตของนักท่องเที่ยวมีผลโดยตรงอย่างมากต่อการตัดสินใจเดินทาง (β = 0.44) และทำหน้าที่เป็นตัวแปรสื่อกลางที่สำคัญระหว่างช่องทาง IMC/ดิจิทัลและพฤติกรรมการเดินทางจริง ผลการศึกษานี้สอดคล้องอย่างชัดเจนกับทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior: TPB) ที่อธิบายว่าความตั้งใจเป็นตัวแปรเชิงจิตวิทยาที่ใกล้ชิดกับพฤติกรรมจริงมากที่สุด ซึ่งสะท้อนถึงกลไกทางจิตวิทยาที่เสนอในทฤษฎีพฤติกรรมที่วางแผนไว้ (Ajzen, I. & Fishbein, M., 1972) ซึ่งระบุว่าความตั้งใจที่มั่นคงเป็นสิ่งนำหน้าโดยตรงของการกระทำพฤติกรรมการสนับสนุนและการให้กำลังใจได้รับการจัดอันดับสูงสุด แสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลยินดีที่จะเป็นผู้ส่งเสริมที่กระตือรือร้นเมื่อได้รับประสบการณ์ที่ดี ผลการค้นหานี้สอดคล้องกับ Litvin, S. W. et al. ที่ระบุว่าการบอกต่อทางอิเล็กทรอนิกส์ (e-WOM) เป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญของชื่อเสียงของจุดหมายปลายทางและการสร้างมูลค่าที่รับรู้ (Litvin, S. W. et al., 2008) ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สะท้อนว่าหากนักท่องเที่ยวเกิดความผูกพันทางอารมณ์และรับรู้คุณค่าเชิงวัฒนธรรมแล้ว จะมีแนวโน้มพัฒนาไปสู่พฤติกรรมการสนับสนุน เช่น การบอกต่อ การแนะนำ และการกลับมาเยี่ยมชมซ้ำ ดังนั้น การพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารไม่ควรเน้นเพียงการกระตุ้นการเดินทางครั้งแรก แต่ควรมุ่งสร้าง ความสัมพันธ์ระยะยาว ระหว่างนักท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่โดยยืนยันว่า การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ (IMC) มิได้เป็นเพียงเครื่องมือทางการตลาด แต่เป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยโครงสร้างของโมเดลองค์ความรู้สามารถอธิบายเป็นลำดับได้ว่า IMC ทำหน้าที่เป็นแกนกลาง (Core Driver) ที่บูรณาการ รูปแบบเนื้อหา และ ช่องทางดิจิทัล ให้ทำงานสอดประสานกัน จากนั้นจึงส่งผลต่อ ความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่าน (Mediator) ไปสู่ การตัดสินใจเดินทาง ในลำดับขั้นสุดท้าย กล่าวคือ IMC ทำหน้าที่เชื่อมโยงสาร เนื้อหา และช่องทางต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ จนกลายเป็นกลไกหลักที่ขับเคลื่อนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน งานวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าช่องทางดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียงสื่อกลางในการเผยแพร่ข้อมูล แต่เป็นตัวเร่ง (Accelerator) ที่ช่วยเพิ่มความรวดเร็วและความเข้มข้นของกระบวนการตัดสินใจ โดยเฉพาะในช่วงการประเมินทางเลือกของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้รูปแบบเนื้อหามีบทบาทในการสร้างความตั้งใจและแนวโน้มพฤติกรรมในอนาคต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า เนื้อหาทำหน้าที่ในระดับการสร้างการรับรู้และความรู้สึก (Cognitive-Affective) ก่อนจะพัฒนาไปสู่พฤติกรรมการตัดสินใจ (Behavioral Outcome) และค่อย ๆ พัฒนาไปสู่การตัดสินใจเดินทาง สะท้อนให้เห็นว่าการตัดสินใจเกิดจากกระบวนการทางพฤติกรรมที่เป็นลำดับขั้น ไม่ใช่การตอบสนองทันทีต่อการสื่อสาร อีกทั้งการสังเคราะห์ข้อมูล

เชิงคุณภาพนำไปสู่การพัฒนากรอบ IMC เชิงกลยุทธ์ที่บูรณาการการสร้างแบรนด์วัฒนธรรม เทคโนโลยีดิจิทัล การมีส่วนร่วมของชุมชน และกลไกการกำกับดูแลเข้าด้วยกัน ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยเดิมที่มักศึกษา IMC ในมิติของการสื่อสารการตลาดเพียงด้านเดียว โดยโมเดลที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยนี้ได้ขยายขอบเขตไปสู่การบูรณาการมิติทางสังคม (ชุมชน) และ มิติสถาบัน (การกำกับดูแล) ร่วมกับมิติการตลาดและเทคโนโลยี องค์ความรู้ใหม่นี้จึงเสนอว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืนจำเป็นต้องใช้ ระบบการสื่อสารแบบบูรณาการเชิงระบบ (System-Based IMC) ที่เชื่อมโยงมิติด้านการตลาด เทคโนโลยี และสังคมเข้าด้วยกัน งานวิจัยนี้ได้ยกระดับความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของการสื่อสารจากเครื่องมือทางการตลาด ไปสู่การเป็นกลไกเชิงระบบที่ขับเคลื่อนพฤติกรรมและการตัดสินใจท่องเที่ยวอย่างเป็นโครงสร้าง ดังแสดงในภาพที่ 2



ภาพที่ 2 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากภาพที่ 2 สรุปได้ว่า งานวิจัยนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่ใน 3 ระดับสำคัญ ได้แก่

1. ระดับโครงสร้าง: IMC เป็นตัวแปรหลักที่กำหนดการตัดสินใจท่องเที่ยว
2. ระดับกระบวนการ: การตัดสินใจเกิดผ่านความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคตในลักษณะลำดับขั้น
3. ระดับยุทธศาสตร์: การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืนต้องอาศัย IMC แบบบูรณาการ 7 มิติที่เชื่อมโยงการตลาด ดิจิทัล ชุมชน และการกำกับดูแล

ทั้งสามระดับนี้สะท้อนความเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับแนวคิด (Conceptual Level) สู่ระดับการปฏิบัติ (Practical Level) ซึ่งช่วยให้โมเดลองค์ความรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทพื้นที่

กล่าวโดยสังเคราะห์ งานวิจัยนี้ไม่ได้เพียงทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปร แต่ยืนยันว่า “ระบบการสื่อสารแบบบูรณาการ” คือ กลไกเชิงโครงสร้างที่ขับเคลื่อนการตัดสินใจและความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบ แต่เสนอ โมเดลองค์ความรู้เชิงบูรณาการ ที่อธิบายกลไกการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบและสามารถต่อยอดเชิงนโยบายได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้สรุปได้ว่า การศึกษาสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ประการได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ 1) ได้พัฒนาตัวแบบเชิงโครงสร้างที่บูรณาการ IMC รูปแบบเนื้อหา และช่องทางดิจิทัลเข้าด้วยกัน 2) ผลการวิเคราะห์เชิงสาเหตุ พบว่า IMC มีอิทธิพลรวมสูงสุดต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว รองลงมา คือ ช่องทางดิจิทัล และ 3) ได้สังเคราะห์แนวทาง IMC เชิงกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการที่มีความสอดคล้องเป็นเอกภาพในทุกมิติ เป็นกลไกหลักที่กำหนดทั้งความตั้งใจและการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว ผลการวิจัยเชิงประจักษ์ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า IMC และช่องทางดิจิทัลเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจ ขณะที่รูปแบบเนื้อหาทำหน้าที่สนับสนุนผ่านการสร้างความตั้งใจและพฤติกรรมในอนาคต จึงสะท้อนว่าการตัดสินใจท่องเที่ยวไม่ได้เกิดขึ้นทันที แต่เป็นกระบวนการเชิงลำดับขั้น ในเชิงปฏิบัติ ผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยวควรดำเนินการ ดังนี้ 1) พัฒนา Brand Identity และ Brand Manual ที่กำหนดทิศทางการสื่อสารให้สอดคล้องกันทุกช่องทาง 2) ออกแบบเนื้อหาเชิงเล่าเรื่อง (Storytelling) ที่สะท้อนคุณค่าทางประวัติศาสตร์ พร้อมข้อมูลที่ช่วยลดความไม่แน่นอน เช่น การเดินทาง เวลา ค่าใช้จ่าย และข้อควรปฏิบัติ และ 3) ยกระดับแพลตฟอร์มดิจิทัลให้มีความโต้ตอบ (Interactive) และเชื่อมโยงประสบการณ์ออนไลน์ - ออฟไลน์อย่างต่อเนื่อง ในบริบทของพื้นที่ศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีในฐานะหน่วยงานหลักที่ดูแลวังสวนบ้านแก้ว ควรทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการกำหนดทิศทางการสื่อสาร การจัดทำ Brand Manual และการบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนในพื้นที่ เพื่อให้การสื่อสารมีเอกภาพและต่อเนื่อง นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนาทักษะดิจิทัล (Up-skill/Re-skill) ให้กับบุคลากรในพื้นที่และชุมชน เพื่อให้สามารถผลิตและจัดการเนื้อหาดิจิทัลได้อย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงคุณภาพในมิติด้านการเสริมศักยภาพและการกำกับดูแล ซึ่งจะช่วยลดข้อจำกัดด้านทักษะและเพิ่มความยั่งยืนของระบบการสื่อสารในระยะยาว ในด้านข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต ควรขยายกรอบการศึกษาให้ครอบคลุมตัวแปรด้านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว เช่น ความพึงพอใจ คุณภาพการบริการ และความผูกพันทางอารมณ์ รวมถึงการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มนักท่องเที่ยวที่หลากหลาย และการนำเทคโนโลยีใหม่ เช่น สื่อเสมือนจริง (VR) หรือสื่อแบบดื่มด่ำ (Immersive Media) มาวิเคราะห์เพิ่มเติม ตลอดจนการออกแบบการวิจัยแบบระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของพฤติกรรมการท่องเที่ยวในบริบทดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

Ajzen, I. & Fishbein, M. (1972). Attitudes and normative beliefs as factors influencing behavioral intentions. Journal of Personality and Social Psychology, 21(1), 1-9. https://doi.org/10.1037/h0031930.

Belsley, D. A. (1991). A guide to using the collinearity diagnostics. Computer Science in Economics and Management, 4(1991), 33-50.

Bhinder, H. (2025). Social Media and Its Influence on Travel Decision-Making. In Open Innovation and Technology in Tourism and Hospitality (pp. 193-206). United States of America: IGI Global Scientific Publishing.

Bo, Y. (2024). Research on cultural tourism promotion strategies empowered by new media. J Tour Manag Technol Econ, 7(3), 77-82. https://doi.org/10.23977/tmte.2024.070309.

Buhalis, D. & Amaranggana, A. (2015). Smart tourism destinations enhancing tourism experience through personalisation of services. In Information and communication technologies in tourism 2015: Proceedings of the international conference in Lugano, Switzerland. Cham: Springer International Publishing.

Buhalis, D. (2020). Technology in Tourism-From Information Communication Technologies to eTourism and Smart Tourism towards Ambient Intelligence Tourism: A Perspective Article. Tourism Review, 75, 267-272. https://doi.org/10.1108/TR-06-2019-0258.

Cheung, M. L. et al. (2022). Exploring the effectiveness of emotional and rational user-generated contents in digital tourism platforms. Journal of Vacation Marketing, 28(2), 152-170. https://doi.org/10.1177/13567667211030675.

Chongsathien, A. (2024). Guidelines for Promoting Communication in the Digital Age: A Case Study of Bang Phli Floating Market, Samutprakarn. In Master of Arts in Human and Social Development. Chulalongkorn University.

Chumpuvilad, N. et al. (2022). Branding for cultural tourism in Lamphun province. MCU Haripunchai Review, 6(2), 127-141.

Chutimant, P. (2024). Integrated Marketing Communication Model for Promoting Cultural Tourism in Thailand. In International Academic Multidisciplinary Research Conference in Venice 2024 (pp. 109-114). Bangkok: ICBTS Institute.

Comrey, A. (1973). A First Course on Factor Analysis. London: Academic Press.

Curran, P. J. et al. (1996). The robustness of test statistics to non-normality and specification error in confirmatory factor analysis. Psychological Methods, 1, 16-29. https://doi.org/10.1037/1082-989X.1.1.16.

Diamantopoulos, A. et al. (2000). Introducing LISREL: A guide for the uninitiated. London: Sage Publications.

Foxall, G. R. et al. (2005). Situational influences on consumers, attitudes and behavior. Journal of Business research, 58, 518-525. https://doi.org/10.1016/S0148-2963(03)00142-5.

Gulati, S. (2024). Unveiling the tourist's social media cycle: use of social media during travel decision-making. Global Knowledge, Memory and Communication, 73(4-5), 575-595.

Guo, X. & Pesonen, J. A. (2022). The role of online travel reviews in evolving tourists' perceived destination image. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 22(4-5), 372-392. https://doi.org/10.1080/15022250.2022.2112414.

Hair, J. F. et al. (1998). Multivative Data Analysis. (5th ed.). New Jersey: Prentice.

Harizi, A. & Trebicka, B. (2023). The integration of social media in integrated marketing communication: A systematic review and theorical framework. Academic Journal of Interdisciplinary Studies, 12(6), 159-175. https://doi.org/10.36941/ajis-2023-0161.

Hossain, M. N. & Kundu, A. (2025). Determinants of the Social Media Influence on the Consumers' Travel Decision Making Process. International Journal of Engineering and Management Research, 15(1), 165-177. https://doi.org/10.5281/zenodo.15089386.

Jiraraphatsorn, T. & Tadaamnuaychai, M. (2024). Measuring the Effectiveness of Digital Marketing Communication for Building Brand Awareness and Engagement: A Case Study of Content Design on the "KEEB ON" Facebook Page. Journal of Business Administration and Languages (JBAL), 12(1), 31-48.

Kanchanawasi, S. (2002). Evaluation theory. (3rd ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Kasemsarn, K. & Nickpour, F. (2025). Digital Storytelling in Cultural and Heritage Tourism: A Review of Social Media Integration and Youth Engagement Frameworks. Heritage, 8(6), 200. https://doi.org/10.3390/heritage8060200.

Khairani, A. & Fachira, I. (2022). The influence of cognitive and emotional engagement on digital content marketing in the tourism industry. Journal of Tourism Leisure and Hospitality, 4(1), 14-29. https://doi.org/10.48119/toleho.995179.

Kim, J. O. & Mueller, C. W. (1978). Factor Analysis: Statistical Methods and Practical Issues. Beverley Hills: Sage Publications.

Kline, R. B. (2010). Principle and Practice of Structural Equation Modeling. (3rd ed.). New York: The Guilford Press.

Kosonwitthayanan, W. et al. (2024). Guidelines for Developing the Social Media Content Formats Needs of Tourists in Khon Kaen Province. NUE Academic and Research Journal, 14(4), 333-342.

Kotler, P. & Keller, K. (2016). Marketing Management. (15th ed.). Edinburgh: Pearson Education.

Litvin, S. W. et al. (2008). Electronic word-of-mouth in hospitality and tourism management. Tourism Management, 29(3), 458-468. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.05.011.

Lund, N. F. et al. (2018). The power of social media storytelling in destination branding. Journal of Destination Marketing & Management, 8, 271-280. https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2017.05.003.

Noppaprasert, S. (2022). Suan Ban Kaeo. Retrieved December 23, 2025, from https://wiki.kpi.ac.th /index.php?title=สวนบ้านแก้ว

Phetcharot, L. & Chamniprasat, A. (2002). Research methods. Bangkok: Phimdee Printing.

Poulopoulos, V. & Wallace, M. (2022). Digital technologies and the role of data in cultural heritage: The past, the present, and the future. Big Data and Cognitive Computing, 6(3), 73. https://doi.org/10.3390/bdcc6030073.

Puangtong, T. et al. (2024). The Exposure of Content Components' Food Travel YouTubers that affect YouTube Channel Viewers' Decision to Participate in Cultural Food Tourism. Journal of MCU Nakhondhat, 11(3), 56-64.

Rao, X. et al. (2022). Extending the theory of planned behavior with the self-congruity theory to predict tourists' pro-environmental behavioral intentions: A two-case study of heritage tourism. Land, 11(11), 2069. https://doi.org/10.3390/land11112069.

Rehman, S. U. et al. (2022). Developing the integrated marketing communication (imc) through social media (sm): the modern marketing communication approach. Sage Open, 12(2). https://doi.org/10.1177/21582440221099936.

Reongsanam, T. et al. (2025). A Study on the Decision-Making Process of Generation Z in Traveling to Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. Journal of Interdisciplinary in Social Sciences and Education, 1(2), 61-75.

Schumacker, R. E. & Lomax, R. G. (2010). A Beginners Guide to Structural Equation Modeling: SEM. New Jersey: Lawrence Erbaum Associated.

Shafiee, S. et al. (2021). Smart tourism destinations: a systematic review. Tourism Review, 76(3), 505-528. https://doi.org/10.1108/TR-06-2019-0235.

Sihombing, I. H. H. et al. (2024). Sustainable cultural tourism in the era of sustainable development. International Journal of Sustainable Competitiveness on Tourism, 3(2), 100-115. https://doi.org/10.34013/ijscot.v3i02.1601.

Sinunta, P. et al. (2024). Modern Integrated Marketing Communications Promoting Ecological and Cultural Tourism in the Nan Province Highlands. Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University, 32(2), 47-64.

Srikacha, N. et al. (2024). Graphic Media Management at Cultural Attraction: Research on a Cultural World Heritage Site Phra Nakhon Si Ayutthaya Historical Park. Journal of Social Science and Cultural, 8(6), 304-313.

Wongwitwichote, K. & Tangpattanakit, J. (2023). Factors Influencing Behavioral Intention of Thai Tourists in Wellness Tourism: A Case Study of Chon Buri Province. Modern Management Journal, 21(2), 1-16.

Xiang, K. et al. (2021). Understanding the Relationship Between Tourists' Consumption Behavior and Their Consumption Substitution Willingness Under Unusual Environment. Psychology Research and Behavior Management, 14, 483-500. https://doi.org/10.2147/PRBM.S303239.

Yang, Y. & Shen, H. (2024). Digital marketing practices in tourism: advances in the cultural heritage of China. In Handbook of Experience Science (pp. 222-236). United Kingdom: Edward Elgar Publishing.

บทความวิจัย

ส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของ บริษัท บี.โอ.อินเทลลิเจนซ์ จำกัด*

MARKETING MIX FACTORS FOR HOUSEHOLD VENTILATION FANS OF B.O. INTELLIGENCE CO., LTD.

บัณฑิต เซ็นนิล*, ตระกูล จิตวัฒนากร, วงศ์วิศว์ หมื่นเทพ

Bandid Chennil*, Trakul Chitwattanakorn, Wongwit Muenthep

มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

North Bangkok University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: Bandid.Cpu@gmail.com

*Tel: 095-913-3751

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ.อินเทลลิเจนซ์ จำกัด 2) ศึกษาความต้องการของพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน และ 3) ศึกษาส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ โดยกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ ลูกค้ากลุ่มครัวเรือน และลูกค้ากลุ่มอาคารพาณิชย์และสำนักงาน จำนวน 286 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพได้จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 17 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนมีการติดตั้งพัดลมมีความซับซ้อน ต้องใช้ช่างผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ทักษะ ทำให้ใช้เวลาติดตั้งนานพัดลมบางประเภทใช้พลังงานไฟฟ้าสูง ทำให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น จึงมีความจำเป็นในการพัฒนาเทคโนโลยีหรือแนวทางที่ติดตั้งง่าย ประหยัดพลังงาน และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่มากขึ้น 2) สภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศ ได้แก่ พัดลมระบายอากาศมีขนาดใหญ่น้ำหนักมาก เสียงดัง รูปลักษณะการออกแบบ กินกระแสไฟฟ้า ติดตั้งยาก ต้องใช้ช่างผู้เชี่ยวชาญในการติดตั้ง โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.58 , S.D. = 0.645) 3) ความต้องการพัดลมระบายอากาศ ได้แก่ ขนาดกระทัดรัด ประหยัดพลังงาน เสียงเบา ปริมาณลมดูดได้ดี กินกระแสไฟฟ้าน้อย สีสันสวยงาม และรูปแบบการออกแบบดี โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.66 , S.D. = 0.528) 4) ส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศ ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด บุคลากร ลักษะทางกายภาพ และกระบวนการ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.79 , S.D. = 0.469)

คำสำคัญ: ส่วนประสมการตลาด, พัดลมระบายอากาศในครัวเรือน, บริษัท บี.โอ.อินเทลลิเจนซ์ จำกัด

* Received 6 March 2026; Revised 23 March 2026; Accepted 8 April 2026

Abstract

The purposes of this research article are to 1) study the problem of ventilation fans in the company's households. B.O. Intelligence Co., Ltd. 2) study the needs of household ventilation fans and 3) study the marketing mix for ventilation fans. It is a combined method research. The research tools used were questionnaires and interviews. The sample group in the quantitative research is household customers. and customers in the commercial and office building group, 286 people, who provided important information in the qualitative research from specific selection, 17 people. Data analysis used mean statistics. standard deviation and analyze content The results of the research found that 1) The problem of ventilation fans in households with fan installation is complicated. Requires expert technicians with knowledge and skills. Installation takes a long time. Some types of fans use high amounts of electricity. causing increased cost burden Therefore, there is a need to develop technology or guidelines that are easy to install. Save energy and more suitable for the area 2) Ventilation fan problems include large size, heavy weight, loud noise, and design characteristics. Consumes electricity. Difficult to install. Requires expert technicians to install. Overall it is at the highest level ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.645) 3) The demand for ventilation fans includes compact size. Energy saving, low noise, good air suction volume. Consumes little electricity, beautiful colors and good design. Overall it is at the highest level ($\bar{X}$ = 4.66, S.D. = 0.528) 4) The marketing mix for ventilation fans consists of products, prices, distribution channels. Marketing promotion, personnel, physical characteristics, and processes are overall at the highest level ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.469)

Keywords: Marketing Mix, Household Ventilation Fans, B.O. Intelligence Company Limited

บทนำ

ในปัจจุบันปัญหาสภาพภูมิอากาศที่ร้อนอบอ้าวและมลพิษทางอากาศที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาฝุ่นละอองและมลพิษจาก PM 2.5 ที่เพิ่มความร้อนในอากาศและทำให้การใช้เครื่องปรับอากาศเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน แม้ว่าการใช้เครื่องปรับอากาศ จะช่วยบรรเทาความร้อน แต่ก็มีผลกระทบด้านค่าใช้จ่ายในการใช้พลังงานที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นภาระทางการเงินที่ยากจะหลีกเลี่ยงได้ หนึ่งในทางเลือกที่สามารถช่วยบรรเทาปัญหาดังกล่าวได้ คือ การใช้พัดลมระบายอากาศ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการช่วยระบายอากาศภายในอาคารและลดความร้อนสะสมภายในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม พัดลมระบายอากาศในตลาดปัจจุบันยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น ขนาดที่ใหญ่ น้ำหนักมาก เสียงดัง และการติดตั้งที่ซับซ้อน รวมถึงการใช้พลังงานสูง ซึ่งทำให้ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ในปัจจุบันอุตสาหกรรมการผลิตพัดลมระบายอากาศในประเทศไทยปัจจุบัน มีการแข่งขันทางการตลาดสูงมากซึ่งในการที่จะได้ส่วนแบ่งทางการตลาดในกลุ่มสินค้าประเภทนี้จำเป็นจะต้องมีการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ให้สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าในด้านต่าง ๆ เช่น ราคา รูปลักษณ์ คุณภาพ ประสิทธิภาพของตัวสินค้า และบริการหลังการขาย เป็นต้น เพื่อให้ลูกค้ามีความพึงพอใจ

และสนใจในตัวผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน โดยเฉพาะการผลิตพัดลมอุตสาหกรรม (ภูมิพัฒน์ นิยมธรรม, 2564) อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้ามีแนวโน้มฟื้นตัว โดยความต้องการในประเทศคาดว่าจะขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 2.0-3.0 ซึ่งความต้องการเครื่องใช้ไฟฟ้าในตลาดอาเซียนมีแนวโน้มเติบโตต่อเนื่องตามการขยายตัวของความเป็นเมือง และการเติบโตของกลุ่มชนชั้นกลาง (นิกร เนื่องอุตม์, 2560)

อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้ามีการนำไปใช้งานอย่างแพร่หลายทั้งในอาคารธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม โดยนำไปใช้ในระบบปรับอากาศ พัดลมระบายอากาศในภาคอุตสาหกรรม มีส่วนแบ่งการตลาดประมาณร้อยละ 40 ของตลาดโลกทั้งหมด เนื่องจากมีความต้องการสูงในอุตสาหกรรมต่างๆ เช่น การผลิต การก่อสร้าง และโรงงานต่าง ๆ ส่วนพัดลมระบายอากาศในบ้านมีส่วนแบ่งการตลาดประมาณร้อยละ 30 โดยได้รับความนิยมจากผู้บริโภคที่ต้องการการระบายอากาศภายในบ้านและสำนักงานและพัดลมระบายอากาศเชิงพาณิชย์ มีส่วนแบ่งประมาณร้อยละ 20 ซึ่งรวมถึงร้านค้าและสถานที่ทำการขนาดใหญ่ รวมทั้งพัดลมระบายอากาศสำหรับการใช้งานเฉพาะทางเป็นการใช้งานในสถานการณ์พิเศษ เช่น ห้องแลปหรือห้องสะอาด มีส่วนแบ่งประมาณ ร้อยละ 10 โดยนวัตกรรมพัดลมระบายอากาศรุ่นใหม่ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดในการระบายอากาศใช้พลังงานลดลง ประหยัดพลังงานได้ร้อยละ 5 - 10 การใช้พัดลมระบายอากาศรูปกรวยช่วย ออกแบบ และเลือกใช้วัสดุในการผลิตที่ดีขึ้นหรือมีการนำมอเตอร์ประสิทธิภาพสูงมาใช้ ส่งผลให้พัดลมเพิ่มการระบายอากาศได้มากกว่าพัดลมทั่วไปโดยใช้พลังงานที่เท่ากัน ทั้งนี้ การดำเนินงานของธุรกิจในลักษณะธุรกิจสู่ธุรกิจ”Business to Business ในส่วนของปัจจัยในการกำหนดคุณภาพของวัตถุดิบที่นำมาผลิตหรือวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นส่วนประกอบต่าง ๆ นั้นจะต้องมีการกำหนดกลยุทธ์ในการบริหารงานของตนเองเพื่อให้สามารถทาการแข่งขันได้ ในหลาย ๆ ธุรกิจ จึงได้เลือกใช้กลยุทธ์การบริหารการตลาดด้วยการใช้ “ปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ” โดยส่วนประสมการตลาดบริการ 7P’s ประกอบด้วย 1) ผลิตภัณฑ์ (Product) 2) ราคา (Price) 3) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) 4) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) 5) การจัดการบุคลากร (People) 6) กระบวนการ (Process) 7) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical) บริษัทจะต้องให้ความสำคัญกับกลยุทธ์การตลาด ซึ่งจะทำให้บริษัทสามารถเลือกใช้ “ส่วนประสมการตลาดให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่อลูกค้า และเป็นองค์ความรู้ที่คู่แข่งขันไม่สามารถลอกเลียนแบบได้ นักการตลาดจึงต้องมีความเข้าใจส่วนประสมการตลาดของธุรกิจเพื่อให้สามารถเลือกใช้” ส่วนประสมการตลาดที่เหมาะสมกับสถานการณ์และมีประสิทธิภาพมากขึ้นได้ (ฐิติรัตน์ คุณรัตนาภรณ์, 2550)

ด้วยเหตุนี้ บริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้นำในด้านการผลิตพัดลมอุตสาหกรรมและพัดลมระบายอากาศในประเทศไทย ในนาม Padlomdee Horse Power Group g เป็นผู้นำในการออกแบบผลิตจำหน่าย พัดลมระบายอากาศ พัดลมอุตสาหกรรม จึงตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนานวัตกรรมทางการตลาดของพัดลมระบายอากาศสำหรับครัวเรือน โดยการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีขนาดที่เหมาะสมกับการใช้งานในบ้านและปรับปรุงคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น การลดเสียงรบกวน เพิ่มความประหยัดพลังงาน และทำให้การติดตั้งสะดวกยิ่งขึ้น การวิจัยนี้มุ่งเน้นการศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในตลาดพัดลมระบายอากาศ ความต้องการของผู้บริโภค และการใช้กลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาการตลาดที่สามารถตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน จากสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารของบริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด ตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องพัฒนานวัตกรรมทางการตลาดของพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน โดยการออกแบบผลิตภัณฑ์

ให้มีขนาดที่เหมาะสมตามความต้องการของผู้บริโภค เพื่อสามารถแก้ปัญหา ผลิตภัณฑ์โครงสร้างตัวใหญ่น้ำหนักมาก และใบพัดก็มีน้ำหนักมากด้วย โดยวิธีการศึกษาความต้องการของผู้บริโภคและจึงลงมือพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ผลจากการศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตพัดลมระบายอากาศ เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด
2. เพื่อศึกษาความต้องการพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน
3. เพื่อศึกษาส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยการวิจัยเรื่อง “ส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของ บริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด” เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Method Research) ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Form) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และทำการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ ลูกค้ากลุ่มครัวเรือน จำนวน 776 คน และลูกค้ากลุ่มอาคารพาณิชย์และสำนักงาน จำนวน 259 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 1,035 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ลูกค้ากลุ่มครัวเรือน และลูกค้ากลุ่มอาคารพาณิชย์และสำนักงาน จำนวน 286 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้การคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro, Y., 1973) กำหนดขอบเขตความคลาดเคลื่อน 0.05

1.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้จัดการฝ่ายผลิต 1 คน ผู้จัดการฝ่ายประกันคุณภาพ 1 คน ผู้จัดการฝ่ายการตลาด 1 คน ผู้จัดการฝ่ายควบคุมคุณภาพ 1 คน ผู้จัดการฝ่ายบริการหลังการขาย 1 คน ทีมวิศวกรฝ่ายติดตั้งภาคสนาม 1 คน สถาปนิกนักออกแบบ1 คน กลุ่มผู้บริโภคที่ใช้พัดลมระบายอากาศ จำนวน 5 คน และตัวแทนร้านค้า จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 17 คน กลุ่มเป้าหมายได้จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

2. การเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสอบถามเพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้จัดการฝ่ายประกันคุณภาพ ผู้จัดการฝ่ายการตลาด ผู้จัดการฝ่ายควบคุมคุณภาพ ผู้จัดการฝ่ายบริการหลังการขาย ทีมวิศวกรฝ่ายติดตั้งภาคสนาม สถาปนิกนักออกแบบ กลุ่มผู้บริโภคที่ใช้พัดลมระบายอากาศ และกลุ่มตัวแทนร้านค้า จำนวน 286 คน จำนวน 1 ฉบับ มี 4 ส่วน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 แบบสอบถามระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพปัญหาของพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน ตอนที่ 3 สภาพความต้องการของพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน ตอนที่ 4 การพัฒนานวัตกรรมการตลาดพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน

2.1.1 วิธีหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1.1.1 การตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา พร้อมทำการปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามในแบบสอบถาม เกี่ยวกับภาษาเพื่อการสื่อความหมายที่เข้าใจง่าย แล้วจึงนำแบบสอบถามดังกล่าวเสนอผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คน เพื่อให้ความเห็น และผลจากการคำนวณค่า IOC เท่ากับ .95 ถือว่ายอมรับได้

2.1.1.2 ตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามด้านความเชื่อมั่น (Reliability) จากประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณลักษณะเหมือนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด คำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ครอนบาค Alpha Coefficient (Cronbach, L. J., 1970) โดยได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ 0.958 ซึ่งถือว่าแบบสอบถามชุดนี้มีคุณภาพในด้านความตรงของเนื้อหาในเกณฑ์ที่ยอมรับได้

2.2 ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Form) จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของแบบสัมภาษณ์ โดยกลุ่มเป้าหมายได้จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) รวมทั้งสิ้น จำนวน 17 คน ประกอบด้วย ผู้จัดการฝ่ายผลิต 1 คน ผู้จัดการฝ่ายประกันคุณภาพ 1 คน ผู้จัดการฝ่ายการตลาด 1 คน ผู้จัดการฝ่ายควบคุมคุณภาพ 1 คน ผู้จัดการฝ่ายบริการหลังการขาย 1 คน ทีมวิศวกรฝ่ายติดตั้งภาคสนาม 1 คน สถาปนิกนักออกแบบ 1 คน กลุ่มผู้บริโภคที่ใช้พัดลมระบายอากาศ จำนวน 5 คน และกลุ่มตัวแทนร้านค้า จำนวน 5 คน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ มีขั้นตอน ดังนี้

ผู้วิจัยทำการขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ ได้แก่ ผู้จัดการฝ่ายผลิต ผู้จัดการฝ่ายประกันคุณภาพ ผู้จัดการฝ่ายการตลาด ผู้จัดการฝ่ายควบคุมคุณภาพ ผู้จัดการฝ่ายบริการหลังการขาย ทีมวิศวกรฝ่ายติดตั้งภาคสนาม สถาปนิกนักออกแบบ ผู้บริโภคที่ใช้พัดลมระบายอากาศ และตัวแทนร้านค้าในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและเครื่องบันทึกเสียง โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก ตามวันเวลาและสถานที่ ๆ นัดหมาย

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ มีขั้นตอน ดังนี้

3.2.1. นำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากงานคณะศิลปะศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ถึงลูกค้ากลุ่มครัวเรือน และกลุ่มอาคารพาณิชย์และสำนักงาน เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม

3.2.2. ติดต่อและประสานงานกับลูกค้ากลุ่มครัวเรือน และกลุ่มอาคารพาณิชย์และสำนักงาน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

3.2.3. ดำเนินการแจกแบบสอบถามไปยังลูกค้ากลุ่มครัวเรือน และกลุ่มอาคารพาณิชย์และสำนักงาน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

3. 2. 4. เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ดำเนินการแจกแบบสอบถามในระยะเวลาที่เหมาะสม

3.2.5. ผู้วิจัยดำเนินการติดตามข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างตามระยะเวลาที่เหมาะสมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบจำนวนตามที่กำหนดไว้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ แล้วนับความถี่ของข้อมูลที่จำแนก ที่ซ้ำกัน หรือมีความหมายคล้ายกัน จากนั้นนำมาสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีและวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

4.2 ข้อมูลเชิงปริมาณ ข้ที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์แล้วนำมาจัดเรียงลำดับแบบสอบถามและลงรหัสแล้วประมวลผล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ การวิเคราะห์โดยใช้ค่าสถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยใช้แบบสอบถามในรูปมาตราลิเคอร์ท (Likert Scale) มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scales) (Likert, R., 1967) ดังนี้

5 คะแนน หมายถึง ระดับมากที่สุด

4 คะแนน หมายถึง ระดับมาก

3 คะแนน หมายถึง ระดับปานกลาง

2 คะแนน หมายถึง ระดับน้อย

1 คะแนน หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

เกณฑ์ในการแปลความหมาย ดังนี้ (Best, J. W., 1997)

คะแนนเฉลี่ย 4.50 - 5.00 หมายถึง มากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.50 - 4.49 หมายถึง มาก

คะแนนเฉลี่ย 2.50 - 3.49 หมายถึง ปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.50 - 2.49 หมายถึง น้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.49 หมายถึง น้อยที่สุด

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยสภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ.อินเทลลิเจนซ์ จำกัด (วัตถุประสงค์ 1)

1.1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาและปัญหาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด 17 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 12 คน มีอายุ 41 - 45 ปี ขึ้นไป จำนวน 5 คน เป็นผู้จัดการ จำนวน 7 คน เป็นกลุ่มผู้ผลิต จำนวน 7 คน วุฒิการศึกษาปริญญาโท จำนวน 13 คน และมีประสบการณ์ตั้งแต่ 13 - 15 ปี จำนวน 5 คน มีรายละเอียด ดังนี้

1.1.1. พัดลมระบายอากาศในครัวเรือนประสบปัญหาเกี่ยวกับการใช้งานและการติดตั้งและวิธีแก้ไขปัญหา พบว่า การติดตั้งพัดลมระบายอากาศที่ซับซ้อน ซึ่งอาจทำให้ผู้ใช้ไม่สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือเกิดความล่าช้าในการติดตั้ง ใช้เวลาในการติดตั้งนาน พัดลมมีขนาดใหญ่ มีน้ำหนักมาก มีเสียงดัง

พัดลมระบายอากาศที่ติดตั้งในห้องครัวทำงานด้วยการดึงอากาศจากห้องครัวแล้วดันออกจากอาคารผ่านทางช่องระบายอากาศหรือท่อลม จากนั้นทำการดึงอากาศดีจากภายนอกเข้ามาด้านใน เป็นการกำจัดควันและอากาศที่เหม็นอับหรือปนเปื้อนออกและแทนที่ด้วยอากาศบริสุทธิ์ภายนอก และรูปลักษณ์ของพัดลมระบายอากาศมีขนาดใหญ่ไม่สวยงาม กินพื้นที่ในการติดตั้ง

1.1.2. พัดลมระบายอากาศในครัวเรือนที่ประสบปัญหากินกระแสไฟฟ้ามาก มีผลกระทบต่อค่าไฟฟ้าของผู้บริโภค และวิธีแก้ไขปัญหา พบว่า พัดลมระบายอากาศที่กินกระแสไฟฟ้ามาก ทำให้ผู้บริโภคประสบปัญหาค่าไฟฟ้าที่สูงขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้บริโภคไม่พึงพอใจและอาจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากคู่แข่งที่มีการใช้พลังงานต่ำกว่า

1.1.3. การติดตั้งพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน ในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ทำให้มีผลต่อการติดตั้งให้กับผู้บริโภค และวิธีแก้ไขปัญหา พบว่า การติดตั้งพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนที่มีความแตกต่างกันตามลักษณะพื้นที่ เช่น การติดตั้งในบ้านที่มีโครงสร้างแตกต่างกัน หรือพื้นที่ที่มีการระบายอากาศไม่ดี ทำให้เกิดความยุ่งยากในการติดตั้งและส่งผลต่อการใช้งาน

1.1.4. การติดตั้งพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนต้องใช้ความสามารถ ประสบการณ์และเทคนิค จึงมีความจำเป็นต้องใช้ช่างผู้เชี่ยวชาญในการติดตั้ง พบว่า การติดตั้งพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนที่ต้องการทักษะและความเชี่ยวชาญเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด หากไม่มีการติดตั้งอย่างถูกต้องอาจทำให้พัดลมระบายอากาศทำงานไม่เต็มที่ หรือเกิดปัญหาความปลอดภัย เช่น การลัดวงจรหรือการระบายอากาศที่ไม่ดี ผู้ผลิตมีบริการติดตั้งโดยช่างผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้การติดตั้งเป็นไปอย่างถูกต้องและปลอดภัย พร้อมกับให้คำแนะนำในการใช้ และจัดเตรียมคู่มือการใช้อย่างละเอียด หรือวิดีโอแนะนำเพื่อให้ผู้บริโภคสามารถใช้เครื่องระบายอากาศแบบถูกต้องและปลอดภัย

1.1.5. สภาพปัญหาของพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน มีขั้นตอนการติดตั้งนาน พบว่าขั้นตอนการติดตั้งพัดลมระบายอากาศอาจใช้เวลานานเนื่องจากต้องทำการติดตั้งทั้งในด้านไฟฟ้าและการระบายอากาศ ซึ่งอาจต้องใช้ทักษะและเวลามากในการติดตั้งเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการออกแบบให้การติดตั้งง่ายขึ้น พร้อมกับ พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีการติดตั้งที่สะดวกและรวดเร็ว การออกแบบชุดติดตั้งที่พร้อมใช้งาน หรือการใช้เทคโนโลยีที่ช่วยให้การติดตั้งไม่ยุ่งยาก ลดความซับซ้อนในกระบวนการติดตั้ง ทำให้พัดลมระบายอากาศมีขนาดที่พอดีกับช่องระบายอากาศที่มีอยู่แล้ว หรือการพัฒนาอุปกรณ์เสริมที่ช่วยให้ติดตั้งได้ง่ายขึ้น สภาพปัญหาและสภาพความต้องการการตลาดของพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของ บริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด มีรายละเอียด ดังนี้

1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน

กลุ่มผู้บริโภค จำนวน 286 คน หญิง จำนวน 258 คน ผู้บริโภคที่ใช้ผลิตภัณฑ์พัดลมระบายอากาศจำนวน 209 คน มีอายุ 41 - 46 ปี จำนวน 85 คน ระดับปริญญาตรี จำนวน 164 คน มีประสบการณ์ 7 - 9 ปี จำนวน 85 คน ผลการวิจัยสรุป ได้ดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสำคัญในภาพรวมของสภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ.อินเทลลิเจนซ์ จำกัด (n = 286)

สภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความสำคัญ
1. มีขนาดใหญ่ เสียงดัง และรูปแบบไม่เหมาะสม	4.56	0.730	มากที่สุด
2. กินกระแสไฟฟ้ามาก น้ำหนักมาก ต้องเสริมโครงสร้างสำหรับติดตั้ง	4.71	0.562	มากที่สุด
3. การติดตั้งพัดลมระบายอากาศ ในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน จะต้องมีการสำรวจพื้นที่ก่อน	4.59	0.588	มากที่สุด
4. การติดตั้งพัดลมระบายอากาศใช้ความสามารถ เทคนิคและประสบการณ์ ต้องใช้ช่างผู้เชี่ยวชาญติดตั้ง	4.71	0.562	มากที่สุด
5. มีขั้นตอนการติดตั้งมากและใช้เวลานานในการติดตั้งต้องคำนึงถึงความปลอดภัย และสภาพแวดล้อม	4.50	0.613	มากที่สุด
6. ราคาแพงสูงกว่าคู่แข่ง มีการออกแบบแตกต่างกันตามความต้องการของลูกค้า และประเภทของการใช้งาน	4.49	0.683	มาก
7. มีปัญหาเกี่ยวกับช่องทางการจัดจำหน่าย เพราะจะต้องมีการคำนวณขนาดพื้นที่เหมาะสมกับการใช้งานก่อน	4.49	0.683	มาก
8. ประะสบปัญหาเกี่ยวกับบริการหลังการขาย ด้านเทคนิคการบำรุงรักษา และข้อบกพร่องของสินค้า ไม่ทันเวลา	4.31	0.775	มาก
9. ปัญหาเกี่ยวกับการส่งเสริมการขาย เพราะความต้องการของลูกค้าแตกต่างกัน ตามลักษณะของงาน	4.66	0.528	มากที่สุด
10. ไม่มีการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มอก.) ขาดความเชื่อถือ ด้านคุณภาพและความปลอดภัย	4.78	0.460	มากที่สุด
รวม	**4.**58	**0.**645	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์สรุปได้ว่า ระดับความสำคัญของสภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.58, S.D. = 0.645) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านยังไม่มีการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มอก.) ขาดความเชื่อถือด้านคุณภาพและความปลอดภัย ($\bar{x}$ = 4.78, S.D. = 0.460) รองลงมา คือ กินกระแสไฟฟ้ามาก น้ำหนักมาก ต้องเสริมโครงสร้างสำหรับติดตั้ง ($\bar{x}$ = 4.71, S.D. = 0.562) และการติดตั้งพัดลมระบายอากาศใช้ความสามารถ เทคนิคและประสบการณ์ต้องใช้ช่างผู้เชี่ยวชาญในการติดตั้ง ($\bar{x}$ = 4.71, S.D. = 0.562) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ประสบปัญหาเกี่ยวกับบริการหลังการขาย ด้านเทคนิค บำรุงรักษา และข้อบกพร่องของสินค้าไม่ทันเวลา ($\bar{x}$ = 4.31, S.D. = 0.775)

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสำคัญในภาพรวมของความต้องการพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ.อินเทลลิเจนซ์ จำกัด (n = 286)

ความต้องการพัดลมระบายอากาศ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความสำคัญ
1. มีขนาดกระทัดรัด เสียงเบา และรูปแบบเหมาะสม	4.81	0.447	มากที่สุด
2. กินกระแสไฟฟ้าน้อย น้ำหนักเบา คงทน และแข็งแรง	4.88	0.334	มากที่สุด
3. ก่อนติดตั้งมีการสำรวจพื้นที่ เพื่อออกแบบและเสนอราคา	4.79	0.542	มากที่สุด
4. การติดตั้งใช้ทีมวิศวกรและช่างที่เชี่ยวชาญและประสบการณ์	4.71	0.562	มากที่สุด
5. การติดตั้งใช้เวลาไม่เกิน 1 วัน ด้วยความรวดเร็ว และปลอดภัย	4.92	0.313	มากที่สุด
6. การตั้งราคาที่เหมาะสมกับคุณภาพ และประสิทธิภาพ	4.72	0.473	มากที่สุด
7. ช่องทางการจัดจำหน่าย มีตัวแทนร้านค้าควบคุมหลายพื้นที่	4.55	0.519	มากที่สุด
8. การบริการหลังการขาย สร้างความพึงพอใจด้วยความรวดเร็ว	4.58	0.699	มากที่สุด
9. การส่งเสริมการขายได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าและมีส่วนลด	4.50	0.602	มากที่สุด
10. มีมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มอก.) ประกันคุณภาพและความปลอดภัย	4.92	0.313	มากที่สุด
รวม	**4.74**	**0.480**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์สรุปได้ว่า ระดับความสำคัญของความต้องการพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.645) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มอก.) ประกันคุณภาพและความปลอดภัย และการติดตั้งใช้เวลาไม่เกิน 1 วัน ด้วยความรวดเร็วและปลอดภัย ($\bar{X}$ = 4.92, S.D. = 0.313) รองลงมา คือ กินกระแสไฟฟ้าน้อย น้ำหนักเบา คงทน และแข็งแรง ($\bar{X}$ = 4.88, S.D. = 0.334) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การส่งเสริมการขายได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าและมีส่วนลด ($\bar{X}$ = 4.50, S.D. = 0.602)

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัทบี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสำคัญในภาพรวมของส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ.อินเทลลิเจนซ์ จำกัด (n = 286)

ส่วนประสมทางการตลาด	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความสำคัญ
ด้านผลิตภัณฑ์	4.95	0.247	มากที่สุด
ด้านราคา	4.76	0.523	มากที่สุด
ด้านช่องทางการจำหน่าย	4.69	0.613	มากที่สุด
ด้านการส่งเสริมการตลาด	4.79	0.472	มากที่สุด
ด้านบุคคล	4.77	0.472	มากที่สุด
ด้านลักษณะทางกายภาพ	4.80	0.465	มากที่สุด
ด้านกระบวนการ	4.76	0.490	มากที่สุด
รวม	**4.79**	**0.469**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์สรุปได้ว่า ระดับความสำคัญของส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.469) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านผลิตภัณฑ์ ($\bar{X}$ = 4.95, S.D. = 0.247) รองลงมา คือ ด้านลักษณะทางกายภาพ ($\bar{X}$ = 4.80, S.D. = 0.465) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านช่องทางการจำหน่าย ($\bar{X}$ = 4.69, S.D. = 0.613)

2. ผลการวิจัยความต้องการพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน (วัตถุประสงค์ 2)

2.1 ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) พบว่า การผลิตพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท มีตราสินค้า (Brand) มีชื่อเสียง และเป็นที่รู้จักในนามของ Horse Power ที่มีชื่อเสียง ด้านความทนทาน ความปลอดภัย และคุณภาพดี เป็นที่เชื่อถือและยอมรับของลูกค้า ผลิตภัณฑ์มีรูปทรงสวยงาม มีขนาดกระทัดรัด ทันสมัย ใช้งานง่าย แข็งแรง เสียงเบา มีระบบกรองอากาศ กำจัดกลิ่น และเชื้อโรค มีการให้คำปรึกษากับลูกค้า เกี่ยวกับปัญหาของติดตั้งพัดลมระบายอากาศก่อนการตัดสินใจ การรับงานจะต้องเข้าไปดูหน้างานของลูกค้า เพื่อออกแบบให้ตรงตามขนาดของพื้นที่และเหมาะสมกับสถานที่ติดตั้ง ไม่สามารถวางขายผลิตภัณฑ์ จะใช้วิธีการโฆษณาให้ลูกค้าเห็นภาพที่เกิดจากการติดตั้งจริงในช่องทางออนไลน์และออฟไลน์ มีการติดตั้งพัดลมระบายอากาศให้กับลูกค้าใช้เวลาภายใน 1 วัน พร้อมกับมีระยะเวลาในการรับประกันสินค้าให้กับลูกค้า มีบริการหลังการขาย ลูกค้ามีการตัดสินใจใช้ผลิตภัณฑ์ ของบริษัท เพราะผลิตภัณฑ์ตรงความต้องการ (Needs) และความจำเป็น (Necessity) ที่ต้องใช้พัดลมระบายอากาศ และมีความคุ้มค่า (Value for Money) ของลูกค้า และคุณภาพ (Quality) มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค

2. 2 ด้านราคา (Price) พบว่า บริษัทไม่สามารถกำหนดราคาขายของพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนได้ เพียงประมาณราคาเบื้องต้นเท่านั้น การกำหนดราคา จะต้องมีการเข้าไปสถานที่ติดตั้งจริงเพื่อออกแบบและคำนวณราคา ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่และตรงตามความต้องการของลูกค้า การกำหนดราคาที่เหมาะสมกับคุณภาพ และสามารถดึงดูดใจลูกค้าได้ การเปรียบราคาของผลิตภัณฑ์ในแต่ละชนิดและประเภทเดียวกัน จะมีราคาที่สูงกว่าคู่แข่ง แต่มีราคาเหมาะสมกับคุณภาพของผลิตภัณฑ์ การผลิตอะไหล่ของผลิตภัณฑ์มีจำนวนพียงพอ และกำหนดราคาขายที่เหมาะสม การกำหนดราคาของผลิตภัณฑ์ มีทั้งแบบส่วนลดพิเศษการชำระด้วยเงินสด และวางเงินมัดจำล่วงหน้าร้อยละ 50 การกำหนดราคาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนตามความต้องการและวัตถุประสงค์ของลูกค้าที่แตกต่างกันตามลักษณะของพื้นที่และการใช้งาน พร้อมให้คำแนะนำด้านการใช้งาน ด้านผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ลูกค้าได้สินค้าที่ดี และเหมาะสมกับการใช้งานมากที่สุด การสร้างมูลค่าพัฒนาเทคโนโลยี ประหยัดไฟ และฆ่าเชื้อโรคเป็นหลัก ช่วยให้อากาศสดชื่นและหมุนเวียนดีขึ้น ลดการสะสมความร้อนในพื้นที่ใช้งาน พร้อมคุณสมบัติการติดตั้งที่ง่ายและใช้งานได้ในทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่เปิดโล่งหรือพื้นที่ที่ต้องการระบายอากาศสูง ด้วยความสามารถในการลดค่าไฟฟ้าและใช้พลังงานน้อย เพื่อใช้ในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ลดอุณหภูมิในพื้นที่ทำงาน ป้องกันอากาศร้อนจากภายนอก เพิ่มการระบายและการหมุนเวียนของอากาศ ป้องกันฝุ่นละออง สิ่งเจือปน กลิ่น และแมลง ทำให้ประหยัด ลดต้นทุนค่าไฟฟ้า

2.3 ด้านช่องทางการจำหน่าย (Place) พบว่า บริษัทมีเว็บไซต์ (Website) เพื่อให้ลูกค้าสามารถทราบประวัติและความเป็นมา เอกสารประกอบการดำเนินงาน ผลงาน หรือโครงการที่ผ่านมา และข้อมูลการติดต่อบริษัท มีการแต่งตั้งตัวแทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์หลายจังหวัด เพื่ออำนวยความสะดวกในติดต่อประสานงานของลูกค้า

มีช่องทางการจำหน่ายพัดลมปรับอากาศในครัวเรือน บนช่องทางออนไลน์ เช่น Facebook, Line, Google, IG, Shopee, Lazada, TikTok มีการออกงานแสดงสินค้าประเภทพัดลมปรับอากาศในครัวเรือน ตามห้างสรรพสินค้า หรือ งานแสดงสินค้าต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน หรือไม่ ที่ไหน และมีผลดี หรือ ผลเสียต่อบริษัท มีตัวแทนจำหน่ายที่ได้รับการแต่งตั้งของบริษัทมีสถานที่เป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงาม เพื่อต้อนรับและอำนวยความสะดวกให้กับลูกค้า มีช่องทางการจำหน่ายหลายช่องทาง ผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย สร้างความน่าเชื่อถือ และการยอมรับ การจัดงานจัดแสดงสินค้าหรืองานอีเวนต์ต่าง ๆ ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ห้างสรรพสินค้าศูนย์การแสดงสินค้า กลุ่มอุตสาหกรรม กลุ่มบ้านที่อยู่อาศัย กลุ่มอาหาร และอื่น ๆ มีช่องทางการติดต่อประสานงาน สนทนา และตอบคำถามให้กับลูกค้า ทาง Email Live Chat, Inbox และ Chabot มีการติดตั้งพัดลมระบายอากาศหลังจากเข้าไปดูสถานที่และพื้นที่สำหรับติดตั้งก่อน จึงจะสามารถกำหนดราคาได้ การกำหนดราคาในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน ตามลักษณะงานและความต้องการของลูกค้า มีการกำหนดราคาของพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน ตามระดับของคุณภาพสินค้า ที่เป็นระดับมาตรฐาน และระดับพรีเมียม (Premium) ที่มีคุณภาพสูง และสอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า

2. 4 ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) พบว่า บริษัทมีรูปแบบการส่งเสริมการตลาดด้วยการใช้บุคคลที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จัก มาเป็นพรีเซนเตอร์ (Presenter) ให้กับสินค้า และใช้ลูกค้าที่ติดตั้งพัดลมระบายอากาศของบริษัทมาเป็นพรีเซนเตอร์ เพื่อสร้างภาพลักษณ์และส่งเสริมการขายด้วยการรับรู้ของผู้บริโภค มีการบริการหลังการขาย การรับประกันสินค้า การรับคืนสินค้า การเปลี่ยนสินค้า เมื่อสินค้าสูญหายหรือเสียหายจากการขนส่ง การให้ข้อมูลเกี่ยวกับพัดลมระบายอากาศแก่ลูกค้าอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ลูกค้าทราบแคมเปญ โปรโมชั่นอย่างสม่ำเสมอ การให้ข่าวและการประชาสัมพันธ์ (Publicity and Public Relation) ด้วยการจัดราคาพิเศษสำหรับลูกค้าเก่า เพื่อช่วยเพิ่มโอกาสที่ลูกค้ากลับมาซื้ออีก เช่น การมอบสิทธิพิเศษในการซื้อสินค้าที่กำหนดไว้ตามความเหมาะสม การให้บริการ การให้ความรู้ คำแนะนำ และเทคนิคในการใช้สินค้า ทั้งก่อนการขายและหลังการขายอย่างต่อเนื่อง บริษัทมีนโยบายในการขายและส่งเสริมการขาย ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างตัวแทนจำหน่ายและลูกค้า ด้วยการจัดกิจกรรมเพื่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) เช่น บริการติดตั้งพัดลมระบายอากาศฟรีให้แก่ศูนย์เด็กเล็ก ติดตั้งให้โรงเรียนที่ไม่มีงบประมาณในการติดตั้งพัดลมระบายอากาศในห้องกีฬาห้องครัว - การสร้างคอนเทนต์ (Content) นำเสนอสินค้า มีการสร้างเนื้อหาที่มีค่าและประสิทธิภาพ เพื่อเผยแพร่ให้กับกลุ่มเป้าหมาย เป็นข้อความเขียน ภาพถ่าย ภาพประกอบ วิดีโอ และรูปแบบอื่น ๆ ที่สามารถสื่อสารข้อมูลและความคิดเห็นให้กับผู้อ่านหรือผู้ชม มีการใช้ Digital Marketing ประกอบด้วย เว็บไซต์ (Website Marketing) ช่องทางเสิร์ช (Search Engine Marketing) อีเมล (Email Marketing) การตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media Marketing) โฆษณาบนโซเชียลมีเดีย (Social Media Ads) วิดีโอ (Online Video) และคอนเทนต์ (Content Marketing) มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ให้ลูกค้าให้มาร่วมสนุก แข่งขัน เพื่อรับรางวัลพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน พร้อมกับจัดกิจกรรมเพื่อแสดงให้คุณภาพ และประสิทธิภาพของสินค้า มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายด้วยการจัดงานเปิดตัวสินค้าในสถานที่จัดจำหน่ายอุปกรณ์วัสดุก่อสร้าง เครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวเรือน เพื่อให้ผู้บริโภคพิจารณาและตัดสินใจประกอบกัน

2.5 ด้านบุคคล (People) พบว่า บริษัทมีพนักงานขายติดตามผลการใช้พัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของลูกค้าอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับให้บริการลูกค้าด้วยความสุขภาพและเป็นกันเอง จัดให้มีการอบรมความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ทางเทคนิคการใช้พัดลมระบายอากาศในครัวเรือนให้กับพนักงานขาย ช่างติดตั้งและช่างซ่อมบำรุงรักษา มีนโยบายให้พนักงานขาย และพนักงานทุกคนให้บริการลูกค้าด้วยความสุภาพและเป็นกันเอง มีเจ้าหน้าที่คอยให้คำปรึกษาปัญหาการใช้งานและการบำรุงรักษาพัดลมปรับอากาศในครัวเรือน จัดให้มีการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้เกี่ยวกับสินค้าและบริการในเชิงลึก เพื่อให้บริการลูกค้าและสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า โดยเชิญวิทยากรที่มีรูปแบบการถ่ายทอดที่น่าสนใจ สนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์โดยตรง มีทีมนักออกแบบและวิศวกรมีความเชี่ยวชาญ พัฒนาสินค้าด้วยนวัตกรรมใหม่ ๆ เสมอทำให้สามารถผลิตสินค้าออกมาได้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ ทันสมัย และนวัตกรรมที่ก้าวหน้า ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรมาก ทำให้คุณภาพของงานดี มีมาตรฐาน และมีบรรยากาศในการทำงานที่ดี ทีมการตลาดมีการใช้กลยุทธ์ที่ดี ทำให้สามารถดึงดูดใจลูกค้าได้ สร้างความเชื่อถือ และการยอมรับของลูกค้า การจัดการเกี่ยวกับการร้องเรียน (Complain) ของลูกค้า ทุกคำติชม (Feedback) ของลูกค้า เพื่อนำมาเป็นข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญในการนำมาปรับปรุงการให้บริการของพนักงาน

2.6 ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) พบว่า ในเว็บไซต์ของบริษัทมีช่องทางติดต่อไว้อย่างชัดเจนทั้ง เบอร์โทรศัพท์ อีเมล Chatbot ที่ช่วยให้ลูกค้าสามารถถามข้อมูลที่สงสัยได้ตลอด 24 ชม. มีตัวกำหนดภาพลักษณ์ของแบรนด์และสร้างประสบการณ์ของลูกค้า (Customer Experience) ที่เคยซื้อสินค้าหรือบริการ แล้วกลับมาใช้บริการใหม่หรือการสร้างความรู้สึกให้ลูกค้าเห็นว่าสินค้ามีราคาค่อนข้างสูงแต่ก็รู้สึกคุ้มค่าในการบริการ มีการจัดทำคู่มือการใช้งานที่สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายของพัดลมระบายอากาศทุกรุ่น จัดเอกสารรายการแสดงสินค้า (แคตตาล็อก) ที่แสดงรายละเอียดผลิตภัณฑ์ครบทุกรายการ เพื่อใช้ในการพิจารณาความเหมาะสมและความต้องการของลูกค้าประกอบการตัดสินใจซื้อ จัดหมวดหมู่ของผลิตภัณฑ์แต่ละประเภท และมีการจัดวางอย่างเป็นระเบียบ เพื่อให้ลูกค้าได้รับความสะดวกและพิจารณาประกอบการตัดสินใจซื้อ การตกแต่งบรรยากาศภายในสถานที่เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสะอาด สวยงาม และมีไฟแสงสว่างที่เหมาะสม มีการติดป้ายราคาของผลิตภัณฑ์และรายละเอียดเกี่ยวกับขนาด คุณสมบัติ วิธีการใช้งานวิธีการติดตั้งอย่างชัดเจน มีตัวแทนจำหน่ายในต่างจังหวัดเป็นศูนย์บริการ ที่ความกว้างขวาง สะดวกสบาย สะอาด และมีแสงสว่างที่เหมาะสม เพื่อกระจายสินค้ารองรับลูกค้าที่ต้องการเข้ามารับสินค้าด้วยตนเอง สถานที่ของบริษัทสามารถเดินทางเข้าไปติดต่อประสานงานได้ง่าย มีสถานที่จอดรถเพียงพอ และมีการจัดที่นั่งให้กับลูกค้าในระหว่างการรอรับบริการอย่างเพียงพอและเหมาะสม

2.7 ด้านกระบวนการ (Process) พบว่า บริษัทมีกระบวนการจัดส่งและติดตั้งพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนที่รวดเร็ว ตรงกำหนดเวลาและทันต่อการใช้งาน จัดกระบวนการผลิตพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนที่ทันกำหนดเวลา และมีการสำรองสินค้าคงคลังอย่างเหมาะสม เพียงพอต่อความต้องการของลูกค้า จัดสถานที่และเจ้าหน้าที่บริการหลังการขาย (After Sale Service) หลายแห่งอย่างชัดเจน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับลูกค้าอย่างชัดเจนและรวดเร็ว รับประกันคุณภาพของพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน ตามระยะเวลาการใช้งาน พร้อมกับระบุเงื่อนไขต่าง ๆ อย่างชัดเจน จัดให้มีการฝึกอบรมแนะนำการใช้และวิธีการดูแลบำรุงรักษาพัดลมระบายในครัวเรือนให้กับลูกค้า เพื่อให้ทราบถึงการพัฒนานวัตกรรมของผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง มีการใช้กระบวนการเทคโนโลยี

และนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการพัฒนาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน เพื่อให้ได้พัดลมระบายอากาศในครัวเรือนที่ผลิตออกมา สามารถดูดควัน ระบายอากาศได้ดี ง่าย สะดวก รวดเร็วและประหยัดค่ากระแสไฟฟ้า มีกระบวนการออกแบบสินค้าให้ตอบโจทย์กับไลฟ์สไตล์ของผู้ใช้งาน เพื่อให้ตรงความต้องการของลูกค้า และสร้างความพึงพอใจของลูกค้าเป็นสำคัญ มีทีมวิศวกรที่มีการทดสอบคุณภาพของสินค้าก่อนวางจำหน่าย เพื่อให้ได้สินค้าที่มีมาตรฐาน สร้างการยอมรับ เชื่อถือให้กับลูกค้า รับฟังปัญหาและข้อผิดพลาดของลูกค้า และนำมาปรับปรุงทันที เพื่อให้สินค้ามีมาตรฐานตรงกับความต้องการของลูกค้า

3. ผลการวิจัยส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศในครัวเรือน (วัตถุประสงค์ 3)

3.1 สภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศ พบว่า ขาดความเชื่อถือด้านคุณภาพและความปลอดภัย กินกระแสไฟฟ้ามาก น้ำหนักมาก ต้องเสริมโครงสร้างสำหรับติดตั้ง ประสบปัญหาเกี่ยวกับบริการหลังการขาย ด้านเทคนิค การบำรุงรักษา และข้อบกพร่องของสินค้าไม่ทันเวลา

3.2 ผลการวิเคราะห์ความต้องการพัดลมระบายอากาศ พบว่า มีการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มอก.) ประกันคุณภาพและความปลอดภัย และการติดตั้งใช้เวลาไม่เกิน 1 วัน ด้วยความรวดเร็ว และปลอดภัย กินกระแสไฟฟ้าน้อย น้ำหนักเบา คงทน และแข็งแรง และ การส่งเสริมการขายได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าและมีส่วนลด

3.3 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการซื้อพัดลมระบายอากาศ ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านลักษณะทางกายภาพ และด้านช่องทางการจำหน่าย

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศของบริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด สามารถนำมาอธิปรายผล ได้ดังนี้

1. สภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด พบว่า ไม่มีการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ อุตสาหกรรม (มอก.) กินกระแสไฟฟ้ามาก หนักมาก ต้องเสริมโครงสร้างสำหรับติดตั้ง การติดตั้งพัดลมระบายอากาศใช้ความสามารถ เทคนิคและประสบการณ์ ต้องใช้ช่างผู้เชี่ยวชาญ ในการติดตั้งพัดลมระบายอากาศในแต่ละพื้นที่ มีความแตกต่างกัน ต้องมีการสำรวจพื้นที่ก่อน การติดตั้งใช้เวลานานคำนึงถึงความปลอดภัยและสภาพแวดล้อม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lee, B. et al. ได้นำเสนอการออกแบบพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนที่ลดเสียงจากการไหลของอากาศ โดยการปรับปรุงรูปแบบของตัวพัดลมและการออกแบบท่อทางเข้า เพื่อเพิ่มอัตราการไหลของอากาศและลดเสียงรบกวน (Lee, B. et al., 2020) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Rouleau, J. & Gosselin, L. ได้ศึกษาการใช้พัดลมระบายอากาศในห้องน้ำและผลกระทบต่อการใช้พลังงาน พบว่า การติดตั้งพัดลมที่มีประสิทธิภาพสามารถลดการใช้พลังงานได้ (Rouleau, J. & Gosselin, L., 2019)

2. ความต้องการพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ. อินเทลลิเจนซ์ จำกัด พบว่า ผู้บริโภคต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มอก.) ประกันคุณภาพและความปลอดภัย การติดตั้งใช้เวลาไม่เกิน 1 วัน ด้วยความรวดเร็ว และปลอดภัย พัดลมระบายอากาศที่กินกระแสไฟฟ้าน้อย น้ำหนักเบา คงทนและแข็งแรง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาญวิทย์ วิทยาวิโรจน์ ได้ศึกษาการลดพลังงานระบบปรับอากาศแบบระบบ

ระบายอากาศ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อเครื่องปรับอากาศของผู้บริโภค สำหรับผลิตภัณฑ์ที่มีความคงทน ประหยัดค่าไฟ เครื่องทำงานเงียบ การลดพลังงานระบบปรับอากาศแบบระบบระบายอากาศของสำนักงาน ด้วยการใช้พัดลมระบายอากาศสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและช่วยลดพลังงานลงได้ (ชาญวิทย์ วิทยาวิโรจน์, 2562) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ญาณิศา ถาวรรัตน์ ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องปรับอากาศ พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่สินค้ามีคุณภาพดี มีความทนทาน มีการบอกรายละเอียดของสินค้าที่ครบถ้วน มีตราสินค้าที่มีชื่อเสียง มีความน่าเชื่อถือ มีระดับเสียงที่พอเหมาะ มีเครื่องหมายรับรองมาตรฐานสินค้า มีระบบกรองอากาศที่มีประสิทธิภาพ และมีระยะเวลาสำหรับการรับประกันที่พอเหมาะ (ญาณิศา ถาวรรัตน์, 2560)

3. ส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนของบริษัท บี.โอ.อินเทลลิเจนซ์ จำกัด พบว่า ผู้บริโภคต้องการผลิตภัณฑ์ที่ให้ความคุ้มค่า (Value for Money) มีคุณภาพดี ทนทาน ปลอดภัย มีประสิทธิภาพและประหยัดค่าไฟฟ้า ตรงกับความต้องการ (Needs) ความจำเป็น (Necessity) ของลูกค้า มีรูปทรงสวยงาม กระทัดรัด ทันสมัย ใช้งานง่าย แข็งแรง เสียงเบา มีระบบกรองอากาศ กำจัดกลิ่นและเชื้อโรค มีตราสินค้า (Brand) ที่มีชื่อเสียง ทนทาน สามารถใช้งานได้นาน การกำหนดราคาของผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของลูกค้า ขึ้นอยู่กับประเภท พื้นที่และรูปแบบที่แตกต่างกัน มีการแต่งตั้งตัวแทนจำหน่ายสำหรับให้บริการกับลูกค้า ทำให้ผลิตภัณฑ์พัดลมระบายอากาศของบริษัทเป็นที่รู้จัก ได้รับความเชื่อถือจากลูกค้า สามารถสร้างฐานลูกค้ากว้างและหลากหลายมากขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกในติดต่อประสานงานของลูกค้า มีการสร้างคอนเทนต์นำเสนอผลิตภัณฑ์ เน้นคุณภาพและประสิทธิภาพ เป็นข้อความ ภาพถ่าย ภาพประกอบ วิดีโอ โพสต์บนโซเชียลมีเดีย โดยการใช้ลูกค้าที่เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จัก มาเป็นพรีเซนเตอร์ (Presenter) ให้กับสินค้า เพื่อสร้างภาพลักษณ์และส่งเสริมการขายด้วยการรับรู้ของผู้บริโภค สอดคล้องกับงานวิจัยของ ญาณิศา ถาวรรัตน์ ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องปรับอากาศ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องปรับอากาศ ที่มีร้านค้ามีที่จอดร ถจำนวนเพียงพอกับความต้องการ ตั้งอยู่ในทำเลที่เดินทางสะดวก และมีสาขาและตัวแทนจำหน่ายครอบคลุมทั่วประเทศ (ญาณิศา ถาวรรัตน์, 2560) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนวัชน์ วัฒนานันท์ ได้ศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องปรับอากาศสำหรับใช้ในบ้านของผู้บริโภคในเขตอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก พบว่า ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ เช่น คุณภาพ ความทนทาน และการรับประกันสินค้า มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคอย่างมีนัยสำคัญ (ธนวัชน์ วัฒนานันท์, 2561) สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพชรรัตน์ ปานพุ่ม ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจซื้อพัดลมระบายอากาศอุตสาหกรรม พบว่า ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ เช่น คุณภาพ ความทนทาน และประสิทธิภาพในการระบายอากาศ และด้านบริการหลังการขายและการบำรุงรักษา มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจซื้อ (เพชรรัตน์ ปานพุ่ม, 2559)

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาภาคอุตสาหกรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาพัดลมระบายอากาศที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ทันสมัย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งานและความสะดวกของผู้ใช้ ตล อดจนส่งเสริมการติดตั้งพัดลมระบายอากาศในครัวเรือนอย่างเหมาะสมเพื่อยกระดับคุณภาพอากาศภายในอาคาร พบว่า 1) สภาพปัญหา

พัดลมระบายอากาศในครัวเรือนมีการติดตั้งพัดลมมีความซับซ้อน ต้องใช้ช่างผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ทักษะ ทำให้ใช้เวลาติดตั้งนานพัดลมบางประเภทใช้พลังงานไฟฟ้าสูง ทำให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น จึงมีความจำเป็นในการพัฒนาเทคโนโลยีหรือแนวทางที่ติดตั้งง่าย ประหยัดพลังงาน และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่มากขึ้น 2) สภาพปัญหาพัดลมระบายอากาศ ได้แก่ พัดลมระบายอากาศมีขนาดใหญ่น้ำหนักมาก เสียงดัง รูปลักษณะการออกแบบ กินกระแสไฟฟ้า ติดตั้งยาก ต้องใช้ช่างผู้เชี่ยวชาญในการติดตั้ง 3) ความต้องการพัดลมระบายอากาศ ได้แก่ ขนาดกระทัดรัด ประหยัดพลังงาน เสียงเบา ปริมาณลมดูดได้ดี กินกระแสไฟฟ้าน้อย สีสันสวยงาม และรูปแบบการออกแบบ 4) ส่วนประสมทางการตลาดพัดลมระบายอากาศ ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด บุคลากร ลักษะทางกายภาพ และกระบวนการ ทั้งนี้ ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในพัดลมระบายอากาศเพื่อลดการใช้พลังงานไฟฟ้าและสนับสนุนการใช้พลังงานสะอาดอย่างยั่งยืน รวมถึงการวิเคราะห์ตลาดและแนวโน้มในอนาคตของพัดลมระบายอากาศอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดทิศทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกลยุทธ์ทางธุรกิจ โดยมุ่งเน้นผลลัพธ์ด้านการลดสารก่อภูมิแพ้และมลพิษภายในอาคาร

เอกสารอ้างอิง

ชาญวิทย์ วิทยาวิโรจน์. (2562). การลดพลังงานในระบบปรับอากาศแบบแยกส่วนโดยใช้ระบบระบายอากาศ. ใน วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิศวกรรมเครื่องกล. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

ญาณิศา ถาวรรัตน์. (2560). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องปรับอากาศ. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี. มหาวิทยาลัยธรรรมศาสตร์.

ฐิติรัตน์ คุณรัตนาภรณ์. (2550). การบริหารช่องทางการตลาด. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ซ่อระกา.

ธนวัชน์ วัฒนานันท์. (2561). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องปรับอากาศสำหรับใช้ในบ้านของผู้บริโภคในเขตอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

นิกร เนื่องอุตม์. (2560). การเพิ่มประสิทธิภาพเครื่องปรับอากาศแบบแยกส่วนโดยใช้ลมเย็นจากพัดลมระบายอากาศ. วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร, 11(1), 15-23.

เพชรรัตน์ ปานพุ่ม. (2559). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจซื้อซื้ดลมระบายอากาศอุตสาหกรรม: กรณีศึกษา บริษัท เพชรประภา เอ็นจิเนียริ่งแอนด์บิสซิเนส จำกัด. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการวิศวกรรมธุรกิจ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

ภูมิพัฒน์ นิยมธรรม. (2564). ระบบปรับปรุงสภาพอากาศภายในบ้านแบบพลวัตโดยใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง. ใน สารนิพนธ์วิศวศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสาขาวิชาวิศวกรรม. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

Best, J. W. (1997). Research in Education. New Jersey: Prentice-Hell, Inc.

Cronbach, L. J. (1970). Essentials of Educational Administration. (8th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Lee, B. et al. (2020). Reduction of flow-induced noise in a household air purifier. Journal of Mechanical Science and Technology, 34, 3105-3115. https://doi.org/10.1007/s12206-020-0701-7.

Likert, R. (1967). The human organization: Its management and value. New York: McGraw-Hill.

Rouleau, J. & Gosselin, L. (2019). Preliminary Investigation on the Use of Exhaust Fans in Dwellings and Their Impact on Energy Balance. Proceedings, 23(1), 1-8.

Taro, Y. (1973). Statistics: an introductory analysis. New York: Harper. & Row.

บทความวิจัย

กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2*

STRATEGIES FOR MANAGEMENT OF COLLABORATIVE NETWORKS FOR EDUCATIONAL SUPERVISION OF LAMPHUN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2

กษิญา ปราณธนินท์*, ชูชีพ พุทธประเสริฐ, ศิริมาศ โกศัลย์พิพัฒน์, ภูเบศ พวงแก้ว

Kasiya Pranthanin*, Choocheep Phutthaprasert, Sirimas Kosanpipat, Phubet Poungkeaw

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เชียงใหม่ ประเทศไทย

Graduate School, Chiang Mai Rajabhat University, Chiang Mai, Thailand

*Corresponding author E-mail: 67886109@g.cmru.ac.th

*Tel: 064-596-5597

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สังเคราะห์และตรวจสอบยืนยันองค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา 2) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ 3) พัฒนาและตรวจสอบกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อน และ 4) ประเมินกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ (Multi-Phase Mixed Method) จำนวน 4 ระยะ ประชากร ได้แก่ ครูและบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 933 คน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 286 คน โดยใช้ตารางของเครซี่และมอร์แกน และผู้ทรงคุณวุฒิ คัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้บริหารการศึกษา ศึกษานิเทศก์ และครู เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสังเคราะห์ แบบสอบถาม แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการ และแบบประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความต้องการจำเป็น และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ คุณลักษณะของผู้นำ ขอบเขตและบทบาทการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน และการเสริมสร้างพลังอำนาจ และองค์ประกอบกระบวนการนิเทศการศึกษา 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การวางแผน การปฏิบัติ การประเมินผล และการปรับปรุงการนิเทศการศึกษา 2) สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.04) สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59) 3) กลยุทธ์ฯ ประกอบด้วย 4 ประเด็นกลยุทธ์ 10 เป้าประสงค์ 13 กลยุทธ์หลัก 19 กลยุทธ์รอง 15 มาตรการ 22 ตัวชี้วัด 4 แผนงาน และ 17 โครงการ พร้อมคู่มือ 6 ส่วน และ 4) การประเมินกลยุทธ์มีความเป็นไปได้ ($\bar{X}$ = 4.60) และความเป็นประโยชน์ ($\bar{X}$ = 4.88) การประเมินคู่มือการขับเคลื่อนมีความเป็นไปได้ ($\bar{X}$ = 4.89) และความเป็นประโยชน์ ($\bar{X}$ = 4.94) อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

* Received 4 March 2026; Revised 18 April 2026; Accepted 27 April 2026

คำสำคัญ: กลยุทธ์การบริหารจัดการ, เครือข่ายความร่วมมือ, การนิเทศการศึกษา, ภาวะผู้นำดิจิทัล

Abstract

This research aimed to 1) Synthesize and verify the components of collaborative network management for educational supervision, 2) Examine the current and desirable conditions of collaborative network management for educational supervision, 3) Develop and validate strategies along with an implementation manual, and 4) Evaluate the strategies and implementation manual for collaborative network management of educational supervision of Lamphun Primary Educational Service Area Office 2. A Multi-Phase Mixed Method research design was employed across four phases. The population consisted of 933 teachers and educational personnel. A sample of 286 participants was determined using the Krejcie and Morgan table at 95% confidence level, and qualified experts including university professors, educational administrators, educational supervisors, and teachers were selected through purposive sampling for each phase. Research instruments included document synthesis forms, questionnaires, focus group record forms, workshop record forms, and feasibility and utility evaluation forms. Statistical analyses included frequency, percentage, mean, standard deviation, modified priority needs index (PNI Modified), and content analysis. The findings revealed that 1) There were 4 components of collaborative network management, namely: network leader characteristics, operational scope and roles, network operations, and network empowerment; and 4 components of the educational supervision process, namely: supervision planning, supervision implementation, supervision evaluation, and supervision improvement 2) The current condition was at a high level ($\bar{X}$ = 4.04) while the desirable condition was at the highest level ($\bar{X}$ = 4.59) 3) The strategies entitled AGILE DINA LPN2-SUPER VISION comprised 4 strategic issues, 10 objectives, 13 major strategies, 19 sub-strategies, 15 measures, 22 indicators, 4 action plans, and 17 projects, together with an implementation manual consisting of 6 sections and 4) The strategies had feasibility ($\bar{X}$ = 4.60) and utility ($\bar{X}$ = 4.88), while the implementation manual had feasibility ($\bar{X}$ = 4.89) and utility ($\bar{X}$ = 4.94) at the highest level in all aspects.

Keywords: Management Strategies, Collaborative Networks, Educational Supervision, Digital Leadership

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของชาติเป็นภารกิจสำคัญที่รัฐดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่วางหลักการสำคัญว่าการจัดการศึกษาต้องอาศัยการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพร้อมส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. 2566 ที่กำหนดโครงสร้างสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาออกเป็น 9 กลุ่มงาน 1 หน่วยงาน เพื่อรองรับการกระจายอำนาจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ (ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ (ฉบับที่ 3), 2566) การขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวสู่การปฏิบัติในห้องเรียนอย่างเป็นรูปธรรมจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการนิเทศการศึกษาที่เข้มแข็ง Glickman, C. D. et al. ได้อธิบายว่า การนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพมิใช่เพียงการตรวจสอบคุณภาพ หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาวิชาชีพที่ครอบคลุมการส่งเสริม สนับสนุน และสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอน (Glickman, C. D. et al., 2017) ในแนวทางเดียวกัน Zepeda, S. J. ยืนยันว่าการนิเทศการสอนที่เน้นการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องสามารถส่งเสริมให้ครูปรับปรุงการสอนได้อย่างมีประสิทธิผล (Zepeda, S. J., 2016) สอดคล้องกับแนวคิดของ ทิพวรรณ ถาวรโชติ และจิติมา วรรณศรี ที่เสนอว่าการนิเทศโดยอาศัยเครือข่ายความร่วมมือเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับประสิทธิผลของสถานศึกษา (ทิพวรรณ ถาวรโชติ และจิติมา วรรณศรี, 2564) ในบริบทของการบริหารจัดการเครือข่าย แนวคิดของ Klijn, E. H. et al. ระบุว่าเครือข่ายการกำกับดูแลในภาครัฐ (Governance Networks) ที่มีกลยุทธ์ชัดเจน สามารถเชื่อมโยงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากหลายภาคส่วนให้ทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดข้อจำกัดด้านทรัพยากร และสร้างความยั่งยืนในการดำเนินงาน (Klijn, E. H. et al., 2025) ซึ่งสอดรับกับแนวคิดการวางแผนกลยุทธ์ของ Bryson, J. M. ที่เน้นการกำหนดทิศทางและกลยุทธ์ขององค์กรสาธารณะอย่างเป็นระบบเพื่อรับมือกับความซับซ้อนของสภาพแวดล้อม (Bryson, J. M., 2018)

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยและการศึกษาหลายชิ้นสะท้อนให้เห็นว่าระบบการนิเทศการศึกษาในประเทศไทยยังประสบปัญหาสำคัญหลายประการ ประการแรก จำนวนศึกษานิเทศก์ไม่เพียงพอและไม่สมดุลกับจำนวนสถานศึกษา ส่งผลให้การนิเทศไม่ทั่วถึงและขาดคุณภาพ (วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์, 2536) ประการที่สอง เครือข่ายการนิเทศยังขาดความชัดเจนในโครงสร้างบทบาทและความรับผิดชอบ การประสานงานระหว่างศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนขาดระบบและช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ครูจำนวนมากไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง (ภัทรวรรธน์ นิลแก้วบวรวิชญ์, 2559) ประการที่สาม การจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลต้องการการนิเทศที่ปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง แต่ระบบนิเทศในปัจจุบันยังขาดการบูรณาการเทคโนโลยีและแนวคิดใหม่ ๆ เข้ากับกระบวนการนิเทศอย่างเป็นรูปธรรม (วชิรา เครือคำอ้าย, 2564) แนวทางหนึ่งที่นักวิชาการเสนอเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว คือ การพัฒนากระบวนการนิเทศแบบหน้างานและการพัฒนารูปแบบการนิเทศที่เชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่ (รัตนชนก รัตนภูมิ, 2564) ควบคู่กับการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) ที่เปิดโอกาสให้ครูและผู้นิเทศเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง (ทิพย์วิมล วังแก้วหิรัญ และคณะ, 2564) นอกจากนี้ Harris, A. ยังเสนอแนวคิดภาวะผู้นำแบบกระจาย (Distributed Leadership) ว่าเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ทุกคนในองค์กรมีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนา ลดการพึ่งพาผู้นำเพียงคนเดียวและสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาองค์กร (Harris, A., 2013) ซึ่งสอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน (สุกัญญา แช่มช้อย, 2561)

สำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 พบว่า ประสบปัญหาดังกล่าวในระดับที่ส่งผลกระทบชัดเจนต่อคุณภาพการจัดการศึกษา ข้อมูลสถิติ ณ ปีการศึกษา 2566 ระบุว่ามีศึกษานิเทศก์เพียงร้อยละ 50 ของอัตรากำลังที่กำหนด ขณะที่ต้องรับผิดชอบสถานศึกษาในพื้นที่ห่างไกลถึงร้อยละ 48.72

โรงเรียนขนาดเล็กที่ คิดเป็นร้อยละ 62.82 และโรงเรียนที่ขาดผู้อำนวยการร้อยละ 24.36 ของโรงเรียนทั้งหมดในสังกัด (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2, 2566) สภาพดังกล่าวก่อให้เกิดอุปสรรคสำคัญต่อการนิเทศที่ทั่วถึงและต่อเนื่อง ส่งผลให้ครูในพื้นที่ห่างไกลขาดโอกาสพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาและครูให้มีทักษะภาวะผู้นำดิจิทัล (อัญชุมาลย์ บุญประคม และชลาภรณ์ สุวรรณสัมฤทธิ์, 2566) รวมถึงการใช้ข้อมูลสารสนเทศในการตัดสินใจเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบ (Mandinach, E. B. & Gummer, E. S., 2016) ทั้งนี้ การขาดกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือที่ชัดเจนและเป็นระบบยังทำให้ไม่สามารถระดมทรัพยากรและภาคีเครือข่ายจากทุกภาคส่วนมาร่วมขับเคลื่อนกระบวนการนิเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งที่ในพื้นที่มีครูแกนนำ ผู้บริหารที่มีความเชี่ยวชาญ และภาคีภายนอกอีกจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการบูรณาการเข้าสู่ระบบนิเทศอย่างเป็นทางการ

สภาพปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนากลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยอาศัยกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ที่เป็นระบบ (Bryson, J. M., 2018) เพื่อเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายทุกระดับเข้าสู่กระบวนการนิเทศที่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 ว่าควรมีลักษณะ องค์ประกอบ และแนวทางการดำเนินงานเป็นอย่างไรผลการวิจัยที่ได้จะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในการกำหนดทิศทางและแนวทางการพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด รวมถึงเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นแบบอย่างให้กับเขตพื้นที่การศึกษาอื่น ๆ ในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน นำไปสู่การพัฒนางานนิเทศการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียนในพื้นที่ห่างไกลอย่างแท้จริง (ชำนาญ ปาณาวงษ และคณะ, 2569)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์และตรวจสอบยืนยันองค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา

2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

3. เพื่อพัฒนาและตรวจสอบกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

4. เพื่อประเมินกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ (Multi-phase Mixed Method) ได้ดำเนินการตามกระบวนการวิจัย แบ่งเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 สังเคราะห์และตรวจสอบยืนยันองค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา

1. สังเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ องค์ประกอบกระบวนการนิเทศการศึกษา

1.1 แหล่งข้อมูลเอกสาร ตำรา และงานวิจัย ด้านการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ จำนวน 23 แหล่งข้อมูล และแหล่งข้อมูลเอกสาร ตำรา และงานวิจัยด้านกระบวนการนิเทศการศึกษา จำนวน 14 แหล่งข้อมูล

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา

1.3 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1.3.1 ศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด หลักการ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา

1.3.2 รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด หลักการ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา โดยใช้ตารางสังเคราะห์องค์ประกอบ

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) องค์ประกอบที่คัดเลือกนำมาศึกษาต้อง เท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 50 ของแหล่งข้อมูลที่นำมาสังเคราะห์องค์ประกอบ

2. ยืนยันองค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ องค์ประกอบกระบวนการนิเทศการศึกษา (ชำนาญ ปาณาวงษ และคณะ, 2569)

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ได้มาโดยการเลือกเจาะจง (Purposive selection) รวมทั้งสิ้น 9 คน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้ นักวิชาการ คือ มีตำแหน่งเป็นอาจารย์สอนในระดับอุดมศึกษา จำนวน 3 คน นักบริหารการศึกษา คือ รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน 2 คน ศึกษานิเทศก์ ซึ่งมีวุฒิการศึกษาปริญญาเอก จำนวน 2 คน ศึกษานิเทศก์ ซึ่งมีวิทยฐานะไม่ต่ำกว่าชำนาญการพิเศษ จำนวน 1 คน อดีตผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศฯ ที่มีประสบการณ์การนิเทศไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 1 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบตรวจสอบและยืนยันองค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ องค์ประกอบกระบวนการนิเทศการศึกษา

2.3 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผลจากการสังเคราะห์องค์ประกอบการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา โดยจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิยืนยันความถูกต้อง ความเหมาะสม และให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Thematic Analysis) สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ความถี่ (frequency) และร้อยละ (Percentage)

ระยะที่ 2 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ เกี่ยวกับการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูและบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 933 คน และกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครซี่และมอร์แกน ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 286 คน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ เกี่ยวกับการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

1.3 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1.3.1 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ แนวคิด หลักการ ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศ มาจัดทำแบบสอบถาม เพื่อหาสภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

1.3.2 นำแบบตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ พิจารณาด้านความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 ทุกรายการผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ($\geq$ 0.50) และด้านความเที่ยง (Reliability) โดยนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) สภาพปัจจุบันได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.92 และสภาพที่พึงประสงค์ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.95 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ ($\geq$ 0.70)

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

2. หาความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ข้อมูลสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 286 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเคราะห์การหาค่าความต้องการจำเป็น

2.3 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ สร้างแบบสังเคราะห์การหาค่าความต้องการจำเป็นและนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัย จากนั้นดำเนินการปรับปรุงแก้ไข ตามข้อเสนอแนะ

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล จากแบบสอบถามด้วยการใช้สถิติค่าดัชนี $PNI_{Modified}$

3. วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและภาวะคุกคามของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นจากขั้นตอนที่ 2 ร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix

3.3 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยสร้างแบบสังเคราะห์ SWOT และ TOWs Matrix และนำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัย จากนั้นดำเนินการปรับปรุงแก้ไข ตามข้อเสนอแนะ

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและภาวะคุกคาม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจับคู่สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอก ด้วยตาราง TOWS Matrix

ระยะที่ 3 พัฒนาและตรวจสอบกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 มีรายละเอียด ดังนี้

1. พัฒนากลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 7 คน มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา ผู้มีประสบการณ์ด้านการนิเทศการศึกษา ไม่น้อยกว่า 10 ปี ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่เป็นประธานเครือข่ายสถานศึกษา เพื่อจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) และแบบร่างกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์ฯ

1.3 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัย จากนั้นดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิมาพิจารณาฉันทามติ และปรับปรุงพัฒนาเป็นกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

2. ตรวจสอบกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 7 คน มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ ผู้บริหารระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นักวิชาการด้านบริหารการศึกษา คุณวุฒิการศึกษา ป.เอก ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่เป็นประธานเครือข่ายสถานศึกษา ผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศ ติดตามวัดและประเมินผลการจัดการศึกษา ผู้รักษาราชการในตำแหน่งผู้อำนวยการกลุ่มนโยบายและแผน เพื่อจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบตรวจสอบกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์ฯ และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

2.3 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ นำข้อมูลที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) กับผู้ทรงคุณวุฒิ มาจัดทำแบบตรวจสอบ (ร่าง) กลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนฯ แล้วจึงนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาตรวจสอบความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัย จากนั้นดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมโดยใช้สถิติความถี่ ค่าร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิมาพิจารณาฉันทามติ และปรับปรุงพัฒนาเป็นกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

ระยะที่ 4 ประเมินกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

1. กลุ่มเป้าหมาย เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 91 คน ประกอบด้วย ศึกษานิเทศก์ ผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูรักษาราชการแทน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูนเขต 2

3. การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยนำแบบประเมินที่ใช้ในการวิจัย เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัย จากนั้นดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษากลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 ผู้วิจัยแบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูล รายละเอียด ดังนี้

1. สังเคราะห์และตรวจสอบยืนยันองค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา

1.1 สังเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ องค์ประกอบกระบวนการนิเทศการศึกษา พบว่า มีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 คุณลักษณะของผู้นำเครือข่าย องค์ประกอบที่ 2 ขอบเขตและบทบาทการดำเนินงานของเครือข่าย องค์ประกอบที่ 3 การปฏิบัติงานของเครือข่าย องค์ประกอบที่ 4 การเสริมสร้างพลังอำนาจของเครือข่าย ส่วนองค์ประกอบกระบวนการนิเทศการศึกษามีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 การวางแผนการนิเทศการศึกษา มีองค์ประกอบย่อย คือ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ 2) การกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จ 3) การกำหนดแนวทางการติดตามและประเมินผล 4) การเตรียมเครื่องมือการนิเทศการศึกษา และ 5) การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณ องค์ประกอบที่ 2 การปฏิบัติการนิเทศการศึกษา มีองค์ประกอบย่อย คือ 1) เทคนิคและวิธีการนิเทศที่เหมาะสม เน้นการนิเทศด้วยความเป็นกัลยาณมิตร 2) การพัฒนาและการเรียนรู้ร่วมกัน และ 3) การสร้างแรงจูงใจและขวัญกำลังใจ องค์ประกอบที่ 3 การประเมินผลการนิเทศการศึกษา มีองค์ประกอบย่อย คือ 1) ทบทวนผลการดำเนินงาน และ 2) ติดตามผลทุกระยะ (การประเมินก่อนการนิเทศ ระหว่างการนิเทศ และหลังการนิเทศ) องค์ประกอบที่ 4 การปรับปรุงการนิเทศการศึกษา มีองค์ประกอบย่อย คือ 1) การวิเคราะห์ผลการประเมิน 2) การกำหนดแนวทางการพัฒนาจุดด้อย และเสริมจุดเด่นของการนิเทศ และ 3) การสรุป รายงานผลการนิเทศ

1.2 ยืนยันองค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ องค์ประกอบกระบวนการนิเทศการศึกษา ผ่านการตรวจสอบและยืนยันทุกองค์ประกอบ มีค่าความถี่ เท่ากับ 9 คิดเป็นร้อยละ 100

2. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ของกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

2.1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.04, S.D. = 0.79) เมื่อพิจารณาเรียงลำดับสภาพปัจจุบันจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ได้แก่ 1) ด้านขอบเขตและบทบาทการดำเนินงานของเครือข่าย ($\bar{X}$ = 4.07) 2) ด้านการปฏิบัติงานของเครือข่าย ($\bar{X}$ = 4.05) และ 3) ด้านการเสริมสร้างพลังอำนาจของเครือข่าย ($\bar{X}$ = 4.02) ตามลำดับ และสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59, S.D. = 0.62) เมื่อพิจารณาเรียงลำดับสภาพปัจจุบันจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ได้แก่ 1) ด้านการเสริมสร้างพลังอำนาจของเครือข่าย ($\bar{X}$ = 4.63) 2) ด้านขอบเขตและบทบาทการดำเนินงานของเครือข่าย ($\bar{X}$ = 4.59) และ 3) ด้านการปฏิบัติงานของเครือข่าย) ($\bar{X}$ = 4.59) ตามลำดับ

2.2 ความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการศึกษา สภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการจำเป็นและวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 โดยภาพรวม

(N = 286)

ที่	การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ	ระดับความคิดเห็น						ความต้องการจำเป็น		การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม
		สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์					
		$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	PNI Modified	ผลการจัดกลุ่ม	
1	ด้านคุณลักษณะของผู้นำเครือข่าย	4.00	0.79	มาก	4.54	0.65	มากที่สุด	0.135	ต่ำ	จุดแข็ง
2	ด้านขอบเขตและบทบาทการดำเนินงานของเครือข่าย	4.07	0.80	มาก	4.59	0.63	มากที่สุด	0.128	ต่ำ	จุดแข็ง
3	ด้านการปฏิบัติงานของเครือข่าย	4.05	0.79	มาก	4.59	0.63	มากที่สุด	0.133	ต่ำ	จุดแข็ง
4	ด้านการเสริมสร้างพลังอำนาจของเครือข่าย	4.02	0.79	มาก	4.63	0.56	มากที่สุด	0.151	สูง	จุดอ่อน
	โดยรวม	**4.04**	**0.79**	**มาก**	**4.59**	**0.62**	**มากที่สุด**	**0.136**		

จากตารางที่ 1 ความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 โดยภาพรวมมีค่า $PNI_{Modified}$ = 0.136 เมื่อพิจารณาเรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ได้แก่ 1) ด้านการเสริมสร้างพลังอำนาจของเครือข่าย ($PNI_{Modified}$ = 0.151) ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่มีความต้องการพัฒนาสูงสุด 2) ด้านคุณลักษณะของผู้นำเครือข่าย ($PNI_{Modified}$ = 0.135) และ 3) ด้านการปฏิบัติงานของเครือข่าย ($PNI_{Modified}$ = 0.133) ตามลำดับ

2.3 ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและภาวะคุกคามของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 พบว่า

2.3.1 กลยุทธ์เชิงรุก เน้นที่การบูรณาการความเชี่ยวชาญด้านเครื่องมือและทักษะการนิเทศร่วมกับนวัตกรรมดิจิทัล เพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศแบบผสมผสาน (Blended Supervision) และขยายเครือข่ายความร่วมมือสู่ความเป็นเลิศ

2.3.2 กลยุทธ์เชิงแข่งขัน เน้นที่การพัฒนานวัตกรรม เพื่อสร้างแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) และการสื่อสารประชาสัมพันธ์

2.3.3 กลยุทธ์เชิงพัฒนา เน้นที่การมีส่วนร่วมและระบบสนับสนุนเครือข่าย และพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลสำหรับการมีส่วนร่วม ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) และระบบบริหารจัดการความรู้ที่เป็นรูปธรรม

2.3.4 กลยุทธ์เชิงป้องกัน เน้นที่ด้านการขาดวิสัยทัศน์และทักษะการสื่อสาร ควบคู่กับการหลีกเลี่ยงภาวะคุกคามจากภาระงานมากและนโยบายที่ไม่ยืดหยุ่น โดยพัฒนาภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม กลยุทธ์นี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการลดความเสี่ยงและสร้างกลไกป้องกันเพื่อให้เครือข่ายสามารถอยู่รอดและพัฒนาได้แม้ในสภาวการณ์ที่ท้าทาย

3. ผลการพัฒนาและตรวจสอบกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 มีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ผลการพัฒนากลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 ประกอบด้วย

ประเด็นกลยุทธ์ที่ 1 พัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลและการใช้ข้อมูลสารสนเทศในการตัดสินใจ เน้นที่ คุณลักษณะผู้นำ (Leadership) และการใช้ข้อมูลสารสนเทศในการตัดสินใจ ซึ่งประกอบด้วยเป้าประสงค์ 3 เป้าประสงค์ กลยุทธ์หลัก 3 กลยุทธ์หลัก กลยุทธ์รอง 4 กลยุทธ์รอง มาตรการ 3 มาตรการ ตัวชี้วัด 7 ตัวชี้วัด แผนงาน 1 แผนงาน และโครงการ 4 โครงการ

ประเด็นกลยุทธ์ที่ 2 ยกระดับบทบาทและกลไกการบริหารเครือข่ายเชิงบูรณาการ เน้นที่ขอบเขตบทบาท (Role) และการมีส่วนร่วมของ (Stakeholders) ซึ่งประกอบด้วย เป้าประสงค์ 3 เป้าประสงค์ กลยุทธ์หลัก 3 กลยุทธ์หลัก กลยุทธ์รอง 5 กลยุทธ์รอง มาตรการ 4 มาตรการ ตัวชี้วัด 7 ตัวชี้วัด แผนงาน 1 แผนงาน และโครงการ 5 โครงการ

ประเด็นกลยุทธ์ที่ 3 เพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้วยระบบเทคโนโลยีและมาตรฐานสากล เน้นที่การปฏิบัติงาน (Operation) และเครื่องมือ (Tools) ซึ่งประกอบด้วยเป้าประสงค์ 2 เป้าประสงค์ กลยุทธ์หลัก 3 กลยุทธ์หลัก กลยุทธ์รอง 4 กลยุทธ์รอง มาตรการ 4 มาตรการ ตัวชี้วัด 4 ตัวชี้วัด แผนงาน 1 แผนงาน และโครงการ 4 โครงการ

ประเด็นกลยุทธ์ที่ 4 เสริมสร้างพลังอำนาจผ่านนวัตกรรมและการสื่อสารสาธารณะ เน้นที่ การเสริมสร้างความภาคภูมิใจ และการสื่อสาร เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ ซึ่งประกอบด้วยเป้าประสงค์ 2 เป้าประสงค์ กลยุทธ์หลัก 4 กลยุทธ์หลัก กลยุทธ์รอง 6 กลยุทธ์รอง มาตรการ 4 มาตรการ ตัวชี้วัด 4 ตัวชี้วัด แผนงาน 1 แผนงาน และโครงการ 4 โครงการและผลการพัฒนาคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 ประกอบด้วย 6 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 บทนำ ส่วนที่ 2 กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 ส่วนที่ 3 แนวทางการขับเคลื่อนกลยุทธ์ฯและบทบาทและหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง ส่วนที่ 4 เงื่อนไขความสำเร็จ ส่วนที่ 5 บรรณานุกรม ส่วนที่ 6 ภาคผนวก

3.2 ผลการตรวจสอบกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 มีความถูกต้องและมีความเหมาะสม มีความถี่เท่ากับ 7 คิดเป็นร้อยละ 100 และเพิ่มเติมข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการใช้ภาษาให้สื่อถึงรายละเอียดเชิงปฏิบัติให้มากขึ้น และด้านการเขียนตัวอย่างโครงการ ให้สอดคล้องกับประเด็นกลยุทธ์

4. ผลการประเมินกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2 ด้านความเป็นไปได้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.60, S.D. = 0.53) ด้านความเป็นประโยชน์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.88, S.D. = 0.32) และผลการประเมินคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์ฯ ด้านความเป็นไปได้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.89, S.D. = 0.36) ด้านความเป็นประโยชน์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.94, S.D. = 0.63)

อภิปรายผล

1. องค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คุณลักษณะของผู้นำเครือข่าย 2) ขอบเขตและบทบาทการดำเนินงานของเครือข่าย 3) การปฏิบัติงานของเครือข่าย และ 4) การเสริมพลังอำนาจของเครือข่าย องค์ประกอบทั้ง 4 นี้มีความเชื่อมโยงเป็นระบบ โดยคุณลักษณะผู้นำนำไปสู่การจัดโครงสร้างและกระบวนการปฏิบัติ ซึ่งจะบรรลุเป้าหมายได้เมื่อสมาชิกได้รับการเสริมพลังอำนาจ สอดคล้องกับแนวคิดของ Klijn, E. H. et al. ที่เน้นโครงสร้างการกำกับดูแลเครือข่ายในภาครัฐ บทบาทหน้าที่ของสมาชิก และกลไกการสร้างความเชื่อมั่นระหว่างองค์กรในเครือข่ายต้องมีความชัดเจนและเป็นระบบ (Klijn, E. H. et al., 2025) และองค์ประกอบกระบวนการนิเทศการศึกษา 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การวางแผนการนิเทศการศึกษา 2) การปฏิบัติการนิเทศ 3) การประเมินผลการนิเทศการศึกษา และ 4) การปรับปรุงการนิเทศการศึกษา สอดคล้องกับวงจรคุณภาพของเดมมิ่ง (PDCA Cycle) และสอดคล้องแนวคิดการนิเทศพัฒนาการของ Glickman, C. D. et al. ที่เน้นการนิเทศด้วยความเป็นกัลยาณมิตรเพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างยั่งยืน (Glickman, C. D. et al., 2017) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วชิรา เครือคำอ้าย ที่พบว่า การนิเทศการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่บูรณาการกับแนวคิดการกำหนดเป้าหมายและผลลัพธ์ที่ชัดเจนช่วยให้ครูพัฒนาวิชาชีพได้อย่างมีทิศทางและเป็นระบบ (วชิรา เครือคำอ้าย, 2564)

2. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา พบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.04) และสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59) แสดงให้เห็นว่ายังมีช่องว่างในการพัฒนาที่ต้องยกระดับอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นทางการศึกษาที่เน้นการศึกษาช่องว่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่จริงกับสภาพที่ต้องการเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาองค์กรอย่างมีเป้าหมาย (สุวิมล ว่องวาณิช, 2562) ผลการวิเคราะห์ SWOT นำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์ 4 ประเภท กลยุทธ์เชิงรุกที่เน้นการพัฒนาการนิเทศแบบผสมผสาน (Blended Supervision) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Zepeda, S. J. ที่พบว่า การผสมผสานระหว่างการนิเทศแบบดั้งเดิมกับเทคโนโลยีดิจิทัลช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการนิเทศและขยายการเข้าถึงไปยังสถานศึกษาในพื้นที่ห่างไกลได้อย่างมีประสิทธิผล (Zepeda, S. J., 2016) กลยุทธ์เชิงพัฒนาที่เน้นชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิพย์วิมล วังแก้วหิรัญ และคณะ

ที่พบว่า กระบวนการพัฒนาวิชาชีพครูแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพช่วยสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนในระยะยาว (ทิพย์วิมล วังแก้วหิรัญ และคณะ, 2564) กลยุทธ์เชิงป้องกันที่เน้นภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Harris, A. ที่เสนอว่า การกระจายภาวะผู้นำอย่างมีระบบช่วยลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาผู้นำคนเดียวและสร้างความยั่งยืนในการบริหารองค์กรได้แม้ในสภาวการณ์ที่ท้าทาย (Harris, A., 2013)

3. ผลการพัฒนากลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา ประกอบด้วย 4 ประเด็นกลยุทธ์ 10 เป้าประสงค์ 13 กลยุทธ์หลัก 19 กลยุทธ์รอง 15 มาตรการ 22 ตัวชี้วัด 4 แผนงาน และ 17 โครงการ พร้อมคู่มือการขับเคลื่อน 6 ส่วน แสดงให้เห็นถึงความครอบคลุมและเป็นระบบของการพัฒนากลยุทธ์ โดยประเด็นกลยุทธ์ที่ 1 เน้นพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลและการใช้ข้อมูลสารสนเทศในการตัดสินใจ สอดคล้องกับแนวคิดของ Sheninger, E. ที่เน้นการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ (Sheninger, E., 2019) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญชุมาลย์ บุญประคม และชลาภรณ์ สุวรรณสัมฤทธิ์ ที่พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลต้องมีสมรรถนะด้านวิสัยทัศน์ดิจิทัลและการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัลในองค์กรอย่างเป็นรูปธรรม (อัญชุมาลย์ บุญประคม และชลาภรณ์ สุวรรณสัมฤทธิ์, 2566) ประเด็นกลยุทธ์ที่ 2 เน้นการยกระดับบทบาทและกลไกการบริหารเครือข่ายเชิงบูรณาการผ่านระบบ Mentor-Buddy-Coach และ PLC สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตนชนก รัตนภูม ที่พบว่า รูปแบบการนิเทศแบบหน้างานที่ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสามารถพัฒนาครูได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบโดยมีผู้นำเครือข่ายทำหน้าที่โค้ชและสนับสนุนวิชาชีพ (รัตนชนก รัตนภูมิ, 2564) ประเด็นกลยุทธ์ที่ 3 เน้นเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้วยระบบเทคโนโลยีและมาตรฐานสากล สอดคล้องกับแนวคิดของ Mandinach, E. B. & Gummer, E. S. เกี่ยวกับการรู้เท่าทันข้อมูล (Data Literacy) ที่เน้นการใช้ข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (Mandinach, E. B. & Gummer, E. S., 2016) และประเด็นกลยุทธ์ที่ 4 เน้นการเสริมสร้างพลังอำนาจผ่านนวัตกรรมและการสื่อสารสาธารณะ สอดคล้องกับแนวคิดของ จิณณวัตร ปะโคทัง และธีระ รุญเจริญ ที่เสนอว่า การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการร่วมสร้างภาพลักษณ์สถานศึกษาอย่างมีพลังใช้การสื่อสารสาธารณะและเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์และสร้างความน่าเชื่อถืออย่างต่อเนื่องส่งเสริมการพัฒนาอย่างเป็นระบบผ่านนวัตกรรม การกำหนดวิสัยทัศน์ และการประเมินผลเพื่อยกระดับภาพลักษณ์สถานศึกษาอย่างยั่งยืน (จิณณวัตร ปะโคทัง และธีระ รุญเจริญ, 2565)

4. ผลการประเมินกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา พบว่า ด้านความเป็นไปได้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.60, S.D. = 0.53) และความเป็นประโยชน์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.88, S.D. = 0.32) และคู่มือการขับเคลื่อนกลยุทธ์ฯ ด้านความเป็นไปได้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.89, S.D. = 0.36) และด้านความเป็นประโยชน์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.94, S.D. = 0.63) ผลการประเมินดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการวางแผนเชิงกลยุทธ์ของ Bryson, J. M. ที่เสนอว่า กลยุทธ์ที่ดีต้องผ่านการประเมินจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและมีความชัดเจนในการนำไปปฏิบัติ (Bryson, J. M., 2018) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ต่ำแสดงถึงความเห็นในทิศทางเดียวกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และคะแนนประเมินคู่มือที่สูงกว่ากลยุทธ์เล็กน้อย

สะท้อนว่าคู่มือมีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ สุกัญญา แช่มช้อย ที่ย้ำว่า การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลต้องมีคู่มือการปฏิบัติที่ชัดเจนเพื่อให้ผู้นำเครือข่ายสามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน (สุกัญญา แช่มช้อย, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ “AGILE DINA LPN2 SUPERVISION” ซึ่งแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาทั้ง 4 ประเด็น ที่ขับเคลื่อนด้วยวงจร PDCA อย่างต่อเนื่องและคล่องตัว (Agile) โดยมีรายละเอียด ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 โมเดล AGILE DINA LPN2 SUPERVISION กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

การขับเคลื่อนกลยุทธ์ด้วยวงจร PDCA และกลยุทธ์ ประกอบด้วย 4 ประเด็นกลยุทธ์ ได้แก่ D (Digital Leadership & AI) การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลและการใช้ข้อมูลสารสนเทศในการตัดสินใจ I (Integrated Network Management) การยกระดับบทบาทและกลไกการบริหารเครือข่ายเชิงบูรณาการ N (Network Governance & International Standards) การเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้วยระบบเทคโนโลยีและมาตรฐานสากล และ A (Advanced Innovation & Communication) การเสริมสร้างพลังอำนาจผ่านนวัตกรรมและการสื่อสารสาธารณะ เน้นการสร้างความภาคภูมิใจและยกระดับภาพลักษณ์ในระยะปรับปรุง ทั้ง 4 องค์ประกอบขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ ซึ่งเสริมกันและกันอย่างต่อเนื่องและคล่องตัว เพื่อยกระดับคุณภาพการนิเทศการศึกษาอย่างยั่งยืน ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ โดยมีสาระสำคัญสรุป ได้ดังนี้ 1) การศึกษาองค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษา พบว่า มีองค์ประกอบของการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ คุณลักษณะของผู้นำเครือข่าย ขอบเขตและบทบาทการดำเนินงานของเครือข่าย การปฏิบัติงานของเครือข่าย และการเสริมพลังอำนาจของเครือข่าย และองค์ประกอบกระบวนการนิเทศการศึกษา 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การวางแผนการนิเทศ การปฏิบัติการนิเทศ การประเมินผลการนิเทศ และการปรับปรุงการนิเทศการศึกษา 2) การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ พบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก และสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงช่องว่างในการพัฒนาที่ต้องยกระดับอย่างต่อเนื่อง 3) การพัฒนากลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อน พบว่า กลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 4 ประเด็นกลยุทธ์ 10 เป้าประสงค์ 13 กลยุทธ์หลัก 19 กลยุทธ์รอง 15 มาตรการ 22 ตัวชี้วัด 4 แผนงาน และ 17 โครงการ พร้อมคู่มือ 6 ส่วน และ 4) การประเมินกลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อน พบว่า กลยุทธ์และคู่มือการขับเคลื่อนมีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้านข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ หน่วยงานต้นสังกัดควรนำกลยุทธ์ไปขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมโดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคีเครือข่าย การกระจายอำนาจการตัดสินใจ และการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของผู้นำเครือข่ายและศึกษานิเทศก์อย่างต่อเนื่อง รวมถึงควรนำคู่มือการขับเคลื่อนไปใช้เป็นแนวปฏิบัติร่วมกันในเครือข่าย พร้อมจัดระบบติดตามและประเมินผลตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนและสม่ำเสมอ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาผลระยะยาวของการนำกลยุทธ์ไปใช้ในเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อประเมินความยั่งยืนและประสิทธิผลในเชิงประจักษ์ นอกจากนี้ ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังเขตพื้นที่การศึกษาอื่นทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อพัฒนาเป็นกรอบกลยุทธ์ระดับประเทศ รวมถึงควรสำรวจตัวแปรใหม่ที่อาจส่งผลต่อประสิทธิผลของเครือข่ายการนิเทศ อาทิ ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม วัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล และการบูรณาการปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการนิเทศการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

จิณณวัตร ปะโคทัง และธีระ รุญเจริญ. (2565). ปัจจัยในการสร้างภาพลักษณ์สถานศึกษาในยุคดิจิทัล. วารสารครุศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 5(3), 123-131.

ชำนาญ ปาณาวงษ และคณะ. (2569). รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceedings). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ทิพย์วิมล วังแก้วหิรัญ และคณะ. (2564). กระบวนการพัฒนาวิชาชีพครูแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพในประเทศไทยและต่างประเทศ. วารสารเศรษฐศาสตร์และกลยุทธ์การจัดการ, 8(1), 180-199.

ทิพวรรณ ถาวรโชติ และจิติมา วรรณศรี. (2564). รูปแบบการนิเทศด้วยเครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 25(2), 187-196.

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ (ฉบับที่ 3). (2566). เรื่อง การแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 140 ตอนพิเศษ 128 ง หน้า 31 (2 มิถุนายน 2566).

ภัทรวรรธน์ นิลแก้วบวรวิชญ์. (2559). รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ใน ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.

รัตนชนก รัตนภูมิ. (2564). การพัฒนารูปแบบการนิเทศแบบหน้างานเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) สำหรับครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 21(2), 49-67.

วชิรา เครือคำอ้าย. (2564). การนิเทศการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ผสานแนวคิด OKRs เพื่อความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้ของครู. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6(12), 393-411.

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์. (2536). หลักการนิเทศการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: พรศิวการพิมพ์.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2. (2566). รายงานข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษา ปีการศึกษา 2566. ลำพูน: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2.

สุกัญญา แช่มช้อย. (2561). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2562). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัญชุมาลย์ บุญประคม และชลาภรณ์ สุวรรณสัมฤทธิ์. (2566). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานนทบุรี. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 8(2), 539-554.

Bryson, J. M. (2018). Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement. (5th ed.). San Francisco: John Wiley & Sons.

Glickman, C. D. et al. (2017). SuperVision and Instructional Leadership: A Developmental Approach. (11th ed.). Boston: Pearson.

Harris, A. (2013). Distributed leadership Friend or foe? Educational Management Administration & Leadership, 41(5), 1-16.

Klijn, E. H. et al. (2025). Governance Networks in the Public Sector. (2nd ed.). London: Routledge.

Mandinach, E. B. & Gummer, E. S. (2016). What does it mean for teachers to be data literate: Laying out the skills, knowledge, and dispositions. Teaching and Teacher Education, 60, 366-376. https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.07.011.

Sheninger, E. (2019). Digital leadership: changing paradigms for changing times. (2nd ed.). Thousand Oaks: Corwin.

Zepeda, S. J. (2016). Instructional Supervision Applying Tools and Concepts. (4th ed.). New York: Routledge.

บทความวิจัย

รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง: เมืองแห่งวัฒนธรรม วิถีชีวิต และบทเพลง*

CREATING ARTS OF ANG THONG: A CITY OF ART, CULTURE, WAY OF LIFE, AND MELODIES

เชษฐพงศ์ รอตฤดี*, สาริศา ประทีปช่วง, บำรุง พาทยกุล

Chetthaphong Rotrudee*, Sarisa Prateepchuang, Bamrung Phattayakul

คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ นครปฐม ประเทศไทย

Faculty of Music and Drama, Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts, Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author E-mail: chettrot@gmail.com

*Tel: 090-693-9289

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวัฒนธรรม วิถีชีวิต และดนตรีในจังหวัดอ่างทอง และ 2) เพื่อสร้างสรรค์บทเพลงร่วมสมัยชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยสร้างสรรค์ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญ 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นบ้าน และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการประพันธ์คำร้องทำนอง รวมถึงการสร้างสรรค์ดนตรีสมัยใหม่ จำนวน 7 ท่าน นำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และตีความเชิงสุนทรียะเพื่อหาจุดร่วมทางวัฒนธรรมและดนตรีร่วมสมัย ผลการวิจัยพบว่า 1) จังหวัดอ่างทองมีความโดดเด่นในฐานะเมืองแห่งวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคกลาง สะท้อนผ่านวิถีชีวิตเกษตรกรรมที่เรียบง่ายเปี่ยมไปด้วยสุนทรียภาพทางศิลปะ วัฒนธรรมดนตรีมีความผูกพันกับการการละเล่นในวาระต่าง ๆ มีลักษณะเฉพาะ คือ การขับร้องที่เน้นการใช้ปฏิภาณไหวพริบประกอบการตบมือเป็นจังหวะพื้นฐาน มีการใช้ ฉิ่ง กรับ และโทน เป็นเครื่องดนตรีหลักที่ช่วยสร้างความสนุกสนาน เป็นเอกลักษณ์ที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน และ 2) การสร้างสรรค์บทเพลงชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง สร้างขึ้นจากการนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ผ่านกระบวนการประพันธ์ หยิบยกโครงสร้างบทกลอนและทำนองเพลงพื้นบ้านมาบูรณาการกับทฤษฎีดนตรีสากลและระบบบันไดเสียงทางดนตรีไทย ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์อันทรงคุณค่าของจังหวัดอ่างทอง เรียบเรียงขึ้นสำหรับวงดนตรีร่วมสมัยที่มีการผสมผสานเครื่องดนตรีไทย เครื่องดนตรีสากล และเครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกซ์ เพื่อสร้างมิติเสียงที่แปลกใหม่ในการสร้างสรรค์ทางดุริยางคศิลป์ แต่ยังคงกลิ่นอายความภาคภูมิใจในรากเหง้าเดิม รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะพื้นบ้านให้ดำรงอยู่ สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวจังหวัดอ่างทองอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: อ่างทอง, เพลงพื้นบ้าน, ดนตรีพื้นบ้าน, ดนตรีร่วมสมัย, รังสรรค์ศิลป์

* Received 12 March 2026; Revised 11 April 2026; Accepted 26 April 2026

Abstract

This research article serves two primary objectives 1) To investigate the cultural heritage, lifestyles, and musical traditions of Ang Thong Province; and 2) To creatively compose a contemporary music suite entitled Rangsan Sin Thin Ang Thong (Creative Art of Ang Thong). This study employs a creative research methodology, gathering data through in-depth interviews with seven experts across two main groups: traditional folk music specialists with profound knowledge of local roots, and contemporary composers and music producers. This dual-track approach aims to identify a cultural and musical intersection between ancient traditions and modern creative practices. The research findings reveal that: 1) Ang Thong Province possesses a distinguished identity as a hub of Central Thai folk culture. This is reflected through a simple yet aesthetically rich agricultural way of life. The local musical culture is deeply intertwined with communal activities and traditional play, characterized by improvisational singing (Patiphan Waiphrip) accompanied by rhythmic handclapping. Essential percussive instruments, including the Ching (Small Cymbals), Krap (Wooden Clappers), and Thon (Hand Drum), serve as the rhythmic heart of these performances, creating a unique and enduring artistic signature. 2) The Rangsan Sin Thin Ang Thong Suite was developed by synthesizing the acquired data through a meticulous compositional process. The work integrates traditional poetic structures and folk melodic motifs with Western musical theory and Thai tuning systems. These compositions articulate emotions that reflect the historical significance of Ang Thong. The musical arrangement is designed for a contemporary ensemble, blending Thai traditional instruments with Western and electronic instruments to create innovative “sonic dimensions.” This fusion achieves a sophisticated balance between modern musicality and the authentic spirit of the past. Ultimately, this project contributes to the preservation and sustainable development of local arts, fostering a lasting sense of cultural pride among the people of Ang Thong.

Keywords: Ang Thong, Folk Song, Folk Music, Contemporary Music, Artistic Creation

บทนำ

จังหวัดอ่างทอง มีพื้นฐานมาจากชุมชนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรน้ำ ผู้คนเดินทางด้วยเรือและแพ จนพัฒนาจากชุมชนขนาดเล็กสู่เมืองสำคัญนับตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการเปลี่ยนสถานะจาก “เมืองอ่างทอง” เป็น “จังหวัดอ่างทอง” ในวันที่ 19 พฤษภาคม 2459 จากบันทึกของมุขนายกมิซซังปาล เลกัวซ์ (Jean-Baptiste Pallegoix) ผู้เดินทางมาเผยแผ่คริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกในพื้นที่อ่างทอง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี 2377 ได้กล่าวถึงที่มาของชื่อเมืองอ่างทองไว้ว่า มีการนำชื่อของตำบลมาใช้เป็นชื่อเมือง โดยเมืองอ่างทอง

จึงได้รับชื่อตามตำบลอ่างทอง สอดคล้องกับพระดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์เรื่อง สร้างเมือง ดำริว่า “มาตั้งเมืองที่บ้านอ่างทอง จึงชื่อเมืองอ่างทอง” (วิศว ศะศิสมิต และคณะ, 2554) เป็นเมืองเก่าแก่ของไทยที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีแม่น้ำสายสำคัญ 2 สาย ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำน้อย เดิมเมืองตั้งอยู่ที่วิเศษชัยชาญริมฝั่งแม่น้ำน้อย ต่อมาในช่วงปลายสมัยกรุงธนบุรี มีการย้ายเมืองเพื่อตั้งขึ้นใหม่ ณ บริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา บ้านบางแก้ว และเรียกชื่อว่าเมืองอ่างทอง ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดอ่างทอง เป็นที่ราบลุ่มมีลักษณะคล้ายอ่าง อีกทั้งเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ด้านการเกษตรและทรัพยากรน้ำ ที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นอู่ข้าว อู่น้ำ และอู่ปลา ตั้งแต่สมัยโบราณ นอกจากนี้ นักโบราณคดียังสันนิษฐานว่าบริเวณนี้เคยเป็นเมืองโบราณในสมัยทวาราวดี โดยพบคูเมืองขนาดใหญ่ล้อมรอบเมือง ซึ่งเป็นลักษณะของระบบคูน้ำคันดินที่พบทั่วไปในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง เช่น บริเวณจังหวัดสิงห์บุรี ชัยนาท และอ่างทอง หลักฐานคูเมืองดังกล่าวพบที่บ้านคูเมือง ตำบลหัวไผ่ อำเภอแสวงหา (สุวรรณา ธุวโชติ และคณะ, 2549)

อ่างทองนอกจากจะมีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์อันยาวนานแล้วนั้น ยังได้รับการยกย่องให้เป็นแหล่งวัฒนธรรมด้านดนตรีที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การแสดงพื้นบ้านในจังหวัดอ่างทองเป็นนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่อาจกล่าวได้ว่ามีมาช้านานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นการแสดงที่มุ่งเน้นความสนุกสนาน การแสดงออกซึ่งอารมณ์ไหวพริบปฏิภาณ การใช้ภาษา ความเชื่อ ศาสนา ขนบประเพณี ซึ่งยังคงได้รับการ สืบสาน ถ่ายทอดจนถึงปัจจุบัน (เฉลิมชัย ภิรมย์รักษ์, 2565) ในด้านดนตรีเป็นส่วนหนึ่งในการร้องเล่น อาศัยการตบมือของผู้แสดงเป็นหลัก หรืออาจใช้เครื่องดนตรี เช่น ฉิ่ง กรับ และโทน ประกอบจังหวะ ขณะที่การแต่งตัวเป็นการแต่งตามรูปแบบของแต่ละท้องถิ่น เพลงพื้นบ้าน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ 1) เพลงกล่อมเด็ก เป็นเพลงที่ใช้ขับกล่อมเพื่อให้เด็กหลับ สะท้อนถึงความรัก ความเอื้ออาทร และความผูกพันระหว่างแม่กับลูก 2) เพลงปฏิพากย์ เป็นเพลงที่ร้องตอบโต้กันระหว่างชายหญิง โดยต่างฝ่ายใช้โวหารและถ้อยคำเพื่อเกี้ยวพาราสีและแสดงไหวพริบปฏิภาณ โดยเฉพาะโวหารเชิงสังวาส และ 3) เพลงในพิธีกรรม ซึ่งเป็นการขับลำนำที่นำมาใช้ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เช่น พิธีโกนจุก พิธีบวชนาค พิธีแต่งงาน รวมถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวโยงกับความตาย โดยอาศัยความเชื่อที่ว่า เสียงดนตรีเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บันดาลความสุข ขจัดความทุกข์ให้คลายหายได้ เพลงพื้นบ้านถือเป็นองค์ความรู้ที่สืบต่อกันมาในลักษณะ มุขปาฐะ อาศัยการจดจำและการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่พบหลักฐานที่ยืนยันถึงแหล่งกำเนิดที่ชัดเจน จุดเด่นของเพลงพื้นเมือง คือ ความเรียบง่ายและลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละพื้นที่ สะท้อนผ่านภาษา ทำนอง และคำร้องที่เป็นภาษาพูดทั่วไป ในรูปแบบคำกลอน แฝงคติสอนใจ หรือใช้เป็นถ้อยคำโต้ตอบระหว่างหญิงชาย (ภิญโญ ภู่เทศ, 2556) ทั้งนี้ เพลงพื้นบ้านยังมีความหลากหลายในด้านลักษณะการร้อง การแสดง และการใช้ภาษาตามภูมิภาคต่าง ๆ แบ่งออกเป็นเพลงพื้นเมืองภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง

วัฒนธรรมทางดนตรีของภาคกลางมีรากฐานมาจากวิถีเกษตรกรรมและเทศกาลท้องถิ่น ซึ่งปรากฏชัดในรูปแบบของเพลงพื้นบ้านที่มีความหลากหลายสามารถจำแนกออกเป็น 2 สายหลัก คือ เพลงทางใต้ ได้แก่ จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ เพลงทางเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดชัยนาท ซึ่งเพลงทางเหนือนี้จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวด้วยจังหวะที่เนิบช้าและนุ่มนวลกว่า (วรวีร์ เผือกประพันธ์ และคณะ, 2568) สำหรับจังหวัดอ่างทอง ดนตรีพื้นบ้านเปรียบเสมือนดนตรีที่สะท้อนชีวิตประจำวันของชุมชนลุ่มน้ำ

เจ้าพระยา บทเพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ และรำโทน ไม่ได้เป็นเพลงที่สื่อถึงความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่คือการใช้ดนตรีเพื่อกล่อมเกลาจิตใจและสร้างความสมัครสมานสามัคคี สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง ระบุว่า ดนตรีพื้นบ้านของที่นี่มีเอกลักษณ์โดดเด่นที่การใช้ภาษาที่เรียบง่ายแต่แฝงด้วยอารมณ์ขัน มีท่วงทำนองการร้องที่นุ่มนวล และมีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนเนื้อร้องให้เข้ากับบริบทสังคมในแต่ละยุคสมัย (ชำนาญ แก้วสว่าง และคณะ, 2566) หัวใจสำคัญของวัฒนธรรมดนตรีและการแสดงในอ่างทอง คือ การแสดงลิเก ซึ่งเป็นมหรสพทางดนตรีที่หยั่งรากลึกลงในจิตวิญญาณของชาวอ่างทองมาอย่างยาวนาน ความสำคัญของลิเกใน จังหวัดอ่างทองไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นในระดับครอบครัว แต่ได้รับการยกระดับสู่เชิงนโยบายผ่านโครงการ “ONE PLUS ANGTHONG” ภายใต้ชื่อโครงการ “มนต์เสน่ห์ลิเกอ่างทอง” เพื่อผลักดันให้จังหวัดเป็นเมืองแห่งลิเกของประเทศ และพัฒนาสู่การเป็นเมืองสร้างสรรค์ภายใต้เครือข่ายยูเนสโก (UNESCO) ในอนาคต (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดอ่างทอง, 2568) ประวัติศาสตร์ทางดนตรีของลิเกอ่างทองยังมีความเข้มแข็งผ่านสายตระกูลศิลปิน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “คณะหอมหวน” ของนายหอมหวล นาคศิริ ถือแหล่งที่ผลิตนักแสดงและนักดนตรีลิเกเข้าสู่วงการนาฏศิลป์ไทย วัฒนธรรมดนตรีจากสำนักหอมหวนได้แตกแขนงออกเป็นคณะลิเกที่มีชื่อเสียงอีกมากมาย เช่น คณะก้านระเวงจิต, คณะจันทร์แรม, คณะประหาญ นาคศิริ, คณะหอมหวลน้อย นาคศิริ, คณะบุญเลิศ นาคพินิจ, คณะวิโรจน์ หลานหอมหวน และคณะอื่น ๆ (สุขสันติ แวงวรรณ, 2562) ความรุ่มรวยทางศิลปะเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าดนตรีและศิลปะการแสดงของอ่างทองไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของอดีต แต่เป็นการแสดงถึงวัฒนธรรมทางดนตรีที่ทรงพลัง (Soft Power) ผสานความเรียบง่ายของเพลงพื้นบ้านเข้ากับความวิจิตรของลิเก เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจังหวัดให้ยั่งยืนสืบไป กล่าวได้ว่า ศิลปะการแสดงและดนตรีเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญและเป็นสัญลักษณ์โดดเด่นของจังหวัดอ่างทอง สะท้อนให้เห็นถึงการรักษาขนบจารีตทางดนตรี และการแสดงที่หาดูได้ยาก ในด้านการพัฒนายกระดับคุณค่าทางวัฒนธรรม พบว่าจังหวัดอ่างทองมีกลไกการขับเคลื่อนที่มีประสิทธิภาพผ่านความร่วมมือของทุกภาคส่วน โดยมีเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์เพื่อผลักดันจังหวัดให้เป็น “เมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City)” มุ่งเน้นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อสร้างความต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ลิเกอ่างทองเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดอ่างทอง, 2568)

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีในปัจจุบัน พบว่า ศิลปะดนตรีและเพลงพื้นถิ่นของจังหวัดอ่างทองกำลังเผชิญกับวิกฤตที่สำคัญ โดยเฉพาะการขาดการบันทึกองค์ความรู้และรวบรวมทำนองหลักไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรหรือสื่อดิจิทัลที่เป็นระบบ ส่งผลให้ภูมิปัญญาเหล่านี้คงอยู่เพียงในลักษณะมุขปาฐะ ที่เสี่ยงต่อการสูญหายไปพร้อมกับผู้อาวุโสในท้องถิ่น นอกจากนี้ ความนิยมในวัฒนธรรมสมัยใหม่ยังทำให้คนรุ่นใหม่ขาดการเชื่อมโยงกับรากเหง้าดั้งเดิม ส่งผลให้เพลงพื้นบ้านและลิเกถูกจำกัดบทบาทลงเพียงในงานเทศกาลเฉพาะกิจ ขาดการนำมาตีความหรือสร้างสรรค์ใหม่เพื่อให้เข้ากับบริบทสังคมร่วมสมัย จากสภาพปัญหาและความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาและรวบรวมลักษณะเด่นทางดนตรีของจังหวัดอ่างทอง เพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังคงอยู่ โดยนำเอาอัตลักษณ์ดนตรีดั้งเดิมมาเป็นรากฐานในการสร้างสรรค์บทเพลงร่วมสมัยชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง เพื่อเป็นการเชื่อมต่อทางวัฒนธรรมจากอดีตสู่ปัจจุบัน นำไปสู่การสร้างสรรค์

ด้านดนตรีและสืบสานวัฒนธรรม ด้วยรูปแบบของดนตรีร่วมสมัย โดยใช้ทำนองของดนตรีที่เชื่อมโยงกับอดีตกับปัจจุบันสร้างความรักในถิ่นกำเนิด ปลูกจิตสำนึกให้ชาวอ่างทองเกิดความรักในถิ่นฐานบ้านเกิด และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรม วิถีชีวิต และดนตรีที่พบในจังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อสร้างสรรค์บทเพลงร่วมสมัยชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาลักษณะ ทางดนตรีของจังหวัดอ่างทอง เพื่อสร้างสรรค์บทเพลงชุด “รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง” เป็นงานวิจัยสร้างสรรค์ (Creative Research) ใช้กระบวนการการวิจัยตามรายละเอียด ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ได้แก่ หนังสือประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง แหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ตำนานเมืองอ่างทอง พิพิธภัณฑ์ภาพถ่ายพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จวนผู้ว่าราชการจังหวัดอ่างทอง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ดนตรีในจังหวัดอ่างทอง การศึกษาวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Document Analysis)

2. คัดเลือกบุคคลผู้ให้ข้อมูล

2.1 ศิลปินเพลงพื้นบ้าน โดยเลือกจากผู้ที่มีความเกี่ยวข้องทางด้านประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทอง เพลงพื้นบ้าน ดนตรีร่วมสมัย จำนวน 3 ท่าน เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ และนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล

2.2 ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการประพันธ์คำร้อง การประพันธ์ทำนอง และด้านการสร้างสรรค์ทางดนตรีในรูปแบบของวงดนตรีร่วมสมัย จำนวน 4 ท่าน

3. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์โดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) บุคคลผู้ให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทอง 2) บุคคลผู้ให้ข้อมูลด้านลักษณะทางดนตรีของจังหวัดอ่างทอง และ 3) บุคคลผู้ให้ข้อมูลด้านดนตรีร่วมสมัย

4. นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา (Content Validity) และความน่าเชื่อถือ (Credibility) ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ 1) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดุริยางคศิลป์ 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านดุริยางคศิลป์ (ดนตรีตะวันตก) และ 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและประเมินผลทางการศึกษา จากการประเมินความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ความเที่ยงตรงอยู่ในระดับสูงมาก (IOC = 1.00) โดยมีการเรียบเรียงอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมตั้งแต่ภาพรวมของรูปแบบดนตรี โครงสร้าง บทเพลง รายละเอียดทางเทคนิค ไปจนถึงมิติทางประวัติศาสตร์และภาษาท้องถิ่น ส่งผลให้เครื่องมือวิจัยสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของบทเพลงได้อย่างครบถ้วนและเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานดนตรีต่อไป

5. การลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากผู้มีความรู้ด้านลักษณะทางดนตรีในจังหวัดอ่างทอง ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง ศิลปินพื้นบ้านในจังหวัดอ่างทอง ใช้การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Formal Interview) และไม่เป็นทางการ (Informal Interview) การลงพื้นที่เก็บข้อมูลในจังหวัดอ่างทอง

โดยเข้าพบกับบุคคลผู้ให้ข้อมูลเพื่อดำเนินการขอสัมภาษณ์ ติดต่อนัดหมายวัน เวลา สถานที่ในการขอสัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ในการของเก็บข้อมูล ขออนุญาตเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องบันทึกเสียง การถ่ายวีดีโอ การถ่ายภาพ ระหว่างการสัมภาษณ์ รวมทั้งขอความอนุเคราะห์ลงพื้นที่

6. รวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ นำมาจัดลำดับเหตุการณ์ของเรื่องราว วางโครงสร้างของบทเพลงเพื่อให้ดนตรีสามารถดำเนินเรื่องราวได้อย่างมีเอกภาพ รวมทั้งบทเพลงพื้นบ้าน ที่สะท้อนถึง วัฒนธรรม วิถีชีวิต ข้อมูลส่วนนี้จะถูกวิเคราะห์เพื่อหาท่วงทำนองที่แสดงถึงความผูกพัน อันเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้บทเพลงร่วมสมัยชุดนี้มีเอกลักษณ์ของพื้นที่ ข้อมูลที่ได้จะช่วยในการเลือกใช้เครื่องดนตรีหรือ ทำนองที่มีความนุ่มนวล เหมาะสมกับบริบทของจังหวัดอ่างทอง

7. เรียบเรียงข้อมูลก่อนนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ อภิปรายผล และสรุปผลการวิจัย โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจากการลงภาคสนาม และถอดบทสัมภาษณ์ วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ และสรุปข้อมูลเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ลักษณะลักษณะดนตรีที่พบในจังหวัดอ่างทอง การประพันธ์บทร้อง การสร้างสรรค์บทเพลงร่วมสมัย และนำข้อมูลที่สังเคราะห์ได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลสัมภาษณ์ เพื่อที่จะใช้เป็นข้อมูลในการสร้างสรรค์ต่อไป

ผลการวิจัย

1. วัฒนธรรม วิถีชีวิต และดนตรีในจังหวัดอ่างทอง

จังหวัดอ่างทองอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย เป็นที่ราบลุ่มและเป็นแอ่งรับน้ำ ซึ่งเอื้อต่อการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่งผลให้จังหวัดอ่างทองมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นและสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน มีกิจกรรมด้านการขับร้องเพลงพื้นบ้าน ที่เป็นส่วนหนึ่งของการพักผ่อนจากการทำงาน

การร้องเพลงพื้นบ้านเป็นกิจกรรมที่นิยมในชุมชน โดยมักจัดแสดงในช่วงฤดูกาลหรือเทศกาลสำคัญของท้องถิ่น ทั้งนี้ จังหวัดอ่างทองยังมีศิลปินที่มีชื่อเสียงหลายท่าน โดยในด้าน เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลงเรือ ได้แก่ นายบัวเผื่อน โพธิ์ภักดิ์ นางบัวผัน จันทร์ศรี และนายเผ่า สุดสุวรรณ เพลงรำโทน ได้แก่ ทองอาบ ไข่แก้ว ด้านเพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ และรำโทน มีนายมังกร บุญเสริม เป็นบุคคลสำคัญอีกท่านหนึ่ง จากการสัมภาษณ์ จำรัส อยู่สุข ผู้ที่ได้รับคำประกาศเกียรติคุณ “เพชรสยาม” สาขาดนตรีและนาฏศิลป์ ด้านเพลงพื้นบ้านภาคกลาง กล่าวว่า การที่จะนำบทเพลงพื้นบ้านที่เป็นที่รู้จักมาสร้างสรรค์เป็นบทเพลงเพื่อสื่อถึงบรรยากาศ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่แบบชาวบ้าน เพื่อที่จะให้คนที่ฟังสามารถฟังและเข้าใจได้นั้น ควรเป็นบทเพลงที่คุ้นหู หรือเป็นที่รู้จัก อาจจะไม่ใช่เพลงพื้นบ้านของอ่างทองอย่างเดียวเท่านั้น แต่สามารถที่จะนำบทเพลงพื้นบ้านภาคกลางที่เป็นวัฒนธรรมร่วม มาสร้างสรรค์เป็นบทเพลงได้ เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ เพลงฉ่อย นำมาร้อยเรียงให้ได้บรรยากาศของความเป็นภาคกลาง ที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในจังหวัดอ่างทองอย่างเดียวเท่านั้น แต่สามารถที่จะต่อยอดไปสู่การสร้างสรรค์เพื่อเป็นแรงบัลดาลใจให้กับพื้นที่อื่นได้ (จำรัส อยู่สุข, 2567)

ในปัจจุบัน เพลงพื้นบ้าน ยังคงได้รับการอนุรักษ์และถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง โดยมีสถานศึกษาเป็นฐานรากสำคัญในการบ่มเพาะองค์ความรู้สู่คนรุ่นหลัง ควบคู่ไปกับการสนับสนุนของสภาวัฒนธรรมจังหวัดที่นำการแสดงเหล่านี้มาเผยแพร่ในวาระต่าง ๆ นอกจากนี้ พลังขับเคลื่อนที่สำคัญยังมาจากกลุ่มตัวแทนนักเรียน นักศึกษา และความเข้มแข็ง

ของคนในชุมชนที่ร่วมกันส่งต่อจิตวิญญาณของท้องถิ่น ตัวอย่างที่เด่นชัด คือ กลุ่มชาวบ้านในตำบลบางเสด็จ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ซึ่งถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางอารยธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความประณีตของเพลงพื้นบ้าน ทั้งชั้นเชิงการขับร้องและการบรรเลงที่ประสานกันอย่างลงตัว โดยศิลปะเหล่านี้มักปรากฏอยู่ในงานบุญ ประเพณี และพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ เพื่อสร้างความรื่นเริงและสามัคคี ในด้านสุนทรียศาสตร์ เพลงพื้นบ้านมีความโดดเด่นด้วยการใช้เครื่องดนตรีไทยหลากหลายประเภท ทั้งเครื่องสาย เครื่องเป่า และเครื่องตี เช่น ซอ ขลุ่ยระนาด และกลองยาว โดยมีฉิ่งและฉาบเป็นเครื่องประกอบจังหวะที่ช่วยเพิ่มความสนุกสนาน องค์ประกอบเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องดนตรี แต่ยังเป็นเครื่องมือสื่อสารที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและความงดงามของสังคมไทยที่ยังคงได้รับการรักษาให้คงอยู่สืบไป (ชำนาญ แก้วสว่าง, 2569)

บทบาททางวัฒนธรรมของเพลงพื้นเมืองจังหวัดอ่างทอง สามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้านหลัก คือ 1) การสืบทอดแนวคิดพื้นบ้านและบทบาททางการศึกษา ทางดนตรีและเพลงพื้นเมืองของจังหวัดอ่างทองมีหน้าที่ในการถ่ายทอดแนวคิดพื้นบ้าน ค่านิยม วิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรมภาคกลางต่อรุ่นสู่รุ่น ผ่านระบบ “พ่อเพลง - แม่เพลง” ในการเรียนรู้ด้วยการฟังและจดจำ ทำให้เห็นรูปแบบการศึกษานอกระบบแบบดั้งเดิมของสังคมไทย 2) บทบาทในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมชุมชน เพลงพื้นบ้าน เช่น บทเพลงเกี่ยวข้าว บทเพลงเรือ และรำโทน เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอ่างทอง ในงานบุญ งานเทศกาล และช่วงเก็บเกี่ยว เช่น เพลงเกี่ยวข้าวใช้สร้างขวัญกำลังใจระหว่างทำงานในนา เพลงเรือใช้ในฤดูน้ำหลากและเป็นกิจกรรมเกี้ยวพาราสี ส่วนรำโทนจะร้องเล่นในงานรื่นเริงและในงานพื้นเมืองต่าง ๆ เป็นต้น (จำรัส อยู่สุข, 2567)

2. บทเพลงร่วมสมัยชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง

บทเพลงชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง เป็นการสร้างสรรค์ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวัฒนธรรม วิถีชีวิต ดนตรีและเพลงพื้นบ้าน ที่พบในจังหวัดอ่างทอง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ สื่อถึงความเป็นเมืองแห่งวัฒนธรรม วิถีชีวิต และบทเพลง ดังนี้

2.1 แนวคิดในการประพันธ์

บทเพลงชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง เป็นการบรรเลงที่กล่าวถึง จังหวัดอ่างทองเป็นเมืองที่มีความสงบร่มเย็น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา อีกทั้งยังเป็นอู่ข้าวอู่น้ำอันสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ ในด้านศิลปะหัตถกรรม มีการประดิษฐ์ตุ๊กตาชาววัง การจักสาน การทำกลอง โดยได้แรงบันดาลใจจากคำขวัญประจำจังหวัดอ่างทอง ที่ว่า “พระสมเด็จเกษไชโย หลวงพ่อโตองค์ใหญ่ วีรไทยใจกล้า ตุ๊กตาชาววัง โด่งดังจักสาน ถิ่นฐานทำกลอง เมืองสองพระนอน” ซึ่งคำขวัญดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยจินตนาการถึงวิถีชีวิตชนบท ที่มีความสงบสุข ร่มเย็น ก่อนที่จะต้องสู้รบในศึกสงคราม และมีขุนรองปลัดชู เป็นผู้อาสาในการสู้รบในครั้งนี้ ประกอบด้วย ท่อนโหมโรง บทนำ ท่อนร้องหลัก ท่อนขยายอารมณ์หรือรับ - ส่ง ท่อนสรุปหรือท่อนจบ ผสมผสานกับวงดนตรีร่วมสมัย ที่ประกอบด้วย เครื่องดนตรีไทย เครื่องดนตรีสากล และเครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ และการบรรเลงประกอบการขับร้อง
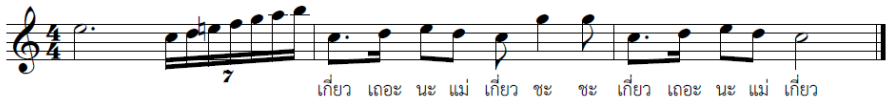
ผู้วิจัยได้แรงบันดาลใจจากลักษณะภูมิประเทศ รวมถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิต และบทเพลง โดยบรรยายถึงบรรยากาศของสภาพแวดล้อมของจังหวัดอ่างทองที่เต็มไปด้วยท้องทุ่งนา วัดวาอาราม โดยได้นำบทเพลงพื้นบ้านภาคกลาง มาเป็นองค์ประกอบหลักในการเล่าเรื่องราวในช่วงต้นของบทเพลง ได้แก่ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ

เพลงฉ่อย รวมทั้งได้นำทำนองเพลงราชนิเกริงที่เป็นทำนองที่คุ้นหูจากการรับชมลิเก ที่มีชื่อเสียงในจังหวัดอ่างทอง อีกทั้งบทเพลงพม่ากลองยาว ที่เป็นเอกลักษณ์ของวงแตรวงที่มีอยู่ทั่วไปในจังหวัดอ่างทอง ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์และการจัดวางทำนองของบทเพลงต่าง ๆ ผู้วิจัยใช้การประพันธ์ในรูปแบบของดนตรีพรรณนา หรือ ดนตรีสำหรับเล่าเรื่อง (Program Music) โดยสังคีตลักษณ์ที่ใช้จะเป็นในรูปแบบอิสระ ประกอบการขับร้อง
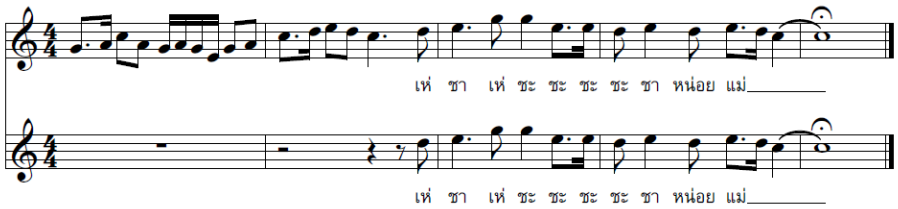
2.2 แนวคิดหลักของการสร้างทำนอง

บทเพลงชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง ผู้วิจัยได้สร้างทำนองอิสระเฉพาะตัว จำนวน 3 ทำนองหลัก โดยนำบทเพลงพื้นบ้านของจังหวัดอ่างทอง ได้แก่ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ เพลงฉ่อย มาเป็นทำนองหลักในการประพันธ์

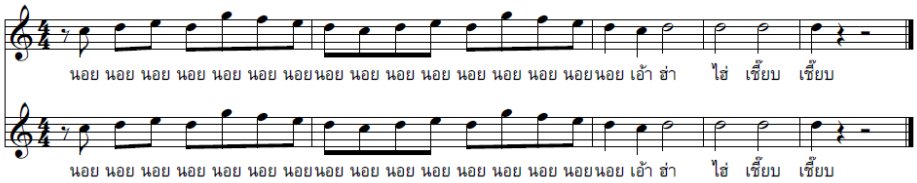
ผู้วิจัยใช้ ทำนองสั้น (Motif) ของเพลงพื้นเมืองเหล่านี้มาบรรเลง พร้อมกับเปลี่ยนบันไดเสียงและใช้โน้ตร่วมเพียงตัวเดียว (Chromatic Mediant) เพื่อสร้างความรู้สึกโอ่อ่าและอลังการ กลุ่มเครื่องลมทองเหลืองทำหน้าที่บรรเลงในลักษณะคล้ายแตรเดี่ยว ขณะที่เครื่องลมไม้ และเครื่องสาย ทำหน้าที่สนับสนุนและเพิ่มความสง่างามให้กับเสียงทองเหลือง (ภาพที่ 1 - 3)



ภาพที่ 1 ทำนองเพลงเกี่ยวข้าว



ภาพที่ 2 ทำนองเพลงฉ่อย



ภาพที่ 3 ทำนองเพลง เรือ

2.3 แนวคิดหลักในการประพันธ์บทร้อง

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทอง วัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในการประพันธ์บทร้อง สื่อถึงเรื่องราวของวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในจังหวัดอ่างทอง ดังที่ อาจารย์ ดร.ปิยวัชร์ สุทธิวนิช ผู้เชี่ยวชาญด้านการประพันธ์บทร้อง ได้ให้ความเห็นไว้ว่า “ในการประพันธ์บทร้อง จะต้องเชื่อมโยงวิถีชีวิตของคนเข้าไปอยู่ในบทเพลง โดยสามารถนำคำขวัญของจังหวัดอ่างทองมาขยายความ แล้วเพิ่มเติมในส่วนที่เป็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับดนตรี เช่น เพลงพื้นบ้าน เป็นต้น เพื่อให้บทเพลงเข้าถึงผู้ฟังได้” (ปิยวัชร์ สุทธิวนิช, 2568) สอดคล้องกับความคิดเห็นของอาจารย์ ฐิระพล น้อยนิตย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีร่วมสมัย ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการประพันธ์บทร้องไว้ว่า “ในการแต่งบทร้องหรือแต่งเพลง จะต้องสื่อให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของบทเพลงว่าจะแต่งให้กับผู้ใด หากประพันธ์บทร้องที่เกี่ยวกับสถานที่ หรือบุคคล จะต้องสื่อให้เห็นว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร เพื่อให้บทร้องสามารถที่จะสื่อสารถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้ฟังได้” (ฐิระพล น้อยนิตย์, 2568) ผู้วิจัยได้ตีความจากคำขวัญจังหวัดอ่างทอง คือ พระสมเด็จเกษไชโย หลวงพ่อโตองค์ใหญ่ วีรไทยใจกล้า ตุ๊กตาชาววัง โด่งดังจักสาน ถิ่นฐานทำกลอง เมืองสองพระนอน จากนั้นได้ประพันธ์บทร้องในบทเพลงชุดรังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง ว่าบทเพลง แดนดินถิ่นอ่างทอง โดยมีเนื้อหาของบทเพลง ดังนี้

รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง
แดนดินถิ่นอ่างทอง

ดินอุดมสมบูรณ์ชลผลไพศาล
แหล่งธรรมะศักดิ์สิทธิ์ของพวกเรา
ถิ่นฐานทำกลองเครื่องจักสาน
อ่างทองคือเมืองทองของชาวไทย
คือขุนรองปลัดชูชูเกียรติชาติ
ป้องกันขอบขัณฑสีมา
เมืองวิเศษชัยชาญแต่ก่อนเก่า
มีเรื่องราวเล่าขานให้ภูมิใจ
เพลงพื้นบ้านเลื่องลือทุกสมัย
วีรชนสร้างชื่อในอยุธยา
นำกองอาทมาตขันอาสา
จิตอาสาจงรักและภักดี

คำร้อง - ทำนอง เชษฐพงศ์ รอตฤดี

2.4 การจัดระบบบันไดเสียง

บทเพลงชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง มีการวางโครงสร้างระบบเสียงอย่างเป็นระบบเพื่อผสานอัตลักษณ์พื้นบ้านเข้ากับดุริยางคศิลป์สมัยใหม่ โดยเลือกใช้บันไดเสียงซีเมเจอร์ (C Major) และบันไดเสียงอีแฟลตเมเจอร์ (Eb Major) เป็นพื้นฐานหลัก เสริมด้วยการใช้บันไดเสียงโครมาติก (Chromatic Scale) และบันไดเสียงเพนทาโทนิก (Pentatonic Scale) เพื่อสะท้อนสำเนียงอันเป็นเอกลักษณ์ของเพลงพื้นบ้านอ่างทอง ทั้งยังเป็นการบริหารจัดการระบบเสียงให้สอดคล้องกับการบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีไทยได้อย่างกลมกลืน ในการสร้างสรรค์ทำนอง

ผู้วิจัยได้หยิบยกหน่วยทำนอง (Motif) ที่มีความโดดเด่นจากเพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย และเพลงเรือ มาประยุกต์เข้ากับระเบียบวิธีทางดนตรีตะวันตก โดยมีการใช้เทคนิคเฉพาะทางเพื่อสร้างมิติของมวลเสียง (Sound Texture) ให้มีความหลากหลาย และเข้ากับเอกลักษณ์ของเพลงพื้นบ้าน

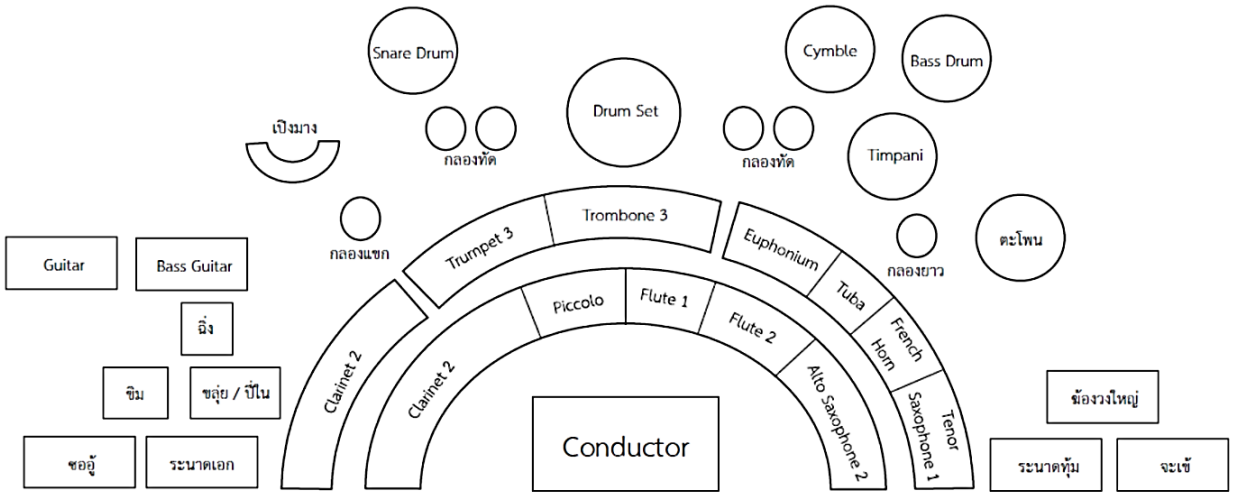
2.5 การจัดสีสันช่วงเสียงรูปแบบวง

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญกับการจัดวางเครื่องดนตรีให้เหมาะสมกับบทเพลง เพื่อให้ได้เอกลักษณ์ของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด สะท้อน วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของอ่างทอง ทำให้ผู้ฟังเข้าถึงได้อย่างชัดเจน ในบทเพลงชุดนี้ผู้วิจัยใช้วงดนตรีร่วมสมัย (Contemporary Ensemble) ที่ผสมผสานเครื่องดนตรีไทย สากล และอิเล็กทรอนิกซ์ เพื่อสร้างรังสรรค์บทเพลงใหม่ให้เกิดความไพเราะอย่างลงตัว โดยจัดเรียงเครื่องดนตรีออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

2.5.1 เครื่องดนตรีไทย ทำหน้าที่รักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของเพลงพื้นบ้าน เป็นพื้นฐานของภูมิปัญญาดนตรีไทย ช่วยสืบสานอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้บทเพลงใหม่ยังคงเชื่อมโยงกับมรดกทางดนตรีและเข้าถึงคนรุ่นใหม่อย่างมีชีวิตชีวา

2.5.2 เครื่องดนตรีสากล นำเสนอความสากลร่วมสมัย สร้างเสียงประสาน (Harmony) ที่มั่นคงตามหลักดนตรีตะวันตก เพิ่มมิติความลึก (Depth) และความไพเราะให้กับทำนองเพลงพื้นบ้านที่ตีความใหม่

2.5.3 เครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ สะท้อนความทันสมัย เพิ่มมิติของเสียงและเนื้อสัมผัส (Texture) ที่ไม่สามารถสร้างด้วยเครื่องดนตรีอะคูสติกดั้งเดิม ทำให้เพลงพื้นบ้านสามารถเข้าถึงเยาวชนได้อย่างกว้างขวางขึ้น



ภาพที่ 4 รูปแบบวงดนตรีร่วมสมัย ที่ผสมผสานเครื่องดนตรีไทย เครื่องดนตรีสากล และเครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์

บทเพลงชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อสะท้อนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของจังหวัดอ่างทอง ผ่านการบรรยายที่มาของชื่อจังหวัด หลักฐานทางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์สำคัญสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย การประพันธ์อิงโครงสร้างจาก เพลงพื้นบ้านของอ่างทอง ได้แก่ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ และเพลงฉ่อย เพื่อนำอัตลักษณ์ท้องถิ่น มาสื่อสารเป็นบทเพลง บรรเลงโดย วงดนตรีร่วมสมัย (Contemporary Ensemble) ผ่านการผสมผสาน

บทบาทของเครื่องดนตรี 3 กลุ่ม คือ 1) เครื่องดนตรีไทย รักษาเอกลักษณ์และลีลาเดิมของเพลงพื้นบ้าน 2) เครื่องดนตรีสากล สื่อถึงความร่วมสมัยและสร้างเสียงประสาน (Harmony) และ 3) เครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ เพิ่มความทันสมัยให้กับบทเพลง ทำให้การสร้างสรรค์บทเพลงชุดนี้ สามารถสื่อสารเรื่องราวและจิตวิญญาณของชาวอ่างทอง ต่อสาธารณชนได้อย่างมีพลัง และมีเอกภาพ

ในการจัดการแสดงบทเพลงชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นถิ่นอ่างทอง วันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 ได้รับการตอบรับจากรองผู้อำนวยการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยนาฏศิลปอ่างทอง ได้กล่าวถึงบทเพลงสร้างสรรค์ชุดนี้ว่า เป็นผลงานที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและวิชาการอย่างยิ่ง สะท้อนถึงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้งและงดงาม บทเพลงดังกล่าวมีความเหมาะสมในการนำไปต่อยอดเชิงบูรณาการร่วมกับการแสดงในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาวอ่างทองให้คงอยู่สืบไป

ทั้งนี้ ผลงานสร้างสรรค์ดังกล่าวยังสอดคล้องกับนโยบายของนายกเทศมนตรีตำบลบางจัก อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง และวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง ให้ความเห็นที่ตรงกัน เกี่ยวกับบทเพลงชุดนี้ ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นที่ประจักษ์ในวงกว้าง โดยเห็นว่าผลงานนี้มีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวอ่างทอง อันจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่ประชาชนในจังหวัด และสามารถนำไปเผยแพร่ในการแสดงในโอกาสสำคัญต่าง ๆ ของจังหวัดอ่างทองได้อย่างเหมาะสมและทรงคุณค่าของจังหวัดต่อไป

อภิปรายผล

การสร้างสรรค์บทเพลงชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง ประสบความสำเร็จในการหลอมรวมพื้นฐานทางวัฒนธรรมเข้ากับดนตรีร่วมสมัยซึ่งผลลัพธ์ที่ได้สามารถนำมาอภิปรายภายใต้ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. วัฒนธรรม วิถีชีวิต และดนตรีที่พบในจังหวัดอ่างทอง จากการสร้างสรรค์บทเพลงชุด รังสรรค์ศิลป์ถิ่นอ่างทอง นำทำนองสั้น (Motif) จากเพลงพื้นบ้าน มาเป็นทำนองหลักหลัก ซึ่งเป็นการนำดนตรีท้องถิ่นของจังหวัดอ่างทอง มาประยุกต์ในรูปแบบ ร่วมสมัย การใช้ทำนองเพลงพื้นบ้านนี้ สะท้อนถึงชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม ทั้งบทบาทของเพลงเกี่ยวข้าวที่สร้างขวัญกำลังใจระหว่างทำงานในนา เพลงเรือที่เกี่ยวข้องกับฤดูกาลน้ำหลาก และเพลงฉ่อยที่มีความสนุกสนาน การโต้ตอบเชิงสังคมระหว่างชายหญิง สอดคล้องกับลักษณะสำคัญของเพลงพื้นบ้าน โดย โอฬาร รัตนภักดี ได้กล่าวถึงเพลงพื้นเมืองที่มีคำร้องที่เรียบง่าย เน้นความสนุกสนานเป็นหลัก แม้จะมีแบบแผนของเนื้อหา แต่เนื้อร้องไม่ตายตัว สะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ชัดเจน เป็นพื้นฐานที่นักประพันธ์สามารถต่อยอดเชิงสร้างสรรค์ได้ (โอฬาร รัตนภักดี, 2552)

การต่อยอดนี้ไม่เพียงแค่รักษารูปแบบดั้งเดิม แต่ยังเป็นการสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและผู้ฟังยุคปัจจุบัน ทำให้บทเพลง ศิลปะการแสดง ยังคงคุณค่าเชิงวัฒนธรรมและ เข้าถึงผู้ฟังได้กว้างขวาง สื่อสารวิถีชีวิต วัฒนธรรม จิตวิญญาณผ่านบทเพลงร่วมสมัย นอกจากนี้ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง ระบุว่าการร้องเพลงพื้นบ้านในงานบุญและเทศกาลต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญในการ เสริมสร้างความสามัคคี ความรื่นเริง และรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน การประยุกต์ทำนองของเพลงพื้นบ้านเข้าสู่บทเพลงร่วมสมัย จึงเป็นการสะท้อนคุณค่าเชิงสังคมและวัฒนธรรม พร้อมสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจต่อรากเหง้าวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง, 2568)

2. การสร้างสรรค์วงดนตรีร่วมสมัย (Contemporary Ensemble) ประกอบด้วย ดนตรีไทย สากล และดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ สะท้อนถึงความเข้าใจในการจัดสีสันเสียง (Tone Color) อย่างลึกซึ้ง การแบ่งบทบาทชัดเจน ทำให้ดนตรีไทยรักษาแก่นแท้ของบทเพลงพื้นบ้าน ดนตรีสากลเสริมการประสานเสียง (Harmony) และดนตรีอิเล็กทรอนิกส์เพิ่มเสียงที่สร้างบรรยายกาศให้เข้าถึงบทเพลงพื้นบ้าน มากขึ้น โดยมีแนวคิดที่สอดคล้องกับ กฤษฎา ดาวเรือง และประณต มีสอน ที่ศึกษาเรื่อง “นาคาเริงวารี” เป็นบทเพลงร่วมสมัยประพันธ์จากเพลงพิณโบราณ คุณครูทองใส ทับถนน ที่ผสมผสมผสานวัฒนธรรมกับดนตรีพื้นบ้าน เข้าด้วยกันได้อย่างลงตัว (กฤษฎา ดาวเรือง และประณต มีสอน, 2562) และ วานิช โปตะวานิช ที่ได้ประพันธ์ ดุริยางคนิพนธ์ “รัตนโกสินทร์ (ร.ศ. 146 - 237)” ซึ่งประพันธ์บทเพลงเพื่อร้อยเรียงเรื่องราวตั้งแต่รัชกาลที่ 9 ถึงรัชกาลที่ 10 โดยนำรูปแบบบทเพลงพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และบทเพลง รัตนโกสินทร์ ของอาจารย์วิจิตร์ จิตรรังสรรค์ มาเป็นฐานในการสร้างสรรค์ บทเพลงจึงสามารถ เชื่อมโยงเหตุการณ์และบริบททางประวัติศาสตร์ เข้ากับดนตรีได้อย่างกลมกลืน (วานิช โปตะวานิช, 2564)

การประพันธ์บทร้อง ใช้รูปแบบฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ หรือกลอนแปด เนื่องจากกลอนสุภาพเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ฉันทลักษณ์ไทย มีโครงสร้างที่ไม่ซับซ้อน ทำให้ได้ใจความของเรื่องที่เขียนนั้นครบถ้วนสมบูรณ์ สอดคล้องกับ ภัทร์ศยาพรรณ เกตุสิงห์ ได้สรุปว่า รูปแบบฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ หรือกลอนแปด จะมีสัมผัสระหว่างบทหรือสัมผัสบังคับและสัมผัสใน ถ้าหากมีครบตามแผน จะทำให้ บทกลอนนั้นมีความไพเราะ รื่นหู ผู้ฟังจะเกิดอารมณ์สุนทรีย์ คล้อยตามบทกลอนนั้นได้ (ภัทร์ศยาพรรณ เกตุสิงห์, 2562)

บทเพลงชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง ถ่ายทอดเรื่องราวที่มาของชื่อจังหวัด โดยนำข้อมูลทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของอ่างทอง ทำหน้าที่เป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวของบทบาทของ วัฒนธรรม ดนตรี ซึ่งดนตรีจะเป็นสิ่งที่กระตุ้นความสนใจแก่ผู้ฟังให้ไปศึกษาในพื้นที่จริง โดยงานวิจัยของ กรฤต นิลวานิช เป็นการสร้างสรรค์บทเพลงในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีอัตลักษณ์ของการแสดงพื้นเมือง เช่น มโนราห์ หนังตะลุง และเพลงบอก มาผนวกกับดนตรีร่วมสมัย (Contemporary Music) เพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนในท้องที่สนับสนุนการท่องเที่ยว และนำข้อมูลแพร่สู่สาธารณชน (กรฤต นิลวานิช, 2563) ดังนั้น บทเพลงชุดนี้จึงไม่เพียงให้ความสุนทรียะแต่ยังสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคม ด้วยการส่งเสริมภาพลักษณ์จังหวัดอ่างทองให้เป็น “เมืองแห่งวัฒนธรรม” ที่จดจำได้ง่าย ผ่านภาษาดนตรีที่ทรงพลังและเข้าถึงผู้ฟังทุกกลุ่ม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การสร้างสรรค์บทเพลงชุด รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และดนตรีในจังหวัดอ่างทอง จากผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน มาเรียบเรียงทำนอง ประพันธ์บทร้องและผสมวงดนตรี โดยใช้ลักษณะการประพันธ์รูปแบบของดนตรีเล่าเรื่อง (Program Music) ที่มีโครงสร้างทางดนตรีที่ยืดหยุ่น โดยใช้แรงบันดาลใจจากสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวจังหวัดอ่างทอง ใช้วงดนตรีในรูปแบบของวงดนตรีร่วมสมัย บูรณาการทั้งเครื่องดนตรีสากล เครื่องดนตรีไทย และเครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ การที่จะสามารถต่อยอดบทเพลงให้มีคุณค่า และสามารถนำไปเป็นประโยชน์ต่อชุมชน จังหวัด และประเทศชาตินั้น

สามารถที่จะต่อยอดในด้าน 1) การผลักดันให้มีการนำบทเพลงร่วมสมัยชุดนี้ไปแสดง หรือประชาสัมพันธ์ในสถานที่ท่องเที่ยวหลักของจังหวัดอ่างทอง 2) ควรเผยแพร่โน้ตเพลงชุด “รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง” เพื่อใช้ในการเรียนการสอนดนตรีในสถาบันการศึกษาทั้งในและนอกเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดอ่างทอง รวมทั้งจัดทำสื่อมัลติมีเดียสาธิตการบรรเลงเพื่อเป็นตัวอย่างในการสืบสาน ต่อยอดทางการสร้างสรรค์ และ 3) ควรมีการสำรวจเพื่อประเมินความเข้าใจของกลุ่มผู้ฟังที่เป็น เยาวชน คนในพื้นที่และนอกพื้นที่ ต่อองค์ประกอบทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของอ่างทองที่ถูกถ่ายทอดผ่านบทเพลง เพื่อวัดผลสำเร็จในการสื่อสารและอนุรักษ์วัฒนธรรมด้วยวิธีการทางดนตรีร่วมสมัย

กิตติกรรมประกาศ

บทความเรื่อง “รังสรรค์ศิลป์ ถิ่นอ่างทอง: เมืองแห่งวัฒนธรรม วิถีชีวิต และบทเพลง” เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง การสร้างสรรค์บทเพลงร่วมสมัยจากภูมิปัญญาถิ่นฐานทำกลอง ชุด สดุดีวีรบุรุษอ่างทอง ขุนรองปลัดชู กองอาทมาต ได้รับการสนับสนุนทุนการศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเรียบร้อย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์มา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

กรฤต นิลวานิช. (2563). การสร้างสรรค์บทเพลงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากอัตลักษณ์ของการแสดงพื้นบ้านที่ปรากฏในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 7(2), 182-199.

กฤษฎา ดาวเรือง และประณต มีสอน. (2562). “นาคาเริงวารี” บทเพลงร่วมสมัยประพันธ์จาก เพลงพิณโบราณของครูทองใส ทับถนน. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, 8(1), 173-186.

จำรัส อยู่สุข. (14 ก.ค. 2567). แนวคิดเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง. (เชษฐพงศ์ รอตฤดี, ผู้สัมภาษณ์)

เฉลิมชัย ภิรมย์รักษ์. (2565). การแสดงพื้นบ้านภาคกลางในจังหวัดอ่างทอง. วารสารทีทัศน์วัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 21(2), 98-122.

ชำนาญ แก้วสว่าง. (12 ม.ค. 2569). การสืบทอดบทเพลงพื้นบ้านภาคกลาง. (เชษฐพงศ์ รอตฤดี, ผู้สัมภาษณ์)

ชำนาญ แก้วสว่าง และคณะ. (2566). ภูมิศิลป์เพลงพื้นบ้านภาคกลาง. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 15(2), 18-33.

ฐิระพล น้อยนิตย์. (10 ก.ย. 2568). การกำหนดแนวคิดในการประพันธ์บทร้อง. (เชษฐพงศ์ รอตฤดี, ผู้สัมภาษณ์)

ปิยวัชร์ สุทธิวนิช. (11 พ.ย. 2568). แนวทางในการประพันธ์บทร้อง. (เชษฐพงศ์ รอตฤดี, ผู้สัมภาษณ์)

ภัทร์ศยาพรรณ เกตุสิงห์. (2562). การพัฒนาชุดการสอน เรื่อง การแต่งกลอนสุภาพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนอุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.

ภิญโญ ภู่เทศ. (2556). การวิเคราะห์องค์ประกอบทางดนตรีเพลงพื้นบ้านในจังหวัดนครสวรรค์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 19(1), 15-30.

วรวีร์ เผือกประพันธ์ และคณะ. (2568). การแสดงเพลงทรงเครื่องของจำรัส อยู่สุข. Journal of Social Science for Local Development Rajabhat Mahasarakham University, 9(3), 144-159.

วานิช โปตะวานิช. (2564). ดุริยางคนิพนธ์ “รัตนโกสินทร์ (ร.ศ. 146-237)”. วารสารดนตรีรังสิต มหาวิทยาลัยรังสิต, 16(2), 146-158.

วิศว ศะศิสมิต และคณะ. (2554). ประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบามสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. อ่างทอง. เรียกใช้เมื่อ 4 กันยายน 2567 จาก https://share.google/XQrsCSTcDpzBeBg2F

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดอ่างทอง. (2568). ลิเกอ่างทอง-กลองเอกราช ต่อยอดมรดกภูมิปัญญา ยกระดับสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ของ UNESCO. เรียกใช้เมื่อ 18 สิงหาคม 2568 จาก http://angthong.go.th/2564/news/detail/3015

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง. (2568). ประวัติความเป็นมาการละเล่นรำโทน. เรียกใช้เมื่อ 7 มิถุนายน 2568 จาก https://angthong.m-culture.go.th/th/thai-folk-dance/100657

สุขสันติ แวงวรรณ. (2562). การสืบทอดและการถ่ายทอดมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน: ละครรำจังหวัดอ่างทอง. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม.

สุวรรณา ธุวโชติ และคณะ. (2549). การพัฒนาขบวนการสหกรณ์ในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

โอฬาร รัตนภักดี. (2552). ลักษณะของเพลงพื้นบ้านในเพลงร้องเล่นสมัยใหม่. วิทยาสารเกษตรศาสตร์ (สาขาสังคมศาสตร์), 30(1), 10-25.

บทความวิจัย

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้สูงอายุในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองใหม่บางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี*

POWER RELATIONS OF THE ELDERLY IN THE LOCAL DEVELOPMENT DIRECTION PROCESS RELATED TO QUALITY OF LIFE: A CASE STUDY OF MAI BANG BUA THONG MUNICIPALITY, NONTHABURI PROVINCE

ชนะศึก วิเศษชัย[1*], วณิฎา ศิริวรสกุล[1], วชิรวิทย์ วิชาสวัสดิ์[1], พัลยมน สินหนัง[1], พิทักษ์ เผือกมี[2]

Shanasuek Wisetchai[1*], Wanida Siriwornsakul[1], Wachirawit Wichasawat[1], Panlayamon Sinnang[1], Pitak Pueakmee[2]

[1]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[1]Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University, Bangkok, Thailand

[2]วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]College of Teacher Education, Phranakhon Rajabhat University, Bangkok, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: shanasuek@pnru.ac.th

[*]Tel: 080-468-6556

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างอำนาจและตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต และ 2) เพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมและกลไกที่กำหนดการเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจของผู้สูงอายุ ในพื้นที่เทศบาลเมืองใหม่บางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน และการสนทนากลุ่ม ร่วมกับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงตีความ ผลการวิจัยพบว่า 1) อำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนากระจุกตัวอยู่ในกลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลเป็นหลัก ผู้สูงอายุมีตำแหน่งแห่งที่ในโครงสร้างอำนาจในฐานะ “ผู้รับ” นโยบายมากกว่า “ผู้ร่วมกำหนด” แม้จะได้รับประโยชน์จากนโยบายจริง โดยตำแหน่งดังกล่าวถูกกำหนดจากกลไกสามระดับ ได้แก่ กลไกเชิงสถาบันที่ช่องทางยังไม่เอื้อ กลไกเชิงวัฒนธรรมที่จัดวางผู้สูงอายุเป็นผู้รับการดูแล และข้อจำกัดระดับปัจเจกด้านสุขภาพและการเข้าถึงข้อมูล มิใช่เพราะถูกกีดกันโดยเจตนา หากเป็นช่องว่างจากระบบที่ยังไม่ได้ออกแบบมารองรับผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง และ 2) ทุนทางสังคมเป็นตัวแปรที่กำหนดการเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจ ผู้สูงอายุที่มีเครือข่ายเข้มแข็ง เช่น อดีตผู้นำชุมชนหรือผู้อาศัยในชุมชนดั้งเดิม มีตำแหน่งแห่งที่ดีกว่าผู้ที่ขาดทุนดังกล่าว ทั้งนี้ โครงสร้างอำนาจ กลไก และค่านิยมดำเนินเป็นวงจรเสริมที่ผลิตซ้ำสถานะผู้รับโดยมิมีฝ่ายใดตั้งใจ ข้อเสนอแนะ คือ การพัฒนาช่องทางรับฟังที่หลากหลาย เช่น เวทีย่อยระดับหมู่บ้าน การลงพื้นที่เยี่ยมบ้านผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้าน ระบบอาสาสมัครเยี่ยมบ้าน

[*] Received 12 March 2026; Revised 18 April 2026; Accepted 28 April 2026

การส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปลี่ยนกรอบความคิดจาก “สวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ” เป็น “การพัฒนาที่ผู้สูงอายุมีบทบาท”

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ, ผู้สูงอายุ, การพัฒนาท้องถิ่น, คุณภาพชีวิต, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

This research article has two objectives: 1) To examine the power structure and positionality of the elderly in the local development direction process related to quality of life, and 2) To analyze social capital and the mechanisms determining the elderly’s access to spaces of power, in the area of Mai Bang Bua Thong Municipality, Nonthaburi Province. A qualitative research methodology was employed, collecting data through in-depth interviews with 20 key informants and focus group discussions, supplemented by documentary analysis. Data were analyzed using content analysis and interpretive analysis. The findings revealed that: 1) The power to determine local development directions was concentrated among local administrators and municipal officials. The elderly's positionality within the power structure was predominantly that of policy “recipients” rather than policy “co-determinants,” despite genuinely benefiting from such policies. This positionality was shaped by overlapping mechanisms at three levels: institutional mechanisms with inadequate channels, cultural mechanisms that positioned the elderly as care recipients, and individual-level constraints regarding health and access to information-not due to intentional exclusion, but rather gaps arising from a system not yet designed to accommodate the elderly inclusively. and 2) Social capital served as a determining variable for access to spaces of power. Elderly individuals with strong networks, such as former community leaders or residents of established communities, occupied more favorable positions than those lacking such capital. Furthermore, the power structure, mechanisms, and social values operated as a reinforcing cycle that reproduced the elderly’s recipient status without any party’s deliberate intention. Key recommendations include developing diverse channels for listening, such as village-level sub-forums, home visits to homebound elderly, volunteer home-visit systems, and promoting a shift in local government organizations’ mindset from “welfare for the elderly” to “development in which the elderly play an active role.”

Keywords: Power Relations, Elderly, Local Development, Quality of Life, Local Government Organization

บทนำ

“อำนาจ” เป็นองค์ประกอบที่ขาดเสียมิได้ของปรากฏการณ์ทางการเมืองและการบริหารงานสาธารณะทั้งปวง ดังที่ แฮโรลด์ ลาสเวลล์ ได้อธิบายลักษณะอันเป็นสารัตถะของการเมืองว่าเกี่ยวข้องกับคำถามว่า ใครได้อะไร เมื่อไร และอย่างไร (Lasswell, H. D., 2018) การเมืองมิใช่เพียงเรื่องเกี่ยวกับการแข่งขันเชิงอุดมการณ์ หากแต่เป็นกระบวนการจัดสรรผลประโยชน์ภายใต้เงื่อนไขของโครงสร้างอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคม อำนาจจึงมิได้จำกัดความหมายอยู่ที่การสั่งการหรือการบังคับบัญชา หากแต่แฝงอยู่ในกระบวนการกำหนดวาระ การตัดสินใจเชิงนโยบาย และการกระจายทรัพยากรสาธารณะอย่างแยกไม่ออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจใน “มิติที่สาม” อันได้แก่ อำนาจที่หล่อหลอมการรับรู้ของผู้คน และทำให้คนเหล่านั้นยอมรับสภาพที่เป็นอยู่โดยมิได้ตั้งคำถามใด ๆ ซึ่งเป็นประเด็นที่มักถูกละเลยในการศึกษาการบริหารท้องถิ่น เพราะมิได้ปรากฏในรูปของการขัดแย้งที่เห็นได้ชัด หากแฝงตัวอยู่ในค่านิยมและแนวปฏิบัติที่ทุกฝ่ายยอมรับว่าเป็นเรื่องปกติ (Lukes, S., 2021) ทั้งนี้ ภายใต้บริบทของสังคมไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างเต็มรูปแบบ ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายด้านสวัสดิการ สุขภาพ และการดูแล ซึ่งในหลักการแล้วควรมีส่วนร่วมทางอำนาจในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจและตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในกระบวนการดังกล่าวเป็นประเด็นที่สมควรได้รับการวิเคราะห์ เพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่กำหนดว่าผู้สูงอายุจะดำรงสถานะเป็นเพียงผู้รับนโยบายหรือเป็นผู้ร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของตนเองได้อย่างไร

เทศบาลเมืองใหม่บางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มีหน้าที่จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น จัดสรรงบประมาณ และจัดบริการสาธารณะครอบคลุมด้านสาธารณสุข สวัสดิการสังคม และการส่งเสริมคุณภาพชีวิต (พระราชบัญญัติเทศบาล, 2496) ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลบางบัวทอง โดยข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2568 อันเป็นช่วงเวลาที่ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่า มีประชากรรวมทั้งสิ้น 57,269 คน แยกเป็นชาย 26,752 คน และหญิง 30,517 คน ทั้งนี้ ในจำนวนประชากรดังกล่าวมีผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 9,221 คน หรือคิดเป็นประมาณร้อยละ 16 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยในระดับพื้นที่อย่างเด่นชัด ภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างของพื้นที่ ตำบลบางบัวทองมีลักษณะกึ่งเมืองที่กำลังขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของหมู่บ้านจัดสรร ส่งผลให้โครงสร้างชุมชนมิได้มีลักษณะเป็นเนื้อเดียว หากแต่ประกอบด้วยชุมชนดั้งเดิมที่ยังคงรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นแฟ้นควบคู่ไปกับชุมชนหมู่บ้านจัดสรรซึ่งผู้อยู่อาศัยมีความผูกพันกับท้องถิ่นในระดับจำกัด ความแตกต่างดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อระดับของทุนทางสังคมของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นในด้านเครือข่ายทางสังคม ความไว้วางใจ หรือบรรทัดฐานของความร่วมมือ ซึ่งล้วนมีอิทธิพลต่อความสามารถในการเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะ (Putnam, R. D. & Garrett, S. R., 2021)

แม้ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580 จะกำหนดประเด็นการพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิตไว้อย่างชัดเจน (ยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) แต่เมื่อพิจารณาแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลเมืองใหม่บางบัวทอง ประจำปี พ.ศ. 2567 ซึ่งเป็นแผนที่มีผลบังคับใช้ในช่วงที่ดำเนินการวิจัย กลับพบว่า มีแผนงานที่มุ่งเป้าไปยังผู้สูงอายุเพียงจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับแผนการทั้งหมด (เทศบาลเมืองใหม่บางบัวทอง, 2567) โครงการที่มีอยู่ล้วนใช้ภาษาที่สื่อถึงผู้สูงอายุในฐานะ “ผู้รับบริการ” โดยไม่ปรากฏโครงการใดที่มุ่งเสริมสร้างบทบาทของผู้สูงอายุในกระบวนการ

ตัดสินใจ ช่องว่างดังกล่าวส่งผลในเชิงปฏิบัติ เช่น โครงการที่มิได้สอบถามความต้องการจากผู้สูงอายุโดยตรง กิจกรรมที่จัดในช่วงเวลาหรือสถานที่ที่เข้าถึงได้ยาก และการขาดกลไกรับฟังผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้าน ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนว่าอำนาจถูกผลิตซ้ำผ่านสถาบันและวาทกรรมที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นความจริง (Foucault, M., 2023) วาทกรรมสวัสดิการที่จัดวางผู้สูงอายุในฐานะผู้รับการดูแลจึงเป็นทั้งเครื่องมือของความห่วงใยและกลไกของการผลิตซ้ำตำแหน่งแห่งที่ในเวลาเดียวกัน สถานการณ์เช่นนี้ชวนให้ตั้งคำถามเชิงโครงสร้างว่า อำนาจในการกำหนดนโยบายท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญต่อประเด็นคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างสอดคล้องกับโครงสร้างประชากรหรือไม่ และกระบวนการจัดทำแผนพัฒนานั้นเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในฐานะผู้กำหนดทิศทาง มากกว่าการเป็นเพียงผู้รับผลจากนโยบายเพียงใด

แม้การมีส่วนร่วมทางอำนาจของผู้สูงอายุจะมีความสำคัญต่อกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามที่ได้กล่าวมาแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติการมีส่วนร่วมดังกล่าวในบริบทของเทศบาลเมืองใหม่บางบัวทองยังคงปรากฏช่องว่างอย่างชัดเจน โดยช่องว่างนี้ในทางทฤษฎีมิได้เอื้อให้ประชากรทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม หากปราศจากการออกแบบที่ตระหนักถึงข้อจำกัดเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีเงื่อนไขทางสังคมแตกต่างกัน (Cornwall, A. & Coelho, V. S., 2017) ขณะเดียวกัน การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กลับพบว่า ยังไม่มีงานวิจัยที่วิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวอย่างเพียงพอ งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในมิติของการจัดสวัสดิการ การส่งเสริมสุขภาพ และการพัฒนารูปแบบกิจกรรม (กมลพร กัลยาณมิตร, 2565); (บังอร เบ็ญจาธิกุล และคณะ, 2566) หรือศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมในการดูแลผู้สูงอายุในระดับชุมชน (วรนาถ พรหมสวน และขนิษฐา นันทบุตร, 2561); (อุทัยทิพย์ จันทร์เพ็ญ และคณะ, 2568) งานวิจัยเหล่านี้มีคุณูปการในการอธิบายสถานการณ์ของผู้สูงอายุในหลายมิติ หากแต่ยังตั้งอยู่บนฐานคิดที่มองผู้สูงอายุในฐานะ “ผู้รับ” สวัสดิการเป็นหลัก โดยมิได้ตั้งคำถามว่าโครงสร้างอำนาจใดเป็นตัวกำหนดว่าความต้องการของผู้สูงอายุจะถูกรับฟังหรือถูกละเลย ด้วยเหตุนี้ ข้อเสนอแนะที่มุ่งเพิ่มสวัสดิการหรือกิจกรรมจึงยังไม่สามารถแตะถึงรากฐานของปัญหา ซึ่งก็คือ ตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในโครงสร้างอำนาจ การเสริมพลังอำนาจของผู้สูงอายุให้มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองจำเป็นต้องครอบคลุมทั้งมิติทางสังคม การเมือง และจิตวิทยาควบคู่กัน กล่าวคือ นอกจากการเปิดช่องทางแล้ว ยังต้องเสริมสร้างความมั่นใจและเครือข่ายสนับสนุน หากขาดองค์ประกอบดังกล่าว การมีส่วนร่วมย่อมจำกัดอยู่เพียงไว้แต่ในเชิงรูปแบบเท่านั้น (Rangan, H. et al., 2017) การวิจัยนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยวิเคราะห์ว่าผู้สูงอายุมีตำแหน่งแห่งที่เช่นใดในโครงสร้างอำนาจของกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่น และอำนาจถูกจัดสรรใช้ และผลิตซ้ำอย่างไร ทั้งนี้ ได้บูรณาการแนวคิดว่าด้วยมิติของอำนาจ (Foucault, M., 2023); (Lukes, S., 2021) แนวคิดว่าด้วยพื้นที่และการเข้าถึงอำนาจ (Cornwall, A. & Coelho, V. S., 2017); (Putnam, R. D. & Garrett, S. R., 2021) และแนวคิดว่าด้วยการเสริมพลังอำนาจ (Rangan, H. et al., 2017) เป็นกรอบในการวิเคราะห์เพื่ออธิบายว่าคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลถูกกำหนดผ่านกระบวนการใด และภายใต้เงื่อนไขเช่นใด โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างอำนาจและตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต ในพื้นที่เทศบาลเมืองใหม่บางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

2. เพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมและกลไกที่กำหนดการเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจของผู้สูงอายุในกระบวนการดังกล่าว ในพื้นที่เทศบาลเมืองใหม่บางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ภายใต้แนวคิดตีความนิยม (Interpretivism) ซึ่งมุ่งทำความเข้าใจความหมาย ประสบการณ์ และการรับรู้ของผู้กระทำการในบริบททางสังคมจริง โดยให้ความสำคัญกับการตีความความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แทรกอยู่ในกระบวนการกำหนดนโยบายและการพัฒนาท้องถิ่น มากกว่าการแสวงหาความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลในลักษณะทั่วไป ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวเอื้อให้สามารถอธิบายตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในโครงสร้างอำนาจ รวมถึงกลไกที่กำหนดการเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจได้อย่างลึกซึ้งและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ศึกษา

2. พื้นที่ศึกษาและระยะเวลา

พื้นที่ศึกษา ได้แก่ เทศบาลเมืองใหม่บางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีประชากรรวม 57,269 คน และมีผู้สูงอายุ จำนวน 9,221 คน หรือประมาณร้อยละ 16 ของประชากรทั้งหมด (ข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2568) พื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะเป็นสังคมกึ่งเมืองที่กำลังขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และมีความหลากหลายของโครงสร้างชุมชน อันเอื้อต่อการศึกษาความแตกต่างในการเข้าถึงอำนาจและการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2568 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2569 เพื่อให้ครอบคลุมทั้งช่วงของกระบวนการวางแผน การดำเนินโครงการ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

3. แหล่งข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการแบบพหุวิธี (Multiple Methods) ประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การศึกษาเอกสารมุ่งวิเคราะห์แผนพัฒนาท้องถิ่น ข้อบัญญัติงบประมาณ รายงานผลการดำเนินงาน และข้อมูลประชากร เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างเชิงนโยบายและกรอบการดำเนินงานของเทศบาล การสัมภาษณ์เชิงลึกดำเนินการกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน โดยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งกำหนดให้ผู้ให้ข้อมูลต้องมีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบาย หรือได้รับผลกระทบจากนโยบายโดยตรง ทั้งนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกให้ครอบคลุมผู้กระทำการในโครงสร้างอำนาจทุกระดับ เพื่อสะท้อนมุมมองทั้งฝ่ายผู้กำหนดนโยบาย ผู้ปฏิบัติ และผู้รับนโยบาย สำหรับการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจัด จำนวน 2 กลุ่ม โดยแยกกลุ่มผู้มีตำแหน่งในโครงสร้างอำนาจออกจากกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อหลีกเลี่ยงความไม่สมดุลเชิงอำนาจ (Power Asymmetry) และเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและเต็มที่

4. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย แนวคำถามสัมภาษณ์ (Interview Guide) และแนวคำถามสนทนากลุ่ม (Focus Group Guide) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยอิงกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา โดยครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่ โครงสร้างอำนาจ กระบวนการตัดสินใจ การเข้าถึงพื้นที่การมีส่วนร่วม และบทบาทของทุนทางสังคม ลักษณะคำถามเป็นแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ การรับรู้ และมุมมองได้อย่างยืดหยุ่น อันสอดคล้องกับแนวทางการวิจัยเชิงตีความที่ให้ความสำคัญกับเสียงของผู้ให้ข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretive Analysis) โดยเริ่มจากการถอดความข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม จากนั้นอ่านซ้ำเพื่อสร้างความเข้าใจภาพรวมของข้อมูล ก่อนดำเนินการกำหนดรหัสข้อมูล (Coding) ทั้งในลักษณะนิรนัย (Deductive Coding) ที่อิงกรอบแนวคิดทางทฤษฎี และอุปนัย (Inductive Coding) ที่เกิดจากข้อมูลภาคสนาม รหัสที่ได้ถูกจัดกลุ่มเป็นประเด็นหลัก (Thematic Analysis) และนำไปสู่การอธิบายกลไกเชิงอำนาจ ตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุ และกระบวนการที่ทำให้สถานะดังกล่าวถูกผลิตซ้ำในเชิงโครงสร้าง ในส่วนของความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม และด้านวิธีการ (Methodological Triangulation) โดยใช้การวิเคราะห์หลายวิธีร่วมกัน เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อค้นพบและลดอคติในการตีความ

6. จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยนี้ดำเนินการภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัยอย่างเคร่งครัด โดยผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอน และเงื่อนไขของการวิจัยแก่ผู้ให้ข้อมูลอย่างชัดเจน และขอความยินยอมโดยสมัครใจ (Informed Consent) ก่อนการเก็บข้อมูลทุกครั้ง ผู้ให้ข้อมูลมีสิทธิในการปฏิเสธหรือยุติการเข้าร่วมได้ตลอดเวลาโดยไม่เกิดผลกระทบใด นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้รักษาความลับของข้อมูล (Confidentiality) และปกปิดตัวตนของผู้ให้ข้อมูล โดยใช้การนามแฝง และจัดเก็บข้อมูลอย่างปลอดภัย ทั้งนี้ การนำเสนอผลการวิจัยคำนึงถึงศักดิ์ศรีของผู้ให้ข้อมูล และหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบเชิงลบ

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการศึกษาเอกสาร สามารถนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2 ประการ ดังนี้

1. โครงสร้างอำนาจและตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต

1.1 การกระจุกตัวของอำนาจการตัดสินใจและตำแหน่งผู้รับปลายทางของผู้สูงอายุ

เทศบาลเมืองใหม่บางบัวทองดำเนินภารกิจภายใต้พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 อันครอบคลุมการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การจัดสรรงบประมาณ และการจัดบริการสาธารณะด้านสาธารณสุข

สวัสดิการสังคม และการส่งเสริมคุณภาพชีวิต โครงสร้างทางกฎหมายดังกล่าวก่อให้เกิดการกระจุกตัวของอำนาจการตัดสินใจตามหน้าที่ กล่าวคือ ผู้บริหารที่มาจากการเลือกตั้งดำรงฐานะผู้ทรงอำนาจในการวางกรอบทิศทางเชิงนโยบายด้วยความชอบธรรมทางประชาธิปไตย เจ้าหน้าที่ประจำแปลงนโยบายเป็นแผนงานและโครงการเชิงปฏิบัติการโดยอาศัยความเชี่ยวชาญด้านกฎระเบียบและข้อมูลเชิงบริหารเป็นฐาน ดังที่ผู้บริหารเทศบาลรายหนึ่งให้ทัศนะว่า “การวางแผนเราต้องดูภาพรวมทั้งตำบล งบประมาณมีจำกัด ก็ต้องจัดลำดับความสำคัญก่อน” (A1 ผู้บริหารเทศบาล, 2568) ส่วนผู้นำชุมชนทำหน้าที่ในฐานะนายหน้าแห่งอำนาจ (Power Broker) ที่เชื่อมต่อระหว่างรัฐกับประชาชน โดยผู้นำชุมชนรายหนึ่งระบุว่า “ส่วนใหญ่ชาวบ้านก็จะฝากเรื่องมาทางผู้นำ แล้วเราค่อยประสานกับเทศบาลอีกที” (L1 ผู้นำชุมชน, 2568) ภายใต้โครงสร้างดังกล่าว ผู้สูงอายุปราศจากฐานอำนาจที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นอำนาจตามกฎหมาย ความรู้เชิงเทคนิค หรือตำแหน่งในโครงสร้างปกครอง จึงดำรงตำแหน่งแห่งที่เป็นผู้รับปลายทางของกระบวนการนโยบาย แม้จะได้รับสวัสดิการทั้งเบี้ยยังชีพ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ และงานประเพณีอย่างเป็นรูปธรรม หากแต่มิได้เข้ามีส่วนในการกำหนดว่าบริการเหล่านั้นควรมีรูปแบบเช่นใด ดังที่ผู้สูงอายุรายหนึ่งสะท้อนว่า “เขาประชุมกัน บางทีก็ไม่ค่อยรู้เรื่องหรอก เขาทำเสร็จแล้วค่อยมาแจ้งว่าจะมีอะไรให้” (E3 ผู้สูงอายุ, 2568) พึงตระหนักว่าโครงสร้างอำนาจลักษณะนี้มิได้มีนัยของการกดขี่หรือเอารัดเอาเปรียบหากดำเนินไปตามเจตจำนงที่ดีและภาระหน้าที่ที่กฎหมายบัญญัติ ทว่าเจตจำนงในการดูแลกับการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุร่วมกำหนดทิศทางนั้นเป็นคนละมิติกัน ข้อค้นพบนี้จึงสะท้อนมิติที่หนึ่งของอำนาจ อันว่าด้วยอำนาจในการตัดสินใจที่ผู้สูงอายุถูกจัดวางให้อยู่นอกกระบวนการโดยโครงสร้าง มิใช่โดยเจตนา

1.2 กลไกสามระดับที่ซ้อนทับจนผู้สูงอายุเข้าไม่ถึงกระบวนการตัดสินใจ

แม้กรอบกฎหมายจะกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมผ่านเวทีประชาคมและช่องทางรับฟังความคิดเห็น แต่การมีช่องทางมิได้เท่ากับการเข้าถึงช่องทาง ดังที่เจ้าหน้าที่เทศบาลรายหนึ่งให้ทัศนะว่า “เราก็เปิดเวทีประชาคมทุกปี เปิดให้มีส่วนร่วม ใครสนใจก็สามารถเข้ามาได้” (O1 เจ้าหน้าที่เทศบาล, 2568) ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนมุมมองที่ถือว่าการเปิดโอกาสเป็นเงื่อนไขเพียงพอแล้ว โดยมิได้ตระหนักว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มมีขีดความสามารถในการเข้าถึงโอกาสนั้นต่างกัน ผลการวิจัยพบว่าตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในโครงสร้างอำนาจถูกกำหนดโดยกลไกสามระดับที่ทำงานซ้อนทับกัน คือ กลไกระดับสถาบัน กลไกระดับวัฒนธรรม และกลไกระดับปัจเจก โดยกลไกประการแรก กลไกระดับสถาบัน เวทีประชาคมท้องถิ่นซึ่งเป็นช่องทางหลักตามกฎหมายยังคงมีลักษณะที่ไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง รูปแบบการประชุมที่เป็นทางการ การนำเสนอข้อมูลด้วยภาษาเทคนิค และจังหวะการดำเนินรายการที่เร่งรัดล้วนเป็นสภาพเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเวทีดังกล่าวมิใช่พื้นที่ของผู้สูงอายุ ดังที่ผู้สูงอายุรายหนึ่งสะท้อนว่า “บางทีไปประชุม บางครั้งฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง คนเยอะ เลยไม่ได้พูดอะไร” (E4 ผู้สูงอายุ, 2568) ปรากฏการณ์ที่ผู้สูงอายุนั่งรับฟังโดยมิได้แสดงความคิดเห็นจึงมิใช่ภาพสะท้อนของการไร้ความต้องการ หากเป็นผลจากการออกแบบกลไกที่มิได้คำนึงถึงเงื่อนไขเฉพาะของกลุ่ม ในขณะที่กลไกระดับวัฒนธรรม การศึกษาเอกสารแผนพัฒนาท้องถิ่นเผยให้เห็นว่าโครงการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุทั้งหมดใช้วาทกรรมที่จัดวางผู้สูงอายุในฐานะ “กลุ่มเป้าหมาย” หรือ “ผู้รับบริการ” โดยมิปรากฏโครงการใดที่มุ่งเสริมสร้างบทบาทของผู้สูงอายุในกระบวนการตัดสินใจ ค่านิยมดังกล่าว

ส่งผลต่อการรับรู้ของทั้งสองฝ่าย เทศบาลมองผู้สูงอายุในฐานะผู้ที่พึงได้รับการดูแลเอาใจใส่ ดังที่ผู้นำชุมชนรายหนึ่งสะท้อนว่า “ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เขาก็อยากให้ดูแล ไม่ได้ค่อยเสนอเรื่องนโยบาย” (L1 ผู้นำชุมชน, 2568) ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุเองก็ยอมรับว่าเรื่องการพัฒนาเป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหาร โดยผู้สูงอายุรายหนึ่งกล่าวว่า “เรื่องพวกนี้เขาเป็นหน้าที่ของเทศบาล เขาจัดอะไรมา เราก็รับได้หมด” (E6 ผู้สูงอายุ, 2568) ปรากฏการณ์ที่ทั้งผู้ให้และผู้รับต่างยอมรับตำแหน่งแห่งที่ของตนโดยมิได้ตระหนักว่ามีทางเลือกอื่นนั้น เป็นลักษณะเฉพาะของอำนาจเชิงอุดมการณ์ที่ทำงานผ่านความห่วงใยและความปรารถนาดี มิใช่ผ่านการบังคับหรือกีดกัน ส่วนกลไกประการหลังสุด คือ กลไกระดับปัจเจก ผู้สูงอายุในตำบลบางบัวทองมีสภาวะสุขภาพที่หลากหลาย ผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านและติดเตียงแทบไม่มีโอกาสเข้าถึงกระบวนการของเทศบาล มิใช่เพราะไม่ปรารถนาจะมีส่วนร่วม หากเป็นเพราะสภาพร่างกายและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารไม่เอื้ออำนวย ดังที่ผู้สูงอายุรายหนึ่งสะท้อนว่า “บางทีก็ไม่รู้ว่ามีประชุม ถ้าไม่มีคนบอกก็ไม่ได้ไป” (E7 ผู้สูงอายุ, 2568) เมื่อพิจารณากลไกทั้งสามระดับในเชิงสังเคราะห์ พบว่า กลไกเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันในลักษณะของการซ้อนทับเชิงเงื่อนไข กล่าวคือ กลไกเชิงสถาบันกำหนดรูปแบบช่องทาง กลไกเชิงวัฒนธรรมกำหนดท่าทีของผู้กระทำการที่เข้าสู่ช่องทาง และกลไกระดับปัจเจกกำหนดขีดความสามารถในการเข้าถึงช่องทางนั้น ผลลัพธ์มิใช่การกีดกันในความหมายที่รุนแรง หากเป็นช่องว่างเชิงระบบที่เกิดจากการที่กลไกยังมิได้ถูกออกแบบมาเพื่อรองรับความหลากหลายของผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง เทศบาลมิได้ตั้งใจปิดกั้น แต่ระบบที่ดำเนินอยู่ส่งผลในทางปฏิบัติให้ผู้สูงอายุจำนวนมากยังมิอาจมีบทบาทในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ

2. ทุนทางสังคมและกลไกที่กำหนดการเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจของผู้สูงอายุ

2.1 ทุนทางสังคมในฐานะตัวแปรคัดกรองการเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจ

จากที่วิเคราะห์มาข้างต้น จะพบว่า อำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนากระจุกตัวอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุในตำบลบางบัวทองมิได้ไร้ซึ่งพื้นที่ทางอำนาจโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ โดยสภาพแล้ว ที่ใดมีอำนาจ ที่นั่นย่อมมีพื้นที่ที่ผู้คนสามารถใช้ในการส่งเสียงหรือต่อรอง ทั้งพื้นที่ที่ถูกเชิญ (Invited Space) ซึ่งผู้มีอำนาจเปิดขึ้นเพื่อรับฟังความเห็น และพื้นที่ที่สร้างขึ้นเอง (Created Space) ทว่าการเข้าถึงพื้นที่เหล่านี้มิได้เกิดขึ้นเอง หากถูกกำหนดโดยทุนทางสังคมที่ผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มครอบครอง ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุสามารถจำแนกได้เป็นสองกลุ่มตามระดับทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจ คือ 1) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีทุนทางสังคม และ 2) กลุ่มผู้สูงอายุที่ขาดทุนทางสังคม โดยกลุ่มแรกผู้สูงอายุที่มีทุนทางสังคม ได้แก่ ผู้ที่เคยดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชนหรือเคยมีบทบาททางสังคมในพื้นที่ซึ่งยังคงครอบครองทุนทางสังคมเชิงสถาบัน (Institutional Social Capital) จากความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่และเครือข่ายในระบบราชการ สามารถติดต่อประสานงานกับเทศบาลได้โดยตรง ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ถ้ามีเรื่องอะไรเราคุยกับเจ้าหน้าที่ได้เลย เขาก็รู้จักเราอยู่แล้ว” (E1 ผู้สูงอายุ, 2568) รวมถึงสมาชิกชมรมผู้สูงอายุหรืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่ครอบครองทุนทางสังคมเชิงชุมชน (Community Social Capital) จากการรวมกลุ่มและปฏิบัติงานร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งระบุว่า “ถ้ามีปัญหาเราบอก อสม. เขาก็ช่วยประสานให้” (E4 ผู้สูงอายุ, 2568) ตลอดจนผู้สูงอายุในชุมชนดั้งเดิมที่มีเครือข่ายเหนียวแน่นจากความสัมพันธ์ที่สั่งสมมายาวนาน ดังที่ผู้นำชุมชนรายหนึ่งกล่าวว่า “คนที่อยู่กันมานาน เขาจะรู้จักกันหมด เวลามีเรื่องก็เข้าถึงง่ายกว่า” (L2 ผู้นำชุมชน, 2568)

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้สามารถข้ามผ่านกลไกกรองเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจได้ในระดับหนึ่ง แม้ประเด็นที่สื่อสารจะจำกัดอยู่ในเรื่องสุขภาพและสาธารณูปโภคพื้นฐานเป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มที่สอง คือ ผู้สูงอายุที่ขาดทุนทางสังคม ได้แก่ ผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านซึ่งมีข้อจำกัดด้านสุขภาพจนไม่สามารถออกไปสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมได้ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังโดยปราศจากเครือข่ายครอบครัวหรือเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิด และผู้สูงอายุในหมู่บ้านจัดสรรที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยโดยมิได้มีความผูกพันกับท้องถิ่น ดังที่ผู้สูงอายุรายหนึ่งสะท้อนว่า “อยู่ในหมู่บ้านก็ไม่ค่อยรู้จักใคร ไม่ค่อยรู้ว่าเทศบาลเขาทำอะไรตอนไหน” (E8 ผู้สูงอายุ, 2568) ผู้สูงอายุกลุ่มนี้แทบไม่มีช่องทางในการสะท้อนความต้องการของตนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ ไม่ว่าจะเป็นช่องทางที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ จึงดำรงอยู่ในสภาวะที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “จุดบอดเชิงโครงสร้าง” ของกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น กล่าวคือ เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายโดยตรงแต่มิปรากฏตัวในกระบวนการกำหนดนโยบายเลย ความแตกต่างระหว่างสองกลุ่มปรากฏเป็นรูปธรรมในกรณีที่ข้อเสนอเกี่ยวกับการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะจากชุมชนดั้งเดิมสามารถถูกผลักดันผ่านผู้นำชุมชนเข้าสู่เทศบาลได้ ขณะที่ผู้สูงอายุในหมู่บ้านจัดสรรซึ่งมีความต้องการในลักษณะเดียวกันกลับขาดเครือข่ายและตัวกลางที่จะนำพาข้อเสนอเข้าสู่กระบวนการอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิเคราะห์ข้างต้นชี้ว่าทุนทางสังคมมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงทรัพยากรเสริม หากทำหน้าที่เป็นตัวแปรคัดกรอง (Filter Variable) ที่กำหนดว่าผู้สูงอายุรายใดจะสามารถข้ามผ่านกลไกกรองสามระดับเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจได้ และรายใดจะถูกกันไว้นอกกระบวนการความไม่เท่าเทียมเชิงอำนาจจึงซ้อนทับอยู่บนความไม่เท่าเทียมทางสังคมที่ดำรงอยู่เดิม

2.2 วงจรเสริมที่ผลิตซ้ำสถานะผู้รับของผู้สูงอายุ

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับโครงสร้างอำนาจในภาพรวม พบว่า ทุนทางสังคมของผู้สูงอายุมีลักษณะเป็นห่วงโซ่ที่แต่ละข้อเชื่อมโยงกันอย่างแยกมิออก สุขภาพที่ดีเอื้อให้ออกจากบ้านได้ การออกจากบ้านเปิดโอกาสให้เข้าถึงเครือข่ายทางสังคม เครือข่ายนำมาซึ่งข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลสร้างความมั่นใจ และความมั่นใจเป็นเงื่อนไขของการเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจ เมื่อห่วงโซ่ใดขาดหาย โดยเฉพาะห่วงโซ่ต้นทาง อันได้แก่ สุขภาพ ห่วงที่เหลือก็มักสูญสลายตามไปด้วย ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษามิได้จำกัดอยู่เฉพาะในสถาบันที่เป็นทางการ หากซึมลึกอยู่ในวาทกรรม ค่านิยม และแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ดังที่ผู้สูงอายุรายหนึ่งสะท้อนว่า “เราก็คิดว่าเรื่องพวกนี้เป็นหน้าที่ของเทศบาล เขาจัดให้เราก็ดีแล้ว” (E6 ผู้สูงอายุ, 2568) ถ้อยคำดังกล่าวเป็นประจักษ์พยานของอำนาจเชิงอุดมการณ์ที่ทำงานอย่างละเอียดอ่อน โครงสร้างอำนาจที่กระจุกตัวทำให้กลไกถูกออกแบบจากมุมมองของเทศบาลเป็นหลัก ผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดจึงเข้าไม่ถึง ค่านิยมที่มองผู้สูงอายุเป็นผู้รับตอกย้ำว่าการเข้าไม่ถึงเป็นเรื่องปกติ การที่ทุกฝ่ายยอมรับสภาพดังกล่าวทำให้ไม่เกิดแรงกดดันในการเปลี่ยนแปลงกลไก เทศบาลจึงออกแบบนโยบายในลักษณะเดิมซ้ำอีก ก่อให้เกิดวงจรเสริม (Reinforcing Loop) ที่โครงสร้างอำนาจ กลไก และค่านิยมเกื้อหนุนกันในการคงสถานะผู้รับของผู้สูงอายุ ดังที่เจ้าหน้าที่เทศบาลรายหนึ่งให้ทัศนะว่า “เราต้องวางแผนจากภาพรวมก่อน แล้วค่อยกระจายลงไปแต่ละกลุ่ม” (O2 เจ้าหน้าที่เทศบาล, 2568) วงจรดังกล่าวมิได้ขับเคลื่อนด้วยเจตนาร้ายของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด หากเป็นผลพวงจากการดำเนินบทบาทตามค่านิยมและแนวปฏิบัติที่คุ้นชิน อันเป็นลักษณะเฉพาะของอำนาจในมิติที่สามซึ่งหล่อหลอมการรับรู้จนผู้คนมิอาจจินตนาการถึงทางเลือกอื่น

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยทั้งหมดในเชิงองค์รวม พบว่า ลักษณะแต่ละประการมิได้ดำรงอยู่อย่างแยกส่วน หากทำงานเชื่อมโยงกันในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในโครงสร้างและกระบวนการทางอำนาจ กล่าวคือ การกระจุกตัวของอำนาจการตัดสินใจในเทศบาลเป็นเงื่อนไขต้นทางที่จัดวางผู้สูงอายุในตำแหน่งผู้รับปลายทางภายใต้โครงสร้างอำนาจ ช่องทาง ค่านิยม และข้อจำกัดที่ซ้อนทับกันทำหน้าที่เป็นกลไกที่ล็อกตำแหน่งดังกล่าวไว้ จนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุมีลักษณะเชิงสัญลักษณ์มากกว่าการกำหนดวาระ ทุนทางสังคมที่กระจายตัวไม่เท่ากันสร้างความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงอำนาจภายในกลุ่มผู้สูงอายุเอง และท้ายที่สุด โครงสร้าง กลไก และค่านิยมที่ดำเนินเป็นวงจรเสริมผลิตซ้ำสถานะผู้รับให้คงอยู่อย่างต่อเนื่องโดยมิมีฝ่ายใดตั้งใจ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้สูงอายุในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลเมืองใหม่บางบัวทองเป็นปรากฏการณ์ ที่ประกอบด้วย องค์ประกอบหลายประการที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถนำมาอภิปรายเชื่อมโยงกับแนวคิดทางทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. โครงสร้างอำนาจและตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่น

ผลการวิจัย ที่พบว่า อำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มผู้บริหารเทศบาลและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ขณะที่ผู้สูงอายุดำรงตำแหน่งแห่งที่ในฐานะ “ผู้รับ” นโยบายมากกว่า “ผู้ร่วมกำหนด” สะท้อนให้เห็นลักษณะของอำนาจในระดับโครงสร้างที่กำหนดบทบาทของผู้กระทำการแต่ละกลุ่มอย่างชัดเจน โดยข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดสามมิติของอำนาจของ Lukes, S. ที่อธิบายว่า อำนาจมิได้ปรากฏเพียงในรูปของการตัดสินใจที่มองเห็นได้ หากยังครอบคลุมถึงการกำหนดวาระและการควบคุมกรอบของสิ่งที่สามารถถูกพูดถึงหรือถูกผลักดันในเชิงนโยบาย (Lukes, S., 2021) กรณีนี้ ผู้บริหารเทศบาลและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นครองอำนาจทั้งในเชิงการตัดสินใจและการกำหนดวาระ ขณะที่ผู้สูงอายุไม่มีฐานอำนาจที่เพียงพอในการแทรกตัวเข้าสู่กระบวนการดังกล่าว เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับงานของ กมลพร กัลยาณมิตร ซึ่งศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และพบว่า นโยบายจำนวนหนึ่งยังไม่สามารถตอบสนองปัญหาได้อย่างแท้จริง อีกทั้งผู้สูงอายุบางส่วนยังมีลักษณะพึ่งพารัฐในระดับสูง (กมลพร กัลยาณมิตร, 2565) ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องในประเด็นที่ผู้สูงอายุถูกจัดวางให้อยู่ในฐานะผู้รับเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่าการพึ่งพาดังกล่าวมิได้เป็นเพียงผลจากข้อจำกัดส่วนบุคคล หากเป็นผลจากโครงสร้างอำนาจและรูปแบบการกำหนดนโยบายที่วางบทบาทของผู้สูงอายุไว้ล่วงหน้าในฐานะผู้รับบริการ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดทิศทางของนโยบาย มิใช่เพียงปัจจัยด้านความต้องการหรือปัญหาเชิงสวัสดิการเท่านั้น ในอีกด้านหนึ่ง เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดของ Foucault, M. อำนาจในบริบทดังกล่าวมิได้ทำงานผ่านการบังคับหรือกดขี่โดยตรง หากแทรกซึมอยู่ในวาทกรรมการดูแลผู้สูงอายุที่ทั้งผู้กำหนดนโยบายและผู้สูงอายุเองต่างยอมรับร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสม ลักษณะเช่นนี้ทำให้อำนาจดำรงอยู่ในรูปของความสัมพันธ์ที่ดูเหมือนเป็นธรรมชาติและไม่ถูกตั้งคำถาม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าอำนาจสามารถทำงานผ่านความรู้และความจริงที่ถูกผลิตขึ้นในสังคม (Foucault, M., 2023)

วาทกรรมการดูแลจึงมิได้เป็นเพียงการแสดงออกถึงความห่วงใย หากยังทำหน้าที่กำหนดขอบเขตของบทบาทผู้สูงอายุให้จำกัดอยู่ในฐานะผู้รับ อย่างไรก็ตาม หากเปรียบเทียบกับงานของ จรัญญา วงษ์พรหม และคณะ ซึ่งใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และพบว่า การเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุมีบทบาทตั้งแต่กระบวนการคิดตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรม สามารถเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่าความแตกต่างมิได้อยู่ที่ศักยภาพของผู้สูงอายุ หากอยู่ที่ลักษณะของโครงสร้างและกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้ามามีบทบาท (จรัญญา วงษ์พรหม และคณะ, 2558) กล่าวคือ ในกรณีที่กลไกเชิงสถาบันเอื้อต่อการมีส่วนร่วม ผู้สูงอายุสามารถขยับจากสถานะผู้รับไปสู่ผู้ร่วมกำหนดได้ ดังนั้น แม้เทศบาลเมืองใหม่บางบัวทองจะดำเนินงานภายใต้หลักการกระจายอำนาจ แต่ในทางปฏิบัติอำนาจยังคงกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มผู้มีบทบาทเชิงสถาบัน ขณะที่ผู้สูงอายุซึ่งปราศจากฐานอำนาจทั้งในเชิงกฎหมาย ความรู้ และตำแหน่งในโครงสร้างปกครอง ถูกจำกัดให้อยู่ในสถานะผู้รับโดยปริยาย ข้อค้นพบนี้จึงนำไปสู่ข้อสรุปที่สำคัญว่า โครงสร้างอำนาจในระดับท้องถิ่นมิได้เพียงกำหนดว่าใครเป็นผู้ตัดสินใจ หากยังกำหนดว่าใครมีสิทธิในการกำหนดวาระและนิยามปัญหา ซึ่งเป็นมิติของอำนาจที่ลึกกว่าการตัดสินใจและเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุยังคงดำรงสถานะเป็นผู้รับในกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

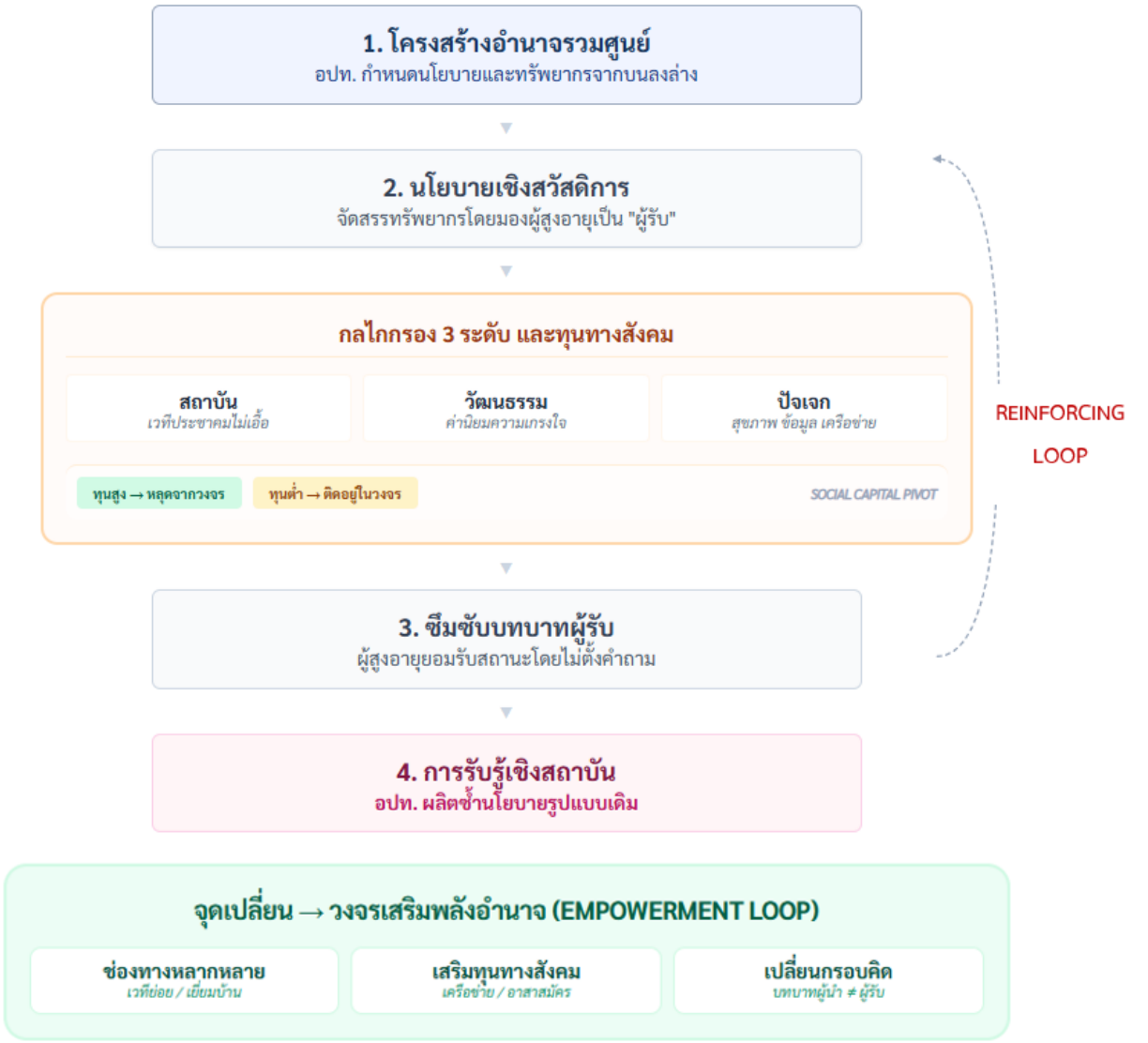
2. ทุนทางสังคมและกลไกที่กำหนดการเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจของผู้สูงอายุในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่น

ผลการวิจัยที่พบว่า การเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจของผู้สูงอายุแตกต่างกันตามระดับของทุนทางสังคมที่ครอบครอง สะท้อนให้เห็นว่าแม้อำนาจเชิงโครงสร้างจะกระจุกตัวอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ความสามารถในการเข้าถึงอำนาจมิได้ถูกกำหนดโดยโครงสร้างเพียงลำพัง หากยังขึ้นอยู่กับเครือข่าย ความสัมพันธ์ และความไว้วางใจที่ผู้สูงอายุแต่ละรายมีอยู่ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมของ Putnam, R. D. & Garrett, S. R. ที่อธิบายว่าเครือข่ายและบรรทัดฐานความร่วมมือมีบทบาทสำคัญในการเอื้อให้บุคคลสามารถเข้าถึงกระบวนการตัดสินใจในสังคมได้ (Putnam, R. D. & Garrett, S. R., 2021)

ในทำนองเดียวกัน งานของ วรนาถ พรหมสวน และขนิษฐา นันทบุตร ที่อธิบายว่าทุนทางสังคมในชุมชนเกิดจากความสัมพันธ์แบบ “ใจแลกใจ” และการสั่งสมความผูกพันในระยะยาว สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุในชุมชนดั้งเดิมมักมีเครือข่ายที่เข้มแข็งและสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารหรือผู้นำในพื้นที่ได้มากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของการวิจัยนี้ ที่พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนดั้งเดิมมีโอกาสเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจมากกว่าผู้สูงอายุในหมู่บ้านจัดสรร อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงอำนาจมิได้เกิดจากการกีดกันโดยตรง หากเป็นผลจากความแตกต่างของทุนทางสังคมที่สั่งสมมาในบริบทที่แตกต่างกัน (วรนาถ พรหมสวน และขนิษฐา นันทบุตร, 2561) นอกจากนี้ งานของ อุทัยทิพย์ จันทร์เพ็ญ และคณะ ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ลำพังจำเป็นต้องพึ่งพาเครือข่ายในชุมชนเพื่อการดำรงชีวิต ยังช่วยยืนยันว่าการมีหรือไม่มีเครือข่ายมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยนี้ได้ขยายความเข้าใจดังกล่าว โดยชี้ให้เห็นว่าการขาดเครือข่ายมิได้เพียงลดทอนความสามารถในการดำรงชีวิต หากยังลดทอนความสามารถในการเข้าถึงกระบวนการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจในระดับนโยบาย (อุทัยทิพย์ จันทร์เพ็ญ และคณะ, 2568) ในอีกด้านหนึ่ง เมื่อพิจารณาร่วมกับแนวคิดของ Cornwall, A. & Coelho, V. S. เกี่ยวกับพื้นที่การมีส่วนร่วม จะเห็นได้ว่าพื้นที่ทางอำนาจมิได้เปิดกว้างอย่างเท่าเทียม หากยังถูกกำหนดโดยกลไกเชิงสถาบันที่เอื้อให้ผู้ที่มีทุนทางสังคมสูงสามารถเข้าถึงได้มากกว่า ขณะที่ผู้ที่ขาดเครือข่ายหรือมีข้อจำกัดด้านข้อมูล

และความมั่นใจถูกกันออกไปโดยปริยาย แม้มิได้มีการกีดกันอย่างชัดเจนก็ตาม (Cornwall, A. & Coelho, V. S., 2017) ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงมิได้เป็นเพียงทรัพยากรทางสังคม หากเป็นกลไกสำคัญที่กำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับท้องถิ่น โดยทำหน้าที่เชื่อมโยงหรือจำกัดการเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจของผู้สูงอายุในลักษณะที่แตกต่างกัน ข้อค้นพบนี้นำไปสู่ข้อสรุปที่สำคัญว่า การเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากไม่ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างทุนทางสังคมให้กับผู้สูงอายุทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มที่ขาดเครือข่ายและอยู่ในสภาวะเปราะบาง เนื่องจากความสามารถในการเข้าถึงอำนาจมิได้ขึ้นอยู่กับการมีช่องทาง หากขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้ช่องทางนั้นอย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่



ภาพที่ 1 รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้สูงอายุในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต

จากผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้สูงอายุในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตได้ดังแสดงตามภาพที่ 1 โครงสร้างอำนาจ กลไกการมีส่วนร่วม ทุนทางสังคม และค่านิยมทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมกันในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุ อำนาจที่กระจุกตัวอยู่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีลักษณะการกำหนดนโยบายและการจัดสรรทรัพยากรในลักษณะจากบนลงล่าง ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในฐานะผู้รับมากกว่าผู้ร่วมกำหนด เมื่อผู้สูงอายุมีประสบการณ์ในลักษณะดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดการยอมรับบทบาทของตนในฐานะ “ผู้รอรับ” ซึ่งเป็นผลของอำนาจเชิงวัฒนธรรมที่หล่อหลอมการรับรู้ ในขณะเดียวกัน การที่ผู้สูงอายุไม่ได้แสดงบทบาทเชิงรุกในการเสนอความต้องการ ส่งผลให้หน่วยงานท้องถิ่นรับรู้ว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ต้องได้รับการดูแลมากกว่าการมีส่วนร่วม จึงนำไปสู่การออกแบบนโยบายในลักษณะเดิมซ้ำอีก ก่อให้เกิดวงจรเสริม (Reinforcing Loop) ที่อำนาจเชิงโครงสร้างและอำนาจเชิงวัฒนธรรมเกื้อหนุนกันในการคงสถานะผู้รับของผู้สูงอายุ พร้อมกันนั้น ทุนทางสังคมทำหน้าที่เป็นตัวแปรคัดกรอง (Filter) ที่กำหนดว่าผู้สูงอายุรายใดจะสามารถ “หลุดออกจากวงจร” ได้ ผู้สูงอายุที่มีเครือข่าย ความสัมพันธ์ และความไว้วางใจในระดับสูงสามารถเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจได้มากกว่า ขณะที่ผู้ที่ขาดทุนดังกล่าวจะถูกจำกัดให้อยู่ในวงจรเดิม ส่งผลให้ความไม่เท่าเทียมเชิงอำนาจซ้อนทับกับความไม่เท่าเทียมทางสังคม นอกจากนี้ รูปแบบนี้ยังชี้ให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง โดยเสียงของผู้สูงอายุถูก “กรอง” ผ่านกลไกเชิงสถาบัน เช่น เวทีประชาคม และกลไกเชิงวัฒนธรรม เช่น ค่านิยมความเกรงใจ ก่อนจะเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจของเทศบาล ซึ่งส่งผลให้เสียงบางส่วนไม่สามารถแปรเป็นนโยบายได้อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม โมเดลนี้มิได้มีลักษณะเป็นระบบปิด หากยังมีจุดที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ ได้แก่ การออกแบบช่องทางการมีส่วนร่วมให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของผู้สูงอายุ การเสริมสร้างทุนทางสังคมในกลุ่มที่ขาดโอกาส และการปรับเปลี่ยนกรอบคิดจากการมองผู้สูงอายุเป็นผู้รับไปสู่การเป็นผู้ร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนา ซึ่งจะช่วยเปลี่ยนวงจรจากการผลิตซ้ำไปสู่การเสริมพลังอำนาจ (empowerment loop) ในเชิงการประยุกต์ใช้โมเดลนี้เหมาะสมกับพื้นที่ที่มีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท ซึ่งมีความหลากหลายของโครงสร้างชุมชนและระดับทุนทางสังคม เช่น พื้นที่ที่มีทั้งชุมชนดั้งเดิมและหมู่บ้านจัดสรร ทั้งนี้ การนำโมเดลไปใช้ในบริบทอื่นจำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขด้านโครงสร้างอำนาจ ลักษณะชุมชนและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนควบคู่กัน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาสรุปว่า คุณภาพชีวิตและตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในเทศบาลเมืองใหม่บางบัวทองมิได้ถูกกำหนดจากข้อจำกัดเฉพาะบุคคล หากเป็นผลจาก “วงจรการผลิตซ้ำเชิงอำนาจ” ที่โครงสร้าง กลไก และค่านิยมทำงานเสริมกันจนทำให้ผู้สูงอายุดำรงสถานะเป็นผู้รับนโยบายอย่างต่อเนื่องโดยมิได้ตั้งคำถาม ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากการวิจัยนี้ควรมุ่งเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอำนาจควบคู่กับการปรับปรุงกลไกการมีส่วนร่วมให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่ม โดยควรปรับปรุงกลไกเชิงสถาบันโดยกำหนดให้มีตัวแทนผู้สูงอายุเข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาในคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นหรือคณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนา เพื่อเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายตั้งแต่ต้นทาง โดยมีข้อเสนอแนะต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ หยุดวงจรการเป็นผู้รับของผู้สูงอายุจำเป็นต้องอาศัยบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายร่วมกัน ควรส่งเสริมการรวมกลุ่มผู้สูงอายุในลักษณะของเครือข่ายที่มีเป้าหมายเชิงนโยบายมากกว่ากิจกรรมทางสังคม เพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นพื้นที่ทางอำนาจ

ที่สามารถส่งเสียงได้อย่างมีระบบขณะที่ภาคประชาสังคมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีบทบาทในการสนับสนุนการสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุ ทั้งด้านความรู้ ข้อมูล และทักษะการสื่อสาร เพื่อเสริมพลังอำนาจในมิติทางสังคม การเมือง และจิตวิทยา อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในโครงสร้างอำนาจต่อไปส่วนทั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเชิงทฤษฎี คือ งานวิจัยนี้มีส่วนช่วยต่อยอดแนวคิดเรื่องอำนาจ โดยเฉพาะอำนาจในมิติที่สามของ Lukes และแนวคิดอำนาจแบบกระจายตัวของ Foucault ในบริบทท้องถิ่นไทย อำนาจมิได้ทำงานผ่านการควบคุมหรือการกีดกันโดยตรง หากแทรกซึมอยู่ในค่านิยม ความสัมพันธ์ทางสังคม และแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวัน อำนาจเชิงอุดมการณ์มิได้เพียงหล่อหลอมการรับรู้ของผู้สูงอายุ แต่ยังทำงานร่วมกับโครงสร้างและกลไกเชิงสถาบันในการผลิตซ้ำสถานะดังกล่าว ซึ่งช่วยขยายความเข้าใจเรื่องอำนาจในมิติที่สามให้เห็นในลักษณะเชิงระบบ โดยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรศึกษากลไกการเปลี่ยนผ่านของผู้สูงอายุจากสถานะผู้รับไปสู่ผู้ร่วมกำหนดนโยบาย และควรศึกษาเพิ่มเติม กระบวนการสร้างทุนทางสังคมในบริบทที่ขาดเครือข่ายดั้งเดิม และเงื่อนไขที่ทำให้ทุนทางสังคมสามารถแปรเปลี่ยนเป็นอำนาจการต่อรองเชิงนโยบายได้

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยรูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตบนฐานของชุมชน ตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.) ประจำปีงบประมาณ 2568 รหัสโครงการ 209106

เอกสารอ้างอิง

กมลพร กัลยาณมิตร. (2565). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เปลี่ยนภาระเป็นพลัง ร่วมพัฒนาสังคม. วารสารมจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 7(2), 31-46.

จรัญญา วงษ์พรหม และคณะ. (2558). การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ. Veridian E-Journal, Silpakorn University, 8(3), 41-54.

เทศบาลเมืองใหม่บางบัวทอง. (2567). เรื่อง แผนการดำเนินงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 แก้ไขครั้งที่ 1/2567. เรียกใช้เมื่อ 25 สิงหาคม 2568 จาก https://www.bbt.go.th/project-detail?hd=8&id=7852

บังอร เบ็ญจาธิกุล และคณะ. (2566). การมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี. วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 5(2), 113-128.

พระราชบัญญัติเทศบาล. (2496). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 70 ตอนที่ 14 หน้า 222 (17 กุมภาพันธ์ 2496).

ยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 1 (13 ตุลาคม 2561).

วรนาถ พรหมสวน และขนิษฐา นันทบุตร. (2561). การเสริมความเข้มแข็งของทุนทางสังคมของชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุ. วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ, 41(2), 90-98.

อุทัยทิพย์ จันทร์เพ็ญ และคณะ. (2568). ทุนทางสังคมและปัจจัยที่สัมพันธ์กับทุนทางสังคมในการดูแลผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง. วารสารแพทย์นาวี, 25(2), 294-311.

A1 ผู้บริหารเทศบาล. (12 ก.ย. 2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น. (ชนะศึก วิเศษชัย, ผู้สัมภาษณ์)

Cornwall, A. & Coelho, V. S. (2017). Spaces for Change? The Politics of Participation in New Democratic Arenas. London: Zed Books.

E1 ผู้สูงอายุ. (12 ก.ย. 2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น. (ชนะศึก วิเศษชัย, ผู้สัมภาษณ์)

E3 ผู้สูงอายุ. (12 ก.ย. 2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น. (ชนะศึก วิเศษชัย, ผู้สัมภาษณ์)

E4 ผู้สูงอายุ. (12 ก.ย. 2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น. (ชนะศึก วิเศษชัย, ผู้สัมภาษณ์)

E6 ผู้สูงอายุ. (16 ก.ย. 2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น. (ชนะศึก วิเศษชัย, ผู้สัมภาษณ์)

E7 ผู้สูงอายุ. (16 ก.ย. 2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น. (ชนะศึก วิเศษชัย, ผู้สัมภาษณ์)

E8 ผู้สูงอายุ. (16 ก.ย. 2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น. (ชนะศึก วิเศษชัย, ผู้สัมภาษณ์)

Foucault, M. (2023). POWER/KNOWLEDGE: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977. New York: Pantheon Books.

L1 ผู้นำชุมชน. (15 ก.ย. 2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น. (ชนะศึก วิเศษชัย, ผู้สัมภาษณ์)

L2 ผู้นำชุมชน. (15 ก.ย. 2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น. (ชนะศึก วิเศษชัย, ผู้สัมภาษณ์)

Lasswell, H. D. (2018). Politics: Who Gets What, When, How. London: Papamoa Press.

Lukes, S. (2021). Power: A Radical View. (3rd ed.). London: Bloomsbury Academic.

O1 เจ้าหน้าที่เทศบาล. (15 ก.ย. 2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น. (ชนะศึก วิเศษชัย, ผู้สัมภาษณ์)

O2 เจ้าหน้าที่เทศบาล. (15 ก.ย. 2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น. (ชนะศึก วิเศษชัย, ผู้สัมภาษณ์)

Putnam, R. D. & Garrett, S. R. (2021). The Upswing: How America Came Together a Century Ago and How We Can Do It Again. New York: Simon & Schuster.

Rangan, H. et al. (2017). Reflections on John Friedmann’s Contributions to Planning Theory and Practice. New York: Routledge.

บทความวิจัย

การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย*

STRUCTURAL EQUATION MODELING ANALYSIS OF INTEGRATED DIGITAL MARKETING COMMUNICATIONS INFLUENCING CUSTOMER SATISFACTION AND REVISIT INTENTION OF MICHELIN-STARRED RESTAURANTS IN THAILAND

สาวิกา ลิมปะสุวัณณะ*, อภิญญา สุพิชญ์

Savica Limpasuvanna*, Apinya Supich

คณะอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม ประเทศไทย

Faculty of Hospitality Industry, Kasetsart University Kamphaeng Saen, Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author E-mail: savica.l@ku.th

*Tel: 091-978-9165

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาและตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย และ 2) ศึกษาอิทธิพลของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ ในประเทศไทย กลุ่มตัวอย่าง คือ ลูกค้าที่เคยใช้บริการร้านอาหารระดับมิชลินสตาร์ และเคยใช้บริการมากกว่า 1 ครั้งขึ้นไป จำนวน 440 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่มีค่า IOC ระหว่าง 0.60 - 1.00 และค่าความเชื่อถือได้ระหว่าง 0.85 - 0.89 การวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า 1) โมเดลสมการโครงสร้างของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลและความพึงพอใจของลูกค้า ที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทยที่พัฒนาขึ้น มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่า χ^2 = 53.77, df = 47, p = 0.78, χ^2/ df = 1.14, RMSEA = 0.02, RMR = 0.01, CFI = 0.99, GFI = 0.97, AGFI = 0.96 และ 2) การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลมีอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลรวมต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย และการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลมีอิทธิพลทางอ้อมต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทยผ่านความพึงพอใจของลูกค้า

คำสำคัญ: การสื่อสารทางการตลาด, ความพึงพอใจ, ความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำ

* Received 31 March 2026; Revised 16 April 2026; Accepted 26 April 2026

Abstract

The objectives of this research were to 1) Develop and validate the consistency of a Structural Equation Model regarding Integrated Digital Marketing Communications and its influence on customer satisfaction and revisit intention among Michelin-starred restaurant customers in Thailand with the empirical data. and 2) The influence ofpk; gdbo Integrated Digital Marketing Communications and its influence on customer satisfaction and revisit intention among Michelin-starred restaurant customers in Thailand. The sample consisted of 440 customers who had visited Michelin-starred restaurants more than once. The research instrument was a 5-point Likert scale questionnaire with an Index of Item-Objective Congruence (IOC) ranging from 0.60 to 1.00 and a reliability coefficient between 0.85 and 0.89. Data were analyzed using Mean, Standard Deviation and Structural Equation Modeling (SEM). The research findings revealed that: 1) The structural equation model of integrated digital marketing communications and customer satisfaction influencing the revisit intention of Michelin-starred restaurant customers in Thailand was consistent with the empirical data were as follows; χ^2 = 53.77, df = 47, p = 0.78, χ^2/ df = 1.14, RMSEA = 0.02, RMR = 0.01, CFI = 0.99, GFI = 0.97, AGFI = 0.96 and 2) Integrated digital marketing communications had significant direct and total effects on the revisit intention of Michelin-starred restaurant customers. Furthermore, integrated digital marketing communications exerted a significant indirect effect on revisit intention through the mediation of customer satisfaction.

Keywords: Marketing Communication, Customer Satisfaction, Revisit Intention

บทนำ

มิชลินสตาร์เป็นร้านอาหารที่มีความสำคัญและมีความโดดเด่นสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปลิ้มลองรสชาติอาหาร วิธีการปรุงอาหารในร้านอาหาร รวมไปถึงมิชลินสตาร์มีคู่มือมิชลินไกด์ที่ได้รับการยอมรับทั้งจากนักชิมอาหารและพ่อครัวทั่วโลก ในปัจจุบันมีการประเมินร้านอาหารไปมากกว่า 30,000 แห่ง ใน 30 กว่าประเทศ มียอดจำหน่ายทั่วโลกมากกว่า 30 ล้านเล่มมิชลินไกด์เกิดขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1900 โดยบริษัทยางรถยนต์มิชลินที่ประเทศฝรั่งเศส (เปรมฤดี ชัยรุ่งเรืองสิน, 2562) ซึ่งมีการส่งผู้เชี่ยวชาญด้านอาหารไปชิมอาหารในร้านอาหารต่าง ๆ และจะมีการมอบดาวให้กับร้านอาหารที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานไว้ 3 ระดับ คือ ร้านอาหารที่ได้รับรางวัลระดับ 1 ดาว ถือว่าเป็นร้านที่ดีมากในประเภทอาหารเดียวกันร้านอาหารที่ได้รับรางวัลระดับ 2 ดาว ถือว่าเป็นร้านอาหารที่ดีเลิศคุ้มค่ากับการเดินทางมารับประทานและร้านอาหารที่ได้รับรางวัลระดับ 3 ดาว ถือว่าเป็นร้านอาหารที่ยอดเยี่ยมเกินความคาดหวังของผู้มารับประทานอาหาร (เจริญชัย เอกมาไพศาล และบุษกร จุลบรรยงค์, 2562) ซึ่งในปี พ.ศ. 2567 มีจำนวนร้านอาหารที่ได้รับคัดเลือกและจัดอันดับในคู่มือมิชลิน ไกด์ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ภูเก็ต และพังงา ซึ่งในปัจจุบันการเติบโตของธุรกิจยังอยู่บนพื้นฐานของความระมัดระวัง โดยคาดว่า ในปี 2567 ธุรกิจร้านอาหารน่าจะเติบโต 2.7% - 4.5% จากปี 2565 (ขณะที่ปี 2568

คาดว่ามีการขยายตัว 12.9%) หรือมีมูลค่า 4.18 - 4.25 แสนล้านบาท มูลค่ารวมจะยังต่ำกว่าก่อนโควิด เป็นผลจากความท้าทายในการฟื้นตัวของร้านอาหารประเภท Full Service ขณะที่แม้การฟื้นตัวของรายได้ Street Food ที่มีหน้าร้าน และ Limited Service อาจกลับไปสูงกว่าก่อนโควิดได้ แต่การรักษาความสามารถในการทำกำไรจะยังเป็นโจทย์ต่อเนื่อง ในปี 2567 มูลค่าธุรกิจร้านอาหารยังขยายตัวได้ต่อเนื่อง แต่ในอัตราที่ชะลอลง โดยการฟื้นตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการทยอยกลับมาของนักท่องเที่ยวต่างชาติ หนุนร้านอาหารประเภท Street Food ที่มีหน้าร้าน และร้านอาหารที่ให้บริการจำกัด (Limited Service) ในพื้นที่ท่องเที่ยวและในศูนย์การค้า ศูนย์วิจัยกสิกรไทย มองว่า ในปี 2568 รายได้ของธุรกิจร้านอาหารมีแนวโน้มเติบโตต่อเนื่อง แต่เป็นอัตราการเติบโตที่ชะลอตัวลง และการฟื้นตัวจะมีปัจจัยเฉพาะของประเภทของการให้บริการ ร้านอาหารและเฉพาะพื้นที่ โดยกลุ่มร้านอาหารที่ให้บริการจำกัด (Limited Service) ร้านอาหารในพื้นที่ท่องเที่ยว ร้านอาหารในศูนย์การค้ามีโอกาสฟื้นตัวได้ดี (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2568)

ดังที่กล่าวมาข้างต้นด้วยเหตุนี้ผู้ประกอบการร้านอาหารมิชลินสตาร์จะต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาร้านให้มีมาตรฐานและมีคุณภาพอย่างยั่งยืน เพราะการที่ลูกค้าตัดสินใจกลับเข้ามาใช้บริการซ้ำอีกครั้ง ย่อมมีเหตุผลที่หลากหลายและแตกต่างกันออกไปอย่างสิ้นเชิง เหตุผลที่ทำให้ลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวตัดสินใจกลับเข้ามาใช้บริการซ้ำอีกครั้งนั้น อาจเกิดจากทัศนคติและความพึงพอใจส่วนตัว และจุดเด่นของร้านอาหารแต่ละร้านที่ให้ความใส่ใจเป็นพิเศษ เช่น นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ของทางร้าน มีวัตถุดิบที่สดใหม่ การปรุงอาหารถูกหลักตามโภชนาการ รสชาติอาหารอร่อย ถูกปากที่เกิดจากความพิถีพิถันของเชฟแต่ละคนที่ปรุงแต่งด้วยความทุ่มเท ความสดใหม่ที่มาจากความใส่ใจในเรื่องของประโยชน์จากอาหาร หน้าตาของอาหารที่เกิดจากความประณีต ความแปลกใหม่ที่สามารถก่อเกิดจากการรังสรรค์และความคิดสร้างสรรค์ มีนวัตกรรมการบริการ เช่น มีบริการ Self-Service สั่งอาหารผ่านหน้าจอ เครื่องเรียกคิวไร้สาย ระบบขายหน้าร้าน (Point of Sale) และการบริการของพนักงานในร้านที่มีความใส่ใจที่จะบริการเพื่อให้ลูกค้า พึงพอใจได้รับประสบการณ์ที่ดี บรรยากาศภายในร้านที่มาจากการสร้างสรรค์ผลงานช่วยกันเพื่อให้ได้ร้านที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เพื่อดึงดูดลูกค้าให้กลับมาใช้บริการ เป็นต้น (กมลรัตน์ สิทธิสังข์ และศิรวิทย์ ศิริรักษ์, 2567)

ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่ต้องการศึกษาโมเดลสมการโครงสร้างการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้า มิชลินสตาร์ในประเทศไทย รวมถึงผู้ประกอบการสามารถนำตัวแปรดังกล่าวที่ส่งผลต่อกลับมาใช้ซ้ำของร้านอาหารมิชลินสตาร์ไปสร้างเป็นแนวทางหรือ กลยุทธ์การพัฒนาเกี่ยวกับการสื่อสารตลาด การสร้างความพึงพอใจ และการท่องเที่ยวเชิงอาหาร เพื่อยกระดับร้านอาหารไทย รวมถึงอุตสาหกรรมภาค การท่องเที่ยวและบริการของประเทศไทยให้มีคุณภาพส่งเสริมภาพลักษณ์และพัฒนามาตรฐานอาหารไทยสู่ระดับสากล สำหรับกรณีของประเทศไทยอาจจะยังไม่มีผู้ศึกษาในกรณีของมิชลินสตาร์ โดยตรงมาก่อน แต่ส่วนมากจะพบการศึกษาในต่างประเทศ จึงนับได้ว่ามีคุณูปการในส่วนของการนำเสนอเรื่องนี้ต่อสังคมไทยเพื่อให้มีการค้นคว้าและพัฒนาต่อยอดกันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล ที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย กับข้อมูลเชิงประจักษ์

2. ศึกษาอิทธิพลของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อพัฒนาและตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย กับข้อมูลเชิงประจักษ์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ลูกค้าที่เคยใช้บริการร้านอาหารระดับมิชลินสตาร์มากกว่า 1 ครั้งขึ้นไป กลุ่มตัวอย่าง คือ ลูกค้าที่เคยใช้บริการร้านอาหารระดับมิชลินสตาร์ มากกว่า 1 ครั้งขึ้นไป โดยผู้วิจัยได้กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์สำหรับการเลือกตัวอย่างใน การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equations Model: SEM) คือ ขนาดตัวอย่างเท่ากับ 10 - 20 เท่าของพารามิเตอร์ (Joreskog, K. G. & Sorbom, D., 1999); (Hair, J. et al., 2010) สำหรับงานวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ผู้วิจัยจึงใช้ขนาดตัวอย่างสูงสุด 20 เท่า โดยมีตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมด 11 ตัวแปร ดังนั้น ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ต้องใช้อย่างต่ำ จำนวน 220 คน แต่เพื่อให้โมเดลมีความแข็งแกร่งในการทดสอบสมมติฐาน และมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผู้วิจัยจึงใช้กลุ่มตัวอย่างเพิ่มขึ้น 1 เท่า ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 440 คน การสุ่มตัวอย่างของงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบแบบหลายขั้นตอน (Multi Stage Sampling) โดยมีวิธีการสุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย (Sample Random Sampling) เนื่องจากมีขนาดตัวอย่างเท่ากับ 440 ตัวอย่าง จึงใช้การสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่ายตามสัดส่วนการใช้บริการร้านอาหาร มิชลินสตาร์ โดยใช้สัดส่วนการแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ร้านอาหารมิชลินสตาร์ระดับ 1 ดาว 2 ดาว และ 3 ดาว และ 2) การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สำหรับลูกค้าที่เคยใช้บริการร้านอาหารระดับมิชลินสตาร์ในประเทศไทย ใช้บริเวณสถานที่ที่เก็บแบบสอบถามแบบเจาะจง โดยเก็บข้อมูลตามร้านอาหารมิชลินสตาร์ระดับ 1 ดาว 2 ดาว และ 3 ดาว ซึ่งเป็นลูกค้าเคยเดินทางมาใช้บริการมากกว่า 1 ครั้งขึ้นไป จำนวน 440 ตัวอย่าง และเลือกเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างลูกค้าลูกค้าที่เคยใช้บริการร้านอาหารระดับมิชลินสตาร์ สอบถามจนครบตามที่กำหนดไว้ โดยใช้วิธีเจาะจงลูกค้าที่เคยใช้บริการร้านอาหารระดับมิชลินสตาร์กลุ่มเป้าหมายของที่เจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ประกอบด้วย 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) ประกอบด้วย ข้อคำถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อ การศึกษา ประเภทของร้าน

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล (MD) ประกอบด้วย ข้อคำถามเกี่ยวกับการโฆษณาผ่านดิจิทัล การตลาดผ่านสังคมออนไลน์ การประชาสัมพันธ์ผ่านดิจิทัล การส่งเสริมการขายผ่านดิจิทัล การขายโดยพนักงาน ผ่านดิจิทัล และการตลาดทางตรงผ่านดิจิทัล เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าอำนาจจำแนก (Discrimination) ระหว่าง 0.46 - 0.75 และค่า reliability เท่ากับ 0.85

ตอนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับความพึงพอใจของลูกค้า (CS) ประกอบด้วย ข้อคำถามเกี่ยวกับรสชาติอาหาร ความคุ้มค่าของราคา และการบริการของร้านอาหาร เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าอำนาจจำแนก (Discrimination) ระหว่าง 0.34 - 0.70 และค่า reliability เท่ากับ 0.89

ตอนที่ 4 เป็นคำถามเกี่ยวกับความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าร้านอาหารมิชลินสตาร์ในประเทศไทย (RI) ประกอบด้วย ข้อคำถามเกี่ยวกับความเต็มใจที่จะซื้อ การแนะนำต่อผู้อื่น และการกลับมาซื้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าอำนาจจำแนก (Discrimination) ระหว่าง 0.35 - 0.78 และค่า reliability เท่ากับ 0.88

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลัก โดยเริ่มจากการติดต่อประสานงานเพื่อขออนุญาตเข้าพื้นที่จากร้านอาหารกลุ่มเป้าหมาย จากนั้นดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการขอความร่วมมือและความสมัครใจจากกลุ่มตัวอย่างลูกค้าที่เคยใช้บริการร้านอาหารระดับมิชลินสตาร์ และเคยใช้บริการมากกว่า 1 ครั้งขึ้นไป ผู้วิจัยใช้วิธีโดยนำแบบสอบถามไปแจกให้กลุ่มตัวอย่างกรอกข้อมูล และขอรับคืนแบบสอบถามด้วยตนเอง และได้รับการตอบกลับ 440 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยใช้สถิติค่าร้อยละ (Percentage) และค่าความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าความเบ้ (Skewness) อยู่ในช่วง -3 ถึง +3 และค่าความโด่ง (Kurtosis) อยู่ในช่วง -7 ถึง +7 (ยุทธ ไกยวรรณ์, 2563) ส่วนการวิเคราะห์ความเที่ยงตรงของโมเดลสมการโครงสร้างของความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย ที่ศึกษาและค่าอิทธิพลระหว่างตัวแปรในโมเดล ด้วยวิธีการวิเคราะห์อิทธิพล (Path Analysis) แบบมีตัวแปรแฝง (Latent Variable) โดยใช้โปรแกรมลิสเรล 9.10 (อิศรัฏฐ์ รินไธสง, 2568) สมมติฐานการทดสอบในงานวิจัยนี้กำหนดไว้ ดังนี้

H1: การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลมีอิทธิพลทางตรงต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้า

H2: การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลมีอิทธิพลทางตรงต่อความพึงพอใจของลูกค้า

H3: ความพึงพอใจมีอิทธิพลทางตรงต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้า

H4: การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลมีอิทธิพลทางอ้อมต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้า ผ่านความพึงพอใจของลูกค้า

ผลการวิจัย

1. ลูกค้าที่เคยใช้บริการร้านอาหารระดับมิชลินสตาร์ และเคยใช้บริการมากกว่า 1 ครั้งขึ้นไป ส่วนมากเป็นเพศหญิง จำนวน 251 คน คิดเป็นร้อยละ 57.04 เพศชาย จำนวน 189 คน คิดเป็นร้อยละ 42.96 โดยส่วนมากมีอายุอยู่ระหว่าง 21 - 30 ปี จำนวน 165 คน คิดเป็นร้อยละ 37.50 มีอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน/พนักงานองค์กรต่างประเทศ จำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 21.59 มีรายได้ต่อเดือนมากกว่า 35,000 บาท จำนวน 200 คน คิดเป็นร้อยละ 45.45 มีการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 298 คน คิดเป็นร้อยละ 67.72 ประเภทของร้าน 1 ดาว จำนวน 342 คน คิดเป็นร้อยละ 77.78

2. ผลการวิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรสังเกตได้ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรสังเกตได้

ตัวแปร	M	S.D.	การแปลผล	ค่า ความเบ้	ค่า ความโด่ง
ความตั้งในการกลับมาใช้บริการซ้ำ					
ความเต็มใจซื้อ	4.06	0.68	มาก	-0.95	-4.79
การแนะนำต่อผู้อื่น	4.15	0.61	มาก	-1.68	-1.12
การกลับมาซื้อ	4.20	0.65	มาก	-1.77	-4.18
การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล					
การโฆษณาผ่านสื่อดิจิทัล	4.13	0.66	มาก	-1.26	-4.80
การขายโดยใช้พนักงานผ่านสื่อดิจิทัล	4.04	0.68	มาก	-1.11	-4.47
การส่งเสริมการขายผ่านสื่อดิจิทัล	4.09	0.61	มาก	-0.75	-3.27
การให้ข่าวและการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัล	4.06	0.67	มาก	-1.66	-4.27
การตลาดทางตรงผ่านสื่อดิจิทัล	4.08	0.62	มาก	-0.54	-3.48
ความพึงพอใจของลูกค้า					
รสชาติอาหาร	4.18	0.70	มาก	-1.22	-5.16
ความคุ้มค่าของราคา	4.17	0.65	มาก	-1.24	-4.95
การบริการของร้านอาหาร	4.19	0.67	มาก	-1.12	-4.90

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรสังเกตได้ของความตั้งในการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้า มีค่าเฉลี่ย (M) อยู่ระหว่าง 4.06 - 4.20 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) อยู่ระหว่าง 0.61 - 0.68 ตัวแปรด้านการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล มีค่าเฉลี่ย (M) อยู่ระหว่าง 4.04 - 4.13 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) อยู่ระหว่าง 0.61 - 0.68 และตัวแปรด้านความพึงพอใจของลูกค้า มีค่าเฉลี่ย (M) อยู่ระหว่าง 4.17 - 4.19

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) อยู่ระหว่าง 0.65 - 0.70 เมื่อค่าความเบ้ พบว่า มีค่าอยู่ในช่วง -1.77 ถึง -0.54 และค่าความโด่งมีค่าอยู่ในช่วง -5.16 ถึง -1.12 อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าข้อมูลของตัวแปรสังเกตได้มีการแจกแจงข้อมูลแบบปกติ

3. ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Coefficient; r) ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ทุกตัวแปรมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาค่า Bartlett's Test of Sphericity เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร มีค่าเท่ากับ 14,043.763 (P < .000) แสดงว่าตัวแปรทั้ง 11 ตัว มีความสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ การประเมินความเหมาะสมของข้อมูลโดยวิเคราะห์ค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) เท่ากับ 0.860

4. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความตรงและน้ำหนักความสำคัญของโมเดลสมการโครงสร้างการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย

ตัวแปรแฝง	ตัวแปรสังเกตได้	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ					
		Loading	SE	t	R^2	AVE	CR
การสื่อสาร การตลาดแบบ	MD1	0.87**	<-->	<-->	0.63	0.72	0.92
บูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล (MD)	MD2	0.88**	0.06	20.44	0.69		
	MD3	0.83**	0.06	24.21	0.49		
	MD4	0.84**	0.05	23.51	0.52		
	MD5	0.85**	0.05	24.66	0.65		
ความพึงพอใจ (CS)	CS1	0.84**	<-->	<-->	0.67	0.72	0.88
	CS2	0.86**	0.05	24.92	0.69		
	CS3	0.85**	0.05	26.74	0.75		
ความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำ (RI)	RI1	0.88**	<-->	<-->	0.68	0.75	0.90
	RI2	0.90**	0.06	24.95	0.70		
	RI3	0.92**	0.06	25.26	0.72		

χ^2 = 53.77, df = 47, p = 0.78, χ^2/ df = 1.14, RMSEA = 0.02, RMR = 0.01, CFI = 0.99, GFI = 0.97, AGFI = 0.96

หมายเหตุ: **p < .01, b_{sc} หมายถึง ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน เครื่องหมาย <--> หมายถึง พารามิเตอร์บังคับจึงไม่รายงานผลค่า SE และ t

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย พบว่า ค่า χ^2 = 53.77, df = 47 และค่า p-value = 0.78 กล่าวคือ ค่า χ^2 แตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อีกทั้งค่า ดังนี้ RMSEA = 0.02 และ RMR = 0.01 ซึ่งมีค่า เข้าใกล้ 0 ค่าดัชนี GFI = 0.97 และ

AGFI = 0.96 มีค่าเข้าใกล้ 1 และ χ^2/ df = 1.14 มีค่าน้อยกว่า 2 แสดงว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงทุกตัวมีค่าเป็นบวก และแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายในมีน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด คือ ตัวแปรด้านการกลับมาซื้อ มีน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.92 ส่วนตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายนอกที่มีน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด คือ ตัวแปรด้านการขายโดยใช้พนักงานผ่านสื่อดิจิทัล มีน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.88 ในทางตรงกันข้ามกันตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายในที่มีน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุด คือ ตัวแปรด้านรสชาติอาหาร มีน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.84 ส่วนตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายนอกที่มีน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุด คือ ตัวแปรด้านการส่งเสริมการขายผ่านสื่อดิจิทัล มีน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.83 นอกจากนั้นค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ (R^2) ซึ่งอธิบายความแปรปรวนร่วมของตัวแปรสังเกตได้ภายนอกมีค่าตั้งแต่ 0.52 ถึง 0.69 และตัวแปรสังเกตได้ภายในมีค่าตั้งแต่ 0.67 - 0.72

นอกจากนั้น ยังพบว่า ตัวแปรแฝงมีค่าความเที่ยงสูง (Construct Reliability: CR) อยู่ระหว่าง 0.88 ถึง 0.92 (ค่ามากกว่า 0.60) และค่าความแปรปรวนเฉลี่ยที่สกัดได้สูง (Average Variance Extracted: AVE) ระหว่าง 0.72 ถึง 0.75 (ค่ามากกว่า 0.50)

5. ผลการศึกษาอิทธิพลทางตรง ทางอ้อมและโดยรวมของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย ดังแสดงในตารางที่ 3

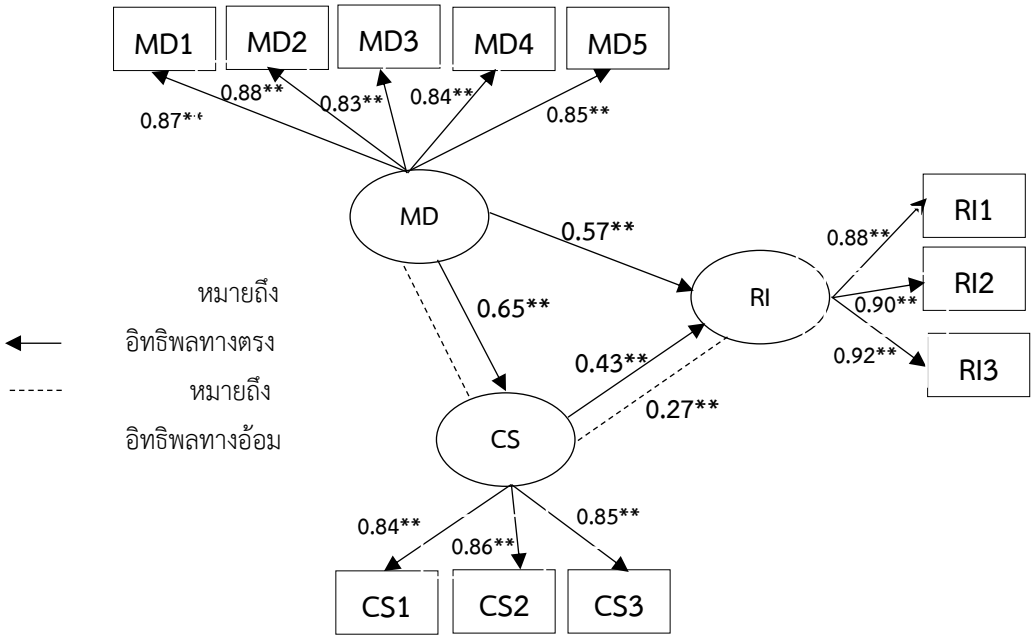
ตารางที่ 3 แสดงค่าอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิผลรวมระหว่างตัวแปรแฝงที่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย

ตัวแปรผล	R^2	อิทธิพล	ตัวแปรเหตุ	
			CS	MD
CS	0.65	อิทธิพลทางตรง	-	0.65**
		อิทธิพลทางอ้อม	-	-
		อิทธิพลรวม	-	0.65**
RI	0.74	อิทธิพลทางตรง	0.43**	0.57**
		อิทธิพลทางอ้อม	-	0.27**
		อิทธิพลรวม	0.43**	0.84**

หมายเหตุ: **p < .01

จากตารางที่ 3 พบว่า ตัวแปรเชิงสาเหตุทั้งหมดในโมเดลมีอิทธิพลทางบวกต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย โดยสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย (RI) (R^2) ได้ร้อยละ 74 เมื่อศึกษาอิทธิพลทางตรง ทางอ้อม และโดยรวมของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย (RI) พบว่า 1) อิทธิพลตรง มี 2 ปัจจัย คือ การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล (MD) และความพึงพอใจของลูกค้า (CS) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.57 และ 0.43 ตามลำดับ ซึ่งเป็นค่าอิทธิพลที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

2) อิทธิพลทางอ้อม มี 1 ปัจจัย คือ การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล (MD) มีอิทธิพลทางอ้อมผ่านความพึงพอใจของลูกค้า (CS) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.27 ซึ่งเป็นค่าอิทธิพลที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 3) อิทธิพลรวม มี 2 ปัจจัย คือ การตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล (MD) และความพึงพอใจของลูกค้า (CS) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.84 และ 0.43 ตามลำดับ ซึ่งเป็นค่าอิทธิพลที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ดังแสดงในภาพที่ 1



ภาพที่ 1 ตรวจสอบความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างเชิงเส้นของการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย

ตารางที่ 4 สรุปสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย	Coef.	t-test	สรุป
H1: MD มีอิทธิพลทางตรงต่อ RI	0.57	11.72**	สอดคล้อง
H2: MD มีอิทธิพลทางตรงต่อ CS	0.65	12.44**	สอดคล้อง
H3: CS มีอิทธิพลทางตรงต่อ RI	0.43	10.52**	สอดคล้อง
H4: MD มีอิทธิพลทางอ้อมต่อ RI ผ่าน CS	0.27	5.12**	สอดคล้อง

หมายเหตุ: **p < .01

จากตารางที่ 4 พบว่า โมเดลสมการโครงสร้างเชิงเส้นของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าร้านอาหารมิชลินสตาร์ในประเทศไทย ด้านความสอดคล้อง พบว่า ผลการทดสอบสมมุติฐานทั้ง 4 สมมุติฐานมีความสอดคล้องของตัวแปรสาเหตุมีอิทธิพลเชิงบวกต่อ ตัวแปรความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าร้านอาหารมิชลินสตาร์ในประเทศไทย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าผลการวิจัยครั้งจึงมีความสอดคล้องตามสมมติฐานกรอบแนวคิดการวิจัยทั้งหมด

อภิปรายผล

จากการวิจัยโมเดลสมการโครงสร้างการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทยที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์และหลักฐานทางวิชาการจำนวนมาก ดังนี้

1. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้า มิชลินสตาร์ในประเทศไทยกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า χ^2 = 53.77, df = 47, p = 0.78, χ^2/ df = 1.14 RMSEA = 0.02, RMR = 0.01, CFI = 0.99, GFI = 0.99, AGFI = 0.99 ซึ่งมีค่าสถิติความสอดคล้องกลมกลืนอยู่ในช่วงที่ยอมรับได้ แสดงว่าโมเดลสมมติฐานโมเดลสมการโครงสร้างการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทยมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งดัชนีที่ใช้ในการตรวจสอบความสอดคล้องหรือความกลมกลืนของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (พูลพงศ์ สุขสว่าง, 2563)

2. การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล และความพึงพอใจของลูกค้าที่ใช้บริการมีอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลรวมต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย ทั้งนี้ร้านมิชลินสตาร์ได้มีการคิดค้นและพัฒนากระบวนการ เทคโนโลยี หรือวิธีการใหม่ ๆ ที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ความคุ้มค่า และการเข้าถึงบริการของร้านอาหาร การปรับปรุงพัฒนารสชาติอาหาร การบริการที่เป็นมิตร การบริหารจัดการร้านอาหาร การจัดสภาพแวดล้อมที่ทำให้ลูกค้าเกิดความ พึงพอใจ ซึ่งเป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์และพัฒนามาตรฐานอาหารไทยสู่ระดับสากล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นันท์นลิน ม่านสะอาด ที่ได้ปัจจัยที่มีผลต่อความตั้งใจกลับมาบริโภคร้านอาหารมิชลินไกด์ ร้านเดิมของประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารการตลาดและนวัตกรรม การบริการมีอิทธิพลต่อความตั้งใจกลับมาบริโภคร้านอาหารมิชลินไกด์ร้านเดิมของประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01 (นันท์นลิน ม่านสะอาด, 2562) ภูริ ชุณห์ขจร ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคที่ใช้บริการร้านอาหารรางวัลมิชลินสตาร์ในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารการตลาด และส่วนประสมทางการตลาดบริกาส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคที่ใช้บริการร้านอาหารรางวัลมิชลินสตาร์ในประเทศไทย อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ภูริ ชุณห์ขจร, 2564) และ กมลรัตน์ สิทธิสังข์ และศิรวิทย์ ศิริรักษ์ ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความ พึงพอใจและความภักดีของผู้บริโภคร้านอาหารริมทางมิชลินไกด์ในจังหวัดภูเก็ต ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารการตลาด คุณภาพการบริการและภาพลักษณ์ตราสินค้ามีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อความ พึงพอใจและส่วนประสมการตลาดบริการ คุณภาพการบริการและภาพลักษณ์ตราสินค้ามีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อความภักดีของผู้บริโภคร้านอาหารริมทางมิชลินไกด์ในจังหวัดภูเก็ต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01 (กมลรัตน์ สิทธิสังข์ และศิรวิทย์ ศิริรักษ์, 2567)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย โมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทยร้อยละ 74 สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของปัจจัย

การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัลและความพึงพอใจส่งผลต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้ามิชลินสตาร์ในประเทศไทย จากผลการวิจัย สามารถนำไปใช้เชิงปฏิบัติ ได้ดังนี้ 1) ผู้ประกอบการในการปรับปรุงพัฒนาคุณภาพของร้านอาหารมิชลินสตาร์ให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าร้านอาหารมิชลินสตาร์ในประเทศไทย และการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดต่อไป และ 2) ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสนับสนุนการจัดทำคลังข้อมูลดิจิทัล ที่รวบรวมวัตถุดิบหรือวัตถุดิบท้องถิ่นที่ร้านมิชลินสตาร์เลือกใช้เพื่อให้ร้านอาหารนำไปใช้สื่อสารการตลาดได้ง่ายขึ้น รวมถึงการดึงอินฟลูเอนเซอร์ระดับโลกมาสร้างเนื้อหาเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวกับร้านมิชลินสตาร์

เอกสารอ้างอิง

กมลรัตน์ สิทธิสังข์ และศิรวิทย์ ศิริรักษ์. (2567). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความภักดีของผู้บริโภคร้านอาหารริมทางมิชลินไกด์ในจังหวัดภูเก็ต. วารสารสมาคมนักวิจัย, 29(3), 101-121.

เจริญชัย เอกมาไพศาล และบุษกร จุลบรรยงค์. (2562). ปัจจัยความสำเร็จของร้านอาหารไทยภายใต้รางวัลมิชลินสตาร์. วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 19(2), 53-81.

นันท์นลิน ม่านสะอาด. (2562). ปัจจัยที่มีผลต่อความตั้งใจกลับมาบริโภคร้านอาหารมิชลินไกด์ร้านเดิมของประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการบริการและการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

เปรมฤดี ชัยรุ่งเรืองสิน. (2562). กลยุทธ์ทางการตลาดของธุรกิจร้านอาหารไทยระดับมิชลินสตาร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวจีน. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พูลพงศ์ สุขสว่าง. (2563). โมเดลสมการโครงสร้าง. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.

ภูริ ชุณห์ขจร. (2564). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคที่ใช้บริการร้านอาหารรางวัลมิชลินสตาร์ในประเทศไทย. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12(2), 145-160.

ยุทธ ไกยวรรณ์. (2563). การวิเคราะห์สถิติหลายตัวแปร SPSS. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2568). ธุรกิจร้านอาหารและร้านเครื่องดื่มปี 68 คาดขยายตัว 4.6% มูลค่าตลาด 657,000 ล้านบาท. เรียกใช้เมื่อ 2 มกราคม 2568 จาก https://www.kasikornresearch.com/th/analysis/k-social-media/Pages/IAO111-Restaurant-Industry-FB-16-12-2024.aspx

อิศรัฏฐ์ รินไธสง. (2568). การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างสำหรับการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 4). สงขลา: นีโอพ้อยท์.

Hair, J. et al. (2010). Multivariate Date Analysis. (7th ed.). New York: Pearson.

Joreskog, K. G. & Sorbom, D. (1999). LISREL 8 User's Guide. Chicago: Scientific Software International.

บทความวิจัย

กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

STRATEGIES FOR DEVELOPING CREATIVE LEADERSHIP OF ADMINISTRATORS IN PRIMARY SCHOOL UNDER THEOFFICE OF THE BASIC EDUCATION COMMISSIONIN THE NORTHEAST

คนึงนิต บุพศิริ*, วาโร เพ็งสวัสดิ์, วันเพ็ญ นันทะศรี
Kanuengnit Bupasiri*, Waro Phengsawat, Wanpen Nantasi
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สกลนคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University, Sakon Nakhon, Thailand
*Corresponding author E-mail: Kaika.kakai2526@gmail.com
*Tel: 098-713-8599

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา 2) พัฒนากลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ 3) ตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์ และ 4) จัดทำคู่มือการใช้กลยุทธ์ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี มี 4 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบ โดยการสังเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน โดยเลือกแบบเจาะจง และประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิอีกกลุ่มหนึ่ง 5 คน ระยะที่ 2 การพัฒนากลยุทธ์ โดยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิอีกกลุ่ม 7 คน โดยเลือกแบบเจาะจง ระยะที่ 3 การตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์ โดยเก็บข้อมูลจากผู้บริหารโรงเรียน 387 คน โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างดำเนินการสุ่มหน่วยตัวอย่างเป็นลำดับขั้น และระยะที่ 4 การจัดทำคู่มือการใช้กลยุทธ์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและค่าสถิติพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1.1) การมีวิสัยทัศน์ 1.2) การมีจินตนาการ 1.3) การมีความยืดหยุ่น 1.4) การมีความคิดสร้างสรรค์ และ 1.5) การทำงานเป็นทีม ทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ 6 พันธกิจ 6 เป้าประสงค์ 7 กลยุทธ์ และ 19 ตัวชี้วัด 3) กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด และ 4) คู่มือการใช้กลยุทธ์ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

* Received 3 March 2026; Revised 26 March 2026; Accepted 26 April 2026

คำสำคัญ: กลยุทธ์การพัฒนา, ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์, ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา

Abstract

This research article aimed to: 1) Study the components of creative leadership of primary school administrators, 2) Develop strategies for enhancing creative leadership, 3) Examine the appropriateness, feasibility, and usefulness of the strategies, and 4) Develop a manual for implementing the strategies. The study employed a mixed-methods research design conducted in four phases. Phase 1 investigated the components of creative leadership through document synthesis and interviews with 5 experts selected by purposive sampling, and the appropriateness of the components was evaluated by another group of 5 experts. Phase 2 focused on developing strategies through a focus group discussion with 7 experts selected by purposive sampling. Phase 3 examined the appropriateness, feasibility, and usefulness of the strategies by collecting data from 387 school administrators using multi-stage sampling. Phase 4 involved developing a manual for strategy implementation evaluated by 5 experts. The research instruments included a document synthesis form, interview forms, and a 5-point rating scale questionnaire, and the data were analyzed using content analysis and basic statistical methods. The results revealed that: 1) The components of creative leadership consisted of five elements: 1.1) Vision, 1.2) Imagination, 1.3) Flexibility, 1.4) Creativity, and 1.5) Teamwork, all of which were rated at the highest level of appropriateness; 2) The strategies for enhancing creative leadership included a visions, 6 missions, 6 goals, 7 strategies, and 19 indicators; 3) The strategies were evaluated at the highest level in terms of appropriateness, feasibility, and usefulness; and 4) The strategy implementation manual was also rated at the highest level of appropriateness overall.

Keywords: Development Strategies, Creative Leadership, Primary School Administrators

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพประชากรและเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ทั้งด้านเทคโนโลยีดิจิทัล เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งส่งผลให้ระบบการศึกษาไทยจำเป็นต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2566) สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ได้สะท้อนข้อจำกัดของการจัดการศึกษาแบบเดิมที่ยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง ทั้งด้านความพร้อมของเทคโนโลยี ศักยภาพดิจิทัลของครูและผู้บริหาร รวมถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2021) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการปฏิรูปการบริหารจัดการศึกษาให้มีความยืดหยุ่นและเท่าทัน

การเปลี่ยนแปลง โดยผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทาง วางแผนกลยุทธ์ พัฒนาครู และบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องอาศัยภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เป็นกลไกสำคัญ โดยเฉพาะโรงเรียนประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เผชิญข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และเทคโนโลยี (อรรถชัย แนวเงินดี, 2564)

งานวิจัยจำนวนมากทั้งในและต่างประเทศชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบภาวะผู้นำที่สามารถตอบสนองต่อความซับซ้อนของบริบทปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำประเภทนี้มักมีลักษณะเด่น เช่น การคิดนอกกรอบ การกล้าตัดสินใจ การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ในการแก้ปัญหา การมองภาพรวมเชิงระบบ และความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจแก่บุคลากรในโรงเรียน (Puccio, G. J. et al., 2011) นอกจากนี้ Robinson, K., Amabile, T. M. ยังยืนยันว่า ผู้นำเชิงสร้างสรรค์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์กรสามารถริเริ่มนวัตกรรมและเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง (Robinson, K., 2015); (Amabile, T. M., 2018) ในบริบทของไทยผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์จะสามารถบริหารโรงเรียนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงรอบด้าน สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ที่เอื้อต่อความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาครูให้สามารถออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในยุคดิจิทัลได้ (เตือนใจ สุนุกุล, 2562) นอกจากนี้ ยังช่วยให้โรงเรียนสามารถรับมือกับความท้าทายอย่างการแข่งขันเชิงวิชาการ ความคาดหวังของผู้ปกครอง และความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีความสามารถในการคิดเชิงระบบ ผสมผสานแนวความคิดใหม่ ๆ ให้เข้ากับโครงสร้างการทำงานแบบเดิม และสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ทั้งชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชน เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีความทันสมัยและยั่งยืน (Leithwood, K. & Jantzi, D., 2019)

แม้โรงเรียนประถมศึกษาในประเทศไทยจะมีความพยายามพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง แต่พบว่า โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกว่าครึ่งหนึ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งมีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 120 คน และส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ชนบท โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมักจะประสบปัญหาครูไม่ครบชั้น ขาดแคลนสื่อการเรียนรู้ และข้อจำกัดด้านงบประมาณ นอกจากนี้ ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า คะแนนเฉลี่ยของผู้เรียนในหลายรายวิชายังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ประมาณ 41.64 คะแนน ภาษาอังกฤษ 33.49 คะแนน และคณิตศาสตร์ 29.21 คะแนน ซึ่งต่ำกว่าระดับร้อยละ 50 ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนและการบริหารจัดการศึกษา (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน), 2567) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาโรงเรียนให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มุ่งพัฒนาผู้บริหารให้เป็นผู้นำเชิงสร้างสรรค์ สามารถนำนโยบายสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีทักษะในการบริหารสถานการณ์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2565) ซึ่งสอดรับโดยตรงกับความจำเป็นในการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากเหตุผลดังกล่าว ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา นับว่าเป็นกลไกสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนและผลักดันให้เกิดการพัฒนาการจัดการศึกษาในสถานศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลและแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ให้มีการพัฒนาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลและความสำเร็จของการบริหารโรงเรียนทั้งในด้านการคิดเชิงกลยุทธ์ การตัดสินใจ การบริหารคน การสร้างนวัตกรรม ตลอดจนสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์กรการศึกษาอันเป็นประโยชน์ต่อทางราชการต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา
2. เพื่อพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. เพื่อจัดทำคู่มือการใช้กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา

1.1 การสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา โดยกำหนดกรอบเนื้อหาในการสังเคราะห์เอกสารตามแนวคิดของนักวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำนวน 10 แหล่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสังเคราะห์เอกสาร ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการโดยการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการกำหนดองค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการ และพฤติกรรมบ่งชี้ขององค์ประกอบ การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร โดยจัดระเบียบข้อมูล จัดกลุ่มสาระสำคัญ และสังเคราะห์องค์ประกอบที่ปรากฏในแหล่งข้อมูล จากนั้นนำผลการสังเคราะห์ลงในตารางสังเคราะห์องค์ประกอบ พร้อมทั้งแจกแจงความถี่และสรุปผลโดยใช้ความถี่ตั้งแต่ 5 ขึ้นไป ซึ่งเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 50 ของความถี่ทั้งหมด เพื่อให้ได้องค์ประกอบที่คัดสรร สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าความถี่ และร้อยละ

1.2 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามคุณสมบัติที่กำหนด ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 1 คน ขนาดกลาง จำนวน 2 คน และขนาดใหญ่ จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียน ขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยร่างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและนำร่างแบบสัมภาษณ์ให้ประธานกรรมการและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมของการใช้ภาษาและความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์ ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะและจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ โดยขอหนังสือราชการจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เพื่อขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำเครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์ด้วยตนเอง การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

1.3 การประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย อาจารย์ระดับอุดมศึกษา จำนวน 2 คน ผู้บริหารการศึกษา จำนวน 1 คน และผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 2 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเพื่อประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบ ขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ นำองค์ประกอบที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารและจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ มาร่างแบบสอบถามและนำร่างแบบสอบถามให้ประธานกรรมการและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้องความเหมาะสมของการใช้ภาษาและความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์ ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะและจัดพิมพ์แบบสอบถาม การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม โดยขอหนังสือราชการจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เพื่อขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล นำแบบสอบถามไปมอบให้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 5 คน ด้วยตนเอง เพื่อประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบ และนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนต่อไป การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. การพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.1 สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง โอกาสแรงบันดาลใจ และผลลัพธ์ของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้ทรงคุณวุฒิอีกกลุ่มหนึ่ง จำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ขนาดเล็ก จำนวน 1 คน ขนาดกลาง จำนวน 2 คน และขนาดใหญ่ จำนวน 2 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับจุดแข็ง โอกาส แรงบันดาลใจ และผลลัพธ์ของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ นำองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์มาใช้เป็นกรอบในการตั้งคำถามในการหาจุดแข็ง โอกาส แรงบันดาลใจ และผลลัพธ์ของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร่างแบบสัมภาษณ์ และนำร่างแบบสัมภาษณ์ให้ประธานกรรมการและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมของการใช้ภาษาและความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์ ปรับปรุงแบบสอบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะ และจัดพิมพ์

แบบสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยขอหนังสือราชการจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เพื่อขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 5 คน ด้วยตนเอง การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำผลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

2.2 พัฒนากลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ด้วยกระบวนการ SOAR Analysis นำเสนอกลยุทธ์เบื้องต้นต่อประธานกรรมการและคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณาความถูกต้องและความเหมาะสมของการใช้ภาษา ก่อนจะนำร่างที่ผ่านการตรวจสอบมาพัฒนาต่อเป็นกลยุทธ์ที่สมบูรณ์ โดยได้รับการตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ทำการสนทนากลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ อาจารย์ระดับอุดมศึกษา จำนวน 2 คน ผู้บริหารการศึกษา จำนวน 2 คน ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 3 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ใช้สำหรับบันทึกข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิในการพัฒนากลยุทธ์ การเก็บรวบรวมข้อมูล ขอหนังสือราชการจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เพื่อขอความอนุเคราะห์เรียนเชิญผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ทั้งนี้ ก่อนการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้นำเสนอถึงที่มาและความสำคัญของการวิจัย ขั้นตอนการดำเนินการและนำเสนอร่างกลยุทธ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในแต่ละประเด็นของร่างกลยุทธ์ สรุปผลการสนทนากลุ่ม เสนอต่อประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ เพื่อให้ได้กลยุทธ์ที่มีความสมบูรณ์ การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

3. การตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีการศึกษา 2568 จำนวน 12,114 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) มีรายละเอียด ดังนี้ ใช้จังหวัดเป็นหน่วยในการสุ่ม โดยใช้วิธีสุ่มอย่างง่ายด้วยการจับสลากใช้เกณฑ์ร้อยละ 50 ของจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากนั้นใช้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเป็นหน่วยในการสุ่ม โดยใช้วิธีสุ่มอย่างง่ายด้วยการจับสลากใช้เกณฑ์ร้อยละ 30 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในแต่ละจังหวัด จากนั้นใช้โรงเรียนเป็นหน่วยในการสุ่ม โดยใช้วิธีสุ่มอย่างง่ายด้วยการจับสลากใช้เกณฑ์ร้อยละ 12 ของโรงเรียนประถมศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ดังนั้น จะได้โรงเรียน จำนวน 387 โรงเรียน เลือกแบบเจาะจงซึ่งจะได้กลุ่มตัวอย่างผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 387 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์ ขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยนำรายละเอียดในกลยุทธ์มาเป็นประเด็นคำถาม สร้างแบบสอบถามแล้วนำร่างแบบสอบถามดังกล่าว เสนอประธานกรรมการและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและการใช้ภาษา นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำหนังสือเรียนผู้อำนวยการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครเพื่อทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปยังผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ออกหนังสือแจ้งขอความร่วมมือจากโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างให้ช่วยอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4. การจัดทำคู่มือการใช้กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ จำนวน 1 คน ผู้บริหารการศึกษา จำนวน 1 คน และผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 3 คนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของคู่มือการใช้กลยุทธ์ ขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยนำรายละเอียดคู่มือการใช้กลยุทธ์มาเป็นประเด็นคำถาม สร้างแบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของคู่มือการใช้กลยุทธ์ แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) นำร่างแบบสอบถามเสนอประธานกรรมการและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณาความถูกต้องและความเหมาะสมของการใช้ภาษา นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของคู่มือการใช้กลยุทธ์ การเก็บรวบรวมข้อมูล ขอหนังสือราชการจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เพื่อขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีวิสัยทัศน์ 2) การมีจินตนาการ 3) การมีความยืดหยุ่น 4) การมีความคิดสร้างสรรค์ และ 5) การทำงานเป็นทีม และจากการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า ทุกองค์ประกอบ มีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$= 4.77, S.D. = 0.14)

2. กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ 6 พันธกิจ 6 เป้าประสงค์ 7 กลยุทธ์ และ 19 ตัวชี้วัด โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของผู้บริหารให้สามารถบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาโรงเรียนร่วมกัน การนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติโดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพอย่างเป็นระบบตามวงจรคุณภาพ (PDCA) เพื่อให้เกิดการติดตามประเมินผลและปรับปรุงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ กลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมทางการบริหาร การทำงานร่วมกันของบุคลากร และการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน

3. ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ความเหมาะสมของกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.70, S.D. = 0.30) กลยุทธ์ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ กลยุทธ์ที่ 3 ส่งเสริมการสร้างและพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาและการบริหารจัดการเพื่อพัฒนางาน ตนเองและวิชาชีพ กลยุทธ์ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ กลยุทธ์ที่ 7 พัฒนาระบบการบริหารจัดการคุณภาพการเรียนรู้โดยมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

3.2 ความเป็นไปได้ของกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.30) กลยุทธ์ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ กลยุทธ์ที่ 1 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการสร้างและขับเคลื่อนวิสัยทัศน์โรงเรียนอย่างเป็นระบบ กลยุทธ์ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ กลยุทธ์ที่ 6 สร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งความไว้วางใจและความร่วมมือ โดยส่งเสริมการสื่อสารที่โปร่งใส เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ที่ดี มีความน่าเชื่อถือ และความเข้มแข็งของโรงเรียน

3.3 ความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.70, S.D. = 0.29) กลยุทธ์ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ กลยุทธ์ที่ 1 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการสร้างและขับเคลื่อนวิสัยทัศน์โรงเรียนอย่างเป็นระบบ กลยุทธ์ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ กลยุทธ์ที่ 6 สร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งความไว้วางใจและความร่วมมือ โดยส่งเสริมการสื่อสารที่โปร่งใส เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ที่ดี มีความน่าเชื่อถือ และความเข้มแข็งของโรงเรียน

4. คู่มือการใช้กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.60, S.D. = 0.11) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านการนำไปใช้ ด้านรูปเล่มของคู่มือ และด้านเนื้อหาของคู่มือตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ การมีจินตนาการ การมีความยืดหยุ่น การมีความคิดสร้างสรรค์ และการทำงานเป็นทีม จากผลการวิจัยที่ออกมาเช่นนี้เนื่องจากองค์ประกอบดังกล่าวได้จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบ ซึ่งผลการประเมินในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยการมีวิสัยทัศน์มีความเหมาะสมมากที่สุด สะท้อนว่าผู้บริหารโรงเรียนยุคใหม่ต้องสามารถกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียนได้อย่างชัดเจน ส่วนการมีความยืดหยุ่น มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดแต่ยังอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงถึงความจำเป็นในการปรับตัวและเปิดรับความคิดเห็นที่หลากหลาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพ์ศนิตา จึงสุทธิวงษ์ ที่ได้ศึกษาเรื่อง โปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักวิชาการศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์มี 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) ด้านความยืดหยุ่น 2) ด้านการมีวิสัยทัศน์ 3) ด้านการจินตนาการสู่ความคิดสร้างสรรค์ 4) ด้านการมุ่งความสำเร็จ และ 5) ด้านความน่าเชื่อถือ (พิมพ์ศนิตา จึงสุทธิวงษ์, 2563)

2. ผลการพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า กลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นมีทั้งหมด 7 กลยุทธ์ ดังนี้

2.1 กลยุทธ์ที่ 1 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการสร้างและขับเคลื่อนวิสัยทัศน์โรงเรียนอย่างเป็นระบบ เป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนถึงบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการเปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนได้ร่วมคิด ร่วมกำหนด และร่วมดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายของโรงเรียนไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับ วันทนี ปรือทอง ที่กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อให้ทุกคนในสถานศึกษามีความรู้สึกผูกพันและเดินหน้าปฏิบัติงานในทิศทางเดียวกัน (วันทนี ปรือทอง, 2567)

2.2 กลยุทธ์ที่ 2 ขับเคลื่อนวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ร่วมกันในบรรยากาศที่เป็นมิตรและสร้างสรรค์ เป็นกลยุทธ์ที่เสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียน เนื่องจากผู้บริหารมีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแบ่งปันประสบการณ์ และการพัฒนานวัตกรรมอย่างต่อเนื่องในบรรยากาศที่เป็นมิตรและสร้างสรรค์ สอดคล้องกับ นิสรา ใจซื่อ ที่กล่าวว่า องค์การแห่งการเรียนรู้มีความสำคัญกับการดำเนินงานขององค์การต่าง ๆ เนื่องจากในสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้องค์กรต้องมีการเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเพื่อสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องและเติบโต (นิสรา ใจซื่อ, 2564)

2.3 กลยุทธ์ที่ 3 ส่งเสริมการสร้างและพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาและการบริหารจัดการเพื่อพัฒนางาน ตนเองและวิชาชีพ เป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนบทบาทของผู้บริหารในการกระตุ้นให้บุคลากรคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมด้านการจัดการเรียนรู้และการบริหารงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพองค์กรและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน สอดคล้องกับ เฉลิมพล ดีสวัสด์ และธีระภาพ เพชรมาลัยกุล ที่กล่าวว่า ผู้บริหารที่เปิดโอกาสให้ครูมีอิสระทางความคิดส่งเสริมให้ครูสามารถประยุกต์วิธีการปฏิบัติงานได้อย่างหลากหลาย จะนำไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมที่มีคุณค่าในการจัดการศึกษาในสถานศึกษา (เฉลิมพล ดีสวัสด์ และธีระภาพ เพชรมาลัยกุล, 2567)

2.4 กลยุทธ์ที่ 4 พัฒนากระบวนการบริหารจัดการปัญหาและการปรับตัวขององค์กรอย่างเป็นระบบด้วยการใช้สติปัญญาและประสบการณ์ร่วมกันของทีมงาน เป็นกลยุทธ์ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของผู้บริหารในสภาวการณ์ที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายในบริบทของการศึกษาในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผู้บริหารโรงเรียน ที่ไม่เพียงแต่ต้องมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจอย่างรอบคอบเท่านั้น แต่ยังต้องสามารถใช้สติปัญญาและประสบการณ์ร่วมกันของบุคลากรในองค์กรในการปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ เตือนใจ สุนุกุล ที่กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความรู้ความสามารถในการส่งเสริมและแนะนำกระบวนการใหม่ ๆ อย่างเป็นระบบ โดยวิธีการใหม่ ๆ พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงร่วมกันในกระบวนการเชิงริเริ่มสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาและดำเนินงานตามสถานการณ์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และมีความสามารถในการปรับตัวอย่างยืดหยุ่นต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เตือนใจ สุนุกุล, 2562)

2.5 กลยุทธ์ที่ 5 ส่งเสริมการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมตามวงจรคุณภาพ (PDCA) ให้มีความยืดหยุ่นทันต่อการเปลี่ยนแปลง และให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นกลยุทธ์ที่มุ่งพัฒนาระบบบริหารจัดการภายในโรงเรียนโดยใช้กระบวนการ PDCA (Plan-Do-Check-Act) เพื่อให้การดำเนินงานมีความเป็นระบบ โปร่งใส และสามารถปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน

การตัดสินใจ การดำเนินงาน และการประเมินผล เพื่อเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน สอดคล้องกับ กุลธิดา ซุ่นอินทร์ ที่กล่าวว่า การบริหารงานโดยใช้วงจรคุณภาพ (PDCA) ช่วยให้การบริหารจัดการเป็นระบบ มีการวางแผน ปฏิบัติ ตรวจสอบ และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง และไม่เพียงสร้างกรอบการทำงานที่ชัดเจนและต่อเนื่อง แต่ยังช่วยให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการวางแผน ปฏิบัติ และปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ทำให้การพัฒนาผู้เรียนสอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการจริงของนักเรียน รวมทั้งเอื้อต่อการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในทุกกลุ่มสาระอย่างยั่งยืน (กุลธิดา ซุ่นอินทร์, 2568)

2.6 กลยุทธ์ที่ 6 สร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งความไว้วางใจและความร่วมมือ โดยส่งเสริมการสื่อสารที่โปร่งใส เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ที่ดี มีความน่าเชื่อถือและความเข้มแข็งของโรงเรียน เป็นกลยุทธ์ที่มุ่งเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีเอกภาพภายใต้บรรยากาศแห่งความไว้วางใจและความโปร่งใส สอดคล้องกับ นครินศร์ จับจิตต์ ที่กล่าวว่า ผู้บริหารมีการส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรักและความสามัคคีร่วมกันภายในสถานศึกษาอยู่ไว้วางใจบุคลากรทุกคนและทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความรู้สึกว่าบุคลากรทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสถานศึกษามีความภาคภูมิใจในการปฏิบัติงานในสถานศึกษานี้ ผู้บริหารให้กำลังใจบุคลากรในการปฏิบัติงาน (นครินศร์ จับจิตต์, 2562)

2.7 กลยุทธ์ที่ 7 พัฒนาระบบการบริหารจัดการคุณภาพการเรียนรู้โดยมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง เป็นกลยุทธ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา เนื่องจากผู้บริหารต้องมีความสามารถในการคิดริเริ่ม การวางระบบและการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Leithwood, K. et al. ได้ยืนยันว่า การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์จะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยภาวะผู้นำของผู้บริหารที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจและสนับสนุนการเรียนรู้ของครูและนักเรียนอย่างเป็นระบบ (Leithwood, K. et al., 2020)

3. ผลการตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากกลยุทธ์ดังกล่าวพัฒนาผ่านกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์และประเมินองค์ประกอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยกระบวนการ SOAR และการสนทนากลุ่มเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ กลยุทธ์และตัวชี้วัด รวมถึงการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านเนื้อหาและการนำไปใช้ และการประเมินจากกลุ่มตัวอย่าง ส่งผลให้กลยุทธ์มีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับบริบทสถานศึกษา สอดคล้องกับ กิตติกร ธรรมกิจวัฒน์ ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหาสถานศึกษาเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า โปรแกรมหรือรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนาจากหลักวิชาการและบริบทของสถานศึกษามีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริงในระดับสูง ยืนยันว่ากลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ในระดับมากที่สุด และสะท้อนว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการบริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบัน (กิตติกร ธรรมกิจวัฒน์, 2562)

4. ผลการจัดทำคู่มือการใช้กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ เนื่องจากการพัฒนาคู่มือได้อาศัยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำคู่มือ แนวคิดภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ และแนวทางการดำเนินงานตามกลยุทธ์ ตลอดจนการนำข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เกี่ยวข้องมาปรับปรุง และผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิ ส่งผลให้คู่มือมีความสอดคล้องกับบริบทการใช้งานจริง โดยเนื้อหาและวัตถุประสงค์มีความเชื่อมโยงกัน อธิบายกระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและเรียบเรียงตามลำดับขั้น สอดคล้องกับ สุเทพ ไชยวุฒิ และคณะ ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาคู่มือการบริหารจัดการงานวิชาการของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่า คู่มือที่พัฒนาด้วยกระบวนการอย่างเป็นระบบมีความเหมาะสมทั้งด้านรูปเล่ม เนื้อหา และการนำไปใช้ เนื่องจากใช้ขั้นตอนตามวงจรเดมิ่ง (PDCA) ทำให้แนวทางที่ได้สอดคล้องกับสภาพจริงและความต้องการในการใช้งาน (สุเทพ ไชยวุฒิ และคณะ, 2560)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัย ได้พบองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสรุปได้ตามภาพประกอบต่อไปนี้



ภาพที่ 1 แผนภาพกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากภาพที่ 1 พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบผ่าน 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ การมีจินตนาการ การมีความยืดหยุ่น การมีความคิดสร้างสรรค์ และการทำงานเป็นทีม โดยองค์ประกอบดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดแนวทางการบริหารและการพัฒนาองค์กรทางการศึกษาให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ รูปแบบแนวคิดในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารที่บูรณาการองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ 5 ด้าน เข้ากับกลยุทธ์การพัฒนา 7 กลยุทธ์ ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถพัฒนาองค์กรทางการศึกษาให้เกิดนวัตกรรม การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ การมีจินตนาการ การมีความยืดหยุ่น การมีความคิดสร้างสรรค์ และการทำงานเป็นทีม โดยทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบดังกล่าวมีความสอดคล้องกับบริบทการบริหารสถานศึกษาในระดับประถมศึกษา และสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย วิสัยทัศน์ 6 พันธกิจ 6 เป้าประสงค์ 7 กลยุทธ์ และ 19 ตัวชี้วัด โดยกลยุทธ์ดังกล่าวมุ่งเน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการกำหนดและขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาและการบริหารจัดการ การเสริมสร้างสมรรถนะด้านความคิดสร้างสรรค์ และการพัฒนาระบบการบริหารจัดการคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการสร้างและพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาและการบริหารจัดการมีความเหมาะสมในระดับสูงสุด ขณะที่กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการสร้างและขับเคลื่อนวิสัยทัศน์โรงเรียนอย่างเป็นระบบ มีระดับความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์สูงสุด สะท้อนให้เห็นว่ากลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสถานศึกษา สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรม สำหรับคู่มือการใช้กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า มีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านการนำไปใช้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านรูปเล่มของคู่มือ และด้านเนื้อหาของคู่มือ แสดงให้เห็นว่าคู่มือที่จัดทำขึ้นมีความชัดเจน เป็นระบบ และสามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานตามกลยุทธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากผลการวิจัยดังกล่าว สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาได้ โดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาควรนำองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ไปใช้เป็นกรอบในการประเมินและพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนอย่างเป็นระบบ โรงเรียนควรนำกลยุทธ์และคู่มือการใช้กลยุทธ์

ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาศักยภาพผู้บริหารและใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมพัฒนาหรือการอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ควรมีการนำองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ไปพัฒนาเป็นรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียน และศึกษาผลการนำกลยุทธ์ไปใช้ในบริบทจริง เพื่อปรับปรุงและพัฒนากลยุทธ์ให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กิตติกร ธรรมกิจวัฒน์. (2562). การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 11(2), 1-18.

กุลธิดา ชุ่นอินทร์. (2568). การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้วงจรคุณภาพ (PDCA) ของโรงเรียนวัดสันติคีรีรมย์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2. วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพทางการศึกษาแห่งประเทศไทย, 7(4), 37-56.

เฉลิมพล ดีสวัสด์ และธีระภาพ เพชรมาลัยกุล. (2567). ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความเป็นนวัตกรการศึกษาของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 4(5), 205-230.

เตือนใจ สุนุกุล. (2562). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

นครินศร์ จับจิตต์. (2562). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อองค์กรแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

นิสรา ใจซื่อ. (2564). แนวทางการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้เพื่อพร้อมรับความเปลี่ยนแปลง. วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 4(4), 126-135.

พิมพ์ศนิตา จึงสุทธิวงษ์. (2563). โปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักวิชาการศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

วันทนี ปรือทอง. (2567). ภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วมของครูในสถานศึกษา สังกัดมูลนิธิคริสตจักรเซเว่นธ์เดย์แอ๊ดเวนตีสแห่งประเทศไทย. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, 18(1), 99-109.

สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2567). ค่าสถิติพื้นฐานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2567. กรุงเทพมหานคร: สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน).

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2565). แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566 - 2570. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2566). รายงานสภาวะการศึกษาไทย พ.ศ. 2566. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สุเทพ ไชยวุฒิ และคณะ. (2560). การพัฒนาคู่มือการบริหารจัดการงานวิชาการของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. พิฆเนศวร์สาร, 13(2), 129-147.

อรรถชัย แนวเงินดี. (2564). รูปแบบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในศตวรรษที่ 21. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร. วิทยาเขตอีสาน, 2(1), 13-21.

Amabile, T. M. (2018). Creativity in context: Update to the social psychology of creativity. Boulder: Westview Press.

Leithwood, K. & Jantzi, D. (2019). Transformational school leadership for challenging times. New York: Routledge.

Leithwood, K. et al. (2020). Seven strong claims about successful school leadership. School Leadership & Management, 40, 5-25. https://doi.org/10.1080/13632434.2019.1596077.

Puccio, G. J. et al. . (2011). Creative leadership: Skills that drive change. (2nd ed.). Thousand Oaks: Sage.

Robinson, K. (2015). Creative schools: The grassroots revolution that’s transforming. New York: Viking.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2021). Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action. Paris: United Nations Educational, Scientificand Cultural Organization.

บทความวิจัย

การพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์*

DEVELOPMENT OF A DIGITAL PLATFORM TO PROMOTE THE DISTRIBUTION OF BATIK PRODUCTS IN SONGKHLA PROVINCE: A CASE STUDY OF ME-D NA THAP TIE-DYE AND PAINTED BATIK

คณิดา ไกรสันติ[1*], ฐานันท์ ตั้งรุจิกุล[2], ศุภฤกษ์ ทองประยูร[3], อรุณศักดิ์ พัฒนกุลอนันต์[3], สุวัจนี เพชรรัตน์[4], พาฝัน รัตนะ[4], พรทิพย์ เสี้ยมหาญ[4], คุลยา ศรีโยม[5]

Kanida Kraisanti[1*], Thanan Tangrujikul[2], Supparuag Thongprayoon[3], Aroonsak Puttanagulanun[3], Suwatchanee Petcharat[4], Phafan Rattana[4], Porntip Seamhan[4], Kulaya Sriyom[5]

[1]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย

[1]Faculty of Science and Technology, Hatyai University, Songkhla, Thailand

[2]คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย

[2]Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University, Songkhla, Thailand

[3]คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย

[3]Faculty of Communication Arts, Hatyai University, Songkhla, Thailand

[4]คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย

[4]Hatyai Business School, Hatyai University, Songkhla, Thailand

[5]คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สงขลา ประเทศไทย

[5]Faculty of Industrial Technology, Songkhla Rajabhat University, Songkhla, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: kanida@hu.ac.th

[*]Tel: 089-735-3205

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ออกแบบและพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ และ 2) ประเมินและเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยเชิงปริมาณใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถามความพึงพอใจของลูกค้าผู้ใช้แพลตฟอร์ม โดยวิธีการสุ่มตามความสะดวก จำนวน 400 ชุด วิเคราะห์ข้อมูลสถิติด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบที และสถิติทดสอบเอฟ ส่วนเชิงคุณภาพใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 15 ราย จากผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชนผ้าบาติก จังหวัดสงขลา 15 กลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและสรุปภาพรวม ผลการวิจัยพบว่าดิจิทัลแพลตฟอร์มที่พัฒนาขึ้นมีระบบการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ เกิดจากความร่วมมือระหว่างสำนักงาน

[*] Received 11 March 2026; Revised 11 April 2026; Accepted 25 April 2026

พัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา ผู้ประกอบการ และวิสาหกิจชุมชน แพลตฟอร์มมีชื่อเว็บไซต์ www.stylebatik.lnwshop.com แบ่งเป็นระบบหน้าร้านและหลังร้าน มีการจัดหมวดหมู่สินค้าอย่างเป็นระบบ ใช้งานง่าย รวดเร็ว สามารถติดตามสถานะการสั่งซื้อได้อย่างแม่นยำ มีช่องทางติดต่อที่สะดวก การตอบกลับรวดเร็ว มีระบบรีวิว และสามารถแชร์สินค้าผ่านโซเชียลมีเดียได้ ด้านความพึงพอใจของผู้ใช้ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.46) และเมื่อเปรียบเทียบตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพที่แตกต่างกัน มีความพึงพอใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ขณะที่เพศที่แตกต่างกัน มีความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน เนื่องจากแพลตฟอร์มใช้งานง่าย ขั้นตอนชัดเจน และเข้าถึงได้สะดวกผ่านอุปกรณ์ทั่วไป ทำให้ผู้ใช้ทุกเพศใช้งานได้อย่างเท่าเทียมกัน

คำสำคัญ: การพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์ม, ผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก, การส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์

Abstract

The research aimed to 1) Design and develop a digital platform to promote the distribution of batik products in Songkhla Province, focusing on a case study of ME-D Na Thap Tie-Dye and Painted Batik, and 2) Evaluate and compare user satisfaction with the platform. A mixed-methods research design was used. Quantitative data were collected from 400 customers using a satisfaction questionnaire through convenience sampling and analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, and one-way ANOVA. Qualitative data were obtained through in-depth interviews and focus group discussions with 15 purposively selected batik entrepreneurs and community enterprise representatives in Songkhla Province and analyzed using content analysis. The results indicated that the platform was effectively developed through collaboration among the Songkhla Provincial Community Development Office, entrepreneurs, and community enterprises. The website, www.stylebatik.lnwshop.com, consists of front-end and back-end systems. It features well-organized product categories, ease of use, fast performance, accurate order tracking, convenient communication channels, prompt responses, a customer review system, and social media sharing functions. Overall user satisfaction was at a high level (mean = 4.46). Comparative analysis revealed that differences in age, educational level, and occupation significantly affected user satisfaction at the .05 level. However, no significant difference was found based on gender, as the platform is easy to use, with clear procedures and accessible via common devices, enabling equal usability across genders.

Keywords: Digital Platform Development, Batik Products, Promotion of Product Distribution

บทนำ

ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลและการขยายตัวของระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) ได้ส่งผลให้รูปแบบการซื้อขายสินค้าและพฤติกรรมผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ผู้บริโภคในยุคดิจิทัลให้ความสำคัญกับความสะดวก รวดเร็ว และการเข้าถึงสินค้าได้ทุกที่ทุกเวลา ส่งผลให้ช่องทางการจำหน่ายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์กลายเป็นกลไกสำคัญของภาคธุรกิจทั่วโลก โดยข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย ระบุว่า มูลค่าการซื้อขายผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์มีอัตราการเติบโตสูงกว่าการค้าปลีกแบบดั้งเดิมหลายเท่า และมีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มสินค้าไลฟ์สไตล์ สินค้าหัตถกรรม และสินค้าเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำเสนอผ่านสื่อดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2564) นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศยังช่วยลดต้นทุนด้านการดำเนินงาน เพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการข้อมูล และช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถวิเคราะห์พฤติกรรมลูกค้าได้อย่างแม่นยำมากขึ้น (Huang, J. et al., 2019) แม้ว่าการเติบโตของตลาดออนไลน์จะเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการรายย่อยสามารถเข้าถึงตลาดได้กว้างขึ้น แต่ในทางปฏิบัติ พบว่าวิสาหกิจชุมชนและผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมในระดับท้องถิ่นยังประสบปัญหาในการปรับตัวเข้าสู่ระบบการตลาดดิจิทัล โดยเฉพาะด้านทักษะการใช้เทคโนโลยี การบริหารจัดการร้านค้าออนไลน์ และการสื่อสารการตลาดผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ผู้ประกอบการสินค้าโอทอปและสินค้าชุมชนส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาการจำหน่ายแบบดั้งเดิม เช่น การขายหน้าร้าน การออกงานแสดงสินค้า หรือการขายผ่านเครือข่ายคนรู้จัก ซึ่งทำให้การเข้าถึงลูกค้ามีข้อจำกัดและไม่สามารถแข่งขันกับผู้ขายในตลาดออนไลน์ได้อย่างเต็มศักยภาพ (รัตน์ชฎาพร ศรีสุระ และคณะ, 2565) นอกจากนี้ งานศึกษาด้านการตลาดดิจิทัลสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนยังชี้ว่า การมีแพลตฟอร์มออนไลน์ที่ออกแบบเฉพาะสำหรับสินค้าในท้องถิ่น จะช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นของผู้บริโภคและเพิ่มโอกาสในการตัดสินใจซื้อได้มากกว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์ทั่วไปเพียงอย่างเดียว (สมาภรณ์ นวลสุทธิ์ และคณะ, 2567)

ในบริบทของจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และมีการผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นถิ่น เช่น ผ้าบาติก ผ้ามัดย้อม และผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาชุมชน พบว่า ผู้ประกอบการจำนวนมากยังไม่สามารถใช้ประโยชน์จากช่องทางออนไลน์ได้อย่างเต็มที่ จากการสำรวจเบื้องต้นของคณะผู้วิจัย พบว่า ผู้ประกอบการผ้าบาติกในพื้นที่ส่วนใหญ่มีการจำหน่ายผ่านช่องทางออฟไลน์มากกว่าร้อยละ 70 และมีเพียงบางส่วนที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์ แต่ยังไม่มีระบบที่ช่วยจัดการคำสั่งซื้อ การชำระเงิน และการติดตามสินค้าอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้สูญเสียโอกาสในการเข้าถึงลูกค้ากลุ่มใหม่ และไม่สามารถขยายตลาดได้ในระดับประเทศหรือระดับสากล กลุ่มมีดีนาทับ ผ้ามัดย้อมบาติกเพ้นท์ เป็นหนึ่งในวิสาหกิจชุมชนที่มีศักยภาพด้านการผลิตและมีอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ที่ชัดเจน ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2558 โดยนางจันทิมา สุขเมตตา ครูสอนวิชาศิลปะ พร้อมด้วยสามี เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปะการมัดย้อมบาติกของตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา โดยใช้ความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ผสมผสานกับวัตถุดิบธรรมชาติและสีเคมีที่ได้มาตรฐาน การดำเนินงานเริ่มต้นจากเงินทุนเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ และต่อมาได้จดทะเบียนเป็นผู้ผลิตโอทอป ภายใต้ชื่อ ME-D นาทับ พร้อมได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ระดับ 4 ดาวในปี พ.ศ. 2562 ผลิตภัณฑ์มีเอกลักษณ์ด้วยลวดลายที่คมชัด สีสันสวยงาม ไม่มีสีตก และมีการใช้เทคนิคพิเศษ เช่น การพิมพ์เทียนทับซ้อน

และเทคนิคแคร็กเทียน รวมถึงใช้สีธรรมชาติจากใบคนทีสอทะเล อีกด้วยพระกรุณาธิคุณของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา ได้พระราชทานลายผ้า “ผ้ามัดหมี่ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัณณวรีฯ” และโครงการพระดำริ “ผ้าไทยใส่ให้สนุก” ทางกลุ่มมีดีนาทับ ได้น้อมนำมาปรับสร้างสรรค์ให้เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม โดยใช้วิธีการทำผ้าบาติกสีธรรมชาติจาก “ใบคนทีสอทะเล” ที่มีอยู่ในพื้นถิ่นแถบชายทะเล โดยได้คิดค้นนวัตกรรมด้วยการนำมาทดลองทำสีย้อมผ้าและพัฒนามาเป็น “ผ้าบาติกสีธรรมชาติจากใบคนทีสองทะเล” ทำให้ความตั้งใจที่เกิดจากแรงบันดาลใจของตนนั้นประสบความสำเร็จลุล่วงกว่าที่คาดคิด แต่สิ่งที่ได้มากสุด คือ การสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับลูกหลานเด็ก เยาวชนในชุมชน ให้ไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดและอบายมุข และยังทำให้ผู้สูงอายุได้มีงานมีรายได้ ตามพระดำริ “หมู่บ้านยั่งยืน (Sustainable Village)” ของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา เพื่อจะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความยั่งยืนในชีวิตของลูกหลานคนนาทับ ให้ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีงาน มีเงินรายได้ มีอาชีพที่มั่นคง ความตั้งใจยังผลทำให้ตัวของเขาและครอบครัวได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน (พิกัดข่าว 24, 2566) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสินค้าจะได้รับการยอมรับจากลูกค้าและมีคำสั่งซื้ออย่างต่อเนื่อง แต่การจำหน่ายส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในรูปแบบการขายหน้าร้านและการรับคำสั่งซื้อผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้การบริหารจัดการข้อมูลลูกค้าและคำสั่งซื้อไม่มีระบบที่ชัดเจน ส่งผลให้ไม่สามารถรองรับปริมาณคำสั่งซื้อที่เพิ่มขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งจากการสนทนากลุ่มกับผู้ประกอบการ พบว่า ผู้ประกอบการมีความต้องการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ที่สามารถช่วยจัดการสินค้า การสั่งซื้อ และการชำระเงินได้ในระบบเดียว แต่ยังขาดความรู้และทักษะในการพัฒนาและใช้งานเทคโนโลยีดังกล่าว อีกทั้งจากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เกี่ยวกับการพัฒนาการตลาดออนไลน์สำหรับสินค้าชุมชนมักเน้นการอบรมให้ความรู้หรือการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นหลัก แต่ยังมีงานวิจัยจำนวนน้อยที่พัฒนาแพลตฟอร์มเฉพาะสำหรับสินค้าหัตถกรรมในระดับชุมชนและประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ระบบอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น การพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มที่ออกแบบให้สอดคล้องกับลักษณะของสินค้าและบริบทของผู้ประกอบการในพื้นที่ จึงเป็นแนวทางที่มีความจำเป็นในการเพิ่มประสิทธิภาพการจำหน่ายสินค้า และยกระดับศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนให้สามารถแข่งขันในเศรษฐกิจดิจิทัลได้

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพการดำเนินงานของผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชนผ้าบาติกในจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์ด้านการผลิตและมีศักยภาพในการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ แต่พบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังพึ่งพาช่องทางการจำหน่ายแบบดั้งเดิม เช่น การจำหน่ายหน้าร้าน การออกงานแสดงสินค้า และการขายผ่านเครือข่ายคนรู้จัก ทำให้การเข้าถึงลูกค้ามีข้อจำกัด อีกทั้งยังขาดความรู้และทักษะด้านการตลาดดิจิทัล การบริหารจัดการร้านค้าออนไลน์ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการส่งเสริมการขาย ส่งผลให้ไม่สามารถแข่งขันในตลาดออนไลน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา โดยเลือกกลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพด้านการผลิตและมีอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ที่ชัดเจน การพัฒนาแพลตฟอร์มมุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสินค้า การรับคำสั่งซื้อ การชำระเงิน และการสื่อสารทางการตลาดผ่านระบบออนไลน์ เพื่อขยายช่องทางการจำหน่าย เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลของประเทศ อันนำไปสู่ความมั่นคงและความยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อออกแบบและพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์

2. เพื่อประเมินและเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา และประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้แพลตฟอร์มที่พัฒนาขึ้น โดยการวิจัยเชิงคุณภาพใช้เก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชนผ้าบาติก จังหวัดสงขลา จำนวน 15 กลุ่ม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์และออกแบบระบบ ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามความพึงพอใจจากกลุ่มผู้ใช้แพลตฟอร์ม จำนวน 400 คน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชนผ้าบาติก จังหวัดสงขลา ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 15 คน จาก 15 กลุ่มผู้ประกอบการ โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้ เป็นผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายผ้าบาติกในจังหวัดสงขลา มีประสบการณ์ในการจำหน่ายสินค้าไม่น้อยกว่า 1 ปี เคยใช้หรือมีความสนใจในการใช้สื่อออนไลน์ในการจำหน่ายสินค้า และยินยอมเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยใช้แนวคำถามกึ่งโครงสร้าง ครอบคลุมประเด็น ศักยภาพด้านการตลาดดิจิทัล ปัญหาในการจำหน่ายสินค้าออนไลน์ ความต้องการฟังก์ชันของแพลตฟอร์ม และรูปแบบการใช้งานที่เหมาะสมสำหรับผู้ประกอบการชุมชน เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ประกอบการหลายกลุ่ม และตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลก่อนนำไปใช้ในการออกแบบระบบ

2.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มลูกค้าและผู้สนใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าบาติกผ่านดิจิทัลแพลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ เนื่องจากไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน จึงใช้วิธีการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Cochran, W. G. กำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ได้ขนาดตัวอย่างอย่างน้อย 384 คน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจริง จำนวน 400 คน เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ของข้อมูลและความสะดวกในการวิเคราะห์ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่ทดลองใช้แพลตฟอร์ม ผู้ที่ซื้อสินค้า หรือเคยเข้าชมระบบ และผู้ที่สนใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าบาติกผ่านช่องทางออนไลน์ ใช้วิธีการสุ่มแบบตามความสะดวก (Convenience Sampling) ผ่านแบบสอบถามออนไลน์ ซึ่งเหมาะสมกับการศึกษาการใช้งานแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องใช้ผู้ที่สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ (Cochran, W. G., 1977)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้เก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชนผ้าบาติก จังหวัดสงขลา จำนวน 15 คน เพื่อประเมินศักยภาพด้านการตลาดดิจิทัล

ส่วนที่ 2 ซอฟต์แวร์ LnwShop ซึ่งเป็นซอฟต์แวร์สำเร็จรูปสำหรับบริหารจัดการร้านค้าออนไลน์ เพื่อใช้ในการพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ใช้แฟลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ จำนวน 400 ชุด ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน โดยได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.67 - 1.00 และนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองกับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 30 คน จากนั้นนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น โดยการวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นตามวิธีของ Cronbach's Alpha Coefficient หากค่าความเชื่อมั่นที่ได้มีค่าเท่ากับ 0.70 ขึ้นไป ถือว่าเครื่องมือวิจัยมีความเที่ยงหรือค่าความเชื่อมั่นในระดับสูง (อรรถเดช สรสุชาติ, 2563) สามารถนำไปใช้ในการศึกษาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งผลการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (Coefficient of Reliability) ของแบบสอบถาม พบว่า แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.83 ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.70 แสดงว่าเครื่องมือมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูง และเป็นไปตามเกณฑ์ของ Jacops, L. C., Fraenkel, R. J. & Wallen, E. N. ซึ่งระบุว่าค่าความเชื่อมั่นไม่ควรต่ำกว่า 0.70 (Jacops, L. C., 1991); (Fraenkel, R. J. & Wallen, E. N., 2006)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

4.1 ก่อนดำเนินการพัฒนาระบบ ใช้แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชนผ้าบาติก จังหวัดสงขลา จำนวน 15 คน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มในการประเมินศักยภาพด้านการตลาดดิจิทัลของผู้ประกอบการ รองรับการออกแบบและพัฒนาแฟลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา

4.2 พัฒนาระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ มีขั้นตอน ดังนี้

4.2.1 รวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มในการประเมินศักยภาพด้านการตลาดดิจิทัลของผู้ประกอบการ

4.2.2 วิเคราะห์และออกแบบดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์

4.2.3 พัฒนาแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก

4.2.4 นำระบบไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชนผ้าบาติก จังหวัดสงขลา และผู้ใช้บริการแฟลตฟอร์ม ทดลองใช้จริงเป็นเวลา 3 เดือน

4.2.5 เก็บข้อเสนอแนะและปรับปรุงระบบให้ใช้งานได้จริง

4.2.6 จัดทำคู่มือการใช้งานและจัดอภิปรายกลุ่ม เพื่ออธิบายการใช้งานระบบ ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้ประกอบการ และวิสาหกิจชุมชนผ้าบาติก จังหวัดสงขลา และนำระบบไปใช้งานจริง

4.3 นำแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ ไปให้กลุ่มลูกค้าที่ซื้อสินค้าหรือเข้าชมผ่านระบบ ทำการประเมินความพึงพอใจต่อแฟลตฟอร์มที่ได้พัฒนาขึ้น จำนวน 400 ชุด โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบออนไลน์

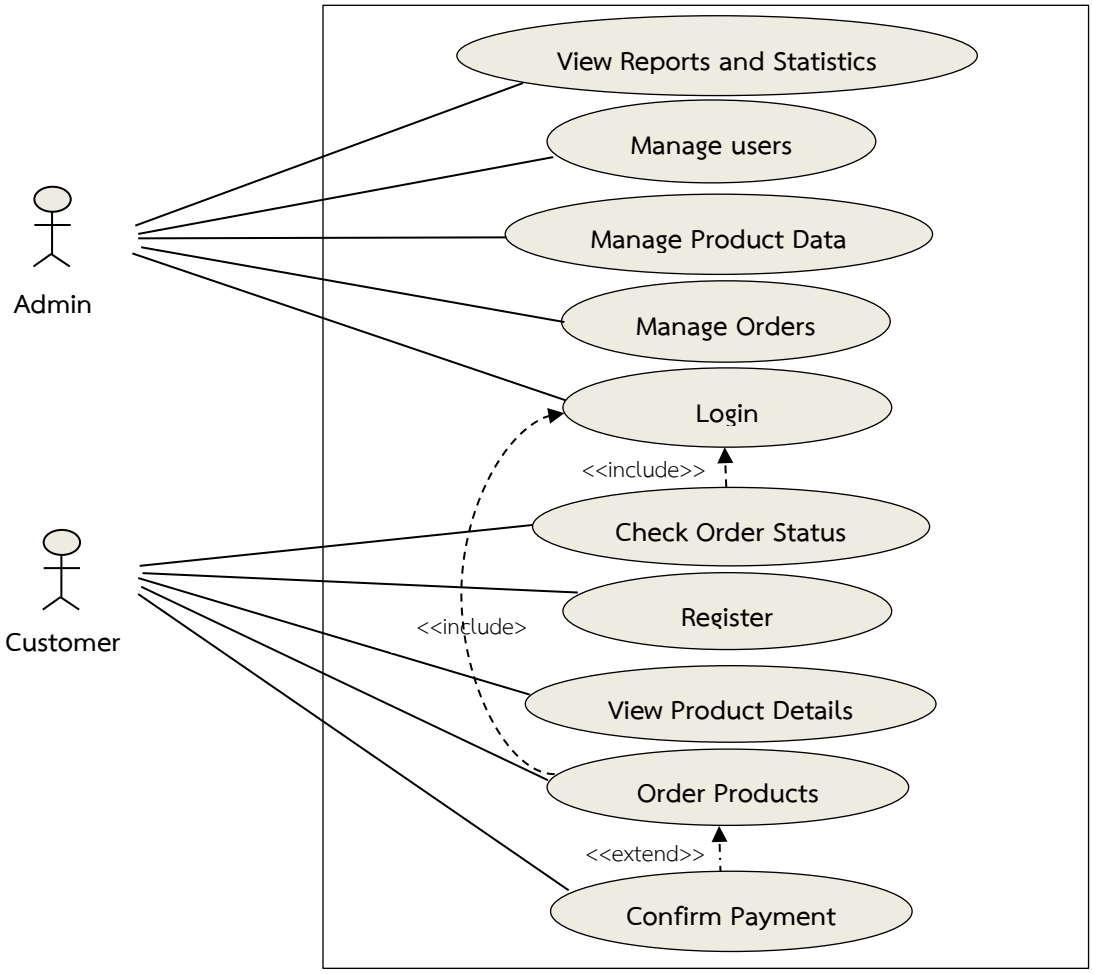
5. การวิเคราะห์ข้อมูล มี 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) จากการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินศักยภาพด้านการตลาดดิจิทัลของผู้ประกอบการ รองรับการออกแบบและพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา และ ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ทางสถิติจากแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ใช้แฟลตฟอร์ม ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยการแปลผลค่าเฉลี่ยใช้เกณฑ์ของ Best, J. W. ซึ่งกำหนดช่วงคะแนนเป็น 5 ระดับ ดังนี้ ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง มากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง มาก ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง ปานกลาง ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง น้อย และค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง น้อยที่สุด และสถิติทดสอบที และสถิติทดสอบเอฟ เมื่อมีค่าเฉลี่ยอย่างน้อยหนึ่งคู่ที่แตกต่างกันจะนำไปเปรียบเทียบเชิงซ้อน โดยใช้วิธีทดสอบแบบ Least Significant Difference (LSD) (Best, J. W., 1977)

ผลการวิจัย

1. ออกแบบและพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์

จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชนผ้าบาติก จังหวัดสงขลา จำนวน 15 คน เพื่อประเมินศักยภาพด้านการตลาดดิจิทัล พบประเด็นสำคัญว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีความพร้อมด้านการผลิตและคุณภาพสินค้า แต่ยังขาดความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการจำหน่ายสินค้า โดยเฉพาะการสร้างร้านค้าออนไลน์ การจัดการคำสั่งซื้อ และการสื่อสารกับลูกค้าผ่านระบบอินเทอร์เน็ต นอกจากนี้ ผู้ประกอบการให้ข้อเสนอแนะตรงกันว่าต้องการแพลตฟอร์มที่ใช้งานง่าย ไม่ซับซ้อน สามารถแสดงรายละเอียดสินค้าได้ชัดเจน รองรับการสั่งซื้อออนไลน์ และมีระบบแจ้งเตือนคำสั่งซื้อ เพื่อช่วยลดภาระในการติดต่อกับลูกค้าผ่านหลายช่องทาง ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพดังกล่าว จึงนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา โดยกำหนดกรณีศึกษาเป็นกลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ประกอบการที่มีศักยภาพด้านการผลิต มีกำลังการผลิตต่อเนื่องและมีความต้องการขยายช่องทางการจำหน่ายผ่านระบบออนไลน์ แต่ยังขาดความชำนาญด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล จึงเหมาะสมในการใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาแพลตฟอร์ม โดยแพลตฟอร์มที่พัฒนาขึ้นใช้ซอฟต์แวร์สำเร็จรูป LnwShop เพื่อสร้างระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ โดยมีชื่อเว็บไซต์ www.stylebatik.lnwshop.com และมีการออกแบบโครงสร้างการทำงานของระบบออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ระบบหน้าร้าน (Front-end) สำหรับผู้ใช้ทั่วไป ซึ่งสามารถสมัครสมาชิก เข้าสู่ระบบ ดูรายละเอียดสินค้า สั่งซื้อสินค้า ตรวจสอบสถานะคำสั่งซื้อ และแจ้งการชำระเงิน และระบบหลังร้าน (Back-end) สำหรับผู้ดูแลระบบ ซึ่งสามารถจัดการข้อมูลผู้ใช้ จัดการข้อมูลสินค้า จัดการคำสั่งซื้อ

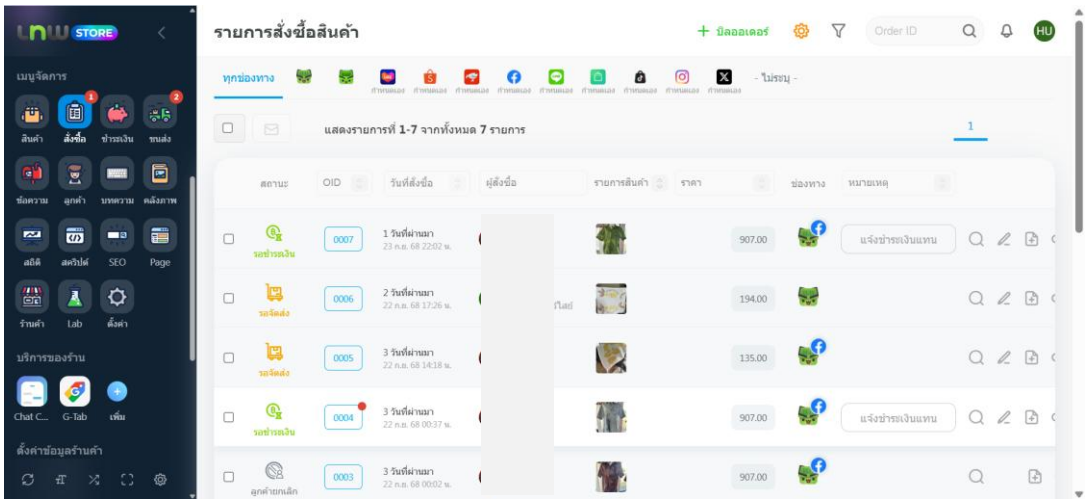
และดูรายงานสรุปการจำหน่ายสินค้า ผลการวิเคราะห์และออกแบบระบบแสดงในภาพที่ 1 การทำงานของระบบ (Use Case Diagram) โดยกำหนดผู้ใช้งานเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ดูแลระบบ (Admin) และผู้ใช้ทั่วไป (Customer) เพื่อกำหนดขอบเขตการทำงานของระบบก่อนการพัฒนาแพลตฟอร์ม และแสดงความสัมพันธ์ของกระบวนการทำงาน เช่น การเข้าสู่ระบบ (Login) ที่ถูกใช้ร่วมกับการสั่งซื้อสินค้า (<<include>>) และการยืนยันการชำระเงิน (<<extend>>) ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแพลตฟอร์มให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ประกอบการจากผลการสนทนากลุ่ม ผลลัพธ์ของการพัฒนาระบบแสดงในภาพที่ 2 หน้าหลักแฟลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก และภาพที่ 3 หน้าหลักระบบการจัดการหลังร้าน ซึ่งสามารถนำไปใช้งานได้จริงในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก และช่วยเพิ่มช่องทางการตลาดออนไลน์ให้แก่ผู้ประกอบการในระดับวิสาหกิจชุมชน



ภาพที่ 1 แสดงการทำงานของระบบ (Use Case Diagram)



ภาพที่ 2 แสดงหน้าหลักแฟลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก



ภาพที่ 3 แสดงหน้าหลักระบบการจัดการหลังร้าน

2. ประเมินและเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา

ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ จำนวน 400 คน พบว่า กลุ่มที่สนใจส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี รองลงมาอายุระหว่าง 31 - 40 ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี มีอาชีพข้าราชการ รองลงมา เป็นเจ้าของธุรกิจ รายได้ต่อเดือน 10,001 - 20,000 บาท สถานสภาพสมรส ส่วนใหญ่พื้นที่พักอาศัยอำเภอหาดใหญ่ ซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าบาติกมาก่อน ความถี่ในการซื้อผ้าบาติก คือ ไม่มีความแน่นอน

ตารางที่ 1 ความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก

ด้าน	Mean	S.D.	ระดับ
ประสบการณ์ใช้งาน (UX/UI)	4.46	0.48	มาก
ฟังก์ชันการทำงาน	4.44	0.52	มาก
การสนับสนุนและบริการ	4.46	0.52	มาก
การเชื่อมต่อสื่อออนไลน์	4.46	0.53	มาก
รวม	**4.46**	**0.48**	**มาก**

จากตารางที่ 1 ความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.46 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.48 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านประสบการณ์ใช้งาน (UX/UI) ด้านฟังก์ชันการทำงาน ด้านการสนับสนุนและบริการ และด้านการเชื่อมต่อกับสื่อออนไลน์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแพลตฟอร์มที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ได้อย่างเหมาะสม ทั้งในด้านความสะดวกในการใช้งาน ความชัดเจนของข้อมูลสินค้า และความครบถ้วนของฟังก์ชันที่จำเป็นต่อการสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับความชัดเจนของข้อมูลสินค้า ความสะดวกในการเลือกซื้อ และความรวดเร็วของระบบ เช่น ลวดลายมีความเป็นเอกลักษณ์สื่อถึงอัตลักษณ์สินค้า (ค่าเฉลี่ย 4.50) และระบบยืนยันคำสั่งซื้อชัดเจนและรวดเร็ว (ค่าเฉลี่ย 4.46) แสดงให้เห็นว่าการออกแบบแพลตฟอร์มที่เน้นการนำเสนอสินค้าอย่างชัดเจนและขั้นตอนการสั่งซื้อที่ไม่ซับซ้อน เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาค่าคะแนนในแต่ละข้อ พบว่า มีบางรายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น แม้จะยังอยู่ในระดับมาก เช่น ระบบแจ้งเตือนเมื่อมีโปรโมชั่นหรือสินค้ามาใหม่ (ค่าเฉลี่ย 4.40) และการเชื่อมโยงกับสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์สินค้า (ค่าเฉลี่ย 4.44) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ฟังก์ชันด้านการสื่อสารทางการตลาดและการแจ้งเตือนยังสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ โดยเฉพาะการเพิ่มความต่อเนื่องในการแจ้งข้อมูลข่าวสาร การทำการตลาดผ่านโซเชียลมีเดีย และการสร้างปฏิสัมพันธ์กับลูกค้า ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของแพลตฟอร์มพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในปัจจุบัน ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แม้แพลตฟอร์มที่พัฒนาขึ้นจะมีประสิทธิภาพในด้านการใช้งานและการสั่งซื้อสินค้า แต่ควรมีการปรับปรุงในส่วนของระบบแจ้งเตือน การเชื่อมต่อกับสื่อออนไลน์ และการสื่อสารทางการตลาด เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้ใช้และส่งเสริมให้เกิดการกลับมาซื้อซ้ำในระยะยาว ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของแพลตฟอร์มในการส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนได้มากยิ่งขึ้น

เปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน และสถานสภาพ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำการทดสอบสมมติฐาน ดังนี้

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเพศต่อความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม

เพศ	N	Mean	S.D.	t	Sig
ชาย	132	4.43	.632	1.259	.209
หญิง	268	4.51	.596		

*มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม จำแนกตามเพศ โดยใช้การทดสอบค่า t-test ในการทดสอบค่า Sig มีค่าเท่ากับ .209 ซึ่งมากกว่า .05 นั่นคือ ยอมรับสมมติฐานหลัก H_0 ปฏิเสธสมมติฐานรอง H_1 หมายความว่า ผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มของผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก ที่มีเพศต่างกัน มีความพึงพอใจในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม ไม่แตกต่างกัน อาจอธิบายได้ว่า ดิจิทัลแพลตฟอร์มที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะการใช้งานที่ไม่ซับซ้อน มีขั้นตอนการสั่งซื้อที่ชัดเจน และสามารถใช้งานได้ผ่านอุปกรณ์สื่อสารทั่วไป ทำให้ผู้ใช้ทั้งเพศชายและเพศหญิง สามารถเข้าถึงและใช้งานระบบได้อย่างเท่าเทียมกัน ส่งผลให้ระดับความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างอายุต่อความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม

ความพึงพอใจ	แหล่งความแปรปรวน	SS	Df	MS	F	Sig
ความพึงพอใจในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม	ระหว่างกลุ่ม	.695	4	3.617	2.399	.020*
	ภายในกลุ่ม	84.650	395	.292		
	รวม	**85.345**	**399**			

*มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างความพึงพอใจผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม จำแนกตามอายุ โดยใช้การทดสอบแบบ One Way ANOVA ในการทดสอบค่า Sig มีค่าเท่ากับ .020 ซึ่งน้อยกว่า .05 นั่นคือ ปฏิเสธสมมติฐานหลัก H_0 ยอมรับ สมมติฐานรอง H_1 หมายความว่า ผู้ใช้บริการดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก มีดี นาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ ที่มีอายุต่างกัน มีความพึงพอใจในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยใช้วิธี Least Significant Difference (LSD) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม จำแนกตามอายุ โดยเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี Least Significant Difference (LSD)

ความพึงพอใจ	อายุ	ต่ำกว่า 20 ปี	20 - 30 ปี	31 - 40 ปี	41 - 50 ปี	51 ปีขึ้นไป
	$\bar{x}$	4.62	4.44	4.39	4.63	4.70
ความพึงพอใจ		-	0.497	0. 439	0.138	0. 424
ในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม			(0.140)	(-0.012)	(0.373)	(0.224)
		-	-	0.127	0.065	0.360
				(0.108)	(0.503)	(0.354)
		-	-	-	0.000*	0.523
					(0.395)	(0.236)
		-	-	-	-	0.014*
						(0.149)

*มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม จำแนกตามอายุ พบว่า ผู้ใช้บริการเว็บไซต์ที่มีอายุ 31 - 40 ปี มีความพึงพอใจในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มน้อยกว่า ผู้ใช้ที่มีอายุ 41 - 50 ปี และผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มที่มีอายุ 41 - 50 ปี มีความพึงพอใจในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มน้อยกว่า ผู้ใช้ที่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างระดับการศึกษาต่อความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม

ความพึงพอใจ	แหล่งความแปรปรวน	SS	Df	MS	F	Sig
ความพึงพอใจ	ระหว่างกลุ่ม	7.864	2	3.554	11.825	.010*
ในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม	ภายในกลุ่ม	84.481	397	.301		
	รวม	**92.345**	**399**			

*มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ จำแนกตามระดับการศึกษา โดยใช้การทดสอบแบบ One Way ANOVA ในการทดสอบค่า Sig มีค่าเท่ากับ .010 ซึ่งน้อยกว่า .05 นั่นคือ ปฏิเสธสมมติฐานหลัก H_0 ยอมรับสมมติฐานรอง H_1 หมายความว่า ผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความพึงพอใจในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยใช้วิธี Least Significant Difference (LSD) ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 การเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม จำแนกตามระดับการศึกษา โดยเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี Least Significant Difference (LSD)

ความพึงพอใจ	ระดับการศึกษา	ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก
	$\bar{x}$	4.60	4.45	4.37	4.46
ความพึงพอใจ		-	0.121	0.540	0.448
ในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม			(0.195)	(0.440)	(0.128)
		-	-	0.030*	0.671
				(0.245)	(-1.067)
		-	-	-	0.068
					(-0.313)

*มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มีความพึงพอใจในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มมากกว่าผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มที่มีระดับการศึกษาปริญญาโท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างอาชีพต่อความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม

ความพึงพอใจ	แหล่งความแปรปรวน	SS	Df	MS	F	Sig
ความพึงพอใจในการใช้ดิจิทัล	ระหว่างกลุ่ม	1.767	3	.589	2.791	.040*
แพลตฟอร์ม	ภายในกลุ่ม	83.578	396	.211		
	รวม	**85.345**	**399**			

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 7 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ จำแนกตามอาชีพ โดยใช้การทดสอบแบบ One Way ANOVA ในการทดสอบค่า Sig มีค่าเท่ากับ .040 ซึ่งน้อยกว่า .05 นั่นคือ ปฏิเสธสมมติฐานหลัก H_0 ยอมรับสมมติฐานรอง H_1 หมายความว่า ผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ ที่มีอาชีพต่างกัน มีความพึงพอใจในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยใช้วิธี Least Significant Difference (LSD) ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 การเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม จำแนกตามอาชีพ โดยเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี Least Significant Difference (LSD)

ความพึงพอใจ	อาชีพ	นักเรียน/นักศึกษา	ข้าราชการ	พนักงานเอกชน	เจ้าของธุรกิจ
	$\bar{x}$	4.52	4.38	4.37	4.52
ความพึงพอใจ		-	0. 275	0. 099	0.433
ในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม			(0.058)	(-0.127)	(-0.078)
		-	-	0.010*	0.188
				(0.185)	(-0.136)
		-	-	-	0.021*
					(0.263)

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 8 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ จำแนกตามอาชีพ พบว่า ผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มที่มีอาชีพข้าราชการ มีความพึงพอใจในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มมากกว่า ผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มที่มีอาชีพพนักงานเอกชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มที่มีอาชีพนักงานเอกชน มีความพึงพอใจในการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มน้อยกว่า ผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มที่มีอาชีพเจ้าของธุรกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา กรณีศึกษา กลุ่มมีดีนาทับ มัดย้อมบาติกเพ้นท์ สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. การออกแบบและพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก ผลการวิจัยพบว่า แพลตฟอร์มที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้งานได้จริง โดยมีโครงสร้างระบบแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ระบบหน้าร้าน (Front-end) สำหรับลูกค้าผู้ใช้งานทั่วไป และระบบหลังร้าน (Back-end) สำหรับผู้ดูแลระบบ ซึ่งรองรับการแสดงข้อมูลสินค้า การสั่งซื้อ การชำระเงิน การติดตามสถานะ และการจัดการข้อมูลได้อย่างครบถ้วน องค์ประกอบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ระหว่างธุรกิจกับผู้บริโภค (B2C) ที่ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ได้แก่ การให้ข้อมูลสินค้า การสั่งซื้อ การชำระเงิน การจัดส่ง และการบริการหลังการขาย ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของระบบการซื้อขายออนไลน์ (มนตรี วิบูลยรัตน์, 2566) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเชิงลึกจากผลการสนทนากลุ่ม (Focus Group) พบว่า ผู้ประกอบการในกลุ่มมีดีนาทับมีความกังวลในระยะแรกเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะการจัดการคำสั่งซื้อ การจัดการสินค้า และการติดต่อกับลูกค้า เนื่องจากก่อนการพัฒนาแพลตฟอร์ม ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ใช้วิธีการจำหน่ายแบบดั้งเดิม เช่น การออกงานแสดงสินค้า

หรือการขายผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่ไม่มีระบบจัดการข้อมูล ทำให้เกิดความผิดพลาดในการรับคำสั่งซื้อและการติดตามสถานะสินค้า เมื่อแพลตฟอร์มถูกออกแบบให้มีระบบจัดการสินค้าและคำสั่งซื้อที่ชัดเจน จึงช่วยลดภาระของผู้ประกอบการและเพิ่มความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดด้านการยอมรับเทคโนโลยีที่ระบุว่า ความคาดหวังในการใช้งาน (Effort Expectancy) และความคาดหวังในประสิทธิภาพ (Performance Expectancy) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการยอมรับระบบดิจิทัล (Venkatesh, V. et al., 2003) นอกจากนี้ การออกแบบแพลตฟอร์มในงานวิจัยนี้ยังคำนึงถึงบริบทของผลิตภัณฑ์ผ้าบาติกจังหวัดสงขลา ซึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะ เช่น การใช้สีธรรมชาติจากพืชท้องถิ่นและลวดลายที่สะท้อนวัฒนธรรมชายฝั่งภาคใต้ ส่งผลให้การออกแบบส่วนแสดงสินค้า (Product Display) ต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพของภาพสินค้า รายละเอียดลวดลาย และเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ ซึ่งช่วยเพิ่มการรับรู้คุณค่า (Perceived Value) ของสินค้าในสายตาผู้บริโภค ผลการศึกษาพบว่า การแสดงภาพสินค้าอย่างชัดเจนและการจัดหมวดหมู่ที่เข้าใจง่าย ช่วยให้ผู้ใช้สามารถตัดสินใจซื้อได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมาภรณ์ นวลสุทธิ์ และคณะ ที่พบว่า การนำเสนอสินค้าอย่างเป็นระบบและมีข้อมูลครบถ้วนช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นและเพิ่มโอกาสในการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ (สมาภรณ์ นวลสุทธิ์ และคณะ, 2567) ดังนั้น การพัฒนาแพลตฟอร์มในลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ไม่เพียงช่วยเพิ่มช่องทางการจำหน่าย แต่ยังช่วยรักษาอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของผู้ประกอบการในเศรษฐกิจดิจิทัล (รัตน์ชฎาพร ศรีสุระ และคณะ, 2565)

2. การประเมินและเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ใช้โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.46) โดยด้านประสบการณ์ใช้งาน (UX/UI) มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนว่า ผู้ใช้ให้ความสำคัญกับความง่ายในการใช้งาน การแสดงข้อมูลสินค้า และการออกแบบที่เข้าใจง่าย ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามทฤษฎี UTAUT โดยเฉพาะตัวแปรความคาดหวังในการใช้งาน (Effort Expectancy) และความคาดหวังด้านประสิทธิภาพ (Performance Expectancy) ที่มีผลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจใช้งานระบบอย่างมีนัยสำคัญ (Venkatesh, V. et al., 2003) ผลที่น่าสนใจคือ รายการที่ได้คะแนนสูงสุด คือ ลวดลายมีความเป็นเอกลักษณ์ สื่อถึงอัตลักษณ์ ซึ่งสะท้อนว่า ในบริบทของสินค้าชุมชน ผู้ใช้ไม่ได้พิจารณาเฉพาะความสะดวกของระบบ แต่ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางวัฒนธรรมของสินค้า ดังนั้น UX/UI สำหรับแพลตฟอร์มสินค้าท้องถิ่นจึงต้องออกแบบให้สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ได้ไม่ใช่เพียงแสดงข้อมูลสินค้าเท่านั้น ในด้านฟังก์ชันการทำงาน ผู้ใช้ให้ความสำคัญกับความรวดเร็ว ความถูกต้องและการติดตามสถานะคำสั่งซื้อ ซึ่งสะท้อนตัวแปร Performance Expectancy ตามทฤษฎี UTAUT และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สราวุธ ปานรงค์ ที่พบว่า ประสิทธิภาพของระบบเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการใช้งานแอปพลิเคชัน (สราวุธ ปานรงค์, 2565) ในด้านการสนับสนุนและบริการ พบว่า ผู้ใช้ต้องการช่องทางติดต่อที่ชัดเจน เนื่องจากการซื้อสินค้าผ้าบาติกมักมีคำถามเกี่ยวกับขนาด ลวดลาย และการตัดเย็บ ทำให้ระบบบริการลูกค้ามีบทบาทสำคัญมากกว่าสินค้าอุปโภคทั่วไป ในด้านการเชื่อมต่อกับสื่อออนไลน์ มีคะแนนสูงในระบบรีวิวและการแชร์สินค้า สะท้อนตัวแปรอิทธิพลทางสังคม (Social Influence) ในโมเดล UTAUT กล่าวคือ ผู้ใช้ได้รับอิทธิพลจากความคิดเห็นของผู้อื่นก่อนตัดสินใจซื้อ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุ่งลักษณา ดีแจ่ม และเจน จันทรสุภาเสน

ที่พบว่า พฤติกรรมของผู้บริโภคในการตัดสินใจซื้อขายสินค้าผ่านช่องทางดิจิทัล ให้ความสำคัญกับด้านการเสาะแสวงหาข่าวสาร จากการอ่านความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอก่อนตัดสินใจซื้อสินค้า และตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านช่องทางดิจิทัลด้วย เพราะความสะดวก รวดเร็ว (รุ่งลักษณา ดีแจ่ม และเจน จันทรสุภาเสน, 2564)

เมื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจในการใช้แฟลตฟอร์ม พบว่า อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ที่แตกต่างกันมีความพึงพอใจในการใช้งานแตกต่างกัน โดยกลุ่มที่สนใจส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี รองลงมาอายุระหว่าง 31 - 40 ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี ประกอบอาชีพข้าราชการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการส่งเสริมการสวมใส่ผ้าบาติกและผ้าไทยอย่างต่อเนื่อง และลูกค้าส่วนใหญ่ต้องการความสะดวกในการสั่งซื้อสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ ที่ระบุว่า กลุ่มผู้บริโภควัยทำงานตอนกลาง อายุระหว่าง 35 - 50 ปี เป็นกลุ่มที่มีอัตราการซื้อสินค้าออนไลน์สูง โดยให้ความสำคัญกับความสะดวก รวดเร็ว และความน่าเชื่อถือของระบบ มากกว่าปัจจัยด้านราคาเพียงอย่างเดียว (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2565) ซึ่งอาจอธิบายได้ว่า กลุ่มวัยทำงานตอนกลางเป็นกลุ่มที่มีรายได้มั่นคง และมีพฤติกรรมสนับสนุนการใช้ผ้าไทยในชีวิตประจำวัน จึงมีแรงจูงใจในการใช้แพลตฟอร์มมากกว่ากลุ่มวัยรุ่น แม้ว่ากลุ่มอายุมากจะมีข้อจำกัดด้านเทคโนโลยี แต่เมื่อระบบถูกออกแบบให้ใช้งานง่าย ความแตกต่างด้านทักษะดิจิทัลจึงลดลง ทำให้ระดับความพึงพอใจเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ความแตกต่างด้านอายุ การศึกษา และอาชีพที่ส่งผลต่อระดับความพึงพอใจ สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการยอมรับและการใช้เทคโนโลยี (UTAUT) ของ Venkatesh, V. et al. ซึ่งชี้ว่า ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ เช่น อายุ และประสบการณ์ มีบทบาทเป็นตัวแปรกำกับที่มีผลต่อการรับรู้ประโยชน์และความง่ายในการใช้งานของเทคโนโลยี (Venkatesh, V. et al., 2003) ในมิติพฤติกรรมผู้บริโภค ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดพฤติกรรมผู้บริโภคของ Kotler, P. & Keller, K. L. ที่อธิบายว่า ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors) เช่น อายุ อาชีพ และระดับการศึกษา มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตัดสินใจซื้อและการประเมินคุณค่าของสินค้าและบริการ (Kotler, P. & Keller, K. L., 2016) ดังนั้น การที่กลุ่มอาชีพข้าราชการ ระดับปริญญาตรี มีความพึงพอใจสูง อาจสะท้อนถึงความสอดคล้องระหว่างคุณค่าผลิตภัณฑ์ผ้าบาติกและผ้าไทย กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในองค์กรภาครัฐ ขณะเดียวกัน เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของเพศ พบว่า เพศที่แตกต่างกันไม่มีผลต่อความพึงพอใจ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เนื่องจากสินค้าประเภทผ้าบาติกมักถูกมองว่าเป็นสินค้าที่ดึงดูดผู้หญิงมากกว่า อย่างไรก็ตาม เมื่ออยู่ในบริบทของแพลตฟอร์มออนไลน์ ผู้ใช้ทั้งเพศชายและหญิงให้ความสำคัญกับคุณภาพระบบ ความรวดเร็ว และความปลอดภัยมากกว่าลักษณะสินค้า จึงทำให้ระดับความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน ผลดังกล่าวสะท้อนว่า การออกแบบแพลตฟอร์มที่มีความเป็นกลาง ใช้งานง่าย และมีระบบที่เชื่อถือได้ สามารถลดความแตกต่างด้านเพศในการใช้งานเทคโนโลยีได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดด้านการยอมรับเทคโนโลยีและงานวิจัยของ ผกามาศ โอภาสวงศ์อภิรดี และนพินดา ไม้แก้ว ดังนั้น ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาแพลตฟอร์มสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชน ควรมุ่งเน้นการออกแบบที่ใช้งานง่าย มีประสิทธิภาพ และสามารถสื่อสารอัตลักษณ์สินค้าได้อย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถตอบสนองผู้ใช้ที่มีความแตกต่างด้านอายุ อาชีพ และประสบการณ์ด้านเทคโนโลยีได้อย่างครอบคลุม (ผกามาศ โอภาสวงศ์อภิรดี และนพินดา ไม้แก้ว, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้เชิงกระบวนการในการพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน ภายใต้กรอบแนวคิด Input-Process-Output-Outcome (IPOO Model) โดยในส่วนของปัจจัยนำเข้า (Input) ประกอบด้วย ศักยภาพของผู้ประกอบการและความต้องการของผู้ใช้ กระบวนการดำเนินงาน (Process) ครอบคลุมการวิเคราะห์ การออกแบบ การพัฒนา การทดสอบ และการประเมินผลแพลตฟอร์มอย่างเป็นระบบ ผลผลิต (Output) คือ แพลตฟอร์มดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพ ใช้งานง่าย รองรับการสั่งซื้อ การชำระเงิน และการจัดส่งที่หลากหลาย พร้อมกลไกการสื่อสารทางการตลาด และผลลัพธ์ (Outcome) สะท้อนถึงการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การเพิ่มยอดขาย การสร้างการรับรู้แบรนด์ และความภักดีของลูกค้า อันนำไปสู่การสร้างรายได้และความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว



ภาพที่ 4 แสดงโมเดลการพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้ วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า แพลตฟอร์มที่พัฒนาสามารถใช้งานได้จริง โดยมีโครงสร้างระบบสอดคล้องกับกระบวนการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์แบบ B2C ประกอบด้วย ระบบหน้าร้านและระบบหลังร้าน ซึ่งสามารถรองรับการแสดงสินค้า การสั่งซื้อ การชำระเงิน และการจัดการข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ

และวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.46, S.D. = 0.48) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านประสบการณ์ใช้งานและด้านการสนับสนุนและบริการ (ค่าเฉลี่ย = 4.46) รองลงมา คือ ด้านการเชื่อมต่อกับสื่อออนไลน์ (ค่าเฉลี่ย = 4.46) และด้านฟังก์ชันการทำงาน (ค่าเฉลี่ย = 4.44) แสดงให้เห็นว่า การออกแบบแพลตฟอร์มที่ใช้งานง่าย มีระบบการทำงานที่ชัดเจนและมีช่องทางสื่อสารกับผู้ใช้ที่สะดวก ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้งานในระดับสูง ซึ่งสะท้อนว่า การนำเทคโนโลยีดิจิทัลแพลตฟอร์มมาใช้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดจำหน่ายสินค้า และช่วยยกระดับศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนให้สามารถแข่งขันในยุคเศรษฐกิจดิจิทัลได้ โดยมี 1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ใช้มีความพึงพอใจสูงในด้านประสบการณ์ใช้งานและความสะดวกของระบบ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด หน่วยงานด้านเศรษฐกิจดิจิทัล และสถาบันการศึกษา ควรนำแพลตฟอร์มที่พัฒนาขึ้นไปใช้เป็นต้นแบบในการส่งเสริมการตลาดออนไลน์ให้กับวิสาหกิจชุมชนอื่น โดยสามารถใช้แพลตฟอร์มเป็นศูนย์กลางในการอบรมการใช้งานระบบ การสร้างร้านค้าออนไลน์ และการพัฒนาทักษะด้านการตลาดดิจิทัลเพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถจำหน่ายสินค้าได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ จากผลการประเมินที่พบว่า ผู้ใช้ให้ความสำคัญกับความง่ายในการใช้งานและความชัดเจนของข้อมูลสินค้า ผู้พัฒนาระบบควรออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ให้เหมาะสมกับผู้ใช้งานที่มีทักษะด้านดิจิทัลแตกต่างกัน โดยเฉพาะกลุ่มผู้ประกอบการในชุมชนและผู้สูงอายุ ซึ่งอาจมีข้อจำกัดด้านการใช้เทคโนโลยี จึงควรมีคู่มือการใช้งาน วิดีโอสอน และระบบช่วยเหลือภายในแพลตฟอร์ม 2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากผลการวิจัยที่พบว่า ผู้ใช้มีความพึงพอใจสูงในด้านการสื่อสารและการติดตามสถานะการสั่งซื้อ ควรมีการพัฒนาแพลตฟอร์มให้เชื่อมต่อกับระบบชำระเงินออนไลน์ ระบบขนส่ง และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเพิ่มความสะดวกในการทำธุรกรรม และเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงลูกค้าในวงกว้าง หน่วยงานภาครัฐหรือมหาวิทยาลัยในพื้นที่ควรเป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนการใช้งานแพลตฟอร์ม โดยจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการตลาดดิจิทัล และการพัฒนาคอนเทนต์ออนไลน์ รวมทั้งส่งเสริมให้ใช้แพลตฟอร์มเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์สินค้า OTOP และผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อสร้างรายได้และเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และ 3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยในอนาคตควรศึกษาผลกระทบของการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มต่อรายได้ของผู้ประกอบการในระยะยาว เช่น การเปรียบเทียบยอดขายก่อนและหลังการใช้งานแพลตฟอร์ม หรือการติดตามผลหลังใช้งานอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 6 เดือน หรือ 1 ปี เพื่อประเมินประสิทธิภาพเชิงเศรษฐกิจของระบบ นอกจากนี้ ควรศึกษาพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ในเชิงลึก เช่น การซื้อผ่าน Live Streaming การรีวิวสินค้า หรือการใช้ระบบแนะนำสินค้าอัตโนมัติ (Recommendation System) รวมทั้งการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) และการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ใช้ (Data Analytics) เพื่อพัฒนาแพลตฟอร์มให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างแม่นยำ และสามารถนำไปใช้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทอื่นได้ในระดับประเทศ

เอกสารอ้างอิง

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2564). ผลกระทบจากธุรกิจ e-commerce ต่อผู้ประกอบการท้องถิ่น. เรียกใช้เมื่อ 12 ธันวาคม 2568 จาก https://shorturl.asia/g9ACB

ผกามาศ โอภาสวงศ์อภิรดี และนพินดา ไม้แก้ว. (2566). ปัจจัยการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการแพลตฟอร์มพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อซื้อสินค้าออนไลน์ของคนรุ่นใหม่ในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารร่มยูงทอง, 1(3), 1-14.

พิกัดข่าว 24. (2566). ผู้ประกอบการผ้าบาติกกลุ่มมีดีนาทับยึดแนวพระราชดำริ “เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี”. เรียกใช้เมื่อ 12 ธันวาคม 2568 จาก https://www.phigudkhaow.com/domestic/

มนตรี วิบูลยรัตน์. (2566). การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-COMMERCE). (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

รัตน์ชฎาพร ศรีสุระ และคณะ. (2565). การใช้แนวคิดแบบอไจล์ในการพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อเสริมศักยภาพวิสาหกิจชุมชนบ้านท่าก่อ จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารวิชาการเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 7(2), 66-79.

รุ่งลักษณา ดีแจ่ม และเจน จันทรสุภาเสน. (2564). การพัฒนาดิจิทัลมาร์เก็ตติ้งผลิตภัณฑ์เมล็ดบัววิสาหกิจ ชุมชน จังหวัดพิจิตร. วารสารสมาคมนักวิจัย, 26(1), 166-178.

สมาภรณ์ นวลสุทธิ์ และคณะ. (2567). การพัฒนาแพลตฟอร์มการตลาดออนไลน์เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน. Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(7), 1417-1432.

สราวุธ ปานรงค์. (2565). ความพึงพอใจและความตั้งใจในการใช้งานแอปพลิเคชันเป๋าตังอย่างต่อเนื่อง. ใน สารนิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2565). รายงานพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2565. กรุงเทพมหานคร: ETDA.

อรรถเดช สรสุชาติ. (2563). สถิติประยุกต์และระเบียบวิธีวิจัย. ขอนแก่น: กรีนเนสไวด์ จำกัด.

Best, J. W. (1977). Research in education. (3rd ed.). New Jersey: Prentice Hall.

Cochran, W. G. (1977). Sampling techniques. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Fraenkel, R. J. & Wallen, E. N. (2006). How to design and evaluate research in education. (6th ed.). Boston: McGraw-Hill.

Huang, J. et al. (2019). Vaping versus JUULing: how the extraordinary growth and marketing of JUUL transformed the US retail e-cigarette market. Tobacco control: 28(2), 146-151. https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2018-054382.

Jacops, L. C. (1991). Test Reliability, IU Bloomington Evaluation Services and Testing (Best). Indiana: Indiana University Blomington.

Kotler, P. & Keller, K. L. (2016). Marketing management. (15th ed.). Edinburgh: Pearson.

Venkatesh, V. et al. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. MIS Quarterly, 27(3), 425-478. https://doi.org/10.2307/30036540.

บทความวิจัย

องค์ความรู้ศาสตร์โนราสู่แนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับนิสิตครูศิลปศึกษาภาคใต้*

NORA KNOWLEDGE AS A FOUNDATION FOR INSTRUCTIONAL APPROACHES IN ART EDUCATION FOR PRESERVICE TEACHERS IN SOUTHERN THAILAND

กิตติศักดิ์ ธรรมอภิบาล, จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า*, ณัฐธิดา ภู่จีบ

Kittisak Thamaphiban*, Chakapong Phatlakfa*, Nuttida Pujeeb

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: chakapon@g.swu.ac.th

*Tel: 081-368-6806

บทคัดย่อ

แม้โนราจะได้รับการยอมรับในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญ แต่การนำองค์ความรู้โนรามาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาในระดับอุดมศึกษาอย่างเป็นระบบยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะการพัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนรู้สำหรับนิสิตครูศิลปศึกษา การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ศาสตร์โนราที่นำมาประยุกต์ใช้จัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา และพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมสำหรับนิสิตครูศิลปศึกษาภาคใต้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม ได้แก่ ศิลปินแห่งชาติโนรา 1 คน ปราชญ์ภูมิปัญญาโนรา 8 คน และอาจารย์ผู้สอนหลักสูตรศิลปศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาภาคใต้ 5 แห่ง จำนวน 10 คน ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการแสดงโนรา ร่วมกับการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา พบว่า องค์ความรู้สำคัญของศาสตร์โนราที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ลีลาท่ารำ 2) เครื่องแต่งกายและลวดลาย 3) ดนตรีและจังหวะ 4) ความเชื่อและพิธีกรรม และ 5) องค์ประกอบการแสดง เมื่อบูรณาการร่วมกับแนวคิด Constructionism, Experiential Learning, CRP Model, Art Integrated Learning, Design Thinking, MACRO Model และ Creative Pedagogy สามารถพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SILP NORA 8 ขั้นตอน คือ ศึกษาสำรวจ บูรณาการความรู้ เรียนรู้เชิงออกแบบ ร่างต้นแบบและพัฒนา ส่งเสริมนวัตกรรมศิลป์ สังเกตและเปิดใจ สะท้อนคิดร่วมกัน และประเมินการสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลป์ รูปแบบดังกล่าวช่วยยกระดับการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาครอบคลุมทั้งมิติทางวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ร่วมกับแนวคิดการเรียนรู้ร่วมสมัย ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมตามมาตรฐานการเรียนรู้ ศ 1.2 ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

คำสำคัญ: ศาสตร์โนรา, ศิลปศึกษา, การจัดการเรียนรู้เชิงนวัตกรรม, รูปแบบ SILP NORA

* Received 6 March 2026; Revised 28 March 2026; Accepted 11 April 2026

Abstract

Although Nora has been recognized as an important form of cultural heritage, the systematic application of Nora knowledge to art education in higher education remains limited, particularly in developing learning models for art education student teachers. This study aimed to synthesize the body of Nora knowledge applicable to art education learning management and to develop an innovative learning management model for art education student teachers in Southern Thailand. A qualitative research methodology was employed. Data were collected from three groups of key informants one National Artist in Nora performing arts, eight Nora local wisdom masters, and ten lecturers from art education programs in five higher education institutions in Southern Thailand. Data collection methods included in-depth interviews, focus group discussions, observation of Nora performances, and the synthesis of documents and related research. Data were analyzed using content analysis. The findings revealed that the essential knowledge of Nora applicable to learning management consists of five domains: 1) dance movements 2) costumes and decorative patterns 3) music and rhythm 4) beliefs and rituals and 5) performance components. When integrated with contemporary educational concepts including Constructionism, Experiential Learning, the CRP Model, Art Integrated Learning, Design Thinking, the MACRO Model, and Creative Pedagogy, these knowledge domains led to the development of the SILP NORA learning management model. The model comprises eight stages: Study and Survey, Integrating Knowledge, Learning by Design, Prototyping and Progression, Nurturing Artistic Innovation, Observation and Open-Mindedness, Reflective Thinking, and Artistic Innovation Assessment. The model enhances art education by integrating cultural dimensions, creativity, and innovation through the incorporation of Southern local wisdom with contemporary learning approaches. It also promotes learners' awareness of the interrelationship among art, history, and culture in accordance with Standard A 1.2 of the Basic Education Core Curriculum B.E. 2551

Keywords: Nora Knowledge, Art Education, Innovative Pedagogy, SILP NORA Mode

บทนำ

ศิลปศึกษา เป็นศาสตร์สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความคิดสร้างสรรค์ ความสามารถในการสื่อสาร และการตระหนักรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสมรรถนะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ดังนั้น ศิลปศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงมิได้มุ่งเพียงทักษะทางศิลปะ หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ผู้มีความคิดสร้างสรรค์และสามารถเชื่อมโยงศิลปะกับชีวิตและสังคมได้อย่างมีความหมาย (Eisner, E. W., 2002) สอดคล้องกับนโยบายประเทศไทยที่ผลักดันศิลปวัฒนธรรมในฐานะพลัง “Soft Power” เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2566) และแนวคิดของ UNESCO ที่เห็นว่าศิลปะพื้นบ้านเป็นฐานของการธำรงอัตลักษณ์และการพัฒนาที่ยั่งยืน (UNESCO, 2021)

“โนรา”เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ที่มีความสำคัญทั้งในด้านศิลปะ วัฒนธรรม และความเชื่อ สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ และได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติในปี พ.ศ. 2564 อย่างไรก็ตาม การสืบทอดองค์ความรู้โนราในระบบการศึกษายังมีข้อจำกัด เนื่องจากรูปแบบการเรียนรู้ส่วนใหญ่ยังเป็นการถ่ายทอดแบบดั้งเดิม สะท้อนระบบการเรียนรู้แบบองค์รวมที่ผสานสุนทรียะ จิตวิญญาณ และจริยธรรมผ่านกระบวนการครูสู่ศิษย์ (UNESCO, 2021) ขาดการบูรณาการกับทฤษฎีการเรียนรู้ร่วมสมัย อีกทั้ง การจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะหลักสูตรผลิตครูศิลปศึกษายังเน้นทฤษฎีขาดการบูรณาการบริบทท้องถิ่น และเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับแนวคิดการเรียนรู้ร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้นิสิตครูศิลปะยังไม่สามารถออกแบบการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงศิลปะกับมรดกวัฒนธรรมตามมาตรฐาน ศ 1.2 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) และขาดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมอันนำไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรมทางศิลป์

การนำองค์ความรู้จากศิลปะพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา สามารถส่งเสริมการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมได้อย่างมีศักยภาพ โดยเฉพาะเมื่อบูรณาการกับแนวคิด Constructionism Experiential Learning Art Integrated Learning Design Thinking และ Creative Pedagogy อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่สังเคราะห์องค์ความรู้โนราเพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับนิสิตครูศิลปศึกษาโดยตรงยังมีจำกัด ดังนั้น การสังเคราะห์องค์ความรู้ศาสตร์โนราในมิติศิลปศึกษา จึงเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงรากฐานวัฒนธรรมไทยกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อพัฒนาครูศิลปะรุ่นใหม่ที่มีทั้งความตระหนักในคุณค่าท้องถิ่นและสมรรถนะเชิงนวัตกรรม อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการอุดมศึกษาด้านศิลปศึกษาในบริบทสังคมร่วมสมัย

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ศาสตร์โนราที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา และพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมสำหรับนิสิตครูศิลปศึกษาในพื้นที่ภาคใต้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ศาสตร์โนราที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา
2. เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการศาสตร์โนรากับทฤษฎีและแนวคิดร่วมสมัยในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลป์ของนิสิตครูศิลปศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งสังเคราะห์องค์ความรู้ศาสตร์โนราที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา และพัฒนาแนวทางการบูรณาการองค์ความรู้ดังกล่าวกับทฤษฎีการศึกษาร่วมสมัยสำหรับนิสิตครูศิลปศึกษา ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ประกอบด้วย ศิลปินแห่งชาติด้านโนรา 1 คน ปราชญ์ภูมิปัญญาด้านโนรา 8 คน และอาจารย์ผู้สอนหลักสูตรศิลปศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาในภาคใต้ 5 แห่ง จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่ถามถึงความจำเป็นในการเรียนรู้โนราผ่านมุมมองของศิลปะ องค์ความรู้โนราที่สามารถนำมาถ่ายทอดเป็นงานศิลปะและกระบวนการถ่ายทอด ลักษณะของนวัตกรรมศิลป์โนรา แนวทางการจัดการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้โนราบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การบันทึกข้อมูล

ภาคสนาม และการวิเคราะห์เอกสาร ข้อมูลที่ได้ถูกวิเคราะห์โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล และการตรวจสอบแบบสามเส้า การวิจัยครั้งนี้ได้รับการพิจารณาด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ และผู้ให้ข้อมูลทุกคนได้ให้ความยินยอมก่อนเข้าร่วมการวิจัย

ผลการวิจัย

1. องค์ความรู้ศาสตร์โนราที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา

1.1 การจัดการเรียนรู้โนราในบริบทของศิลปศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากโนราเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ที่สามารถเป็นฐานในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ศิลปะและการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ร่วมสมัย โดยมีบทบาทในการเสริมสร้างสุนทรียภาพ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมถึงส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้จากโนราสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ศิลปะประยุกต์ และการออกแบบ การสังเคราะห์องค์ความรู้จากโนราในศิลปศึกษาสามารถแบ่งเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1) เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับโนรา: การสะท้อนรูปทรง สี และลวดลายทางทัศนศิลป์ 2) ท่วงท่าการแสดงและการเคลื่อนไหว: การสะท้อนจังหวะและพลวัตในศิลปะ และ 3) ประวัติศาสตร์และคุณค่าเชิงวัฒนธรรม: ซึ่งรวมถึงระบบความเชื่อและจิตวิญญาณของโนรา กระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมุ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ผลงาน (Creative Process-Based Learning) และการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Studio-Based Learning) โดยบูรณาการองค์ความรู้จากโนราเข้ากับการออกแบบกิจกรรมศิลปะที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เชิงพื้นที่ (Place-Based Learning) และภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ การใช้กระบวนการโค้ชทีมสามารถส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์และการทำงานร่วมกัน ในขณะเดียวกันควรบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และเทคโนโลยีความจริงเสริม (AR) เพื่อขยายขอบเขตการสร้างสรรค์และการเรียนรู้ทางศิลปะ แหล่งเรียนรู้โนรา ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีความหลากหลาย เช่น ชุมชนดั้งเดิม (บ้านโนราครูจอง รังษี วัดบางหยีใน), สำนักโนรา (มโนราห์น้อม คงเกลี้ยง, มโนราห์เกษร เขตนิยม), สถาบันการศึกษา (สถาบันทักษิณคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยทักษิณ) และพิพิธภัณฑ์ (พิพิธภัณฑ์พ่อท่านคล้าย) ซึ่งเป็นแหล่งถ่ายทอดบริบทด้านความเชื่อ วัฒนธรรม และสุนทรียศาสตร์ของโนรา

“การให้ครูศิลปศึกษาเรียนรู้โนราเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เพราะโนรา เป็นการแสดงที่มีองค์ประกอบครบทุกมิติ ซึ่งสามารถเป็นแบบอย่างในหลายสาขาของศิลปะ”

“องค์ความรู้ด้านเครื่องแต่งกาย (สีสัน/ลวดลาย/เครื่องประดับ) และท่วงท่าการแสดง (ลีลา/การเคลื่อนไหว) สามารถถ่ายทอดในรูปแบบงานศิลปะทั้ง 2 มิติ (จิตรกรรม กราฟฟิก) และ3 มิติ” (ประติมากรรม เครื่องแต่งกาย บรรจุภัณฑ์)

“การจัดการเรียนรู้ควรเน้นการเปิดโอกาสให้นิสิตสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ๆ โดยสนับสนุนให้เข้าใจและจินตนาการในการค้นหาวิธีการใหม่ ๆ ที่มีความแปลกใหม่และเป็นประโยชน์ และการโน้มน้าวให้เห็นความสำคัญของโนราในการสร้างนวัตกรรมศิลป์”

1.2 ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมองว่า การจัดการเรียนรู้โนราในกรอบการศึกษาศิลปะมีความสำคัญ เนื่องจากโนราเป็นศิลปะพื้นบ้านภาคใต้ที่มีศักยภาพในการพัฒนาผลงานทัศนศิลป์ร่วมสมัย และช่วยปลูกฝังคุณค่าความงามของศิลปะท้องถิ่น ส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ในการศึกษา

ได้อย่างเหมาะสม องค์ความรู้จากโนราแบ่งออกเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1) เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับโนรา: สะท้อนรูปแบบ สีสัน ลวดลาย และอัตลักษณ์ทางทัศนศิลป์ 2) ประวัติความเป็นมาของโนราและคุณค่าความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม 3) ท่วงท่าการแสดง ลีลาท่าร่ายรำ และการเคลื่อนไหว: สะท้อนหลักการจังหวะและพลวัตทางศิลปะ และ 4) ระบบความเชื่อ ความศรัทธา และจิตวิญญาณของโนรา: เป็นมิติสำคัญของสุนทรียศาสตร์เชิงวัฒนธรรม ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความหมายของ “นวัตกรรมศิลป์โนรา” ว่าเป็นการนำองค์ความรู้โนรามาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะใหม่ โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดทางศิลปะและกระบวนการจัดการเรียนการสอน พร้อมทั้งบูรณาการกับศิลปะร่วมสมัยและเทคโนโลยี โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและเคารพบริบททางวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้โนราในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีความหลากหลาย เช่น 1) พื้นที่ระโนด (บ้านขาว) เชี่ยวชาญด้านการทำชุดโนรา 2) พื้นที่สทิงพระ เชี่ยวชาญด้านการทำเทริด 3) พื้นที่ท่าข้าม เชี่ยวชาญการทำเครื่องประดับโนรา 4) พื้นที่โคกเนียง (บางบ้าน) เชี่ยวชาญการทำลูกปัดและชุดโนรา 5) พื้นที่วัดใหม่ (บ้านมโนราห์หนมน้อย เดือนฉาย) เชี่ยวชาญการทำชุดโนรา ทั้งนี้ยังมีแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมจากชุมชนคลองแห ศูนย์การเรียนรู้โนรา และมหาวิทยาลัยทักษิณ เป็นต้น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์ศิลปะควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมและเคารพอัตลักษณ์ท้องถิ่น รวมถึงการรักษารากฐาน ขนบธรรมเนียม ประวัติศาสตร์และความเชื่อดั้งเดิม สิ่งสำคัญ คือ การศึกษาจากแหล่งข้อมูลจริง และการลงมือปฏิบัติในพื้นที่ โดยการเรียนรู้ควรมุ่งเน้นการสร้างรากฐานความรู้ที่แข็งแกร่งจากข้อมูลพื้นฐาน และการเข้าใจคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อสรุปหลักจากการศึกษานี้ ได้แก่ 1) โนราเป็นศิลปะการแสดงที่ผสมผสานบทเพลง ท่ารำ ดนตรี และเครื่องแต่งกายอย่างมีเอกลักษณ์ 2) องค์ความรู้จากโนราสามารถถ่ายทอดเป็นผลงานศิลปะหลากหลายรูปแบบ 3) นวัตกรรมศิลป์โนรา คือ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในบริบทการศึกษาและสังคมร่วมสมัย 4) แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมศิลป์โนรา ควรมุ่งเน้นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ การออกแบบกิจกรรมสร้างสรรค์ และการเรียนรู้ร่วมกับครูภูมิปัญญา และ 5) แหล่งเรียนรู้โนราในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาสามารถใช้เป็นฐานการเรียนรู้เชิงพื้นที่ที่หล่อหลอมทั้งศิลปะและคุณค่าของชุมชน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยเสริมสร้างการอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมไปพร้อมกับการพัฒนาและสร้างสรรค์ศิลปะในบริบทสังคมร่วมสมัย

“นวัตกรรมศิลป์โนรา คือ การนำองค์ความรู้โนรามาสร้างสรรค์งานศิลปะใหม่ ๆ โดยเชื่อมโยงกับศิลปะและกระบวนการเรียนการสอน ประยุกต์เป็นศิลปะร่วมสมัยร่วมกับการใช้เทคโนโลยี และที่สำคัญเคารพในความเชื่อและความเหมาะสมในการนำไปใช้”

“ข้อควรระวังในการนำภูมิปัญญามาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะ ควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบทในการนำไปใช้ การรักษาอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่น รากฐาน ขนบธรรมเนียม และประวัติความเป็นมาของโนราไว้ความเชื่อความศรัทธา ความเคารพ และการศึกษาข้อมูลจากพื้นที่จริง ปราชญ์ชาวบ้าน และอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลโนรา”

องค์ความรู้ศาสตร์โนราในมุมมองศิลปศึกษาจากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับโนราและทฤษฎีการจัดการเรียนรู้ รวมถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ศาสตร์โนราในมุมมองศิลปศึกษาที่สำคัญในการประยุกต์ใช้เป็นเนื้อหาหรือโจทย์ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์นวัตกรรมสำหรับนิสิตครูศิลปศึกษาภาคใต้ โดยสะท้อนถึงลักษณะของ “การเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม” และ “การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์” ได้ 5 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 ลีลาท่ารำ: ภาษากายแห่งศิลปะและจิตวิญญาณ

ลีลาท่ารำในโนรา เป็นการใช้ภาษากายเพื่อสื่อสารความเชื่อและพลังจิตวิญญาณ ผ่านกระบวนการ “การถ่ายทอดภายใน” ซึ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ การศึกษาท่ารำในมุมมองสัญญวิทยาช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจการตีความผ่านการสังเกตองค์ประกอบต่างๆ เช่น สี รูปทรง และพื้นผิว ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย เช่น การออกแบบภาพเคลื่อนไหว (Motion Art) หรือศิลปะจัดวาง (Performance Art)



ภาพที่ 1 ลีลาท่ารำ: ภาษากายแห่งศิลปะและจิตวิญญาณ

ด้านที่ 2 เครื่องแต่งกายและลวดลาย: งานหัตถกรรมเชิงศิลป์และสัญลักษณ์แห่งอัตลักษณ์

เครื่องแต่งกายโนรา ไม่เพียงแต่สะท้อนความงาม หากแต่ยังมีความหมายแฝงในเชิงสัญลักษณ์ เช่น สีทอง แทนความศรัทธา และ สีแดง แทนพลังชีวิต การเรียนรู้การออกแบบเครื่องแต่งกายโนราในมิติของศิลปศึกษาช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจองค์ประกอบศิลป์ที่มีรากฐานจากภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถประยุกต์ใช้ในการออกแบบแฟชั่น สิ่งทอ หรือเครื่องประดับศิลป์ โดยเน้นการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) และ Creative Pedagogy เป็นแนวทางในการพัฒนา “กรอบความคิดเชิงออกแบบ” (Design Mindset) ของนิสิตครูศิลปศึกษา ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้จากเครื่องแต่งกายโนราไปสร้างสรรค์ผลงานที่มีความหมายและความงามทั้งในแง่ของศิลปะวัฒนธรรมภูมิปัญญาและการออกแบบร่วมสมัย



ภาพที่ 2 เครื่องแต่งกายและลวดลาย: งานหัตถกรรมเชิงศิลป์และสัญลักษณ์แห่งอัตลักษณ์

ด้านที่ 3 ดนตรีและจังหวะ: ภูมิปัญญาแห่งเสียงและอารมณ์ศิลป์

ดนตรีโนราเป็นศิลปะที่สะท้อนพลังชีวิตและอารมณ์ผ่านเครื่องดนตรีต่างๆ เช่น กลอง ทับ ปี่ และฉิ่ง การเรียนรู้ดนตรีโนราในศิลปศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง “เสียง อารมณ์ และการเคลื่อนไหว” (Sound ,Emotion and Movement) ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการสร้าง “จังหวะทางภาพ” (Visual Rhythm) ในงานศิลปะ เช่น การออกแบบกราฟิก หรือ สื่อภาพเคลื่อนไหว ที่ผสมผสานเสียงและภาพอย่างลงตัว สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ในแนวทางที่บูรณาการและสร้างสรรค์อย่างมีประสิทธิภาพ



ภาพที่ 3 ดนตรีและจังหวะ: ภูมิปัญญาแห่งเสียงและอารมณ์ศิลป์

ด้านที่ 4 ความเชื่อและพิธีกรรม: การเรียนรู้เชิงจิตวิญญาณและคุณธรรมทางศิลป์

พิธีไหว้ครูในโนราสะท้อนความกตัญญูและการเคารพครู ซึ่งสอดคล้องกับหลักการทางพุทธศาสนา การเรียนรู้ในมิตินี้ช่วยพัฒนาจิตวิญญาณศิลปิน (Artistic Spirit) โดยเน้นการเข้าใจความงามและคุณค่าของศิลปะภายใต้แนวคิด Aesthetic Education ของ Eisner, E. W. ซึ่งมองว่าศิลปะเป็นพื้นที่ในการฝึกการรับรู้และคุณธรรม

แนวคิดนี้ เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาความรู้สึกทางอารมณ์และความคิดสร้างสรรค์ โดยเน้นให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับความงามและความหมายจากงานศิลปะ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับศิลปะและการสร้างสรรค์ รวมถึงพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ (Eisner, E. W., 2002) Aesthetic Education จึงเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาสุนทรียภาพ และเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาความสามารถในการรับรู้ ซาบซึ้ง ตีความ และสร้างคุณค่าความงาม ผ่านประสบการณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรม ครอบคลุมการรับรู้ทางประสาทสัมผัส (Perception) ความรู้สึกและอารมณ์ (Emotion) การคิดเชิงวิพากษ์และการตีความความงาม (Aesthetic Judgment) รวมถึงการสร้างสรรค์และการแสดงออก (Creative Expression) องค์ประกอบสำคัญของ Aesthetic Education ได้แก่ การรับรู้เชิงสุนทรียะ (Perception) การซาบซึ้งคุณค่า (Appreciation) การตีความความหมาย (Interpretation) การแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ (Expression) และบริบททางวัฒนธรรม (Cultural Context)



ภาพที่ 4 ความเชื่อและพิธีกรรม: การเรียนรู้เชิงจิตวิญญาณและคุณธรรมทางศิลป์

ด้านที่ 5 องค์ประกอบการแสดงโนรา: บูรณาการทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดง และวัฒนธรรม

องค์ประกอบต่าง ๆ เช่น เครื่องแต่งกาย หน้ากาก ฉากเวที และการจัดแสง เป็นการบูรณาการทัศนศิลป์ สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน และหัตถกรรมที่ทำงานร่วมกันในบริบทของการแสดง ตัวละครและอุปกรณ์ประกอบฉากช่วยสร้างบรรยากาศและอัตลักษณ์ของการแสดง การเรียนรู้ด้านนี้สามารถใช้กระบวนการออกแบบใหม่อย่างเร่งรัดภายใต้เวลาที่จำกัด เช่น Rapid Prototyping หรือ Design Sprint เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดสร้างสรรค์และการบูรณาการข้ามศาสตร์ (Interdisciplinary Skills) สามารถประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ เช่น การออกแบบท่ารำหรือบทกลอนโนรา เป็นสื่อการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในรูปแบบ แอปพลิเคชัน, เกม AR/VR, หรือการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยที่สะท้อนประเด็นสังคม

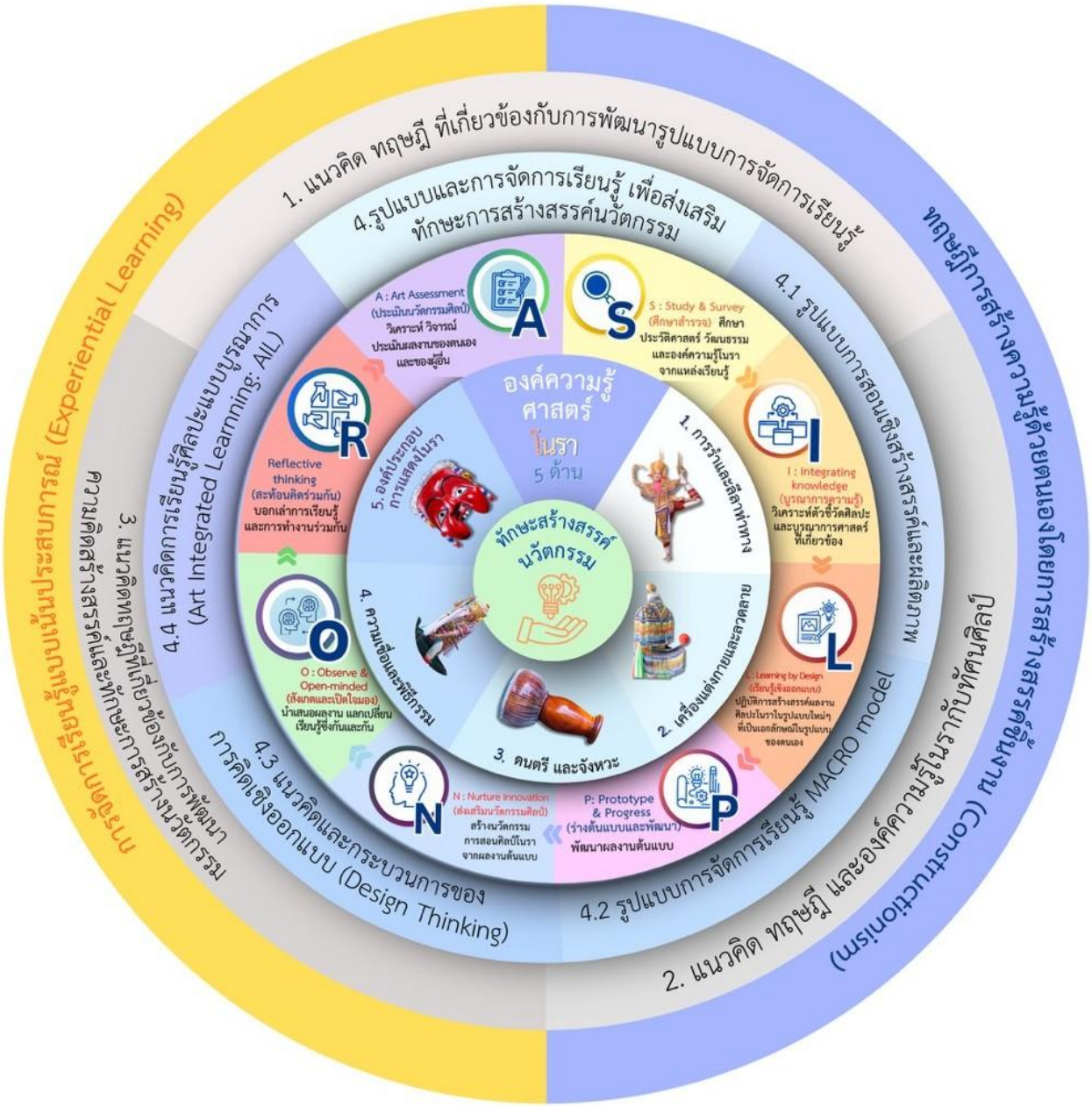


ภาพที่ 5 องค์ประกอบการแสดงโนรา: บูรณาการทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดง วัฒนธรรม

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ศาสตร์โนรา 5 ด้านไม่เพียงแต่เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม แต่ยังเป็นระบบการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ในตัวเอง การสังเคราะห์องค์ความรู้เหล่านี้กับแนวคิดทางศิลปศึกษาช่วยสร้างรูปแบบการเรียนรู้ที่มีความสมดุลระหว่าง “รากเหง้า” และ “นวัตกรรม” ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาครูศิลปะรุ่นใหม่ที่มีทั้งทักษะ ความคิดสร้างสรรค์และจิตสำนึกทางวัฒนธรรม การจัดการเรียนรู้ในศาสตร์โนรา ควรเน้น 3 มิติสำคัญ ได้แก่ 1) มิติการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม: เน้นการเข้าใจและเคารพคุณค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่น 2) มิติการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์: ส่งเสริมการใช้จินตนาการและทักษะการคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบผลงานศิลปะ 3) มิติการเรียนรู้เชิงนวัตกรรม: การพัฒนาทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมโดยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและกระบวนการออกแบบใหม่ การบูรณาการทั้งสามมิตินี้จะทำให้การเรียนรู้ในศาสตร์โนราไม่เพียงแต่เข้าใจถึงรากเหง้าและคุณค่าทางวัฒนธรรม แต่ยังสามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่มีความหมายและตอบสนองต่อความต้องการในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. แนวทางการบูรณาการศาสตร์โนรากับทฤษฎีและแนวคิดร่วมสมัยในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลป์ของนิสิตครูศิลปศึกษา

ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ ศิลป์โนรา (SILP NORA) จากข้อมูลการสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ภายใต้ทฤษฎี Constructionism และ Experiential Learning ร่วมกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ CRP Model, Art Integrated Learning, Design Thinking, MACRO model และ Creative Pedagogy เกิดเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SILP NORA ที่ส่งเสริมทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลป์ของนิสิตครูศิลปศึกษา ดังแผนภาพ



ภาพที่ 6 แนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ SILP NORA

จากภาพอธิบายแนวคิดที่ใช้พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลป์ของนิสิตครูศิลปศึกษา ดังนี้

1. ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสม์ (Constructivism) การเรียนรู้เกิดจากการสร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านประสบการณ์ตรง ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความหมายจากการเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนกับชีวิตจริง ในบริบทของโนรา ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านการสังเกต การฝึกฝน และการลงมือทำ (Experiential Learning)

2. CRP Model (Creative and Productive Model) การเรียนการสอนแบ่งเป็น 3 รูปแบบ 1) Crystal-Based Instructional Model: ผู้เรียนค้นหาความรู้ด้วยตนเองผ่านการถ่ายทอดความรู้และการอภิปราย 2) Research-Based

Instructional Model: ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยกระบวนการวิจัย 3) Productivity-Based Instructional Model: การเรียนรู้จากแหล่งต่างๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อผลิตผลงานสร้างสรรค์

3. Design Thinking เป็นกระบวนการแก้ปัญหาที่เน้นความเข้าใจผู้ใช้ การนิยามปัญหา การระดมความคิด การสร้างต้นแบบ และการทดสอบ การบูรณาการ Design Thinking กับการเรียนรู้โนรา ช่วยให้นิสิตครูศิลปะออกแบบและทดลองสร้างผลงานที่สะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น การพัฒนาเครื่องแต่งกายโนราประยุกต์หรือศิลปะดิจิทัล

4. Art Integrated Learning (AIL) การเรียนรู้ศิลปะควรบูรณาการกับศาสตร์อื่นเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและการคิดวิเคราะห์ AIL เน้นให้ผู้เรียนเข้าใจ “ศิลปะในฐานะกระบวนการคิด” ซึ่งช่วยให้เข้าใจศิลปะพื้นบ้านในฐานะองค์ความรู้เชิงวัฒนธรรม

5. Creative Pedagogy แนวทางการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงออกทางความคิดอย่างอิสระและกล้าสร้างสิ่งใหม่ ในบริบทโนรา ครูทำหน้าที่เป็น “ครูศิลป์” ที่สอนการเรียนรู้จากความผิดพลาดและการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

6. MACRO Model และ Productivity-Based Instructional Design การเรียนรู้เชิงผลิตภาพเริ่มจากการสร้างแรงจูงใจ การลงมือทำ การสะท้อนผล และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับการออกแบบกิจกรรมใน SILP NORA Model ที่เน้นการสร้างผลผลิตทางศิลปะ เช่น การออกแบบเครื่องแต่งกายโนราใหม่ หรือการประดิษฐ์งานหัตถกรรมจากวัสดุท้องถิ่น

จากแนวคิดเหล่านี้ ผู้วิจัยออกแบบกระบวนการเรียนรู้ของ SILP NORA Model ใน 8 ขั้นตอน ที่ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลป์ของนิสิตครูศิลปศึกษา ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 กระบวนการเรียนรู้ ของ SILP NORA 8 ขั้นตอนหลัก

ขั้นตอน	กิจกรรม
Study and Survey (ศึกษาสำรวจ)	ศึกษาและสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับโนรา ผ่านการเรียนรู้จากแหล่งจริง เช่น วัด โรงเรียน ชุมชน หรือปราชญ์โนรา
Integrating Knowledge (บูรณาการความรู้)	บูรณาการองค์ความรู้จากศาสตร์โนรากับทฤษฎีศิลปศึกษาเพื่อกำหนดหัวข้อ หรือประเด็นการเรียนรู้
Learning by Design (เรียนรู้เชิงออกแบบ)	ใช้ Design Thinking เพื่อให้ผู้เรียนวางแผนแนวคิดการสร้างผลงานศิลป์จากแรงบันดาลใจโนรา
Prototype and Progress (ร่างต้นแบบและพัฒนา)	สร้างต้นแบบผลงานศิลปะ ทดลอง ปรับปรุง และรับคำแนะนำจากเพื่อนและผู้เกี่ยวข้อง
Nurture Artistic Innovation (ส่งเสริมนวัตกรรมศิลป์)	พัฒนาผลงานศิลปะให้มีความร่วมสมัย และมีคุณค่าเชิงนวัตกรรม
Observe and Open Mindedness (สังเกตและเปิดใจมอง)	ฝึกการวิพากษ์ผลงาน การสังเกต และการเปิดรับมุมมองใหม่
Reflective Thinking (สะท้อนคิดร่วมกัน)	สะท้อนผลการเรียนรู้และคุณค่าทางจิตใจ
Artistic Innovation Assessment (ประเมินการสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลป์)	ประเมินผลงานและทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลป์

จากตารางที่ 1 พบว่า ในมิติของการสอนศิลปศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของชาติ การพัฒนา SILP NORA Model มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ ศ 1.2 ที่มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ผ่านการเห็นคุณค่าศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล กระบวนการเรียนรู้รูปแบบ SILP NORA จะช่วยให้นิสิตครูศิลปะเข้าใจความสัมพันธ์ของการศึกษาภูมิปัญญา ซึ่งเป็นรากทางวัฒนธรรมผ่านการฝึกปฏิบัติจริง และสามารถถ่ายทอดต่อให้กับผู้เรียนในโรงเรียนได้อย่างมีความหมายและปรับประยุกต์ให้สมสมัย

อภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าองค์ความรู้ศาสตร์โนรามีศักยภาพในการนำมาประยุกต์ใช้เป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ลีลาท่ารำ เครื่องแต่งกายและลวดลาย ดนตรีและจังหวะ ความเชื่อและพิธีกรรม และองค์ประกอบการแสดง สะท้อนถึงลักษณะของศิลปะพื้นบ้านที่มีความเป็นองค์รวม ครอบคลุมทั้งมิติทางสุนทรียะ สังคม และจิตวิญญาณ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาฐานวัฒนธรรม (Culturally Responsive Teaching) ซึ่งเน้นการใช้ภูมิหลังทางวัฒนธรรมของผู้เรียนเป็นฐานในการเรียนรู้เพื่อสร้างความหมายและความผูกพันต่อการเรียน (Gay, G., 2018)อีกทั้งยังสอดคล้องกับสถานะของโนราในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ ซึ่งสะท้อนคุณค่าในเชิงอัตลักษณ์และความต่อเนื่องของชุมชน (UNESCO, 2021) การบูรณาการองค์ความรู้โนรากับแนวคิด Constructionism และ Constructivism ทำให้เกิดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์จริงและบริบททางสังคมของตนเอง (Papert, S., 1980); (Vygotsky, L. S., 1978) ขณะเดียวกันกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 8 ขั้นของรูปแบบ SILP NORA ยังสอดคล้องกับทฤษฎี Experiential Learning ของ Kolb, D. A. ที่เน้นวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ การสะท้อนคิด และการทดลองปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงลึกและสามารถพัฒนาทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรมได้ (Kolb, D. A., 1984) นอกจากนี้ การผสมผสานแนวคิด Design Thinking และ Art Integrated Learning ช่วยส่งเสริมการคิดเชิงสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ ซึ่งเป็นสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 (Brown, T., 2009); (Burnaford, G. et al., 2001) สำหรับแนวคิด Creative Pedagogy เน้นบทบาทของครูในการออกแบบสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทดลอง การแสดงออก และการสะท้อนคิด ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา (Craft, A., 2005)

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ SILP NORA ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจึงมีความโดดเด่นในฐานะรูปแบบการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้กับทฤษฎีการศึกษาร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ สามารถยกระดับการเรียนรู้ศิลปศึกษาให้ครอบคลุมทั้งมิติทางวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม อีกทั้งยังสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ ศ 1.2 ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ในภาพรวม ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นฐาน

ในการจัดการเรียนรู้ไม่เพียงช่วยอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม แต่ยังสามารถพัฒนาเป็นแนวทางการผลิตครูศิลปศึกษาที่มีสมรรถนะด้านนวัตกรรมและความสามารถในการตอบสนองต่อวัฒนธรรมซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของครูในศตวรรษที่ 21

ดังนั้น SILP NORA Model ไม่เพียงแต่บูรณาการศาสตร์โนรากับทฤษฎีทางการศึกษาหลายแขนง หากแต่ยังส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนในบริบทของศิลปะและวัฒนธรรมไทยอีกด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย สรุปได้ว่า ศาสตร์โนราเป็นระบบองค์ความรู้เชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงมิติทางวัฒนธรรมสุนทรียภาพ และกระบวนการสร้างสรรค์เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม ผ่านองค์ความรู้ 5 ด้าน ได้แก่ ลีลาท่ารำ เครื่องแต่งกายและลวดลาย ดนตรีและจังหวะ ความเชื่อและพิธีกรรม และองค์ประกอบการแสดง สามารถพัฒนาเป็นฐานการเรียนรู้ศิลปศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะสร้างสรรค์นวัตกรรมของนิสิตครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SILP NORA ที่บูรณาการแนวคิด Constructivism, Experiential Learning และ Design Thinking อย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่า “นวัตกรรมศิลป์” เกิดจากการสังเคราะห์รากเหง้าวัฒนธรรมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบร่วมสมัย จึงควรมีการทดลองใช้รูปแบบ SILP NORA กับผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาเพื่อประเมินประสิทธิผลเชิงประจักษ์ นอกจากนี้ สถาบันผลิตครูศิลปศึกษาควรบูรณาการการเรียนรู้ฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นในหลักสูตรอย่างจริงจัง ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงพื้นที่และการประเมินตามสภาพจริง ตลอดจนพัฒนาเครื่องมือวัดสมรรถนะนวัตกรรมศิลป์ให้มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น เพื่อยกระดับการผลิตครูศิลปศึกษาที่มีทั้งความคิดสร้างสรรค์และจิตสำนึกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงวัฒนธรรม. (2566). นโยบายการขับเคลื่อนเศรษฐกิจวัฒนธรรมและ Soft Power ของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

Brown, T. (2009). Change by design: How design thinking transforms organizations and inspires innovation. New York: HarperBusiness.

Burnaford, G. et al. (2001). Renaissance in the classroom: Arts integration and meaningful learning. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Craft, A. (2005). Creativity in schools: Tensions and dilemmas. London: Routledge.

Eisner, E. W. (2002). The arts and the creation of mind. New Haven: Yale University Press.

Gay, G. (2018). Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice. (3rd ed.). New York: Teachers College Press.

Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Papert, S. (1980). Mindstorms: Children, computers, and powerful ideas. New York: Basic Books.

UNESCO. (2021). Nora, dance drama in Southern Thailand. Paris: UNESCO Publishing.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge: Harvard University Press.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5*

DEVELOPMENT OF LEARNING MANAGEMENT MODEL USING THE OPEN APPROACH INTEGRATED WITH MATHEMATICS GAMES TO ENHANCE PROBLEM-SOLVING AND MATHEMATICAL CREATIVITY FOR MATHAYOMSUKSA 5 STUDENTS

กิตติปกรณ์ อ้มเถื่อน
Kittipakorn Omthuan
โรงเรียนบ้านไผ่ ขอนแก่น ประเทศไทย
Banphai School, Khon Kaen, Thailand
Corresponding author E-mail: ingfa1981@gmail.com
Tel: 081-369-1129

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ 2) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 และ 3) ศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ 1) เปรียบเทียบการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์คะแนนทดสอบหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 80 2) เปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์คะแนนทดสอบหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 80 และ 3) ประเมินความพึงพอใจของนักเรียนต่อการเรียนด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 35 คน จากการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ แบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ และแบบสำรวจความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าทีกลุ่มตัวอย่างเดียว ผลการวิจัยพบว่า 1) ครูและนักเรียนเห็นความเหมาะสมของการนำเกมคณิตศาสตร์และวิธีการแบบเปิดมาใช้ สามารถสร้างแรงจูงใจและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การจัดกิจกรรม 4 ขั้น ได้แก่ การนำเสนอสถานการณ์ปัญหาผ่านเกมคณิตศาสตร์ การเล่นเกมด้วยตนเอง การอภิปรายและเปรียบเทียบแนวคิดจากการเล่นเกม และการเชื่อมโยงแนวคิด 2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ 82.02/81.90 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด และ 3) ผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ ความพึงพอใจของนักเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด

* Received 12 March 2026; Revised 18 April 2026; Accepted 27 April 2026

คำสำคัญ: วิธีการแบบเปิด, เกมคณิตศาสตร์, การแก้ปัญหา, ความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์

Abstract

The purposes of this research were to: 1) Investigate the foundational information required for developing a learning management model that integrates the Open Approach with mathematical games to enhance mathematical problem solving and mathematical creativity; 2) Develop the model to meet the 80/80 efficiency criterion; and 3) Investigate the effects of the model in terms of students' mathematical problem-solving, mathematical creativity, and learning satisfaction. The sample consisted of 35 Mathayomsuksa 5 students at Ban Phai School, Khon Kaen Province, selected through custer random sampling. The research instruments included lesson plans, a mathematical problem-solving test, a mathematical creativity test, and a satisfaction questionnaire. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, and one-sample t-test. The findings showed that: 1) The foundational study indicated that both teachers and students considered the integration of mathematical games with the Open Approach appropriate for enhancing learning motivation and fostering creativity. The instructional activities consisted of four phases: Phase 1-Presenting a problem situation through a mathematical game; Phase 2-Individual gameplay; Phase 3-Discussion and comparison of ideas emerging from gameplay; and Phase 4-Conceptual connection and consolidation; 2) The developed learning management model achieved an efficiency of 82.02/81.90, exceeding the established criterion; and 3) After the implementation of the model, students' mathematical problem-solving and mathematical creativity were both significantly higher than the 80 percent criterion at the .05 level, while their overall satisfaction was at the highest level.

Keywords: Open Approach, Mathematical Games, Problem-Solving, Mathematical Creativity

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพคนไทยให้เป็น “คนไทยที่ปรับตัวได้และอยู่ร่วมกับโลกยุคใหม่ได้อย่างมีความสุข” ส่งเสริมการพัฒนาทักษะ (Skill Development) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในโลกยุคใหม่ ยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีการฝึกปฏิบัติจากประสบการณ์จริง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม 2545) ได้กำหนดหลักการสำคัญว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการจัดการศึกษา สอดคล้องกับ

เป้าหมายของกระทรวงศึกษาธิการที่ได้ปรับปรุงมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) โดยเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความคิดสร้างสรรค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

คณิตศาสตร์เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและการพัฒนาประเทศ เนื่องจากช่วยเสริมสร้างการคิดอย่างเป็นระบบ การให้เหตุผลเชิงตรรกะ การคาดการณ์ และการตัดสินใจที่ถูกต้อง ตลอดจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และศาสตร์อื่น ๆ ที่เป็นรากฐานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเศรษฐกิจ (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2560) อย่างไรก็ตาม ผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับชาติและนานาชาติสะท้อนว่านักเรียนไทยยังมีข้อจำกัดด้านผลสัมฤทธิ์ทางคณิตศาสตร์และการคิดเชิงสร้างสรรค์ เช่น ผลการประเมิน PISA 2022 พบว่า คะแนนเฉลี่ยวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนไทยอยู่ที่ 394 คะแนน ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย OECD อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2000 (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2568) สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนไทยยังขาดทักษะในการแก้ปัญหาเชิงซับซ้อนและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2564) ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เรื่องจำนวนเชิงซ้อนนับเป็นสาระการเรียนรู้ที่มีความสำคัญทั้งในเชิงเนื้อหาและในฐานะพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น เนื่องจากเป็นหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการขยายระบบจำนวน การแก้ปัญหาทางพีชคณิต และการเชื่อมโยงองค์ความรู้ไปสู่ศาสตร์สาขาอื่น เช่น ฟิสิกส์ วิศวกรรมศาสตร์ และเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม จากการจัดการเรียนการสอนที่ผ่านมา พบว่า นักเรียนจำนวนหนึ่งยังไม่สามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความหมายของจำนวนเชิงซ้อน การดำเนินการ และการประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากลักษณะเนื้อหาที่เป็นนามธรรม วิธีการสอนที่เน้นการคำนวณมากกว่าความเข้าใจเชิงมโนทัศน์ และการขาดกิจกรรมที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับจำนวนเชิงซ้อน เพื่อพัฒนาแนวทางการสอนที่เหมาะสมและยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รวมทั้งส่งเสริมความสามารถในการคิดทางคณิตศาสตร์ของผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น

สาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งมาจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ในปัจจุบันที่ยังคงเน้นการถ่ายทอดความรู้เชิงเนื้อหา ครูเป็นผู้กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาและผู้เรียนเพียงทำตามขั้นตอนที่ได้รับ ทำให้ผู้เรียนขาดโอกาสในการคิดวิเคราะห์ ทดลอง หรือสร้างสรรค์แนวทางใหม่ ๆ (ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์, 2557) ดังนั้น แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมควรมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน โดยหนึ่งในแนวทางที่ได้รับการยอมรับ คือ วิธีการแบบเปิด (Open Approach) ซึ่งเน้นการจัดกิจกรรมโดยใช้โจทย์ปัญหาปลายเปิดที่อาจมีวิธีการหรือคำตอบหลากหลายรูปแบบ ผู้เรียนจะได้ฝึกคิด และหาวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเอง ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนในห้องเรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงลึกและต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ (ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์, 2555) เกมคณิตศาสตร์เป็นกิจกรรมที่มักถูกนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพราะเป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้จากการเล่นเกมคณิตศาสตร์ได้ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน เกมคณิตศาสตร์เป็นการเล่น จึงเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนชอบ เนื่องจากให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่ในขณะเดียวกัน เกมคณิตศาสตร์ก็เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ (วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล, 2563) และยังช่วยลดความเครียดให้กับผู้เรียน

เพราะได้เรียนในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย และยังมีความสนุกกับการเรียน (กิตติ พัฒนตระกูลสุข, 2544) จึงอาจกล่าวได้ว่า เกมมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักเรียน คือ ช่วยเร้าความสนใจของผู้เรียน เกิดความสนุกสนาน และผ่อนคลายความตึงเครียด ทำให้นักเรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาเพิ่มมากขึ้น ได้ฝึกทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะการคิดแก้ปัญหา ทักษะด้านภาษา เป็นต้น ส่งเสริมความสามัคคี การทำงานร่วมกัน ฝึกให้ผู้เรียนมีวินัยในตนเอง และทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีในการเรียน การนำเกมคณิตศาสตร์มาใช้ร่วมกับวิธีการแบบเปิดมีความสำคัญเชิงวิชาการ เพราะวิธีการแบบเปิดมุ่งให้ผู้เรียนเผชิญปัญหาแบบปลายเปิดที่ไม่มีคำตอบตายตัว ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง อภิปราย เปรียบเทียบวิธีคิด และสรุปเชื่อมโยงแนวคิดทางคณิตศาสตร์จากคำตอบที่หลากหลาย ซึ่งช่วยส่งเสริมการคิดอย่างอิสระ การให้เหตุผล และการสร้างความหมายจากสถานการณ์จริงสู่โลกคณิตศาสตร์ (Inprasitha, M., 2022); (Bunlang, S. et al., 2024) ขณะเดียวกัน เกมคณิตศาสตร์ช่วยเพิ่มแรงจูงใจ ความมีส่วนร่วม และการฝึกคิดอย่างต่อเนื่องในบริบทที่ท้าทายและดึงดูดผู้เรียน โดยมีหลักฐานเชิงอภิมานว่าการเรียนรู้ฐานเกมส่งผลเชิงบวกต่อแรงจูงใจ ผลสัมฤทธิ์ และทักษะการคิดขั้นสูงทางคณิตศาสตร์ เช่น การแก้ปัญหา การให้เหตุผล และการคิดเชิงวิพากษ์ อีกทั้งเกมที่ออกแบบให้ผู้เรียนทดลองหลายกลยุทธ์ยังเอื้อต่อบริบทการเรียนรู้แบบเปิดโดยไม่กำหนดวิธีที่ “ดีที่สุด” ไว้ล่วงหน้า (Fadda, D. et al., 2022); (Brezovszky, B. et al., 2019); (Anggoro, B. S. et al., 2025) แม้ผลต่อการลดความวิตกกังวลทางคณิตศาสตร์จะยังพบในระดับจำกัดและขึ้นอยู่กับลักษณะของเกม แต่ภาพรวมสะท้อนว่าเมื่อเกมถูกใช้เป็น “สถานการณ์ปัญหา” มากกว่าเป็นเพียงเครื่องมือสร้างความสนุก ก็จะช่วยให้วิธีการแบบเปิดมีพลังมากขึ้นในการกระตุ้นการสำรวจ การลองผิดลองถูก การอธิบายเหตุผล และการแลกเปลี่ยนแนวคิดของผู้เรียนอย่างมีความหมาย (Dondio, P. et al., 2023)

งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เพื่อเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และยกระดับคุณภาพการเรียนรู้คณิตศาสตร์ของไทยให้ทัดเทียมกับมาตรฐานสากล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

3. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตสาสตร์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ มีรายละเอียด ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 แหล่งข้อมูล ประกอบด้วย 1) นักเรียนกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักเรียนที่เรียนวิชาคณิตศาสตร์ ค32202 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 34 คน ใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยในการสุ่มโดยวิธีการจับฉลากจากประชากรซึ่งเป็นนักเรียนที่เรียนวิชาคณิตศาสตร์ ค32202 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 325 คน และ 2) ครูผู้สอนวิชาคณิตศาสตร์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ โรงเรียนบ้านไผ่ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้มีประสบการณ์สอน 10 ปี ขึ้นไป วิทยฐานะไม่ต่ำกว่าครูชำนาญการพิเศษ จำนวน 4 คน ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผ่านกิจกรรมชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community : PLC) การเก็บรวบรวมข้อมูลระยะที่ 1 นี้ใช้เวลาระหว่าง ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 (เดือนพฤศจิกายน 2565 - มีนาคม 2566)

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด แหล่งข้อมูล ประกอบด้วย นักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลอง (Try Out) เป็นนักเรียนที่เรียนวิชาคณิตศาสตร์ ค32202 มัธยมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2566 ซึ่งเป็นห้องเรียนที่คละความสามารถ การเก็บรวบรวมข้อมูลระยะที่ 2 นี้ใช้เวลาระหว่างปีการศึกษา 2566 (เดือนพฤษภาคม 2566 - มีนาคม 2567)

ระยะที่ 3 การศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ไปใช้เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการแก้ปัญหาทางและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ระหว่างคะแนนทดสอบหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 80 และความพึงพอใจของนักเรียน

ประชากร คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนบ้านไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น จำนวน 243 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนบ้านไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น จำนวน 35 คน ใช้วิธีสุ่มแบบกลุ่ม (Custer Random Sampling) ในการเลือกห้องเรียนในการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรต้น คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

ตัวแปรตาม คือ การแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ ความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ และความพึงพอใจของนักเรียน

ระยะเวลา การเก็บรวบรวมข้อมูลระยะที่ 3 นี้ใช้เวลาระหว่างภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 (เดือนพฤศจิกายน 2567 - มีนาคม 2568)

ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ เนื้อหารายวิชา ค32202 คณิตศาสตร์เพิ่มเติม เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน ตามหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนบ้านไผ่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
2. แบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน
3. แบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน
4. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์

การสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือ

1. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีขั้นตอนในการสร้างและหาคุณภาพ ดังนี้

1.1 ศึกษารายละเอียดหลักสูตร จุดมุ่งหมายหลักสูตร มาตรฐานตัวชี้วัด สาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560)

1.2 ศึกษารายละเอียดหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ และเอกสารเกี่ยวกับการเรียนการสอน สาระการเรียนรู้ เวลาเรียน มาตรฐานการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา และการประเมินผลการเรียน สำหรับเตรียมทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษาและเอกสารอื่น ๆ

1.3 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ โดยใช้วิธีการแบบเปิด (Open Approach) เกมคณิตศาสตร์ การแก้ปัญหา และความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.4 วิเคราะห์สาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เพื่อกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้และสาระการเรียนรู้

1.5 จัดทำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ โดยมีแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 30 แผน รวม 30 คาบ

1.6 นำแผนการจัดการเรียนรู้เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 7 ท่าน ตรวจพิจารณาความถูกต้องของเนื้อหา ความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้กับจุดประสงค์และตัวชี้วัด การวัดและประเมินผล ภาษาที่ใช้ ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.93 และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแผนการจัดการเรียนรู้ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

1.7 นำแผนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มทดลองใช้เครื่องมือ (Try Out) ได้แก่ มัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566

1.8 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านการทดลองใช้ มาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง ให้มีความเหมาะสมก่อนนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

2. แบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน มีขั้นตอนในการสร้างและหาคุณภาพ ดังนี้

2.1 ศึกษาสาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560) ศึกษาคู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ และศึกษาหลักสูตรโรงเรียนบ้านไผ่ กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ พุทธศักราช 2561

2.2 ศึกษาการสร้างแบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดแบบวัดความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์เป็นแบบอัตนัย

2.3 วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้และสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพื่อสร้างแบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ เรื่องจำนวนเชิงซ้อน สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

2.4 สร้างแบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน แบบอัตนัย จำนวน 6 ข้อ

2.5 กำหนดเกณฑ์วัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยใช้เกณฑ์การประเมินรูบริคแบบแยกส่วน (Analytic Rubric)

2.6 นำแบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์และเกณฑ์การให้คะแนนเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง และความสอดคล้องระหว่างข้อสอบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์กับจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยพิจารณาจากค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) พบว่า แบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ทั้ง 6 ข้อ มีค่า IOC ระหว่าง 0.71 - 1.00

2.7 นำแบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ มาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยปรับคำถามในโจทย์ปัญหาให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์ขึ้น

2.8 นำแบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 30 คน แล้วนำผลการทดลองมาวิเคราะห์หาคุณภาพของแบบวัด คัดเลือกข้อสอบที่มีความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.2 - 0.8 และมีค่าอำนาจจำแนก ตั้งแต่ 0.2 ขึ้นไป จำนวน 3 ข้อ พบว่า ข้อสอบมีค่าความยากง่าย ตั้งแต่ 0.40 - 0.58 ซึ่งเป็นความยากง่ายที่เหมาะสม และข้อสอบมีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.25 - 0.32 แล้วนำไปวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach พบว่า มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91

2.9 นำแบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ที่ผ่านการตรวจคุณภาพแล้วไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

3. แบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน มีขั้นตอนในการสร้างและหาคุณภาพ ดังนี้

3.1 ศึกษาสาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560) ศึกษาคู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ และศึกษาหลักสูตรโรงเรียนบ้านไผ่ กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ พุทธศักราช 2561

3.2 ศึกษาการสร้างแบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดแบบวัดความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์เป็นแบบอัตนัย

3.3 วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้และสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพื่อสร้างแบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ เรื่องจำนวนเชิงซ้อน สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

3.4 สร้างแบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนเชิงซ้อน แบบอัตนัย จำนวน 6 ข้อ

3.5 กำหนดเกณฑ์วัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยใช้เกณฑ์การประเมินรูบริคแบบแยกส่วน (Analytic rubric)

3.6 นำแบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์และเกณฑ์การให้คะแนนเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง และความสอดคล้องระหว่างข้อสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์กับจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยพิจารณาจากค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) พบว่า แบบวัดการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ทั้ง 6 ข้อ มีค่า IOC ระหว่าง 0.71 - 1.00

3.7 นำแบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ มาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยปรับคำถามในโจทย์ปัญหาให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์ขึ้น

3.8 นำแบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 30 คน แล้วนำผลการทดลองมาวิเคราะห์หาคุณภาพของแบบวัด คัดเลือกข้อสอบที่มีความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.2 - 0.8 และมีค่าอำนาจจำแนก ตั้งแต่ 0.2 ขึ้นไป จำนวน 3 ข้อ พบว่า ข้อสอบมีค่าความยากง่าย ตั้งแต่ 0.47 - 0.59 ซึ่งเป็นความยากง่ายที่เหมาะสม และข้อสอบมีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.38 - 0.48 แล้วนำไปวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach พบว่า มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.90

3.9 นำแบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ที่ผ่านการตรวจคุณภาพแล้วไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

4. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ มีขั้นตอนในการสร้างและหาคุณภาพ ดังนี้

4.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกับความพึงพอใจและหลักการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจ

4.2 กำหนดโครงสร้างคำถามหรือแนวการถามและสร้างคำถามให้ตรงสอดคล้องกับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์

4.3 สร้างแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ เป็นแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ แยกเป็น 4 ด้าน รวมทั้งหมด 30 ข้อ ต้องการจริง 20 ข้อ

4.4 นำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 7 ท่าน เพื่อตรวจสอบ แก้ไข ปรับปรุงข้อคำถาม ความถูกต้องเหมาะสมของภาษาที่ใช้และความสอดคล้องของข้อคำถามกับประเด็นที่วัดความพึงพอใจ จากนั้นนำคะแนนของผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) พบว่า ข้อคำถามในแบบสอบถามมีค่า 1.00 ทุกข้อ

4.5 นำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มทดลองใช้เครื่องมือ (Try out) พบว่า มีค่าอำนาจจำแนกรายข้อตั้งแต่ 0.36 - 0.79 และวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.92

4.6 จัดทำแบบแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ฉบับสมบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยชี้แจงทำความเข้าใจกับนักเรียนกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์

2. ดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้

3. ทดสอบหลังเรียนด้วยแบบวัดการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ และสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยนำคะแนนที่ได้จากการตรวจแบบวัดการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์มาวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 80 โดยใช้สถิติแบบ t-test for one sample

2. วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคะแนนจากสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์

ผลการวิจัย

1. การสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูคณิตศาสตร์ที่มีต่อแนวทางการพัฒนาชุดกิจกรรมเกมคณิตศาสตร์ร่วมกับวิธีการแบบเปิดที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 พบว่า การนำเกมคณิตศาสตร์มาใช้ร่วมกับวิธีการแบบเปิดเป็นแนวทางที่เหมาะสมและมีศักยภาพสูงในการส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ สอดคล้องกับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

จะช่วยให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องนามธรรมได้อย่างสนุกและท้าทาย การออกแบบกิจกรรมต้องมีการวางแผนที่รัดกุม จัดการเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียนเพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง โดยขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 นำเสนอสถานการณ์ปัญหาผ่านเกมคณิตศาสตร์ ขั้นที่ 2 เล่นเกมด้วยตนเอง ขั้นที่ 3 อภิปรายและเปรียบเทียบแนวคิดจากการเล่นเกม และขั้นที่ 4 เชื่อมโยงแนวคิด ส่วนความคิดเห็นของนักเรียนมีความสนใจในการนำเกมคณิตศาสตร์มาใช้ร่วมกับวิธีการแบบเปิดระดับมาก โดยมีความคิดเห็นว่า น่าจะเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สามารถส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ เน้นให้คิดหาวิธีแก้ปัญหาได้หลากหลายวิธี และเมื่อมีความคิดสร้างสรรค์แล้วจะช่วยทำให้นักเรียนเข้าใจหรือแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ดีขึ้น

2. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 ผู้วิจัยได้สรุปและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อนี้

ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์

การทดสอบ	N	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	ร้อยละ	E_1/E_2
E_1	35	300	246.06	8.12	82.02	82.02/81.90
E_2	35	39	31.94	1.92	81.90	

จากตารางที่ 1 พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มีคะแนนเฉลี่ยจากการทำกิจกรรมระหว่างเรียน (E_1) เท่ากับ 246.06 คะแนน จากคะแนนเต็ม 300 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 82.02 ส่วนคะแนนจากการทำแบบวัดความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ และแบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นการทดสอบหลังเรียน (E_2) พบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 31.94 คะแนน จากคะแนนเต็ม 39 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 81.90 ดังนั้น รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพ 82.02/81.90 ซึ่งมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ 80/80

3. การศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผู้วิจัยได้สรุปและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อนี้

3.1 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนหลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดกิจกรรมเกมคณิตศาสตร์ร่วมกับวิธีการแบบเปิด ปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนหลังกับเกณฑ์ร้อยละ 80

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	(80%)	$\bar{x}$	S.D.	t	p-value
การแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์	35	24	19.2	19.71 (82.14%)	1.30	2.35*	.0249

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 พบว่า การแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนหลังเรียน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 19.71 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 82.14 และเมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด พบว่า คะแนนเฉลี่ยการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.2 ผลการเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์หลังเรียน ปรากฏดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 80

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	(80%)	$\bar{x}$	S.D.	t	p-value
ความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์	35	15	12	12.51 (83.43%)	1.38	2.21*	.0343

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 พบว่า ความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนหลังเรียน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 12.51 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 83.43 และเมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด พบว่า คะแนนเฉลี่ยความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.3 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียน ปรากฏดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงความพึงพอใจของนักเรียนต่อชุดกิจกรรมเกมคณิตศาสตร์ร่วมกับวิธีการแบบเปิดที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์

รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้	4.61	0.57	มากที่สุด
2. ด้านบรรยากาศการเรียนการสอน	4.74	0.47	มากที่สุด
3. ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน	4.47	0.51	มาก
4. ด้านการวัดและประเมินผล	4.42	0.65	มาก
ผลเฉลี่ยโดยรวม	**4.56**	**0.55**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 4 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.56, S.D. = 0.55) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านบรรยากาศการเรียนการสอน ($\bar{x}$ = 4.74, S.D. = 0.47) และด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 4.61, S.D. = 0.57) มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ($\bar{x}$ = 4.47, S.D. = 0.51) และด้านการวัดและประเมินผล ($\bar{x}$ = 4.42, S.D. = 0.65) มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

อภิปรายผล

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ พบว่า ครูผู้สอนเห็นด้วยอย่างยิ่งกับการนำเกมและวิธีการแบบเปิดมาใช้ เป็นแนวทางที่ดีและน่าสนใจ สามารถสร้างแรงจูงใจและเปลี่ยนเรื่องยากให้ท้าทายขึ้น ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเกมคณิตศาสตร์ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สนุกสนาน มีปฏิสัมพันธ์ ลดความวิตกกังวล และมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจในการเรียนรู้ เกมจึงมิได้มีคุณค่าเพียงด้านความบันเทิง แต่ยังเป็นสื่อกลางที่ช่วยเชื่อมโยงเนื้อหาทางคณิตศาสตร์กับประสบการณ์การเรียนรู้ที่มี

ปฏิสัมพันธ์สูง จากการศึกษาของ Pan, Y. et al. ซึ่งรวบรวมงานวิจัย 43 เรื่องในบริบทคณิตศาสตร์ระดับ K-12 พบว่า เกมการเรียนรู้มีบทบาททั้งต่อผลลัพธ์ด้านการรู้คิดและด้านไม่ใช่การรู้คิด เช่น แรงจูงใจ การมีส่วนร่วม และทัศนคติที่มีต่อการเรียน (Pan, Y. et al., 2022) สอดคล้องกับ Applebaum, M. ที่ระบุว่า เกมคณิตศาสตร์ช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ที่สนุกสนานและมีปฏิสัมพันธ์ และยังช่วยลดความวิตกกังวลต่อคณิตศาสตร์ (Applebaum, M., 2025) ในขณะเดียวกัน วิธีการแบบเปิด ก็ช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันและการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ครูมองว่าวิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์เป็นแนวทางที่ดีและน่าสนใจ ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงมุมมองของครูต่อการสอนคณิตศาสตร์จากรูปแบบเดิมที่เน้นการบรรยาย อธิบาย และสาธิตมาเป็นการออกแบบสถานการณ์การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิด ลงมือทำ และอภิปรายร่วมกันมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Inprasitha, M. & Changsri, N. ที่พบว่า การทำงานในบริบทของ Lesson Study และ Open Approach ส่งผลให้ครูมีความเชื่อเกี่ยวกับการสอนคณิตศาสตร์ การเรียนรู้คณิตศาสตร์ และบริบททางสังคมของห้องเรียนเปลี่ยนไปในทิศทางที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการแก้ปัญหาและการมีปฏิสัมพันธ์มากขึ้น ดังนั้น การที่ครูในงานวิจัยนี้เห็นประโยชน์ของนวัตกรรมดังกล่าว จึงอาจสะท้อนว่ารูปแบบการเรียนรู้นี้สอดคล้องกับความเข้าใจร่วมสมัยเกี่ยวกับบทบาทของครูในฐานะ “ผู้อำนวยความสะดวก” มากกว่าผู้ถ่ายทอดความรู้โดยตรง (Inprasitha, M. & Changsri, N., 2014) ผู้วิจัยได้นำข้อกังวลของครู เช่น การบริหารเวลา การครอบคลุมเนื้อหาหลักสูตร และการดูแลนักเรียนที่พื้นฐานต่างกัน มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ให้มีความรัดกุม ชัดเจน และยืดหยุ่น โดยกำหนดสัดส่วนเวลาในการทำกิจกรรมอย่างชัดเจนตามขั้นตอนของวิธีการแบบเปิด นอกจากนั้นในขณะที่นักเรียนเล่นเกมและทำกิจกรรมแบบเปิด ครูจะทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก เดินสำรวจและให้คำแนะนำเฉพาะบุคคลตามความต้องการของนักเรียนแต่ละกลุ่ม

2. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 พบว่า มีประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 82.02/81.90 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่านวัตกรรมที่สร้างขึ้นมีคุณภาพสูงทั้งในด้านกระบวนการ (E_1) และผลลัพธ์ (E_2) ประสิทธิภาพด้านกระบวนการ (E_1 = 82.02) กิจกรรมเกมและสถานการณ์ปัญหาแบบเปิดที่ออกแบบมานั้น สามารถกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมทำกิจกรรม และเกิดการเรียนรู้ระหว่างเรียนได้จริง ส่วนประสิทธิภาพด้านผลลัพธ์ (E_2 = 81.90) นักเรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นจริง ทั้งนี้ เนื่องจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบบนฐานของวิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์สามารถทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียนอย่างแท้จริง เนื่องจากวิธีการแบบเปิดมุ่งเน้นการเผชิญปัญหาปลายเปิด การเรียนรู้ด้วยตนเอง การอภิปรายและเปรียบเทียบแนวคิดทั้งชั้นเรียน และการสรุปเชื่อมโยงแนวคิดทางคณิตศาสตร์ของผู้เรียน ขณะที่บทบาทของครูเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้อำนวยความสะดวกที่ติดตามกระบวนการคิดของนักเรียนอย่างใกล้ชิด แนวทางดังกล่าวเอื้อต่อการเรียนรู้เชิงรุก ช่วยให้นักเรียนกล้าแสดงวิธีคิดที่หลากหลาย และทำให้การเรียนรู้ระหว่างเรียนเกิดขึ้นอย่างมีความหมาย จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ประสิทธิภาพด้านกระบวนการอยู่ในระดับสูง ส่วนเกมคณิตศาสตร์นั้นมิได้มีบทบาทเพียงสร้างความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงเนื้อหาคณิตศาสตร์เข้ากับประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์สูง นอกจากนั้นรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ยังผ่านขั้นตอนการสร้างและพัฒนาอย่างเป็นระบบ ตรงตามเนื้อหา มาตรฐานและตัวชี้วัดที่กำหนด ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ

เพื่อประเมินความถูกต้อง เหมาะสม ทั้งด้านการใช้ภาษาและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สอดคล้องกับ ปรมินทร์ ธัญญะภู ที่พัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมทางคณิตศาสตร์และมีประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 73.64/73.97 (ปรมินทร์ ธัญญะภู, 2566)

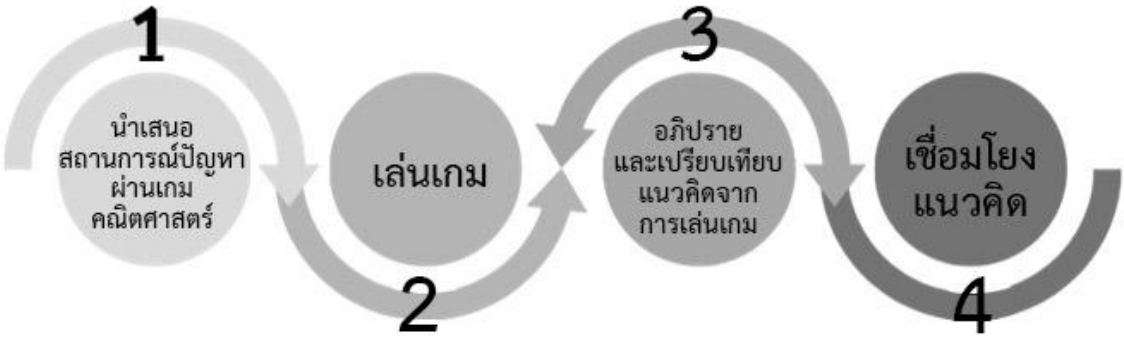
3. การศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยดังนี้

3.1 การเปรียบเทียบความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 19.71 (คิดเป็นร้อยละ 82.14) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความสำเร็จนี้เกิดจากองค์ประกอบหลัก 2 ส่วน คือ วิธีการแบบเปิดซึ่งกระตุ้นให้นักเรียนต้องเผชิญกับสถานการณ์ปัญหาด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้นักเรียนมีอิสระในการคิด วิเคราะห์ปัญหา วางแผน และค้นหาวิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกวลี มาหา ที่พบว่า วิธีการแบบเปิดช่วยให้ความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อีกองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญ คือ เกมคณิตศาสตร์ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่นำเสนอปัญหา ในรูปแบบที่ท้าทาย สนุกสนาน และไม่น่าเบื่อ ช่วยลดความตึงเครียดในการเรียนเนื้อหาที่ซับซ้อน (เกวลี มาหา, 2565)

3.2 ผลการเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน พบว่า คะแนนหลังเรียนเฉลี่ยเท่ากับ 12.51 (คิดเป็นร้อยละ 83.43) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เหตุผลที่รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์นี้ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างชัดเจนมาจากธรรมชาติของวิธีการแบบเปิด ที่ใช้ปัญหาปลายเปิด เป็นหลัก ซึ่งเปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถค้นหาคำตอบหรือวิธีการที่หลากหลาย กระตุ้นให้เกิดการคิดแบบหลากหลายแนวทาง ซึ่งเป็นหัวใจของความคิดสร้างสรรค์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ibrahim, I. & Widodo, S. A., Fatah, A. et al. ที่ยืนยันว่าการใช้แนวทางปลายเปิดช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ได้ดีกว่าวิธีสอนแบบปกติ (Ibrahim, I. & Widodo, S. A., 2020); (Fatah, A. et al., 2016)

3.3 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านบรรยากาศการเรียนการสอน มีระดับความความพึงพอใจมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าการนำเกมคณิตศาสตร์และวิธีการแบบเปิดมาใช้สามารถสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เชิงบวกได้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chizary, F. & Farhangi, A. ที่พบว่า เกมช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และความเข้าใจในวิชาคณิตศาสตร์ และเพิ่มแรงจูงใจของนักเรียนในการเรียน (Chizary, F. & Farhangi, A., 2017)

องค์ความรู้ใหม่



ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์

1. การวิจัยนี้ได้สร้างและแสดงให้เห็นว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์เป็นนวัตกรรมที่ทำงานส่งเสริมกันอย่างลงตัว โดยที่เกมคณิตศาสตร์ ทำหน้าที่เป็นตัวสร้างสถานการณ์ปัญหา (Problem Situation) ที่ท้าทาย ดึงดูดความสนใจ และลดความวิตกกังวลต่อเนื้อหา ในขณะที่วิธีการแบบเปิดทำหน้าที่เป็นกระบวนการ (Process) ที่มีโครงสร้างชัดเจน ให้นักเรียนได้เผชิญปัญหาผ่านเกมอย่างอิสระ ได้ลงมือปฏิบัติ แลกเปลี่ยนแนวคิดที่หลากหลาย และสรุปองค์ความรู้

2. กระบวนการสังเคราะห์ความคิดระหว่างการเล่นเกมและการอภิปรายกลุ่ม เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ ผู้เรียนที่ได้แลกเปลี่ยนแนวคิดหลังการเล่นเกมมักแสดงวิธีคิดที่หลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้น ซึ่งเป็นพฤติกรรมของการคิดสร้างสรรค์ในระดับสูง งานวิจัยนี้จึงให้หลักฐานเชิงประจักษ์ว่าการเรียนรู้ผ่านเกมคณิตศาสตร์ร่วมกับวิธีการแบบเปิดมีผลชัดเจนต่อการคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การนำเกมคณิตศาสตร์มาใช้ร่วมกับวิธีการแบบเปิดเป็นแนวทางที่เหมาะสมและมีศักยภาพสูงในการส่งเสริมการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ สอดคล้องกับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 จะช่วยให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องนามธรรมได้อย่างสนุกและท้าทาย การออกแบบกิจกรรมต้องมีการวางแผนที่รัดกุม จัดการเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียนเพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง โดยขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 นำเสนอสถานการณ์ปัญหาผ่านเกมคณิตศาสตร์ ขั้นที่ 2 เล่นเกมด้วยตนเอง ขั้นที่ 3 อภิปรายและเปรียบเทียบแนวคิดจากการเล่นเกม และขั้นที่ 4 เชื่อมโยงแนวคิด ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ 1) ผู้สอนที่จะนำนวัตกรรมนี้ไปใช้ จำเป็นต้องศึกษาคู่มือและวางแผนการจัดกิจกรรมให้รัดกุม และอาจต้องยืดหยุ่นกรอบเวลา เพื่อให้มั่นใจว่านักเรียนมีเวลาเพียงพอสำหรับการอภิปรายและสรุปเชื่อมโยงแนวคิด และ 2) ผู้สอนควรเน้นการใช้คำถามกระตุ้นให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ และเปิดโอกาสให้นักเรียนกล้าลองผิดลองถูก แทนการเฉลยคำตอบที่ถูกต้องเพียงวิธีเดียว ซึ่งสอดคล้องกับหัวใจของวิธีการแบบเปิดที่มุ่งเน้น

กระบวนการที่หลากหลาย ส่วนข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิดร่วมกับเกมคณิตศาสตร์ไปทดลองใช้กับนักเรียนในระดับชั้นอื่น เช่น นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น หรือนักเรียนในระดับอุดมศึกษาที่เรียนวิชาคณิตศาสตร์พื้นฐาน เพื่อศึกษาผลลัพธ์ในบริบทที่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดฯ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กิตติ พัฒนตระกูลสุข. (2544). เกมการประมาณค่าด้วยเครื่องคิดเลข. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, 16(1), 35-39.

เกวลี มาหา. (2565). ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการแบบเปิด (Open Approach) ร่วมกับกระบวนการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ ที่มีผลต่อความสามารถในการแก้โจทย์ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ปรมินทร์ ธัญญะภู. (2566). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมทางคณิตศาสตร์ เพื่อส่งเสริมทักษะการสื่อสารและการนำเสนอทางคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาคณิตศาสตรศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์. (2555). การใช้วิธีการพัฒนากระบวนการคิดของนักเรียนแบบ Open Approach เพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครูคณิตศาสตร์แบบ Lesson Study Approach. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.

ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์. (2557). วิธีการแบบเปิดกับการเรียนรู้คณิตศาสตร์. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล. (2563). การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.

สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ. (2564). สรุปผลการทดสอบ ทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน มัธยมศึกษาปีที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2560). รายงานผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาระดับชาติ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2568). ผลการประเมิน PISA 2022 คณิตศาสตร์ การอ่านและวิทยาศาสตร์ (ฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

Anggoro, B. S. et al. (2025). Effect of game-based learning on students' mathematics high order thinking skills: A meta-analysisEfecto del aprendizaje basado en juegos en las habilidades de pensamiento de orden superior en matemáticas de los estudiantes: Un meta-análisis. Revista de Psicodidáctica, 30(1), https://doi.org/10.1016/j.psicoe.2024.500158.

Applebaum, M. (2025). Fostering creative and critical thinking through math games: A case study of Bachet's game. European Journal of Science and Mathematics Education, 13(1), 16-26.

Brezovszky, B. et al. (2019). Effects of a mathematics game-based learning environment on primary school students' adaptive number knowledge. Computers & Education, 128, 63-74. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.09.011.

Bunlang, S. et al. (2024). Students' mathematization in mathematics classrooms using the Thailand lesson study incorporated open approach model. International Journal for Lesson and Learning Studies, 13(1), 14-27.

Chizary, F. & Farhangi, A. (2017). Efficiency of Educational Games on Mathematics Learning of Students at Second Grade of Primary School. Journal of History Culture and Art Research, 6(1), 232-240.

Dondio, P. et al. (2023). Do games reduce maths anxiety? A meta-analysis. Computers & Education, 194, https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104650.

Fadda, D. et al. (2022). Effects of digital games on student motivation in mathematics: A meta-analysis in K-12. Journal of Computer Assisted Learning, 38(1), 304-325.

Fatah, A. et al. (2016). OPEN-ENDED APPROACH: AN EFFORT IN CULTIVATING STUDENTS' MATHEMATICAL CREATIVE THINKING ABILITY AND SELF-ESTEEM IN MATHEMATICS. Journal on Mathematics Education, 7(1), 11-20.

Ibrahim, I. & Widodo, S. A. (2020). Advocacy approach with open-ended problems to mathematical creative thinking ability. Infinity, 9(1), 93-102.

Inprasitha, M. & Changsri, N. (2014). Teachers' Beliefs about Teaching Practices in the Context of Lesson Study and Open Approach. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 116, 4637-4642. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.999.

Inprasitha, M. (2022). Lesson study and open approach development in Thailand: A longitudinal study. International Journal for Lesson & Learning Studies, 11(5), 1-15.

Pan, Y. et al. (2022). A systematic review of the role of learning games in fostering mathematics education in K-12 settings. Educational Research Review, 36, https://doi.org/10.1016/j.edurev.2022.100448.

บทความวิจัย

การรับรู้ การเข้าถึงสิทธิ และความท้าทายในการบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้*

PUBLIC AWARENESS, ACCESS TO RIGHTS, AND CHALLENGES IN THE ENFORCEMENT OF THE PREVENTION AND SUPPRESSION OF TORTURE AND ENFORCED DISAPPEARANCE ACT B.E. 2565 (2022) IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES OF THAILAND

ชลีรัตน์ มเหสักขกุล[1], กฤษฎา อภินวถาวรกุล[1*], วิรัตน์ นาทิพเวทย์[1], ธีรยุทธ แก้วสิงห์[2], ธัญสุดา หน่อแก้ว[2], ขนิฐา บำเพ็ญบุญ[2]

Chaleerath Maheasakkagul[1], Krisda Apinawatawornkul[1*], Virat Natipvad[1], Theerayuth Kaewsing[2], Thansuda Norkaew[2], Khanitha Bumpenboon[2]

[1]คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

[1]Faculty of Law, Thaksin University, Songkhla, Thailand

[2]กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]Right and Liberties Protection Department, Ministry of Justice, Bangkok, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: krisda@tsu.ac.th

[*]Tel: 084-963-5550

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมา ปัญหา และอุปสรรคของการบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) เพื่อวิเคราะห์ระดับการรับรู้และการเข้าถึงสิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติดังกล่าว และ 3) เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายและการสร้างการรับรู้สิทธิให้แก่ประชาชนในพื้นที่ โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน ได้แก่ 1) การวิจัยเอกสาร 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้บริหารระดับหัวหน้าผู้บังคับใช้กฎหมาย จำนวน 4 คน เจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย จำนวน 12 คน และประชาชนทั่วไป จำนวน 8 คน 3) การสนทนากลุ่มจากเจ้าหน้าที่ที่บังคับใช้กฎหมาย จำนวน 32 คน และประชาชน จำนวน 32 คน และ 4) แบบสอบถามจากประชาชนทั่วไป จำนวน 200 คน โดยมีพื้นที่ในการดำเนินงานวิจัย ได้แก่ จังหวัดนราธิวาส จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา (อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอเทพา และอำเภอสะบ้าย้อย) ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้ด้านกฎหมายของประชาชนยังขาดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับสิทธิที่กฎหมายรับรองไว้

[*] Received 12 March 2026; Revised 27 March 2026; Accepted 27 April 2026

เช่น สิทธิในกระบวนการควบคุมตัว การบันทึกภาพและเสียง และช่องทางการร้องเรียน ส่วนการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่รัฐผู้บังคับใช้กฎหมายยังประสบปัญหาด้านความคลุมเครือของตัวบทกฎหมาย ข้อจำกัดด้านทรัพยากร และความกังวลต่อความรับผิดทางกฎหมาย งานวิจัยนี้จึงได้เสนอให้มีการพัฒนารูปแบบการสื่อสารประเด็นเกี่ยวกับสิทธิที่สอดคล้องกับบริบททางด้านภาษาและวัฒนธรรมในพื้นที่ การเสริมสร้างศักยภาพให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐไม่ว่าจะเป็นด้านกฎหมายและสิทธิมนุษยชน รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและองค์กรอิสระสามารถทำให้ประเด็นด้านการรับรู้และการเข้าถึงสิทธิทางกฎหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น

คำสำคัญ: กฎหมายซ้อมทรมาน, การบังคับให้สูญหาย, การรับรู้สิทธิ, การบังคับใช้กฎหมาย, จังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

This study purposes to: 1) Examine the background, problems, and obstacles in the implementation of the Prevention and Suppression of Torture and Enforced Disappearance Act B.E. 2565 (2022) in the Southern Border Provinces of Thailand; 2) Analyze the level of public awareness and access to rights under the Act; and 3) Recommend the guidelines for amendment the law enforcement and enhancing public awareness of rights in the area. This research applies a mixed-methods approach, including: 1) Documentary research; 2) In-depth interviews, comprising 4 interviews from the part of law enforcement administrators, 12 of law enforcement officers, and 8 members of the general public; 3) Focus group discussions with 32 law enforcement officers and 32 members of the public; and 4) A questionnaire survey of 200 people in the target areas. The study was conducted in Narathiwat, Pattani, Yala, and four districts of Songkhla Province (Chana, Na Thawi, Thepha, and Saba Yoi). From the survey, we indicated that public legal awareness remains limited, particularly in terms of in-depth understanding of rights guaranteed under the Act. For instance, during detention, audio-visual recording procedures, and complaint mechanisms. Meanwhile, law enforcement officials face challenges related to the ambiguity of legal provisions, resource constraints, and concerns over legal liability, which hinder the effective implementation of the law. Consequently, the study proposes the development of context-sensitive communication strategies on legal rights that are aligned with the linguistic and cultural characteristics of the area, the strengthening of law enforcement officials' capacity in both legal knowledge and human rights principles, and the promotion of participation from civil society and independent organizations. These measures are expected to enhance both public awareness and effective access to legal rights in practice.

Keywords: Torture Prevention and Suppression Law, Enforced Disappearance, Rights Awareness, Law Enforcement, Southern Border Provinces of Thailand

บทนำ

การทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหายเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง เนื่องจากกระทบต่อสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ห้ามการปฏิบัติที่โหดร้ายหรือย่ำยีศักดิ์ศรี (United Nations, 1984) หลักการดังกล่าวได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งกำหนดให้รัฐต้องคุ้มครองสิทธิในชีวิต และห้ามการทรมาน โดยต้องปฏิบัติต่อผู้ถูกควบคุมตัวอย่างมีมนุษยธรรม (United Nations, 1966) ทั้งนี้ รัฐต้องป้องกันและลงโทษการทรมานโดยไม่อาจอ้างสถานการณ์พิเศษใดเป็นข้อยกเว้น และห้ามการบังคับให้บุคคลสูญหายในทุกกรณี พร้อมทั้งกำหนดให้เป็นความผิดตามกฎหมายภายใน ซึ่งสะท้อนว่าการคุ้มครองสิทธินี้เป็นหน้าที่สำคัญของรัฐตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ (Nowak, M. & McArthur, E., 2008); (Rodley, N. S. & Pollard, M, 2009)

ในบริบทของประเทศไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 รับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล รวมทั้งสิทธิในชีวิตและร่างกายไว้เป็นหลักประกันขั้นพื้นฐาน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) อย่างไรก็ตาม ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 กฎหมายไทยยังไม่มีบทบัญญัติเฉพาะเกี่ยวกับความผิดฐานทรมานและการบังคับให้สูญหาย ทำให้ต้องใช้กฎหมายทั่วไปซึ่งไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศอย่างเพียงพอ (Amnesty International, 2023) ดังนั้น ประเทศไทยจึงตราพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 เพื่อกำหนดความผิดเกี่ยวกับการทรมานและการบังคับให้สูญหาย พร้อมวางมาตรการป้องกัน เช่น การบันทึกภาพและเสียง การจัดเก็บข้อมูลผู้ถูกควบคุมตัว และการเปิดเผยข้อมูลแก่ญาติ (พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย, 2565) สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติยังระบุว่าการประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้ของประเทศไทยถือเป็นการยกระดับมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศ (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2022)

เมื่อพิจารณาเชิงสถิติในประเด็นการอุ้มหายและการซ้อมทรมาน พบว่า ก่อนมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ได้มีคดีเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยคณะทำงานของสหประชาชาติด้านการบังคับสูญหาย (UN WGEID) ได้รายงานว่าในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2523 - สิงหาคม พ.ศ. 2565 คณะทำงานได้รับรายงานคดีอุ้มหาย จำนวน 92 คดี และได้ดำเนินการส่งต่อข้อมูลให้ประเทศไทยดำเนินการต่อไป นอกจากนี้ คณะกรรมการสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทรมาน ระบุว่าระหว่างปี พ.ศ. 2560 - พ.ศ. 2563 คณะอนุกรรมการคัดกรองกรณีถูกกระทำทรมานและบังคับให้หายสาบสูญ (ซึ่งอยู่ภายใต้คณะกรรมการจัดการเรื่องราวร้องทุกข์กรณีถูกกระทำทรมานและถูกบังคับให้หายสาบสูญ มีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงาน) ได้รับเรื่องร้องเรียนกรณีการกระทำทรมานทั้งสิ้น 258 กรณี และการบังคับให้หายสาบสูญอีก 5 กรณี (The standard, 2021) แต่หลังจากที่ประเทศไทยได้ประกาศใช้กฎหมายมาเป็นระยะเวลา 2 ปี พบว่า สถิติคดีเริ่มลดน้อยลง โดยระหว่างวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2566 - 22 กุมภาพันธ์ 2568 มีสถิติจำนวนคดีตามความผิดพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย

พ.ศ. 2565 รวม 141 ราย ประกอบด้วย การถูกทรมาน จำนวน 58 ราย การกระทำโหดร้ายไร้มนุษยธรรม จำนวน 45 ราย การบังคับสูญหาย จำนวน 17 ราย และกรณีมีความผิด 2 ฐานขึ้นไป จำนวน 21 ราย (มติชน, 2568) นอกจากนี้ หากพิจารณาถึงสถิติการซ้อมทรมานในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยข้อมูลจากศูนย์ทนายความมุสลิม ระบุว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2557 ได้มีสถิติข้อร้องเรียนเรื่องการทรมานและปฏิบัติอย่างไร้มนุษยธรรมจำนวนอย่างน้อย จำนวน 364 กรณี อีกทั้งยังมีสถิติที่สำรวจโดยกลุ่มด้วยใจ เครือข่ายสิทธิมนุษยชนปาตานี และมูลนิธิผสานวัฒนธรรม ผ่านโครงการกองทุนสนับสนุนผู้ได้รับผลกระทบจากการทรมานขององค์กรสหประชาชาติ (UN Voluntary Fund for Torture Victims) ซึ่งระบุว่ามีเรื่องร้องเรียนในกลุ่มเดียวกันอย่างน้อย จำนวน 250 เรื่อง และผู้ถูกกล่าวหาโดยส่วนใหญ่ในพื้นที่ชายแดนใต้ คือ ทหารและตำรวจ (The standard, 2021)

แม้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 เป็นความก้าวหน้าสำคัญของไทย แต่รายงานสิทธิมนุษยชนยังชี้ว่าการละเมิดสิทธิระหว่างการควบคุมตัวของเจ้าหน้าที่รัฐยังคงเกิดขึ้น โดยเฉพาะในช่วงที่ผู้ถูกจับกุมมีความเปราะบาง อีกทั้งคณะกรรมการต่อต้านการทรมานแห่งสหประชาชาติยังเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการสอบสวนและเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ สะท้อนว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขึ้นอยู่กับการบังคับใช้กฎหมายในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในพื้นที่เปราะบางอย่างจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านความยุติธรรม อำนาจรัฐ และความไว้วางใจของประชาชน (McCargo, D., 2008) ขณะเดียวกันความขัดแย้งในพื้นที่ชายแดนใต้มีลักษณะเป็นความขัดแย้งเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่ (ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี, 2553) ดังนั้น การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนใต้จำเป็นต้องคำนึงถึงมิติของสิทธิมนุษยชน ความยุติธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ควบคู่กันไป เพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมของรัฐ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2557)

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะเฉพาะด้านสังคม วัฒนธรรม และความมั่นคงจากสถานการณ์ความไม่สงบยาวนาน โดยระหว่างปี พ.ศ. 2547 - เมษายน พ.ศ. 2560 มีเหตุการณ์ความรุนแรง 19,279 เหตุการณ์ ผู้เสียชีวิต 6,544 ราย และบาดเจ็บ 12,963 ราย (ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี, 2560) ส่งผลให้รัฐใช้กฎหมายพิเศษ ซึ่งกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชน ขณะเดียวกันยังมีความไม่ไว้วางใจต่อรัฐ ความเข้าใจกฎหมายอยู่ในระดับพื้นฐาน และความหวาดกลัวต่อการร้องเรียนเมื่อถูกละเมิดสิทธิ (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2568) ดังนั้น การศึกษาการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีความสำคัญ เพื่อสะท้อนช่องว่างระหว่างเจตนารมณ์ของกฎหมายกับการปฏิบัติจริง และสนับสนุนการพัฒนานโยบายให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของประชาชนในพื้นที่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา ปัญหา และอุปสรรคของการบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อวิเคราะห์ระดับการรับรู้และการเข้าถึงสิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติดังกล่าว
3. เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายและการสร้างการรับรู้สิทธิให้แก่ประชาชนในพื้นที่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นประเภทเอกสารและประเด็นที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ความทั่วไป สถิติ ปัญหาอุปสรรค กฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 รวมถึงแนวทางในการสร้างการรับรู้เพื่อนำมาวิเคราะห์แนวทางต่อไป

2. การวิจัยภาคสนาม (Field Research)

การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มาจากผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดระเบียบวิธีวิจัยไว้ 3 วิธี คือ การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบสอบถาม (Questionnaire) และการจัดประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Research) โดยใช้วิธีการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและเก็บข้อมูลโดยมีกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ประเด็นคำถามลักษณะการวัดการรับรู้และความเข้าใจพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 3 กลุ่ม จำนวน 24 คน ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา ดังนี้ 1) กลุ่มผู้บริหารระดับหัวหน้าผู้บังคับใช้กฎหมาย จำนวน 4 คน 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย เช่น ทหาร ตำรวจ หรือหน่วยเฉพาะกิจ จำนวน 12 คน และ 3) กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 8 คน

2.2 แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสอบถามโดยนำพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 มาสร้างเป็นประเด็นคำถามในการวัดการรับรู้และความเข้าใจของประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา จำนวน 200 คน ทั้งนี้ แบบสอบถามจะมีลักษณะเป็นแบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งจะใช้ในการสอบถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบบสอบถาม ประกอบด้วย 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 4 ข้อ 2) คำถามเพื่อวัดความรู้ความเข้าใจ จำนวน 27 ข้อ

2.3 การจัดประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Research) การเก็บรวมรวบข้อมูลด้วยการจัดประชุมสนทนาของกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เจาะจงเลือก (Population Selection) มาให้ข้อมูลเพื่อวัดการรับรู้และความเข้าใจของผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา โดยกลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มเจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย เช่น ทหาร ตำรวจ หรือหน่วยเฉพาะกิจ จำนวน 32 คน และ 2) กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 32 คน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกผู้ถูกสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์วิจัย โดยแยกการคัดเลือกออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้บริหารระดับหัวหน้าผู้บังคับใช้กฎหมาย คัดเลือกระดับหัวหน้างานที่เป็นผู้บังคับบัญชาเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานภายใต้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ และสามารถสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างหรือเชิงปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. กลุ่มเจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย คัดเลือกจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานภายใต้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ เช่น ทหาร ตำรวจ หรือหน่วยเฉพาะกิจ ที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 1 ปี และสามารถสะท้อนปัญหาการดำเนินงานได้

3. กลุ่มประชาชนทั่วไป แยกการดำเนินงานออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม คัดเลือกจากประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ที่อยู่ในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีความเข้าใจในบริบทของพื้นที่ สามารถสะท้อนมุมมองเกี่ยวกับกฎหมายฉบับดังกล่าวได้ และ2) กลุ่มแบบสอบถาม คัดเลือกจากประชาชนนอกเขตตัวเมืองในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ เพื่อให้สามารถประเมินเรื่องการรับรู้และการเข้าใจด้านกฎหมายได้อย่างทั่วถึง

ดังนั้น การมีกลุ่มตัวอย่างที่ความหลากหลายทั้งเจ้าหน้าที่ภาครัฐระดับหัวหน้าและระดับปฏิบัติการ รวมทั้งภาคประชาชน สามารถลดอคติในการจัดทำงานวิจัยได้เป็นอย่างดี

เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ ได้แก่ 1) ความรู้ความเข้าใจ 2) ข้อดีและข้อเสีย รวมถึงปัญหาและอุปสรรค และ 3) ข้อเสนอแนะในการแก้ไขกฎหมายหรือข้อเสนอแนะ อื่น ๆ

2. การสนทนากลุ่ม โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ ได้แก่ 1) บทบาทในการปฏิบัติงานกับความเกี่ยวข้องกับกฎหมาย 2) การรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย 3) การสร้างความรับรู้ 4) ข้อดี ข้อเสีย ปัญหา และอุปสรรคของกฎหมาย และ 5) แนวทางการแก้ไขกฎหมายหรือข้อเสนอแนะอื่น ๆ

3. แบบสอบถาม โดยมีประเด็นการสอบถาม ดังนี้ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) การวัดการรับรู้และความเข้าใจในประเด็นกฎหมาย และ 3) ข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) ถอดเทปการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก และบรรณาธิการข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยการเขียนบันทึกพร้อมสรุปข้อมูล และจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบแยกประเภทตามแหล่งที่มาของข้อมูล 2) วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบด้วย สภาพปัญหา อุปสรรค กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และประเด็นด้านการรับรู้ ผู้วิจัยนำเสนอในลักษณะของการบรรยายเป็นพื้นฐานสำคัญในการได้มาซึ่งแบบแผนของปรากฏการณ์ที่ศึกษาและหาข้อสรุป และ 3) หาข้อสรุปและการตีความ เพื่อนำเสนอข้อค้นพบหรือสาระสำคัญจากการศึกษาประเด็นการสร้างความรับรู้ในการเข้าถึงสิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ในการนำไปปรับใช้และดำเนินการสร้างความรับรู้แก่ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากการศึกษาความเป็นมา ปัญหา และอุปสรรคของการบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ต่อการดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ พบว่า กฎหมายฉบับนี้ถือเป็นก้าวสำคัญของประเทศไทยในการยกระดับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนและควบคุมการใช้อำนาจรัฐให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมและพันธกรณีระหว่างประเทศ แต่การนำไปบังคับใช้ในทางปฏิบัติยังมีข้อจำกัดและความท้าทายหลายประการ

กฎหมายฉบับนี้เกิดขึ้นจากความจำเป็นในการอุดช่องว่างของระบบกฎหมายไทย จากเดิมที่ยังไม่ได้กำหนดความผิดฐานการทรมานและการบังคับให้บุคคลสูญหายไว้อย่างชัดเจน และเพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นภาคี แต่อย่างไรก็ตามเมื่อกฎหมายเริ่มมีผลบังคับใช้ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวด้านความมั่นคงและมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มข้น กลับพบว่า การปรับตัวของหน่วยงานรัฐและการรับรู้ของประชาชนยังไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างเต็มที่

ด้านปัญหาและอุปสรรค ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างหลายประการ ได้แก่ ความคลุมเครือของถ้อยคำทางกฎหมายซึ่งส่งผลต่อการตีความและการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ข้อจำกัดด้านเทคนิคและระบบสนับสนุน เช่น การบันทึกภาพและเสียง หรือระบบรองรับการจัดเก็บข้อมูลที่ยังไม่พร้อม รวมถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากรบุคคล นอกจากนี้ ยังพบว่า ความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งมีรากฐานจากประสบการณ์ในอดีต ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่บั่นทอนประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมาย

ดังนั้น แม้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 จะเป็นกฎหมายที่มีเจตนารมณ์ก้าวหน้าและมีศักยภาพในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ แต่การบังคับใช้กฎหมายในทางปฏิบัติยังต้องเผชิญอุปสรรคทั้งในมิติของโครงสร้างระบบ การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และบริบทความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขควบคู่กัน เพื่อให้กฎหมายสามารถทำหน้าที่เป็นหลักประกันแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้อย่างแท้จริงในบริบทพื้นที่ดังกล่าว

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การวิเคราะห์ผลกระทบ ปัญหา และอุปสรรคด้านการรับรู้ของประชาชนต่อการเข้าถึงสิทธิตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565

ผลวิจัยจากแบบสอบถาม สามารถสรุป ได้ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 200 คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 65.00 รองลงมา คือ เพศชาย จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 32.50 และเพศทางเลือก จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 2.50 ด้านอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 15 - 20 ปี จำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 43.00 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 21 - 30 ปี จำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 34.00 และช่วงอายุ 31 - 40 ปี จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00 ขณะที่กลุ่มอายุ 41 - 50 ปี จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 5.00 และอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 4.00 แม้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะเป็นเยาวชนและวัยทำงานตอนต้น แต่กลับพบว่า มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในประเด็นสำคัญ เช่น มีผู้ที่เข้าใจว่าการทรมาน

ในภาวะสงครามสามารถกระทำได้ถึงร้อยละ 49.50 ด้านระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 128 คน คิดเป็นร้อยละ 64.00 รองลงมา คือ ระดับสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 17.00 และระดับมัธยมศึกษา จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 19.00

ตารางที่ 1 ประเมินการรับรู้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565

ประเด็นคำถาม	ตัวเลือก	จำนวนคน	ร้อยละ
กฎหมายใช้เฉพาะ 3 จังหวัดชายแดนใต้	ใช่	49	24.50
	ไม่ใช่	151	75.50
กฎหมายมีเฉพาะ “อุ้มหาย/ซ้อมทรมาน”	ใช่	85	42.50
	ไม่ใช่	115	57.50
ผู้สืบสันดานเป็นผู้เสียหาย	ใช่	121	60.50
	ไม่ใช่	79	39.50
ตำรวจเป็นเจ้าหน้าที่ตามกฎหมาย	ใช่	128	64.00
	ไม่ใช่	72	36.00
ประชาชนทั่วไปกระทำทรมานเป็นความผิด	ใช่	132	66.00
	ไม่ใช่	68	34.00
การบันทึกภาพเฉพาะตอนจับกุม	ใช่	135	67.50
	ไม่ใช่	65	32.50
อัยการหรือฝ่ายปกครองไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้	ใช่	90	45.00
	ไม่ใช่	110	55.00
ญาติสามารถขอข้อมูลผู้ถูกควบคุมตัวได้	ใช่	141	70.50
	ไม่ใช่	59	29.50

ผลการศึกษาพบว่า ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับกฎหมายในมิติโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ขอบเขตพื้นที่การบังคับใช้กฎหมาย ขอบเขตของการกระทำความผิด สถานะของผู้เสียหาย และคุณสมบัติของผู้กระทำความผิด มีความแตกต่างกันอย่างเป็นระบบ โดยประชาชนมีความเข้าใจถูกต้องสูงสุดในมิติขอบเขตพื้นที่การบังคับใช้กฎหมาย (ร้อยละ 75.50) ซึ่งสะท้อนถึงการรับรู้เชิงทั่วไปที่ค่อนข้างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในมิติที่มีความซับซ้อนเชิงนิติศาสตร์มากขึ้น ได้แก่ ขอบเขตการกระทำความผิด พบว่า ระดับความเข้าใจลดลงอย่างมีนัยสำคัญ (ร้อยละ 57.50) และปรากฏสัดส่วนของความเข้าใจคลาดเคลื่อนในระดับสูง ขณะที่ในประเด็นสถานะของผู้เสียหาย โดยเฉพาะกรณีผู้สืบสันดานเป็นผู้เสียหาย มีความเข้าใจถูกต้องในระดับปานกลาง (ร้อยละ 60.50) และในประเด็นคุณสมบัติของผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะสถานะของเจ้าหน้าที่ของรัฐ พบว่า มีความเข้าใจถูกต้องในระดับปานกลางค่อนไปทางสูง (ร้อยละ 64.00) แต่ยังคงมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในสัดส่วนที่มีนัยสำคัญ ทั้งนี้ ประเด็นที่มีระดับความเข้าใจต่ำที่สุด คือ การกระทำความผิดฐานทรมาน ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อน (ร้อยละ 66.00)

โดยเข้าใจว่าบุคคลทั่วไปสามารถเป็นผู้กระทำความผิดได้ อันสะท้อนถึงข้อจำกัดในการเข้าใจ องค์ประกอบเฉพาะของผู้กระทำความผิด (Special Offender Requirement) อย่างชัดเจน ดังนั้น ในเชิงปริมาณจึงสามารถสรุปได้ว่าระดับความเข้าใจของประชาชนมีแนวโน้มลดลงตามระดับความซับซ้อนขององค์ประกอบทางกฎหมาย โดยเฉพาะในประเด็นที่ต้องอาศัยการตีความเชิงโครงสร้าง

ในส่วนของความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจับกุมและสิทธิในการเข้าถึงข้อมูล ผลการศึกษาพบรูปแบบที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ ประชาชนมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนสูงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนเชิงกระบวนการ โดยเฉพาะการบันทึกภาพในขั้นตอนการจับกุม ซึ่งมีผู้เข้าใจผิดสูงถึงร้อยละ 67.50 สะท้อนถึงข้อจำกัดในการรับรู้กระบวนการที่มีลักษณะเชิงเทคนิคและเชิงปฏิบัติ ขณะที่ในประเด็นอำนาจในการเข้าถึงข้อมูลของอัยการหรือฝ่ายปกครอง พบว่าระดับความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 55.00) โดยมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนใกล้เคียงครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งบ่งชี้ถึงความไม่ชัดเจนในการรับรู้บทบาทของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ในทางตรงกันข้าม ประชาชนมีความเข้าใจถูกต้องในระดับค่อนข้างสูงในประเด็นสิทธิของญาติในการขอข้อมูลผู้ถูกควบคุมตัว (ร้อยละ 70.50) ซึ่งเป็นมิติที่เกี่ยวข้องกับสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลโดยตรง จากผลดังกล่าวสามารถสรุปเชิงปริมาณได้ว่า ประชาชนมีแนวโน้มเข้าใจมิติสิทธิ ได้ดีกว่ามิติกระบวนการ อย่างมีนัยสำคัญ และการคงอยู่ของสัดส่วนความเข้าใจคลาดเคลื่อนในระดับสูงในหลายประเด็น สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาการสื่อสารทางกฎหมาย โดยเฉพาะในประเด็นที่มีความซับซ้อนเชิงกระบวนการ เพื่อยกระดับความรู้ความเข้าใจของประชาชนให้มีความถูกต้อง ครอบคลุม และสอดคล้องกับหลักกฎหมายมากยิ่งขึ้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม จากกลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐและประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ สามารถสรุปประเด็นตามกลุ่มเป้าหมาย ได้ดังนี้

1. กลุ่มหัวหน้าผู้บังคับใช้กฎหมาย สามารถสรุปประเด็น ได้ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง คือ ข้อจำกัดด้านความพร้อมของอุปกรณ์และระบบจัดเก็บข้อมูล พบว่า หลายหน่วยงานเผชิญกับปัญหาความจุของหน่วยความจำในการบันทึกภาพไม่เพียงพอ รวมถึงภาระด้านงบประมาณที่ต้องลงทุนเพิ่มเติมเพื่อรองรับการจัดเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ปัญหานี้สะท้อนถึงช่องว่างเชิงโครงสร้างที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ

ประเด็นที่สอง คือ ความกังวลด้านความลับของข้อมูล เมื่อกฎหมายบัญญัติให้ต้องรายงานการควบคุมตัวไปยังพนักงานอัยการและฝ่ายปกครอง แม้จะมีเจตนาสร้างกลไกถ่วงดุล แต่กลับก่อให้เกิดความเสี่ยงว่าข้อมูลอาจรั่วไหลหากมีบุคคลไม่สุจริต ข้อกังวลนี้จึงเป็นอุปสรรคสำคัญในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งสูง เนื่องจากข้อมูลดังกล่าวสามารถส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและผลของคดีได้

ประเด็นที่สาม คือ ด้านระเบียบปฏิบัติหรือขั้นตอนการดำเนินงานที่ได้มีการออกมาต่อยอดจากกฎหมาย ซึ่งแม้จะมีเป้าหมายเพื่อกำหนดแนวทางอย่างชัดเจน มีแนวปฏิบัติไว้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน แต่บางครั้งกลับสร้างความซับซ้อนและเป็นภาระต่อเจ้าหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติงานในสถานการณ์เร่งด่วน การตีความว่าเหตุการณ์ใดเข้าข่ายการใช้กำลังตามยุทธวิธีหรือเป็นการกระทำรุนแรงจึงยังคงเป็นช่องว่างที่ก่อให้เกิดความสับสนทั้งในหมู่เจ้าหน้าที่และประชาชน

ประเด็นที่สี่ คือ การสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ในสามจังหวัดชายแดนใต้และบางพื้นที่ของจังหวัดสงขลาใช้ภาษามลายูเป็นหลัก ในขณะที่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจำนวนมากไม่สามารถสื่อสารภาษานี้ได้ ทำให้การถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิและขั้นตอนตามกฎหมายไม่เข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริง ส่งผลให้เกิดความไม่เข้าใจและอาจบั่นทอนความไว้วางใจต่อเจ้าหน้าที่รัฐ

2. กลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย สามารถสรุปประเด็น ได้ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง คือ ภาระด้านการบันทึกภาพและเสียงตลอดการควบคุมตัว แม้จะเป็นมาตรการที่ช่วยสร้างความโปร่งใสและลดข้อกล่าวหาเรื่องการซ้อมทรมาน แต่ในทางปฏิบัติกลับเป็นภาระต่อเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานและข้อจำกัดเชิงเทคนิค เช่น ความจุของหน่วยความจำที่ไม่เพียงพอ หรือความเสี่ยงที่บางช่วงเวลาในการจับกุมจะไม่ถูกบันทึกไว้ครบถ้วน ซึ่งปัญหาดังกล่าวไม่เพียงทำให้การปฏิบัติงานสะดุด แต่ยังอาจทำให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ถูกตีความในทางลบหากมีหลักฐานภาพและเสียงไม่สมบูรณ์

ประเด็นที่สอง คือ ข้อจำกัดด้านการจัดเก็บข้อมูล เนื่องจากกฎหมายกำหนดให้ต้องเก็บรักษาภาพและเสียงไว้จนกว่าคดีจะถึงที่สุด ซึ่งหลายคดีมีการดำเนินกระบวนการที่ใช้ระยะเวลายาวนาน การจัดเก็บข้อมูลภาพและเสียงจึงต้องใช้พื้นที่หน่วยความจำขนาดใหญ่ แต่หน่วยงานส่วนกลางยังไม่สามารถรองรับข้อมูลปริมาณมากได้ ทำให้หลายหน่วยงานต้องลงทุนจัดหาพื้นที่เก็บข้อมูลเอง เป็นภาระด้านงบประมาณที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขเชิงโครงสร้าง

ประเด็นที่สาม คือ การรายงานการควบคุมตัวต่อพนักงานอัยการและฝ่ายปกครอง แม้จะออกแบบมาเพื่อสร้างระบบตรวจสอบถ่วงดุลในการปฏิบัติหน้าที่ และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนและผู้ถูกควบคุมตัว แต่ในมุมมองของผู้ปฏิบัติหน้าที่กลับสร้างความกังวลใจว่า ข้อมูลอ่อนไหวอาจรั่วไหลไปยังฝ่ายตรงข้ามหากมีผู้ไม่สุจริตในระบบราชการ นอกจากนี้ ขั้นตอนที่ซับซ้อนยังเพิ่มภาระการทำงานของเจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์เร่งด่วนและเสี่ยงภัยสูงอย่าง 3 จังหวัดชายแดนใต้

ประเด็นที่สี่ คือ ด้านกฎหมายของพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังมี ประเด็นที่ไม่ชัดเจนในทางปฏิบัติ เช่น คำว่า เหตุสุดวิสัย ตามมาตรา 22 ที่ไม่ถูกนิยามให้แน่นอน ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ที่มีการใช้กฎหมายพิเศษ เช่น พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 หรือกฎอัยการศึก เกิดความกังวลใจว่าการปฏิบัติหน้าที่ของตนจะถูกตีความว่าเข้าข่ายการละเมิดหรือไม่ รวมทั้งมาตรา 23 เกี่ยวกับระยะเวลาการควบคุมตัวยังไม่มีความยืดหยุ่นพอสำหรับสถานการณ์เฉพาะพื้นที่

ประเด็นที่ห้า คือ ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายฉบับนี้ ทั้งจากอุปสรรคด้านภาษาและข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล กฎหมายเขียนด้วยถ้อยคำทางกฎหมายที่ซับซ้อน และไม่มีการสื่อสารเป็นภาษามลายูที่สอดคล้องกับบริบทของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ส่งผลให้การรับรู้ไม่ทั่วถึงและเกิดช่องว่างระหว่างเจตนารมณ์ของกฎหมายกับความเข้าใจของสังคม

3. กลุ่มประชาชน สามารถสรุป ได้ดังนี้

ประเด็นแรก คือ ปัญหาความไม่ชัดเจนและความซับซ้อนของการบังคับใช้กฎหมาย การตีความและการบังคับใช้กฎหมายยังคงมีข้อสับสน โดยเฉพาะการซ้ำซ้อนกับกฎหมายอื่น เช่น การบังคับใช้กฎหมายของบางหน่วยงานได้กำหนดกรอบเวลาการควบคุมตัวไม่สอดคล้องกับกฎหมายฉบับนี้ ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติขาดความมั่นใจในการบังคับใช้ นอกจากนี้ ขั้นตอนการเปิดเผยข้อมูลที่ต้องอาศัยคำสั่งศาลยังถูกมองว่าเป็นข้อจำกัดต่อความโปร่งใส และกลายเป็นช่องโหว่ที่กระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชน

ประเด็นที่สอง คือ ข้อจำกัดด้านกลไกการบังคับใช้และการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แม้กฎหมายจะกำหนดให้มีคณะกรรมการและกลไกในการกำกับดูแล แต่การทำงานกลับยังไม่เกิดประสิทธิภาพเต็มที่ ปัญหาการประสานงานระหว่างหน่วยงานยังคงเป็นอุปสรรค ทำให้การดูแลผู้เสียหายและการติดตามผลล่าช้า ไม่ต่อเนื่องและไม่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ที่ซับซ้อนได้อย่างทันเวลา

ประเด็นที่สาม คือ อุปสรรคด้านทรัพยากรและระบบสนับสนุน เครื่องมือและระบบที่จำเป็นต่อการบังคับใช้กฎหมายยังไม่พร้อม เช่น ระบบบันทึกภาพและเสียงที่ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่และไม่เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลกลาง ขณะเดียวกันงบประมาณที่จัดสรรก็ไม่เพียงพอ ทำให้หน่วยงานผู้ปฏิบัติไม่สามารถพัฒนากลไกการทำงานได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การอบรมและถ่ายทอดความรู้ให้แก่เจ้าหน้าที่ก็ยังไม่ทั่วถึง ส่งผลให้เจ้าหน้าที่จำนวนหนึ่งยังคงปฏิบัติตามวิธีการเดิมและไม่สามารถนำกฎหมายไปใช้ได้อย่างถูกต้อง

ประเด็นที่สี่ คือ ความไม่ไว้วางใจของประชาชนและปัญหาการรับรู้สิทธิ แม้ว่ากฎหมายฉบับนี้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิของประชาชน แต่การสร้างการรับรู้เกี่ยวกับสิทธิยังไม่เพียงพอ ทำให้ประชาชนจำนวนมากไม่กล้าร้องเรียนเมื่อถูกละเมิด สิ่งนี้สัมพันธ์กับปัญหาความไม่ไว้วางใจที่ประชาชนมีต่อเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้กฎหมายไม่สามารถสร้างผลลัพธ์ในเชิงปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ประเด็นที่ห้า คือ ปัญหาการสื่อสารและการเผยแพร่ความรู้กฎหมาย แม้ประชาชนเห็นว่ากฎหมายฉบับนี้สำคัญ แต่กลับไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย

จากผลการสัมภาษณ์สามารถสรุปได้ว่าปัญหาและอุปสรรคหลักของการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ ประกอบด้วยภาระเชิงเทคนิคและงบประมาณ ความซับซ้อนของกระบวนการ ความไม่ชัดเจนของข้อกฎหมาย และความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงความรู้ของประชาชน ดังนั้น การรับรู้ที่มีข้อจำกัดและไม่ต่อเนื่องส่งผลให้สิทธิที่กฎหมายรับรองไว้ไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นอำนาจในการปกป้องตนเองของประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังลดทอนประสิทธิภาพของกฎหมายในฐานะเครื่องมือในการสร้างความเป็นธรรมและความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมของรัฐ ผลการวิจัยจึงทำให้เห็นว่า หากไม่สามารถยกระดับการรับรู้ของประชาชนจากการรับรู้เชิงสัญลักษณ์ไปสู่ความเข้าใจเชิงสิทธิและการใช้สิทธิในทางปฏิบัติ การบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 จะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายด้านการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้อย่างแท้จริงในบริบทพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 จากการศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างการรับรู้ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ในการเข้าถึงสิทธิตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 พบว่า การสร้างการรับรู้ที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ

และสอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และประสบการณ์ของประชาชนในพื้นที่ โดยไม่อาจอาศัยเพียงการเผยแพร่ข้อมูลทางกฎหมายในลักษณะทั่วไปหรือการสื่อสารเชิงนโยบายจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว ดังนั้น แนวทางสำคัญที่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการสร้างการรับรู้ได้ที่ได้มาจากการวิจัย สามารถแยก ได้ดังนี้

ประการแรก คือ การปรับรูปแบบการสื่อสารประเด็นด้านสิทธิให้ประชาชนสามารถเข้าใจและนำไปใช้ได้จริง โดยควรลดการใช้ศัพท์กฎหมายที่ซับซ้อน ยากต่อความเข้าใจ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่ใช้ถ้อยคำเข้าใจง่าย สอดคล้องกับบริบทภาษาและวัฒนธรรมของพื้นที่ เช่น การจัดทำสื่อสองภาษา (ภาษาไทยแปลเป็นภาษามลายู หรือภาษาอังกฤษแปลเป็นภาษามลายู) การใช้ภาพ สื่อวิดีโอ หรือแอนิเมชันที่อธิบายสิทธิและขั้นตอนการใช้สิทธิอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะสามารถช่วยเปลี่ยนการรับรู้ในระดับพื้นฐานไปสู่ความเข้าใจเชิงสิทธิที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้

ประการที่สอง คือ การสร้างการรับรู้ไม่อาจสามารถแยกขาดออกจากความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมได้ ดังนั้น การใช้กลไกเครือข่ายในพื้นที่ เช่น ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ครู อาจารย์ และสถาบันการศึกษา จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะการเป็นตัวกลางทางความเชื่อถือ ที่สามารถช่วยถ่ายทอดความรู้ด้านสิทธิและสามารถช่วยลดระยะห่างระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน การมีบุคคลหรือองค์กรที่ประชาชนไว้วางใจเป็นผู้สื่อสาร จะช่วยให้ข้อมูลด้านสิทธิถูกยอมรับและเข้าถึงได้มากกว่าการสื่อสารจากหน่วยงานภาครัฐโดยตรง

ประการที่สาม คือ การเสริมสร้างศักยภาพของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการสร้างการรับรู้ของประชาชน เจ้าหน้าที่รัฐควรได้รับการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะทั้งในด้านตัวบทกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชน และการสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่ โดยต้องเข้าใจบริบทและวัฒนธรรมของพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้เป็นอย่างดี เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมั่นใจ โปร่งใส และลดความตึงเครียดที่อาจเกิดจากความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน

ดังนั้น แนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างการรับรู้ของประชาชนตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการในหลายมิติ ทั้งการสื่อสารประเด็นด้านสิทธิที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ การเสริมบทบาทเครือข่ายชุมชนและสถาบันทางสังคม และการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่รัฐควบคู่กันไป หากสามารถดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวได้อย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้กฎหมายฉบับนี้นอกจากจะอยู่ในฐานะบทบัญญัติทางกฎหมาย แต่ยังสามารถทำหน้าที่เป็นหลักประกันด้านสิทธิมนุษยชนที่ประชาชนเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้จริงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

อภิปรายผล

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สะท้อนให้เห็นว่า พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ทั้งในด้านการอุดช่องว่างของกฎหมายเดิมและการปรับกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ยังไม่สามารถบรรลุเจตนารมณ์ได้อย่างเต็มที่ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและบริบทด้านความมั่นคงที่มีความเฉพาะตัว ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wulandari, C. et al. ซึ่งอธิบายว่า ประสิทธิผลของกฎหมาย

มิได้ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของบทบัญญัติทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยความพร้อมของกลไกเชิงสถาบันและบริบททางสังคมควบคู่กัน จึงจะทำให้กฎหมายสามารถบรรลุผลในทางปฏิบัติได้อย่างแท้จริง (Wulandari, C. et al., 2025)

ในประเด็นการบังคับใช้กฎหมาย แม้กฎหมายฉบับดังกล่าวจะกำหนดกลไกและมาตรการเชิงป้องกันไว้อย่างชัดเจน แต่การนำไปใช้ในบริบทพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะความคลุมเครือของถ้อยคำทางกฎหมายซึ่งส่งผลต่อการตีความและการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน รวมถึงข้อจำกัดด้านเทคนิคและระบบสนับสนุน เช่น การบันทึกภาพและเสียง การจัดเก็บข้อมูล ตลอดจนข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากรบุคคล ข้อค้นพบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความพร้อมเชิงระบบเป็นปัจจัยกำหนดประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมาย มิใช่เพียงความสมบูรณ์ของตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ บริบทความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งมีรากฐานจากประสบการณ์ในอดีต ยังส่งผลต่อระดับความไว้วางใจของประชาชนต่อเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้การใช้กลไกทางกฎหมายเป็นไปอย่างระมัดระวัง หรือในบางกรณีอาจนำไปสู่การหลีกเลี่ยงการใช้สิทธิ แม้กฎหมายจะมีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองสิทธิก็ตาม

ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สะท้อนให้เห็นว่าการรับรู้ของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดการเข้าถึงสิทธิและการใช้กลไกคุ้มครองตามกฎหมาย โดยประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ส่วนใหญ่มีการรับรู้กฎหมายเพียงในระดับการทราบถึงการมีอยู่ของกฎหมาย (Legal Awareness) แต่ยังไม่สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้าใจในเชิงเนื้อหาและขั้นตอนการใช้สิทธิได้อย่างเพียงพอ ส่งผลให้สิทธิที่กฎหมายรับรองไว้ไม่สามารถแปรเปลี่ยนไปสู่การใช้สิทธิในทางปฏิบัติ (Effective Exercise of Rights) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Febrianty, Y. et al. ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การรับรู้ทางกฎหมายเป็นฐานสำคัญของความสามารถในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และหากการรับรู้ดังกล่าวอยู่เพียงในระดับผิวเผิน ย่อมไม่เพียงพอต่อการใช้สิทธิอย่างแท้จริง (Febrianty, Y. et al., 2025)

ทั้งนี้ อุปสรรคด้านการรับรู้มิได้เกิดจากการขาดข้อมูลเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลจากโครงสร้างการสื่อสารทางกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ทั้งในด้านการใช้ภาษากฎหมายที่มีความซับซ้อน และการสื่อสารผ่านภาษาไทยเป็นหลักในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม ตลอดจนปัจจัยเชิงจิตวิทยาและสังคม เช่น ความหวาดกลัวต่อผลกระทบจากการร้องเรียน และความไม่ไว้วางใจต่อเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งล้วนส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถพัฒนาจากการรับรู้การมีอยู่ของกฎหมายไปสู่การใช้สิทธิในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวโน้มดังกล่าวสอดรับกับแนวคิดเรื่อง Legal Literacy ซึ่งอธิบายว่า การรับรู้ทางกฎหมายเป็นกระบวนการที่ต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากการรู้กฎหมายไปสู่ความเข้าใจ ทัศนคติ และพฤติกรรมการใช้กฎหมายในชีวิตจริง โดยการเข้าถึงข้อมูลกฎหมายที่เข้าใจง่ายและสอดคล้องกับบริบทของผู้รับสารเป็นเงื่อนไขสำคัญในการยกระดับกระบวนการดังกล่าว (Wulandari, C. et al., 2025)

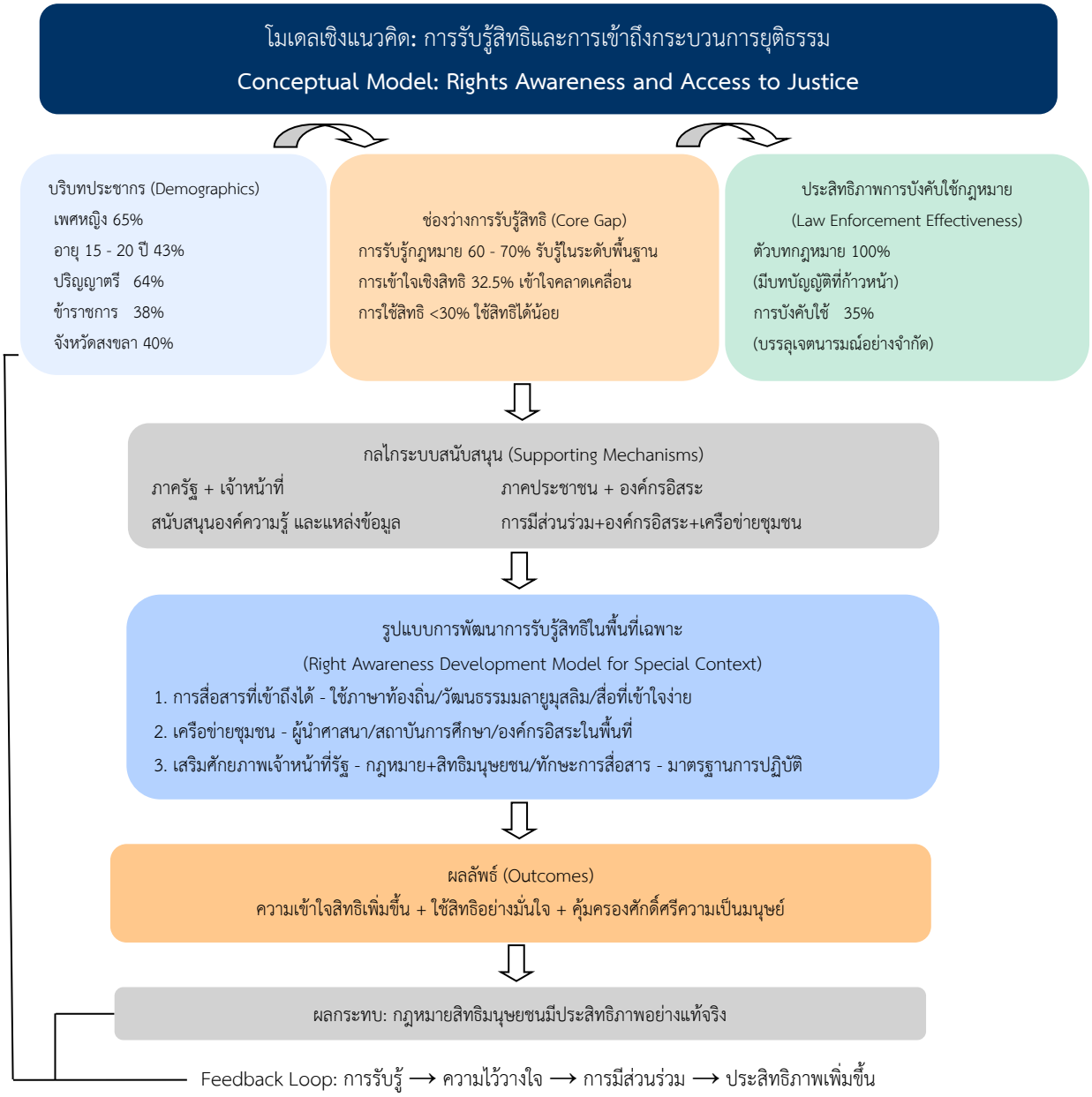
ในส่วนของแนวทางการแก้ไขปัญหา ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ชี้ให้เห็นว่า การสร้างการรับรู้ของประชาชนไม่อาจดำเนินการในลักษณะเชิงนโยบายจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยการปรับรูปแบบการสื่อสารสิทธิให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยมุ่งให้ประชาชนสามารถเข้าใจและนำไปใช้ได้จริง ทั้งในด้านการลดความซับซ้อนของภาษากฎหมาย การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับภาษาและวัฒนธรรมของชุมชน

และการใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ควบคู่กับการเสริมสร้างบทบาทของเครือข่ายชุมชนและสถาบันทางสังคมในพื้นที่ เช่น ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน และสถาบันการศึกษา เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างรัฐกับประชาชน แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ธีรศักดิ์ ลีละพัฒนา และคณะ ที่ชี้ให้เห็นว่า การเพิ่มการรับรู้กฎหมายของประชาชนจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารที่เข้าใจง่าย เข้าถึงได้ และเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการดำเนินการอย่างต่อเนื่องผ่านกลไกระดับชุมชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการยกระดับการรับรู้ไปสู่การใช้สิทธิในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ธีรศักดิ์ ลีละพัฒนา และคณะ, 2567)

ดังนั้น การอภิปรายผลของการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จของพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ขึ้นอยู่กับการบูรณาการหลายมิติ ได้แก่ ความพร้อมเชิงโครงสร้างของหน่วยงานรัฐ การพัฒนารูปแบบการสื่อสารสิทธิที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และการเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรม หากสามารถดำเนินการในมิติเหล่านี้อย่างต่อเนื่องและสอดประสานกัน กฎหมายฉบับดังกล่าวจะสามารถทำหน้าที่เป็นหลักประกันด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเป็นธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้เสนอการพัฒนาการรับรู้สิทธิในบริบทพื้นที่เฉพาะ ซึ่งประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การสื่อสารกฎหมายที่สอดคล้องกับภาษาและวัฒนธรรมในพื้นที่ 2) การใช้เครือข่ายชุมชนและสถาบันทางสังคมเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ และ 3) การเสริมสร้างศักยภาพของเจ้าหน้าที่รัฐทั้งด้านกฎหมายและทักษะการสื่อสาร ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างมิติทางกฎหมาย สังคม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน



ภาพที่ 1 โมเดลเชิงแนวคิด: การรับรู้สิทธิและการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ไม่เพียงเป็นเครื่องมือทางกฎหมายในการลงโทษ แต่ยังเป็นหลักประกันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความโปร่งใสในการใช้อำนาจรัฐ แม้ในเชิงทฤษฎีจะมีความก้าวหน้าอย่างมาก แต่ในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนใต้ที่มีความซับซ้อนและการใช้กฎหมายพิเศษร่วมกัน กลับพบอุปสรรคทั้งต่อเจ้าหน้าที่และการเข้าถึงสิทธิของประชาชน โดยเฉพาะปัญหาภาษาและการสื่อสารที่ทำให้ประชาชนไม่เข้าใจสิทธิและไม่กล้าร้องเรียน อย่างไรก็ตาม กฎหมายยังเป็นฐานสำคัญในการยกระดับมาตรฐานสังคมไทย ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาเพิ่มเติมทั้งด้านความชัดเจนของกฎหมาย ระบบสนับสนุน

สื่อสารสองภาษา และการเสริมสร้างศักยภาพเจ้าหน้าที่ควบคู่กับการสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน ผลการวิเคราะห์พบว่า การรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องพัฒนาแนวทางสร้างการรับรู้ให้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มประชาชน ผู้นำชุมชน และผู้นำศาสนา ควรได้รับความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย สิทธิ บทบาทเจ้าหน้าที่ และช่องทางร้องเรียน 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐทั่วไป ควรเสริมความรู้เชิงลึก กระบวนการยุติธรรม เทคนิคการสื่อสาร และการจัดการความรู้ และ 3) กลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย ควรเน้นการเสริมความเข้าใจด้านสิทธิมนุษยชน กระบวนการที่ชอบด้วยกฎหมาย และการพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับหลักนิติธรรม

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยจากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ภายใต้งานวิจัยหัวข้อ การประเมินผลการดำเนินการตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

เอกสารอ้างอิง

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (2568). รายงานการประเมินผลการบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันและ ปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ.2565 ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้. ใน รายงานการวิจัย. กระทรวงยุติธรรม.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2557). ความรุนแรงกับการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

ธีรศักดิ์ ลีละพัฒนา และคณะ. (2567). ปัญหาและแนวทางการเพิ่มการรับรู้กฎหมายพื้นฐานของประชาชน: กรณีศึกษาตำบลคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 15(2), 79-94.

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย. (2565). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนที่ 66 ก หน้า 43-57 (25 ตุลาคม 2565).

มติชน. (2568). เผยสถิติร้องเรียน เจ้าหน้าที่รัฐซ้อมทรมาน-อุ้มหายลดลง หลังครบรอบ 2 ปี กม. บังคับใช้. เรียกใช้เมื่อ 2 มีนาคม 2569 จาก https://www.matichon.co.th/local/crime/news_5063509

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 1 (6 เมษายน 2560).

ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี. (2553). ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้: พลวัตและทางออกของปัญหา. ปัตตานี: ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี. (2560). ความขัดแย้งชายแดนใต้ในรอบ 13 ปี. เรียกใช้เมื่อ 2 มีนาคม 2569 จาก https://deepsouthwatch.org/sites/default/files/blogs/attachment/deepsouthconflictin13years_th.pdf

The standard. (2564). เปิดสถิติ ‘ซ้อมทรมาน-อุ้มหาย’ ในไทย และ พ.ร.บ.อุ้มหาย-ซ้อมทรมานคือความหวัง?. เรียกใช้เมื่อ 10 มีนาคม 2569 จาก https://thestandard.co/enactment-draft-criminalize-torture-and-enforced-disappearances-15092021-3/

Amnesty International. (2023). Thailand: Law to address torture and enforced disappearance is an important step toward justice. Retrieved February 25, 2026, from https://www.amnesty.or.th/en/blog/2023/02/thailand-law-to-address-torture-and- enforced-disappearance-is-an-

Febrianty, Y. et al. (2025). The effect of legal education on public legal awareness. Journal of Public Representative and Society Provision, 5(1), 204-221. https://doi.org/10.55885/jprsp.v5i1.532.

McCargo, D. (2008). Tearing apart the land: Islam and legitimacy in southern Thailand. Ithaca: Cornell University Press.

Nowak, M. & McArthur, E. (2008). The United Nations Convention Against Torture: A Commentary. Oxford: Oxford University Press.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2022). UN Human Rights Office welcomes Thailand’s enactment of the Prevention and Suppression of Tortureand Enforced Disappearance Act. Retrieved March 10, 2026, from https://thailand.un.org/en/205302-un-human-rights-office-welcomes-thailand%E2%80%99s-enactment-prevention-and-suppression-torture-and

Rodley, N. S. & Pollard, M. (2009). The Treatment of Prisoners under International Law. (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.

United Nations. (1966). International Covenant on Civil and Political Rights. Retrieved February 25, 2026, from https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights

_____. (1984). Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Retrieved March 10, 2026, from https://www.ohchr.org/sites/default/files/cat.pdf

Wulandari, C. et al. (2025). Literacy, compliance, and digital legal awareness: The role of JDIH UNNES in disseminating legal information. Indonesian Journal of Advocacy and Legal Services, 7(1), 234-254. https://journal.unnes.ac.id/journals/ijals /article/view/26600.

บทความวิจัย

การศึกษากลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยในมุมมองการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมระหว่างจีน - ไทย: กรณีศึกษาฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท”*

A STUDY ON TRANSLATION STRATEGIES OF YUNNAN DAI CULTURAL TERMS FROM CHINESE TO THAI FROM THE PERSPECTIVE OF CROSS-CULTURAL COMMUNICATION BETWEEN CHINA AND THAILAND: A CASE STUDY OF THE THAI TRANSLATION OF “HISTORY OF THE DAI PEOPLE”

ต้ง หวง*, ศิริวรรณ ลิขิตเจริญธรรม, กนกพร นุ่มทอง
Dong Huang*, Siriwan Likhidcharoentham, Kanokporn Numtong
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Humanities, Kasetsart University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: huang.d@ku.th
*Tel. 097-9546908

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย โดยใช้หนังสือ “ไต่จู๋สื่อ” (傣族史) และฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท” เป็นกรณีศึกษา ดำเนินด้วยระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ซึ่งเชิงคุณภาพมุ่งวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจำแนกประเภทคำศัพท์วัฒนธรรม และกลวิธีการแปล ขณะที่เชิงปริมาณมุ่งวิเคราะห์ความถี่และร้อยละของการใช้กลวิธีการแปลเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มกลวิธีการแปลจากกลุ่มคำศัพท์วัฒนธรรม 5 ประเภท จำนวน 1,252 รายการ ผลการวิจัยพบว่า 1) คำศัพท์จัดอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมทางสังคม 842 คำ (67.3%) วัฒนธรรมทางภาษา 189 คำ (15.1%) วัฒนธรรมทางวัตถุ 133 คำ (10.6%) วัฒนธรรมเชิงนิเวศ 76 คำ (6.1%) และวัฒนธรรมทางศาสนา 12 คำ (1%) ตามลำดับ และ 2) ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีการแปลรวมทั้งหมด 9 กลวิธี โดยกลวิธีหลักที่พบ คือ การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์ (48.9%) การใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ (13.6%) การแปลแบบผสม (10.7%) และการอธิบายความ (10.5%) ตามลำดับ ผลการวิจัยนี้ชี้ว่า การทับศัพท์เป็นหัวใจสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชนเผ่าไต การผสมผสานกลวิธีการแปลอย่างยืดหยุ่นภายใต้หลักความเท่าเทียมเชิงหน้าที่ (Functional Equivalence) ช่วยให้การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมมีประสิทธิภาพ ขณะที่การใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม ต้องพิจารณาความสอดคล้องเชิงหน้าที่อย่างถี่ถ้วน พร้อมเสริมคำอธิบายเพื่อป้องกันการลดทอนอัตลักษณ์ดั้งเดิม นอกจากนี้ ควรจำกัดการใช้

* Received 8 April 2026; Revised 24 April 2026; Accepted 29 April 2026

กลวิธีการแปลตรงตัว การแปลด้วยคำความหมายกลางและคำความหมายกว้าง เพื่อมิให้คุณค่าทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งถูกลดทอนลง ซึ่งเคารพอัตลักษณ์ที่หลากหลายและส่งเสริมการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กลวิธีการแปล, คำศัพท์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าไต, การแปลภาษาจีนเป็นภาษาไทย, การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม, ประวัติชนเชื้อชาติไท

Abstract

This study aims to investigate translation strategies for cultural terms of the Dai ethnic group in Yunnan from Chinese into Thai, using the book “Dai Ethnic History” (傣族史) and its Thai translation “History of the Tai Ethnic Group” as case studies. A mixed-methods approach was employed: qualitatively, content analysis was conducted to classify cultural terms and identify translation strategies; quantitatively, frequency and percentage analyses were used to examine trends in strategy use across a dataset of 1,252 cultural terms categorized into 5 types. 1) The findings reveal that most terms belong to social culture (842 items, 67.3%), followed by linguistic culture (189 items, 15.1%), material culture (133 items, 10.6%), ecological culture (76 items, 6.1%), and religious culture (12 items, 1%). and 2) A total of 9 translation strategies were identified, with transliteration/ loanword being the most frequently used (48.9%), followed by accepted translation (13.6%), combined translation (10.7%), and descriptive translation (10.5%). The results indicate that transliteration plays a crucial role in preserving the original cultural identity of the Dai people, while the flexible integration of multiple strategies under the principle of functional equivalence enhances the effectiveness of cross-cultural communication. The use of cultural substitution requires careful consideration of functional equivalence and should be supplemented with explanations to avoid loss of cultural identity. Furthermore, literal translation, as well as the use of general or neutral terms, should be limited to prevent the reduction of deep cultural meanings, thereby respecting cultural diversity and promoting sustainable and effective cross-cultural communication.

Keywords: Translation Strategies, Dai Cultural Terms, Chinese-Thai Translation, Intercultural Communication, History of the Dai People

บทนำ

ชนเผ่าไตมณฑลยูนนานเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์สำคัญในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน มีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ ภาษา และวัฒนธรรมกับกลุ่มชนไทในประเทศไทย ลาว เวียดนาม และเมียนมา (Jiang, Y., 1984) ซึ่งความเชื่อมโยงทางชาติพันธุ์ดังกล่าว ถือเป็นรากฐานสำคัญที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างไทยและจีนในภาพรวม โดยทั้งสองฝ่ายมีความผูกพันที่ใกล้ชิดทั้งในด้านภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม สายสัมพันธ์ระหว่างประชาชนทั้งสองฝ่ายมีมาอย่างยาวนานและลึกซึ้ง โดยตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งสองประเทศได้มีการติดต่อค้าขายและแลกเปลี่ยน

วัฒนธรรมผ่าน “เส้นทางสายไหมทางทะเล” (Maritime Silk Road) และ “เส้นทางสายไหมทางบก” (Overland Silk Road) ซึ่งวางรากฐานทางประวัติศาสตร์ไว้อย่างแน่นแฟ้น (Fu, Z., 2020) ในยุคปัจจุบัน จีนและไทยเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีมิตรภาพอันดีและมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “จีนไทยใช่อื่นไกล พี่น้องกัน” จีนเป็นคู่ค้าที่ใหญ่ที่สุดของไทยมาต่อเนื่องหลายปีและตลาดส่งออกสินค้าเกษตรที่ใหญ่ที่สุดของไทย (มติชน, 2568) โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายยกเว้นวีซ่าระหว่างกันที่ช่วยการเดินทางไปมาหาสู่สะดวกยิ่งขึ้น ในส่วนของความเชื่อมโยงระดับท้องถิ่น ชาวไตในมณฑลยูนนานและชาวไทยถิ่นเหนือของไทย มีความใกล้ชิดกันทั้งในด้านภูมิศาสตร์และสายเลือด ความคล้ายคลึงทางชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียม และความเชื่อทางศาสนา ส่งผลให้วัฒนธรรมชนเผ่าไตสามารถผสมผสานเข้ากับสังคมไทยได้อย่างกลมกลืน (Zheng, X. & Sethakul, R., 2019) บริบทเหล่านี้ไม่เพียงแต่เอื้ออำนวยต่อการแปลภาษาและวรรณกรรมเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ภายใต้บริบทของโลกาภิวัตน์ การติดต่อและแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศมีความถี่และความหลากหลายมากยิ่งขึ้น การสร้างความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง การแปลในฐานะสื่อกลางของการสื่อสารข้ามภาษาและข้ามวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมเป็นทั้งจุดเริ่มต้นและเป้าหมายของการแปล ขณะที่การแปลถือเป็นผลผลิตและสื่อกลางของการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Ji, X. & Xu, J., 2010) วัฒนธรรมชนกลุ่มน้อยของจีนมีลักษณะการแบกรับความหมายทางวัฒนธรรมสูง ทั้งในด้านภาษา โครงสร้างสังคม และความเชื่อ ซึ่งมักปรากฏในรูปของ “คำศัพท์ทางวัฒนธรรม” (Cultural Terms) คำศัพท์ประเภทนี้ไม่เพียงสะท้อนความทรงจำทางประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เท่านั้น หากยังเป็นประเด็นสำคัญและความท้าทายในการแปลข้ามวัฒนธรรม การถ่ายทอดคำศัพท์ดังกล่าวโดยคำนึงถึงทั้งการรักษาข้อมูลทางวัฒนธรรมและความเข้าใจของผู้อ่านภาษาเป้าหมาย จึงเป็นประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาต่อไปอย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้มุ่งศึกษากลวิธีการแปลคำศัพท์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าไตจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาแนวคิดทางทฤษฎีการแปลที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความหมายเชิงวัฒนธรรม โดย Catford, J. C. มองว่า การแปลเป็นกระบวนการเชิงภาษาที่เน้นการแทนที่ข้อความในภาษาหนึ่งด้วยข้อความในอีกภาษาหนึ่ง (Catford, J. C., 1965) ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะเชิงโครงสร้างของภาษา ในขณะที่ Nida, E. A. & Taber, C. R. ได้ขยายขอบเขตของการแปลไปสู่มิติด้านการสื่อสาร โดยให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดสารให้มีความใกล้เคียงและเป็นธรรมชาติที่สุด (Natural Equivalent) ทั้งในด้านความหมายและรูปแบบ (Nida, E. A. & Taber, C. R., 1982) นอกจากนี้ Newmark, P. ยังเสนอว่า การแปล คือการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่งตามเจตนาของผู้เขียนต้นฉบับ (Newmark, P., 2003) ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสื่อสารทางวัฒนธรรมในบริบทข้ามวัฒนธรรม

สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้หนังสือต้นฉบับชื่อ “ไต่จู๋สื่อ” (傣族史 - ประวัติศาสตร์ชนเผ่าไต) กับฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท ตอนที่ 1” ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี (คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2531) และ “ประวัติชนเชื้อชาติไท ตอนที่ 2” ซึ่งจัดทำโดยหน่วยงานเดียวกัน (คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2534) เป็นกรณีศึกษานั้น เพราะว่า หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชนเผ่าไต” ของเจียงอิ้งเหลียง ถือเป็นวรรณกรรมคลาสสิกในการศึกษาชาวไตในจีน ซึ่งนำเสนอพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชนเผ่าไตอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมมิติทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งได้วิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นไว้อย่างละเอียด ซึ่งนับว่าเป็นหนังสือเกี่ยวกับชนเผ่าไตที่ดีที่สุดเล่มหนึ่ง การแปลหนังสือเล่มนี้จากภาษาจีนเป็นภาษาไทยโดยคณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนจากเอกสารภาษาจีน มีวัตถุประสงค์เพื่อขยายโอกาสในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชนเผ่าไตให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และนับเป็นกระบวนการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมที่มีความสำคัญระหว่างจีนกับไทย ในวงวิชาการไทย การศึกษาวัฒนธรรมชนเผ่าไตในมณฑลยูนนานได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง เนื่องจากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดทางชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์การอพยพ ภาษา และวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือของไทย เช่น ไทใหญ่และไทลื้อ โดยมีนักวิชาการจำนวนมากที่ทำการศึกษาในประเด็นนี้ อาทิ การศึกษาภูมิประเทศ ประวัติศาสตร์การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อของชาวไตในเขตสิบสองปันนาอย่างเป็นระบบ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2498); (ยรรยง จิระนคร และรัตนาพร เศรษฐกุล, 2541) ขณะที่มีการนำเสนอวัฒนธรรมชาวไตในยูนนานผ่านรายงานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ (สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์, 2542) นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาวัฒนธรรมชาวไตในเขตเต๋อหงมณฑลยูนนาน (ประคอง นิมมานเหมินท์ และเรืองวิทย์ ลิ่มปนาท, 2538); (ยศ สันตสมบัติ, 2543) และต่อมาได้มีการขยายขอบเขตการศึกษาไปสู่การวิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรมของชาวไตในสิบสองปันนาในมิติที่หลากหลายและลึกซึ้งยิ่งขึ้น (เมชฌ สอดส่องกฤษ, 2557) เมื่อตรวจสอบงานวิจัยที่เกี่ยวกับการแปลวัฒนธรรมของชนเผ่าไตในมณฑลยูนนานของจีน ในแวดวงการแปลวัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน แม้ว่าที่ผ่านมาได้มีผลงานการแปลที่ประสบความสำเร็จจำนวนไม่น้อย แต่เมื่อพิจารณาในมิติของภาษาที่ใช้ในการแปล พบว่า ส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นไปที่การแปลระหว่างภาษาจีน - อังกฤษ ขณะที่การศึกษาการแปลจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยยังมีจำนวนจำกัดและได้รับความสนใจค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ ในบรรดางานที่เกี่ยวข้องโดยตรง บทความเรื่องของกนกพร นุ่มทอง “การศึกษาปัญหาและกลวิธีการแปลภาษาจากเอกสารประวัติศาสตร์ภาษาจีนเป็นภาษาไทย” ซึ่งนำเสนอปัจจัยสำคัญในการเลือกกลวิธีการแปลจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย เช่น การจัดทำคำอธิบายประกอบ การเน้นความถูกต้องของเนื้อหามากกว่าศิลปกรรมทางภาษา การมีระบบการแปลที่ชัดเจน การตรวจสอบต้นฉบับอย่างรอบคอบ ตลอดจนการสืบค้นเอกสารประวัติศาสตร์และเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการแปล (กนกพร นุ่มทอง, 2564) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวถือเป็นกรอบชี้นำที่มีคุณค่าและสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์กลวิธีการแปลสำหรับการศึกษาครั้งนี้ได้อย่างเหมาะสม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาการแปลวัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยอย่างเป็นระบบ เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการด้านการแปลข้ามวัฒนธรรม โดยงานวิจัยนี้ไม่เพียงแต่มีคุณค่าในเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังจะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจ การเรียนรู้ร่วมกัน และการสื่อสารทางวัฒนธรรมระหว่างจีนและไทยให้ลึกซึ้งและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผลการวิจัยนี้ยังสามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนด้านการแปลและภาษาวัฒนธรรม รวมถึงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับไทย - จีนศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในมิติวัฒนธรรมที่ซับซ้อนได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังช่วยต่อยอดองค์ความรู้สำหรับการศึกษาเปรียบเทียบทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลและขอบเขตการวิจัย

1.1 ข้อมูลหลัก (Primary Source) หนังสือฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท” เปรียบเทียบกับต้นฉบับภาษาจีนเรื่อง “ไต้จู๋สื่อ” (傣族史) ของ เจียงอิ้งเหลียง (Jiang Yingliang)

1.2 ขอบเขตเนื้อหา วิเคราะห์ คำศัพท์วัฒนธรรม (Culture-specific items) ของชนเผ่าไตในมณฑลยูนนานที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง ประวัติชนเชื้อชาติไท ตอนที่ 1 และ 2 รวมทั้งสิ้น 1,252 คำ (Total Population) โดยไม่ครอบคลุมระดับโครงสร้างประโยคหรือวาทกรรม

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มุ่งเน้นการจัดหมวดหมู่และประมวลผลข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อหาแนวโน้ม (Trends) ของการแปล ดังนี้

2.1 การจำแนกประเภทคำศัพท์ นำคำศัพท์ 1,252 คำ มาจัดกลุ่มตามแนวคิดของ Nida, E. A. ที่แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ วัฒนธรรมเชิงนิเวศ (Ecological Culture) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) วัฒนธรรมทางสังคม (Social Culture) วัฒนธรรมทางศาสนา (Religious Culture) และวัฒนธรรมทางภาษา (Linguistic Culture) (Nida, E. A., 1964) โดยมีคำศัพท์วัฒนธรรมเชิงนิเวศ (76 คำ) วัฒนธรรมทางวัตถุ (133 คำ) วัฒนธรรมทางสังคม (842 คำ) วัฒนธรรมทางศาสนา (12 คำ) และวัฒนธรรมทางภาษา (189 คำ)

2.2 การวิเคราะห์ความถี่ บันทึกและคำนวณค่า ความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ของกลวิธีที่ผู้แปลใช้ โดยเทียบเคียงกับกรอบแนวคิดของ Newmark, P. และ Baker, M. ซึ่งสรุปเป็นกลวิธีการแปลจำนวน 9 กลวิธี ได้แก่ 1) การแปลตรงตัว (Literal Translation) 2) การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์ (Transliteration/ Loanword) 3) การใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม (Cultural Equivalence) 4) การใช้คำที่มีความหมายกลาง (Neutral Translation) 5) การใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า (Generalization) 6) การอธิบายความ (Descriptive Translation) 7) การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย (Transliteration with Explanation) 8) การใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ (Accepted Translation) และ 9) การแปลแบบผสม (Combined Translation Methods) (Newmark, P., 2003); (Baker, M., 2005) เพื่อระบุกลวิธีหลักที่ผู้แปลเลือกใช้

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการตีความและอธิบายปรากฏการณ์การแปลในเชิงลึก ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์กลวิธีการแปล วิเคราะห์เจาะลึกคำศัพท์แต่ละรายการเพื่ออธิบายว่าผู้แปลจัดการกับช่องว่างทางวัฒนธรรมอย่างไร ผ่านกลวิธีต่าง ๆ เช่น การทับศัพท์ การแปลตรงตัว หรือการอธิบายความ

3.2 การประเมินความเท่าเทียมทางวัฒนธรรม วิจารณ์ผลการแปลโดยใช้หลัก ความเท่าเทียมเชิงหน้าที่ (Functional Equivalence) เพื่อพิจารณาว่ากลวิธีที่ใช้สามารถรักษาอัตลักษณ์ของชนเผ่าไตและสร้างความเข้าใจในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมได้เพียงใด

3.3 การตรวจสอบความเที่ยงตรง นำผลการวิเคราะห์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมชนเผ่าไต และด้านการแปลภาษาจีนเป็นภาษาไทย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง (Validity) และความสมบูรณ์ของข้อมูล

4. สรุปขั้นตอนการดำเนินการ (Research Process Summary)

4.1 รวบรวมและคัดกรอง สกัดคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานทั้งสิ้น 1,252 คำ และจัดทำบัญชีรายการคำศัพท์ (Glossary)

4.2 วิเคราะห์และประมวลผล จำแนกประเภทและวิเคราะห์กลวิธีตามกรอบทฤษฎี พร้อมเก็บสถิติ

4.3 ตรวจสอบ ผ่านกระบวนการ Expert Review เพื่อความน่าเชื่อถือทางวิชาการ

4.4 สังเคราะห์ผล เชื่อมโยงสถิติเชิงปริมาณเข้ากับการอธิบายเชิงคุณภาพเพื่อสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัย

จากการดำเนินงานวิจัยโดยการอ่านเปรียบเทียบตัวบทต้นฉบับภาษาจีนและฉบับแปลภาษาไทย ผู้วิจัยได้รวบรวมและคัดเลือกคำศัพท์วัฒนธรรมรวมทั้งสิ้น 1,252 รายการ ซึ่งนำมาจำแนกออกเป็น 5 ประเภทพร้อมทั้งวิเคราะห์กลวิธีการแปลทั้งหมด 9 กลวิธี โดยสามารถสรุปผลการวิจัยตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ประเภทคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน

เมื่อพิจารณาโดยเทียบกับต้นฉบับภาษาจีน พบว่า เนื้อหาในฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท” ครอบคลุมประเด็นสำคัญจากบทนำ บทที่ 2, 3, 5, 6 และ 7 อย่างชัดเจน โดยส่วนบทนำมุ่งนำเสนอภาพรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ไต ทั้งในด้านถิ่นฐานการกระจายตัวและภาษา ส่วนบทที่ 2 และ 3 เน้นการอภิปรายเกี่ยวกับต้นกำเนิดทางชาติพันธุ์ ชื่อเรียกในเอกสารประวัติศาสตร์ และการอพยพเคลื่อนย้ายของบรรพบุรุษชาวไต ขณะที่บทที่ 5 - 7 ให้ความสำคัญกับพัฒนาการของโครงสร้างสังคม ระบบการปกครอง และเศรษฐกิจในแต่ละยุคสมัย ทั้งนี้ งานวิจัยนี้ได้รวบรวมคำศัพท์ทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น 1,252 รายการ จากหนังสือฉบับแปลภาษาไทย โดยคำศัพท์ทั้งหมดถูกนำมาจำแนกออกเป็น 5 ประเภท เพื่อแสดงลักษณะและขอบเขตของวัฒนธรรมที่ปรากฏในตัวบท และเพื่อใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์กลวิธีการแปลในลำดับถัดไป โดยมีรายละเอียดการจำแนกประเภทคำศัพท์ทางวัฒนธรรม ดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ประเภทคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน

ลำดับ	ประเภทคำศัพท์ด้านวัฒนธรรม	จำนวนคำศัพท์ (คำ)	คิดเป็นร้อยละ
1	วัฒนธรรมทางสังคม (Social Culture)	842	67.3
2	วัฒนธรรมทางภาษา (Linguistic Culture)	189	15.1
3	วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture)	133	10.6
4	วัฒนธรรมเชิงนิเวศ (Ecological Culture)	76	6.1

ตารางที่ 1 ประเภทคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน (ต่อ)

ลำดับ	ประเภทคำศัพท์ด้านวัฒนธรรม	จำนวนคำศัพท์ (คำ)	คิดเป็นร้อยละ
5	วัฒนธรรมทางศาสนา (Religious Culture)	12	1
	รวม	**1,252**	**100**

จากตารางที่ 1 พบว่า การกระจายตัวของคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตทั้ง 5 ประเภท มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยคำศัพท์วัฒนธรรมทางสังคมมีสัดส่วนสูงที่สุด ในขณะที่คำศัพท์วัฒนธรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมเชิงนิเวศมีสัดส่วนค่อนข้างน้อย เมื่อพิจารณาร่วมกับเนื้อหาหลักของฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท” จะเห็นได้ว่า ลักษณะการกระจายดังกล่าวสอดคล้องกับจุดเน้นของเนื้อหาและแนวทางการศึกษาของตัวบท ความแตกต่างของสัดส่วนคำศัพท์จึงสะท้อนถึงแนวโน้มการเขียนประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างสังคมและกระบวนการทางประวัติศาสตร์เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน ลักษณะการกระ จายนี้ยังส่งผลต่อการเลือกใช้กลวิธีการแปล โดยคำศัพท์ที่มีภาระทางวัฒนธรรมสูงมักใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์ ในขณะที่คำศัพท์เชิงหน้าที่นิยมใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ การแปลแบบผสม หรือการอธิบายความ ด้วยเหตุนี้ โครงสร้างการกระจายของคำศัพท์จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการอธิบายผลการวิเคราะห์กลวิธีการแปลในลำดับถัดไป

2. คำศัพท์วัฒนธรรมทางสังคมกับกลวิธีการแปล

คำศัพท์วัฒนธรรมทางสังคม หมายถึง คำหรือหน่วยภาษาที่เกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ องค์กรทางสังคม ระบบการเมือง อาชีพและพฤติกรรมทางสังคม เทศกาลและพิธีกรรม ตลอดจนการแต่งงานและครอบครัว โดยกลวิธีการแปลคำศัพท์ในหมวดวัฒนธรรมทางสังคมที่พบในงานวิจัยนี้ มีรายละเอียดปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมทางสังคม

กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	494	58.7
การแปลโดยการอธิบายความ	95	11.3
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย	74	8.8
การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	73	8.7
การแปลโดยใช้กลวิธีการแปลผสมกัน	46	5.5
การแปลโดยใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม	26	3.1
การแปลตรงตัว	21	2.5
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า	9	1.1
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกลาง	4	0.5
รวม	**842**	**100**

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีการแปลทั้งหมด 9 กลวิธี โดยกลวิธีที่ใช้เป็นหลัก คือ การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการรักษาเอกลักษณ์และความเป็นต้นฉบับของแนวคิดทางสังคม เพื่อหลีกเลี่ยงความคลาดเคลื่อนทางความหมายที่อาจเกิดจากการแทนที่ด้วยคำในภาษาเป้าหมายโดยตรง ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “滇越 (Dian Yue)” เป็น “เตียนเยว่” โดยใช้กลวิธีการทับศัพท์เพื่อรักษาความหมาย

เชิงประวัติศาสตร์และความเชื่อมโยงทางชาติพันธุ์ นอกจากนี้ การอธิบายความยังมีบทบาทสำคัญในการลดช่องว่างทางวัฒนธรรมสำหรับแนวคิดที่ไม่มีคำเทียบเคียงโดยตรงในภาษาไทย ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “乘象国” เป็น “ประเทศที่ใช้ช้างเป็นพาหนะ” และ “土司制度” เป็น “ระบบหัวหน้าเผ่าพื้นเมือง” เพื่อเพิ่มความชัดเจนในการสื่อสาร ยิ่งไปกว่านั้น การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย ยังช่วยรักษาเอกลักษณ์ต้นฉบับไปพร้อมกับการเสริมสร้างความเข้าใจแก่ผู้อ่าน ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “车里” เป็น “เชอหลี่ (เชียงรุ่ง)” ซึ่งการระบุชื่อเรียกที่คุ้นเคยในวงเล็บช่วยเชื่อมโยงข้อมูลทางประวัติศาสตร์กับความรู้ร่วมสมัยของผู้อ่าน และส่งเสริมการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมในบริบททางวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. คำศัพท์วัฒนธรรมทางภาษากับกลวิธีการแปล

คำศัพท์วัฒนธรรมทางภาษา หมายถึง คำหรือหน่วยภาษาที่สะท้อนลักษณะเฉพาะของระบบภาษา ซึ่งครอบคลุมถึงคำศัพท์เฉพาะถิ่น คำเรียกขานและคำสุภาพ ขนบธรรมเนียมทางภาษา ตลอดจนชื่อเอกสารและคัมภีร์โบราณ โดยกลวิธีการแปลคำศัพท์ในหมวดวัฒนธรรมทางภาษานี้ มีรายละเอียดดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมทางภาษา

กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
การแปลโดยใช้กลวิธีการแปลผสมกัน	82	43.4
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	67	35.4
การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	21	11.1
การแปลโดยการอธิบายความ	14	7.4
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย	3	1.6
การแปลตรงตัว	1	0.5
การแปลโดยใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม	1	0.5
รวม	**189**	**100**

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีทั้งหมด 7 กลวิธี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า คำศัพท์วัฒนธรรมทางภาษา ที่มีหน้าที่เชิงซ้อนทั้งด้านรูปแบบและความหมาย การใช้กลวิธีเดียวจึงไม่เพียงพอ ผู้แปลจึงเน้นการผสมผสานกลวิธีเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการรักษาอัตลักษณ์ต้นทางและการสื่อสารความหมายในภาษาปลายทาง ตัวอย่างเช่น การแปลชื่อคัมภีร์ “อวิ๋นหนานจื้อเลี่ย” (云南志略) เป็น “บันทึกเรื่องราวของยูนนาน” โดยใช้การแปลอธิบายความในส่วนของ “จื้อเลี่ย” (志略 - บันทึกเรื่องราว) ควบคู่กับการใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับในส่วนของ “อวิ๋นหนาน” (云南 - ยูนนาน) เพื่อระบุลักษณะและขอบเขตของเนื้อหาให้ชัดเจน สำหรับกลวิธีการยืมหรือทับศัพท์นั้น มักใช้กับคำศัพท์ที่มีลักษณะเชิงสัญลักษณ์หรือเป็นชื่อเฉพาะ ตัวอย่างเช่น การแปลหนังสือ “เตียนจื้อ” (滇志) โดยใช้การทับศัพท์เพื่อคงสถานะของชื่อเฉพาะทางประวัติศาสตร์ ขณะที่การเลือกใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับช่วยให้ผู้อ่านรับรู้ความหมายได้ทันที เช่น การแปลคำว่า “汉藏语系” (Hàn Zàng Yǔxì) เป็น “ตระกูลภาษาจีน - ทิเบต” ซึ่งเป็นคำเรียกที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ในทางตรงกันข้าม การแปลตรงตัวและ

การเทียบเคียงทางวัฒนธรรมมีข้อจำกัดในการถ่ายทอดหน้าที่เชิงภาษาและวัจนปฏิบัติ จึงพบการใช้กลวิธีเหล่านี้อย่างระมัดระวังและจำกัดเฉพาะบริบทที่มีความสอดคล้องสูงเท่านั้น

4. คำศัพท์วัฒนธรรมทางวัตถุกับกลวิธีการแปล

คำศัพท์วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง คำหรือหน่วยภาษาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของประดิษฐ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และวัตถุที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการดำรงชีวิต เทคโนโลยี และภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยกลวิธีการแปลคำศัพท์ในหมวดวัฒนธรรมทางวัตถุที่พบในงานวิจัยนี้มีรายละเอียดดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมทางวัตถุ

กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	64	48.1
การแปลโดยการอธิบายความ	14	10.5
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	12	9.0
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า	11	8.3
การแปลตรงตัว	10	7.5
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย	8	6.0
การแปลโดยใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม	7	5.3
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกลาง	4	3.0
การแปลโดยใช้กลวิธีการแปลผสมกัน	3	2.3
รวม	133	100

จากตารางที่ 4 พบว่า ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีทั้งหมด 9 กลวิธี โดยกลวิธีหลัก คือ การใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ ซึ่งมีสัดส่วนสูงที่สุด เนื่องจากคำศัพท์ด้านวัตถุส่วนใหญ่มีคำเรียกที่เทียบเคียงได้ชัดเจนในภาษาเป้าหมาย ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายได้ทันที ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “犁” และ “糯稻” แปลเป็น “ไถ” และ “ข้าวเหนียว” ซึ่งเป็นคำเรียกมาตรฐานที่ได้รับการยอมรับทั่วไป สำหรับการอธิบายความมีบทบาทสำคัญในการชดเชยช่องว่างทางวัฒนธรรม ช่วยเพิ่มความชัดเจนและเอื้อให้ผู้อ่านภาษาเป้าหมายเข้าใจลักษณะและหน้าที่ของวัตถุทางวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้อง ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “竹楼” เป็น “บ้านไม้ไผ่” ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพลักษณะของเรือนประเภทนี้ได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์ยังมีข้อได้เปรียบในการรักษาเอกลักษณ์และความเป็นต้นฉบับ แต่อาจมีข้อจำกัดด้านการทำความเข้าใจของผู้อ่าน ดังนั้น จึงมักใช้ควบคู่กับการอธิบายความเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “普洱茶” (Pu’er Cha) เป็น “ชาผูเอ่อร์” ซึ่งการทับศัพท์ลักษณะนี้ช่วยคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสร้างความจดจำในบริบทสากลได้อย่างเหมาะสม

5. คำศัพท์วัฒนธรรมเชิงนิเวศกับกลวิธีการแปล

คำศัพท์วัฒนธรรมเชิงนิเวศ หมายถึง คำหรือหน่วยภาษาที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและลักษณะทางภูมิศาสตร์ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ และระบบนิเวศที่มีนัยสำคัญทางวัฒนธรรมเฉพาะตัว โดยกลวิธีการแปลคำศัพท์ในหมวดวัฒนธรรมเชิงนิเวศที่พบในงานวิจัยนี้ มีรายละเอียดดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมเชิงนิเวศ

กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	38	50.0
การแปลตรงตัว	8	10.5
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า	8	10.5
การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	7	9.2
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย	6	7.9
การแปลโดยการอธิบายความ	5	6.6
การแปลโดยใช้กลวิธีการแปลผสมกัน	3	3.9
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกลาง	1	1.3
รวม	76	100

จากตารางที่ 5 พบว่า ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีทั้งหมด 9 กลวิธี เนื่องจากคำศัพท์วัฒนธรรมเชิงนิเวศมีความเฉพาะถิ่นสูงและหาคำเทียบเคียงสมบูรณ์ได้ยาก การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์จึงช่วยรักษาคุณค่าต้นฉบับและลดความคลาดเคลื่อนได้ดีกว่าการปรับเปลี่ยนเชิงวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “洱海 (Er Hai)” และ “恩梅开江 (En Mei Kai Jiang)” เป็น “เอ๋อไห่” และ “แม่น้ำเอินเหมยคาย” โดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์เพื่อคงลักษณะของชื่อภูมิศาสตร์ นอกจากนี้ การแปลตรงตัวถูกเลือกใช้ในกรณีที่แนวคิดทางนิเวศของภาษาต้นทางและภาษาเป้าหมายมีความสอดคล้องกันอย่างสมบูรณ์ กลวิธีนี้ช่วยคงความหมายเดิมโดยไม่เพิ่มภาระด้านการอธิบายและสอดคล้องกับลักษณะของงานวิชาการที่เน้นความกระชับ ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “孔雀” และ “红河” เป็น “นกยูง” และ “แม่น้ำแดง” ซึ่งเป็นที่เข้าใจได้โดยตรงในภาษาเป้าหมาย ในส่วนของการใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า มีบทบาทสำคัญในการทำความเข้าใจ โดยเฉพาะเมื่อคำศัพท์ต้นทางมีความหมายเฉพาะเจาะจงหรือมีการแบ่งประเภทที่ละเอียดเกินไป การเลือกใช้คำระดับบนจะช่วยให้การสื่อสารราบรื่นขึ้น ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “亚热带气候” เป็น “เขตร้อน” โดยใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า ช่วยให้การสื่อสารเหมาะสมกับกรอบการรับรู้ของผู้อ่านในบริบทข้ามวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การที่กลวิธีอื่นถูกใช้น้อย สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดในบริบทของงานแปลเชิงวิชาการ ซึ่งผู้แปลให้ความสำคัญกับการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม ความกระชับของข้อความและประสิทธิภาพในการรับรู้ของผู้อ่านเป็นหลัก

6. คำศัพท์วัฒนธรรมทางศาสนากับกลวิธีการแปล

คำศัพท์วัฒนธรรมทางศาสนา หมายถึง คำหรือหน่วยภาษาที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ ระบบความเชื่อ หลักคำสอน บุคคล พิธีกรรม และสถานที่ทางศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลของศาสนาต่อระบบคุณค่าและวิถีชีวิตของสังคมโดยกลวิธีการแปลคำศัพท์ในหมวดวัฒนธรรมทางศาสนาที่พบในงานวิจัยนี้ มีรายละเอียดดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมทางศาสนา

กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
การแปลโดยใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม	4	33.3
การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	4	33.3
การแปลโดยการอธิบายความ	3	25.0
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	1	8.3
รวม	12	100

จากตารางที่ 6 พบว่า ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีการแปลคำศัพท์ทางศาสนารวมทั้งสิ้น 4 กลวิธี โดยกลวิธีหลัก คือ การใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม เช่น การแปลคำว่า “佛经” เป็น “พระธรรม” และ “滴水礼” เป็น “พิธีสรงน้ำ” ควบคู่กับการเลือกใช้ คำแปลที่ได้รับการยอมรับ เช่น การแปลคำว่า “三藏经” เป็น “พระไตรปิฎก” นอกจากนี้ ยังมีการใช้วิธีแปลโดยการอธิบายความ แปลคำว่า “生道” เป็น “เส้นทางแห่งการอยู่รอด” เพื่อถ่ายทอดบริบททางวัฒนธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งลักษณะการกระจายของกลวิธีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การแปลคำศัพท์ทางศาสนาในบริบทนี้ให้ความสำคัญกับความเข้าใจเชิงหน้าที่ และการถ่ายทอดสาระสำคัญของความเชื่อมากกว่าการรักษารูปคำต้นทาง โดยการเลือกใช้คำเทียบเคียงและคำเรียกที่เป็นที่ยอมรับช่วยให้ผู้อ่านภาษาไทยสามารถเชื่อมโยงแนวคิดทางศาสนากับระบบความเชื่อที่คุ้นเคยได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งการใช้การแปลเชิงอธิบายยังสะท้อนให้เห็นว่า แม้แนวคิดทางศาสนาบางประการจะมีความใกล้เคียงกัน แต่ยังคงมีความแตกต่างด้านบริบทและคำสอนที่จำเป็นต้องได้รับการขยายความเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่สมบูรณ์ ในทางตรงกันข้าม การทับศัพท์อาจลดทอนความสามารถในการรับรู้สาระของความเชื่อจึงถูกนำมาใช้อย่างระมัดระวัง

7. กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน

งานวิจัยนี้ บนพื้นฐานของนิยามเชิงปฏิบัติการ เพื่อวิเคราะห์การถ่ายทอดคำศัพท์ทางวัฒนธรรมจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย โดยมุ่งเน้นศึกษาว่ากลวิธีที่ผู้แปลเลือกใช้นั้นสามารถรักษาความหมาย เจตนาของต้นฉบับ และความเป็นธรรมชาติในบริบทของภาษาปลายทางได้อย่างเหมาะสมเพียงใด ทั้งนี้ ผลการวิเคราะห์จะถูกนำเสนอทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้เห็นแนวโน้มทางการแปลอย่างเป็นระบบ โดยกลวิธีที่ผู้แปลใช้ในกระบวนการแปลคำศัพท์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน มีรายละเอียดดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 กลวิธีที่พบในการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน

ลำดับ	กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
1	การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	612	48.9
2	การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	170	13.6
3	การแปลโดยใช้กลวิธีการแปลแบบผสม	134	10.7
4	การแปลโดยการอธิบายความ	131	10.5
5	การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย	90	7.2
6	การแปลตรงตัว	40	3.2
7	การแปลโดยใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม	38	3.0

ตารางที่ 7 กลวิธีที่พบในการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน (ต่อ)

ลำดับ	กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
8	การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า	28	2.2
9	การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกลาง	9	0.7
	รวม	1,252	100

จากตารางที่ 7 พบว่า การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์เป็นกลวิธีหลักที่ผู้แปลนำมาใช้มากที่สุด เพื่อรักษาเอกลักษณ์และความเฉพาะตัวทางสังคม พิธีกรรม ศาสนาและชาติพันธุ์ของชาวไต ควบคู่กับการใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ การแปลแบบผสม และการอธิบายความเพื่อสร้างสมดุลด้านการสื่อสาร นอกจากนี้ การแปล โดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบายช่วยลดช่องว่างความรู้แก่ผู้อ่าน ในขณะที่การแปลตรงตัว การใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม การใช้คำที่มีความหมายกว้าง และใช้คำที่มีความหมายกลางจะช่วยเพิ่มความชัดเจนและเลี่ยงความขัดแย้งทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์จะช่วยรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไตได้ดี แต่หากขาดคำอธิบายเพิ่มเติมอาจสร้างอุปสรรคในการสื่อสาร ดังเช่น การทับศัพท์คำว่า “หมังหมาน” (茫蛮) เป็น “หมางหมาน” (เป็นชื่อชนเผ่าโบราณในเขตภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีนในสมัยราชวงศ์ถัง มีที่มาจากการแยกและพัฒนาของกลุ่มชนเตียนเยว่และไต/ฉานในสมัยฮั่น-จิ้น) โดยการทับศัพท์เพียงอย่างเดียว ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านขาดความเข้าใจเชิงลึก ดังนั้น การใช้คำยืมควบคู่กับคำอธิบายจึงเป็นทางออกที่ช่วยรักษาทั้งรูปแบบและเนื้อหา ในขณะที่การใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรมแม้จะดูเป็นธรรมชาติแต่เสี่ยงต่อการสูญเสีย อัตลักษณ์ ส่วนกลวิธีเสริมอย่างการแปลแบบผสม การทับศัพท์พร้อมคำอธิบาย และการอธิบายความ แม้จะให้ข้อมูลครบถ้วนแต่ส่งผลให้บทแปลยาวและซับซ้อนเกินไป สำหรับกลวิธีที่ได้รับความนิยมน้อยที่สุด คือ การแปลตรงตัว การใช้คำความหมายกว้างและคำความหมายกลาง เนื่องจากลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงลง

อภิปรายผล

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษากลวิธีการแปลคำศัพท์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าไตในมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการจำแนกประเภทวัฒนธรรม และทฤษฎีกลวิธีการแปลในการวิเคราะห์จากการศึกษาคำศัพท์วัฒนธรรมรวมทั้งสิ้น 1,252 รายการ พบว่า สามารถจำแนกออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ วัฒนธรรมเชิงนิเวศ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางสังคม วัฒนธรรมทางศาสนา และวัฒนธรรมทางภาษา ซึ่งข้อมูลเชิงประจักษ์ชี้ให้เห็นว่า คำศัพท์แต่ละประเภทมีรูปแบบการเลือกใช้กลวิธีการแปลที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ผลงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า คำศัพท์ด้านวัฒนธรรมทางสังคมมีสัดส่วนสูงที่สุด โดยกลวิธีหลักที่ใช้ คือ การแปลโดยการยืมหรือทับศัพท์ควบคู่กับการอธิบายความ สะท้อนให้เห็นว่าคำศัพท์กลุ่มนี้มีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางสังคมและบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในภาษาต้นทาง การคงรูปคำเดิมพร้อมการขยายความ

จึงเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการรักษาความหมายเชิงวัฒนธรรมและลดความคลาดเคลื่อนในการตีความ ในขณะเดียวกัน คำศัพท์ด้านวัฒนธรรมทางวัตถุและนิเวศ แสดงแนวโน้มการเลือกใช้กลวิธีที่เน้นความชัดเจนเชิงอ้างอิง โดยนิยมการแปลตรงตัวหรือการใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ เพื่อให้สอดคล้องกับประสบการณ์ร่วมของผู้อ่าน เนื่องจากคำศัพท์กลุ่มนี้มีความเป็นรูปธรรมสูง จึงสามารถถ่ายทอดความหมายได้โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการอธิบายเชิงวัฒนธรรมที่ซับซ้อน สำหรับคำศัพท์ด้านวัฒนธรรมทางศาสนา พบว่า ผู้แปลมักเลือกใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรมหรือการอธิบายความเพิ่มเติม เพื่อถ่ายทอดมโนทัศน์ ความเชื่อ และพิธีกรรมที่มีนัยสำคัญทางจิตวิญญาณ การเลือกกลวิธีดังกล่าวช่วยสร้างความเข้าใจระดับแนวคิด และลดความเสี่ยงจากการตีความผิดพลาดอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางระบบความเชื่อระหว่างสองวัฒนธรรม ส่วนคำศัพท์ด้านวัฒนธรรมทางภาษาซึ่งครอบคลุมถึงสำนวนและชื่อเอกสารทางประวัติศาสตร์ มักใช้กลวิธีการแปลแบบผสม (Combined Methods) เพื่อรักษาสมดุลระหว่างรูปแบบภาษาต้นทางและประสิทธิผลทางการสื่อสารในภาษาเป้าหมาย แนวโน้มนี้สะท้อนถึงความซับซ้อนของอัตลักษณ์ทางภาษาที่ไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างครบถ้วนด้วยกลวิธีเพียงรูปแบบเดียว

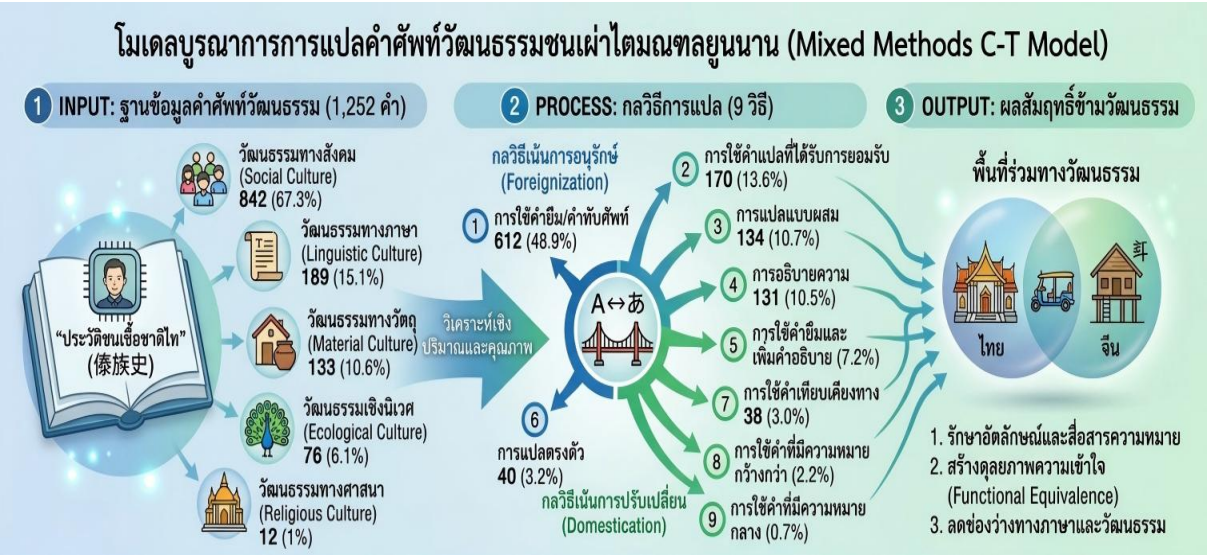
จากการวิเคราะห์กลวิธีการแปลคำศัพท์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าไต พบว่า ผู้แปลใช้กลวิธีที่หลากหลายเพื่อรักษาสมดุลระหว่างอัตลักษณ์ต้นฉบับและการรับรู้ของผู้อ่านเป้าหมาย โดยการใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และการแปลแบบผสม สอดคล้องกับแนวคิดของ Newmark, P. ที่เน้นความยืดหยุ่นในการรักษาตัวบทควบคู่กับการขยายความ (Newmark, P., 2003) ขณะที่การใช้คำเทียบเคียงวัฒนธรรม และคำแปลที่ได้รับการยอมรับ สอดคล้องกับแนวคิดของ Nida, E. A. ที่มุ่งลดอุปสรรคในการตีความ (Nida, E. A., 1964) สำหรับการใช้คำยืมร่วมกับคำอธิบายสอดคล้องกับแนวคิดของ Baker, M. ซึ่งช่วยให้มโนทัศน์ทางวัฒนธรรมมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น (Baker, M., 2005) แต่อย่างไรก็ตาม การทับศัพท์มากเกินไปอาจสร้างภาระในการตีความแก่ผู้อ่านหากขาดบริบทการใช้คำเทียบเคียงแม้จะเข้าถึงง่ายแต่เสี่ยงต่อการสูญเสียอัตลักษณ์ดั้งเดิม ส่วนการใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับในวงกว้างอาจไม่สามารถเก็บรายละเอียดที่เฉพาะเจาะจงของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ทั้งหมด และสุดท้าย การใช้คำยืมร่วมกับคำอธิบาย หากใช้มากเกินไปอาจทำให้เนื้อหาเยิ่นเย้อและเสียอรรถรสในการอ่าน สำหรับการแปลตรงตัว การใช้คำความหมายกว้างและคำความหมายกลาง อาจลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงลง

ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่า เพื่อยกระดับคุณภาพการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไต ควรประยุกต์ใช้กลวิธีทับศัพท์ควบคู่กับการอธิบาย (Transliteration with Description) อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะกับคำที่ปรากฏเป็นครั้งแรกหรือคำที่มีภาระทางวัฒนธรรมสูง (Culture-bound terms) สำหรับคำศัพท์ด้านระบบสังคมและพิธีกรรม ควรใช้การแปลแบบผสม เพื่อถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมได้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมโมเดลการแปลเชิงอธิบาย (Explanatory Model) เพื่อเปลี่ยนผ่านจากการ “ถอดอักษร” ไปสู่ “การตีความทางวัฒนธรรม” ผลการวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกพร นุ่มทอง ที่ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาปัญหาและกลวิธีการแปลภาษาจากเอกสารประวัติศาสตร์ภาษาจีนเป็นภาษาไทย (กนกพร นุ่มทอง, 2564) ดังนั้น การใช้ “คำอธิบายประกอบ” เป็นกลวิธีหลักเพื่อลดช่องว่างทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบที่โดดเด่นของงานวิจัยนี้คือ การใช้ “คำแปลแบบผสม” ในหมวดวัฒนธรรมทางภาษา เพื่อถ่ายทอดชื่อเอกสารและคัมภีร์อย่างละเอียดแม่นยำ ขณะเดียวกัน พบว่า การใช้ “คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม” ในหมวดศาสนาแม้จะช่วยให้เข้าใจง่าย

แต่ส่งผลให้เอกลักษณ์ของพิธีกรรมและความเชื่อชาวไตลดทอนลง ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้ใช้การทับศัพท์ควบคู่กับการขยายความเพิ่มเติม เพื่อรักษา อัตลักษณ์ดั้งเดิม โดยสรุป การแปลคำศัพท์วัฒนธรรมต้องอาศัยการผสมผสานกลวิธีอย่างยืดหยุ่นตามประเภทคำศัพท์ ภาระทางวัฒนธรรม และกลุ่มผู้อ่านเป้าหมาย เพื่อเป็นแนวทางสำคัญสำหรับการแปลเอกสารประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในบริบทจีน-ไทยต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

โมเดลบูรณาการการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน (Mixed Methods C-T Model)” ซึ่งนำเสนอผ่านกระบวนการทำงาน 3 ขั้นตอนหลัก 1) การนำเข้า (Input) คือ การจัดการฐานข้อมูลคำศัพท์วัฒนธรรม 1,252 คำ โดยพบว่า คำศัพท์วัฒนธรรมทางสังคมมีสัดส่วนสูงสุด (67.3%) สะท้อนถึงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของชนเผ่าไต 2) กระบวนการ (Process) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณและคุณภาพผ่านกลวิธีการแปล 9 วิธี โดยผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้แปลเน้นกลวิธี “การอนุรักษ์อัตลักษณ์” ผ่านการใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์สูงถึง 48.9% ควบคู่กับการใช้กลวิธีเสริมเพื่อสร้างความเข้าใจ และ 3) ผลลัพธ์ (Output) คือ การสร้างพื้นที่ร่วมทางวัฒนธรรม (Cultural Shared Space) ที่มีประสิทธิภาพ โดยโมเดลนี้พิสูจน์ว่าการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมในระดับชาติพันธุ์ต้องอาศัยการรักษาสมดุลระหว่างการคงรากเหง้าดั้งเดิม (Identity Preservation) และการสร้างความเท่าเทียมเชิงหน้าที่ (Functional Equivalence) เพื่อลดช่องว่างทางภาษาระหว่างจีน-ไทยและสื่อสาร “ความเป็นไต” ในบริบทจีนยูนนานได้อย่างสมบูรณ์และเป็นระบบทางวิชาการ โดยสรุปคุณค่าของโมเดลนี้ไม่เพียงแต่ยืนยันว่าการทับศัพท์เป็นกลวิธีที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการปกป้องข้อมูลทางมานุษยวิทยา แต่ยังทำหน้าที่เป็นต้นแบบมาตรฐาน (Benchmark) สำหรับการแปลวรรณกรรมประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ที่รักษาสมดุลระหว่างความแม่นยำเชิงวิชาการและการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมระหว่างจีนและไทยได้อย่างเป็นระบบ



ภาพที่ 1 โมเดลบูรณาการการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยนี้ พบว่า การแปลคำศัพท์ทางวัฒนธรรมไม่สามารถจำกัดอยู่เพียงกลวิธีใดกลวิธีหนึ่ง แต่ต้องอาศัยความยืดหยุ่นและการบูรณาการกลวิธีที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในบริบทของภาษาปลายทาง โดยควรสร้างความสมดุลระหว่างความถูกต้องตามต้นฉบับและความสามารถในการทำความเข้าใจของผู้อ่าน ผ่านการเลือกกลวิธีให้สอดคล้องกับบริบทของคำศัพท์แต่ละประเภท โดยเฉพาะการพิจารณาใช้คำแปลมาตรฐานและคำเทียบเคียงเพื่อลดช่องว่างทางวัฒนธรรม สำหรับข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์และวิจัยในอนาคต ควรมีการศึกษาบยายผลไปยังกลุ่มภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบความหลากหลายของกลวิธีการแปล นอกจากนี้ ควรมีการวิจัยเชิงสำรวจเกี่ยวกับ “การรับรู้ของผู้อ่าน” เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิผลที่แท้จริงของการสื่อสารทางวัฒนธรรมในระดับมโนทัศน์ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเกณฑ์การแปลคำศัพท์วัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนให้มีมาตรฐานยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง”การศึกษาการแปลด้านวัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยในมุมมองการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมระหว่างจีน - ไทย” ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

กนกพร นุ่มทอง. (2564). การศึกษาปัญหาและกลวิธีการแปลภาษาจากเอกสารประวัติศาสตร์ภาษาจีนเป็นภาษาไทย. วารสารภาษาและภาษาศาสตร์, 39(2), 31-50.

คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี. (2531). ประวัติชนเชื้อชาติไท ตอนที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

_____. (2534). ประวัติชนเชื้อชาติไท ตอนที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2498). ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม.

ประคอง นิมมานเหมินท์ และเรืองวิทย์ ลิ่มปนาท. (2538). คนไทใต้คอง: ไทใหญ่ในยูนนาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มติชน. (2568). มติชน: ‘ทูตจีน’ ร่วมปาฐกถาฉลอง 50 ปี ไทย - จีน ย้ำสัมพันธ์แน่นแฟ้น เป็นญาติมิตร มีสายเลือดร่วมกัน. เรียกใช้เมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.matichon.co.th/the-golden-road/news_5198879

เมชฌ สอดส่องกฤษ. (2557). ชนกลุ่มน้อยเผ่าไต : พี่น้องเผ่าไทในสิบสองปันนาสาธารณรัฐประชาชนจีน. Journal of Cultural Approach, 15(27), 51-64.

ยรรยง จิระนคร และรัตนาพร เศรษฐกุล. (2541). ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมสิบสองปันนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

ยศ สันตสมบัติ. (2543). หลักช้าง: การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในใต้คง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานมูลนิธิวิถีทรรศน์.

สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์. (2542). ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่: รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

Baker, M. (2005). In other words. London: Routledge.

Catford, J. C. (1965). A linguistic theory of translation. Oxford: Oxford University Press.

Fu, Z. (2020). History of cultural exchange between China and Thailand. Beijing: International Culture Publishing Company.

Ji, X. & Xu, J. (2010). The great utility of translation. Nanjing: Yilin Press.

Jiang, Y. (1984). History of the Dai people. Chengdu: Sichuan People's Publishing House.

Newmark, P. (2003). A textbook of translation. Shanghai: Shang Hai Foreign Language Education Press.

Nida, E. A. & Taber, C. R. (1982). The Theory and Practice of Translation. Leiden: The United Bible Societies.

Nida, E. A. (1964). Toward a science of translating: with special reference to principles and procedures involved in Bible translating. Leiden: Brill.

Zheng, X. & Sethakul, R. (2019). History, cultural identity, and regional harmony of the Tai Lue in Thailand. Beijing: China Social Sciences Press.

บทความวิชาการ

กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิต: การเสริมสร้างการควบคุมตนเองในกลุ่มเยาวชนผู้ใช้สารเสพติด*

LOGOTHERAPY PROCESS: SELF-CONTROL ENHANCEMENT IN YOUTH GROUPS WHO USE DRUGS

บุญโรม สุวรรณพาหุ
Bunrome Suwanphahu
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัตตานี ประเทศไทย
Faculty of Education, Prince of Songkhla University, Pattani Campus, Pattani, Thailand
Corresponding author E-mail: sbunrome@gmail.com
Tel: 094-585-3939

บทคัดย่อ

เยาวชนที่มีความสามารถในการแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากการควบคุมตนเองในระดับสูง จะมีแนวโน้มการใช้สารเสพติดน้อยลง ดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพมีคุณค่าทั้งต่อตนเองและสังคม บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดแนวทางในด้านมิติและองค์ประกอบที่สำคัญโดยเฉพาะกระบวนการให้การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตในการพัฒนาและการเสริมสร้างการควบคุมตนเองสำหรับกลุ่มเยาวชนผู้กระทำผิดและใช้สารเสพติด พบว่า เป็นกระบวนการให้การช่วยเหลือที่อาศัยแนวทางทางจิตวิทยาการให้การปรึกษาทักษะและความเข้าใจอย่างลึกซึ้งของผู้ให้การปรึกษา ที่เน้นให้สามารถสำรวจค้นหาเป้าหมายและคุณค่าในตนเอง ทั้งนี้ กระบวนการสำคัญในการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตเพื่อการเสริมสร้างการควบคุมตนเองจากการขาดการยับยั้ง ยึดมั่น ถือมั่น พุ่งทะยานไปตามความต้องการของตนเอง ไปสู่การหยุดยั้ง พินิจพิจารณาและตระหนักรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นในตนเองอย่างมั่นคง กำหนดการรับรู้การกำกับจิตใจตนเองในการสร้างความหมายและมีความรับผิดชอบต่อเสรีภาพที่ช่วยเพิ่มระดับการควบคุมตนเองในการปฏิเสธสิ่งเร้าเชิงลบรวมถึงการค้นหาความหมายผ่านสุญญากาศแห่งตัวตนของการสร้างความหมายในชีวิตที่เหนือกว่าความสุขชั่วคราวที่ไม่มีแก่นสารจากการใช้ยาได้ เพิ่มพูนการฝึกสติยับยั้งชั่งใจในการเสริมสร้างการรับรู้ และมีความสามารถในการควบคุมกำกับตนเอง โดยกระบวนการเหล่านี้จะมีผลสะท้อนสำคัญที่เป็นประโยชนเป็นการปลูกต้นพันธ์ของการมีคุณค่าที่มีความหมายสำหรับการควบคุมตนเองในกลุ่มเยาวชนผู้ใช้สารเสพติดให้สามารถก้าวผ่านการมีพฤติกรรมและการตัดสินใจที่มีคุณค่าของตนเองไม่ต้องวนไปสู่วงจรการเสพติดได้อย่างมีประสิทธิผล

คำสำคัญ: การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิต, การควบคุมตนเอง, เสรีภาพ, สุญญากาศแห่งตัวตน, การยับยั้งชั่งใจ

* Received 12 March 2026; Revised 8 April 2026; Accepted 25 April 2026

Abstract

Youth with strong self-control and effective problem-solving abilities are less likely to engage in substance abuse and are more capable of living meaningful and productive lives. This academic article aims to propose conceptual dimensions and key components of a logotherapy-based counseling process designed to enhance self-control among youth offenders who engage in substance use. The approach is grounded in counseling psychology and emphasizes the counselor's professional skills and deep understanding of adolescents' experiences in facilitating the exploration of personal goals and life meaning. The counseling process encourages youth to shift from impulsive behavior driven by immediate desires toward reflective awareness and responsible self-regulation. Central elements of the logotherapy approach include the recognition of freedom and responsibility, the search for meaning beyond temporary pleasure derived from substance use, and the development of self-awareness and self-regulation skills. Through this process, youth learn to strengthen their ability to resist negative stimuli, cultivate mindfulness and inhibitory control, and develop greater confidence in managing their own behavior. These meaning-centered counseling processes contribute to strengthening self-control among youth with substance use problems, enabling them to develop meaningful life values and break the cycle of addictive behavior more effectively.

Keywords: Logotherapy Counseling, Self-Control, Freedom, Mindfulness, Inhibitory Control

บทนำ

ในปัจจุบันนี้ สภาพปัญหาการใช้สารเสพติดในกลุ่มเยาวชน ได้ทวีความรุนแรงและมีแนวโน้มที่น่ากังวลเป็นอย่างมาก ที่เกิดจากปัจจัยหลายประการที่ส่งผลกระทบทั้งตัวเยาวชนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริม หล่อหลอมบ่มเพาะให้เยาวชนเติบโตอย่างสมบูรณ์และเหมาะสม พร้อมออกไปเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (Verovsek, T. et al., 2021) ทั้งนี้ การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิต (Logotherapy) มีหัวใจสำคัญจากการเชื่อว่า แรงจูงใจสูงสุดของมนุษย์ คือ การแสวงหาความหมายของชีวิต ไม่ใช่ความสุขหรืออำนาจ ซึ่งเป็นการรับรู้ของบุคคลต่อสิ่งที่ทำให้บุคคลนั้นดำรงอยู่ และเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลนั้น มีกำลังใจดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคงและมีความมุ่งมั่นเมื่อต้องเผชิญกับอุปสรรคหรือวิกฤตของชีวิต (Frankl, V. E., 1969); (Steger, M. F. et al., 2006) ความหมายในชีวิตเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงบุคคลให้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว กระทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตอย่างมุ่งมั่นผ่านสัมพันธภาพต่อผู้คนรอบข้างและผ่านการมีทัศนะต่อชีวิตที่เข้มแข็งเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ต่อไปได้ (Perrier-Ménard, E. et al., 2017) กลุ่มเยาวชนที่รับรู้ว่าชีวิตตนมีความหมายจะกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชีวิตอย่างมุ่งมั่นและกระตือรือร้นเพื่อทำให้กิจกรรมชีวิตนั้นลุล่วง โดยมีความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความหมายและมีส่วนร่วมในสิ่งที่เกิดขึ้น ความซาบซึ้งในคุณงามความดี และการมีทัศนะคติต่อชีวิตที่เข้มแข็งไว้ยึดเหนี่ยวเมื่อต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิต (Logotherapy) ซึ่งพัฒนาโดย Frankl, V. E. มีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดสำคัญว่า “มนุษย์ขับเคลื่อนการดำรงอยู่ด้วยความต้องการค้นหาความหมายในชีวิต” (Will to Meaning) มากกว่าการแสวงหาความสุขหรืออำนาจเพียงอย่างเดียว โดยมีความเชื่อว่าชีวิตของมนุษย์มีคุณค่าและความหมายได้เสมอ แม้ในสถานการณ์ที่ยากลำบากที่สุด หัวใจของกระบวนการปรึกษาอยู่ที่การช่วยให้ผู้รับการปรึกษาตระหนักถึงอิสรภาพภายในที่มีการเลือกท่าทีต่อเหตุการณ์ และความรับผิดชอบต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง นอกจากนี้ ปัจจัยสำคัญภายในกระยวนการยังเน้นการก้าวข้ามความทุกข์ ปัญหาหรืออุปสรรคของตนเอง (Self-transcendence) ไปสู่คุณค่าที่มีความหมาย เช่น การมีการสร้างสรรค์ การมีความรัก หรือการยอมรับความทุกข์อย่างมีความหมาย ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นแกนหลักสำคัญในการฟื้นฟูพลังใจและส่งเสริมสุขภาวะทางจิตอย่างยั่งยืน (Frankl, V. E., 1969)

อย่างไรก็ตาม กลุ่มเยาวชนที่มีการจัดการปัญหาที่ดีจากการควบคุมตนเองที่ดีก็จะช่วยลดแนวโน้มของการใช้สารเสพติดได้ทั้งด้านพฤติกรรมการวางแผน การแก้ไขปัญหา การใช้ปัญญารู้คิด การเสริมแรงตนเอง โดยมีตัวแปรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การสนับสนุนจากพ่อแม่ ความขัดแย้งระหว่างวัยรุ่นกับพ่อแม่ สมรรถนะด้านการเรียนและการคบเพื่อน เหตุการณ์ด้านบวกและลบในชีวิต แรงจูงใจในการจัดการปัญหา (Newton, N. C. et al., 2022) โดยการควบคุมตนเองที่ดีในการวางแผนทำสิ่งต่าง ๆ การมีสมรรถนะด้านการเรียนของวัยรุ่น และความตั้งใจในการจัดการปัญหาจะสามารถป้องกันไม่ให้วัยรุ่นใช้สารเสพติดได้ (Parra-Cardona, R. et al., 2023) กลุ่มเยาวชนที่รับรู้ว่าชีวิตตนมีความหมายจะกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชีวิตอย่างมุ่งมั่นและกระตือรือร้นในการทำให้กิจกรรมชีวิตนั้น ๆ ลุล่วง โดยมีความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความหมายและมีส่วนร่วมในสิ่งที่เกิดขึ้น (Gonzalez-Marino, I. et al., 2020) กลุ่มเยาวชนที่มีความซาบซึ้งในคุณงามความดี มีทัศนะต่อชีวิตที่เข้มแข็งไว้ยึดเหนี่ยวเมื่อต้องเผชิญกับความทุกข์หรือภาวะวิกฤตต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตของการเสริมสร้างการควบคุมตนเองในกลุ่มเยาวชนผู้ใช้สารเสพติดเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเยาวชนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข

กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตของการควบคุมตนเอง

การควบคุมอารมณ์ตนเองต่ำ โดยเฉพาะความโกรธและความเศร้า เหตุการณ์เชิงลบในชีวิต การมีเพื่อนที่ใช้สารเสพติด จะส่งผลให้เยาวชนหันไปใช้สารเสพติด การควบคุมตนเองที่ดีในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางแผนและการควบคุมอารมณ์ ควบคู่ไปกับการสนับสนุนจากบุคคลรอบข้าง ความสามารถในการเรียนรู้ และความตั้งใจที่จะแก้ไขปัญหา (Gunnell, K. et al., 2020) การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิต หรือโลโกเทราพี (Logotherapy) ที่มีหัวใจสำคัญ คือ การเชื่อว่าแรงจูงใจสูงสุดของมนุษย์ คือ การแสวงหาความหมายของชีวิต ไม่ใช่ความสุขหรืออำนาจ โดยองค์ประกอบพื้นฐาน (Tenets) ตามกระบวนการนี้ ตั้งอยู่บนหลักการ 3 ประการ ได้แก่ 1) อิสรภาพแห่งเจตจำนง (Freedom of Will) ซึ่งมนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกท่าที หรือ การตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ แม้จะถูกจำกัดด้วยสภาพแวดล้อม 2) เจตจำนงมุ่งสู่ความหมาย (Will to Meaning) จากการสร้างพลังผลักดันภายในที่ต้องการหาเหตุผลในการดำรงอยู่ และ 3) ความหมายของชีวิต (Meaning in Life)

บนฐานคติความเชื่อว่าชีวิตมีความหมายเสมอในทุกสถานการณ์ แม้ในยามที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานที่สุด (Frankl, V. E., 1969); (Steger, M. F. et al., 2006) โดย Broning, S. et al. ได้กล่าวถึง เทคนิคสำคัญในกระบวนการปรึกษาเพื่อช่วยให้ผู้รับการปรึกษาค้นพบความหมายในชีวิต ได้แก่ การสนทนาแบบโสเครตีส (Socratic Dialogue) จากการใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้รับการปรึกษาค้นพบคำตอบและความหมายที่ซ่อนอยู่ภายในตัวเอง การเบี่ยงเบนความสนใจ (Dereflection) ที่มุ่งเน้นการดึงความสนใจออกจากปัญหา หรือ ตนเอง (Self-centeredness) ไปสู่สิ่งอื่นที่มีคุณค่ามากกว่า อาทิ เช่น งานอดิเรก ความสัมพันธ์ หรือ การช่วยเหลือผู้อื่น รวมถึง ความตั้งใจย้อนแย้ง (Paradoxical Intention) นำไปสู่การเกิดสุญญากาศแห่งตนเชื่อมโยงเป็นความว่างเปล่าของการดำรงอยู่ ทำให้ชีวิตสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างเอื้อคุณประโยชน์ให้มีคุณค่าและความหมายมีกิจกรรมที่ผสานการรับรู้สุนทรีย์แห่งตน สร้างให้ชีวิตมั่นคงแม้อยู่ภายใต้ความทุกข์ยากและกดดัน จนกระทั่งทำให้สามารถเผชิญหน้ากับความกลัวโดยการตั้งใจทำให้เกิดสิ่งนั้นขึ้นจริง ๆ เพื่อลดแรงกดดันและความวิตกกังวล (Broning, S. et al., 2019)

อย่างไรก็ตาม กระบวนการดำเนินงานจากการแยกตนเองออกจากปัญหา (Self-distancing) ที่ช่วยให้มองเห็นอาการของตนเองเป็นเพียงส่วนหนึ่ง ไม่ใช่ทั้งหมดของตัวตน การปรับเปลี่ยนเจตคติ (Attitudinal Change) ในการเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อสถานการณ์ที่แก้ไขไม่ได้ ให้เป็นโอกาสในการพิสูจน์คุณค่าของตนเอง การค้นหาความหมายในคุณค่าผ่านการสร้างสรรค์ผลงาน (Creative) การสัมผัสประสบการณ์ (Experiential) และการมีท่าทีต่อความทุกข์ (Attitudinal) การผูกพันกับเป้าหมาย (Commitment) ในการลงมือทำตามความหมายที่ค้นพบเพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อชีวิตตนเอง (Bijlsma, L. et al., 2021) ทั้งนี้ ความสำคัญของโปรแกรมป้องกันการเสพติดที่มุ่งเน้นกลุ่มเสี่ยงเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ โดยให้เยาวชนค้นหาเป้าหมายชีวิตเพื่อลดความเสี่ยงในการเข้าหาสารเสพติด (Villanueva-Blasco, V. J. et al., 2025) นอกจากนี้ การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตมีประสิทธิภาพสูงในการลดความอยาก (Craving) และป้องกันการกลับไปเสพซ้ำในกลุ่มผู้บำบัดสารเสพติด โดยเน้นการปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อความทุกข์ยากให้กลายเป็นพลังในการฟื้นฟู (Champion, K. E. et al., 2024) ดังนั้น กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตของการเสริมสร้างการควบคุมตนเอง ทั้งด้านการสร้างความรับผิดชอบต่อเสรีภาพ การค้นหาความหมายผ่านสูญญากาศแห่งตัวตน รวมถึง การฝึกสติและยับยั้งชั่งใจจะทำหน้าที่เป็นทั้งเกราะป้องกันการเริ่มใช้ และปัจจัยหลักในการลดการเสพซ้ำ มีเป้าหมายสำคัญในการส่งเสริมช่วยเหลือปกป้องไม่ให้เยาวชนหันกลับไปเกี่ยวข้องกับการใช้สารเสพติดมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ สามารถดำรงชีวิตอย่างปกติสุขที่มีประสิทธิภาพและเข้มแข็ง

ในกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตกระตุ้นให้ผู้รับบริการมีการตระหนักรู้และเข้าใจตนเองเข้าใจโลกและชีวิตจนสามารถพัฒนาให้งอกงามตามศักยภาพแห่งตนมีจิตใจที่มั่นคงดำรงชีวิตอยู่อย่างกลมกลืนและสอดคล้องกับความเป็นจริง ผ่านแนวทางการในการมีชีวิตอย่างมีความหมายและมีความมั่นคงอดทนเมื่อต้องเผชิญกับอุปสรรคหรือวิกฤติของชีวิตได้ มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้อย่างสมดุลไม่มีคุณค่า แสวงหาและกระทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างกระตือรือร้นและมุ่งมั่นจนเข้าสู่เส้นชัยแห่งความหมายในชีวิตที่มีคุณค่าที่สุดแห่งตนในทุกชั่วขณะ ดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสุขในที่สุด โดยที่เยาวชนมีอิสระในการเลือกสิ่งต่าง ๆ (Freedom of Will) อย่างรับผิดชอบอยู่บนฐานของการตัดสินใจด้วยตนเอง การที่เขามีอิสระในการเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและความหมาย และพร้อมที่จะนำไปสู่ความหมาย (Will of Meaning)

ของชีวิตนั้นอย่างสมภาคภูมิ กลายเป็นผู้รู้จักแนวทางการดำเนินชีวิตของตนเอง ผสานกับการรับรู้และการตอบสนองส่วนตนต่อสถานการณ์ที่กำลังประสบอยู่ให้คุณค่ากับสิ่งที่เป็นปัจจุบันขณะเชื่อมโยงและมีแรงจูงใจกับสิ่งรอบข้าง เพื่อการดำรงอยู่ทั้งในปัจจุบันและอนาคตอยู่บนพื้นฐานเชิงคุณค่าอย่างสร้างสรรค์ (Creative Value) นั่นก็คือ การมีความหมายในชีวิต (Meaning of Life) ของเยาวชนนั่นเอง

การสร้างความรับผิดชอบต่อเสรีภาพ (Freedom and Responsibility)

ความหมายในชีวิต คือ การรับรู้ของผู้คนเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้กลุ่มเยาวชน มีชีวิตอยู่และเป็นแรงผลักดันให้มีชีวิตที่มั่นคงและอดทนเมื่อเผชิญกับอุปสรรคหรือวิกฤตในชีวิต ทั้งนี้ ชีวิตเชื่อมโยงผู้คนเข้ากับสิ่งแวดล้อม ทำให้กลุ่มเยาวชนกระทำการต่าง ๆ ในชีวิตด้วยความมุ่งมั่นผ่านความสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้าง และผ่านทัศนคติที่ดีต่อชีวิต เพื่อให้ชีวิตดำเนินต่อไปได้ (Debenham, J. et al., 2021) แนวคิดเรื่อง “เสรีภาพที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ” เป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม และการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป สังคมจะเสียสมดุล ซึ่งความสำคัญของการสร้างความรับผิดชอบควบคู่ไปกับเสรีภาพในมิติต่าง ๆ ได้แก่ การรักษาความเป็นระเบียบของสังคม (Social Order) โดยเสรีภาพที่ปราศจากความรับผิดชอบมักกลายเป็นอำเภอใจ (License) ซึ่งนำไปสู่ความวุ่นวาย การเคารพสิทธิผู้อื่น เมื่อได้ตระหนักว่าเสรีภาพของเราสิ้นสุดลงตรงที่สิทธิของคนอื่นเริ่มต้นขึ้น จะช่วยลดความขัดแย้งและการเบียดเบียนกัน (Edalati, H. & Conrod, P. J., 2018) การสร้างความไว้วางใจ (Trust and Credibility) เป็นสิ่งที่ทำให้เสรีภาพนั้นยั่งยืนจากความรับผิดชอบต่อตนเอง และการตัดสินใจของตนเอง ขณะที่การพัฒนาศักยภาพและความภาคภูมิใจ (Self-Actualization) ความเป็นเจ้าของ (Ownership) เมื่อยอมรับผิดชอบต่อผลของการตัดสินใจของตนเองทั้งดีและร้าย จะเกิดการเรียนรู้และพัฒนา (Goossens, F. X. et al., 2016) การสร้างความรับผิดชอบต่อเสรีภาพของความภาคภูมิใจในเสรีภาพจะมีความหมายในการสร้างความนับถือในตนเอง (Self-esteem) ซึ่งแนวทางกระบวนการปรึกษาเพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อเสรีภาพในการควบคุมตนเอง (Grande-Gosende, A. et al., 2020) ได้แก่ 1) การปรับทัศนคติต่อเสรีภาพ (Reframing Freedom) โดยผู้รับการปรึกษาจะรู้สึกว่าตนเองเป็นเหยื่อ ของสถานการณ์หรืออารมณ์ ทำให้ควบคุมตนเองไม่ได้ ซึ่งกระบวนการปรึกษาเพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อเสรีภาพในการควบคุมตนเอง จะช่วยให้เห็นว่า เสรีภาพไม่ใช่การทำตามใจ แต่คือเสรีภาพที่จะเลือกตอบสนองต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ระยะห่างระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองที่เน้นย้ำว่าระหว่างสิ่งที่มากระทบกับการกระทำจะมีช่องว่างเล็ก ๆ อยู่เสมอ ซึ่งเป็นที่เสรีภาพของบุคคลสถิตอยู่ และ 2) การสร้างความรับผิดชอบ (Lammers, J. et al., 2017) กระบวนการนี้จึงเน้นให้ผู้รับการปรึกษาตระหนักว่าทุกการตัดสินใจ หรือไม่ตัดสินใจ คือ การเขียนเรื่องราวของชีวิต การกระตุ้นให้มองหาเป้าหมายที่อยู่เหนือตนเอง (Self-Transcendence) เช่น ทำเพื่อคนที่รัก เพื่ออุดมการณ์ เพื่อให้ตนเองมีความภาคภูมิใจ

ดังนั้น การสร้างความรับผิดชอบในระดับจิตใจของกลุ่มเยาวชนผู้ใช้สารเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตของการควบคุมตนเอง เชื่อว่า มนุษย์มีเสรีภาพพื้นฐานเสมอ แม้ในสถานการณ์ที่จำกัด แต่เสรีภาพนั้นจะไร้ความหมายหากขาดความรับผิดชอบ (Responsibility) โดยขั้นตอนการดำเนินกระบวนการปรึกษา จากการค้นหาว่าในสถานการณ์ที่เขาควบคุมตนเองไม่ได้ รู้สึกเสียเสรีภาพ

ไปให้กับสิ่งใด เช่น อารมณ์โกรธ สิ่งเสพติด นิสัยเดิม การเผชิญหน้ากับทางเลือกที่ทำให้ผู้รับการปรึกษาระบุทางเลือกที่เป็นไปได้และการเชื่อมโยงกับความหมาย (Linking to Meaning) จากการสอบถามถึงทางเลือกไหนที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยากเป็น นี่คือ จุดที่เสรีภาพมาบรรจบกับความรับผิดชอบ การลงมือทำด้วยเจตจำนงที่เป็นทางเลือกที่จะทำเพราะมันสำคัญต่อความหมายในชีวิต

การค้นหาความหมายผ่านสุญญากาศแห่งตัวตน (Existential Vacuum)

แนวคิดสุญญากาศแห่งตัวตน เป็นคำที่ Frankl, V. E. จิตแพทย์และผู้รอดชีวิตจากค่ายกักกันนาซีใช้เรียกสภาวะที่มนุษย์รู้สึกว่าชีวิตว่างเปล่า ไร้จุดหมาย และไม่รู้ว่าตนเองอยู่ไปเพื่ออะไร ซึ่งการค้นหาความหมาย (Meaning) ท่ามกลางความว่างเปล่านั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ ได้แก่ กลไกการอยู่รอด (Survival Mechanism) (Frankl, V. E., 1969) จากสถานการณ์ที่โหดร้ายที่สุด คนที่รอดชีวิตมาได้ ไม่ใช่คนที่ร่างกายแข็งแรงที่สุดเสมอไป แต่คือ คนที่มีความหมายที่จะอยู่ต่อ ซึ่งเปรียบเสมือนสมอเรือที่ยึดไว้ไม่ให้จมไปกับความสิ้นหวัง (Lynch, S. J. et al., 2023) ทั้งนี้ การค้นหาความหมายช่วยให้สามารถมองเห็นว่า ความเจ็บปวดที่เผชิญอยู่นั้นไม่ได้สูญเปล่า แต่เป็นส่วนหนึ่งของการเติบโต การเยียวยาปัญหาสุขภาพจิต (Mental Well-being) สุญญากาศแห่งตัวตนมักนำไปสู่ไตรลักษณ์แห่งโศกนาฏกรรม (Mass Neurotic Triad) คือ ความซึมเศร้า การติดสารเสพติด และความรุนแรง เมื่อมนุษย์หาความหมายเจอ อาการทางจิตใจที่เกิดจากความเบื่อหน่าย (Boredom) หรือความรู้สึกไร้ค่าจะค่อย ๆ ลดลง ความสุขไม่ใช่เป้าหมายโดยตรง แต่คือ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อบรรลุความหมายบางอย่าง การสร้างเจตจำนงที่เสรี (Will to Meaning) ที่ถูกขับเคลื่อนด้วยเจตจำนงแห่งความหมาย อิสรภาพในการเลือก การก้าวข้ามขีดจำกัด และการตระหนักถึงความรับผิดชอบด้วยการลงมือทำ (Monreal-Bartolomé, A. et al., 2023) กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตของการควบคุมตนเองมองว่า สุญญากาศแห่งตัวตน (Existential Vacuum) คือ ภาวะที่บุคคลรู้สึกว่างเปล่า เบื่อหน่าย และไร้จุดหมาย ซึ่งมักนำไปสู่การขาดการควบคุมตนเองหรือพฤติกรรมที่ผิดปกติ โดยแนวทางกระบวนการปรึกษาเพื่อจัดการกับภาวะนี้และสร้างการควบคุมตนเอง (Medina-Martínez, J. & Villanueva-Blasco, V. J., 2025) ได้แก่ การเผชิญหน้าและระบุสภาวะ (Confronting the Void) จากการตระหนักรู้ถึงอาการที่ช่วยให้ผู้รับการปรึกษาเห็นว่าความเบื่อหน่ายหรือพฤติกรรมเสพติด เช่น การกินเกินพอดี หรือยาเสพติด เป็นสัญญาณของความว่างเปล่า ที่ยังไม่ได้รับการเติมเต็มด้วยความหมาย เปลี่ยนมุมมองว่าความรู้สึกว่างเปล่าไม่ใช่โรค แต่เป็นเสียงเรียกจากภายในที่กระตุ้นให้ค้นหาเป้าหมายใหม่ (Lammers, J. et al., 2017) เทคนิคการดึงตนเองออกจากความหมกมุ่น (Techniques for Self-Control) เพื่อให้กลับมาควบคุมตนเองได้ ต้องหยุดจดจ่ออยู่กับความว่างเปล่าของตนเองผ่านเทคนิคฝึกให้ผู้รับการปรึกษาลดความหมกมุ่นกับความทุกข์หรือความว่างเปล่าของตนเอง (Self-centeredness) หันไปสนใจงาน หรือ บุคคลอื่น การแยกตัวตนจากการฝึกให้มองดูอารมณ์หรือความอยากของตนเองด้วยอารมณ์ขันหรือระยะห่าง (Verovsek, T. et al., 2021) ซึ่งช่วยเพิ่มพลังในการควบคุมตนเอง การค้นหาคุณค่า เพื่อช่วยผู้รับการปรึกษาสำรวจโอกาสในการเติมเต็มสุญญากาศผ่านสิ่งที่สามารถมอบให้ เช่น ความรับผิดชอบในหน้าที่ ความรักจากคนรอบข้าง รวมทั้ง ทัศนคติที่เลือกใช้เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่แก้ไขไม่ได้ เช่น การเลือกที่จะเข้มแข็งแม้ในยามทุกข์

“สุญญากาศแห่งตัวตน” นั้น Frankl, V. E. กล่าวว่าเป็นภาวะว่างเปล่าภายในจิตใจที่เกิดจากการขาดความหมายในชีวิต ทำให้บุคคลรู้สึกไร้ทิศทาง เคว้งคว้างมีชีวิตน่าเบื่อหน่าย และขาดแรงจูงใจในการดำรงชีวิต ซึ่งภาวะนี้มักนำไปสู่ปัญหาสุขภาพจิตตามมา เช่น ความซึมเศร้าหรือการแสวงหาความสุขชั่วคราวเพื่อทดแทน (Frankl, V. E., 1969) อย่างไรก็ตาม เชื่อว่ามนุษย์สามารถฟื้นคืนจากภาวะนี้ได้ด้วยการค้นพบความหมายของชีวิตผ่านการกระทำ ความรัก และทัศนคติต่อความทุกข์

ดังนั้น การตั้งเป้าหมายที่อยู่เหนือตนเอง (Self-Transcendence) จากการควบคุมตนเองจะแข็งแกร่งที่สุดเมื่อมีเหตุผล ซึ่งกระบวนการปรึกษาจะเน้นให้ผู้รับการปรึกษาทำสัญญากับตนเอง เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือคุณค่าที่ยึดถือ ซึ่งจะช่วยปิดช่องว่างของสุญญากาศแห่งตัวตนได้อย่างยั่งยืน ที่กล่าวมาเกิดจากกระบวนการบำบัดช่วยเหลือโดยการปรึกษาเชิงจิตวิทยารวมถึงทักษะของผู้ให้การช่วยเหลือที่มีความสำคัญตลอดกระบวนการในการสร้างการรับรู้ ค้นหาและยอมรับตัวตนอย่างมีคุณค่าและความหมายเชิงสร้างสรรค์

การฝึกสติและยับยั้งชั่งใจ (Self-Management Skills)

การฝึกสติและการยับยั้งชั่งใจเป็นองค์ประกอบหลักของทักษะการจัดการตนเอง ซึ่งมีความสำคัญต่อทั้งประสิทธิภาพการทำงานและสุขภาวะทางจิตใจ (Pine, A. E. et al., 2024) ประกอบด้วย การเพิ่มประสิทธิภาพการตัดสินใจ จากการลดการใช้อารมณ์ซึ่งการฝึกสติช่วยให้ตระหนักรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้น ความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลที่ช่วยให้สามารถประเมินผลที่ตามมาได้ชัดเจนขึ้นนำไปสู่การตัดสินใจที่สอดคล้องกับเป้าหมาย การบริหารจัดการอารมณ์และความเครียดจากการรักษาความสงบ ซึ่งเทคนิคการฝึกสติ เช่น การหายใจลึก ๆ ช่วยลดระดับความเครียดและทำให้จิตใจเย็นลงในสถานการณ์ที่กดดัน สร้างความยืดหยุ่นทางอารมณ์ ที่ช่วยให้สามารถควบคุมอารมณ์ไม่ให้บานปลายและรับมือกับความผิดหวังหรือความขัดแย้งอย่างเหมาะสม (Newton, N. C. et al., 2022) เพิ่มโฟกัสและผลิตภาพ จากการจดจ่อกับเป้าหมาย ซึ่งทักษะการยับยั้งชั่งใจ ช่วยให้สามารถควบคุมความสนใจและพฤติกรรมไม่ให้ไขว้เขวจากสิ่งที่กำลังทำ การจัดลำดับความสำคัญ เมื่อมีสติ จะแยกแยะได้ว่างานใดสำคัญที่สุดและเชื่อมโยงกับเป้าหมายใหญ่ ทำให้บริหารจัดการเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความสัมพันธ์และความเป็นมืออาชีพ (Stronger Relationships) ซึ่งการจัดการตนเองได้ดีทำให้เป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ (Reliable) และรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ลดความขัดแย้ง รักษาความสัมพันธ์อันดีกับคนรอบข้าง และการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน (Personal Growth) จากความตระหนักรู้ในตนเองเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าใจจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง (Villanueva-Blasco, V. J. et al., 2025) ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จะนำไปสู่ความภาคภูมิใจและความมั่นใจในตนเองที่สูงขึ้น

กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตเพื่อเสริมสร้างการควบคุมตนเองในกลุ่มเยาวชนผู้ใช้สารเสพติด เพื่อให้กระบวนการบำบัดช่วยเหลือทางจิตวิทยานี้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในการควบคุมตนเองที่เน้นการเปลี่ยนหน้าที่ ให้เป็นภารกิจที่มีคุณค่าและความหมายในการวางแผนชีวิต ให้เชื่อมโยงทุกกิจกรรมเข้ากับคุณค่าของการเสริมสร้างพลังกายพลังจิตใจที่เข้มแข็งที่ทำให้การควบคุมตนเองมีพลังขับเคลื่อนจากภายใน และการสร้างจุดหยุดคิด ที่ต้องอาศัยทักษะและกระบวนการบำบัดโดยการให้การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิต บูรณาการเทคนิคการเว้นระยะห่างระหว่างการตัดสินใจและการยั้งคิด สะท้อนและฝึกให้ผู้รับการปรึกษา

สัมผัสได้ว่า อารมณ์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง รวมทั้ง การเตรียมตัวรับมือกับวิกฤตแห่งความหมายที่กระตุ้นเตือนใจไม่ให้บกพร่องซึ่งภาวะการเสียการควบคุมตนเองมักเกิดในเวลาที่ปราศจากเป้าหมายอันทรงคุณค่าแก่ชีวิต เพื่อป้องกันไม่ให้หลงไหลการไหลไปตามสัญชาตญาณต่ำสุด นอกจากนี้ การใช้อารมณ์ขันและมีความสุนทรีย์แห่งความคงอยู่เป็นเครื่องมือควบคุมตนเอง หากแม้ความเครียดจากการพยายามควบคุมตนเองมากเกินไป จะนำไปสู่ความล้มเหลว ซึ่งอารมณ์ขันในการมองความผิดพลาดของตนเอง การเข้าใจ ยอมรับและหัวเราะให้กับความดื้อของตัวเองจะช่วยลดแรงกดดันและทำให้กลับมาตั้งหลักควบคุมและกำกับตนเองใหม่ได้ง่ายขึ้น โดยไม่จมอยู่กับความรู้สึกผิด ที่ส่งผลต่อคุณค่าจากการควบคุมตนเองในกลุ่มเยาวชนผู้ใช้สารเสพติดที่สามารถก้าวผ่านวงจรการเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Suwanphahu, B., 2021) ดังนั้น กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตของการควบคุมตนเองในด้านการฝึกสติและยับยั้งชั่งใจ ไม่ใช่แค่การฝึกสมาธิเพื่อให้จิตสงบ แต่คือ การฝึกระยะห่างระหว่างตนเอง (Self-Detachment) จากการฝึกสติเพื่อสร้างพื้นที่ว่าง เน้นระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Response) การมีช่องว่างอยู่ การฝึกสติในแนวทางนี้ คือ การขยายช่องว่างนั้น ๆ ให้กว้างขึ้น ฝึกสังเกตความอยากหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้น การฝึกสติ คือ การดึงตัวเองขึ้นไปอยู่ในมิตินี้เพื่อมองลงมาดูอารมณ์ที่กำลังพลุ่งพล่านการเปลี่ยนแรงขับ เป็นการตัดสินใจที่เน้นการเปลี่ยนผ่านจากสัญชาตญาณสู่คุณค่า

การฝึกสติเป็นการมี “สติสัมปชัญญะ” ตามหลักพุทธศาสนา รู้เท่าทันต่อตัวตน อารมณ์และสิ่งแวดล้อมรอบข้าง มีสมาธิจดจ่อต่อปัจจัยที่มีคุณค่าเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้บุคคลเกิดความตระหนักรู้ในความคิด อารมณ์ และความอยากของตนเองอย่างไม่ถูกครอบงำ ซึ่งมีบทบาทอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาการใช้สารเสพติด โดยช่วยให้ผู้ใช้สามารถสังเกตแรงกระตุ้น (Craving) ได้ทันก่อนแสดงพฤติกรรมที่ทำให้เกิด “ช่องว่างของการเลือก” ระหว่างความอยากกับการตอบสนอง นำไปสู่การยับยั้งชั่งใจได้ดีขึ้น นอกจากนี้ การฝึกสติยังช่วยลดความเครียด ความวิตกกังวล และอารมณ์ด้านลบที่มักเป็นปัจจัยกระตุ้นการใช้สารเสพติด พร้อมทั้งเสริมสร้างปัญญาให้บุคคลเห็นผลกระทบของพฤติกรรมอย่างชัดเจน เมื่อฝึกอย่างต่อเนื่องจะช่วยพัฒนาความสามารถในการกำกับตนเอง (Self-regulation) และลดโอกาสการกลับไปใช้ซ้ำได้อย่างยั่งยืน

สรุป

กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวความหมายในชีวิตของการเสริมสร้างการควบคุมตนเองในกลุ่มเยาวชนผู้ใช้สารเสพติด เป็นกระบวนการเพื่อการควบคุมตนเองใน 3 มิติหลัก โดยเน้นการเปลี่ยนจากสัญชาตญาณสู่การตัดสินใจอย่างมีคุณค่า ประกอบด้วย 1) การสร้างความรับผิดชอบต่อเสรีภาพ ซึ่งหัวใจสำคัญในเสรีภาพไม่ใช่การทำตามอำเภอใจ แต่คือ เสรีภาพที่จะเลือกตอบสนองต่อสถานการณ์ โดยมีกระบวนการในการสร้างความตระหนักรู้ว่าระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง มีช่องว่างที่มนุษย์มีอำนาจเลือกเสมอ การเปลี่ยนทัศนคติจากผู้ถูกกระทำเป็นผู้กำหนดชะตา โดยเน้นว่าทุกการตัดสินใจต้องมาพร้อมความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มุ่งให้เยาวชนตระหนักว่าตนเองมีอำนาจในการเลือกตอบสนองต่อสถานการณ์ แม้เผชิญแรงกดดันจากสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ก่อนตัดสินใจ และปลูกฝังความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ เพื่อนำไปสู่การเป็นผู้กำหนดทิศทางชีวิตตนเองอย่างมีคุณค่า 2) การค้นหาความหมายผ่านสุญญากาศแห่งตัวตน หัวใจสำคัญของความว่างเปล่าและความเบื่อหน่ายเป็นสัญญาณว่าชีวิตต้องการความหมายใหม่ ไม่ใช่โรคทางจิต โดยกระบวนการ

จากการดึงความสนใจออกจากความว่างเปล่าของตนเอง ไปสู่เป้าหมายหรือบุคคลอื่นที่มีความหมาย ผ่านการสร้างสรรค์งานหรือกิจกรรม การเสพรับความสวยงาม หรือ ความรัก และทัศนคติการเลือกจุดยืนในยามทุกข์ยาก การช่วยให้เยาวชนเข้าใจว่าความว่างเปล่าเป็นสัญญาณของการขาดความหมายในชีวิต ไม่ใช่ความผิดปกติทางจิต จะนำไปสู่การค้นหาเป้าหมายใหม่ ผ่านการสร้างสรรค์กิจกรรม ความสัมพันธ์ที่มีคุณค่า และการปรับทัศนคติต่อความทุกข์ ซึ่งช่วยลดแรงจูงใจในการใช้สารเสพติด และ 3) การฝึกสติและยับยั้งชั่งใจ หัวใจสำคัญจากการใช้พลังจิตวิญญาณเพื่อแยกตัวตนออกจากอารมณ์ชั่ววูบ โดยกระบวนการจากการฝึกใช้สติสร้างระยะห่างกับความอยาก หรือการตั้งใจแบบย้อนแย้งเพื่อลดแรงกดดันจากการพยายามสะกดกลั้นอารมณ์ที่มากเกินไป และใช้เหตุผลของการมีชีวิตอยู่เป็นแรงจูงใจสูงสุดในการควบคุมพฤติกรรมตนเองได้อย่างมีประสิทธิผล เน้นการพัฒนาความสามารถในการรู้เท่าทันอารมณ์และความอยากของตนเอง โดยการฝึกสติและสร้างระยะห่างระหว่างความรู้สึกกับการกระทำ ช่วยให้เยาวชนสามารถควบคุมพฤติกรรม ลดความหุนหันพลันแล่น และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล มีคุณค่าและสร้างสรรค์มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

Bijlsma, L. et al. (2021). The embodiment of wastewater data for the estimation of illicit drug consumption in Spain. Science of The Total Environment, 772, https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.144794.

Broning, S. et al. (2019). A new preventive intervention for children of substance-abusing parents: Results of a randomized controlled trial. Child & Family Social Work, 24(4), 537-546.

Champion, K. E. et al. (2024). Effect of a selective personality-targeted prevention program on 7-year illicit substance related outcomes: A secondary analysis of a cluster randomized controlled trial. Drug and Alcohol Dependence, 258, https://doi.org/10.1016/j.drugal cdep.2024.111266.

Debenham, J. et al. (2021). Personality-targeted prevention for adolescent tobacco use: Three-year outcomes for a randomised trial in Australia. Preventive Medicine, 153, https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2021.106794.

Edalati, H. & Conrod, P. J. (2018). A Review of Personality-Targeted Interventions for Prevention of Substance Misuse and Related Harm in Community Samples of Adolescents. Current Addiction Reports, 9, https://doi.org/10.3389/fpsyt.2018.00770.

Frankl, V. E. (1969). The Will to Meaning: Foundations and Applications of Logotherapy. New York: New American Library.

Gonzalez-Marino, I. et al. (2020). Spatio-temporal assessment of illicit drug use at large scale: evidence from 7 years of international wastewater monitoring. Addiction, 115(1), 109-120.

Goossens, F. X. et al. (2016). Effectiveness of a brief school-based intervention on depression, anxiety, hyperactivity, and delinquency: a cluster randomized controlled trial. European Child & Adolescent Psychiatry, 25, 639-648. https://doi.org/10.1007/s00787-015-0781-6.

Grande-Gosende, A. et al. (2020). Systematic Review of Preventive Programs for Reducing Problem Gambling Behaviors Among Young Adults. Journal of Gambling Studies, 36, 1-22. https://doi.org/10.1007/s10899-019-09866-9.

Gunnell, K. et al. (2020). Questions and answers about conducting systematic reviews in sport and exercise psychology. International Review of Sport and Exercise Psychology, 13, 297-318. https://doi.org/10.1080/1750984X.2019.1695141.

Lammers, J. et al. (2017). Effectiveness of a selective alcohol prevention program targeting personality risk factors: Results of interaction analyses. Addictive Behaviors, 71, 82-88. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2017.02.030 .

Lynch, S. J. et al. (2023). The 3-year effects of a personality-targeted prevention program on general and specific dimensions of psychopathology. Preventive Medicine, 173, https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2023.107595.

Medina-Martínez, J. & Villanueva-Blasco, V. J. (2025). Prevention Versus Pseudo-prevention: a Systematic Review of School Drug Prevention and its Indexing in Best Practice Portals. International Journal of Mental Health and Addiction, 23, 443-473. https://doi.org/10.1007/s11469-023-01122-x.

Monreal-Bartolomé, A. et al. (2023). Preventive Gambling Programs for Adolescents and Young Adults: A Systematic Review. International Journal of Environmental Research and Public Health, 20(6), https://doi.org/10.3390/ijerph20064691.

Newton, N. C. et al. (2022). Effect of Selective Personality-Targeted Alcohol Use Prevention on 7-Year Alcohol-Related Outcomes Among High-risk Adolescents: A Secondary Analysis of a Cluster Randomized Clinical Trial. JAMA Network Open, 5(11), https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2022.42544.

Parra-Cardona, R. et al. (2023). The impact of a parent-based prevention intervention on Mexican-descent youths' perceptions of harm associated with drug use: Differential intervention effects for male and female youths. Journal of Marital and Family Therapy, 49(2), 370-393.

Perrier-Ménard, E. et al. (2017). The impact of youth internalising and externalising symptom severity on the effectiveness of brief personality-targeted interventions for substance misuse: A cluster randomised trial. Addictive Behaviors, 75, 138-144. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2017.07.015.

Pine, A. E. et al. (2024). Parental Involvement in Adolescent Psychological Interventions: A Meta-analysis. Clinical Child and Family Psychology Review, 27, 1-20. https://doi.org/10.1007/s10567-024-00481-8.

Steger, M. F. et al. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. Journal of Counseling Psychology, 53(1), 80-93.

Suwanphahu, B. (2021). Effects of Logotherapy Group Counseling Program on Self-control of Young Delinquents with Substance Abuse. Journal of Research in Nursing-Midwifery and Health Sciences, 41(1), 64-73.

Verovsek, T. et al. (2021). Investigation of drugs of abuse in educational institutions using wastewater analysis. Science of The Total Environment, 799, https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.150013.

Villanueva-Blasco, V. J. et al. (2025). Selective prevention programs for substance and behavioral addictions in adolescents: a systematic review. Frontiers in Psychology, 16, https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1671822.

บทความวิจัย

ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ (Learning Agility) และความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัย: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองคณะ*

LEARNING AGILITY AND ITS RELATIONSHIP WITH ACADEMIC ACHIEVEMENT AMONG UNIVERSITY STUDENTS: A COMPARATIVE STUDY ACROSS TWO FACULTIES

บุญญิสา แซ่หล่อ[1*], ปฏิมา เพิ่มพูนพัฒนา[2], จุฑารัตน์ อินทปัน[1], รพีวรรณ โสวรรณปรีชา[2]

Bunyisa Saelo[1*], Patima Permpoonpattana[2], Jutharat Intapun[1], Rapeewan Sowanpreecha[2]

[1]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี สุราษฎร์ธานี ประเทศไทย

[1]Faculty of Science and Industrial Technology, Prince of Songkla University, Suratthani Campus, Surat Thani, Thailand

[2]คณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี สุราษฎร์ธานี ประเทศไทย

[2]Faculty of Innovative Agriculture Fisheries and Food, Prince of Songkla University, Suratthani Campus, Surat Thani, Thailand

*Corresponding author E-mail: bunyisa.s@psu.ac.th

*Tel: 081-747-6011

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้สำรวจความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของนักศึกษาจากสองคณะ ได้แก่ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม และคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร โดยมีเป้าหมายเพื่อ 1) ระบุระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของนักศึกษา 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับเกรดเฉลี่ยสะสม และ 3) เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของนักศึกษาทั้งสองคณะ งานวิจัยเป็นการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจ เก็บข้อมูลจากนักศึกษา จำนวน 477 คน ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี เครื่องมือวิจัยเป็นแบบทดสอบวัดความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ที่พัฒนาจากแนวคิดของ Hallenbeck และผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญแล้ว การวิเคราะห์ข้อมูลครอบคลุมสถิติเชิงพรรณนา สหสัมพันธ์เพียร์สัน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่านักศึกษามีความคล่องแคล่วในการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับสูง (M = 5.75) อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์กับเกรดเฉลี่ยสะสมอยู่ในระดับต่ำและไม่ปรากฏนัยสำคัญทางสถิติ โดยในกลุ่มคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรมพบความสัมพันธ์เชิงลบเล็กน้อย (r = -.07, p > .05) ขณะที่คณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหารมีความสัมพันธ์เชิงบวก

* Received 12 March 2026; Revised 13 April 2026; Accepted 28 April 2026

เล็กน้อย (r = .12, p > .05) เมื่อเปรียบเทียบ จากทั้งสองคณะพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในระดับพหุ (Pillai's Trace = .042, F(4,472) = 5.12, p < .01) โดยนักศึกษาคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าในทุกองค์ประกอบ ข้อค้นพบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้อาจไม่ได้เชื่อมโยงโดยตรงกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรูปของเกรดเฉลี่ย หากเป็นสมรรถนะที่ขึ้นกับบริบทการเรียนรู้ ดังนั้น การประเมินผลในระดับอุดมศึกษาควรเปิดพื้นที่ให้กับการประเมินตามสภาพจริงและการประเมินฐานสมรรถนะ เพื่อให้ได้ภาพของศักยภาพผู้เรียนที่รอบด้านมากขึ้น

คำสำคัญ: ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ

Abstract

This study investigates learning agility among students from two faculties: the Faculty of Science and Industrial Technology and the Faculty of Innovation in Agriculture, Fisheries, and Food. The objectives were to 1) Identify the level of students' learning agility, 2) Examine the relationship between learning agility and cumulative grade point average (GPA), and 3) Compare differences in learning agility between students from the two faculties. A survey research design was employed, with data collected from 477 students at Prince of Songkla University, Surat Thani Campus. The research instrument was a learning agility scale developed based on the concept proposed by Hallenbeck and validated for content validity by experts. Data analysis included descriptive statistics, Pearson correlation, and multivariate analysis of variance (MANOVA). The findings revealed that students demonstrated a high overall level of learning agility (M = 5.75). However, its relationship with GPA was low and not statistically significant. Specifically, a slight negative correlation was found among students in the Faculty of Science and Industrial Technology (r = -.07, p > .05), whereas a slight positive correlation was observed among students in the Faculty of Innovation in Agriculture, Fisheries, and Food (r = .12, p > .05). The comparison between the two faculties showed a statistically significant multivariate difference (Pillai's Trace = .042, F (4,472) = 5.12, p < .01), with students from the Faculty of Innovation in Agriculture, Fisheries, and Food scoring higher across all dimensions. These findings suggest that learning agility may not be directly associated with academic achievement as measured by GPA, but rather functions as a context-dependent competency. Therefore, higher education assessment practices should incorporate authentic and competency-based evaluation approaches to better capture students' holistic capabilities.

Keywords: Learning Agility, Academic Achievement, Comparative Study

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 สังคมโลกกำลังเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจฐานความรู้ที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี นวัตกรรม และรูปแบบการทำงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าของระบบอัตโนมัติและปัญญาประดิษฐ์ทำให้ทักษะที่จำเป็นของมนุษย์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความรู้เชิงเนื้อหาอีกต่อไป แต่เน้นเรื่องความสามารถในการปรับตัว การคิดเชิงวิพากษ์ การยอมรับความเห็นต่าง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (World Economic Forum, 2016); (McKinsey & Company, 2020) งานวิจัยด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้เริ่มมีคำถามเกี่ยวกับระบบการวัดและประเมินผลแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะการใช้เกรดเฉลี่ยสะสม (GPA) ซึ่งอาจไม่สามารถสะท้อนสมรรถนะสำคัญในอนาคต เช่น การคิดเชิงวิจารณญาณ การตัดสินใจ และการเรียนรู้เชิงปรับตัวได้อย่างครบถ้วน (Boateng, G. O. et al., 2018); (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2021); (Pellegrino, J. W., 2020); (Andrade, H. L., 2020) ประเด็นนี้ชัดเจนมากขึ้นเมื่อพิจารณาทักษะด้านการประเมินเพื่อตัดสิน ซึ่งเป็นความสามารถในการประเมินคุณภาพงานและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล แต่กลับไม่สามารถวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านระบบคะแนนแบบเดิม (Tai, J. et al., 2022) ในขณะเดียวกัน องค์กรในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับสมรรถนะที่ช่วยให้บุคคลรับมือกับความไม่แน่นอน แก้ปัญหาที่ซับซ้อน และเรียนรู้สิ่งใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะความรู้กลุ่ม Soft Skills และ Future Skills ซึ่งถูกมองว่าเป็นทักษะสำคัญของความสำเร็จทั้งในระดับบุคคลและองค์กร ภายใต้บริบทนี้ แนวคิดเรื่อง “ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้” (Learning Agility) ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่อง โดยนิยามว่าเป็นความสามารถในการเรียนรู้จากประสบการณ์ การสะท้อนคิด และการนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้อย่างรวดเร็ว (Lombardo, M. M. & Eichinger, R. W., 2000); (DeRue, D. S. et al., 2012); (Hoff, D. & Burke, W. W., 2017) หลักฐานจากบริบทองค์กรชี้ให้เห็นว่า สมรรถนะดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับศักยภาพผู้นำ ความสามารถในการปรับตัว และประสิทธิภาพในการทำงาน (Burke, W. W., 2014); (Hallenbeck, G. S., 2016) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นในภาคองค์กร ธุรกิจเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่การศึกษาในบริบทอุดมศึกษายังมีน้อย โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ที่สำคัญผลการศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนยังไม่สอดคล้องกัน บางงานรายงานความสัมพันธ์เชิงบวก ขณะที่อีกหลายงานไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะเมื่อใช้ GPA เป็นตัวแทนของผลลัพธ์การเรียนรู้ ความไม่สอดคล้องนี้อาจสะท้อนว่า 1) ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้เป็นสมรรถนะเชิงพลวัตที่ไม่ปรากฏชัดในตัวชี้วัดระยะสั้น และ 2) ตัวชี้วัดแบบดั้งเดิมอาจไม่สามารถครอบคลุมสมรรถนะเชิงกระบวนการและสมรรถนะเชิงอนาคตได้อย่างเพียงพอ (Messick, S., 1995); (Boateng, G. O. et al., 2018); (Pellegrino, J. W., 2020) สำหรับบริบทการจัดการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษาที่แตกต่างกัน เช่น การเรียนที่เน้นทฤษฎี เทียบกับการเรียนรู้เชิงประยุกต์ การแก้ปัญหาในสถานการณ์จริงหรือการทำงานร่วมกับชุมชน อาจมีบทบาทต่อการพัฒนาและการแสดงออกของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ในลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ สภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเผชิญกับความไม่แน่นอนและต้องตัดสินใจเชิงซับซ้อน มีแนวโน้มส่งเสริมสมรรถนะดังกล่าวได้มากกว่าการเรียนรู้ที่เน้นการถ่ายทอดเนื้อหาเพียงอย่างเดียว (Boud, D. & Falchikov, N., 2020); (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2021); (Tai, J. et al., 2022) หากสถาบันอุดมศึกษายังคงใช้เกรดเฉลี่ยสะสมเป็นตัวชี้วัดหลักในการประเมินศักยภาพของผู้เรียน อาจนำไปสู่การมองศักยภาพที่ไม่รอบด้าน และไม่สอดคล้องกับความต้องการของโลกการทำงานจริง

โดยเฉพาะในด้านการปรับตัว การเรียนรู้สิ่งใหม่ และการตัดสินใจในสถานการณ์ที่ซับซ้อน สถานการณ์เช่นนี้อาจขยาย “ช่องว่างระหว่างการศึกษาและการจ้างงาน” (Education-employment Gap) และส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของบัณฑิตในระยะยาว ด้วยเหตุนี้การทำความเข้าใจระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของนักศึกษา รวมถึงความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความแตกต่างระหว่างบริบทคณะ จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ งานศึกษานี้จึงมุ่งตรวจสอบบทบาทของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ในฐานะโครงสร้างเชิงบริบท โดยพิจารณาทั้งระดับสมรรถนะ ความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความแตกต่างระหว่างสองคณะ เพื่อสนับสนุนการออกแบบหลักสูตรและระบบการประเมินที่สอดคล้องกับสมรรถนะในศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม และคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับเกรดเฉลี่ยสะสมของนักศึกษาทั้งสองคณะ
3. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ระหว่างนักศึกษาทั้งสองคณะ

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาจากสองคณะ ได้แก่ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม และคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี โดยมีกลุ่มตัวอย่างจากคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม จำนวน 390 คน และจากคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร จำนวน 87 คน ประชากรของการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีจากทั้ง 4 ชั้นปี (ปีการศึกษา 2565 - 2568) รวมจำนวน 1,371 คน ผู้วิจัยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำโดยใช้สูตรของ Yamane, T. ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้จำนวนอย่างน้อย 310 คน (Yamane, T., 1967) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้จริง จำนวน 477 คน ซึ่งมากกว่าขนาดขั้นต่ำที่กำหนด สัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันระหว่างสองคณะเป็นไปตาม สัดส่วนของประชากรจริง (Proportional to Population Size) โดยคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรมมีจำนวนนักศึกษามากกว่าคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร จึงสะท้อนในจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่มากกว่า ทั้งนี้ การกำหนดกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากนักศึกษาที่เข้าเกณฑ์การวิจัยและยินยอมเข้าร่วมการวิจัย และถึงแม้จะเป็นการเลือกแบบเจาะจงแต่กลุ่มตัวอย่างที่ได้มาตรงตามลักษณะของกลุ่มตัวอย่างตามวัตถุประสงค์การวิจัย นอกจากนี้ ก่อนดำเนินการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ (MANOVA) ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้น (Assumptions) ที่สำคัญ ได้แก่ ความเป็นปกติของข้อมูล (Normality) และความเท่ากันของความแปรปรวนร่วม (Homogeneity of Variance-covariance Matrices) โดยใช้สถิติ Box’s M test และ Levene’s test ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อมูลเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นในระดับที่ยอมรับได้ จึงสามารถดำเนินการวิเคราะห์ MANOVA ได้อย่างเหมาะสม การมีขนาดกลุ่มตัวอย่างที่มากกว่าขั้นต่ำช่วยเพิ่มความแม่นยำของค่าประมาณ

และเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ทางสถิติ โดยเฉพาะในการวิเคราะห์เชิงพหุซึ่งต้องการขนาดตัวอย่างที่เพียงพอเพื่อให้ผลการวิเคราะห์มีเสถียรภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบวัดความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยอ้างอิงกรอบแนวคิดของ Hallenbeck, G. S. และปรับให้สอดคล้องกับบริบทผู้ตอบแบบสอบถามชาวไทยผ่านกระบวนการแปลและปรับเชิงแนวคิด (Hallenbeck, G. S., 2016) โดยแบบทดสอบวัดความคล่องแคล่วในการเรียนรู้นี้ ประกอบด้วยข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม และมาตรวัดความคิดเห็น 7 ระดับ คือ 0 : ไม่ตัดสินใจ 1 : ไม่เห็นด้วยมากที่สุด 2 : ไม่เห็นด้วยอย่างมาก 3 : ไม่เห็นด้วย 4 : ไม่แน่ใจ 5 : เห็นด้วย 6 : เห็นด้วยอย่างมาก และ 7 : เห็นด้วยอย่างมากที่สุด แบบทดสอบนี้วัดองค์ประกอบของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ 4 องค์ประกอบ คือ 1) การแสวงหา (Seeking) 2) ให้ความหมายของสิ่งที่ค้นพบ (Sense Making) 3) ทบทวนและวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากสถานการณ์ (Internalizing) และ 4) การประยุกต์ใช้ (Applying)

หลังจากทำแบบทดสอบวัดความคล่องแคล่วในการเรียนรู้เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำแบบวัดเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา 2 คน และด้านจิตวิทยา 1 คน พิจารณาความเหมาะสมของเนื้อหาและการใช้ภาษา ผลการประเมินความตรงเชิงเนื้อหาโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) พบว่า ทุกรายการมีค่า IOC อยู่ในระดับสูง และมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 1.00 สะท้อนความสอดคล้องของข้อคำถามกับโครงสร้างแนวคิดที่ต้องการวัด ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ปรับแก้ถ้อยคำตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเพื่อเพิ่มความชัดเจนของภาษา ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง

งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความสอดคล้องเชิงแนวคิดของแบบวัด ซึ่งถือเป็นหลักฐานสำคัญในการพัฒนาเครื่องมือวัดทางพฤติกรรมศาสตร์ โดยเฉพาะในกรณีของแบบวัดที่พัฒนาจากกรอบแนวคิดที่มีฐานทฤษฎีชัดเจน (DeVellis, R. F., 2017); (Haynes, S. N. et al., 1995) การใช้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความสอดคล้องของข้อคำถามกับโครงสร้างตัวแปรจึงเป็นแนวปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในงานวิจัยเชิงสำรวจ (Polit, D. F. & Beck, C. T., 2006); (Boateng, G. O. et al., 2018) นอกจากนี้วรรณกรรมด้านจิตวิทยาการวัดยังชี้ให้เห็นว่าความตรงของเครื่องมือ (Validity) เป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญในขั้นต้นของการพัฒนาแบบวัด เนื่องจากเครื่องมือที่ขาดความตรงเชิงเนื้อหาไม่สามารถสะท้อนโครงสร้างที่ต้องการวัดได้อย่างถูกต้อง แม้ว่าจะมีค่าความเชื่อมั่นสูงก็ตาม (Messick, S., 1995); (DeRue, D. S. et al., 2012) ดังนั้น การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญจึงถูกใช้เป็นหลักฐานสนับสนุนคุณภาพของเครื่องมือในงานวิจัยครั้งนี้

แบบทดสอบวัดความคล่องแคล่วในการเรียนรู้

(Learning Agility Assessment)

ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ ☐ชาย ☐หญิง
2. คณะ ☐ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ☐ นวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร ☐ อื่นๆ
3. เกรดเฉลี่ย ☐ 1.00-2.50 ☐ 2.51-3.00 ☐ 3.01-3.50 ☐ 3.51-4.00

คำชี้แจง ขอให้เลือกความคิดเห็นที่ตรงกับท่านมากที่สุด

0 : ไม่ตัดสินใจ
1 : ไม่เห็นด้วยมากที่สุด
2 : ไม่เห็นด้วยอย่างมาก
3 : ไม่เห็นด้วย
4 : ไม่แน่ใจ
5 : เห็นด้วย
6 : เห็นด้วยอย่างมาก
7 : เห็นด้วยอย่างมากที่สุด

องค์ประกอบของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้	รายการ	0	1	2	3	4	5	6	7
การแสวงหา (seeking)	1.เปิดรับโอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ								
	2.ทำให้สถานการณ์ที่พบเป็นโอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ								
	3.แสวงหาประสบการณ์ที่จะเปลี่ยนมุมมองทางความคิด								
	4.ตอบสนองอย่างดีต่อสถานการณ์ใหม่ๆที่จะทำให้ปรับตัวและเติบโต								
	5.แสวงหาประสบการณ์การทำงานที่แปลกใหม่และหลากหลาย								
ให้ความหมายของสิ่งที่ค้นพบ (sense making)	6.ปรับเปลี่ยนในระหว่างดำเนินการได้								
	7.พยายามลองทำวิธีการใหม่ๆ								
	8.รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น								
	9.ยอมรับความจริงเมื่อไม่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ทำ								
	10.อดทนต่อความกำกวมหรือความไม่แน่นอน								

ภาพที่ 1 แบบทดสอบวัดความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ (Hallenbeck, G. S., 2016) (ส่วนที่ 1)

แบบทดสอบวัดความคล่องแคล่วในการเรียนรู้

(Learning Agility Assessment)

องค์ประกอบของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้	รายการ	0	1	2	3	4	5	6	7
ทบทวนและวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากสถานการณ์ (internalizing)	11.ตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อได้รับคำแนะนำ								
	12.เรียนรู้จากความผิดพลาด								
	13. ยอมรับการวิจารณ์ได้อย่างดี								
	14.ไตร่ตรองและเรียนรู้จากประสบการณ์								
	15.แสวงหาและให้ความเห็นที่ตรงไปตรงมาเกี่ยวกับผลงานของตนเอง								
การประยุกต์ใช้ (applying)	16.เริ่มใหม่ได้ถ้ามีอุปสรรคหรือล้มเหลว								
	17.ประยุกต์ใช้บทเรียนที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ในสถานการณ์ท้าทายใหม่ๆ								
	18.สร้างรูปแบบ สร้างแนวคิดใหม่ๆ และวิธีการที่แตกต่างในการแก้ไขปัญหา								
	19.ปรับเปลี่ยนตัวเองในสภาวะการณ์ใหม่ๆ ได้อย่างง่ายดาย								
	20.เชื่อมั่นในสัญชาตญาณเมื่อวิธีการแก้ปัญหาที่ได้ไม่ชัดเจน								

แบบทดสอบฉบับนี้ดัดแปลงมาจาก Benchmark for Learning Agility Assessment จากหนังสือ Learning Agility แต่งโดย George Hallenbeck

ภาพที่ 2 แบบทดสอบวัดความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ (Hallenbeck, G. S., 2016) (ส่วนที่ 2)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงเวลาเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ก่อนการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ผ่านการพิจารณาด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และดำเนินการตามหลักจริยธรรมการวิจัยอย่างเคร่งครัด ทั้งในด้านความสมัครใจ การรักษาความลับ และการไม่เปิดเผยตัวตนของผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลที่ได้สะท้อนมุมมองและประสบการณ์ของผู้ตอบอย่างแท้จริง

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยแต่ละข้อ โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์ทางสถิติ ดังนี้

1. ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่าง

2. ใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) (Field, A., 2013) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับเกรดเฉลี่ยสะสม โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

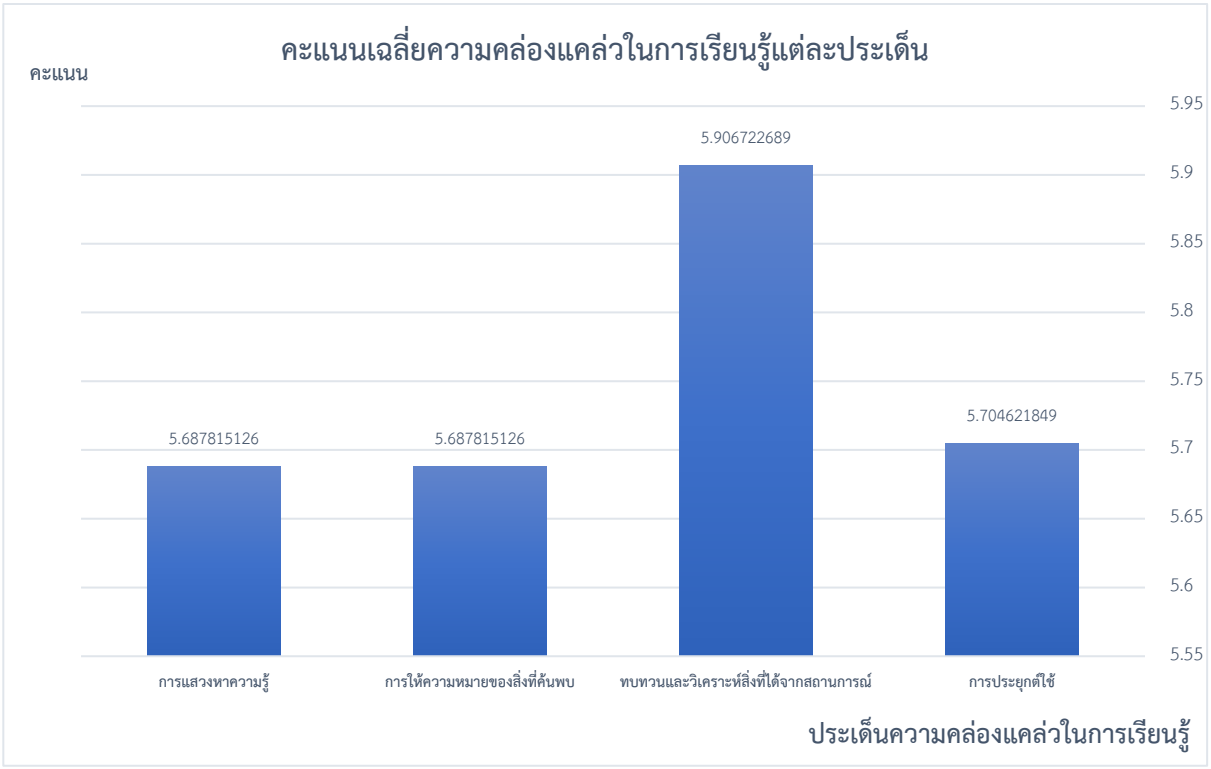
3. ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ (MANOVA) (Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S., 2019) เพื่อตรวจสอบความแตกต่างของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มตัวอย่างต่างคณะ โดยใช้สถิติพหุ เช่น Pillai's Trace ในการตีความผล

ก่อนการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบสมมติฐานเบื้องต้นของการวิเคราะห์สถิติแต่ละประเภท เพื่อให้การแปลผลมีความเหมาะสมและน่าเชื่อถือ

ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรมและคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร

ผลการศึกษาระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรมและคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร ได้ผลดังภาพที่ 3



ภาพที่ 3 ระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของนักศึกษา

จากภาพที่ 3 พบว่า ถ้าใช้เกณฑ์การพิจารณา ช่วงคะแนน 1 - 3.5: ระดับต่ำ 3.6 - 5.5: ระดับปานกลาง และ 5.6 - 7.00: ระดับสูง จะเห็นว่านักศึกษามีระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้โดยเฉลี่ยที่คะแนน 5.746 อยู่ในระดับสูง และในแต่ละประเด็นมีคะแนนความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ในระดับสูง ประเด็นเกี่ยวกับการทบทวนและวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากสถานการณ์มีคะแนนสูงสุด คือ 5.906 รองลงมา คือ การประยุกต์ใช้ 5.704 ส่วนการแสวงหาความรู้ และการให้ความหมายของสิ่งที่ค้นพบมีคะแนนเท่ากัน คือ 5.687

2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับเกรดเฉลี่ยสะสมของนักศึกษาทั้งสองคณะ

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (เกรดเฉลี่ยสะสม) ของนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ได้ผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (เกรดเฉลี่ยสะสม) (N = 390)

ตัวแปร	r	p-value	การแปลผล
การแสวงหาความรู้	-0.060	.239	ไม่มีนัยสำคัญ
ให้ความหมายของสิ่งที่ค้นพบ	-0.060	.239	ไม่มีนัยสำคัญ
ทบทวนและวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากสถานการณ์	-0.033	.519	ไม่มีนัยสำคัญ
การประยุกต์ใช้	-0.097	.055	ใกล้นัยสำคัญ
ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ Learning Agility รวม (AVG)	-0.071	.164	ไม่มีนัยสำคัญ

หมายเหตุ: ค่าในตารางเป็นค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน พบว่า ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้โดยรวมมีความสัมพันธ์เชิงลบในระดับต่ำกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ($r = -.071$, $p > .05$) และไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณารายด้าน โดยทุกด้านของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้มีค่าสหสัมพันธ์เชิงลบในระดับต่ำ โดยด้านการประยุกต์ใช้ มีค่าสหสัมพันธ์สูงที่สุด ($r = -0.097$) และมีค่าใกล้ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ($p = .055$) ขณะที่ด้านอื่น ๆ ได้แก่ การแสวงหาความรู้ การให้ความหมายของสิ่งที่ค้นพบ และการทบทวนและวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากสถานการณ์ มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำมากและไม่ถึงระดับนัยสำคัญ ($p > .05$) ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ไม่ได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรูปของเกรดเฉลี่ยสะสมของนักศึกษากลุ่มสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับเกรดเฉลี่ยของนักศึกษาคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร ได้ผลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (เกรดเฉลี่ยสะสม) (N = 87)

ตัวแปร	r	p-value	การแปลผล
การแสวงหาความรู้	0.125	.247	ไม่มีนัยสำคัญ
ให้ความหมายของสิ่งที่ค้นพบ	0.125	.247	ไม่มีนัยสำคัญ
ทบทวนและวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากสถานการณ์	0.164	.128	ไม่มีนัยสำคัญ
การประยุกต์ใช้	0.003	.977	ไม่มีนัยสำคัญ
ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ Learning Agility รวม (AVG)	0.119	.273	ไม่มีนัยสำคัญ

หมายเหตุ: ค่าในตารางเป็นค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับเกรดเฉลี่ยสะสมของนักศึกษาคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน พบว่า ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้โดยรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับต่ำกับเกรดเฉลี่ยสะสม ($r = .119$, $p > .05$) แต่ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณารายด้าน ทุกด้านของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับต่ำกับเกรดเฉลี่ยสะสม โดยมิติด้านทบทวนและวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากสถานการณ์มีค่าสหสัมพันธ์สูงที่สุด ($r = .164$) รองลงมา คือ ด้านการแสวงหาความรู้ และการให้ความหมายของสิ่งที่ค้นพบ ($r = .125$ เท่ากัน) อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่ถึงระดับนัยสำคัญทางสถิติ ($p > .05$) ในทุกด้าน ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าความคล่องแคล่วในการเรียนรู้อาจไม่ได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรูปของเกรดเฉลี่ยสะสมของนักศึกษาในกลุ่มสาขานวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร

3. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ระหว่างนักศึกษาทั้งสองคณะ ผลการวิเคราะห์ในข้อนี้ ใช้ การวิเคราะห์ โดยใช้ MANOVA ได้ผลดังตารางที่ 3 และ 4

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ MANOVA เปรียบเทียบความคล่องแคล่วในการเรียนรู้จำแนกตามคณะ

สถิติ	ค่า	F	df	p-value	η^2 (partial)
Pillai's Trace	.042	5.12	4, 472	.001	.042
Wilks' Lambda	.958	5.12	4, 472	.001	.042

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ แต่ละประเด็น

Learning Agility	SCIT M	SCIT SD	IAF M	IAF SD	F (1,475)	p	η^2
การแสวงหาความรู้	5.83	0.85	6.12	0.83	6.21	.013	.013
ให้ความหมายของสิ่งที่ค้นพบ	5.83	0.85	6.12	0.83	6.21	.013	.013
ทบทวนและวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากสถานการณ์	6.05	0.82	6.34	0.78	7.88	.005	.016
การประยุกต์ใช้	5.74	0.88	6.01	0.84	5.44	.020	.011

หมายเหตุ: SCIT (n = 390), IAF (n = 87) η^2 = partial eta squared ใช้ MANOVA และ ANOVA รายมิติ ตัวแปร ให้ความหมายของสิ่งที่ค้นพบ มีความสัมพันธ์สมบูรณ์กับ การแสวงหาความรู้ (r = 1.00)

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ แต่ละประเด็น (ต่อ)

Learning Agility	SCIT M	SCIT SD	IAF M	IAF SD	F (1,475)	p	η^2
ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ Learning Agility รวม (AVG)	5.86	0.80	6.15	0.71	8.11	.004	.017

หมายเหตุ: SCIT (n = 390), IAF (n = 87) η^2 = partial eta squared ใช้ MANOVA และ ANOVA รายมิติ ตัวแปร ให้ความหมายของสิ่งที่ค้นพบ มีความสัมพันธ์สมบูรณ์กับ การแสวงหาความรู้ (r = 1.00)

จากตารางที่ 3 และ 4 จะได้ว่าผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุ (MANOVA) แสดงให้เห็นว่า ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของทั้งสองคณะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับพหุ (Pillai's Trace = .042, F (4, 472) = 5.12, p < .01) เมื่อวิเคราะห์แต่ละตัวแปรพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในทุกองค์ประกอบของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ โดยกลุ่มนักศึกษาคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหารมีระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้สูงกว่ากลุ่มคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม

อภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษามีความคล่องแคล่วในการเรียนรู้โดยรวมทั้งสองคณะอยู่ในระดับสูง สะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนมีศักยภาพด้านการปรับตัวและการเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในวรรณกรรมที่มองว่าความคล่องแคล่วในการเรียนรู้เป็นสมรรถนะสำคัญในยุคที่องค์ความรู้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (DeRue, D. S. et al., 2012); (Hallenbeck, G. S., 2016) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์กับเกรดเฉลี่ยสะสม พบว่า มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำและไม่ปรากฏนัยสำคัญทางสถิติในทั้งสองคณะ ข้อค้นพบนี้ชี้ว่าความคล่องแคล่วในการเรียนรู้อาจไม่ได้เชื่อมโยงโดยตรงกับผลการเรียนในรูปของเกรดเฉลี่ยสะสม (GPA) ทั้งนี้ เกรดเฉลี่ยสะสมอาจไม่เป็นตัวแทนที่ดีของผลลัพธ์การเรียนรู้ เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากหลายปัจจัย เช่น ความยากง่ายของรายวิชา เกณฑ์การให้คะแนน หรือรูปแบบการประเมินในแต่ละสาขา ซึ่งอาจทำให้การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผู้เรียนไม่สะท้อนศักยภาพที่แท้จริงอย่างครบถ้วน ผลการเปรียบเทียบพบความแตกต่างของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญระหว่างสองคณะ โดยนักศึกษาคณะนวัตกรรมการเกษตร ประมง และอาหาร มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าในทุกมิติ แนวโน้มนี้อาจเชื่อมโยงกับลักษณะการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตรที่ให้ความสำคัญกับการลงมือปฏิบัติ โครงการภาคสนาม และการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาทักษะการสะท้อนคิด การประยุกต์ใช้ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ มากกว่าการเรียนที่เน้นเนื้อหาเชิงทฤษฎีเป็นหลัก อย่างไรก็ดี งานศึกษานี้ไม่ได้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับโครงสร้างหลักสูตรโดยตรง จึงควรตีความประเด็นนี้ด้วยความระมัดระวัง และควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อยืนยันข้อสันนิษฐานดังกล่าว ในเชิงทฤษฎีผลการศึกษานี้สนับสนุนมุมมองที่ว่าความคล่องแคล่วในการเรียนรู้เป็นสมรรถนะเชิงพลวัตที่พัฒนาได้ผ่านประสบการณ์และบริบทการเรียนรู้ มากกว่าการสะสมความรู้เพียงอย่างเดียว และอาจไม่ปรากฏชัดผ่านตัวชี้วัดระยะสั้น เช่นเกรดเฉลี่ยสะสม แสดงให้เห็นว่าการประเมินโดยใช้เกรดเฉลี่ยไม่สะท้อนความสามารถด้านความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ที่แท้จริง ในเชิงปฏิบัติ ข้อค้นพบชี้ให้เห็น

ความจำเป็นในการออกแบบการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือทำ เผชิญสถานการณ์จริง และสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ ควบคู่ไปกับการพัฒนาวิธีประเมินที่หลากหลาย เช่น การประเมินฐานสมรรถนะ การประเมินจากสถานการณ์จริง และแฟ้มสะสมผลงาน เพื่อให้สามารถสะท้อนศักยภาพของผู้เรียนได้รอบด้านมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่ใน 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การยืนยันลักษณะเชิงบริบทของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ (Context-Dependent Construct)

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (เกรดเฉลี่ยสะสม) แต่มีแนวโน้มแปรผันตามประสบการณ์การเรียนรู้ของแต่ละคณะ โดยพบความแตกต่างเชิงนัยสำคัญระหว่างประสบการณ์การเรียนรู้เชิงทฤษฎีกับประสบการณ์การเรียนรู้เชิงประยุกต์ ข้อค้นพบนี้สนับสนุนแนวคิดที่ว่าความคล่องแคล่วในการเรียนรู้เป็นโครงสร้างเชิงพลวัตที่ได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้มากกว่าจะเป็นคุณลักษณะที่สะท้อนผ่านตัวชี้วัดทางวิชาการ เช่น เกรดเฉลี่ยโดยตรง

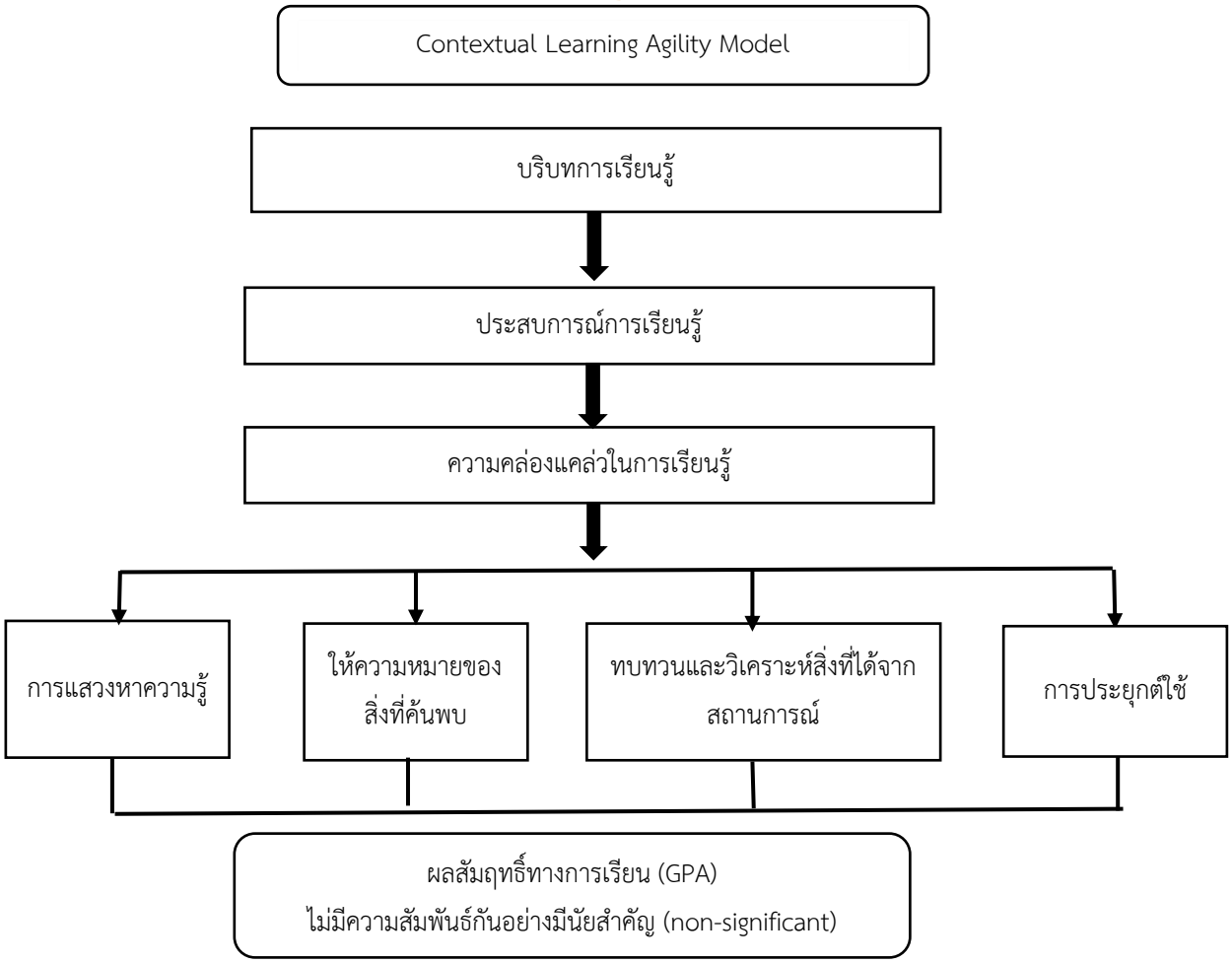
2. การตั้งคำถามต่อความเหมาะสมของเกรดเฉลี่ยสะสม (GPA) ในฐานะตัวแทนสมรรถนะเชิงอนาคต

แม้ว่าจะมีสมมติฐานทางทฤษฎีว่าผู้ที่มีความคล่องแคล่วในการเรียนรู้สูงควรมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงตามไปด้วย แต่ผลการวิจัยนี้ไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนว่าตัวชี้วัดแบบดั้งเดิม เช่น เกรดเฉลี่ยสะสม อาจไม่สามารถสะท้อนสมรรถนะเชิงอนาคตได้อย่างครบถ้วน จึงนำไปสู่ข้อเสนอเชิงแนวคิดว่าการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษาอาจจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการวัดที่หลากหลายมากขึ้นเพื่อให้สะท้อนความสามารถที่หลากหลาย และความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน

3. การเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์กับระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้

ผลการวิเคราะห์ MANOVA แสดงให้เห็นว่านักศึกษาที่อยู่ในบริบทการเรียนรู้เชิงประยุกต์มีระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้สูงกว่านักศึกษาที่มีประสบการณ์การเรียนรู้แบบวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์อย่างมีนัยสำคัญ ข้อค้นพบนี้เสนอองค์ความรู้ใหม่ว่าประสบการณ์การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Experiential Learning) อาจมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังมีงานวิจัยสนับสนุนน้อยสำหรับในประเทศไทย

จากองค์ความรู้ใหม่ที่ได้ สามารถสรุปได้เป็นโมเดล ดังนี้



ภาพที่ 4 Contextual Learning Agility Model: พัฒนาโดยผู้เขียนเป็นข้อมูลจากการค้นพบในงานวิจัยชิ้นนี้

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ศึกษาระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของนักศึกษา รวมถึงความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (เกรดเฉลี่ยสะสม) และความแตกต่างระหว่างสองคณะ ผลที่ได้ชี้ให้เห็นว่า นักศึกษามีความคล่องแคล่วในการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับสูง สะท้อนศักยภาพด้านการปรับตัว การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับเกรดเฉลี่ยสะสมอยู่ในระดับต่ำ และไม่ปรากฏนัยสำคัญทางสถิติในทั้งสองคณะ ประเด็นนี้บ่งชี้ว่า สมรรถนะดังกล่าวอาจไม่สะท้อนผ่านตัวชี้วัดแบบดั้งเดิมอย่าง GPA ได้อย่างครบถ้วน ผลการเปรียบเทียบความคล่องแคล่วในการเรียนรู้พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างสองคณะ โดยนักศึกษาที่อยู่ในบริบทการเรียนรู้เชิงประยุกต์มีระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้สูงกว่านักศึกษาที่เรียนเน้นวิทยาศาสตร์ แนวโน้มนี้ชี้ให้เห็นว่าความคล่องแคล่วในการเรียนรู้มีลักษณะเป็นสมรรถนะเชิงบริบท ซึ่งได้รับอิทธิพลจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้และประสบการณ์ของผู้เรียนโดยตรง โดยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำไปใช้ (Practical/Policy Implications) จากข้อค้นพบข้างต้น สถาบันอุดมศึกษาควรพัฒนาแนวทางที่ชัดเจนในการเสริมสร้างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนี้ 1) เตรียมความพร้อม

ด้านความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ ก่อนสหกิจศึกษา โดยควรจัดกิจกรรมหรือการอบรมระยะสั้น (ประมาณ 6 - 12 ชั่วโมง) เพื่อพัฒนาทักษะสำคัญ เช่น การแสวงหาความรู้ การให้ความหมาย การสะท้อนคิด และการประยุกต์ใช้ โดยใช้สถานการณ์จำลองและกรณีศึกษาเป็นฐาน พร้อมทั้งมีการประเมินก่อน - หลังเพื่อดูพัฒนาการของผู้เรียน 2) ปรับระบบประเมินผลให้สะท้อน “การเรียนรู้และการปรับตัว” ให้มากขึ้น ควรกำหนดสัดส่วนคะแนนด้านสมรรถนะให้ชัดเจน (เช่น 20 - 30%) และระบุตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ เช่น การรับมือสถานการณ์ใหม่ การเรียนรู้จากข้อผิดพลาด และการนำความรู้ไปใช้จริง รวมถึงใช้ rubric ที่สอดคล้องกันทั้งระดับรายวิชาและระดับหลักสูตร 3) เพิ่มกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ในหลักสูตรและหลักสูตรควรกำหนดสัดส่วนของ Experiential Learning ให้เป็นรูปธรรม เช่น โครงงานภาคสนาม รายวิชาปฏิบัติ หรือ Work-integrated Learning และควบคู่กับกิจกรรมสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบหลังการปฏิบัติงาน 4) ใช้การประเมินแบบหลายแหล่ง (Multi-source Assessment) นอกจากการประเมินตามสภาพจริง ควรนำข้อมูลจากหลายฝ่าย เช่น อาจารย์ สถานประกอบการ และการประเมินตนเองของนักศึกษา มาร่วมกันสะท้อนสมรรถนะด้านการเรียนรู้และการปรับตัวในสถานการณ์จริง 5) กำหนดตัวชี้วัดระดับหลักสูตรด้านความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ ควรมีตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ เช่น ระดับความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ก่อน - หลังสหกิจศึกษา หรือคะแนนด้านการปรับตัวระหว่างฝึกงาน เพื่อนำมาใช้ติดตามและพัฒนาคุณภาพหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต (Future Research) งานวิจัยในอนาคตควรหันมาอธิบาย “กลไก” ที่เชื่อมระหว่างความคล่องแคล่วในการเรียนรู้กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะบทบาทของตัวแปรคั่นกลาง เช่น แรงจูงใจในการเรียนรู้ ความเชื่อมั่นในตนเอง หรือการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ซึ่งอาจเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้สมรรถนะดังกล่าวส่งผลต่อเกรดเฉลี่ยสะสมได้ในบางบริบท นอกจากนี้ การพัฒนาแบบจำลองเชิงสาเหตุโดยใช้เทคนิคขั้นสูง เช่น Structural Equation Modeling (SEM) จะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ของตัวแปรได้ลึกขึ้นมากกว่าการวิเคราะห์เชิงความสัมพันธ์ทั่วไป ในด้านการออกแบบการวิจัยควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้หลากหลายมากขึ้น ทั้งในแง่สถาบัน สาขาวิชา ระดับคณะ และรูปแบบการจัดการเรียนรู้ รวมถึงใช้การวิจัยแบบตามติดระยะยาว (Longitudinal Design) เพื่อศึกษาพัฒนาการของความคล่องแคล่วในการเรียนรู้ และผลกระทบต่อทั้งผลการเรียนและการทำงานในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

Andrade, H. L. (2020). A critical review of research on student self-assessment. Frontiers in Education, 5, 87. https://doi.org/10.3389/feduc.2020.00087.

Boateng, G. O. et al. (2018). Best practices for developing and validating scales for health, social, and behavioral research: A primer. Frontiers in Public Health, 6, 149. https://doi.org/10.3389/fpubh.2018.00149.

Boud, D. & Falchikov, N. (2020). Aligning assessment with long-term learning. Assessment & Evaluation in Higher Education, 45(7), 1035-1048. https://doi.org/10.1080/02602938.2020.1764761.

Burke, W. W. (2014). Organization change: Theory and practice. (4th ed.). Thousand Oaks, California: Sage Publications.

DeRue, D. S. et al. (2012). Learning agility: In search of conceptual clarity and theoretical grounding. Industrial and Organizational Psychology, 5(3), 258-279. https://doi.org/10.1111/j.1754-9434.2012.01444.x.

DeVellis, R. F. (2017). Scale development: Theory and applications. (4th ed.). Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Field, A. (2013). Discovering statistics using IBM SPSS statistics. (4th ed.). Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Hallenbeck, G. S. (2016). Learning agility: Unlock the lessons of experience. Greensboro: Center for Creative Leadership.

Haynes, S. N. et al. . (1995). Content validity in psychological assessment: A functional approach. Psychological Assessment, 7(3), 238-247. https://doi.org/10.1037/1040-3590.7.3.238.

Hoff, D. & Burke, W. W. (2017). Learning agility: The key to leader potential. New York: Columbia University Press.

Lombardo, M. M. & Eichinger, R. W. (2000). High potentials as high learners. Human Resource Management, 39(4), 321-329.

McKinsey & Company. (2020). The future of work after COVID-19. New York: McKinsey Global Institute.

Messick, S. . (1995). Validity of psychological assessment: Validation of inferences from persons' responses and performances. American Psychologist, 50(9), 741-749. https://doi.org/10.1037/0003-066X.50.9.741.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). 21st-century readers: Developing literacy skills in a digital world. Paris: OECD Publishing.

Pellegrino, J. W. (2020). Educational assessment in the 21st century: Challenges and opportunities. Educational Measurement: Issues and Practice, 39(3), 34-41. https://doi.org/10.1111/emip. 12342.

Polit, D. F. & Beck, C. T. (2006). The content validity index: Are you sure you know what's being reported? Critique and recommendations. Research in Nursing & Health, 29(5), 489-497. https://doi.org/10.1002/nur.20147.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2019). Using multivariate statistics. (7th ed.). New York: Pearson.

Tai, J. et al. (2022). Developing evaluative judgement: Enabling students to make decisions about the quality of work. Higher Education, 83(2), 353-370. https://doi.org/10.1007/s10734-021-00705-1.

World Economic Forum. (2016). The future of jobs: Employment, skills and workforce strategy for the Fourth Industrial Revolution. Geneva, Switzerland: World Economic Forum.

Yamane, T. (1967). Statistics: An introductory analysis. (2nd ed.). New York: Harper & Row.

บทความวิจัย

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต*

A SCHOOL ADMINISTRATION MODEL BASED ON E-PLC CONCEPT INTEGRATED WITH PDCA CYCLE TO ENHANCE DIGITAL-AGE LEARNING MANAGEMENT COMPETENCIES FOR TEACHERS AT ANUBAN PHUKET SCHOOL

วิลาศ ปริญญานิยม
Wilas Prinyaniyom
โรงเรียนอนุบาลภูเก็ต ภูเก็ต ประเทศไทย
Anuban Phuket School, Phuket, Thailand
Corresponding author E-mail: Wilas_prinyaniyum@abpk.ac.th
Tel: 094-365-2916

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) สร้างและตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบ 3) ทดลองใช้รูปแบบ และ 4) ประเมินรูปแบบ โดยใช้วิธีวิจัยและพัฒนา 4 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 ได้วิเคราะห์เอกสาร สอบถามผู้บริหารและครู 103 คน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 13 คน และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน ขั้นตอนที่ 2 สร้างและตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ 7 คน ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบโดยคณะกรรมการตรวจสอบติดตามและประเมินผล 25 คน ครู 96 คน กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 ปีการศึกษา 2567 - 2568 และ ขั้นตอนที่ 4 ประเมินรูปแบบโดย ผู้บริหารและครู 100 คน ตัวแทนนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 6 284 คน ตัวแทนผู้ปกครอง 180 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเคราะห์เอกสาร แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมิน 8 ฉบับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์เนื้อหา และ Priority Need Index ($PNI_{Modified}$) ผลการวิจัยพบว่า 1) ความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ($PNI_{Modified}$ = 0.54) 2) รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และข้อมูลย้อนกลับ ผ่านการตรวจสอบคุณภาพในระดับมากที่สุด 3) ผลการทดลองใช้ พบว่า ประสิทธิภาพของ e-PLC และ PDCA อยู่ในระดับมากที่สุด ครูได้รับการส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลระดับมากที่สุด ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับสูง มีความสามารถการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน สมรรถนะสำคัญ 5 ด้าน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในระดับดีเยี่ยมและดี และ 4) ผลการประเมินรูปแบบตามความคิดเห็นของผู้บริหารและคณะครูโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และความคิดเห็นต่อผลการดำเนินงานตามรูปแบบของนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และตัวแทนผู้ปกครองนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก

* Received 13 March 2026; Revised 21 April 2026; Accepted 28 April 2026

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหารสถานศึกษา, ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพแบบอิเล็กทรอนิกส์, วงจร PDCA, สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

Abstract

This research aimed to: 1) Investigate background information, 2) Develop and validate the quality of a model, 3) Implement the model experimentally, and 4) Evaluate and refine the model. A research and development methodology comprising four phases was employed. Phase 1 involved document analysis, questionnaire administration to 103 school administrators and teachers and 13 Basic Education Institution Committee members, and in-depth interviews with 9 experts. Phase 2 focused on model construction and quality validation by a panel of 7 specialists. Phase 3 entailed trial implementation overseen by a 25-member monitoring and evaluation committee and 96 teachers, with target participants being Grade 1 - 6 students during the 2024 - 2025 academic years. and Phase 4 involved model evaluation by 100 administrators and teachers, 284 student representatives from Grades 3 - 6, and 180 parent representatives. Research instruments included a document synthesis form, questionnaires, interview forms, and eight evaluation forms. Data were analyzed using means, standard deviations, content analysis, and the Modified Priority Needs Index ($PNI_{Modified}$). The findings revealed that: 1) The highest priority need was teachers' learning management competency in the digital age ($PNI_{Modified}$ = 0.54); 2) The developed model comprised six components consist of principles, objectives, input factors, processes, outputs, and feedback, and was validated at the highest quality level; 3) The experimental implementation demonstrated that the effectiveness of the e-PLC integrated with the PDCA cycle was rated at the highest level, teachers' digital-age learning management competencies were enhanced to the highest level, and students achieved high academic achievement with proficiency in reading, analytical thinking, and writing, along with five core competencies and desirable characteristics rated at excellent and good levels; and 4) The overall model evaluation by administrators and teachers was at the highest level, while students, Basic Education Institution Committee members, and parent representatives rated the operational outcomes of the model at a high level overall.

Keywords: School Administration Model, Electronic Professional Learning Community, PDCA Cycle, Digital-Age Learning Management Competency

บทนำ

บริบทการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้อิทธิพลของเทคโนโลยีดิจิทัล การพัฒนาสมรรถนะครูในการจัดการเรียนรู้ยุคดิจิทัลจึงเป็นภารกิจเร่งด่วนของสถานศึกษา องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้กำหนดกรอบการพัฒนาการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล การพัฒนาครูและวิชาชีพครู เพื่อตอบสนองเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป้าหมายที่ 4 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2568) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนมีทักษะและคุณลักษณะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายและจุดเน้นปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ในด้านการยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยด้านการยกระดับคุณภาพการศึกษา ส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดการเรียนรู้สร้างสมรรถนะที่จำเป็นในโลกยุคใหม่ให้กับผู้เรียน ส่งเสริมพหุปัญญาให้กับผู้เรียน เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในรูปแบบการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) STEM Education, Coding ฯลฯ และกระบวนการส่งต่อในระดับที่สูงขึ้น พัฒนาทักษะและสมรรถนะที่จำเป็นแห่งอนาคต ด้าน Soft power ให้กับผู้เรียน ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนทุกช่วงวัยได้เรียนรู้ตามความสนใจผ่านดิจิทัลแพลตฟอร์มที่หลากหลาย ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเรียนรู้ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรมให้มีความทันสมัย น่าสนใจ เหมาะสมกับวัยและบริบทพื้นที่ ทักษะด้านการเงินและการออมและพัฒนาระบบการประเมินที่เน้นสมรรถนะและผลลัพธ์ที่ตัวผู้เรียน และด้านการส่งเสริมสนับสนุนวิชาชีพครูบุคลากรทางการศึกษา และบุคลากร คือ การส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการพัฒนาสมรรถนะทางด้านเทคโนโลยีพัฒนาครูให้มีความพร้อมด้านวิชาการและทักษะการจัดการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ รวมทั้งพัฒนาสมรรถนะด้านการวัดและประเมินผล และขีดความสามารถของครูและบุคลากรให้มีสมรรถนะที่สอดคล้องและเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลกอนาคต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565) ดังนั้น ครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ตจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้และการทำงานอย่างต่อเนื่อง

จากรายงานการประเมินตนเอง (SAR) ปีการศึกษา 2566 ของโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต พบว่า ครูส่วนใหญ่ยังต้องพัฒนาการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาตนเองผ่านชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพยังไม่เป็นระบบ นอกจากนี้ ในการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้บูรณาการความรู้และนำความรู้สู่การปฏิบัติจริง รวมทั้งการสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความสามารถ ความรู้ความคิดและผลงานอย่างหลากหลาย พบว่า มีการดำเนินการอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะครูในการออกแบบและจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน และขาดความเข้าใจในการทดสอบและประเมินผลที่หลากหลาย ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน (โรงเรียนอนุบาลภูเก็ต, 2567) ดังนั้น เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปตามค่าเป้าหมายที่กำหนด โรงเรียนอนุบาลภูเก็ตจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของครูและ

บุคลากรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล โดยมุ่งประเด็นการพัฒนาไปที่การออกแบบการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล บูรณาการความรู้และศาสตร์การสอนในการจัดการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีกระบวนการคิดขั้นสูง ชี้แนะและพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของผู้เรียน จัดกิจกรรมและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนโดยตระหนักถึงสุขภาวะของผู้เรียน บริหารจัดการชั้นเรียนเชิงบวก ประยุกต์ใช้สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน วัดและประเมินผลการเรียนรู้ ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนรู้ และปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมผู้เรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567) ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่บูรณาการแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพแบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-PLC) ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของครูอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

การบูรณาการแนวคิดการบริหารจัดการศึกษาสำคัญ 4 ประการเข้าด้วยกัน ได้แก่ 1) หลักการบริหารสถานศึกษาเชิงระบบ ซึ่งทฤษฎีเชิงระบบตั้งอยู่บนฐานความคิดว่า องค์การเป็นระบบหนึ่ง ที่ประกอบด้วย องค์ประกอบที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นเอกภาพ เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายขององค์กรร่วมกัน ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต/ผลลัพธ์ ข้อมูลย้อนกลับ และสภาพแวดล้อม (ทองอินทร์ วงศ์โสธร และโสภนา สุดสมบูรณ์, 2564) 2) หลักการบริหารสถานศึกษาโดยใช้ PDCA (Plan-Do-Check-Act) มุ่งเน้นกระบวนตรวจสอบติดตามความก้าวหน้าของการบริหารงาน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต/ผลลัพธ์ ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อให้ได้แนวทางการบริหารสถานศึกษาที่มีคุณภาพ (กิติศักดิ์ พลอยพานิชเจริญ, 2557) 3) หลักการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพแบบอิเล็กทรอนิกส์ เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนและผลลัพธ์เชิงประจักษ์ โดยเน้นการสร้างทีม การวิเคราะห์และวางแผนการจัดการเรียนรู้ การปฏิบัติและสังเกตชั้นเรียน การสะท้อนคิดและประเมินผล การปรับปรุงใหม่ รายงานหรือแนวปฏิบัติที่ดี ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันของครูผ่านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้มีคุณภาพ จะช่วยให้ครูมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้รับคำแนะนำจากเพื่อนร่วมงาน และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Murphy, D. D., 2005) และ 4) การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี เป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจและความสามารถ รวมทั้งพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Robbins, S. P. & Coulter, M., 2018) เข้าด้วยกันภายใต้ระบบการบริหารสถานศึกษาเชิงระบบ จะสร้างนิเวศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ครูพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาและทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมองเห็นถึงปัญหาการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของครูที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน จึงพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต เพื่อเป็นนวัตกรรมการบริหารที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในสถานศึกษา มีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันและการแบ่งปันความรู้ และสามารถปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต

2. เพื่อสร้างและตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต

3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต

4. เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของรูปแบบ โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต ปีการศึกษา 2566 จำนวน 103 คน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 13 คน และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสังเคราะห์เอกสาร แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การประเมินความต้องการจำเป็นด้วย Priority Need Index ($Pni_{modified}$) วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปสาระสำคัญ

ขั้นตอนที่ 2 สร้างและตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบ โดยนำผลการศึกษาที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาใช้ในการพัฒนารูปแบบซึ่งมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และข้อมูลย้อนกลับ และร่างคู่มือการใช้รูปแบบ ตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการศึกษาหรือนโยบายด้านการวิจัยและพัฒนา ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง และปรับปรุงรูปแบบก่อนนำไปทดลองใช้จริง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ คือ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์เนื้อหา สรุปข้อมูลข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงรูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบ

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบ โดยการกำหนดแผนการใช้รูปแบบและทดลองใช้รูปแบบในปีการศึกษา 2567 - 2568 โดยกลุ่มผู้เข้าร่วมใช้รูปแบบ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มคณะกรรมการตรวจสอบติดตามและประเมินผลปีการศึกษา 2567 - 2568 คือ ผู้อำนวยการโรงเรียนและคณะกรรมการประเมินแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมจำนวน 25 คน กลุ่มที่ 2 กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ได้แก่ ครูผู้สอน

ในกลุ่มสาระการเรียนรู้และระดับชั้นต่าง ๆ ของโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต ปีการศึกษา 2567 - 2568 จำนวน 96 คน กลุ่มที่ 3 กลุ่มเป้าหมายคุณภาพผู้เรียน คือ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 ปีการศึกษา 2567 - 2568 จำนวน 1,634 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกการประชุม แบบประเมิน จำนวน 4 ฉบับ และแบบสรุป ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องในแต่ละฉบับเท่ากับ 1.00 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ คือ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยโดยใช้สถิติทดสอบค่าที การวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปประเด็นสำคัญ

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินรูปแบบ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประเมินผลรูปแบบ ได้แก่ รองผู้อำนวยการ จำนวน 4 คน ครูและบุคลากรของโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต จำนวน 96 คน รวมจำนวน 100 คน ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประเมินความคิดเห็นต่อผลการดำเนินงานตามรูปแบบ จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 แทนนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 6 ปีการศึกษา 2568 ที่สามารถอ่านและวิเคราะห์ได้ด้วยตนเอง จำนวน 284 คน ได้มาโดยการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. และการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นและสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) กลุ่มที่ 2 คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 13 คน ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง และกลุ่มที่ 3 ตัวแทนผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 ระดับ ชั้นละ 30 คน รวมเป็นจำนวน 180 คน ได้มาโดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นและสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมิน จำนวน 4 ฉบับ ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.80 - 1.00 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง พบว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล มุ่งเน้นการพัฒนาครูใน 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะดิจิทัล ทักษะการจัดการเรียนรู้ และทักษะการโค้ช ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ พบว่า ลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นที่ต้องพัฒนา ($PNI_{Modified}$) เรียงตามลำดับจากสูงสุด ได้แก่ สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ($PNI_{Modified}$ = 0.54) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพแบบอิเล็กทรอนิกส์ ($PNI_{Modified}$ = 0.48) กระบวนการตรวจสอบติดตามโดยใช้ PDCA ($PNI_{Modified}$ = 0.47) และการส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ($PNI_{Modified}$ = 0.43) ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาควรใช้หลักการเชิงระบบ กระบวนการ PDCA และชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพแบบอิเล็กทรอนิกส์ร่วมกัน โดยมีปัจจัยนำเข้าที่สำคัญ ได้แก่ นโยบายสถานศึกษา โครงสร้างองค์กร บุคลากร งบประมาณ เทคโนโลยีและสารสนเทศ ภาวะผู้นำและการสนับสนุน

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ และลำดับความสำคัญในการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต (ต่อ)

รายการ	สภาพปัจจุบัน		สภาพที่พึงประสงค์		$PNI_{Modified}$	ลำดับ
	ค่าเฉลี่ย	ระดับ	ค่าเฉลี่ย	ระดับ		
ประเด็นที่ 1 กระบวนการตรวจสอบติดตามโดยใช้ PDCA	3.17	ปานกลาง	4.65	มากที่สุด	0.47	3
ประเด็นที่ 2 ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพแบบอิเล็กทรอนิกส์	3.13	ปานกลาง	4.64	มากที่สุด	0.48	2
ประเด็นที่ 3 สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล	3.06	ปานกลาง	4.71	มากที่สุด	0.54	1
ประเด็นที่ 4 การส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล	3.26	ปานกลาง	4.66	มากที่สุด	0.43	4
ค่าเฉลี่ย	**3.16**	**ปานกลาง**	**4.66**	**มากที่สุด**	**1.50**	

2. ผลการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA ที่พัฒนาขึ้นมี 6 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการ ประกอบด้วย หลักการบริหารสถานศึกษาเชิงระบบ หลักการบริหารโดยใช้ PDCA และหลักการ e-PLC 2) วัตถุประสงค์ มุ่งพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะในศตวรรษที่ 21 พัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของครู สร้างระบบการบริหารโดยใช้วงจร PDCA และส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกันผ่าน e-PLC 3) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ นโยบายสถานศึกษา โครงสร้างองค์กร บุคลากร งบประมาณ เทคโนโลยีและสารสนเทศ ข้อมูลสารสนเทศ ระยะเวลา ภาคีเครือข่าย ภาวะผู้นำและการสนับสนุน 4) กระบวนการ ประกอบด้วย กระบวนการตรวจสอบติดตามโดยใช้ PDCA กระบวนการ e-PLC 6 ขั้นตอน และกิจกรรมสนับสนุน 5) ผลผลิต ได้แก่ คุณภาพผู้เรียน สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของครู และผลลัพธ์เชิงประจักษ์จากการใช้รูปแบบ และ 6) ข้อมูลย้อนกลับ เป็นการตรวจสอบผลการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาต่อเนื่อง ผลการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน พบว่า รูปแบบมีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และคู่มือการใช้รูปแบบผ่านการตรวจสอบคุณภาพในระดับมากที่สุดเช่นกัน

3. ผลการทดลองใช้แบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต

3.1 ประสิทธิภาพของกระบวนการตรวจสอบติดตามโดยใช้ PDCA จุดแข็งที่พบ คือ มีกระบวนการบริหารโดยใช้ PDCA แบบมีส่วนร่วม ใช้เทคนิคการประชุมที่หลากหลายทั้งรูปแบบเผชิญหน้าและออนไลน์ มีการปรับแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับความต้องการ และสนับสนุนให้ครูและนักเรียนใช้สื่อเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ ส่วนจุดที่ควรพัฒนา คือ การนิเทศติดตามและประเมินผลยังขาดความต่อเนื่อง และการบูรณาการสื่อและแหล่งเรียนรู้ยังไม่เต็มศักยภาพ

3.2 ประสิทธิภาพของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพแบบอิเล็กทรอนิกส์สำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.38) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ การวิเคราะห์และวางแผนการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.75, S.D. = 0.39) การสร้างทีม ($\bar{X}$ = 4.73, S.D. = 0.39) การสะท้อนคิดและประเมินผล ($\bar{X}$ = 4.72, S.D. = 0.43) การปฏิบัติและสังเกตชั้นเรียน ($\bar{X}$ = 4.72, S.D. = 0.39) การปรับปรุงนวัตกรรม ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.44) และรายงานและแนวปฏิบัติที่ดี ($\bar{X}$ = 4.64, S.D. = 0.48) ตามลำดับ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประสิทธิภาพของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพแบบอิเล็กทรอนิกส์สำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต โดยรวม

รายการประเมิน	ระดับประสิทธิภาพ			ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	
1. การสร้างทีม	4.73	0.39	มากที่สุด	2
2. การวิเคราะห์และวางแผนการจัดการเรียนรู้	4.75	0.39	มากที่สุด	1
3. การปฏิบัติและสังเกตชั้นเรียน	4.72	0.39	มากที่สุด	4
4. การสะท้อนคิดและประเมินผล	4.72	0.43	มากที่สุด	3
5. การปรับปรุงนวัตกรรม	4.68	0.44	มากที่สุด	5
6. รายงานและแนวปฏิบัติที่ดี	4.64	0.48	มากที่สุด	6
เฉลี่ย	**4.71**	**0.38**	**มากที่สุด**	

3.3 สภาพการได้รับการส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.67, S.D. = 0.45) เมื่อพิจารณาแต่ละทักษะ พบว่า ระดับการได้รับการส่งเสริมที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ทักษะการโค้ช ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.47) รองลงมา คือ ทักษะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ($\bar{X}$ = 4.67, S.D. = 0.51) และทักษะดิจิทัล ($\bar{X}$ = 4.67, S.D. = 0.42) ตามลำดับ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการได้รับการส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต โดยรวม

รายการประเมิน	ระดับการได้รับการส่งเสริม			ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	
1. ทักษะดิจิทัล	4.67	0.42	มากที่สุด	2
2. ทักษะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล	4.67	0.51	มากที่สุด	2
3. ทักษะการโค้ช	4.68	0.47	มากที่สุด	1
เฉลี่ย	**4.67**	**0.45**	**มากที่สุด**	

3.4 ประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต ปีการศึกษา 2567 และปีการศึกษา 2568 ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรสถานศึกษาระดับสูงทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ มีความสามารถการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียนในระดับดีเยี่ยม มีสมรรถนะสำคัญ 5 ด้านในระดับดีเยี่ยมและดี และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่สถานศึกษากำหนดในระดับดีเยี่ยม

4. ผลการประเมินรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต

ผลการประเมินรูปแบบโดยรองผู้อำนวยการ ครูและบุคลากร 100 คน พบว่า ด้านความเหมาะสมและความเป็นประโยชน์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต โดยรวม

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น (n = 100)			ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	
1. ความเหมาะสม	4.61	0.30	มากที่สุด	2
2. ความเป็นประโยชน์	4.66	0.40	มากที่สุด	1
เฉลี่ย	**4.64**	**0.27**	**มากที่สุด**	

ผลการประเมินความคิดเห็นต่อผลการดำเนินงานจากนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และตัวแทนผู้ปกครอง โดยรวมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นต่อผลการดำเนินงานตามรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต โดยรวม

กลุ่มผู้ประเมิน	จำนวน	ระดับความคิดเห็น			ลำดับ
		$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	
1. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 6	284	4.38	0.67	มาก	3
2. คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน	13	4.63	0.45	มากที่สุด	1
3. ตัวแทนผู้ปกครองนักเรียน	180	4.47	0.47	มาก	2
โดยรวม	**477**	**4.49**	**0.13**	**มาก**	

อภิปรายผล

1. ข้อมูลพื้นฐานที่นำมาใช้การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ตในการวิจัยนี้ เกิดจากข้อมูลสำคัญ 3 ประเด็น ได้แก่ ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา ได้แก่ ทฤษฎีการบริหารงานเชิงระบบ แนวคิด PDCA (Plan-Do-Check-Act) ในการบริหารสถานศึกษา แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพแบบอิเล็กทรอนิกส์ แนวคิดการส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล และแนวคิดการพัฒนารูปแบบการบริหาร

นำมาผสานองค์ความรู้ที่ได้สอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์จากผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและองค์ความรู้ที่ได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านระดับนโยบาย ด้านการวิจัยหรือนักวิชาการ ด้านผู้ปฏิบัติที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 9 คน ทำให้ได้องค์ประกอบของรูปแบบ 6 องค์ประกอบ เป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา เมื่อนำไปปฏิบัติจะนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูและคุณภาพผู้เรียน สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนารูปแบบการบริหารของ รัตนะ บัวสนธ์, จิติมา วรรณศรี ที่ระบุว่า การศึกษาข้อมูลพื้นฐานมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจบริบทสภาพปัญหาและความต้องการเพื่อสร้างแนวทางหรือวิธีการใหม่สู่การออกแบบรูปแบบเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนา (รัตนะ บัวสนธ์, 2563); (จิติมา วรรณศรี, 2563)

2. รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ตที่พัฒนาขึ้นมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งมีความเชื่อมโยงสอดคล้องกัน เน้นการปรับปรุงคุณภาพครูผ่านการลงมือปฏิบัติงาน การชี้แนะและติดตามผล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสังเกตชั้นเรียน ประชุมติดตามความก้าวหน้าและมีผู้เชี่ยวชาญหรือครูที่มีประสบการณ์มากในการให้คำปรึกษาและชี้แนะเพื่อปรับปรุงแก้ไข จะเห็นได้ว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีพื้นฐานทฤษฎีรองรับและเชื่อมโยงทฤษฎีสู่การปฏิบัติ โดยรูปแบบที่สร้างขึ้นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Bardo, J. W. & Hartman, J. J., Ivancevich, J. H. ที่ระบุองค์ประกอบของรูปแบบเชิงระบบ ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต ข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อม ซึ่งรูปแบบในลักษณะนี้ถือว่าผลผลิตของระบบเกิดจากการที่มีปัจจัยนำเข้าส่งเข้าไปผ่านกระบวนการซึ่งจัดกระทำให้เกิดผลผลิตและให้ความสำคัญกับข้อมูลย้อนกลับจากสภาพแวดล้อมภายนอกซึ่งเป็นลักษณะของระบบเปิด (Bardo, J. W. & Hartman, J. J., 1982); (Ivancevich, J. H., 1989) การที่รูปแบบผ่านการตรวจสอบคุณภาพระดับมากที่สุดสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จารุณี สอนใจ และขัตติยา ด้วงสำราญ ที่พัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลได้รับการรับรองว่ามีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ (จารุณี สอนใจ และขัตติยา ด้วงสำราญ, 2567)

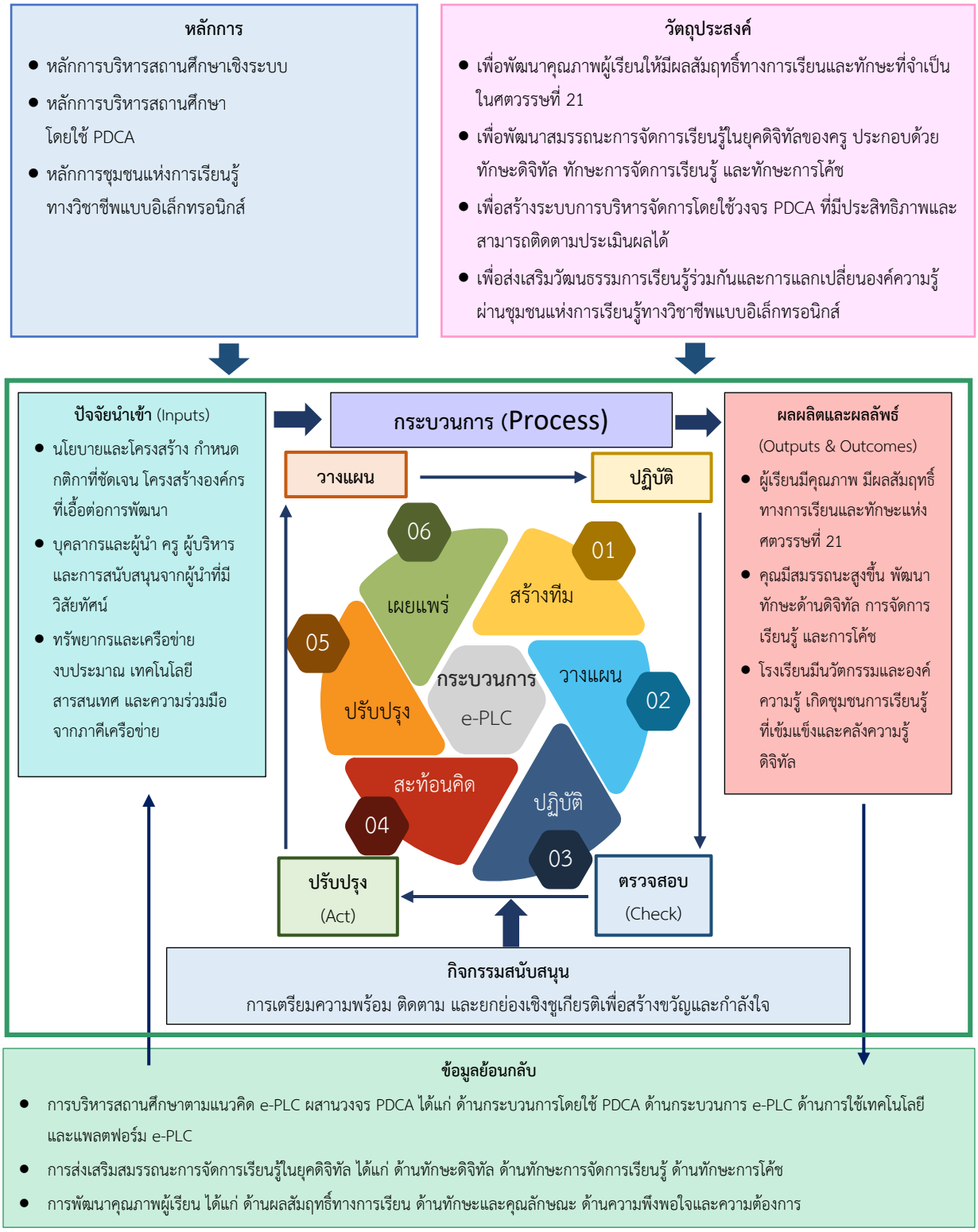
3. จากผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต 1) ประสิทธิภาพของ e-PLC ใน 6 องค์ประกอบที่อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของรูปแบบ สอดคล้องกับแนวคิดของ DuFour, R. et al. ที่เน้นว่าพื้นฐานที่สำคัญของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ คือ การมีวิสัยทัศน์ร่วม ค่านิยมร่วม และเป้าหมายร่วมของสมาชิก (DuFour, R. et al., 2008) ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Berry, J. ที่พบว่า นักเรียนในโรงเรียนที่มีชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพในลักษณะของรูปแบบต้นแบบแสดงความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องในพัฒนาคุณภาพการศึกษา (Berry, J., 2023) 2) ประสิทธิภาพของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพแบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-PLC) สำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ตที่อยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 6 องค์ประกอบ สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างทีมชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพมีความพร้อมและความสามารถในการทำงานร่วมกันเป็นทีมผ่านแพลตฟอร์มอิเล็กทรอนิกส์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และความสำเร็จของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่บูรณาการแนวคิด e-PLC เข้ากับวงจร PDCA ทั้งนี้ อาจเกิดจากปัจจัยหลายประการ

อาทิเช่น การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยลดอุปสรรคด้านเวลาและสถานที่ทำให้ครูสามารถสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างสะดวกและรวดเร็วขึ้น และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน มีบรรยากาศที่เปิดกว้างและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของ PLC ตามความคิดของ Hord, S. M. ที่เน้นว่าภาวะผู้นำที่สนับสนุนและวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Hord, S. M., 1997) นอกจากนี้ กระบวนการตรวจสอบติดตามโดยใช้ PDCA ในการสร้างทีมช่วยให้มีโครงสร้างและกระบวนการทำงานที่ชัดเจน สมาชิกในทีมเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองและร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบ การสร้างทีมให้เข้มแข็งต้องมีการประเมินผลและพัฒนาทีมอย่างต่อเนื่อง 3) สภาพการได้รับการส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าการดำเนินงานส่งเสริมสมรรถนะครูตามรูปแบบการบริหารที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิผลในการส่งเสริมสมรรถนะครูทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะดิจิทัล ทักษะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล และทักษะการโค้ช ช่วยให้ครูได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของ The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization ที่กำหนดกรอบสมรรถนะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสำหรับครู ซึ่งเน้นว่าครูต้องมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2011) และ 4) ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรสถานศึกษาอยู่ในระดับสูง ผลดังกล่าวสอดคล้องกับมาตรฐานคุณภาพผู้เรียนที่กำหนดไว้ในด้านผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของผู้เรียน ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความสามารถในการอ่าน เขียน สื่อสาร และการคิดคำนวณ รวมทั้งมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรสถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561) ผลสัมฤทธิ์ที่สูงในทุกกลุ่มสาระสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของครู โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมและวิธีการสอนด้วยเทคโนโลยี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Sharma, M. M. ที่เน้นว่าผู้สอนต้องจัดกระบวนการเรียนรู้โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนและใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการ ICT (Sharma, M. M., 2018) และแนวคิดของ Vescio, V. et al. ที่พบว่า PLC ที่มีประสิทธิภาพจะส่งผลให้ครูมีการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติการสอนและส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน (Vescio, V. et al., 2008)

4. ผลการประเมินรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ตโดยรวมมีความเหมาะสมและมีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพสูงและสามารถนำไปใช้ได้จริง ทั้งนี้ การพัฒนารูปแบบการบริหารในงานวิจัยนี้ได้คำนึงถึงสภาพบริบทที่เป็นจริงของโรงเรียนและสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ต้องการพัฒนาครูและคุณภาพผู้เรียนให้ได้ตามเป้าหมายที่กำหนด สอดคล้องกับแนวคิดของ Anderson, T. P. ที่กล่าวว่ารูปแบบต้องมีหลักฐานที่แสดงการยอมรับประสิทธิภาพ (Anderson, T. P., 1997) และแนวคิดของ Bardo, J. W. & Hartman, J. J. ที่ระบุว่าการระบุว่ารูปแบบใดจะเหมาะสมขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์นั้น ๆ (Bardo, J. W. & Hartman, J. J., 1982) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัจฉรา นิยมาภา ที่พัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาวิถีใหม่โดยคำนึงถึงบริบทที่เปลี่ยนแปลง (อัจฉรา นิยมาภา, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยนี้ในครั้งนี้ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ผ่านการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต ซึ่งเป็นนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มี 6 องค์ประกอบที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และข้อมูลย้อนกลับ ได้รับการตรวจสอบคุณภาพระดับมากที่สุดจากผู้เชี่ยวชาญ ผลการทดลองใช้ พบว่า กระบวนการ e-PLC และ PDCA มีประสิทธิภาพระดับมากที่สุด ครูได้รับการส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลระดับมากที่สุด ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับสูง และผลการประเมินรูปแบบโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด รูปแบบนี้จึงเป็นนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพและสามารถเป็นต้นแบบสำหรับสถานศึกษาอื่น ๆ ได้



ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต

สรุปและข้อเสนอแนะ

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิด e-PLC ผสานวงจร PDCA เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสำหรับครูโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต ที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และข้อมูลย้อนกลับ ประสิทธิภาพของกระบวนการ e-PLC และ PDCA อยู่ในระดับมากที่สุด ครูได้รับการส่งเสริมสมรรถนะทั้ง 3 ด้านในระดับมากที่สุด ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงทุกกลุ่มสาระ มีความสามารถด้านการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน รวมถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในระดับดีเยี่ยม และผลการประเมินรูปแบบโดยรวมจากทุกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด แสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นเป็นนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพและสามารถเป็นต้นแบบสำหรับสถานศึกษาอื่นได้ จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลโดยใช้กระบวนการ e-PLC มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระดับสูง ดังนั้น 1) ด้านนโยบาย ผู้บริหารสถานศึกษาควรกำหนดนโยบายการพัฒนาครูให้ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร มีการกำหนดเป้าหมายเป็นระยะและบังคับใช้จริงเพื่อสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนา 2) ด้านการพัฒนาสมรรถนะครู กระบวนการตรวจสอบติดตามโดยใช้ PDCA ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ มีตารางนิเทศติดตามที่ชัดเจน สังเกตการปฏิบัติการสอนจริง และนำข้อมูลมาปรับแผนในรอบถัดไป รวมทั้งควรส่งเสริมการนำเสนอผลงาน การมอบรางวัล การยกย่องเชิดชูเกียรติ และการขยายผลสร้างเครือข่าย เพื่อเสริมสร้างพลังแก่ครูและถ่ายทอดนวัตกรรมจากกระบวนการ e-PLC ออกสู่วงกว้าง และ 3) ด้านการนำไปประยุกต์ใช้ สถานศึกษาที่สนใจนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ควรเตรียมความพร้อมของปัจจัยนำเข้าให้สอดคล้องกับบริบทของตนเอง โดยเฉพาะด้านโครงสร้างพื้นฐานเทคโนโลยี บุคลากร และภาวะผู้นำ สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ควรศึกษาการส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลตามรูปแบบนี้ในโรงเรียนที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น โรงเรียนสังกัดเอกชน โรงเรียนเทศบาล หรือโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล เพื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นและขยายองค์ความรู้ให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น ตลอดจนควรวิจัยและพัฒนากระบวนการหรือวิธีการอื่นที่แตกต่างออกไปเพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง นโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567. เรียกใช้เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2568 จาก https://ops.moe.go.th/policy-and-focus-moe-fiscal-year-2024/

กิติศักดิ์ พลอยพานิชเจริญ. (2557). TQM การบริหารเพื่อคุณภาพโดยรวม. กรุงเทพมหานคร: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).

จารุณี สอนใจ และขัตติยา ด้วงสำราญ. (2567). รูปแบบการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์, 7(2), 39-51.

จิติมา วรรณศรี. (2563). นวัตกรรมสู่การพัฒนาสถานศึกษา. พิษณุโลก: รัตนสุวรรณการพิมพ์.

ทองอินทร์ วงศ์โสธร และโสภนา สุดสมบูรณ์. (2564). ทฤษฎีระบบ หน่วยที่ 2 ใน ประมวลสาระและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา หน่วยที่ 1 - 5. (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

รัตนะ บัวสนธ์. (2563). การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โรงเรียนอนุบาลภูเก็ต. (2567). รายงานการประเมินตนเอง (Self-Assessment Report: SAR) ปีการศึกษา 2566 ของโรงเรียนอนุบาลภูเก็ต. ภูเก็ต: โรงเรียนอนุบาลภูเก็ต.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง ให้ใช้มาตรฐานการศึกษา ระดับปฐมวัย ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานศูนย์การศึกษาพิเศษ. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนพิเศษ 235 ง หน้า 4-5 (24 กันยายน 2561).

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

_____. (2567). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูเชิงพื้นที่. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____. (2568). แนวทางในการพลิกโฉมการศึกษา (Transforming Education) ตามแนวคิดขององค์การสหประชาชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนโยบายความร่วมมือกับต่างประเทศ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

อัจฉรา นิยมาภา. (2564). รูปแบบการบริหารสถานศึกษาวิถีใหม่สู่คุณภาพการศึกษาที่พึงประสงค์ในบริบทที่เปลี่ยนแปลง. วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ, 14(2), 178-195.

Anderson, T. P. (1997). “Using models of instruction. Instructional Development Paradigms. Englewood Cliffs: Educational Technology Publications.

Bardo, J. W. & Hartman, J. J. (1982). Urban society: A systematic introduction. Illinois: F.E. Peacock.

Berry, J. (2023). Role of the Model Professional Learning Community on Teacher Enhanced Instruction and Elementary Students Academic Outcomes. Houston: University of St. Thomas (Houston).

DuFour, R. et al. (2008). Revisiting Professional Learning Communities at work. Bloomington: Solution Tree Press.

Hord, S. M. (1997). Professional Learning Communities: Communities of Inquiry and Improvement. Austin: Southwest Educational Development Laboratory.

Ivancevich, J. H. (1989). Management: Principles and function. (4th ed.). Illinois: Irwin.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308.

Murphy, D. D. (2005). Interjurisdictional Competition and Regulatory Advantage. Journal of International Economic Law, 8(4), 891-920.

Robbins, S. P. & Coulter, M. (2018). Management. (14th ed.). London: Pearson.

Sharma, M. M. (2018). Teacher in a digital era. Global Journal of Computer Science and Technology, 17(G3), 10-14.

The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2011). Education for Sustainable Development: An Expert Review of Processes and Learning. Retrieved February 20, 2025, from http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001914/191442e.pdf

Vescio, V. et al. (2008). A Review of Research on the Impact of Professional Learning Communities on Teaching Practice and Student Learning. Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies, 24(1), 80-91. https://doi.org/10.1016/j.tate.2007.01.004.

บทความวิจัย

ความเชื่อและพิธีกรรมตานขันข้าว กรณีศึกษาชุมชนรอบกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา*

BELIEF AND THE FOOD OFFERING CEREMONY A CASE STUDY OF COMMUNITIES AROUND KWAN PHAYAO, PHAYAO PROVINCE

คงอมร เหมรัตน์รักษ์
Khongamon Hemmaratrak
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา พะเยา ประเทศไทย
School of Liberal Arts, University of Phayao, Phayao, Thailand
Corresponding author E-mail: amon607pr@hotmail.com
Tel: 09-1859-9169

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมตานขันข้าว กรณีศึกษาชุมชนรอบกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ทางด้านคติชนวิทยา ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ชุมชนใน 7 ตำบล เพื่อสังเกตพิธีกรรมอย่างมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 คน มีวัตถุประสงค์ คือ วิเคราะห์องค์ประกอบ ความเชื่อ และหน้าที่ของพิธีกรรมตานขันข้าว ผลคือ องค์ประกอบของพิธีกรรม ประกอบไปด้วย 1) วัน เวลา สถานที่ 2) ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม 3) อุปกรณ์และสิ่งของในพิธี 4) ลำดับขั้นตอน และ 5) บทปันปอน (บทให้พร) อีกทั้ง พบว่า ความเชื่อในพิธีกรรม 5 กลุ่ม คือ 1) ความเชื่อเรื่องโลกหลังความตายและการปฏิบัติตน 2) ความเชื่อเรื่องเทวดา 3) ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม 4) ความเชื่อเรื่องเคราะห์และโชค และ 5) ความเชื่อเรื่องความเป็นมงคล และพบว่า หน้าที่ของพิธีกรรมที่มีต่อครอบครัว คือ การสร้างความกตัญญู การสร้างความสบายใจและมั่นใจ การสร้างการรับรู้ประวัติบรรพบุรุษ การถ่ายทอดวิถีปฏิบัติสืบต่อในครอบครัว และพิธีกรรมยังมีหน้าที่ต่อชุมชน คือ การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ การสร้างความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชุมชน การสร้างความตระหนักถึงสิ่งแวดล้อม และการสร้างวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง ทั้งนี้ องค์ประกอบของพิธีกรรมเป็นโครงสร้างมีหน้าที่ทำให้พิธีตานขันข้าวสำเร็จลุล่วงตามความเชื่อและเจตนาของชาวบ้านที่ต้องการความสุขและความมั่นใจในดำเนินชีวิตประจำวัน เมื่อชาวบ้านมีความสุข ชุมชนก็เกิดความผาสุก พิธีกรรมจึงคงอยู่และปรับตัวคู่กับชุมชนที่มีเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ ผลวิจัยยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการปรับรูปแบบพิธีตานขันข้าวให้เหมาะสมกับบริบทในชุมชนอื่น ๆ หรือใช้ในการบูรณาการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน ตลอดจนใช้เป็นข้อมูลสร้างสรรค์ในอุตสาหกรรมภาพยนตร์ได้

คำสำคัญ: ความเชื่อและพิธีกรรม, พิธีตานขันข้าว, ชุมชนรอบกว๊านพะเยา, หน้าที่ของพิธีกรรม, คติชนวิทยา

* Received 10 April 2026; Revised 22 April 2026; Accepted 28 April 2026

Abstract

This qualitative folklore research investigates the beliefs and the food offering ceremony (Tan Khan Khao) within the communities surrounding Kwan Phayao in Phayao Province. Fieldwork was conducted across 7 sub-districts, employing participant observation and semi-structured interviews with 21 key informants. The primary objectives were to analyze the constituent elements, underlying beliefs, and social functions of the Tan Khan Khao ritual. The findings reveal that the ritual comprises five essential elements: 1) temporal and spatial settings, 2) participants, 3) ritual paraphernalia and offerings, 4) procedural sequences, and 5) Benediction (Pun Pon). Furthermore, the beliefs underpinning the ritual are categorized into five distinct groups: 1) the afterlife and ethical conduct, 2) deities, 3) auspicious timing, 4) fortune and misfortune, and 5) general auspiciousness. Regarding its functions, the ritual performs vital roles at both familial and communal levels. At the familial level, it fosters filial gratitude, provides psychological security and confidence, preserves ancestral history, and facilitates the intergenerational transmission of traditional practices. At the communal level, it generates economic value, promotes altruism, encourages environmental awareness, and strengthens cultural identity. These findings demonstrate that the Tan Khan Khao ritual serves as a significant mechanism for maintaining social cohesion and cultural continuity in the region. Furthermore, the constituent elements of the ritual function as a structural framework that ensures the efficacy and completion of the Tan Khan Khao ceremony, aligning with the practitioners' beliefs and their fundamental intent to secure happiness and psychological assurance in their daily lives. The resulting individual well-being contributes to overall communal harmony, thereby allowing the ritual to persist and dynamically adapt to societal transformations. Beyond its cultural significance, the research findings provide practical guidelines for adapting the ritual to diverse contexts, integrating folklore into educational curricula, and utilizing cultural data as creative capital within the film industry.

Keywords: Beliefs and Rituals, Tan Khan Khao Ritual, Kwan Phayao Lake Communities, Social Function, Folklore

บทนำ

คนในล้านนา มีความเชื่อว่าเมื่อคนเราตายไปแล้ววิญญาณจะล่องลอยวนเวียนอยู่ในเมืองผี ซึ่งเป็นเมืองที่มีความเป็นอยู่คล้ายกับเมืองมนุษย์ ใช้ของใช้อย่างกับมนุษย์ มีบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัย ดังนั้นทางญาติจึงได้สร้างบ้านจำลองไว้ให้กับผู้ตายเพื่อวิญญาณของผู้ตายจะได้ใช้อยู่อาศัย เมื่ออยู่เมืองผีครบตามกำหนด วิญญาณจะต้องออกเดินทางไปยังสถานที่ดีชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเมืองแถน ก่อนไปเกิดในชาติต่อไป การเดินทางไปยังเมืองแถนนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องใช้ระยะเวลานานและมีหนทางยาวไกล จำต้องต้องมีเสบียงอาหาร มีแสงสว่าง แล้วต้องอาศัยลงเรือข้ามมหาสมุทร (ศรีเลา เกษพรหม, 2551)

จากความเชื่อของคนล้านนาที่ยกมาข้างต้นได้นำมาสู่ประเพณีปฏิบัติเกี่ยวคนตายเป็นประเพณีที่ปฏิบัติมาอย่างช้านาน คือ พิธีกรรมตานขันข้าว ซึ่งชาวบ้านจะเตรียมขันข้าวมาทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตายหรือบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว การตานขันข้าวถึงผู้ตายกี่คนจะต้องเตรียมขันข้าวให้เพียงพอกับจำนวนผู้ตายและจะตานให้ใคร (จะอุทิศส่วนกุศลให้ใคร) ก็จะเขียนชื่อไว้ในขันข้าวนั้น แล้วนิมนต์พระสงฆ์มารับขันข้าวและให้พรหรือปั่นปอน (ถาวร เสาร์ศรีจันทร์, 2556) พิธีกรรมตานขันข้าวจึงเป็นพิธีที่สื่อถึงความรักความกตัญญูของคนที่มีชีวิตต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับตามความเชื่อและได้ปฏิบัติต่อมาเป็นประเพณีอยู่คู่สังคมล้านนา นอกจากการตานขันข้าวถึงคนตายแล้ว พิธีกรรมตานขันข้าวยังมีจุดประสงค์อื่น ๆ ที่น่าสนใจดังนี้ 1) พิธีกรรมตานขันข้าวหน้าศพ 2) พิธีกรรมตานขันข้าวให้ตนเองเพื่อประโยชน์ในภายภาคหน้า 3) พิธีกรรมตานขันข้าวถึงพ่อเกิดแม่เกิด 4) พิธีกรรมตานขันข้าวกับคนมีอายุหรือคนสูงอายุ และ 5) พิธีกรรมตานขันข้าวคนเฒ่าจำศีลในช่วงเวลาปฏิบัติธรรม (ถาวร เสาร์ศรีจันทร์, 2556) พิธีกรรมตานขันข้าวจึงเป็นพิธีกรรมที่สามารถปรับประยุกต์จุดประสงค์ของพิธีตามความต้องการของเจ้าภาพทำให้เห็นถึงปรับใช้พิธีกรรมตามความสะดวกของผู้จัด นอกจากนี้ ยังมีบทปันปอน (บทให้พร) ที่พระสงฆ์หรือผู้สูงอายุให้พรในพิธีกรรมตานขันข้าว มีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ สะท้อนความเชื่อ บทบาท หน้าที่ของพิธีกรรมต่อสังคมของคนในล้านนาเป็นอย่างดี ซึ่งการตานขันข้าวพบเห็นได้ในชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคเหนือที่ชาวบ้านยังคงมีการปฏิบัติและสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ดังตัวอย่างพิธีกรรมตานขันข้าวในชุมชนต่าง ๆ ในเมืองพะเยา ซึ่งเป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งในล้านนาเดิมมีชื่อว่า ภูกามยาว หรือ พะยาว มีอายุกว่า 900 ปี และเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยพ่อขุนงำเมือง “เมืองภูกามยาวหรือ พะยาว” มีแหล่งน้ำธรรมที่สำคัญ คือ กว๊านพะเยา มีประเพณีและวัฒนธรรมที่มาจากพื้นฐานความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ และความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งมีความผูกพันกับธรรมชาติ ความเชื่อทั้งหลายต่างเชื่อมโยงระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ สั่งสมสืบทอดต่อกันมา ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวพะเยาไม่แตกต่างกับผู้คนล้านนามากนัก ดังตัวอย่าง ประเพณีของเมืองพะเยาในช่วงเดือน 10 เหนือ (เดือนกรกฎาคม) มีประเพณีที่สำคัญ คือ ประเพณีเข้าพรรษา ซึ่งชาวบ้านถือเป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่งเพราะถือโอกาสที่จะได้ร่วมทำบุญด้วยการตานขันข้าวให้บรรพบุรุษของตนในครอบครัวที่ได้ล่วงลับไป (พระครูวรวรรณวิฑูรย์ และคณะ, 2566)

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวกะทันหันอย่างกรณีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ชาวบ้านต้องปรับตัวในการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การรวมตัวทำบุญในวันสำคัญต่าง ๆ ต้องอยู่ภายใต้นโยบายของรัฐในการเว้นระยะห่างทางสังคม เช่น สวมหน้ากากอนามัย เว้นระยะห่าง ลดการสัมผัส ตลอดจนลดระยะเวลากิจกรรมและพิธีกรรมที่ใช้เวลามากเกินไป ส่งผลให้พิธีการและพิธีกรรมต่าง ๆ ต้องปรับตัวตาม พิธีกรรมตานขันข้าวก็เช่นเดียวกันที่ต้องปรับลดขั้นตอน และเมื่อพ้นช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ไปแล้ว รูปแบบของพิธีกรรมที่ถูกปรับยังนำมาใช้ต่อเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการจัดการของทางวัด (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 1, 2569)

ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจในพิธีกรรมตานขันข้าวที่ยังคงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม การวิจัยครั้งนี้ได้รวบรวมข้อมูลคติชนประเภทพิธีกรรม และวิเคราะห์พิธีกรรมตานขันข้าวและคำปันปอนในชุมชนรอบกว๊านพะเยา เพื่อเป็นการบันทึกข้อมูลคติชนและวิเคราะห์ความเชื่อ บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมตานขันข้าว

ที่มีต่อคนในสังคมยุคปัจจุบัน อันจะเป็นทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และยังเป็นการอนุรักษ์ประเพณีพิธีกรรมของเมืองพะเยาไม่ให้สูญหาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์องค์ประกอบพิธีกรรมตานขันข้าว ในชุมชนรอบกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา
2. วิเคราะห์ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมตานขันข้าว ในชุมชนรอบกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา
3. วิเคราะห์หน้าที่ของพิธีกรรมตานขันข้าว ในชุมชนรอบกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทางด้านคติชนวิทยา โดยผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยทางคติชนวิทยา (Folklore) ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเอกสารเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลจังหวัดพะเยา และชุมชนรอบกว๊านพะเยา เพื่อเตรียมความพร้อมในการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม

2. กำหนดพื้นที่ในการวิจัย เวลา และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 กำหนดพื้นที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยจึงได้เจาะจงเลือกเก็บข้อมูลพิธีกรรมตานขันข้าวใน 7 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านต๋อม ตำบลสันป่าม่วง ตำบลบ้านสาง ตำบลบ้านตุ่น ตำบลแม๋ใส ตำบลแม่ต๋ำ และตำบลเวียง ซึ่งในแต่ละตำบลมีชุมชนดั้งเดิมที่ติดกับกว๊านพะเยา เป็นพื้นที่เชิงอัตลักษณ์ของจังหวัดพะเยา

2.2 กำหนดเวลาในเก็บรวบรวมข้อมูล 9 เดือน (กรกฎาคม 2568 - มีนาคม 2569)

2.3 กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยคุณสมบัติวิทยากร

2.3.1 เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ชุมชนรอบกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา หรือ

2.3.2 เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านว่าเป็นผู้มีความรู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมได้อย่างแท้จริง และผ่านการเข้าร่วมพิธีกรรมไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง

2.3.3 เป็นผู้ที่พร้อมและเต็มใจในการให้ข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้

เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างในการสืบเสาะหาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้ใช้โดยใช้เทคนิคแบบการอ้างอิงต่อเนื่องปากต่อปาก (Snowball Sampling Technique) ร่วมกับคุณสมบัติวิทยากรที่ได้กำหนดไว้ ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 21 คน ประกอบไปด้วยพระสงฆ์ และปราชญ์ชาวบ้าน

3. จัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและจัดเตรียมอุปกรณ์บันทึกข้อมูล

จัดทำแบบสัมภาษณ์ (แบบกึ่งโครงสร้าง) และจัดทำแบบบันทึกข้อมูลคติชน ประเภทพิธีกรรม เพื่อบันทึกรายละเอียดที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตรวจหาความสอดคล้อง (IOC) และทดลองใช้เก็บข้อมูลก่อน (Try out) เพื่อหาข้อบกพร่องแล้วปรับแก้ก่อนนำไปใช้จริงและเตรียมอุปกรณ์บันทึกข้อมูล คือ โทรศัพท์มือถือแบบ Smart Phone ในการบันทึกข้อมูลโดยใช้เป็นอุปกรณ์หลักซึ่งมีความคล่องตัวสามารถบันทึกทั้งภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวและบันทึกเสียงในอุปกรณ์เดียวกัน

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจัดทำดำเนินการแผนการเก็บข้อมูล ดังนี้

4.1 จัดทำโครงร่างการวิจัยและยื่นขอจริยธรรมการทำวิจัยในมนุษย์ และมีการรักษาความลับของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้คำว่า “ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่....” แทนชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการนำเสนอผลการวิจัย

4.2 เสาะหาผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีคุณสมบัติตรงตามข้อ 2.2

4.3 ลงพื้นที่ภาคสนามตามวันเวลาที่ได้นัดหมายกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้แจ้งวิธีการทางจริยธรรมการทำวิจัยในมนุษย์ และขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญก่อนเก็บข้อมูลทุกครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4.4 จัดกระทำข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยถอดข้อมูลที่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและตรวจสอบข้อมูลด้วยแบบสามเส้าเพื่อหาความถูกต้องโดยใช้ข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้าน ข้อมูลจากพระสงฆ์ และข้อมูลจากแบบบันทึกข้อมูลคติชน เมื่อได้ข้อมูลที่ถูกต้องแล้ว ผู้วิจัยได้เรียบเรียงข้อมูลอย่างเป็นระบบ แยกหมวดหมู่และประเภทของข้อมูลไว้ เพื่อให้ง่ายต่อการนำข้อมูลมาวิเคราะห์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยใช้แนวคิดความเชื่อและพิธีกรรมและช่วยในการวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 และใช้ทฤษฎีหน้าที่นิยมในการวิเคราะห์ข้อมูลในวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แล้วนำมาสรุปและอภิปรายผลการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ได้ตั้งไว้ 3 ข้อ

1. วิเคราะห์องค์ประกอบพิธีกรรมตานขันข้าว ผู้วิจัยพบองค์ประกอบของพิธีกรรมตานขันข้าว 5 องค์ประกอบตามรายละเอียด ดังนี้

1.1 วัน เวลา และสถานที่

ชาวบ้านจะนำสำรับข้าวมาตานขันข้าวใน 2 โอกาส ได้แก่ โอกาสตามวันในปฏิทินประเพณีท้องถิ่นที่ได้กำหนด เช่น ช่วงวันเทศกาลสำคัญ วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น และตามโอกาสพิเศษขึ้นอยู่กับความต้องการของชาวบ้าน เช่น วันเกิด วันครบรอบวันตายของญาติ มีลางบอกเหตุ ฝันร้าย ฝันถึงบรรพบุรุษ เป็นต้น ส่วนเวลาในการประกอบพิธีกรรมมักจะทำช่วงเช้ามืด หรือก่อนพระสงฆ์จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในวิหาร หรืออาจเป็นเวลาก่อนเพลของพระสงฆ์ ในส่วนของสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมจะเป็นกุฏิของพระสงฆ์หรือศาลาการเปรียญ แต่หากชาวบ้านจะตานขันข้าวไปให้ผู้ตายที่ตายผิดธรรมชาติ (ตายโหง) ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีนอกวัด เพราะชาวบ้านเชื่อว่าผู้ที่ตายโหงจะเข้าวัดไม่ได้จะต้องมารับส่วนบุญส่วนกุศลนอกกำแพงวัด

1.2 ผู้เข้าร่วมพิธี

ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน ผู้ประกอบพิธีจะเป็นพระสงฆ์ที่สามารถให้พรชาวบ้านได้ โดยชาวบ้านจะไม่ได้เจาะจงเลือกพระรูปใดรูปหนึ่ง

1.3 อุปกรณ์และสิ่งของในพิธี

ชาวบ้านจะเตรียมสำรับอาหารมาตานขันข้าวในสำรับข้าว ประกอบไปด้วย ข้าวเหนียว กับข้าว อาหารพื้นเมือง น้ำดื่ม อาจมีบุหรี่ เหมี้ยง ไม้ขีดไฟ หรือของที่ผู้ตายชอบขณะที่มีชีวิตอยู่ รวมถึงกรวยดอกไม้ ใส่ดอกไม้และเทียน 1 เล่มและธูป 3 ดอก เงินปัจจัยสำหรับผู้ประกอบพิธีตามกำลังศรัทธา ที่กรวดน้ำ และเส้นหมายตาน เป็นกระดาษจดชื่อผู้ตายที่จะอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ โดยชาวบ้านระบุชื่อผู้ตายในขันข้าว และจัดวางในถาดที่ทางวัดจัดเตรียมไว้ให้



ภาพที่ 1 ถาดขันข้าวประกอบไปด้วย อาหาร ผลไม้ และน้ำดื่ม ตามจำนวนของผู้ตายในบ้าน

1.4 ลำดับขั้นตอน

1.4.1 เมื่อชาวบ้านนำสำรับข้าวมาถึงสถานที่ที่วัดได้จัดเตรียม ชาวบ้านจะจัดสำรับข้าวใส่ถาดที่ทางวัดจัดเตรียมไว้ให้และจัดเตรียมที่กรวดน้ำเพื่อรอตานขันข้าว

1.4.2 เมื่อถึงลำดับการตานขันข้าวหรือมีพระสงฆ์ที่ว่าง ชาวบ้านก็จะยกถาดขันข้าวเข้าไปประเคนแก่พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธี

1.4.3 พระสงฆ์ รับประเคนขันข้าว รับเส้นหมายตานและอ่านชื่อผู้ตายจากเส้นหมายตานก่อนเพื่อย้ำกับชาวบ้านว่าชื่อผู้ตายที่เขียนมาอ่านถูกต้องหรือไม่

1.4.4 พระสงฆ์เริ่มปันปอน (ให้พร) แก่ชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะตั้งใจรับพรจากพระสงฆ์ และเมื่อถึงบทยะถาฯ ชาวบ้านก็จะกรวดน้ำ

1.4.5 เมื่อชาวบ้านกรวดน้ำเสร็จถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี เด็กวัดก็จะเก็บขันข้าวและจัดสถานที่ให้พร้อมในการตานขันข้าวของชาวบ้านลำดับถัดไป

ทั้งนี้พบว่ามีบางวัดพระสงฆ์จะให้ชาวบ้านนำขันข้าวมาวางรวมกันและประกอบพิธีรอบเดียวเป็นหมู่คณะ คือ ตัวแทนประเคนขันข้าวรวม อ่านเส้นหมายตานรวม แล้วปันปอนและกรวดน้ำ เป็นอันเสร็จพิธี



ภาพที่ 2 ชาวบ้านกำลังนำอาหารที่เตรียมมาใส่ถาดขันข้าว



ภาพที่ 3 พระสงฆ์อ่านเส้นหมายตานและปันปอนให้กับชาวบ้าน

1.5 บทปันปอน (บทให้พร)

บทปันปอนในพิธีตานขั้นข้าวไม่มีลักษณะที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับปณิธานของพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีว่าจะเสริมเติมแต่งตรงไหนหรือสลับเอาวรรคไหนขึ้นมาก่อน โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์โครงสร้างบทปันปอนพิธีกรรมตานขันข้าวที่นิยมใช้ในชุมชนรอบกว๊านพะเยาสามารถแบ่งเป็นส่วน ได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 การอารัมภบท จะกล่าวถึงวันที่ประกอบพิธีว่าเป็นวันดีและมีใคร (ระบุชื่อผู้ตานขันข้าว) ได้นำขันข้าวมาถวายให้พระสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ใคร (ระบุชื่อผู้เสียชีวิต) ดังปรากฏในตัวอย่างคำปันปอนที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลมา ดังนี้ “เอวังโหนตุ ดีหลี๋ ศุภมังคละอันประเสริฐ อันล้ำเลิศยิ่งกว่าวันและยามทั้งหลาย บัดนี้หมายมีมูลศรัทธา (ระบุชื่อผู้ตานขันข้าว) ได้มาตานขันข้าวขันน้ำเพื่อจะอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลหื้อ (ระบุชื่อผู้เสียชีวิต) เนื่องด้วยเป็นวันสะหลี๋ จัยยะมงคลวิเศษ จ๋าห้องเหตุว่าเป็นเดือนสี่เป็งตานข้าวใหม่” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 1, 2569)

ส่วนที่ 2 การพรรณนาบุญ กล่าวถึงการนำผลบุญส่งไปให้ผู้ตายที่ได้รับความลำบากโดยผ่านเทวดาที่มีฤทธิ์ และหากผลานิสงส์มีมากก็จะส่งต่อส่วนบุญส่วนกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร เทพเทวดา เจ้าที่เจ้าทาง ต่าง ๆ ดังปรากฏในตัวอย่างคำปันปอนที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลมา ดังนี้

“ส่วนบุญกุณตานตังหลายเหล่านี้ ขอเป๋นพละวะปัจจัย เป๋นนิสัยหนุนส่ง ยื่นยงไปหา (ระบุชื่อผู้เสียชีวิต) ผู้ได้ล่วงลับดับวายชนม์ไปสู่โลกปายหน้าแล้วนั้น หื้อได้กินหื้อได้บริโภคว่าสันนั้นแต๊ดีหลี กุสะละสัมภิราสี ส่วนบุญกุนตานตังหลาย หากดวงวิญญาณได้วางจิตใจอารมณ์อาลัยไปบ่อช่าง ได้หลงห้องค้างอยู่ในหว่างจตุอบายภูมิทั้งสี่ ฮ้อนบ่อได้อาบ อยากบ่ได้กิน หรือว่าจิตตะดวงวิญญาณได้มรณาขำกาอยู่ในฐานะท่าน้ำทางหลวง บ้านจ่องห้องหอ ไฮ่นาคามเขต ประเทสอาวาส สถานน้ำนิ่ง สิ่งของบ้านจอง ไฮ่นาป่าต๋าง บ้านกว้างเฮือนนอน หรือว่าจิตตะดวงวิญญาณ (ระบุชื่อผู้เสียชีวิต) นี้อยู่ไกล๋สุดวิสัยอาลัยไปบ่ฮอด ขอฝากไปยังเตปะไท้เจ้ายอดมเหสักขา ตนมีอิทธิฤทธี ตนจำบุญและตนจำบาป ตนจำจื้อเส้นก้านน้ำหยาดหมายตาน จุงนำเอาส่วนบุญส่วนกุศลฝูงมวลหมู่นี้ ไปผากดจดเจือต๊ัดกองส่องหน้าต๊ัดต่ำ หื้อได้อุ้มปกยกย้ายค้ายจากที่ตุ๊ก หื้อถึงที่สุขว่าสันนั้นแต๊ดีหลี แม้นว่าส่วนบุญกุนตานตั้งหลายเหล่านี้จุงได้กลับกลายเป็นเกิ๋นเงินเกิ๋นคำก่ายขึ้นจั้นฟ้า ขอหื้อเป๋นดังแผ่นแป้นกระดานคำอันใหญ่ ไปหับขวางไขว่ปะตูอบายภูมิทั้งสี่ อย่าหื้อดวงวิญญาณของ (ระบุชื่อผู้เสียชีวิต) ได้ฮู้ได้หัน ได้ต้องอัฐลักขณะแปดแห่ง อย่าได้ตกแต่งตนตัว” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 2, 2569)

ส่วนที่ 3 การอนุโมทนา เป็นการอวยพรให้ชาวบ้านได้หมดทุกข์ หมดโศก ต่อด้วยบทกรวดน้ำและให้พรเป็นภาษาบาลี โดยพระสงฆ์ส่วนใหญ่จะใช้บทยะถาฯ และบทสัพพีฯ และนอกจากนี้ยังมีบทสวดอื่น ๆ ที่นำมาแทรก ดังปรากฏในตัวอย่างคำปันปอนที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลมา ดังนี้

“ยังบ่อเต้าเตื่ออั้น ขอเตวบุตร เตวดา ตนมีอิทธิฤทธิ์ ฤทธี ปกปักรักษายังทิศทั้งแปด จงอำนวยความสุขหื้อป่อแม่ปี้น้องคณะศรัทธาท่านเจ้าทั้งหลายที่ได้ถวายกิ๋นถวายตานในวันนี้ที่ได้ถวายกิ๋นถวายตานในวันนี้หื้อโป้นจากสัปปะเคราะห์ สัปปะโศก สัปปะโรค สัปปะภัย สัปปะเคราะห์เสนียดจัญไรอุปัทวนอนตรายทั้งมดทั้งสิ้นเป็นบาทภาษาบาลีขององค์สะหลีสัปปัญญูสัมมาสัมพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ว่า ยะถาฯ (จนจบบท) สัพพีฯ (จนจบบท)” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 1, 2569)

2. วิเคราะห์ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมตานขันข้าว ผู้วิจัยพบความเชื่อในพิธีกรรมตานขันข้าวและสามารถจัดกลุ่มความเชื่อได้เป็น 5 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

2.1 ความเชื่อเรื่องโลกหลังความตายและการปฏิบัติตน

2.1.1 ชาวบ้านเชื่อว่าญาติผู้เสียชีวิตไปแล้วจะอดอยากจะต้องตานขันข้าวไปให้ และผลบุญจากการตานขันข้าว สำรับข้าวสามารถเปลี่ยนสถานะเป็นของสิ่งอื่นได้

2.1.2 ชาวบ้านเชื่อว่าการกรวดน้ำหลังพิธีกรรมตานขันข้าวต้องกรวดน้ำลงพื้นดินเพื่อให้แม่ธรณีนำส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย หากกรวดน้ำลงพื้นปูนซีเมนต์ผลบุญก็จะไปไม่ถึงผู้ตาย

2.1.3 ชาวบ้านเชื่อว่าผู้ตายที่ตายผิดธรรมชาติ ดวงวิญญาณไม่สามารถเข้ามารับส่วนบุญส่วนกุศลในวัดได้ ชาวบ้านต้องนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรมตานขันข้าวนอกกำแพงวัด

2.2 ความเชื่อเรื่องเทพและเทวดา

2.2.1 ชาวบ้านเชื่อในเรื่องของเทพและเทวดา ได้แก่ พระอินทร์ พระพรหม ยมราช จตุโลกบาล ครุฑ นาคน้ำ แม่ธรณี เป็นต้น

2.2.2 ชาวบ้านเชื่อว่านอกจากจะอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับญาติผู้เสียชีวิตแล้ว ยังสามารถอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่เจ้ากรรมนายเวร เทพ เทวดา เจ้าที่ ที่คอยปกปักรักษาครอบครัวให้มีความสุข

2.2.3 ชาวบ้านเชื่อว่าเทพและเทวดาที่มีฤทธิ์จะช่วยนำส่วนบุญส่วนกุศลไปให้วิญญาณผู้ตายที่อยู่ไกล หรือผู้ตายที่ตกนรกไม่สามารถมารับผลบุญได้

2.3 ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ความเชื่อเรื่องวันเสียของชาวบ้าน คือ วันที่ไม่ควรทำการมงคลใดใด

2.4. ความเชื่อเรื่องเคราะห์และโชค ชาวบ้านเชื่อในเรื่องของเคราะห์และความโชคดี ในบทปันปอนพระสงฆ์อาจมีการเพิ่มเนื้อหาบทปันปอนให้ชาวบ้านนั้นหมดจากเคราะห์ และให้พบกับความโชคดี

2.5 ความเชื่อเรื่องความเป็นมงคล

2.5.1 การตานขันข้าวถือเป็นเรื่องมงคล คือ การทำบุญให้กับผู้ที่รักที่ได้เสียชีวิตไป และสามารถทำได้ทุกวันไม่จำเป็นต้องเป็นวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ขึ้นอยู่กับความสะดวกและวาระพิเศษของชาวบ้าน

2.5.2 ชาวบ้านเชื่อว่าอาหารที่ผ่านพิธีกรรมตานขันข้าวเป็นอาหารมงคล เมื่อพระสงฆ์ได้รับขันข้าวจากชาวบ้านเป็นจำนวนมาก ไม่สามาถทานอาหารหมดอาจอาหารจะเน่าเสีย ชาวบ้านจะขอบูชาเอาหารที่เหลือจากพิธีกรรมตานขันข้าวมาทำเป็นอาหารพื้นบ้านที่เรียกว่า แกงโฮะหรือผัดโฮะ เพื่อแจกจ่ายให้กับชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญที่วัด

3. วิเคราะห์หน้าที่ของพิธีกรรมตานขันข้าว ผู้วิจัยพบหน้าที่ของพิธีกรรมตานขันข้าวที่มีต่อครอบครัวและชุมชน ดังนี้

3.1 หน้าที่ต่อครอบครัว

3.1.1 การสร้างความกตัญญูให้กับคนในครอบครัว ความกตัญญูและกตเวที คือ การรู้คุณและตอบแทนคุณทั้งตอนที่ยังมีชีวิตและไม่มีชีวิต การที่ชาวบ้านระลึกถึงคุณของบรรพบุรุษผ่านพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เห็นถึงการเป็นคนดี รู้คุณ และตอบแทนคุณ นอกจากนี้ยังเป็นการกตเวทีต่อพระสงฆ์ ที่เป็นตัวแทนในการเผยแผ่ศาสนาการตานขันข้าวจึงเกิดอานิสงส์ทันทีเมื่อชาวบ้านมีความยินดีและมีจิตใจผ่องใสในการให้ทาน

3.1.2 การสร้างความสบายใจและความมั่นใจให้กับคนในครอบครัว ชาวบ้านที่ตานขันข้าวจะเกิดความสบายใจเมื่อได้ทำบุญและมีความมั่นใจว่าบรรพบุรุษ เจ้ากรรมนายเวลา เทวดา ต่าง ๆ เมื่อได้รับผลบุญแล้วจะคอยดูแลปกปักรักษาในการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ตามความเชื่อเมื่อชาวบ้านเกิดฝันร้ายหรือป่วยไข้เมื่อหายแล้ว ก็จะมาตานขันข้าวอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร พ่อเกิดแม่เกิด เพื่อเป็นการขอขมาและเป็นการเพิ่มกำลังใจให้กับตนเองและคนในครอบครัว และที่สำคัญ คือ ความมั่นใจในโลกหลังความตายว่าเมื่อตายไปแล้วจะมีลูกหลานตานขันข้าวไปให้

3.1.3 การสร้างการรับรู้ประวัติของบรรพบุรุษให้กับคนในครอบครัว ข้อมูลของบรรพบุรุษที่ได้เสียชีวิตไปแล้วโดยเฉพาะชื่อจะถูกเขียนในเส้นหมายตาน เพื่อให้พระสงฆ์อ่านทำให้บรรดาลูกหลานได้รู้จักว่าบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้วชื่อว่าอะไรบ้าง นำมาสู่ข้อมูลอื่น ๆ ที่บอกเล่าสู่ลูกหลานต่อไป เช่น พ่ออุ๊ย (ทวด) ชื่ออะไร อาหารที่ชอบกินคืออะไร ซึ่งเป็นกับข้าวที่นำมาตานขันข้าว บางครอบครัวอาจมีสูตรอาหารพิเศษที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นและการที่ชาวบ้านได้ทำอาหารในการตานขันข้าวเองอาจเป็นการสืบทอดต้นตำรับของครอบครัว

3.1.4 การถ่ายทอดวิถีปฏิบัติในครอบครัว การที่ชาวบ้านพาสมาชิกในครอบครัวเข้าวัดทำบุญด้วยการตานขันข้าวนั้น เป็นการถ่ายทอดวิถีปฏิบัติให้กับคนในครอบครัว นอกจากลูกหลานจะได้รู้จักบรรพบุรุษแล้วลูกหลานจะได้รู้จักวิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษอีกด้วย และเมื่อคนในครอบครัวเสียชีวิตในอนาคตวิถีแห่งความกตัญญูผ่านพิธีกรรมตานขันข้าวนี้ยังคงสืบต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับชาวต่างชาติ ขณะที่ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลพบครอบครัวที่มีลูกเขยเป็นชาวต่างชาติมาเข้าร่วมพิธีกรรมตานขันข้าวในช่วงกลับมาเยี่ยมบ้านในวันปีใหม่ ชาวต่างชาติจึงได้เรียนรู้วิถีปฏิบัติที่จะอยู่ร่วมกันในชุมชน

3.2 หน้าที่ต่อชุมชน

3.2.1 การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนในยุคปัจจุบัน ชาวบ้านต้องเตรียมทำอาหารเพื่อไปตานขันข้าว การเตรียมวัตถุดิบต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนของเศรษฐกิจในชุมชน โดยเฉพาะแม่ค้าในตลาดสดจะมีการจัดเตรียมอาหารพื้นเมืองสำเร็จรูปมาขาย เช่น แกงฮังเล ห่อนึ่ง ลาบ ขนมต้ม ขนมเทียน รวมถึงชุดธูปเทียน ซึ่งชาวบ้านที่ไม่มีเวลาเตรียมอาหารสามารถมาหาซื้อได้ในตลาด และช่วงเทศกาลสำคัญที่มีการตานขันข้าวจะพบแม่ค้าที่ขายอาหารและขนมสำหรับไปวัดมากเป็นพิเศษ

3.2.2 การสร้างความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชุมชน หลังจากเสร็จพิธีกรรมตานขันข้าวหากมีอาหารเหลือเยอะทางวัดก็จะนำไปบริจาคให้กับครอบครัวที่มีความยากไร้ ตลอดจนนำอาหารจากการตานขันข้าวที่มีจำนวนมากมาเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญที่วัด เพราะชาวบ้านที่มาวัดมีความเชื่อว่าห้ามกินข้าวก่อนที่ตานขันข้าว ดังภาษิตล้านนาที่ว่า ห้ามกิ๋นก่อนตาน ห้ามมานก่อนแต่ง แปลว่า ห้ามกินข้าวก่อนถวายทานพระสงฆ์ และห้ามท้องก่อนแต่งงาน ดังนั้น ชาวบ้านเมื่อเข้าวัดมาทำบุญไหว้พระสวดมนต์อาจใช้เวลานานทำให้เกิดอาการหิวข้าว เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ พระสงฆ์จึงอนุญาตนำอาหารจากการตานขันข้าวมาให้ชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกันที่วัด บางวัดหลังเสร็จพิธีการทางศาสนา ชาวบ้านก็จะช่วยการทำความสะอาดวัด อาหารจากการตานขันข้าวก็จะนำมาแจกจ่ายให้กับชาวบ้านที่ร่วมกิจกรรมกับทางวัดเช่นกัน

3.2.3 การสร้างความตระหนักถึงสิ่งแวดล้อม เมื่อพระสงฆ์ฉันอาหารจากการตานขันข้าวไม่หมด อาหารจากการตานขันข้าวเหลือจำนวนมาก นอกจากจะนำมาให้ชาวบ้านบูชาเพื่อความเป็นมงคลแล้วพระสงฆ์และชาวบ้านจะมีวิธีการจัดการอาหารเหล่านี้โดยการนำเอาอาหารหลาย ๆ อย่างมาผัดรวมกัน เรียกว่าโฮะ ผัดโฮะ หรือแกงโฮะ มีรสชาติที่อร่อยและเป็นวิธีกรรมถนอมอาหารอีกวิธีหนึ่ง ทำให้อาหารไม่เน่าเสียส่งผลเป็นขยะทำลายสิ่งแวดล้อม

3.2.4 การสร้างวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง การตานขันข้าวไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง หากแต่เป็นเรื่องของทั้งชุมชนที่ร่วมมือกัน โดยเฉพาะในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านจะพร้อมใจกันไปทำบุญตานขันข้าวที่วัดประจำหมู่บ้าน ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลาง

ในการพบปะพูดคุย และร่วมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน การได้พบปะ พูดคุยกัน เกิดความรู้สึกผูกพันและรับผิดชอบร่วมกันต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน พิธีกรรมตานขันข้าว ทำให้เกิด “ประสบการณ์ร่วม” ที่ช่วยหล่อหลอมให้คนรู้สึกว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่มเดียวกันร่วมสร้างเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง

อภิปรายผล

ความเชื่อและพิธีกรรมตานขันข้าวผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์เป็นประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบพิธีกรรมตานขันข้าว พิธีกรรมตานขันข้าวในชุมชนรอบกว๊านพะเยามีความเหมือนกันกับหลายชุมชนในภาคเหนือ ซึ่งในชุมชนรอบกว๊านพะเยาชาวบ้านส่วนใหญ่จะตานขันข้าวไปถึงบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไป และตานขันข้าวไปให้พ่อเกิดแม่เกิดเนื่องในวันเกิดของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมพงษ์ อธิจิตฺโต และพระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม ที่ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเพณีการทานขันข้าวของประชาชนล้านนาไทย พบประเภทการตานขันข้าวที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ในภาคเหนือ ได้แก่ 1) ทานเพื่ออุทิศผู้ล่วงลับ 2) ทานในวันครบรอบวันเกิด 3) ทานเพื่ออุทิศเทวดาที่รักษาบ้านเมือง และ 4) ทานให้กับตนเองไว้ภายหน้า เป็นการสั่งสมบุญไว้ในอนาคต (พระสมพงษ์ อธิจิตฺโต และพระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม, 2566) ในส่วนองค์ประกอบพิธีกรรมตานขันข้าวที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ ได้แก่ 1) วัน เวลา สถานที่ 2) ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม 3) อุปกรณ์และสิ่งของในพิธี 4) ลำดับขั้นตอน และ 5) บทปันปอนในพิธี องค์ประกอบเหล่านี้มีส่วนช่วยทำให้พิธีกรรมประสบผลสำเร็จไปด้วยดี จะขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไปไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิภา จำปาวัลย์ ที่ได้วิจัยเรื่องพิธีกรรมฟื้นฟูสุขภาพจิตในล้านนา ที่พบองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) ผู้ประกอบพิธีกรรม 2) ผู้ป่วย 3) คำกล่าว 4) เครื่องใช้ในพิธีกรรม 5) รูปแบบพิธีกรรม (สุวิภา จำปาวัลย์, 2567) ความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบในพิธีกรรมทั้งสองงานนี้เป็นการย้ำว่าพิธีกรรมมีหน้าที่มุ่งตรงต่อจิตใจชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีกรรม

ประเด็นที่ 2 ความเชื่อในพิธีตานขันข้าว พบการปะทะกันระหว่างความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิมและความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา คือ เรื่องฤกษ์ยาม วันเสียที่อยู่คู่ชาวบ้านมาเนิ่นนาน ด้วยคนโบราณล้านนาถือว่าวันเสีย เป็นวันไม่ดี ไม่ควรทำมงคลใด ๆ ในวันเสียเป็นอันขาด ตามตำราที่ ทวี เขื่อนแก้ว ได้รวบรวมไว้เป็นหนังสือมีเนื้อความบอก วันเสีย ในแต่ละเดือน ว่า เกี๋ยง ห้า เก้า ระวิจันทัง เสียอาทิตย์กับจันทร์ ยี่ หก สิบ อังคารัง เสียงอังคาร วันเดียว สี่ แปด สิบสอง สุโขพุธา เสียศุกร์กับพุธ สาม เจ็ด สิบเอ็ด โสรีคุรุ เสียเสาร์กับผัด (ทวี เขื่อนแก้ว, 2552) ชาวบ้านในชุมชนรอบกว๊านพะเยาก็มักจะเชื่อเรื่องฤกษ์ยามวันเสียเหมือนกับคนทั่วไปในล้านนา แต่เมื่อมาตานขันข้าวความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม วันเสียจะถูกมองผ่านมุมมองทางพุทธศาสนา ดังปรากฏในบทปันปอนที่ว่า “เอวังโหนตุ ดีหลี อัชชะในวันนี้ ก็เป็นวันดี ศรีสุภมังคละล้ำเลิศวิเศษยิ่งกว่าวันและยามทั้งหลาย ” ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมาตานขันข้าวที่ตรงกับวันเสียที่ไม่ควรทำการมงคลใด ๆ ก็ตาม แต่พระสงฆ์ก็จะขึ้นต้นด้วยบทปันปอนนี้เสมอ ซึ่งทางศาสนาพุทธมองว่าฤกษ์ที่ดี คือ ฤกษ์ที่พร้อมในการทำบุญและทำความดี ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่ตามข้อความที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายประพฤติชอบในเวลาใด เวลานั้นชื่อว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และบูชาดีในพรหมจารีบุคคลทั้งหลาย กายกรรมเป็นส่วนเบื้องขวา ความปรารถนาของท่านเป็นส่วนเบื้องขวา

สัตว์ทั้งหลายทำกรรมอันเป็นส่วนเบื้องขวาแล้ว ย่อมได้ผลประโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องขวา ท่านเหล่านั้นได้ประโยชน์แล้ว จงได้รับความสุข จงงอกงามในพระพุทธศาสนา จงไม่มีโรคถึงความสุข พร้อมด้วยญาติทั้งมวล ฯ” (องฺ.ติก. 20/156/399-400) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554) การปะทะกันระหว่างความเชื่อทั้งสองความเชื่อนี้ ทำให้เห็นถึงการประนีประนอมในการนับถือพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่ผสมไปด้วยพุทธ พราหมณ์ และผี ต้องพึงพิงซึ่งกันและกัน ดังนั้นพระสงฆ์จึงหนีไม่พ้นเรื่องในการมีส่วนร่วมเพื่อทำให้ชุมชนอยู่กันอย่างผาสุกในฐานะผู้ประกอบพิธีกรรม และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ สร้างขวัญและกำลังใจให้กับชาวบ้าน ตลอดจนเป็นผู้นำความสามัคคีในชุมชน พุทธศาสนาและพิธีกรรมจึงพึงพิงซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระวินัย จนฺทวณฺโณ สุนิมิตร์ และพระศรีวินยาภรณ์ เรื่อง พุทธวิพากษ์พิธีกรรม ที่มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ พระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนาและมีผลต่อวิถีชีวิตในสังคมไทย โดยพุทธพิธีกรรม ผลของพิธีกรรมจะมุ่งเน้นไปเพื่อความพ้นทุกข์และดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และพิธีกรรมนั้นยังมีส่วนช่วยให้พระพุทธศาสนาคงอยู่ ซึ่งพุทธพิธีกรรมนี้จะขาดเสียมิได้ เพราะพิธีกรรมนั้นทำให้เกิดการรวมมวลชนเข้าด้วยกันให้เป็นหน่วยเดียวกันมีความรู้สึกร่วมกันทำให้พระศาสนามั่นคงและอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป (พระวินัย จนฺทวณฺโณ สุนิมิตร์ และพระศรีวินยาภรณ์, 2567)

ประเด็นที่ 3 หน้าที่ของพิธีกรรมตานขันข้าว พบว่ามีหน้าที่สำคัญ คือ การปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีให้กับสมาชิกในครอบครัว เพราะความกตัญญูกตเวทีเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกสังคมล้วนต้องการ โดยเฉพาะคนดีที่มีความกตัญญูกตเวที ดังที่ ขวัญชนก แก้วแสงทอง และสุรยุทธ ทองคำ ได้อธิบายเรื่องความกตัญญูผ่านพุทธสุภาษิตที่ว่า “นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา” ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี ความกตัญญูกตเวทีถือเป็นค่านิยมในสังคมไทยมาอย่างยาวนานที่ได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีการปลูกฝังผ่านครอบครัว สังคมและวัฒนธรรมไทยให้ความสำคัญกับการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบุพการี (ขวัญชนก แก้วแสงทอง และสุรยุทธ ทองคำ, 2568) ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนรอบกว๊านพะเยาจึงพาลูกหลานหรือคนในครอบครัวมาตานขันข้าวให้กับบรรพบุรุษในวันสำคัญต่าง ๆ ของพุทธศาสนา ถือเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับ เมื่อครอบครัวได้ปลูกฝังความดีให้กับสมาชิกในครอบครัว ชุมชน และสังคมก็จะมีคนที่ดี การขัดเกลาคนในสังคมจึงเริ่มต้นที่ครอบครัวเป็นอันดับแรก

ในส่วนของวรรณกรรมบทปันปอนในพิธีที่พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีได้สาธยายนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการเล่าเรื่องราวของพิธีตานขันข้าวที่ประกอบไปด้วยการอรัมภบท การพรรณนาบุญ การอนุโมทนา ซึ่งบทปันปอนตานขันข้าวนอกจากจะเป็นวรรณกรรมทำหน้าที่ดำเนินเรื่องราวของพิธีกรรมแล้ว ยังมีหน้าที่เพิ่มความมั่นใจให้กับผู้เข้าร่วมพิธีว่าการส่งผลบุญนั้นไปถึงผู้ได้รับแน่นอน ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความสบายใจหลังได้ทำพิธีตานขันข้าว บทปันปอนจึงไม่ใช่แค่คำให้พร แต่เป็นเครื่องมือทางวาทกรรมที่เปลี่ยน ความกลัว ความเศร้า ให้กลายเป็น ความมั่นใจและสร้างกำลังใจให้กับชาวบ้านในการดำเนินชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิศรุต จีระสมบูรณ์ยิ่ง ได้ทำวิจัยเรื่อง บทบาทหน้าที่และการปรับตัวของสื่อพิธีกรรมการบูชาดาวนพเคราะห์ พบว่าพิธีกรรมมีหน้าที่ต่อไปนี้ หน้าที่ระดมพลังของชุมชน หน้าที่สืบทอดความเชื่อ หน้าที่สร้างความสามัคคี หน้าที่ธำรงรักษาอัตลักษณ์ หน้าที่สร้างความมั่นคงทางใจ หน้าที่ปลอบขวัญคลายกังวล หน้าที่อบรมบ่มเพาะ หน้าที่สร้างความรู้สำนึกร่วมกัน หน้าที่เป็นคลังเก็บความรู้ของชุมชน (วิศรุต จีระสมบูรณ์ยิ่ง, 2565) ด้วยหน้าที่สำคัญของพิธีกรรมตานขันข้าวที่มีต่อชุมชนรอบกว๊านพะเยาจึงทำให้พิธีกรรมตานขันข้าวยังคงดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ทั้งนี้ผู้วิจัยพบการปรับตัวของพิธีตานขันข้าวให้เข้ากับยุคสมัยซึ่งเป็นผลต่อเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคโควิด - 19 ร่วมกับการพัฒนาของเทคโนโลยี ทำให้เห็นพิธีตานขันข้าวในรูปแบบออนไลน์ ที่เกิดขึ้นเฉพาะชาวบ้านที่ไปทำงานต่างพื้นที่ หรือย้ายถิ่นฐานไปอยู่ต่างถิ่นต่างวัฒนธรรมและอยากเข้าร่วมพิธีตานขันข้าวในวันสำคัญทางพระพุทศาสนา หรืออยากตานขันข้าวในวันเกิดของตนเองแต่ไม่สามารถเดินทางกลับบ้านเข้าร่วมพิธีได้ จึงได้สั่งอาหารเป็นสำรับผ่านทางช่องทางการบริการสั่งอาหารออนไลน์ ให้นำอาหารมาส่งแด่พระสงฆ์ที่วัด แล้วเขียนข้อความเจตจำนงในการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลในช่องทางสื่อสารออนไลน์ระหว่างตนเองกับพระสงฆ์ นัดหมายวันเวลาแล้วเมื่อพระสงฆ์ได้รับอาหารที่ตนได้สั่งให้แล้ว พระสงฆ์จะปันปอนโดยการบันทึกคลิปเสียงบทปันปอนส่งไปให้ผ่านช่องทางสื่อสารออนไลน์ ถือว่าเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ตอบโจทย์วิถีชีวิตของคนไกลบ้านห่างชุมชน และยังสะท้อนให้เห็นถึงผลสัมฤทธิ์ของพิธีกรรมที่มีหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวที ซึ่งปรากฏการณ์นี้สอดคล้องงานวิจัยของ คงอมร เหมรัตน์รักษ์ และคณะ เรื่อง สภาพและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมในชุมชนเขตพื้นที่เมืองเก่า อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ที่พบการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมอย่างเป็น พลวัติด้วยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงที่มาจากนโยบายจากภาครัฐ หรือนโยบายของผู้จัด ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 (คงอมร เหมรัตน์รักษ์ และคณะ, 2565) การยอมรับการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบพิธีกรรมที่ยกมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงชาวบ้านมีการปรับตัวให้เป็นไปตามโลกที่เปลี่ยนในยุคโลกาภิวัตน์ แต่ยังคงแก่นของพิธีกรรม คือ เจตนาในความเชื่ออย่างมั่นคงที่ชาวบ้านมีต่อพิธีกรรม เพียงปรับเปลี่ยนแค่รูปแบบแต่เจตนายังคงเดิม การปรับตัวของพิธีกรรมนี้จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พิธีกรรมนี้ยังดำรงอยู่คู่ชุมชนรอบกว๊านพะเยาสืบไป

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยพบองค์ความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์โครงสร้างบทปันปอนพิธีตานขันข้าว สามารถแบ่งองค์ประกอบได้ 3 ส่วน คือ ส่วนการอารัมภบท ส่วนการพรรณนาบุญ และส่วนการอนุโมทนา แต่ละส่วนมีความสัมพันธ์ระหว่างภาษา หน้าที่ และเป้าหมายเชิงจิตวิทยาและสังคม เริ่มต้นจากส่วนอารัมภบท พระสงฆ์จะอ้างอิงเอาวันดีในการทำมงคลด้วยถ้อยคำว่า “เอวังโหนตุ ดีหลี อัชชะในวันนี้ ก่อเป็นวันดี” และระบุชื่อผู้ตายจากเส้นหมายตาน ซึ่งส่วนนี้ทำหน้าที่เสมือนการเชื่อมต่อระหว่างช่วงเวลาปัจจุบันกับภพภูมิของผู้ตาย ส่งผลทำให้ชาวบ้านรับรู้ว่าผู้ตายยังมีตัวตนในความทรงจำและชื่อของผู้ตายถูกเรียกขานต่อหน้าพระสงฆ์ซึ่งเป็นเนื้อนาบุญตัวแทนของพุทธศาสนา ต่อด้วยส่วนพรรณนาบุญ ด้วยการสร้างความมั่นใจผ่านการใช้คำว่า “ผลบุญจงไปจด จงไปจอด จงไปรอด จงไปถึง” การบรรยายถึงผลบุญที่เป็นทิพย์สมบัติสามารถเปลี่ยนสถานะได้ และการทำหน้าที่ในการขนส่งบุญผ่านตัวกลาง คือ เทพ เทวดา ที่จะนำพาผลบุญไปให้ผู้ตาย ส่งผลให้ลดความกังวลของชาวบ้านเปลี่ยนความรู้สึก “ห่วง” ที่กลัวผู้ตายจะอดอยากเป็นความรู้สึก “วางใจ” ที่ผู้ตายได้รับสิ่งของที่ส่งไปให้แล้ว และส่วนสุดท้าย คือ ส่วนอนุโมทนา พระสงฆ์ใช้บทยถา - สัพพี และคำอวยพรให้ชาวบ้านพ้นจากเคราะห์และภัย ซึ่งส่วนนี้มีหน้าที่สร้างสมดุลระหว่างการให้และการรับ เมื่อมีการให้แล้วต้องได้รับกลับนำมาสู่การให้ครั้งต่อไปทำให้การบุญครบวงจร ส่งผลให้เกิดการสร้างพลังใจให้แก่ชาวบ้านเปลี่ยนบรรยากาศจากความคิดถึงผู้ตาย ความโศกเศร้า มาเป็นการเสริมมงคลชีวิตแก่ผู้ที่ยังอยู่

โครงสร้างบทปันปอนพิธีตานขันข้าว

องค์ประกอบ	หน้าที่	เป้าหมายเชิงจิตวิทยาและสังคม
1.ส่วนอารัมภบท	= การเชื่อมต่อ =	การยืนยันตัวตน

⇩

องค์ประกอบ	หน้าที่	เป้าหมายเชิงจิตวิทยาและสังคม
2.ส่วนพรรณนาบุญ	= การขนส่ง =	การลดความกังวล

⇩

องค์ประกอบ	หน้าที่	เป้าหมายเชิงจิตวิทยาและสังคม
3.ส่วนอนุโมทนา	= การสร้างสมดุล =	การสร้างพลังใจ

ภาพที่ 4 โครงสร้างบทปันปอนพิธีตานขันข้าว

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า บทปันปอน ไม่ได้จบลงแค่ส่งผลบุญให้ผู้ตาย แต่เป็นการดึงเอาคุณค่าจากอดีต คือ ความรัก ความคิดถึงผู้ตาย มาสร้างพลังงานบวกให้กับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ บทปันปอนจึงเปรียบเสมือน เทคโนโลยีทางจิตสังคม (Socio-Psychological Technology) ที่ใช้ภาษาเป็นวาทกรรมที่ส่งผลทางจิตวิทยาในการจัดการอารมณ์ความรู้สึกของชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีกรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

พิธีตานขันข้าวในชุมชนรอบกว๊านพะเยามีความเหมือนกันกับพิธีตานขันข้าวในเขตวัฒนธรรมภาคเหนือ การตานขันข้าวทำตามความเชื่อและเจตนาของชาวบ้านและจะสำเร็จไปด้วยดีต้องมีองค์ประกอบพิธีกรรมที่ครบถ้วน ผลของพิธีทำให้ชาวบ้านเกิดความสบายใจและเกิดความมั่นใจในการดำเนินชีวิต การตานขันข้าวยังมีหน้าที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ ปลูกฝังการสร้างความกตัญญูให้กับคนครอบครัว งานวิจัยเรื่องนี้นอกจากเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไม่ให้สูญหายแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าสามารถนำเอาข้อมูลที่ได้จากการวิจัยนำมาใช้มาสร้างสรรค์ได้ 3 ด้าน คือ ด้านที่ 1 ด้านการจัดการพิธีกรรมของวัด ด้วยการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมตานขันข้าวในวัดที่มีความสนใจในการบริหารจัดการพิธีตานขันข้าว โดยเฉพาะวัดที่มีศรัทธาเยอะแต่มีพระภิกษุสงฆ์ไม่เพียงพอต่อการประกอบพิธีให้แล้วเสร็จตามเวลาที่กำหนด สามารถปรับเปลี่ยนลำดับขั้นตอน หรือจัดระเบียบการให้พรแบบกลุ่ม หรือใช้เทคโนโลยีในการจัดการพิธีกรรม แต่ยังคงไว้ซึ่งเจตนาของศรัทธาที่มาตานขันข้าว ด้านที่ 2 ด้านการศึกษาด้วยการใช้เป็นแบบเรียนในรายวิชาภาษาไทยหรือสังคมศึกษาในรูปแบบบทเรียน บทอ่าน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ข้อมูลวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ด้านที่ 3 ด้านการสร้างสรรค์อุตสาหกรรมภาพยนตร์ ด้วยการนำข้อมูลคติชนเรื่องพิธีกรรมตานขันข้าว เช่น ความเชื่อโลกหลังความตาย ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ การทำบุญไปให้ผู้ตาย โดยนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์บทภาพยนตร์ ซึ่งในปัจจุบันมีการสร้างภาพยนตร์ที่นำเอาความเชื่อของท้องถิ่นมาช่วยดึงดูดความสนใจ ถึงแม้ว่าผลวิจัยนี้เป็นข้อมูลในชุมชนรอบกว๊านพะเยา แต่พิธีตานขันข้าวยังมีอยู่ในทุกชุมชนของภาคเหนือ ดังนั้นข้อมูลคติชนในงานนี้ จึงเหมาะสำหรับพระภิกษุสงฆ์ที่บวชใหม่ที่จะต้องประกอบพิธีตานขันข้าวให้กับชาวบ้าน

ควรศึกษาลำดับขั้นตอนและข้อปฏิบัติให้ถูกต้องตามจารีตประเพณี ทั้งนี้ต้องศึกษาจารีตในของท้องถิ่นตนประกอบด้วย ส่วนสำนวนคำปันปอนในงานวิจัยนี้พระสงฆ์ผู้สนใจสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสม นอกจากนี้หน่วยงานทางราชการในจังหวัดพะเยา เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ททท.จังหวัดพะเยา สามารถนำข้อมูลงานวิจัยไปส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือนำมาออกแบบเป็นกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน สำหรับผู้ที่สนใจจะทำวิจัยเกี่ยวกับพิธีตานขันข้าวต่อ ควรมีการเก็บรวบรวมสำนวนคำปันปอนในพิธีตานขันข้าวในท้องถิ่นต่าง ๆ ในรูปแบบคลังดิจิทัลและวิเคราะห์ให้เห็นถึงความงามของภาษาอันเป็นอัตลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ การรับรู้ของเยาวชนรุ่นใหม่ต่อพิธีกรรมตานขันข้าวการคงอยู่และการปรับตัวของพิธีตานขันข้าวเชิงสร้างสรรค์ในยุคเทคโนโลยีดิจิทัลปัญญาประดิษฐ์ AI ซึ่งจะเป็นโจทย์ที่สำคัญและท้าทายในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ขวัญชนก แก้วแสงทอง และสุรยุทธ ทองคำ. (2568). การสร้างความหมายใหม่ของความกตัญญูกตเวทีในมุมมองของคนวัยเริ่มทำงาน. มังรายสาร วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 13(1), 54-67.

คงอมร เหมรัตน์รักษ์ และคณะ. (2565). สภาพและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมในชุมชนเขตพื้นที่ เมืองเก่าอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่. วารสารสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, 12(1), 1-17.

ถาวร เสาร์ศรีจันทร์. (2556). มรดกทางวัฒนธรรมของคนล้านนา. เชียงใหม่: แม็กซ์พริ้นติ้ง.

ทวี เขื่อนแก้ว. (2552). ประเพณีเดิม. กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเซียง.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 1. (7 ก.พ. 2569). พิธีตานขันข้าว. (คงอมร เหมรัตน์รักษ์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 2. (9 ก.พ. 2569). พิธีตานขันข้าว. (คงอมร เหมรัตน์รักษ์, ผู้สัมภาษณ์)

พระครูวรวรรณวิฑูรย์ และคณะ. (2566). อัตลักษณ์ด้านประเพณีที่สำคัญของจังหวัดพะเยา. วารสารวิทยาลังสงฆ์นครลำปาง, 12(2), 235-249.

พระวินัย จนฺทวณฺโณ สุนิมิตร์ และพระศรีวินยาภรณ์. (2567). พุทธวิพากษ์พิธีกรรม. วารสารธรรมเพื่อชีวิต, 30(3), 352-366.

พระสมพงษ์ อธิจิตฺโต และพระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม. (2566). ศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเพณีการทานขันข้าวของประชาชนล้านนาไทย ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารปัญญา, 28(3), 68-83.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2554). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิศรุต จีระสมบูรณ์ยิ่ง. (2565). บทบาทหน้าที่และการปรับตัวของสื่อพิธีกรรมการบูชาดาวนพเคราะห์ วัดเขตร์นาบุญญาราม อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี. ใน วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรีเลา เกษพรหม. (2551). วิถีชีวิตคนเมือง. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุวิภา จำปาวัลย์. (2567). พิธีกรรมฟื้นฟูสุขภาพจิตในล้านนา. วารสารไทยคดีศึกษา, 20(2), 1-37.

บทความวิจัย

การใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน: กรณีศึกษา Veggie Table Tech กลุ่มแปลงใหญ่พืชผักตำบลบางเขา อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี*

APPROPRIATE AGRICULTURAL TECHNOLOGY FOR ENHANCING COMMUNITY WELL-BEING AND QUALITY OF LIFE: A CASE STUDY OF VEGGIE TABLE TECH IN BANG KHAO SUBDISTRICT, NONG CHIK DISTRICT, PATTANI PROVINCE

อารีย์ ธรรมโคร่ง[1*], พุมรี อรรถรัฐเสถียร[1], วาสนา คงขันธ์[1], ดีน หะยีมะแซ[2]

Aree Tamkrong[1*], Pummaree Attharatthasathearn[1], Wasana Kongkhant[1], Dean Hayeemasae[2]

[1]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัตตานี ประเทศไทย

[1]Faculty of Humanities and Social Science, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Pattani, Thailand

[2]วิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่พืชผักตำบลบางเขา ปัตตานี ประเทศไทย

[2]Bang Khao Large-Scale Vegetable Community Enterprise, Pattani, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: aree.ta@psu.ac.th

[*]Tel: 082-191-0102

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลกระทบของนวัตกรรม “Veggie Table Tech” ต่อสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของเกษตรกร 2) วิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จของโครงการภายใต้กรอบแนวคิดเทคโนโลยีที่เหมาะสมและนวัตกรรมเพื่อสังคม และ 3) สังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อพัฒนาเป็นโมเดลการขับเคลื่อนชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่เปราะบาง โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพกรณีศึกษากลุ่มแปลงใหญ่พืชผักตำบลบางเขา อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี วิเคราะห์เอกสารรายงานผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาเทคโนโลยี Veggie Table Tech ประจำปี พ.ศ. 2568 รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจผลลัพธ์เชิงสุขภาวะ เศรษฐกิจ และสังคม ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรม Veggie Table Tech ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนใน 3 มิติ คือ มิติสุขภาวะ มิติเศรษฐกิจ และมิติสังคม มิติสุขภาวะ พบว่า สามารถลดความเสี่ยงด้านการยศาสตร์จากทำการเกษตร และช่วยลดการสัมผัสสารเคมีในการผลิตพืชผักได้อย่างมีนัยสำคัญ มิติเศรษฐกิจ เทคโนโลยีดังกล่าวสามารถลดภาระงานของเกษตรกรได้มากกว่าร้อยละ 50 เพิ่มผลิตภาพทางการเกษตรประมาณร้อยละ 20 - 30 และสร้างรายได้เสริมเฉลี่ยประมาณเดือนละ 3,000 บาทต่อครัวเรือน และมิติสังคม พบว่า การลดภาระแรงงานช่วยเพิ่มเวลาสำหรับครอบครัวและกิจกรรมทางสังคมของสมาชิก ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ทางสังคม ความสำเร็จของโครงการชี้ให้เห็นว่าเกิดจากการผสานกันระหว่าง “เทคโนโลยีที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง” ออกแบบให้สอดคล้องกับบริบท

[*] Received 15 March 2026; Revised 17 April 2026; Accepted 27 April 2026

ทางสังคมและข้อจำกัดของผู้ใช้ และ “กระบวนการสร้างทุนทางสังคม” ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วมกัน และความเป็นเจ้าของ นำไปสู่การเป็น “โมเดลการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนด้วยนวัตกรรมที่เหมาะสม (AICW Model)” ซึ่งอธิบายกลไกการเปลี่ยนผ่านจากบริบทปัญหาไปสู่ผลลัพธ์ด้านสุขภาวะ คุณภาพชีวิต และความมั่นคงของชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: นวัตกรรมผักยกแคร่, เทคโนโลยีทางการเกษตร, เทคโนโลยีที่เหมาะสม, สุขภาวะชุมชน, นวัตกรรมเพื่อสังคม

Abstract

This research aimed to 1) Study the effects of the use of Veggie Table Tech innovation on the well-being and quality of life of farmers, 2) Analyze the factors that affect the outcomes of the use of such innovation, and 3) Synthesize knowledge from the research to develop a model for driving community well-being through appropriate innovation. This research used a qualitative research methodology (Qualitative Research) by designing it as a case study (Case Study) and using documentary analysis (Documentary Analysis) together with empirical data from farmers participating in the Veggie Table Tech project in Bang Khao Subdistrict, Nong Chik District, Pattani Province. The research results found that the use of such innovation had positive effects on farmers in three dimensions, namely well-being, economic, and social dimensions. It was found that it could reduce workload, increase productivity, and enhance income stability. At the same time, important factors affecting the outcomes of the use of the innovation included the design of technology that is consistent with the context of users and participatory processes that lead to collective learning in the community. In addition, the synthesis of the data led to the development of the “Appropriate Innovation for Community Well-being Model (AICW Model),” which explains the mechanism linking technology, social capital, and quality of life outcomes in a systematic way.

Keywords: Veggie Table Tech, Agricultural Technology, Appropriate Technology, Community Well-Being, Social Innovation

บทนำ

ภาคเกษตรกรรมในปัจจุบันเผชิญกับความท้าทายเชิงโครงสร้างจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยข้อมูลจาก สำนักงานสถิติแห่งชาติ สะท้อนให้เห็นว่า ครัวเรือนยังคงมีภาระค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีพในระดับสูง และมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำนวนมาก (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568) ขณะที่รายได้จากภาคการเกษตรยังอยู่ในระดับจำกัด ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดในการดำรงชีวิตและการพึ่งพาแรงงานอย่างต่อเนื่องของครัวเรือนเกษตรกรรม สถานการณ์ดังกล่าวจึงมีความเชื่อมโยงกับแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของแรงงานสูงวัยในภาคเกษตร และข้อจำกัดทางกายภาพที่ตามมา โดยรายงานขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติระบุว่าประชากรแรงงานภาคเกษตรในหลายประเทศมีแนวโน้มเข้าสู่กลุ่มผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น และแรงงานวัยหนุ่มสาวลดลง

อย่างมีนัยสำคัญ (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2021) สำหรับประเทศไทย สถานการณ์ดังกล่าวมีความเด่นชัดอย่างยิ่ง แรงงานในภาคเกษตรมีแนวโน้มอายุสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นำมาซึ่งความท้าทายด้านสุขภาวะ โดยเฉพาะโรคระบบกระดูกและกล้ามเนื้ออันเนื่องมาจากการทำงาน (Work-related Musculoskeletal Disorders) ซึ่งกลายเป็นปัญหาเรื้อรังที่บั่นทอนคุณภาพชีวิตและศักยภาพในการผลิต (โกศล สุขเกษม และคณะ, 2568) ความท้าทายเหล่านี้ยิ่งทวีความซับซ้อนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเปราะบางเชิงซ้อนทั้งในมิติความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม ครัวเรือนเกษตรกรจำนวนมากยังคงติดอยู่ในกับดักความยากจน ซึ่งเป็นผลมาจากวิถีการผลิตแบบดั้งเดิมที่พึ่งพิงธรรมชาติสูง มีผลิตภาพต่ำ และขาดความสามารถในการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลง (ยุทธนา กาเต็ม และคณะ, 2568)

ชุมชนเกษตรกรกลุ่มแปลงใหญ่พืชผักในตำบลบางเขา อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี คือ ภาพแทนของชุมชนที่กำลังเผชิญกับความท้าทายดังกล่าวอย่างเข้มข้น ปัญหาที่สั่งสมมานานได้กัดกร่อนศักยภาพในการประกอบอาชีพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยสามารถระบุปัญหาหลักได้ 3 ประการ คือ 1) วิกฤตการณ์ทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินปนทรายที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังได้รับผลกระทบจากน้ำทะเลหนุน ทำให้ดินมีความเค็มสูง ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชหลายชนิด 2) ขีดจำกัดทางสรีรศาสตร์และสุขภาวะ แรงงานหลักในภาคเกษตรของชุมชน คือ กลุ่มสตรีและผู้สูงอายุ ซึ่งการทำงานเกษตรแบบดั้งเดิมที่ต้องก้มเงยหรือนั่งยองเป็นเวลานาน ก่อให้เกิดภาระต่อร่างกายและนำไปสู่โรคระบบกระดูกและกล้ามเนื้อเรื้อรัง (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2567) และ 3) ประสิทธิภาพการผลิตต่ำและรายได้ที่ไม่แน่นอน การเกษตรแบบเดิมต้องพึ่งพาดินฟ้าอากาศและใช้แรงงานคนเป็นหลัก ทำให้ผลผลิตมีความผันผวนสูงและไม่สามารถวางแผนการผลิตเพื่อสร้างรายได้ที่มั่นคงได้ ปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงช่องว่างของการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรที่ยังไม่สามารถตอบสนองต่อข้อจำกัดเชิงสรีรศาสตร์และบริบทของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่เปราะบางได้อย่างแท้จริง

เพื่อตอบสนองต่อปัญหาเชิงโครงสร้างเหล่านี้ โครงการ “Veggie Table Tech” หรือการปลูกผักยกแคร่พร้อมระบบให้น้ำอัตโนมัติ จึงถูกริเริ่มขึ้นในฐานะนวัตกรรมเพื่อสังคมที่มุ่งแก้ไขปัญหาอย่างบูรณาการ โดยมิได้มุ่งเน้นเพียงการเพิ่มผลผลิต แต่ให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของเกษตรกรเป็นเป้าหมายหลัก แนวคิดการพัฒนาเกษตรกรรมที่ยั่งยืนชี้ให้เห็นว่าการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมมาปรับใช้ในภาคการเกษตรสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเกษตรกรได้ ทั้งในมิติรายได้ สุขภาวะ และความมั่นคงของชุมชน (วณิฎา ศิริวรสกุล และคณะ, 2564) การวิจัยนี้จึงตั้งอยู่บนการสังเคราะห์กรอบแนวคิดที่สำคัญสองประการ คือ เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) และ นวัตกรรมเพื่อสังคม (Social Innovation) แนวคิดเทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งมีรากฐานจากแนวคิดของ ในหนังสือ “Small Is Beautiful” มองว่าคุณค่าของเทคโนโลยีไม่ได้อยู่ที่ความซับซ้อนล้ำสมัย หากแต่อยู่ที่ความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการและสอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และศักยภาพของชุมชน เทคโนโลยีที่เหมาะสมจึงต้องมีลักษณะที่เรียบง่าย ต้นทุนต่ำ บำรุงรักษาง่าย และยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ผสานกับแนวคิดนวัตกรรมเพื่อสังคม นวัตกรรมเพื่อสังคมจึงมิได้หมายถึงเพียงการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่เท่านั้น แต่ยังรวมถึงกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบใหม่ที่ช่วยตอบสนองความต้องการของสังคม พร้อมทั้งเสริมสร้างพลังอำนาจและศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของชุมชน

กล่าวคือ นวัตกรรมที่ยั่งยืน คือ การสร้าง “ความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบใหม่” ที่นำไปสู่การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) และความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน ซึ่งหมายความว่ากระบวนการนำเทคโนโลยีไปใช้มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าตัวเทคโนโลยีเอง

แม้ว่าจะมีงานวิจัยจำนวนมากที่มุ่งศึกษาการพัฒนาเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming) โดยใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเป็นหลัก แต่การทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของเทคโนโลยีที่เหมาะสมในระดับต้นทุนต่ำ โดยเฉพาะในมิติของสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่เปราะบาง ยังมีข้อจำกัดอยู่ การศึกษานี้จึงมุ่งสร้างองค์ความรู้เชิงวิเคราะห์ที่อธิบายกลไกการทำงานของเทคโนโลยีดังกล่าวร่วมกับบริบททางสังคมและทุนทางสังคมของชุมชน ตลอดจนพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงแบบจำลองที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยี กระบวนการมีส่วนร่วม และผลลัพธ์ด้านคุณภาพชีวิตในบริบทพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (วีรศักดิ์ ปุกคำ และเอนก ใยอินทร์, 2564) การศึกษานี้จึงมุ่งวิเคราะห์และอธิบายกลไกความสำเร็จของโครงการ Veggie Table Tech อย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงมิติของเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมของชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้เชิงแบบจำลองที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยี กระบวนการมีส่วนร่วม และผลลัพธ์ด้านสุขภาวะและคุณภาพชีวิตได้อย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างสุขาวะและยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน และปัจจัยเชิงกระบวนการใดที่ส่งเสริมให้เกิดการยอมรับและนำนวัตกรรมไปใช้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลกระทบของนวัตกรรม Veggie Table Tech ที่มีต่อการเสริมสร้างสุขาวะและยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในตำบลบางเขา อำเอหนองจิก จังหวัดปัตตานี
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จของนวัตกรรม Veggie Table Tech
3. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยสู่การสร้างโมเดลการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนด้วยนวัตกรรมที่เหมาะสม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยออกแบบการวิจัยแบบกรณีศึกษาเชิงลึก (In-depth Case Study Design) และใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมุ่งวิเคราะห์เอกสารรายงานผลการดำเนินงานนวัตกรรม Veggie Table Tech และเอกสารที่เกี่ยวข้องผ่านการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจริงที่สามารถวิเคราะห์ได้อย่างรอบด้านและลึกซึ้ง (Yin, R. K., 2018) การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยออกแบบการวิจัยแบบกรณีศึกษาเชิงลึก (In-depth Case Study Design) และใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมุ่งวิเคราะห์เอกสารรายงานผลการดำเนินงานนวัตกรรม Veggie Table Tech และเอกสารที่เกี่ยวข้องผ่านการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับโครงการโดยตรง การเลือกใช้แบบแผนนี้มีความเหมาะสม

เนื่องจากมีเอกสารรายงานผลการดำเนินงานที่บันทึกข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามมาอย่างเป็นระบบ ทำให้สามารถสกัดและตีความข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างน่าเชื่อถือและมีประสิทธิภาพ

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เกษตรกรที่เป็นสมาชิกของกลุ่มแปลงใหญ่พืชผักตำบลบางเขา อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ซึ่งเข้าร่วมโครงการนวัตกรรม Veggie Table Tech ในปี พ.ศ. 2568 จำนวน 35 ครัวเรือน โดยผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวมีคุณสมบัติเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในการใช้นวัตกรรม Veggie Table Tech และสามารถสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาวะ เศรษฐกิจ และสังคมได้อย่างชัดเจน การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สำหรับเอกสารที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย เอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ โดยเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ รายงานผลการดำเนินงานโครงการ “การเพิ่มคุณภาพผักยกแคร่ด้วยนวัตกรรมการให้น้ำแบบอัตโนมัติ (Veggie Table Tech)” ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อสรุปผลการดำเนินงานโครงการ โดยมีข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เช่น ข้อมูลประชากรศาสตร์ของเกษตรกร ข้อมูลเปรียบเทียบก่อนและหลังการใช้นวัตกรรม และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ นอกจากนี้ ยังใช้เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ งานวิจัย บทความวิชาการ และเอกสารเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่เหมาะสม นวัตกรรมเพื่อสังคม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และตีความข้อมูล

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ การวิเคราะห์เอกสาร โดยมีเอกสารปฐมภูมิ (Primary Document) ที่วิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากรายงานผลการดำเนินงานโครงการและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอยู่ในลักษณะข้อมูลที่ไม่สามารถระบุตัวบุคคลได้ (Non-identifiable Data) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัย โดยคำนึงถึงความถูกต้องของข้อมูล การอ้างอิงแหล่งที่มาอย่างเหมาะสม และการเคารพความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเข้าถึงและสังเคราะห์เนื้อหาทั้งหมด โดยใช้เครื่องมือหลักที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ การวิเคราะห์เอกสาร โดยมุ่งตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ข้อ กล่าวคือ 1) ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากรายงานเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาวะ เศรษฐกิจ และสังคม 2) ใช้ข้อมูลเชิงเนื้อหาเพื่อสังเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ของการใช้นวัตกรรม และ 3) ใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์เชิงธีมเพื่อพัฒนาเป็นโมเดลการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนด้วยนวัตกรรมที่เหมาะสม (AICW Model) จากรายงานผลการดำเนินงานโครงการฯ ฉบับสมบูรณ์ โดยได้ทำการจำแนกและจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัยออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ 1) บริบทและสภาพปัญหาก่อนเริ่มโครงการ 2) รายละเอียดของนวัตกรรมและกระบวนการนำไปใช้ 3) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในมิติสุขภาวะ (กายและใจ) 4) ผลลัพธ์ในมิติเศรษฐกิจ (ภาระงาน ผลิตภาพ รายได้) 5) ผลลัพธ์ในมิติสังคม (การใช้เวลา ความสัมพันธ์ในชุมชน) และ 6) ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการยอมรับและปรับใช้เทคโนโลยีของเกษตรกร

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เป็นระบบในการระบุ วิเคราะห์ และรายงานรูปแบบ (แก่นสาระ) ภายในข้อมูล โดยมีขั้นตอน ดังนี้ 1) ผู้วิจัยทำการอ่านข้อมูลทั้งหมดซ้ำหลายครั้งเพื่อทำความคุ้นเคยและเข้าใจภาพรวม 2) ดำเนินการเปิดรหัส (Open Coding) โดยการสกัดข้อความหรือประเด็นที่น่าสนใจออกจากข้อมูลดิบ 3) ทำการจัดกลุ่มรหัส (Axial Coding) เพื่อเชื่อมโยงรหัสที่มีความสัมพันธ์กันเข้าเป็นหมวดหมู่เชิงแนวคิด (Conceptual Categories) เช่น การบรรเทาความเจ็บปวดทางกาย การได้เวลาคืน ความภาคภูมิใจในอาชีพ และ 4) ทำการเข้ารหัสเชิงเลือกสรร (Selective Coding) โดยการบูรณาการหมวดหมู่ต่าง ๆ เพื่อสร้างเป็นแก่นสาระหลัก (Main Themes) ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทั้งหมดและนำไปสู่การสร้างแบบจำลองเชิงทฤษฎีในท้ายที่สุด

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลรายงานผลการดำเนินงานนวัตกรรม Veggie Table Tech อย่างละเอียด พบว่าการนำนวัตกรรมดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกต่อเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการอย่างเป็นรูปธรรมและครอบคลุมในหลายมิติ ทั้งนี้ ในการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยได้คัดเลือกและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงข้อความ (Textual Data) จากรายงานดังกล่าวมาใช้เป็นหลักฐานสนับสนุนข้อค้นพบ โดยมิได้เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยตรงของผู้วิจัย แต่เป็นการนำข้อมูลเชิงประจักษ์ที่มีอยู่เดิมมาวิเคราะห์และตีความใหม่ภายใต้กรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับผลของการใช้นวัตกรรมและกลไกที่เกี่ยวข้องโดยสามารถนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

1. ผลกระทบของนวัตกรรม Veggie Table Tech ต่อสุขภาวะและคุณภาพชีวิต ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่านวัตกรรม Veggie Table Tech โดยก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญใน 3 มิติหลักที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่

1.1 มิติสุขภาวะ การปฏิรูปการทำงานสู่การยศาสตร์และความปลอดภัย ผลกระทบที่เด่นชัดที่สุด คือ การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาวะทางกายของเกษตรกร การออกแบบแคร่ปลูกผักให้มีความสูง 0.8 เมตร ซึ่งอยู่ในระดับเอวของผู้ใช้งาน ได้เปลี่ยนท่าทางการทำงานจากการก้มโค้งหรือนั่งยองเป็นเวลานาน มาเป็นการยืนทำงานในท่าที่เป็นธรรมชาติ ข้อมูลจากรายงานระบุว่าเกษตรกร โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและสตรีมากกว่า 50% รายงานว่าอาการปวดหลัง ปวดเอว และปวดเข่าลดลงอย่างเห็นได้ชัด การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนผ่านคำพูดของเกษตรกรหญิงสูงวัยรายหนึ่ง ที่กล่าวว่า

“เมื่อก่อนปลูกผักกับดิน ทำงานวันเดียวต้องนอนซมไปสองวันเพราะปวดหลัง ปวดเอวไปหมด เดี๋ยวนี้ยืนทำสบาย ๆ เหมือนยืนทำกับข้าวในครัว ทำได้ทุกวัน ไม่เจ็บไม่ปวด มีแรงไปละหมาดที่มัสยิดตอนเย็นได้ทุกวัน สบายใจขึ้นเยอะ”

นอกจากนี้ การปลูกผักในระบบปิดบนแคร่ยังช่วยลดการสัมผัสดินที่อาจปนเปื้อนเชื้อโรคและสารเคมีโดยตรง ทำให้เกษตรกรมีความปลอดภัยในการทำงานมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อสุขภาวะทางจิตใจ ทำให้รู้สึกมีความสุขและกังวลน้อยลงในการประกอบอาชีพ

1.2 มิติเศรษฐกิจ การลดภาระงาน เพิ่มผลิตภาพ และสร้างเสถียรภาพทางรายได้ระบบให้น้ำอัตโนมัติที่ติดตั้งมาพร้อมกับแคร่ปลูกผักได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการเวลาและแรงงานอย่างสิ้นเชิง จากเดิมที่เกษตรกรต้องใช้เวลา 2 - 3 ชั่วโมงต่อวันในการรดน้ำดูแลแปลงผัก ลดลงเหลือเพียงการตรวจสอบระบบเป็นครั้งคราว ซึ่งข้อมูลระบุว่าสามารถลดภาระงานในส่วนนี้ได้มากกว่าร้อยละ 50 การควบคุมปัจจัยการผลิต เช่น น้ำและธาตุอาหารได้ดีขึ้น ทำให้ผลผลิตมีปริมาณเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 20 - 30 และมีคุณภาพที่สม่ำเสมอ สามารถเก็บเกี่ยวได้ตามแผนที่วางไว้ ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้เสริมที่มั่นคงและคาดการณ์ได้ โดยเฉลี่ยประมาณ 3,000 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน ซึ่งกลายเป็นเบาะรองรับทางการเงิน (Financial Cushion) ที่สำคัญของครอบครัว ดังที่เกษตรกรชายรายหนึ่ง สะท้อนว่า

“เงินสามพันที่ได้เพิ่มมา มันไม่ใช่แค่เงิน แต่มัน คือ ค่าเทอมลูก คือ ค่ายาของคนแก่ในบ้าน มันทำให้เราหายใจคล่องขึ้นเยอะ จากที่เคยเดือนชนเดือน ตอนนี้เราพอมีเงินเก็บเล็ก ๆ น้อย ๆ รู้สึกมั่นคงขึ้น”

1.3 มิติสังคม การฟื้นคืน “อธิปไตยทางเวลา” (Time Sovereignty) ซึ่งในบริบทนี้ หมายถึงความสามารถของเกษตรกรในการบริหารจัดการเวลาในการทำงานและการใช้ชีวิตได้อย่างยืดหยุ่นมากขึ้น ภายหลังการใช้นวัตกรรม Veggie Table Tech ซึ่งช่วยลดภาระงานที่ใช้แรงกายและลดระยะเวลาในการทำงาน เช่น การลดเวลารดน้ำและการลดความจำเป็นในการก้มทำงานเป็นเวลานาน ส่งผลให้เกษตรกรมีเวลาเหลือสำหรับกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การพักผ่อน การดูแลบุตรหลานและผู้สูงอายุในครอบครัว การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิตในชุมชนมุสลิม และการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านมากขึ้น เวลานี้ถูกนำไปใช้ในกิจกรรมที่มีคุณค่าต่อชีวิต ช่วยฟื้นฟูและเสริมสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) ให้เข้มแข็งขึ้นอย่างชัดเจน ในตารางที่ 1 จากข้อมูลรายงานผลการใช้นวัตกรรม Veggie Table Tech ได้สรุปการเปลี่ยนแปลงเชิงเปรียบเทียบที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เห็นภาพผลกระทบของนวัตกรรมได้อย่างชัดเจน

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบผลกระทบของนวัตกรรม Veggie Table Tech ต่อเกษตรกร

มิติการประเมิน	สภาพก่อนการใช้นวัตกรรม (Baseline)	สภาพหลังการใช้นวัตกรรม (Post-Intervention)
1. มิติสุขภาวะ		
ด้านการยศาสตร์ ด้านสุขอนามัย	ทำงานในท่าก้ม/นั่งยอง มีความเสี่ยงสูงต่อโรคระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ สัมผัสดินและสารเคมีโดยตรง มีความเสี่ยงต่อสุขภาพ	ทำงานในท่ายืนตรงตามหลักการยศาสตร์ ลดความเสี่ยงการบาดเจ็บเรื้อรัง ลดการสัมผัสดินและสารเคมีโดยตรง เพิ่มความปลอดภัยในการทำงาน
2. มิติเศรษฐกิจ		
ภาระด้านแรงงาน	ใช้เวลาในการรดน้ำและดูแลรักษาแปลง 2 - 3 ชั่วโมงต่อวัน	ใช้ระบบให้น้ำอัตโนมัติ ลดภาระงานด้านการจัดการน้ำได้มากกว่า 50% จากข้อมูลรายงานผลการใช้นวัตกรรม Veggie Table Tech

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบผลกระทบของนวัตกรรม Veggie Table Tech ต่อเกษตรกร (ต่อ)

มิติการประเมิน	สภาพก่อนการใช้นวัตกรรม (Baseline)	สภาพหลังการใช้นวัตกรรม (Post-Intervention)
ผลิตภาพ	ผลผลิตไม่แน่นอน ขึ้นกับสภาพอากาศ ศัตรูพืช และความสมบูรณ์ของดิน	ผลผลิตเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 20 - 30% และมีคุณภาพสม่ำเสมอ ควบคุมได้ จากข้อมูลรายงานผลการใช้นวัตกรรม Veggie Table Tech
รายได้ครัวเรือน	รายได้ไม่แน่นอนและมีความเสี่ยงสูงจากการลงทุน	สร้างรายได้เสริมที่มั่นคงและคาดการณ์ได้ เฉลี่ย 3,000 บาท/เดือน/ครัวเรือน
3. มิติสังคม		
การใช้เวลา	เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการทำงานในแปลงเกษตร ทำให้มีเวลาให้ครอบครัวน้อย	ได้รับ “อธิปไตยทางเวลา” คืนมา เพื่อดูแลครอบครัวและทำกิจกรรมทางสังคม/ศาสนา
การพึ่งพาตนเอง	พึ่งพาปัจจัยภายนอกที่ควบคุมไม่ได้สูง (ฝน, ดินฟ้าอากาศ)	ควบคุมปัจจัยการผลิตได้ดีขึ้น เกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น

2. ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของโครงการเป็นผลลัพธ์ของการทำงานร่วมกันของปัจจัยเชิงกระบวนการ 2 ประการที่ทำงานสอดประสานกันอย่างลงตัว ได้แก่

2.1 การออกแบบเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับบริบทและยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง ซึ่งนวัตกรรม Veggie Table Tech (แคร่ยกสูงและตัวตั้งเวลาดิจิทัล) ทำให้เกษตรกรสามารถเรียนรู้และดูแลรักษาได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก ต้นทุนที่ไม่สูงเกินไปทำให้สามารถเข้าถึงได้ และที่สำคัญที่สุด คือ การลดความเจ็บปวดทางกายและลดภาระงานหนัก ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า การใช้นวัตกรรม Veggie Table Tech มีส่วนสำคัญในการลดความเจ็บปวดทางกายและลดภาระงานหนักของเกษตรกร โดยข้อมูลจากรายงานโครงการสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างชัดเจน เช่น เกษตรกรรายหนึ่งให้ข้อมูลว่า

“เมื่อก่อนต้องก้มปลูกผักทั้งวัน ปวดหลังมาก ทำงานต่อเนื่องไม่ได้ แต่พอใช้แคร่ปลูกผัก สามารถยืนทำงานได้ ทำให้ไม่ปวดหลังเหมือนเดิม”

นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลที่ระบุว่า “ระบบให้น้ำอัตโนมัติช่วยลดเวลาการทำงานลงอย่างมาก จากเดิมที่ต้องรดน้ำวันละหลายชั่วโมง เหลือเพียงการตรวจสอบระบบเป็นระยะ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการใช้นวัตกรรมดังกล่าวไม่เพียงช่วยลดภาระทางกายภาพ แต่ยังช่วยให้เกษตรกรสามารถจัดสรรเวลาในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยจูงใจที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมได้อย่างรวดเร็ว

2.2 กระบวนการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การอบรมเชิงปฏิบัติการ การสาธิตวิธีการใช้งาน การติดตามเยี่ยมเยียนเพื่อให้คำปรึกษา และการเปิดพื้นที่ให้เกษตรกรได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และวิธีการแก้ปัญหาระหว่างกัน (Peer-to-Peer Learning) กระบวนการเหล่านี้ได้สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) ในตัวนวัตกรรม และสร้างเครือข่ายทางสังคม

ที่คอยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทำให้องค์ความรู้ไม่ได้กระจุกตัวอยู่ที่ใครคนใดคนหนึ่ง แต่กลายเป็นสมบัติร่วมกันของชุมชนผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรเป็นกลไกสำคัญที่เอื้อต่อการนำเทคโนโลยีไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจากข้อมูลในรายงานโครงการ ระบุว่ามีการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การอบรมเชิงปฏิบัติการ การสาธิตวิธีการใช้งาน การติดตามเยี่ยมเยียนเพื่อให้คำปรึกษา และการเปิดพื้นที่ให้เกษตรกรได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และวิธีการแก้ปัญหาระหว่างกัน (Peer-to-Peer Learning) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวใช้ระยะเวลาดำเนินงานตลอดช่วงโครงการอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลจากถ้อยคำของเกษตรกรที่สะท้อนถึงการมีส่วนร่วม เช่น “ตอนแรกก็ยังไม่มั่นใจว่าจะทำได้ แต่พอมีการอบรมและมีเจ้าหน้าที่มาสอนทีละขั้นตอน ก็เริ่มเข้าใจ และลองทำตามได้” และ “พอได้ทดลองทำจริงร่วมกับเพื่อน ๆ ในกลุ่ม ก็ช่วยกันแก้ปัญหา ทำให้กล้าทำมากขึ้น” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมไม่ได้เป็นเพียงการรับรู้ข้อมูล แต่เป็นการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกันในชุมชน

ในขณะที่กระบวนการมีส่วนร่วมเน้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เป็นอีกมิติหนึ่งที่ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และการพัฒนาร่วมกันภายในชุมชน โดยจากข้อมูลในรายงานโครงการพบว่า มีการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างเกษตรกร ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีบทบาทแตกต่างกัน เช่น เกษตรกรทำหน้าที่เป็นผู้ทดลองและถ่ายทอดประสบการณ์ ผู้นำชุมชนทำหน้าที่ประสานงานและสนับสนุนกิจกรรม ส่วนหน่วยงานภายนอกทำหน้าที่ให้ความรู้และคำปรึกษาเชิงเทคนิค

ข้อมูลจากคำให้สัมภาษณ์ยังสะท้อนถึงบทบาทของเครือข่ายดังกล่าว เช่น “ถ้ามีปัญหาอะไร ก็จะถามเพื่อนในกลุ่มก่อน เพราะบางคนเคยเจอแล้ว” และ “มีเจ้าหน้าที่คอยเข้ามาแนะนำ ทำให้เรารู้ว่าควรปรับตรงไหน” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเครือข่ายการเรียนรู้ช่วยให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบไม่เป็นทางการ และส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถพัฒนาและปรับใช้เทคโนโลยีได้อย่างต่อเนื่อง

3. จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงธีม (Thematic Analysis) พบว่า การขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนผ่านนวัตกรรม Veggie Table Tech มิได้เกิดจากปัจจัยด้านเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากการทำงานร่วมกันของกลไกหลัก 3 ส่วน ได้แก่ 1) บริบทปัญหา (Problem Context) ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดด้านสภาพแวดล้อม การทำงานและสุขภาวะของเกษตรกร 2) กลไกเสริมแรง (Enabling Mechanisms) ซึ่งประกอบด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และกระบวนการสร้างทุนทางสังคมผ่านการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน และ 3) ผลลัพธ์เชิงสุขภาวะและคุณภาพชีวิต (Well-being and Quality of Life Outcomes) ที่เกิดขึ้นในมิติด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

โดยความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งสามแสดงให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนผ่าน (Transformation Process) จาก “ปัญหา” ไปสู่ “ความยั่งยืนของชุมชน” กล่าวคือ บริบทปัญหาทำหน้าที่เป็นจุดตั้งต้นที่กำหนดความจำเป็นของการพัฒนา ขณะที่กลไกเสริมแรงทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเปลี่ยนแปลง โดยเทคโนโลยีช่วยลดข้อจำกัดทางกายภาพและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ส่วนกระบวนการทางสังคมช่วยเสริมสร้างการยอมรับ การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชน จนนำไปสู่ผลลัพธ์ที่สะท้อนถึงสุขภาวะที่ดีขึ้นและคุณภาพชีวิตที่มั่นคงมากขึ้น

จากการสังเคราะห์ดังกล่าว สามารถพัฒนาเป็น “โมเดลการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนด้วยนวัตกรรมที่เหมาะสม (AICW Model)” ซึ่งอธิบายกลไกการเชื่อมโยงระหว่างเทคโนโลยีที่เหมาะสม ทุนทางสังคม และผลลัพธ์เชิงคุณภาพชีวิตในลักษณะเชิงระบบ และสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบและประเมินโครงการพัฒนาชุมชนในบริบทที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้ให้ภาพที่ชัดเจนว่า ความสำเร็จของนวัตกรรม Veggie Table Tech ในการยกระดับสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่เปราะบางนั้น เป็นผลลัพธ์ที่สามารถอธิบายได้ผ่านการสังเคราะห์กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเข้ากับข้อมูลเชิงประจักษ์

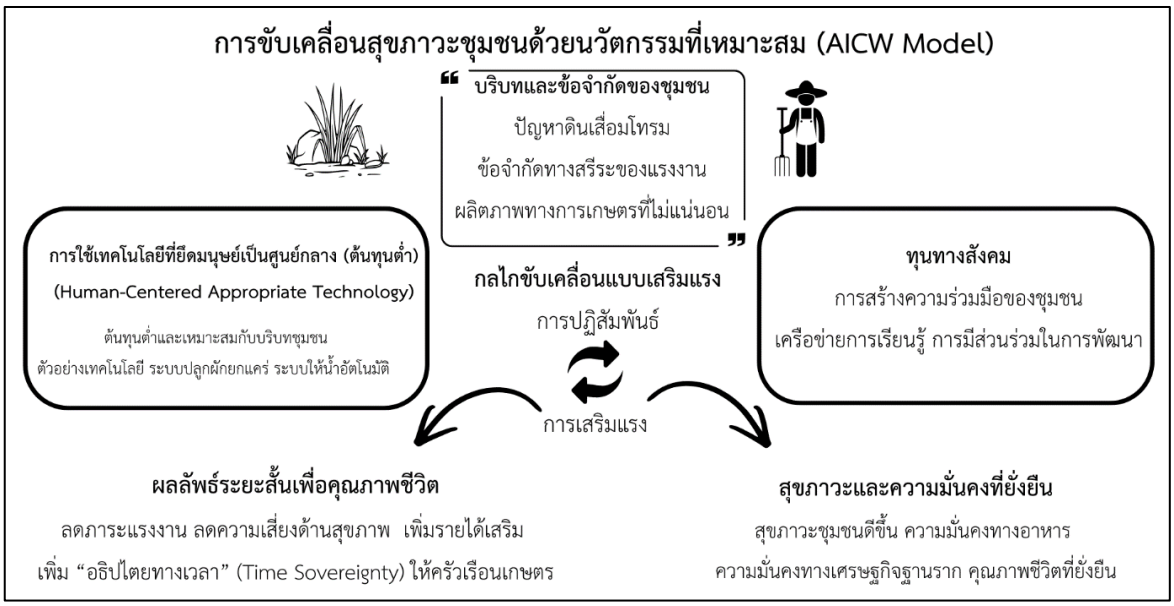
1. ผลการวิจัยที่ได้จากการสังเคราะห์เป็นโมเดล AICW สามารถอธิบายได้ว่า เทคโนโลยีที่เรียบง่ายแต่ตอบโจทย์ สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ได้นั้น เป็นการยืนยันหลักการของแนวคิด เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) อย่างทรงพลัง การออกแบบแคร่ปลูกผักที่ความสูง 0.8 เมตร คือ การประยุกต์ใช้หลักการยศาสตร์ (Ergonomics) ที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-Centric Design) เพื่อแก้ปัญหาความเจ็บป่วยเรื้อรังซึ่งเป็นปัญหาอันดับต้น ๆ ของเกษตรกรสูงวัย (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2567) ในขณะที่ระบบให้น้ำอัตโนมัติทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสร้างโอกาส (Enabling Tool) ที่ช่วยทลายข้อจำกัดทางกายภาพและเวลา ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุซึ่งเคยถูกมองว่าเป็นภาระ กลับกลายมาเป็นกำลังการผลิตที่สำคัญของครัวเรือนได้อีกครั้ง (Productive Aging) ผลการวิจัยนี้จึงท้าทายกระแสหลักที่มุ่งเน้นการพัฒนาเกษตรอัจฉริยะด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง โดยชี้ให้เห็นว่าในบริบทของเกษตรกรรายย่อย เทคโนโลยีที่ “พอดี” และ “ตอบโจทย์” ที่สุดต่างหากที่เป็นนวัตกรรมที่สร้างผลกระทบได้

2. ปัจจัยด้านกระบวนการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายที่ค้นพบในการวิจัยนี้ ได้สะท้อนถึงหัวใจของแนวคิดนวัตกรรมเพื่อสังคม (Social Innovation) นวัตกรรมเพื่อสังคมที่แท้จริงไม่ใช่แค่การสร้างสิ่งใหม่ แต่คือ การสร้าง “ความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบใหม่” ที่นำไปสู่การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ของคนในชุมชน กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (Peer-to-Peer Learning) ได้เปลี่ยนสถานะของเกษตรกรจากผู้รอรับความช่วยเหลือ (Passive Recipient) ไปสู่การเป็น ผู้จัดการนวัตกรรม (Active Innovator) ที่มีความสามารถในการดูแลรักษา ดัดแปลง และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้ด้วยตนเอง การเปลี่ยนแปลงสถานะนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความยั่งยืนของโครงการในระยะยาว เพราะทำให้เทคโนโลยีถูกฝังรากลึกลงในโครงสร้างทางสังคมของชุมชน (เกศสุดา โภคานิตย์ และคณะ, 2567)

3. การที่เกษตรกรได้รับ “อธิปไตยทางเวลา” (Time Sovereignty) คืนมาจากการลดภาระงาน เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนสู่เกษตรยั่งยืนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางกายและจิตใจ เพราะมีเวลามากขึ้นสำหรับครอบครัวและกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการสร้าง ทุนทางสังคม (Social Capital) ให้เข้มแข็งยิ่งไปกว่านั้น ผลการวิจัยนี้ยังให้มิติที่ลึกซึ้งขึ้นในบริบทของสังคมมุสลิมจังหวัดชายแดนใต้ ที่ “เวลา” ที่ได้คืนมานั้นถูกให้คุณค่าอย่างสูงกับการนำไปใช้ในกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นแกนกลางของวิถีชีวิตและสุขภาวะทางจิตวิญญาณ สิ่งนี้ตอกย้ำข้อค้นพบ ที่ยืนยันว่าทุนทางสังคมเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนจากฐานราก ดังนั้น ความสำเร็จของนวัตตกรรม Veggie Table Tech จึงเป็นผลลัพธ์จากการทำงานที่สอดประสานกันอย่างลงตัวระหว่างเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับมนุษย์ และกระบวนการทางสังคมที่เสริมสร้างพลังให้แก่มนุษย์ (ณัฐพล โสตถิรัตน์วิโรจน์, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

โมเดล AICW (The Appropriate Innovation for Community Well-being Model: AICW Model) ที่ได้จากการวิจัยสามารถอธิบายได้ผ่านการบูรณาการแนวคิดเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) และแนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital) โดยเทคโนโลยีทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงโครงสร้าง (Structural Mechanism) ในขณะที่ทุนทางสังคมทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงความสัมพันธ์ (Relational Mechanism) ซึ่งเป็นทุนทางสังคมและเป็นทรัพยากรสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน รวมถึงเป็นแนวคิดนวัตกรรมเพื่อสังคมที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Process) ดังแสดงใน ภาพที่ 1 ซึ่งเป็นโมเดลที่อธิบายกลไกการทำงานที่เชื่อมโยงกันของปัจจัยต่าง ๆ ตั้งแต่บริบทปัญหาไปจนถึงผลลัพธ์ด้านคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นผลผลิตทางปัญญาที่ได้จากการศึกษากรณีนี้โดยเฉพาะ



ภาพที่ 1 โมเดลการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนด้วยนวัตกรรมที่เหมาะสม (AICW Model)

โมเดล AICW Model แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบพลวัต (Dynamic Process) โดยเริ่มต้นจากบริบทและปัญหา ที่เป็นจุดตั้งต้นของชุมชน การจะก้าวข้ามปัญหาเหล่านี้ไปได้นั้น จำเป็นต้องอาศัย กลไกการขับเคลื่อนแบบเสริมแรง (Synergistic Mechanisms) สองส่วนที่ต้องทำงานควบคู่กันและส่งเสริมซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ความสำเร็จของโครงการ Veggie Table Tech เกิดจากการทำงานร่วมกันของสองกลไกสำคัญ ได้แก่ เทคโนโลยีที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งทำหน้าที่เป็น “ฮาร์ดแวร์” ที่ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทของผู้ใช้งาน เช่น การปรับระดับแคร่ปลูกผักให้เหมาะสมกับสรีระของเกษตรกร ส่งผลให้สามารถลดความเจ็บปวดทางกายและภาระงานหนักได้อย่างชัดเจน และกระบวนการสร้างทุนทางสังคม ซึ่งทำหน้าที่เป็น “ซอฟต์แวร์” ทางสังคมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการยอมรับเทคโนโลยี โดยจากผลการวิจัยพบว่า มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การสาธิต และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกร ซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้าใจและความมั่นใจในการใช้นวัตกรรม

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในมิติสุขภาวะ เศรษฐกิจ และสังคม พบว่า กลไกทั้งสองดังกล่าวทำงานร่วมกันอย่างสอดประสาน กล่าวคือ เทคโนโลยีช่วยลดข้อจำกัดทางกายภาพและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ขณะที่กระบวนการทางสังคมช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนความรู้ในชุมชน ส่งผลให้เกษตรกรสามารถนำเทคโนโลยีไปใช้ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ในทางตรงกันข้าม หากขาดกลไกใดกลไกหนึ่ง เช่น มีเพียงเทคโนโลยีแต่ขาดกระบวนการมีส่วนร่วม อาจทำให้การนำไปใช้ไม่ต่อเนื่องหรือไม่เกิดผลลัพธ์ตามที่คาดหวัง ดังนั้น การบูรณาการระหว่าง “ฮาร์ดแวร์” และ “ซอฟต์แวร์” ทางสังคมจึงทำหน้าที่เป็นตัวเร่งให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกต่อสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของเกษตรกรอย่างเป็นรูปธรรม ให้เกิด ผลลัพธ์ระยะสั้น (Outputs) ที่สามารถวัดผลได้ในระดับครัวเรือน เช่น การลดภาระงาน การเพิ่มรายได้ และการได้ “อธิปไตยทางเวลา” คืนมา ซึ่งผลลัพธ์เหล่านี้เมื่อสั่งสมต่อเนื่องในระยะยาว จะนำไปสู่ผลกระทบระยะยาว (Outcomes/Impacts) ในระดับชุมชน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ การมีสุขภาวะชุมชนที่ดีขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน และมีความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง การจัดการเกษตรยั่งยืนต้องเชื่อมโยง ชนิดพืช สภาพพื้นที่ และระบบเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งการพัฒนาเกษตรอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของชนิดพืชกับสภาพพื้นที่ ตลอดจนการปรับตัวของระบบการผลิตให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน กรณีศึกษา Veggie Table Tech สามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้ 1) ผลของการใช้นวัตกรรม Veggie Table Tech พบว่า เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกใน 3 มิติ ได้แก่ มิติสุขภาวะ เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะการลดความเจ็บปวดทางกายจากการทำงาน การลดภาระงานหนัก และการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ซึ่งส่งผลให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ของการใช้นวัตกรรม พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนเป็นกลไกสำคัญที่เอื้อต่อการยอมรับและการนำเทคโนโลยีไปใช้ได้อย่างต่อเนื่อง โดยการจัดกิจกรรม เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การสาธิต และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกร ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความมั่นใจในการใช้นวัตกรรม และ 3) การสังเคราะห์องค์ความรู้จากผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนาโมเดลการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนด้วยนวัตกรรมที่เหมาะสม (AICW Model) ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างบริบทปัญหา เทคโนโลยีที่เหมาะสม และกระบวนการทางสังคมที่นำไปสู่ผลลัพธ์ด้านสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยความสำเร็จของนวัตกรรม Veggie Table Tech อยู่ที่การสร้างสมดุลระหว่าง เครื่องมือที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และกระบวนการการสร้างทุนทางสังคม ซึ่งได้นำไปสู่การสังเคราะห์เป็น “โมเดล AICW” ที่สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบและประเมินโครงการพัฒนาชุมชนในบริบทที่คล้ายคลึงกัน โดยสรุป การขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนผ่านนวัตกรรมที่เหมาะสมจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างมิติทางเทคโนโลยีและมิติทางสังคมควบคู่กัน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดความยั่งยืนของการพัฒนาในระดับชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณกลุ่มแปลงใหญ่พืชผักตำบลบางเขา จังหวัดปัตตานี ที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินโครงการและให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ยิ่ง ตลอดจนสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ที่ให้การสนับสนุนทุนในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การศึกษานี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

เกศสุดา โภคานิตย์ และคณะ. (2567). นวัตกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนฐานทุนทางสังคม สู่การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านไทรงาม ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. วารสารพิชญทรรศน์, 19(2), 77-91.

โกศล สุขเกษม และคณะ. (2568). เกษตรกรยุคใหม่ สู่แนวทางเกษตรแม่นยำเพื่อความยั่งยืน. วารสารสังคมพัฒนศาสตร์, 8(6), 372-386.

ณัฐพล โสตถิรัตน์วิโรจน์. (2561). รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมไปสู่การจัดการเกษตรอย่างยั่งยืนของชุมชน. วารสารปัญญาภิวัฒน์, 10(2), 210-224.

ยุทธนา กาเต็ม และคณะ. (2568). นวัตกรรมการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับบริบทครัวเรือนเป้าหมายแบบบูรณาการ. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 9(1), 313-327.

วณิฎา ศิริวรสกุล และคณะ. (2564). รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรด้วยเกษตรแบบยั่งยืน. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8(11), 54-66.

วีรศักดิ์ ปุกคำ และเอนก ใยอินทร์. (2564). เกษตรอัจฉริยะ: รูปแบบการจัดการเกษตรบนพื้นที่สูงของชุมชนจังหวัดเชียงราย. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 6(3), 149-162.

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. (2567). รายงานสถานการณ์สุขภาพของเกษตรกรไทย: ความท้าทายด้านโรคจากการประกอบอาชีพ. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2568). รายงานภาวะเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือนเกษตร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2021). Promoting decent work for rural youth in the context of the 2030 Agenda for Sustainable Development. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Yin, R. K. (2018). Case Study Research and Applications: Design and Methods. (6th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

บทความวิจัย

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูปของชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืน เพื่อการพัฒนาชุมชนประมงชายฝั่งอย่างยั่งยืน ในอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง*

KNOWLEDGE TRANSFER FOR PROCESSED SEAFOOD PRODUCTS IN THE BAN CHONG FUEN MODEL COMMUNITY: ADVANCING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF COASTAL FISHING COMMUNITIES IN PAK PHAYUN DISTRICT, PHATTHALUNG PROVINCE, THAILAND

นิติยา ศรีพูล[1*], เจริญเนตร แสงดวงแข[1], สินี กิตติชนม์วรกุล[1], ชูศักดิ์ นพถาวร[1], เบญจวรรณ เพ็งหนู[2]

Nitiya Sripoon[1*], Jarernnate Saengdoungkhae[1], Sinee Kittichonvorakul[1], Choosak Nopthawon[1], Benchawan Pengnu[2]

[1]คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย

[1]Faculty of Communication Arts, Hatyai University, Songkhla, Thailand

[2]สมาคมรักษ์ทะเลไทย สงขลา ประเทศไทย

[2]Thai Sea Watch Association, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: nitiya@hu.ac.th

*Tel: 086-746-7004

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแปรรูปอาหารทะเล การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืน และ 2) เสริมสร้างศักยภาพชุมชนประมงชายฝั่งให้สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้เพื่อพัฒนาอาชีพและความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยมีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก และเชิงปริมาณสนับสนุนเพื่อประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย ประชากร คือ ชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืน จำนวน 54 คน และใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง 100 คน จาก 3 ชุมชนในตำบลฝาละมี ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านบ้านบางมวง (30 คน) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านบางขวน (40 คน) และกลุ่มแม่บ้านบ้านแหลมไก่ผู้ (30 คน) เครื่องมือถ่ายทอดองค์ความรู้ คือ คู่มือ “แปรรูปอย่างไรให้โดนใจผู้บริโภค” และวิดีโอสาธิต 5 รายการ ได้แก่ กุ้งแห้ง กุ้งหวาน กุ้งแก้วสามรส ปลาบุตรีตากแห้ง และผงโรยข้าวกุ้งหัวมัน เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสังเกตและการสนทนากลุ่ม เก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยแบบประเมินความรู้ความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยสังเคราะห์ประเด็นสำคัญร่วมกับผลเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐาน แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ การสร้างความเข้าใจร่วมกัน การปฏิบัติการ และการขยายผล 2) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ให้ความรู้ด้านกฎหมายและมาตรฐานออกแบบ และประยุกต์ใช้ และ 3) การตลาดดิจิทัลแบ่งเป็น 4 ระยะ ได้แก่ การสร้างความเข้าใจ การเล่าเรื่อง

* Received 10 March 2026; Revised 26 March 2026; Accepted 25 April 2026

ผลิตภัณฑ์ การผลิตสื่อ และการเผยแพร่ ภายหลังการดำเนินวิจัย กลุ่มเป้าหมายร้อยละ 80 มีความรู้และทักษะเพิ่มขึ้น สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และสื่อดิจิทัล ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มีมูลค่าเพิ่ม เกิดรายได้ และยกระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน

คำสำคัญ: การถ่ายทอดองค์ความรู้, การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูป, การพัฒนาบรรจุภัณฑ์, การตลาดดิจิทัล

Abstract

This study aimed to: 1) Examine the knowledge transfer process in seafood processing, packaging development, and marketing of products from the Ban Chong Fuen model community; and 2) Enhance the capacity of coastal fishing communities to apply such knowledge for livelihood development and sustainable economic growth. A mixed methods approach was employed, with qualitative research as the primary method and quantitative research used to support the evaluation of learning outcomes among the target group. The population consisted of 54 members of the Ban Chong Fuen model community. The sample comprised 100 participants selected through purposive sampling from three communities in Falami Subdistrict: Ban Bang Muang Housewives Group (30 participants), Ban Bang Khuan Community Enterprise Group (40 participants), and Ban Laem Kai Phu Housewives Group (30 participants). The knowledge transfer tools included a handbook entitled “How to Process Products that Appeal to Consumers” and five instructional videos demonstrating the production of dried shrimp, sweet shrimp, three-flavored crystal shrimp, sun-dried Pla Butree, and shrimp oil rice topping powder. Qualitative data were collected through observation and focus group discussions, while quantitative data were gathered using knowledge and satisfaction assessment forms. Data were analyzed through thematic synthesis supported by quantitative results.The findings revealed that: 1) The knowledge transfer process was community-based and consisted of three phases: mutual understanding, practical implementation, and knowledge dissemination; 2) Packaging development involved three stages: knowledge provision on laws and standards, design, and application; and 3) Digital marketing development comprised four stages: basic understanding, product storytelling, media production, and dissemination. After the implementation, 80% of participants demonstrated improved knowledge and skills. They were able to develop products, packaging, and digital media, resulting in added product value, increased income, and enhanced economic capacity of the community.

Keywords: Knowledge Transfer, Processed Seafood Product Development, Packaging Development, Digital Marketing

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศภายใต้แนวคิด “พลิกโฉมประเทศไทยสู่สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างคุณค่า และการพัฒนาอย่างยั่งยืน” โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากควบคู่กับการเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และการใช้ทุนชุมชนอย่างรู้คุณค่า ภายใต้กรอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) ในบริบทดังกล่าว “องค์ความรู้ด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารทะเล” ถือเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรประมง โดยเฉพาะในชุมชนชายฝั่งที่มีผลผลิตสัตว์น้ำเป็นฐานทุนหลัก แนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ในหลายพื้นที่ชี้ให้เห็นว่าการแปรรูปที่มีมาตรฐานด้านความปลอดภัยอาหาร การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม และการเชื่อมโยงการตลาดอย่างเป็นระบบ สามารถยกระดับผลิตภัณฑ์จากระดับครัวเรือนไปสู่ระดับเชิงพาณิชย์ และสร้างความมั่นคงทางรายได้ในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูปไม่ได้ขึ้นอยู่กับองค์ความรู้เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับ “กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้” ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน โดยเฉพาะการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) และการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Learning by Doing) ซึ่งเป็นแนวทางที่พบว่า มีประสิทธิผลในชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะ ความมั่นใจ และความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ได้จริงในบริบทชีวิตและอาชีพของตน นอกจากนี้ การบูรณาการองค์ความรู้ท้องถิ่นร่วมกับองค์ความรู้เชิงวิชาการ ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การถ่ายทอดองค์ความรู้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิต และสามารถขยายผลไปสู่เครือข่ายชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ชุมชนบ้านช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนประมงชายฝั่งที่ตั้งอยู่ในระบบนิเวศ “สามน้ำ” ได้แก่ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ซึ่งเอื้อต่อความหลากหลายของทรัพยากรสัตว์น้ำและการดำรงชีพของประชาชนในพื้นที่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านโดยใช้เครื่องมือที่ไม่ทำลายล้างทรัพยากร เช่น แห อวน และไซ ส่งผลให้ได้ผลผลิตสัตว์น้ำที่มีคุณภาพและสามารถตรวจสอบแหล่งที่มาได้อย่างชัดเจน ควบคู่กับการมีบทบาทในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรผ่านการขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์และการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้คนในชุมชนแต่เดิมมีรายได้วันละ 300 - 500 ต่อวัน เมื่อปริมาณผลผลิตสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น รายได้เพิ่มขึ้นเป็น 700 - 1,500 บาทต่อวัน (สถาบันลูกโลกสีเขียว, 2567) ชุมชนจึงได้รวมตัวกันจัดตั้ง “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนร้านคนจับปลาทะเลสาบ จังหวัดพัทลุง” เพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารทะเลในรูปแบบ อาหารปลอดภัยและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ทรัพยากร อย่างไรก็ตามแม้ชุมชนจะมีองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง แต่ยังขาดระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแปรรูป การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการตลาดที่เป็นแบบแผน ซึ่งเป็นข้อจำกัดต่อการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์และการขยายตลาดในระยะยาว

ภายใต้บริบทดังกล่าวการพัฒนาระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูปจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากกับความยั่งยืนของทรัพยากรชายฝั่ง โดยมุ่งเน้นการบูรณาการองค์ความรู้ท้องถิ่น องค์ความรู้เชิงวิชาการ และหลักคิดตามแนวพระราชดำริ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มเป้าหมายให้สามารถพัฒนาอาชีพ สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ และยกระดับการตลาด โดยเฉพาะการตลาดดิจิทัล กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงช่วยสร้างรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ครัวเรือน แต่ยังส่งเสริม

ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว จากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแปรรูปอาหารทะเล การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืน เพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นระบบ สอดคล้องกับบริบทชุมชน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง ควบคู่กับการเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาอาชีพ การสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ และการยกระดับความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนประมงชายฝั่งอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแปรรูปอาหารทะเล พัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืน

2. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มเป้าหมายในชุมชนประมงชายฝั่งให้สามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอาชีพและสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ภายใต้กรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ทั้งนี้ การวิจัยเชิงคุณภาพใช้เป็นแนวทางหลักในการศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ การมีส่วนร่วมและบริบทของชุมชน ข้อมูลเชิงปริมาณใช้เพื่อสนับสนุนการประเมินผลลัพธ์ด้านการเรียนรู้ ความรู้ และความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมาย การดำเนินการวิจัยใช้กระบวนการเป็นวงจร ได้แก่ การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมาย และนำผลจากแต่ละรอบมาปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

2. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร ได้แก่ หมู่ที่ 2 บ้านช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง จำนวนทั้งสิ้น 54 คน ซึ่งเป็นกลุ่มต้นแบบด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารทะเล และเป็นแหล่งองค์ความรู้หลักที่ใช้ในการศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการวิจัยครั้งนี้

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยประชาชนในชุมชนประมงชายฝั่งที่เข้าร่วมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ จำนวน 100 คน จาก 3 ชุมชน ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านหมู่ที่ 3 บ้านบางมวง ตำบลฝาละมี อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง จำนวน 30 คน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหมู่ที่ 6 บ้านบางขวน ตำบลฝาละมี อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง จำนวน 40 คน กลุ่มแม่บ้านหมู่ที่ 8 บ้านแหลมไก่ผู้ ตำบลฝาละมี อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง จำนวน 30 คน กลุ่มตัวอย่างต้องเป็นสมาชิกในชุมชนประมงชายฝั่งหรือกลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางทะเล มีความสนใจด้านการแปรรูปอาหารทะเล มีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรมตลอดกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และมีศักยภาพในการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้รวมถึงถ่ายทอดต่อสู่สมาชิกในชุมชนได้

3. เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ คือ ชุดคู่มือการแปรรูปอาหารทะเล 2 รูปแบบ ได้แก่ คู่มือรูปเล่ม เรื่อง “แปรรูปอย่างไรให้โดนใจผู้บริโภค” และวิดีโอสาธิตการแปรรูปอาหารทะเล แสดงสูตรอาหารและสาธิตขั้นตอนการแปรรูปอาหารทะเล 5 ชนิด ได้แก่ กุ้งแห้ง กุ้งแก้วสามรส กุ้งหวาน ผงโรยข้าวกุ้งหัวมัน และปลาบุตรีแล่เนื้อตากแห้ง

3.2 เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชน ดังนี้ 1) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึกภาคสนาม จากการอบรมเชิงปฏิบัติการและการสาธิต และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ การรับรู้ และข้อเสนอแนะของกลุ่มเป้าหมาย และ 2) การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ แบบประเมินความรู้ และความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมายในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสอบถามมาตรประมาณค่า (Likert Scale) เพื่อใช้วัดระดับการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้และทักษะ รวมถึงความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมาย

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์เนื้อหาในประเด็นสำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้และทักษะของกลุ่มเป้าหมาย ผ่านขั้นตอนการเตรียมข้อมูล การอ่านทำความเข้าใจ จัดกลุ่มประเด็นเพื่ออธิบายกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้และทักษะของกลุ่มเป้าหมาย

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแปรรูปอาหารทะเล การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และการตลาดของชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มเป้าหมายในชุมชนประมงชายฝั่งให้สามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอาชีพและสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแปรรูปอาหารทะเล พัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืน ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ในงานวิจัยนี้มีลักษณะเป็นการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning) เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชนอย่างแท้จริง สามารถจำแนกออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1.1 การสร้างความเข้าใจร่วมกัน เริ่มจากการสร้างพื้นที่สนทนาและวางแผนร่วมกันระหว่างนักวิจัยชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืน และกลุ่มเป้าหมายในชุมชนประมงชายฝั่งที่นำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านหมู่ที่ 3 บ้านบางมวง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหมู่ที่ 6 บ้านบางขวน และกลุ่มแม่บ้านหมู่ที่ 8 บ้านแหลมไก่ผู้ ตำบลฝาละมี อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง การดำเนินงานในระยะนี้ใช้การประชุมชี้แจงการถ่ายทอดองค์ความรู้ และการวางแผนร่วมกับแกนนำชุมชนเป็นหลัก เพื่อสร้างความเข้าใจตรงกัน กำหนดเป้าหมายร่วมกัน อันนำไปสู่ความร่วมมืออย่างเข้มแข็งในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน

1.2 การถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงปฏิบัติการ เป็นการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ผ่านการจัดกิจกรรมสาธิตและการฝึกปฏิบัติการแปรรูปอาหารทะเล เป็นกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้เดิมเข้ากับองค์ความรู้ใหม่ได้อย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการแปรรูปอาหารทะเลเป็นผลิตภัณฑ์ จำนวน 5 รายการ ได้แก่ กุ้งแห้ง กุ้งหวาน กุ้งแก้วสามรส ปลาบุตรีตากแห้ง และผงโรยข้าวกุ้งหัวมัน โดยผลิตภัณฑ์ดังกล่าวสะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นควบคู่กับศักยภาพในการพัฒนาต่อยอดเชิงเศรษฐกิจของชุมชน ดังภาพที่ 1 - 5



ภาพที่ 1 กุ้งแก้วสามรส



ภาพที่ 2 กุ้งแห้ง



ภาพที่ 3 ผงโรยข้าวกุ้งหัวมัน



ภาพที่ 4 ปลาบุตรีตากแห้ง



ภาพที่ 5 กุ้งหวาน

1.3 การจัดระบบองค์ความรู้และการขยายผล องค์ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติการในระยะที่ 2 ถูกนำมาจัดระบบอย่างเป็นขั้นตอน พร้อมพัฒนาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ และขยายผลสู่ชุมชนอื่น ๆ 2 รูปแบบ ได้แก่ เล่มคู่มือการแปรรูปอาหารทะเล และสื่อวิดีโอสาธิตขั้นตอนการแปรรูปรูปอาหารทะเล ซึ่งกระบวนการ ทั้ง 3 ระยะดังที่กล่าวมานั้น สะท้อนถึงการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีส่วนร่วม การลงมือปฏิบัติจริง และการต่อยอดองค์ความรู้สู่ความยั่งยืนของชุมชนอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ผลการศึกษาการจัดระบบองค์ความรู้และการขยายผลองค์ความรู้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ก่อนการอบรม องค์ความรู้ของกลุ่มเป้าหมายมีลักษณะเป็นความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ถ่ายทอดผ่านการบอกเล่าอย่างไม่เป็นระบบ ส่งผลให้การเรียนรู้ขาดความสม่ำเสมอ ภายหลังการพัฒนาคู่มือและสื่อวิดีโอ พบว่า สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างเป็นมาตรฐานเดียวกัน เอื้อต่อการเรียนรู้ของทั้งคนในและนอกชุมชน ช่วยลดข้อจำกัดในการเริ่มต้นเรียนรู้ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง นอกจากนี้ยังช่วยรักษาองค์ความรู้และสนับสนุนการขยายผลสู่ชุมชนอื่นได้อย่างต่อเนื่อง

ผลการศึกษากระบวนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูป จำนวน 5 รายการ ได้แก่ กุ้งแห้ง กุ้งหวานสามรส ปลาบุตรีตากแห้ง และผงโรยข้าวกุ้งหัวมัน เป็นกระบวนการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยและชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืน ดำเนินการภายใต้แนวคิดการเพิ่มมูลค่า (Value Added) ควบคู่กับการยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยทางอาหาร และการสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้บริโภค กระบวนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์แบ่งออกเป็น 3 ระยะสำคัญ ดังนี้ 1) การเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านกฎหมายและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ กฎหมายบรรจุภัณฑ์ กฎหมายฉลากอาหาร ฉลากโภชนาการ และขั้นตอนการขอรับรองจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ผลการดำเนินงาน พบว่า กลุ่มเป้าหมายเข้าใจข้อกำหนดเกี่ยวกับข้อมูลฉลากสินค้า ขั้นตอนการขออนุญาตสถานที่ผลิตและผลิตภัณฑ์ และมาตรฐานความปลอดภัยอาหาร เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์จริง 2) ระยะที่ 2 ทีมวิจัยและชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ลักษณะของผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูปแต่ละชนิด เพื่อนำไปสู่การเลือกใช้วัสดุบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม ผลการศึกษาพบว่า การเลือกวัสดุที่ช่วยป้องกันความชื้นและการปนเปื้อนสามารถรักษาคุณภาพ รสชาติ และยืดอายุสินค้า พร้อมกันนั้น ทีมวิจัยได้รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ทั้ง 5 รายการ เพื่อให้สามารถดึงดูดความสนใจและส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค และ 3) การประยุกต์ใช้และการยกระดับศักยภาพเชิงพาณิชย์ พบว่า กลุ่มเป้าหมายสามารถเลือกใช้บรรจุภัณฑ์ได้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ พร้อมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่ตลาด

ตารางที่ 1 แนวทางการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์	คุณสมบัติทางกายภาพของผลิตภัณฑ์	แนวทางการพัฒนาบรรจุภัณฑ์	ผลที่เกิดขึ้นกับผลิตภัณฑ์
กุ้งแห้ง	เป็นกุ้งชิ้นแห้ง ความชื้นต่ำ มีกลิ่นเฉพาะ ต้องป้องกันอากาศและความชื้น	ใช้ถุงพลาสติกใสก้นตั้ง PE หรือถุงอลูมิเนียมฟอยล์หน้าใส เพื่อป้องกันอากาศและความชื้น พร้อมโชว์สินค้า	ลดความชื้นและการสัมผัสอากาศ ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์คงคุณภาพด้านกลิ่นและรสชาติได้ต่อเนื่อง โดยจากการทดลองเก็บรักษา พบว่า สามารถยืดอายุสินค้าได้นานขึ้น เมื่อเทียบกับบรรจุภัณฑ์เดิม และกลุ่มเป้าหมายประเมินว่าผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจเพิ่มขึ้นในระดับสูง
กุ้งหวาน	เป็นกุ้งเคลือบน้ำตาล มีความชื้นและน้ำเชื่อม เสี่ยงไหลเยิ้มและปนเปื้อน	บรรจุถุงภายในก่อน แล้วใส่กล่องพลาสติกใสหรือกระปุกฝาล็อก หรือถุงฟอยล์หน้าใส เพื่อกันการไหลของน้ำเชื่อมและอากาศ	ช่วยลดการรั่วซึมของน้ำเชื่อมและการปนเปื้อน ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มีความสะอาดและคงสภาพได้ดีขึ้น จากการทดลองใช้งานจริง พบว่า ปัญหาการไหลเยิ้มลดลงอย่างชัดเจน และได้รับความพึงพอใจจากผู้ใช้ในระดับสูง
กุ้งแก้วสามรส	มีส่วนผสมหลายชนิด สีสันน่ารับประทาน ต้องโชว์สินค้า และต้องป้องกันอากาศ	ใช้กระปุกใสฝาเกลียว กล่องพลาสติกฝาล็อก หรือถุงฟอยล์หน้าใส เพื่อให้เห็นสินค้าและป้องกันอากาศ	ป้องกันอากาศและแสดงตัวสินค้าได้ ช่วยรักษาคุณภาพและเพิ่มความน่าสนใจ จากการประเมินของกลุ่มเป้าหมาย พบว่า ผลิตภัณฑ์มีภาพลักษณ์ดีขึ้นและสามารถตั้งราคาสูงขึ้นได้เมื่อเทียบกับรูปแบบเดิม

ตารางที่ 1 แนวทางการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ (ต่อ)

ผลิตภัณฑ์	คุณสมบัติทางกายภาพของผลิตภัณฑ์	แนวทางการพัฒนาบรรจุภัณฑ์	ผลที่เกิดขึ้นกับผลิตภัณฑ์
ปลาบุตรีตากแห้ง	เป็นชิ้นเดี่ยว แข็ง กรอบเหนียว ต้องป้องกันอากาศและความชื้น	ใช้ถุงพลาสติกก้นตั้ง หรือถุงฟอยล์ซิปล้อคหน้าใส หรือกระปุกล็อกแน่น เพื่อป้องกันอากาศ	ป้องกันอากาศช่วยลดการเสื่อมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ทำให้คงความกรอบและยืดอายุการเก็บรักษาได้ดีขึ้น จากการทดลองเก็บรักษา พบว่า คุณภาพสินค้าไม่เปลี่ยนแปลงในช่วงระยะเวลาที่กำหนด
ผงโรยข้าวกุ้งหัวมัน	เป็นผงแห้ง มีกลิ่นเฉพาะ ต้องป้องกันอากาศและความชื้น	ใช้กระปุกใสฝาล็อก หรือซองฟอยล์ลามิเนต เพื่อป้องกันอากาศและรักษากลิ่นรส	ช่วยรักษากลิ่นและป้องกันความชื้น จากการทดลองใช้งาน พบว่า ผลิตภัณฑ์ยังคงคุณภาพด้านกลิ่นและรสชาติ และไม่เกิดการจับตัวเป็นก้อน ในช่วงระยะเวลาการเก็บรักษา

จากตารางที่ 1 พบว่า การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูปทั้ง 5 รายการมีความสอดคล้องกับคุณสมบัติทางกายภาพของอาหารแต่ละประเภท ผลิตภัณฑ์อาหารแห้งให้ความสำคัญกับการป้องกันการซึมผ่านของอากาศและความชื้น ขณะที่ผลิตภัณฑ์ที่มีความชื้นหรือมีน้ำเชื่อมต้องใช้บรรจุภัณฑ์ที่ปิดสนิทและป้องกันการรั่วซึม ดังภาพที่ 6 - 10



ภาพที่ 6 บรรจุภัณฑ์กุ้งแห้ง



ภาพที่ 7 บรรจุภัณฑ์กุ้งหวาน



ภาพที่ 8 บรรจุภัณฑ์ปลาบุตรีตากแห้ง



ภาพที่ 9 บรรจุภัณฑ์กุ้งแก้วสามรส



ภาพที่ 10 บรรจุภัณฑ์ผงโรยข้าวกุ้งหัวมัน

จากภาพที่ 1 - 10 แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ก่อนและหลังการพัฒนา โดยพบว่า การนำองค์ความรู้ด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์และมาตรฐานผลิตภัณฑ์มาประยุกต์ใช้ ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มีการยกระดับทั้งในด้านการใช้งาน (Functional Value) เช่น การป้องกันความชื้นและการปนเปื้อน และด้านภาพลักษณ์ (Perceived Value) เช่น ความสวยงาม ความน่าเชื่อถือ และความพร้อมในการเข้าสู่ตลาดเชิงพาณิชย์ นอกจากนี้ การออกแบบฉลากและรูปแบบบรรจุภัณฑ์ที่สอดคล้องกับลักษณะของผลิตภัณฑ์ ยังช่วยเพิ่มคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Value) ทำให้ผลิตภัณฑ์สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนและสร้างความแตกต่างจากสินค้าทั่วไปในตลาดได้อย่างชัดเจน

ผลการศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืนให้กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชนประมงชายฝั่ง พบว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การพัฒนาทักษะด้านการสื่อสารการตลาด การตลาดดิจิทัล และการสร้างเนื้อหาเพื่อสื่อสารผ่านสื่อ เน้นให้กลุ่มเป้าหมายนำความรู้ไปใช้ได้จริงในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และสร้างรายได้ในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการตลาดแบ่งเป็น 4 ระยะ ดังนี้ 1) การสร้างความเข้าใจพื้นฐานด้านการสื่อสารการตลาด และการสร้างสรรค์เนื้อหา โดยใช้แนวคิด “คุณค่าของเนื้อหาเป็นตัวกำหนดความสำเร็จของการสื่อสารมากกว่ารูปแบบหรือช่องทาง” และอธิบายองค์ประกอบกระบวนการสื่อสารตามแบบจำลองการสื่อสาร ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร ข้อความ ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร การให้ความรู้ในลักษณะนี้ช่วยให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจหลักการสำคัญของการสื่อสารผลิตภัณฑ์ การกำหนดสารหลักของผลิตภัณฑ์ และการเลือกช่องทางสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยกลุ่มเป้าหมายสามารถเชื่อมโยงแนวคิดการสื่อสารกับผลิตภัณฑ์ของตนเอง และเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการสื่อสาร เพื่อการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนของตนเอง 2) การพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องผลิตภัณฑ์ (Storytelling) ในระยะนี้กลุ่มเป้าหมายได้ฝึกทักษะการสร้างสรรค์เรื่องราวของผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูป 5 รายการ ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายสามารถอธิบายจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ และสามารถนำอัตลักษณ์ในชุมชนตนเองมาสื่อสารเชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์ได้ 3) การพัฒนาทักษะการผลิตสื่อ เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงเทคนิคเกี่ยวกับการผลิตสื่อการตลาดออนไลน์ ได้แก่ เทคนิคการถ่ายภาพสินค้า การตกแต่งภาพ การใช้โปรแกรมออกแบบสื่อ CANVA การสร้างเพจ Facebook การผลิตสื่อวิดีโอสั้น และการสร้างสรรค์สื่อเพื่อเผยแพร่ผ่าน TikTok กลุ่มเป้าหมายสามารถถ่ายภาพผลิตภัณฑ์ โพสต์และสร้างวิดีโอโปรโมตผลิตภัณฑ์ได้ และ 4) การทดลองใช้จริง กลุ่มเป้าหมายได้ทดลองสร้างคอนเทนต์และนำเสนอผลงานจริง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ประเมินผลกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการตลาดโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า กลุ่มเป้าหมายเรียนรู้ว่า “เมื่อก่อนขายแค่ในชุมชน แต่พอได้เรียนเรื่องการเล่าเรื่องและการทำสื่อ ทำให้รู้ว่าจะสื่อสารยังไงให้คนอยากซื้อ การฝึกให้ลงมือทำเอง ทำให้เข้าใจมากกว่าการฟังอย่างเดียว และสามารถนำไปใช้ขายของได้จริง และการเล่าเรื่องสินค้าช่วยให้สินค้าดูมีคุณค่า ไม่ใช่แค่ของกินธรรมดา แต่เป็นของจากชุมชนที่มีเรื่องราว” ในด้านความพึงพอใจ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมในระดับสูง และสามารถผลิตสื่อทางการตลาดได้จริง สะท้อนถึงประสิทธิผลของกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการตลาดในการยกระดับสมรรถนะของกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในมิติของทักษะการสื่อสาร การใช้สื่อดิจิทัล และศักยภาพในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มเป้าหมายในชุมชนประมงชายฝั่งให้สามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอาชีพและสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ดำเนินการผ่านกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ การสาธิต การพัฒนาคู่มือ และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนต้นแบบกับชุมชนเป้าหมาย สามารถเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มเป้าหมายในชุมชนประมงชายฝั่งได้อย่างเป็นรูปธรรมใน 4 ด้าน ดังนี้

2.1 ศักยภาพด้านทักษะการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูป ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเป้าหมายสามารถพัฒนาทักษะการแปรรูปอาหารทะเลผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริง จากการสาธิตผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูป 5 ชนิด ได้แก่ กุ้งแห้ง กุ้งหวาน กุ้งแก้วสามรส ปลาบุตรีตากแห้ง และผงโรยข้าวกุ้งหัวมัน พบว่า กลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 ชุมชนสามารถดำเนินการแปรรูปผลิตภัณฑ์ได้ด้วยตนเอง ภายใต้เกณฑ์ด้านรสชาติ ความสะอาด และมาตรฐานการผลิตที่กำหนด ส่งผลให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการเพิ่มมูลค่าวัตถุดิบทางทะเล และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างอาชีพในครัวเรือนได้จริง ผลลัพธ์ดังกล่าวแสดงถึงการพัฒนาศักยภาพทักษะเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ ทักษะการคัดเลือกวัตถุดิบอาหารทะเล ทักษะการควบคุมความสะอาด ทักษะการเก็บรักษาอาหาร และศักยภาพในการผลิตและสร้างมูลค่าของชุมชน

2.2 ศักยภาพด้านการพัฒนามาตรฐานสินค้าและบรรจุภัณฑ์ การอบรมด้านการเลือกใช้บรรจุภัณฑ์และขั้นตอนการขอรับรองมาตรฐานอาหาร (อย.) ทำให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอาหาร การออกแบบฉลากและการเตรียมความพร้อมด้านสถานที่ผลิตและผลิตภัณฑ์ ภายหลังการอบรม กลุ่มเป้าหมายสามารถเลือกใช้บรรจุภัณฑ์ให้เหมาะสมกับลักษณะสินค้า และมีความเข้าใจขั้นตอนการขอรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับสินค้าเข้าสู่ตลาดเชิงพาณิชย์ สะท้อนศักยภาพด้านการวางระบบ ควบคุม และตรวจสอบ เพื่อให้มั่นใจว่าผลิตภัณฑ์มีคุณภาพตามมาตรฐาน และสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณค่าทั้งด้านคุณภาพ รูปลักษณ์ มาตรฐาน และการตลาด เพื่อให้จำหน่ายได้ในราคาที่สูงขึ้นและแข่งขันในตลาดได้

2.3 ศักยภาพด้านการตลาดดิจิทัลและการสื่อสารผลิตภัณฑ์ ผลการศึกษาพบว่า การอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการสร้างคอนเทนต์ การเล่าเรื่องผลิตภัณฑ์ การถ่ายภาพสินค้า การสร้างเพจเฟซบุ๊ก และการผลิตสื่อ TikTok ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายสามารถพัฒนาทักษะการตลาดออนไลน์ได้ นอกจากนี้ กลุ่มเป้าหมายสามารถผลิตสื่อได้จริง เช่น คลิปวิดีโอเพื่อนำเสนอผลิตภัณฑ์ของชุมชนผ่านสื่อโซเชียล เป็นการเพิ่มศักยภาพด้านการทำการตลาดผ่านสื่อออนไลน์ได้จริง

2.4 ศักยภาพด้านการเรียนรู้ของชุมชน จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบการแปรรูปอาหารทะเลในชุมชนบ้านช่องฟืน และการพัฒนาชุดคู่มือองค์ความรู้ทั้งในรูปแบบเอกสารและสื่อวิดีโอ ทำให้เกิดระบบการเรียนรู้อย่างยั่งยืนในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สมาชิกใหม่ได้อย่างต่อเนื่องและสามารถขยายผลสู่ชุมชนอื่น สะท้อนการเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชน ดังภาพที่ 11 - 12



ภาพที่ 11 มอบป้ายศูนย์การเรียนรู้
การแปรรูปอาหารทะเล



ภาพที่ 12 ป้ายศูนย์การเรียนรู้
การแปรรูปอาหารทะเล

อภิปรายผล

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืน มีลักษณะเป็นการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐานและการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติ จำแนกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การสร้างความเข้าใจร่วมกัน ดำเนินผ่านการประชุมชี้แจงและวางแผนร่วมกับแกนนำและกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสร้าง “พื้นที่ร่วมทางสังคม” ส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของและทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรับรู้เป้าหมายร่วมกันก่อนเข้าสู่การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ที่เน้นการร่วมคิด ร่วมดำเนินการ และร่วมเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในมิติการตัดสินใจ การพัฒนาแนวปฏิบัติ และการจัดการความรู้ในชุมชน ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในลักษณะเชิงลึกและต่อเนื่อง แตกต่างจากรูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบดั้งเดิมที่มักเป็นการสื่อสารทางเดียว โดย Baum, F. et al. อธิบายว่า PAR เป็นกระบวนการผสานการสะท้อนคิด การเก็บข้อมูล และการปฏิบัติร่วมเพื่อพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทและเสริมสร้างศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง (Baum, F. et al., 2006) นอกจากนี้ การสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมยังสอดคล้องกับแนวคิดชุมชนนักปฏิบัติ (Communities of Practice) ที่อธิบายการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และพัฒนาแนวปฏิบัติจากสถานการณ์จริง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของจิระพงศ์ เรืองกุน พบว่า ชุมชนนักปฏิบัติเป็นกลไกสำคัญของการจัดการความรู้ เนื่องจากช่วยให้เกิดการเรียนรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์ การแบ่งปันประสบการณ์ (จิระพงศ์ เรืองกุน, 2557) ระยะที่ 2 การถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงปฏิบัติการเป็นการเรียนรู้จากการสาธิตและฝึกปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์ 5 รายการ ได้แก่ กุ้งแห้ง กุ้งหวาน กุ้งแก้วสามรส ปลาบุตรีตากแห้ง และผงโรยข้าวกุ้งหัวมัน กระบวนการดังกล่าวช่วยให้กลุ่มเป้าหมายเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่สอดคล้องกับตัวแบบ SECI Model ซึ่งอธิบายการสร้างความรู้ผ่านการแปลงความรู้โดยนัยสู่ความรู้ชัดแจ้งโดยเฉพาะช่วงที่ผู้เชี่ยวชาญถ่ายทอดเคล็ดลับและสูตรผ่านการลงมือทำและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในการต่อยอดองค์ความรู้ได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิด SECI Model ในบริบทของชุมชนประมงชายฝั่ง โดยเน้นกระบวนการแปลงความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้กลายเป็นความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ผ่านการปฏิบัติและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อันเป็นการขยายขอบเขตของทฤษฎีจากบริบทองค์กรไปสู่บริบทชุมชนฐานราก ระยะที่ 3 การจัดระบบองค์ความรู้และขยายผล มุ่งทำให้ความรู้คงอยู่ ถ่ายทอดซ้ำได้ และพร้อมขยายผล

โดยการพัฒนาคู่มือและวิดีโอสาธิตการแปรรูปอาหารทะเล ซึ่งเป็นกระบวนการทำให้ความรู้ชัดแจ้งและเคลื่อนย้ายได้ (Codification) ลดการสูญหายขององค์ความรู้และเพิ่มศักยภาพการขยายผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภรดา แสนยาโต และคณะ พบว่า การพัฒนาความรู้ด้านการแปรรูปสามารถเพิ่มรายได้ สร้างความร่วมมือ และก่อให้เกิดเครือข่ายชุมชน (ศุภรดา แสนยาโต และคณะ, 2562)

กระบวนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูป จำแนกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 สร้างความพร้อมด้านกฎระเบียบและมาตรฐาน อบรมกฎหมาย ฉลากอาหาร ฉลากโภชนาการ และขั้นตอนการรับรองผลิตภัณฑ์ ทำให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจข้อกำหนดด้านความปลอดภัย เพิ่มความน่าเชื่อถือ และลดความเสี่ยงด้านมาตรฐาน ช่วยยกระดับความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ก่อนเข้าสู่ตลาด เป็นระยะที่ให้ความสำคัญกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นจุดตั้งต้นของการพัฒนามากกว่าการเริ่มต้นจากการออกแบบบรรจุภัณฑ์ ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากแนวคิดการเพิ่มมูลค่าเชิงภาพลักษณ์ไปสู่การเพิ่มมูลค่าเชิงระบบและความปลอดภัยอาหาร ระยะที่ 2 การออกแบบและเลือกใช้บรรจุภัณฑ์ตามคุณลักษณะสินค้า เป็นกระบวนการจัดการความเสี่ยงด้านคุณภาพและความปลอดภัย โดยการเลือกวัสดุและรูปแบบที่เหมาะสมช่วยรักษาคุณภาพ ลดการปนเปื้อน และเพิ่มความน่าเชื่อถือ เป็นการต่อยอดองค์ความรู้โดยการเชื่อมโยงระหว่างคุณสมบัติทางกายภาพของผลิตภัณฑ์กับการเลือกใช้บรรจุภัณฑ์ อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดรูปแบบเชิงประยุกต์ที่สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบสำหรับผลิตภัณฑ์อาหารทะเลประเภทอื่นซึ่งสอดคล้องกับงานของ สุรีพร คลังพระศรี และคณะ พบว่า การเลือกบรรจุภัณฑ์ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน ช่วยคงคุณภาพสินค้า และเป็นการรักษาด้านสิ่งแวดล้อม (สุรีพร คลังพระศรี และคณะ, 2568) ระยะที่ 3 การประยุกต์ใช้ กลุ่มเป้าหมายสามารถเลือกใช้บรรจุภัณฑ์ได้เหมาะสม เข้าใจมาตรฐาน และมีความพร้อมต่อยอดสู่ตลาดทั้งออฟไลน์และออนไลน์ สะท้อนการพัฒนาสมรรถนะเชิงระบบด้านความรู้ ทักษะ และความพร้อมเชิงพาณิชย์

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการตลาด เป็นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำแนกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 สร้างความเข้าใจพื้นฐานการสื่อสารการตลาด ผ่านแบบจำลองการสื่อสาร ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ให้ชุมชนวิเคราะห์ก่อนการผลิตสื่อ กระบวนการดังกล่าวช่วยให้กลุ่มเป้าหมายมองการสื่อสารอย่างเป็นระบบ สามารถกำหนดสารหลัก เลือกช่องทางให้สอดคล้องกับกลุ่มลูกค้า ส่งผลให้เกิดการยกระดับจากทักษะเชิงเทคนิคสู่ทักษะเชิงกลยุทธ์ในการกำหนดว่าจะสื่อสารอะไร สื่อสารกับใคร ผ่านช่องทางใด และเพื่อเป้าหมายใด ระยะที่ 2 พัฒนาทักษะการเล่าเรื่องเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ชุมชน ผ่านการฝึกตั้งชื่อกลุ่ม กำหนดสโลแกน และสื่อสารจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ ช่วยให้ชุมชนสามารถแปลงเรื่องราวท้องถิ่นเป็นสารการตลาดที่เป็นรูปธรรม ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์สร้างความแตกต่างเชิงคุณค่า และลดการพึ่งพาการแข่งขันด้านราคา แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชนก ปัญญาสุพัฒน์ และคณะ ที่ชี้ว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนควรดำเนินควบคู่กับการสร้างแบรนด์ การใช้การตลาดดิจิทัล และการสื่อสารเรื่องราวเพื่อเพิ่มการจดจำของผู้บริโภค (รัชนก ปัญญาสุพัฒน์ และคณะ, 2568) ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่าการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้แนวคิดการสร้างแบรนด์สามารถเกิดขึ้นได้จริงในบริบทชุมชนประมงชายฝั่ง ระยะที่ 3 พัฒนาทักษะการผลิตสื่อดิจิทัล กลุ่มเป้าหมายสามารถใช้ Canva ถ่ายภาพ สร้างเพจ และผลิตวิดีโอสั้นเพื่อสื่อสารสินค้าได้จริง ระยะที่ 4 ทดลองเผยแพร่สื่อ ช่วยลดความไม่มั่นใจด้านเทคโนโลยีและส่งเสริมการใช้สื่อดิจิทัลต่อเนื่อง เป็นการยกระดับจากความสามารถ

ในการรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy) ไปสู่ความสามารถในการใช้ดิจิทัลเพื่อสร้างมูลค่า โดยกลุ่มเป้าหมายสามารถผลิตและเผยแพร่สื่อได้จริง ซึ่งเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ของการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ เมธารัตน์ จันตะนี และนฤมล ญาณสมบัติ ที่พบว่า การใช้สื่อออนไลน์ช่วยเพิ่มรายได้และความสามารถแข่งขันของชุมชนและเสริมความสามารถในการแข่งขันของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม (เมธารัตน์ จันตะนี และนฤมล ญาณสมบัติ, 2566)

การเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มเป้าหมายในชุมชนประมงชายฝั่ง พบว่า สามารถพัฒนาศักยภาพได้หลายด้าน ได้แก่ 1) ศักยภาพด้านการผลิต กลุ่มเป้าหมายสามารถแปรรูปอาหารทะเล และผลิตสินค้าได้จริงหลังการฝึกอบรม แสดงว่าการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนมีประสิทธิผลเมื่อใช้กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) มากกว่าการถ่ายทอดเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว เนื่องจากช่วยเสริมความมั่นใจและเอื้อต่อกา รประยุกต์ใช้ความรู้ในอาชีพ 2) ศักยภาพด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ความเข้าใจกฎหมายอาหาร ฉลาก และมาตรฐานผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่ามาตรฐานสินค้าเป็น “ตัวแปรเชิงโครงสร้าง” ที่กำหนดความสามารถของชุมชนในการเข้าสู่ตลาด กล่าวคือ แม้ว่าชุมชนจะมีทักษะในการผลิตสินค้า แต่หากไม่ผ่านมาตรฐานด้านกฎหมายอาหาร ฉลาก หรือระบบรับรองคุณภาพ ก็ไม่สามารถจำหน่ายสินค้าในตลาดที่กว้างขึ้นได้ 3) ศักยภาพด้านการตลาดดิจิทัล กลุ่มเป้าหมายสามารถผลิตสื่อออนไลน์และใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลได้จริง ช่วยลดข้อจำกัดเชิงพื้นที่ ลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง และเพิ่มโอกาสรายได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ หมัดเฟาซี รูบามา และคณะ ที่พบว่า การพัฒนาการตลาดดิจิทัลช่วยเพิ่มการรับรู้และยอดขายของผลิตภัณฑ์ชุมชน (หมัดเฟาซี รูบามา และคณะ, 2567) 4) การสร้างระบบการเรียนรู้ของชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ต้นแบบและชุดองค์ความรู้ช่วยให้การถ่ายทอดเกิดความต่อเนื่องและขยายผลได้ สอดคล้องกับงานของ จิตติมา ดำรงวัฒนะ และประนอม การชะนันท์ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การแปรรูปอาหารทะเลในชุมชนชายฝั่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดองค์ความรู้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน (จิตติมา ดำรงวัฒนะ และประนอม การชะนันท์, 2568) และ 5) การพัฒนาแบบบูรณาการทั้งระบบ ศักยภาพชุมชนเกิดจากการพัฒนาร่วมกันทั้งการผลิต มาตรฐานสินค้า การตลาด และระบบการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ เมธารัตน์ จันตะนี และลำยอง ปลั่งกลาง พบว่า การพัฒนาศักยภาพกลุ่มเป้าหมายในชุมชนไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการพัฒนาทักษะเฉพาะด้านเพียงมิติเดียว แต่ต้องอาศัยการพัฒนาแบบบูรณาการทั้งระบบ (เมธารัตน์ จันตะนี และลำยอง ปลั่งกลาง, 2561)

สรุปและข้อเสนอแนะ

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแปรรูปอาหารทะเล การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการตลาดของชุมชนต้นแบบบ้านช่องฟืน เป็นกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบชุมชนเป็นฐานที่บูรณาการการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ และการพัฒนาทักษะการสื่อสารการตลาด เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนประมงชายฝั่งอย่างเป็นระบบและยั่งยืน เกิดข้อค้นพบเชิงแนวคิด 4 ประการ ได้แก่ 1) การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Learning By Doing) เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการนำองค์ความรู้ไปใช้จริง 2) มาตรฐานสินค้าและบรรจุภัณฑ์เป็นตัวแปรเชิงโครงสร้างที่กำหนดโอกาสในการเข้าสู่ตลาด 3) การตลาดดิจิทัลและการเล่าเรื่องผลิตภัณฑ์เป็นกลไกในการสร้างมูลค่าเพิ่ม และลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง และ 4) การจัดระบบองค์ความรู้ในรูปแบบที่ถ่ายทอดซ้ำได้ เป็นปัจจัยสำคัญของความยั่งยืนในระดับชุมชน ผลลัพธ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพชุมชน

ไม่สามารถดำเนินการแบบแยกส่วนได้ แต่ต้องอาศัยการพัฒนาแบบบูรณาการทั้งระบบเชื่อมโยงการผลิต มาตรฐานสินค้า การตลาด และระบบการเรียนรู้เข้าด้วยกัน นอกจากนี้ ข้อค้นพบเชิงนโยบายจากการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก โดยการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนผ่านการจัดการองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ สามารถนำไปสู่การสร้างรายได้ การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ และการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ทั้งยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะด้านการลดความยากจน การสร้างงาน และการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ ควรพัฒนา “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบ” เป็นกลไกกลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้และขยายผลเชิงเครือข่าย ควบคู่กับการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์และการตลาดดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนงบประมาณ จัดระบบพี่เลี้ยง และส่งเสริมความร่วมมือกับภาควิชาการเพื่อความต่อเนื่องในการพัฒนา ขณะที่ชุมชนควรพัฒนาศักยภาพสมาชิกผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ รักษามาตรฐานสินค้า และเสริมทักษะการตลาดดิจิทัลเพื่อเพิ่มมูลค่าและความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาผลกระทบระยะยาว วิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค การสร้างแบรนด์ และประสิทธิภาพการสื่อสารการตลาดดิจิทัล เพื่อพัฒนาแบบจำลองการตลาดที่เหมาะสมกับผู้ผลิตรายย่อยในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

จิตติมา ดำรงวัฒนะ และประนอม การชะนันท์. (2568). การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้หลักสูตรการแปรรูปกะปิ (เคย) เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารในชุมชนบริเวณหาดทุ่งใส. วารสารสังคมพัฒนศาสตร์, 8(3), 1-17.

จิระพงศ์ เรืองกุน. (2557). ชุมชนนักปฏิบัติ: แนวทางการจัดการความรู้เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น, 7(2), 16-27.

เมธารัตน์ จันตะนี และนฤมล ญาณสมบัติ. (2566). การพัฒนาผลิตภัณฑ์และตราสินค้าจากเนื้อจระเข้เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนคนแสวงหา จังหวัดอ่างทอง. วารสารศิลปการจัดการ, 7(4), 1327-1346.

เมธารัตน์ จันตะนี และลำยอง ปลั่งกลาง. (2561). การพัฒนาศักยภาพบุคคลในชุมชนเพื่อจัดการด้านการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน ของชุมชนตำบลลาดชะโด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารเพชรบูรณ์สาร, 19(2), 45-55.

รัชนก ปัญญาสุพัฒน์ และคณะ. (2568). แนวทางการพัฒนาศักยภาพผลิตภัณฑ์น้ำเมี่ยงคำกะปิหวาน (ตราเรือไทย) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหารทะเลบ้านกระซ้าขาว ตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร. วารสารการจัดการองค์กร และพัฒนาสังคม, 5(1), 79-96.

ศุภรดา แสนยาโต และคณะ. (2562). การเสริมสร้างอาชีพแปรรูปกล้วยน้ำว้าโดยใช้ภูมิปัญญา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนในชุมชนท้องถิ่น ตำบลนาฝาย จังหวัดชัยภูมิ. วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์, 3(1), 85-95.

สถาบันลูกโลกสีเขียว. (2567). รางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 22 ประจำปี 2566 ประเภทชุมชน. เรียกใช้เมื่อ 25 มีนาคม 2569 จาก https://www.greenglobeinstitute.com/Frontend/Content.aspx?ContentID=6499110d-42bf-496d-8ab8-1e8e6a5fbc97

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). เรียกใช้เมื่อ 31 มกราคม 2569 จาก https://www.nesdc.go.th/wordpress/wp-content/uploads/2025/02/article_file_20230307173847.pdf

สุรีพร คลังพระศรี และคณะ. (2568). การออกแบบตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำพริกเห็ดนรกบ้านแวงน่างเพื่อยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจแบบฐานราก. วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 9(2), 291-302.

หมัดเฟาซี รูบามา และคณะ. (2567). การสร้างการรับรู้และพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายเชิงพาณิชย์ด้วยการตลาดดิจิทัลผลิตภัณฑ์ผึ้งชันโรงบ้านหัวควน ต.ท่าช้าง อ.บางกล่ำ จ.สงขลา. วารสาร Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(6), 459-471.

Baum, F. et al. (2006). Participatory action research. Journal of Epidemiology and Community Health, 60(10), 854-857. https://doi.org/10.1136/jech.2004.028662.

บทความวิจัย

นวัตกรรมการตั้งองค์กรศาลสงฆ์ และวิธีพิจารณาคดีผิดพระธรรมวินัย*

INNOVATION IN THE ESTABLISHMENT OF THE SANGHA COURT AND THE METHOD OF CONSIDERING CASES OF VIOLATIONS OF THE BUDDHIST

พระครูนิติธรรมบัณฑิต (สุริยา คงคาไหว)[1], พระครูปลัดสาโรจน์ ธมฺมสโร (แซ่อู้)[2], ธานี วรภัทร์[3], ปุญญาดา จงละเอียด[1], วิเชษฐ์ สินประสิทธิ์กุล[3]

Phrakru Nitithambundit (Suriya Kongkawai)[1], Phrakhru Palad Sarot Thammasaro (Saeou)[2], Thanee Vorapatr[3], Punyada Chongla-iad[1], Wichet Sinprasitkul[3]

[1]คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[1]Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[2]คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[2]Faculty of Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[3]คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ปทุมธานี ประเทศไทย

[3]Faculty of Law, Rangsit University, Pathum Thani, Thailand

*Corresponding author E-mail: suriya.sur@sbss.ac.th

*Tel: 061-5262919

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับศาลสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีเกี่ยวกับสงฆ์เพื่อเกิดพุทธนวัตกรรมในประเทศไทย เป็นวิจัยแบบผสานวิธี โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 รูป/คน และการประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 20 รูป/คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา เชิงพรรณนา และเชิงเปรียบเทียบ ภายใต้กรอบแนวคิดหลักนิติรัฐ ความเสมอภาค และความยุติธรรมเชิงกระบวนการ ผลการวิจัยพบว่า ระบบการดำเนินคดีพระสงฆ์ของไทยในปัจจุบันยังคงอยู่ภายใต้กลไกนิคหกรรมตาม พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และการปกครองภายในคณะสงฆ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นระบบบริหารมากกว่าระบบตุลาการเฉพาะทาง จึงมีข้อจำกัดด้านความเป็นภาวะวิสัย ความโปร่งใส และมาตรฐานวิธีพิจารณาที่เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในบริบทที่สังคมร่วมสมัยให้ความสำคัญกับหลักนิติรัฐ หลักสิทธิมนุษยชน และกลไกตรวจสอบถ่วงดุล ในทางเปรียบเทียบ หลายประเทศที่มีศาสนาเป็นสถาบันหลักของสังคมได้พัฒนาศาลหรือองค์กรพิจารณาคดีทางศาสนาที่มีโครงสร้างชัดเจน มีการกำหนดขั้นตอนวิธีพิจารณา การอุทธรณ์ และการประสานงานกับศาลของรัฐในกรณีที่เกี่ยวข้องกับความผิดทางอาญาอย่างเป็นระบบ

* Received 19 March 2026; Revised 24 April 2026; Accepted 29 April 2026

ซึ่งสะท้อนแนวโน้มของการบูรณาการหลักศาสนากับกฎหมายบ้านเมืองภายใต้กรอบความเป็นธรรมและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ข้อค้นพบสำคัญจึงชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยควรพิจารณาพัฒนาระบบพิจารณาคดีพระธรรมวินัยให้มีลักษณะเป็นศาลชำนัญพิเศษหรือองค์กรกึ่งตุลาการที่มีมาตรฐานชัดเจน เพื่อยกระดับความน่าเชื่อถือและสร้างสมดุลระหว่างการธำรงพระธรรมวินัยกับหลักกฎหมายสมัยใหม่ อันเป็นรากฐานของพุทธนวัตกรรมเชิงสถาบันที่เหมาะสมกับบริบทไทย

คำสำคัญ: ศาลสงฆ์, พระธรรมวินัย, กระบวนการยุติธรรม, คณะสงฆ์

Abstract

This article aimed to conduct a comparative study of Thai law and foreign laws concerning ecclesiastical courts and procedures relating to monastic cases in order to foster Buddhist innovation in Thailand. The study employed a mixed-methods approach by examining data from documents, in-depth interviews with 10 experts, and focus group discussions with 20 participants, all of whom were purposively selected. The data were analyzed using content analysis, descriptive analysis, and comparative analysis under the conceptual frameworks of the rule of law, equality, and procedural justice. The research findings revealed that the current system for handling monastic cases in Thailand remained under the ecclesiastical disciplinary mechanisms prescribed by the Sangha Act B.E. 2505 (1962) and the internal administration of the monastic order, which functioned more as an administrative system than as a specialized judicial system. As a result, it presented limitations in terms of objectivity, transparency, and clearly codified procedural standards, particularly in the context of contemporary society that emphasized the rule of law, human rights principles, and mechanisms of checks and balances. In comparison, several countries in which religion was a principal institution of society had developed religious courts or adjudicative bodies with clear structures, established procedural steps, appellate processes, and systematic coordination with state courts in cases involving criminal offenses. This reflected a tendency toward integrating religious principles with state law under the framework of justice and public accountability. The key findings indicated that Thailand should consider developing a system for adjudicating monastic disciplinary cases as a specialized court or quasi-judicial body with clearly defined standards in order to enhance credibility and create a balance between the preservation of monastic discipline and modern legal principles, which would serve as a foundation for institutional Buddhist innovation appropriate to the Thai context.

Keywords: Sangha Court, Vinaya, Judicial Process, Buddhist Monastic Order

บทนำ

การบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ในประเทศไทยเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับระบบกฎหมายของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรศาลสงฆ์ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกในการรักษาวินัยและจริยธรรมของพระภิกษุสามเณร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดให้มีศาลสงฆ์เป็นองค์กรพิจารณาคดีความผิดทางพระธรรมวินัย ซึ่งแบ่งเป็นศาลสงฆ์ต้นและศาลสงฆ์อุทธรณ์ มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาความผิดของพระภิกษุสามเณรที่กระทำผิดพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบคณะสงฆ์ (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, 2535) อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของศาลสงฆ์ในปัจจุบันยังคงประสบปัญหาหลายประการ ทั้งด้านโครงสร้างองค์กรที่ยังไม่มีความเป็นอิสระเพียงพอ กระบวนการพิจารณาที่ยังขาดความรวดเร็วและประสิทธิภาพ ความโปร่งใสในการดำเนินคดีที่ยังมีข้อจำกัด และประสิทธิภาพในการบังคับใช้คำพิพากษาที่ยังไม่เข้มแข็ง นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเกี่ยวกับคุณสมบัติและความเชี่ยวชาญของผู้พิพากษาสงฆ์ที่บางครั้งยังขาดความรู้เฉพาะด้านทั้งในแง่ของหลักกฎหมายสมัยใหม่และหลักธรรมวินัยที่ลึกซึ้ง ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของสังคมที่มีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพของคณะสงฆ์ไทยในระยะยาว โดยเฉพาะในยุคที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและคาดหวังให้สถาบันต่าง ๆ รวมถึงสถาบันพระพุทธศาสนาต้องมีความโปร่งใสและรับผิดชอบต่อสาธารณะมากยิ่งขึ้น (พระมหาสุชาติ ธมฺมกาโม และคณะ, 2565); (พระปริญญา แย้มศรี, 2567)

ในขณะที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายในการปฏิรูปองค์กรศาลสงฆ์ หลายประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาได้พัฒนากลไกการจัดการคดีความผิดของพระภิกษุสามเณรที่มีความก้าวหน้าและสอดคล้องกับหลักนิติธรรมสมัยใหม่ ประเทศศรีลังกาได้จัดตั้ง Buddhist Ecclesiastical Courts ภายใต้ Buddhist Temporalities Ordinance ซึ่งมีโครงสร้างที่ชัดเจนและเชื่อมโยงกับระบบศาลยุติธรรมของรัฐ โดยศาลสงฆ์ของศรีลังกามีอำนาจในการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของวัด การบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ และความผิดวินัยของพระภิกษุ ระบบศาลสงฆ์ศรีลังกามีลักษณะเด่น คือ มีการบันทึกคำพิพากษาเป็นลายลักษณ์อักษรที่สามารถค้นคว้าและอ้างอิงได้ มีกระบวนการอุทธรณ์ที่ชัดเจน และมีกลไกในการบังคับใช้คำพิพากษาที่มีประสิทธิภาพ (Goonasekera, S., 2014) ในขณะที่ประเทศญี่ปุ่นพัฒนาระบบการกำกับดูแลภายในนิกายต่าง ๆ ผ่านกลไกที่เรียกว่า S**ō**g**ō** ซึ่งผสมผสานระหว่างหลักธรรมวินัยกับหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่ ระบบของญี่ปุ่นเน้นการกำกับดูแลภายในนิกายที่เข้มแข็ง โดยแต่ละนิกายมีอำนาจในการจัดการกับพระภิกษุที่ประพฤติผิดวินัยภายในกรอบของกฎหมายรัฐ มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการฐานข้อมูลพระภิกษุและการติดตามกรณีที่มีปัญหา (Jaffe, R. M., 2019) นอกจากนี้ประเทศเมียนมาและกัมพูชาก็มีระบบศาลสงฆ์ที่มีลักษณะเฉพาะตามบริบททางสังคมและการเมืองของแต่ละประเทศ การศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายและแนวปฏิบัติจากต่างประเทศเหล่านี้จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนานวัตกรรมสำหรับองค์กรศาลสงฆ์ไทย โดยสามารถนำจุดแข็งและบทเรียนจากประสบการณ์ของประเทศอื่นมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

แนวคิดเรื่องพุทธนวัตกรรม (Buddhist Innovation) เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่พยายามผสมผสานหลักธรรมวินัยดั้งเดิมเข้ากับเทคโนโลยีและแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ โดยไม่ทำลายแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา (Ven. Nengcheng et al., 2026) แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาเองก็มีลักษณะของการปรับตัว

และพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน โดยที่แก่นของหลักธรรมยังคงอยู่แต่รูปแบบการปฏิบัติและการจัดการองค์กรสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัยได้ ในบริบทของศาลสงฆ์ พุทธนวัตกรรม อาจหมายถึงการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการคดี เช่น ระบบฐานข้อมูลคดีอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถติดตามสถานะคดีได้แบบเรียลไทม์ ระบบการยื่นคำร้องออนไลน์ที่ช่วยลดระยะเวลาและความยุ่งยากในกระบวนการ และระบบการจัดเก็บคำพิพากษาในรูปแบบดิจิทัลที่สามารถค้นหาและอ้างอิงได้สะดวก การพัฒนากระบวนการพิจารณาที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ เช่น การเปิดเผยข้อมูลคดีในระดับที่เหมาะสม การจัดทำรายงานประจำปีของศาลสงฆ์ที่แสดงสถิติและข้อมูลสำคัญ และการจัดให้มีกลไกรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณะ การฝึกอบรมผู้พิจารณาคดีให้มีความรู้ทั้งด้านธรรมวินัยและกฎหมายสมัยใหม่ ผ่านหลักสูตรที่ออกแบบมาเป็นพิเศษและมีการปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของฆราวาสในกระบวนการยุติธรรมทางสงฆ์ในรูปแบบที่เหมาะสม เช่น การมีผู้สังเกตการณ์ฆราวาสในการพิจารณาคดีบางประเภท หรือการจัดตั้งคณะกรรมการที่มีทั้งพระภิกษุและฆราวาสผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกันทำงาน (แม่ชีจำเรียง กำเหนิดโทน และแม่ชีจำเนียร แสงสิน, 2561) การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งหวังที่จะวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาศาลสงฆ์ไทย โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริงในบริบทของสังคมไทย

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับองค์กรศาลสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีผิดพระธรรมวินัย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาพุทธนวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย การวิจัยนี้จะดำเนินการผ่านการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างระบบศาลสงฆ์ไทยกับระบบศาลสงฆ์ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ได้แก่ ศรีลังกา เมียนมา โดยจะวิเคราะห์ในมิติต่าง ๆ ได้แก่ โครงสร้างองค์กร ฐานกฎหมายหลัก ขอบเขตอำนาจ วิธีพิจารณาคดี หลักเกณฑ์การพิพากษา ความโปร่งใสและการตรวจสอบ รวมทั้งเปรียบเทียบศาลศาสนาในบริบทศาสนาอื่น การวิจัยนี้จึงมีนัยสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติสำหรับการพัฒนาระบบยุติธรรมทางสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และได้รับการยอมรับจากทุกภาคส่วนของสังคม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อสถาบันพระพุทธศาสนา และส่งเสริมให้คณะสงฆ์ไทยสามารถดำรงบทบาทในการเป็นที่พึ่งทางจิตใจและเป็นแบบอย่างทางศีลธรรมแก่สังคมได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับศาลสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีเกี่ยวกับสงฆ์เพื่อเกิดพุทธนวัตกรรมในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการตั้งองค์กรศาลสงฆ์ และวิธีพิจารณาคดีผิดพระธรรมวินัย” เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี มีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 10 คน ประกอบด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมและการบริหารคณะสงฆ์ ได้แก่ ผู้แทนจากศาล อัยการ ตำรวจ ทนายความ และหน่วยงานราชการที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับ

การกำกับดูแลหรือบริหารกิจการคณะสงฆ์ และ 2) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) จำนวน 20 คน ประกอบด้วย พระภิกษุในระดับต่าง ๆ นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ ตัวแทนจากศาล อัยการ ตำรวจ ทนายความ และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารคณะสงฆ์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกมีลักษณะเป็นแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ซึ่งกำหนดประเด็นคำถามหลัก ได้แก่ สภาพปัญหาและข้อจำกัดของระบบนิคหกรรมในปัจจุบัน ความจำเป็นในการจัดตั้งศาลสงฆ์ รูปแบบโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสม ขอบเขตอำนาจ วิธีพิจารณาคดีพระธรรมวินัย การคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหา ความเป็นอิสระขององค์กรศาลสงฆ์ ความสัมพันธ์ระหว่างศาลสงฆ์กับรัฐ การประยุกต์ใช้หลักกฎหมายสมัยใหม่ และข้อเสนอเชิงนโยบาย และ 2) แบบสอบถามประชุมกลุ่มย่อย โดยใช้แนวคำถามที่มุ่งเน้นการกระตุ้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความเหมาะสมของการจัดตั้งศาลสงฆ์ รูปแบบองค์คณะพิจารณาคดี ขั้นตอนกระบวนการพิจารณา ระบบอุทธรณ์ กลไกความโปร่งใส และความเป็นไปได้ในการตรากฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับศาลสงฆ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยนี้ แบ่งออกเป็นการเก็บข้อมูลจากเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยในส่วนของการวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกในส่วนพระวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม กฎมหาเถรสมาคม กฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับศาลศาสนา ตลอดจนเอกสารทางราชการและคำวินิจฉัยที่เกี่ยวข้อง และเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือทางวิชาการ บทความวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานการประชุม และเอกสารเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับศาลสงฆ์และกระบวนการยุติธรรมทางศาสนา สำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยจัดทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นัดหมายผู้ให้ข้อมูล และดำเนินการสัมภาษณ์ทั้งแบบเผชิญหน้าและผ่านระบบออนไลน์ โดยมีการบันทึกเสียงและจดบันทึกข้อมูลภายใต้ความยินยอมของผู้ให้ข้อมูล นอกจากนี้ ยังได้จัดการประชุมกลุ่มย่อยโดยคัดเลือกผู้เข้าร่วมตามคุณสมบัติที่กำหนด จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและบันทึกข้อมูลทั้งในรูปแบบเสียงและบันทึกภาคสนามอย่างเป็นระบบ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่และสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อยให้เป็นประเด็นสำคัญ จากนั้นใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายโครงสร้างกฎหมายและระบบการพิจารณาคดีของศาลสงฆ์ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) โดยอาศัยกรอบแนวคิดกฎหมายเปรียบเทียบเชิงหน้าที่ (Functional Comparative Law) เพื่อพิจารณาความเหมือนและความแตกต่างของระบบต่าง ๆ ทั้งนี้ การตีความข้อมูลอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่สำคัญ ได้แก่ หลักนิติรัฐ หลักความเสมอภาค แนวคิดความยุติธรรมเชิงกระบวนการ และแนวคิดการออกแบบสถาบัน เพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงกฎหมายที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า ระบบของประเทศไทยยังคงดำเนินการภายใต้ พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎมหาเถรสมาคม โดยใช้กลไกนิคหกรรมเป็นเครื่องมือหลักในการควบคุมวินัยพระสงฆ์ ซึ่งระบบนิคหกรรมตามพระธรรมวินัยเป็นกลไกดั้งเดิมในการควบคุมและลงโทษพระสงฆ์ผู้ประพฤติผิด แม้จะมีรากฐานยาวนานและมีคุณค่าในทางศาสนา แต่กลับถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นและบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอในสังคมสมัยใหม่ เหตุผลสำคัญประการหนึ่ง คือ ระบบนิคหกรรมมีลักษณะเป็น Soft Law หรือกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและวินัยที่อาศัยความสมัครใจและแรงกดดันทางสังคมเป็นหลัก จึงขาดประสิทธิภาพในการจัดการกับความผิดที่มีผลกระทบต่อสาธารณะและมีลักษณะร้ายแรง

นอกจากนี้ การพิจารณาความผิดยังคงอยู่ภายใต้ดุลพินิจของเจ้าคณะในแต่ละภูมิภาคหรือแต่ละลำดับชั้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดความแตกต่างในการตีความพระธรรมวินัยอันเป็นผลมาจากปัจจัยด้านภูมิภาค วัฒนธรรมท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งทัศนะส่วนบุคคล ส่งผลให้การลงโทษพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดอาจมีความไม่สม่ำเสมอ สร้างความไม่เป็นธรรมและบั่นทอนศรัทธาของประชาชน

จากความท้าทายเหล่านี้ การจัดตั้งศาลสงฆ์จึงถูกเสนอเป็นแนวทางในการเติมเต็มช่องว่างของระบบนิคหกรรม โดยมุ่งยกระดับการจัดการความผิดในทางศาสนาให้มีลักษณะเป็นกระบวนการยุติธรรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และปราศจากอคติส่วนบุคคล ขณะเดียวกันยังคงยึดมั่นในหลักพระธรรมวินัยซึ่งเป็นรากฐานของพระพุทธศาสนา

ในทางเปรียบเทียบ ประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก เช่น เมียนมาและศรีลังกา มีการกำหนดโครงสร้างองค์กรสงฆ์และกลไกวินิจฉัยข้อพิพาทที่เป็นทางการมากขึ้น มีองค์คณะพิจารณาเฉพาะ มีขั้นตอนสอบสวนเป็นลายลักษณ์อักษร และมีการกำหนดกระบวนการทบทวนคำวินิจฉัยในระดับที่ชัดเจนกว่า ขณะที่ประเทศที่มีระบบศาลศาสนาโดยตรง เช่น ระบบศาลชารีอะห์ มีฐานกฎหมายรองรับสถานะศาลศาสนาอย่างชัดแจ้ง กำหนดเขตอำนาจเฉพาะ และมีประมวลวิธีพิจารณาพร้อมระบบอุทธรณ์ตามลำดับศาล ส่วนศาลศาสนาคริสต์ภายใต้กฎหมายศาสนจักร (Canon Law) มีการแยกบทบาทฝ่ายสอบสวนและฝ่ายพิจารณาอย่างเป็นระบบ พร้อมกำหนดสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาไว้อย่างชัดเจน

เพื่อสะท้อนผลการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบดังกล่าว สามารถสรุปเป็นตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับศาลสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีเกี่ยวกับสงฆ์

ประเด็นเปรียบเทียบ	ประเทศไทย	ศรีลังกา	เมียนมา
ฐานกฎหมายหลัก	พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม	Buddhist Temporalities Ordinance 1931 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง	The State Sangha Maha Nayaka Committee Law (1980, 1990)
องค์กรกลางที่กำกับดูแล	คณะสงฆ์ภายใต้การนำของสมเด็จพระสังฆราช (กรณีมีตำแหน่ง) และมหาเถรสมาคม	Sri Lanka Ramanna Nikaya Council, Amarapura Nikaya และ Siam Nikaya	State Sangha Maha Nayaka Committee (MaHaNa)

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับศาลสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีเกี่ยวกับสงฆ์ (ต่อ)

ประเด็นเปรียบเทียบ	ประเทศไทย	ศรีลังกา	เมียนมา
ระบบศาลสงฆ์เฉพาะ	ไม่มี (ใช้ระบบนิคหกรรมภายในคณะสงฆ์)	ไม่มีศาลสงฆ์ตามกฎหมายรัฐ แต่ในทางปฏิบัติ คณะสงฆ์ศรีลังกามีระบบสำหรับพิจารณาข้อพิพาททางศาสนา	ไม่มีศาลในรูปแบบที่เป็นทางการ แต่ MaHaNa มีอำนาจคล้ายศาล
ขอบเขตอำนาจ	จำกัดอยู่ในเขตอำนาจปกครองภายในของคณะสงฆ์	ครอบคลุมข้อพิพาทเกี่ยวกับพระธรรมวินัย กรรมสิทธิ์ที่ดินวัดและสิทธิของพระสงฆ์	ควบคุมและพิจารณาความผิดของพระสงฆ์ทั่วประเทศ รวมถึงการแต่งตั้งและถอดถอน
วิธีพิจารณาคดี	ใช้หลักพระธรรมวินัย โดยเจ้าคณะในแต่ละระดับเป็นผู้พิจารณา	ใช้ทั้งพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง มีขั้นตอนคล้ายศาลยุติธรรม	ใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นหลัก แต่อยู่ภายใต้การกำกับของรัฐ
ความโปร่งใสและการตรวจสอบ	ต่ำ ขาดกลไกตรวจสอบที่เป็นอิสระ	ปานกลาง มีกระบวนการบันทึกและเผยแพร่คำวินิจฉัย	ต่ำ มีการวิจารณ์เรื่องการถูกแทรกแซงทางการเมือง
การอุทธรณ์	สามารถอุทธรณ์ไปยังเจ้าคณะชั้นสูงขึ้นไป จนถึงมหาเถรสมาคม	สามารถอุทธรณ์ไปยังศาลสูงขึ้นหรือศาลฎีกา	มีกลไกทบทวนภายใน MaHaNa แต่ไม่เป็นอิสระ
การบังคับใช้คำวินิจฉัย	อาศัยอำนาจปกครองภายในอาจไม่มีผลบังคับทางกฎหมายโดยตรง	มีผลบังคับทางกฎหมาย สามารถขอให้ศาลยุติธรรมบังคับคดีได้	มีผลบังคับโดยตรง เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากรัฐ
ความเป็นอิสระจากรัฐ	สูง รัฐไม่แทรกแซงโดยตรง	ปานกลาง รัฐมีบทบาทสนับสนุนแต่ไม่ควบคุม	ต่ำ รัฐมีอำนาจควบคุมผ่าน MaHaNa
บุคลากรในการพิจารณา	เจ้าคณะและพระสังฆาธิการในแต่ละระดับ	พระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิและนักกฎหมาย	พระสังฆาธิการที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐ
การรับรู้ของสาธารณะ	ต่ำ ถูกมองว่าขาดความโปร่งใสและไม่เป็นธรรม	ปานกลางถึงสูง มีความน่าเชื่อถือในระดับหนึ่ง	ต่ำ ถูกวิจารณ์ว่าเป็นเครื่องมือของรัฐ

จากตารางที่ 1 สามารถสังเกตได้ว่าประเทศไทยยังไม่มีกลไกศาลสงฆ์ที่เป็นทางการ แตกต่างจากศรีลังกาที่มี Ecclesiastical Tribunals และพม่าที่มี MaHaNa ซึ่งทำหน้าที่คล้ายศาล ความแตกต่างนี้สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายและโอกาสในการพัฒนาระบบกฎหมายของไทย

ศรีลังกา แม้จะมีศาสนาพุทธเถรวาทเป็นศาสนาหลักและได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญ แต่การกำกับดูแลพระสงฆ์และการพิจารณาความผิดทางพระธรรมวินัยยังคงอยู่ในมือคณะสงฆ์เป็นหลัก โดยรัฐมีบทบาทสนับสนุนทางอ้อมมากกว่าการเข้าแทรกแซงโดยตรง ทำให้แม้จะมีเสถียรภาพในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังมีข้อครหาว่าการบังคับใช้พระธรรมวินัยขาดมาตรฐานและขึ้นอยู่กับกลไกภายในที่ไม่โปร่งใส

พม่า (เมียนมา) มีการจัดตั้ง MaHaNa ซึ่งเป็นองค์กรกึ่งรัฐที่มีอำนาจในการควบคุม ดูแล และพิจารณาพระสงฆ์ทั่วประเทศ ทำหน้าที่คล้ายศาลสงฆ์โดยตรง ผลที่ตามมา คือ สามารถรักษามาตรฐานการปกครองคณะสงฆ์ได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ถูกวิจารณ์ว่ามีการเมืองเข้ามาแทรกแซงและใช้กลไกดังกล่าวเป็นเครื่องมือควบคุมทางศาสนาในบางกรณี ประสบการณ์นี้เป็นบทเรียนสำคัญสำหรับประเทศไทยในการออกแบบศาลสงฆ์ให้มีความเป็นอิสระจากการแทรกแซงทางการเมือง

เมื่อเปรียบเทียบกับบริบทไทย จะเห็นได้ว่าประเทศไทยอยู่ระหว่างสองสุดขั้ว คือ ระบบคณะสงฆ์ที่พึ่งพากลไกพระธรรมวินัยเป็นหลักแต่ขาดมาตรฐาน และระบบที่รัฐเข้ามาควบคุมโดยตรงเหมือนพม่าซึ่งเสี่ยงต่อการเมืองแทรกแซง ดังนั้น การจัดตั้งศาลสงฆ์ในไทยจึงต้องออกแบบให้เป็นกลไกกลางที่มีความเป็นอิสระ โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยมีการประสานงานกับทั้งคณะสงฆ์และรัฐ

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบศาลศาสนาในบริบทศาสนาอื่น

ประเด็นเปรียบเทียบ	ศาลสงฆ์ (ประเทศไทย)	ศาลชารีอะห์ (ประเทศมุสลิม)	ศาลศาสนจักร (คริสตจักรโรมันคาทอลิก)
ฐานกฎหมาย	พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎมหาเถรสมาคม (ไม่มีกฎหมายรองรับศาลเฉพาะ)	กฎหมายอิสลาม (Sharia Law) จากคัมภีร์กุรอานและหะดีษ	กฎหมายศาสนจักร (Canon Law)
ขอบเขตอำนาจ	จำกัดอยู่ในเขตอำนาจปกครองภายในคณะสงฆ์	คดีครอบครัว มรดก สัญญา และคดีศาสนา	คดีเกี่ยวกับสมณเพศ การสมรส ศีลศาสนา และการบริหารศาสนจักร
วิธีพิจารณา	ใช้หลักพระธรรมวินัย โดยเจ้าคณะในแต่ละระดับเป็นผู้พิจารณา	ใช้หลักกฎหมายอิสลาม โดยผู้พิพากษาศาสนา (Qadi)	ใช้หลักกฎหมายศาสนจักร โดยตุลาการศาสนจักร
ความเป็นอิสระ	มีความเป็นอิสระสูง รัฐไม่แทรกแซงการดำเนินงานโดยตรง	แตกต่างกันตามประเทศ บางประเทศผสมผสานกับศาลยุติธรรม	มีความเป็นอิสระสูง แยกจากศาลของรัฐ
การบังคับใช้	อาศัยอำนาจปกครองภายในคณะสงฆ์ ไม่มีผลบังคับทางกฎหมายโดยตรง	มีผลบังคับทางกฎหมายในประเทศที่ใช้ Sharia Law	มีผลบังคับภายในศาสนจักร บางกรณีได้รับการรับรองจากรัฐ
การยอมรับสากล	ยังไม่ได้รับการยอมรับในระดับสากลในฐานะ ‘ระบบศาลศาสนา’ ที่มีสถานะเทียบเท่าศาลของรัฐในหลายประเทศ	ได้รับการยอมรับในประเทศมุสลิม	ได้รับการยอมรับในหมู่คริสตชน

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ชัดว่า นอกเหนือจากบริบทพระพุทธศาสนาแล้ว การศึกษาศาลศาสนาในบริบทอื่น เช่น ศาลชารีอะห์ในประเทศมุสลิมและศาลศาสนจักรในคริสตจักรโรมันคาทอลิก ก็ให้บทเรียนที่สำคัญ ศาลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การมีศาลหรือองค์กรตุลาการเฉพาะด้านศาสนาเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับในสังคมโลก

โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การทำให้ข้อพิพาทหรือความผิดทางศาสนาถูกพิจารณาภายใต้กรอบที่เคารพทั้งหลักศาสนาและหลักนิติธรรม

จุดอ่อนสำคัญของระบบไทยที่เห็นได้ชัดเจนจากการเปรียบเทียบ คือ การขาดฐานกฎหมายที่รองรับศาลเฉพาะการไม่มีเขตอำนาจที่กำหนดชัดเจน การขาดวิธีพิจารณาที่เป็นลายลักษณ์อักษร การขาดกลไกบังคับใช้ที่มีประสิทธิภาพ และยังไม่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนจากศรีลังกาและพม่าที่แม้จะนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเช่นเดียวกัน แต่มีการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีที่มีโครงสร้างชัดเจนและสามารถบังคับใช้ได้จริง โดยศรีลังกาประสบความสำเร็จในการสร้างสมดุลระหว่างความเป็นอิสระของคณะสงฆ์กับความโปร่งใสของกระบวนการ ขณะที่พม่าแม้จะมีระบบที่เข้มแข็งแต่ก็ประสบปัญหาการแทรกแซงจากรัฐ

ในขณะเดียวกัน ศาลชารีอะห์และศาลศาสนจักรแสดงให้เห็นว่าการมีศาลศาสนาที่เป็นทางการสามารถสร้างความโปร่งใส มีระบบการบังคับใช้ที่มีประสิทธิภาพ และได้รับการยอมรับจากสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับสากล โดยเฉพาะศาลศาสนจักรที่มีวิธีพิจารณาที่เป็นระบบมานานกว่าพันปี มีการแยกบทบาทระหว่างผู้สอบสวนและผู้พิจารณาอย่างชัดเจน และมีความเป็นอิสระสูงจากอำนาจรัฐ ส่วนศาลชารีอะห์แม้จะมีความหลากหลายในแต่ละประเทศ แต่ก็มีการกำหนดเขตอำนาจและวิธีพิจารณาที่ชัดเจน พร้อมทั้งได้รับการสนับสนุนจากรัฐในการบังคับใช้

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยไม่ได้เสนอให้ประเทศไทยลอกเลียนแบบรูปแบบต่างประเทศโดยตรง หากแต่ตารางเปรียบเทียบดังกล่าวทำหน้าที่เป็นเครื่องมือวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นช่องว่างเชิงโครงสร้างและโอกาสเชิงพัฒนา กล่าวคือ แม้ประเทศไทยจะมีรากฐานพระธรรมวินัยและระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่มั่นคง แต่ในบริบทสังคมร่วมสมัยที่ให้ความสำคัญกับหลักนิติรัฐ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อสาธารณะ การพัฒนากลไกพิจารณาคดีพระสงฆ์ให้มีความชัดเจนด้านวิธีพิจารณา การแยกบทบาท และการตรวจสอบถ่วงดุล ย่อมเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างพุทธนวัตกรรมเชิงสถาบัน

อภิปรายผล

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับศาลสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีเกี่ยวกับสงฆ์ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิง “พุทธนวัตกรรม” ด้านกระบวนการยุติธรรมภายในคณะสงฆ์ไทย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ระบบนิคหกรรมของไทยในปัจจุบันยังคงอาศัยดุลพินิจของเจ้าคณะตามลำดับชั้นและพื้นที่เป็นสำคัญ ซึ่งก่อให้เกิดความแตกต่างในการตีความพระธรรมวินัยและการลงโทษ อันนำไปสู่คำถามเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับหลักความเสมอภาคและหลักนิติรัฐ

ในเชิงทฤษฎี แนวคิดเรื่องความยุติธรรมของ อริสโตเติล เสนอว่าความเสมอภาคในการปฏิบัติต่อบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกันเป็นหัวใจของความยุติธรรม กล่าวคือ การกระทำผิดลักษณะเดียวกันควรได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน หากการบังคับใช้พระธรรมวินัยแตกต่างกันตามภูมิภาคหรือบุคคลผู้ใช้อำนาจ ย่อมกระทบต่อหลักความเสมอภาคในเชิงโครงสร้าง ต่อมา Dworkin, R. ได้ขยายความว่าความเสมอภาคไม่ได้หมายถึงเพียงความเหมือนกันในเชิงรูปแบบ แต่ต้องรวมถึงความเสมอภาคเชิงเนื้อหา เช่น โอกาสในการต่อสู้คดี การเข้าถึงพยานหลักฐาน และการได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม ดังนั้น ระบบนิคหกรรมที่ขึ้นอยู่กับดุลพินิจเฉพาะบุคคลจึงเสี่ยงต่อการละเมิดความเสมอภาคทั้งสองมิติ (Dworkin, R., 1977)

เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบหลักนิติรัฐ แนวคิดของ Dicey, A. V. ชี้ถึงองค์ประกอบสำคัญสามประการ ได้แก่ ความเป็นอันดับสูงสุดของกฎหมาย ความเสมอภาคหน้ากฎหมาย และการคุ้มครองสิทธิโดยศาลอิสระ หากระบบนิคหกรรมขาดกลไกตุลาการที่เป็นอิสระ ย่อมกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิของพระสงฆ์ผู้ถูกกล่าวหา (Dicey, A. V., 1915) สอดคล้องกับแนวคิด “ศีลธรรมภายในของกฎหมาย” ของ Fuller, L. L. ซึ่งเสนอว่ากฎหมายที่ดีต้องมีความชัดเจน สม่ำเสมอ ไม่ขัดแย้ง และสอดคล้องกับการปฏิบัติจริง ความไม่แน่นอนและความแตกต่างในการบังคับใช้วินัยสงฆ์จึงสะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของระบบปัจจุบัน (Fuller, L. L., 1969)

นอกจากนี้ งานของ Tyler, T. R. เรื่องความยุติธรรมเชิงกระบวนการ (Procedural Justice) ชี้ว่า ความชอบธรรมของระบบยุติธรรมขึ้นอยู่กับความเป็นกลาง ความโปร่งใส การให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาได้มีเสียง (Voice) และการปฏิบัติอย่างมีศักดิ์ศรี แม้ผลลัพธ์ไม่เป็นคุณต่อผู้ถูกพิจารณา หากกระบวนการได้รับการมองว่าเป็นธรรม ย่อมสร้างความไว้วางใจในระยะยาว (Tyler, T. R., 2006) ประเด็นนี้เชื่อมโยงกับบทบัญญัติเรื่องความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 27 และ 29 ซึ่งแม้มุ่งคุ้มครองประชาชนทั่วไป แต่หลักการดังกล่าวย่อมมีนัยต่อการจัดการภายในคณะสงฆ์ด้วย (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, 2560)

ในมิติความเชื่อมั่นเชิงสถาบัน งานของ Berkowitz, D. et al. ชี้ให้เห็นว่าความสม่ำเสมอและคาดการณ์ได้ของการบังคับใช้กฎหมายเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเชื่อมั่นของสาธารณชน แม้ข้อค้นพบดังกล่าวจะอยู่ในบริบทเศรษฐกิจ แต่สามารถประยุกต์ใช้กับสถาบันศาสนาได้ กล่าวคือ หากกลไกควบคุมวินัยพระสงฆ์มีมาตรฐานกลางและตรวจสอบได้ ย่อมส่งผลเชิงบวกต่อศรัทธาของสังคมต่อพระพุทธศาสนาไทย (Berkowitz, D. et al., 2003)

ในเชิงกฎหมายเปรียบเทียบ แนวคิดกฎหมายเปรียบเทียบเชิงหน้าที่ของ Zweigert, K. & Koetz, H. เน้นการศึกษาว่าระบบต่างประเทศแก้ปัญหาที่คล้ายกันอย่างไร เพื่อนำมาปรับใช้ตามบริบทของตน กรณีประเทศศรีลังกา แสดงให้เห็นว่าแม้จะไม่มีศาลสงฆ์ แต่คณะสงฆ์ยังมีระบบพิจารณาและมีบทบาทสำคัญในข้อพิพาททางศาสนา มีอำนาจตัดสินกิจการทางศาสนาด้วยตนเอง จุดแข็ง คือ การรักษาอิสระของคณะสงฆ์ แต่จุดอ่อน คือ ความแตกต่างของมาตรฐานและความโปร่งใส ขณะที่กรณีประเทศเมียนมา ภายใต้กฎหมายจัดตั้งคณะกรรมการสงฆ์มหานายก (MaHaNa) แสดงถึงความเป็นเอกภาพเชิงโครงสร้าง แต่กลับถูกวิจารณ์เรื่องการขาดความเป็นอิสระจากรัฐและความเสี่ยงต่อการใช้กลไกทางวินัยเพื่อจุดประสงค์ทางการเมือง ซึ่งกระทบต่อหลักความเป็นอิสระของศาสนา (Religious Autonomy) (Zweigert, K. & Koetz, H., 1998); (Schonthal, B., 2018)

บทเรียนจากสองประเทศดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด “ผลกระทบของการปลูกถ่าย” (Transplant Effect) ของ Berkowitz, D. et al. ที่ชี้ว่าความสำเร็จของการนำระบบกฎหมายต่างประเทศมาใช้ขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยความต้องการภายใน และความสามารถในการปรับให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น (Berkowitz, D. et al., 2003) งานของ Harding, A. ก็สนับสนุนว่าการปลูกถ่ายกฎหมายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะประสบผลสำเร็จได้ต่อเมื่อมีการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการออกแบบสถาบันให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมทางกฎหมายเดิม (Harding, A., 2012)

ยิ่งไปกว่านั้น การเปรียบเทียบกับศาลศาสนาในบริบทอื่น เช่น ศาลชารีอะห์ ตามการวิเคราะห์ของ An-Na'im, A. A. และศาลศาสนจักรตามการศึกษาของ Doe, N. ชี้ให้เห็นว่าความชอบธรรมของศาลศาสนาในสังคมสมัยใหม่ขึ้นอยู่กับการเคารพสิทธิในการได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม (Right to Fair Trial) (An-Na'im, A. A., 2008); (Doe, N., 2013) และการสอดคล้องกับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากล ดังที่ปรากฏใน International Covenant on Civil and Political Rights มาตรา 14 ซึ่งรับรองสิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยศาลที่เป็นอิสระและเป็นธรรม (United Nations (General Assembly), 1966)

โดยสังเคราะห์แล้ว ผลการวิจัยและการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบชี้ว่า การพัฒนาศาลสงฆ์ในประเทศไทยควรตั้งอยู่บนหลักความเสมอภาค หลักนิติรัฐ และความยุติธรรมเชิงกระบวนการ ควบคู่กับการรักษาความเป็นอิสระของคณะสงฆ์ การออกแบบสถาบันดังกล่าวจึงไม่ควรเป็นเพียงการลอกเลียนแบบต่างประเทศ หากแต่ต้องเป็น "พุทธนวัตกรรมเชิงสถาบัน" ที่ผสานหลักพระธรรมวินัยกับมาตรฐานกฎหมายสมัยใหม่ โดยมีการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ นักกฎหมาย และสาธารณชน เพื่อสร้างกลไกที่โปร่งใส เป็นธรรม และสอดคล้องกับบริบทของพระพุทธศาสนาไทยในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัย เรื่อง นวัตกรรมการตั้งองค์กรศาลสงฆ์ และวิธีพิจารณาคดีผิดพระธรรมวินัย สรุปได้ว่า ระบบพิจารณาคดีพระสงฆ์ของไทยยังมีลักษณะเป็นกลไกบริหารภายในที่ขาดความชัดเจนเชิงโครงสร้างและวิธีพิจารณา เมื่อเปรียบเทียบกับศรีลังกาและเมียนมาให้บทเรียนสำคัญว่าการจัดตั้งศาลสงฆ์ต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่างความเป็นอิสระของคณะสงฆ์กับความต้องการของสังคมในเรื่องความโปร่งใสและมาตรฐาน ขณะเดียวกันก็ต้องระวังไม่ให้รัฐเข้ามาแทรกแซงมากเกินไปจนกลายเป็นเครื่องมือทางการเมือง เพราะการจัดตั้งศาลสงฆ์จึงไม่ใช่เพียงการสร้างโครงสร้างใหม่ แต่เป็นการสร้างพุทธนวัตกรรมเชิงสถาบันที่ผสมผสานระหว่างหลักพระธรรมวินัยกับหลักนิติรัฐสมัยใหม่ เพื่อธำรงความบริสุทธิ์ของคณะสงฆ์และความศรัทธาของสาธารณชนอย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะ 1) การจัดทำ "พระราชบัญญัติว่าด้วยศาลสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีสงฆ์" ควรมีการร่างกฎหมายเฉพาะเพื่อกำหนดรายละเอียด ดังนี้ 1.1) อำนาจหน้าที่ ระบุเขตอำนาจของศาลสงฆ์ให้ครอบคลุมเฉพาะคดีที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดพระธรรมวินัย และกำหนดกรณีที่ต้องประสานหรือส่งต่อไปยังศาลยุติธรรมของรัฐในกรณีความผิดอาญา 1.2) โครงสร้างองค์คณะ กำหนดองค์ประกอบของตุลาการสงฆ์ เช่น พระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระธรรมวินัย และผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมาย เพื่อสร้างสมดุลระหว่างหลักศาสนธรรมกับหลักกฎหมายบ้านเมือง 1.3) กระบวนพิจารณา กำหนดขั้นตอนการไต่สวน การนำพยานหลักฐาน สิทธิของพระสงฆ์ผู้ถูกกล่าวหาในการต่อสู้คดี การมีทนายหรือผู้แทนศาสนิกชน รวมถึงมาตรการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และ 1.4) การอุทธรณ์และทบทวนคำวินิจฉัย สร้างกลไกตรวจสอบแบบสองชั้น เช่น การอุทธรณ์ต่อศาลสงฆ์สูงสุด เพื่อป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบและเพิ่มความมั่นใจในความเป็นธรรม และ 2) การแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ระบบศาลสงฆ์สอดคล้องและไม่ขัดแย้งกับกฎหมายปัจจุบัน จำเป็นต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติม ได้แก่ 2.1) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม คือ ปรับบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการมีอยู่ของศาลสงฆ์ โดยเฉพาะการลดบทบาทเชิงตุลาการของเจ้าคณะในบางส่วน และโอนอำนาจไปยังศาลสงฆ์ 2.2) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและอาญา

เพิ่มบทบัญญัติที่รับรองผลคำพิพากษาของศาลสงฆ์ เช่น การยกเลิกสมณเพศ การถอดสมณศักดิ์ ให้มีผลผูกพันตามกฎหมายบ้านเมือง และ 2.3) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย อาจบัญญัติรับรองสถานะของศาลสงฆ์ในฐานะ “ศาลชำนัญพิเศษ” หรือ “องค์กรอิสระ” เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางกฎหมายและลดความเสี่ยงในการถูกท้าทายด้านความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

เอกสารอ้างอิง

พระปริญญา แย้มศรี. (2567). การปฏิรูปองค์กรคณะสงฆ์ไทย. วารสารเมธีวิจัย Savant Journal of Social Sciences, 1(1), 37-44.

พระมหาสุชาติ ธมฺมกาโม และคณะ. (2565). ระบบศาลในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ไทย. วารสารวิจยวิชาการ, 5(5), 317-330.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (2535). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 106 ก หน้า 5-11 (4 มีนาคม 2535).

แม่ชีจำเรียง กำเหนิดโทน และแม่ชีจำเนียร แสงสิน. (2561). พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 10(2), 129-141.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 1-90 (6 เมษายน 2560).

An-Na’im, A. A. (2008). Islam and the secular state: Negotiating the future of Shari'a. Massachusetts, United States: Harvard University Press.

Berkowitz, D. et al. (2003). Economic development, legality, and the transplant effect. European Economic Review, 47(1), 165-195.

Dicey, A. V. (1915). Introduction to the study of the law of the constitution. London: Macmillan and Co.

Doe, N. (2013). Christian law: Contemporary principles. Cambridge: Cambridge University Press.

Dworkin, R. (1977). Taking Rights Seriously. Massachusetts: Harvard University Press.

Fuller, L. L. (1969). The Morality of Law. (Rev. ed.). Connecticut: Yale University Press.

Goonasekera, S. (2014). Buddhism and Law in Sri Lanka. In French, R. R. & Nathan, M. A. (Eds.), Buddhism and Law: An Introduction (pp. 116-134). Cambridge: Cambridge University Press.

Harding, A. (2012). The Constitution of Malaysia: A Contextual Analysis (Constitutional Systems of the World). Oxford: Hart Publishing.

Jaffe, R. M. (2019). Seeking Śākyamuni: South Asia in the formation of modern Japanese Buddhism. Illinois: University of Chicago Press.

Schonthal, B. (2018). Litigating Vinaya: Buddhist Law and Public Law in Contemporary Sri Lanka (final corrected proof). Buddhism, Law & Society, 3(2018), 69-111.

Tyler, T. R. (2006). Why People Obey the Law. New Jersey: Princeton University Press.

United Nations (General Assembly). (1966). International Covenant on Civil and Political Rights. Treaty Series, 999, 171. Retrieved February 24, 2026, from https://treaties.un.org/PAGES/ViewDetails.aspx?chapter=4&clang=_en&mtdsg_no=IV-4&src=TREATY

Ven. Nengcheng et al. (2026). Institutional Innovation and International Comparative Study on the Cultivation of Religious Professionals under the Sinicization-Oriented Development of Han Buddhism. Critical Humanistic Social Theory, 3(1). https://doi.org/10.62177/chst.v3i1.1052.

Zweigert, K. & Koetz, H. (1998). An Introduction to Comparative Law. (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.

บทความวิจัย

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษาตามการปฏิรูปอาชีวศึกษาสมัยใหม่ในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน*

GUIDELINES FOR DEVELOPING VOCATIONAL TEACHER COMPETENCIES BASED ON MODERN VOCATIONAL EDUCATION REFORM IN YUNNAN PROVINCE, PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

รุ่ย เทียน[1*], สุพรรณี สมานญาติ[2], ชัยวิชิต เชียรชนะ[3]

Rui Tian[1*], Supannee Samanyat[2], Chaiwichit Chianchana[3]

[1]หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีปทุม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[1]Doctor of Philosophy Program, Educational Administration, Sripatum University, Bangkok, Thailand

[2]คณะปรัชญา มหาวิทยาลัยศรีปทุม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]Faculty of Philosophy, Sripatum University, Bangkok, Thailand

[3]คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[3]Faculty of Technical Education, King Mongkut's University of Technology North Bangkok, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: 3438771758@qq.com

*Tel: +86 13628748089

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ของสมรรถนะครูอาชีวศึกษา 2) เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษา และ 3) เพื่อประเมินแนวทางดังกล่าวภายใต้บริบทการปฏิรูปอาชีวศึกษาร่วมสมัยในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธีพหุระยะ 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ 9 ท่าน เพื่อศึกษาแนวคิดพื้นฐานและกรอบสมรรถนะ ระยะที่ 2 เก็บแบบสอบถามจากครูอาชีวศึกษา 333 รายด้วยการสุ่มแบบแบ่งชั้น แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่น 0.985 วิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้วยดัชนี PNI_modified และระยะที่ 3 สนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ 9 ท่าน ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษาและตัวแทนภาคอุตสาหกรรมเพื่อตรวจสอบประเมินแนวทาง ผลการศึกษาพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของสมรรถนะอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ส่วนสภาพพึงประสงค์อยู่ในเกณฑ์มากที่สุด สะท้อนช่องว่างที่ต้องพัฒนาเร่งด่วน ลำดับความต้องการจำเป็นสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ด้านการสอนดิจิทัลและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (PNI_modified = 0.580) ด้านการปฏิบัติและบูรณาการความรู้ภาคอุตสาหกรรม (PNI_modified = 0.570) และด้านการบูรณาการอุตสาหกรรมกับการศึกษา (PNI_modified = 0.570) ตามลำดับ 2) แนวทางที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 3 แนวทางหลัก 13 แนวทางรอง และ 13 วิธีดำเนินงาน ครอบคลุมการพัฒนาทักษะดิจิทัล ความร่วมมือกับอุตสาหกรรม และการยกระดับคุณภาพการสอน 3) ผลการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า แนวทางมีความเหมาะสม (M = 4.77)

* Received 30 March 2026; Revised 25 April 2026; Accepted 29 April 2026

ความเป็นไปได้ (M = 4.66) ความเป็นประโยชน์ (M = 4.79) และความถูกต้อง (M = 4.75) อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งแสดงว่าแนวทางนี้สอดคล้องกับบริบทการปฏิรูปอาชีวศึกษาปัจจุบันและสามารถนำไปใช้ยกระดับสมรรถนะครูในมณฑลยูนนานได้อย่างมีประสิทธิผล อีกทั้งเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายพัฒนาครูอาชีวศึกษาในภูมิภาคอื่นต่อไป

คำสำคัญ: สมรรถนะครูอาชีวศึกษา, การปฏิรูปอาชีวศึกษาสมัยใหม่, การพัฒนาครู, มณฑลยูนนาน

Abstract

This research aimed to: 1) Analyze the current and desired competency levels of vocational teachers; 2) Develop guidelines for enhancing their competencies; and 3) Evaluate those guidelines within the context of contemporary vocational education reform in Yunnan Province, the People's Republic of China. A three-phase mixed-methods research design was employed. Phase 1 involved in-depth interviews with nine experts to explore foundational concepts and a competency framework. Phase 2 collected questionnaire data from 333 vocational teachers using stratified random sampling; the questionnaire had a reliability coefficient of 0.985. Needs assessments were analyzed using the modified Priority Needs Index (PNI_modified). Phase 3 consisted of a focus group discussion with nine experts, including school administrators and industry representatives, to verify and evaluate the proposed guidelines. The findings revealed that: 1) Teachers' current competency level was moderate, while their desired competency level was very high, reflecting a critical gap. The top three priority competency needs were: digital teaching and e-commerce (PNI_modified = 0.580); practical application and integration of industry knowledge (PNI_modified = 0.570); and industry-education integration (PNI_modified = 0.570), respectively. 2) The developed guidelines comprised 3 main strategies, 13 sub-strategies, and 13 implementation measures, covering digital skills development, industry collaboration, and teaching quality improvement. 3) Expert evaluations rated the guidelines as highest level in appropriateness (M = 4.77), feasibility (M = 4.66), utility (M = 4.79), and validity (M = 4.75). These findings demonstrate that the guidelines align with the current vocational education reform context and can be effectively implemented to enhance teacher competency in Yunnan Province, while also providing useful implications for vocational teacher development policy planning in other regions.

Keywords: Vocational Teacher Competencies, Modern Vocational Education Reform, Teacher Development, Yunnan Province

บทนำ

การปฏิรูปอาชีวศึกษาสมัยใหม่ของสาธารณรัฐประชาชนจีนทวีความเข้มข้นภายหลังการประกาศใช้แผนการปฏิรูปอาชีวศึกษาแห่งชาติ เมื่อปี ค.ศ. 2019 (คณะรัฐมนตรีแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน, 2562) ซึ่งกำหนดเป้าหมายเชิงแนวทางในการยกระดับคุณภาพกำลังคนของประเทศให้สอดคล้องกับพลวัตทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมร่วมสมัย แผนดังกล่าวให้ความสำคัญกับครูในฐานะกลไกหลักในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาครูผู้ทรงคุณวุฒิสองด้าน (Dual-Qualified Teachers) ที่ต้องมีความเชี่ยวชาญทั้งเชิงวิชาการและทักษะวิชาชีพควบคู่กัน อย่างไรก็ตาม แม้ข้อมูลเชิงปริมาณจะแสดงว่าสัดส่วนครูสองคุณวุฒิในมณฑลยูนนานอยู่ที่ร้อยละ 53.2 แต่คุณภาพของความเป็นครูสองคุณวุฒิยังคงเป็นปัญหา กล่าวคือ ครูจำนวนมากมีใบรับรอง (Certificate) แต่ขาดประสบการณ์จริงในโรงงานอุตสาหกรรม การขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติจึงเผยให้เห็นช่องว่างระหว่างเจตนารมณ์ระดับชาติกับข้อเท็จจริงในพื้นที่ โดยเฉพาะในมณฑลยูนนานซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นของประเทศ (สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ นครคุนหมิง, 2566)

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธีพหุระยะ (Multi-phase Mixed Methods Research) ตามแนวทางของ อนุวัต คุณแก้ว ที่เสนอว่าระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธีช่วยลดช่องว่างระหว่างข้อมูลเชิงประจักษ์กับข้อเสนอเชิงนโยบาย และทำให้แนวทางที่พัฒนาขึ้นมีรากฐานที่มั่นคงทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (อนุวัต คุณแก้ว, 2562) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) ตามแนวคิดของ สุวิมลว่อง วาณิช สรุปว่าการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นเครื่องมือสากลที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อสะท้อนความเหลื่อมล้ำ (Disparity) ในพื้นที่ชายแดนของจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากสามารถเปลี่ยนช่องว่างระหว่าง “สภาพที่เป็นอยู่” และ “สภาพที่ควรจะเป็น” ให้เป็นค่าดัชนี (PNI_modified) ที่สามารถจัดลำดับความสำคัญและนำไปสู่การออกแบบนโยบายที่ตรงจุด (สุวิมล ว่องวาณิช, 2562) นอกจากนี้ นโยบายการปฏิรูปอาชีวศึกษาของจีนยังได้มีการกำหนดกรอบกฎหมายเพื่อรองรับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอาชีวศึกษา อาทิ กฎหมายแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (ฉบับปรับปรุง 2565) (สภาประชาชนแห่งชาติ, 2565) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ข้อมูลเชิงประจักษ์ชี้ให้เห็นว่าสัดส่วนครูผู้ทรงคุณวุฒิสองด้านในมณฑลยูนนานอยู่ที่ร้อยละ 53.2 ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ ขณะที่ระยะเวลาการฝึกประสบการณ์ในสถานประกอบการของครูจำนวนมากยังไม่เป็นไปตามเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนด นอกจากนี้ ครูในพื้นที่ชนกลุ่มน้อยของมณฑลยูนนานมีคะแนนสมรรถนะดิจิทัลเฉลี่ยเพียง 1.97 จาก 5 คะแนน ซึ่งต่ำกว่าพื้นที่อื่นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาหลักสูตรดิจิทัลและการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อการจัดการเรียนรู้

จากการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ พบช่องว่างทางวิชาการที่สำคัญ 3 ประการ ประการแรก ขาดงานวิจัยที่เชื่อมโยงมิติสมรรถนะครูกับมิติการปฏิรูปอาชีวศึกษาอย่างเป็นระบบ (Integration Gap) กล่าวคือ มีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาสมรรถนะครูหรือการปฏิรูปอาชีวศึกษาแบบแยกส่วน แต่ยังขาดการวิเคราะห์ว่านโยบายการปฏิรูปกำหนดความต้องการสมรรถนะครูที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร (Antera, S., 2021) ประการที่สอง ขาดข้อมูลเชิงประจักษ์ในพื้นที่ชายแดนและชนกลุ่มน้อย (Contextual Gap) เนื่องจากงานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้น

พื้นที่เมืองหรือพื้นที่ที่มีความพร้อมสูง ทำให้ข้อค้นพบอาจไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในบริบทเฉพาะอย่างมณฑลยูนนานได้อย่างเพียงพอ ประการที่สาม ขาดการพัฒนาแนวทางที่เชื่อมโยงนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม (Operationalization Gap) เนื่องจากงานวิจัยเชิงนโยบายจำนวนมากเสนอข้อเสนอในระดับกว้าง แต่ยังขาดคู่มือหรือแนวทางที่ชี้ชัดว่าจะดำเนินการอย่างไร ในระยะใด และใครเป็นผู้รับผิดชอบ การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยแนวทางการวิจัยเบื้องต้นอ้างอิงจาก บุญชม ศรีสะอาด ที่เสนอหลักการวิจัยพื้นฐาน (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) ส่วนการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของสุวิมล ว่องวาณิช ได้กล่าวว่าการวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยแนวทางการวิจัยเบื้องต้นอ้างอิงจาก บุญชม ศรีสะอาด ที่เสนอหลักการวิจัยพื้นฐาน (สุวิมล ว่องวาณิช, 2562) นอกจากนี้นโยบายการปฏิรูปอาชีวศึกษาในระดับประเทศยังได้กำหนดทิศทางที่ชัดเจนผ่านแผนการปฏิรูปอาชีวศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนและสำนักงานคณะรัฐมนตรี, 2564) ซึ่งเป็นกรอบนโยบายหลักที่ขับเคลื่อนการพัฒนาครูและคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน

การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษาตามการปฏิรูปอาชีวศึกษาสมัยใหม่ในมณฑลยูนนาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครู พัฒนาแนวทางการพัฒนา และประเมินแนวทางดังกล่าว กรอบแนวคิดของการวิจัยสังเคราะห์จากสมรรถนะครู 5 มิติ ได้แก่ การเรียนรู้เชิงวิชาชีพ การปฏิบัติและบูรณาการความรู้ภาคอุตสาหกรรม การสอนแบบดิจิทัลและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ การเรียนรู้ตลอดชีวิต และจรรยาบรรณวิชาชีพ ภายใต้องค์ประกอบการปฏิรูปอาชีวศึกษาสมัยใหม่ 4 ประการ ได้แก่ การบูรณาการอุตสาหกรรมและการศึกษา ครูผู้ทรงคุณวุฒิสองด้าน นวัตกรรมรูปแบบการสอน และระบบประกาศนียบัตร 1+X

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครูอาชีวศึกษาในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

2. เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษาตามแนวคิดการปฏิรูปอาชีวศึกษาสมัยใหม่ในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

3. เพื่อประเมินแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษาตามแนวคิดการปฏิรูปอาชีวศึกษาสมัยใหม่ในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธีพหุระยะ (Multi-phase Mixed Methods Research) ซึ่งออกแบบให้แต่ละระยะมีความเชื่อมโยงและส่งต่อข้อมูลถึงกันอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การสำรวจเพื่อค้นหาช่องว่าง การสัมภาษณ์เพื่อสร้างแนวทางจากช่องว่างนั้น ไปจนถึงการประเมินเพื่อตรวจสอบแนวทางที่สร้างขึ้น การออกแบบเช่นนี้ช่วยลดช่องว่างระหว่างข้อมูลเชิงประจักษ์กับข้อเสนอเชิงนโยบาย และทำให้แน่ใจว่าแนวทางที่พัฒนาขึ้นมีรากฐานที่มั่นคงทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 9 คน ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากคุณสมบัติและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการอาชีวศึกษา ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา จำนวน 2 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านอาชีวศึกษา จำนวน 2 ท่าน ครูผู้ทรงคุณวุฒิสองด้าน (Dual-Qualified Teacher) จำนวน 1 ท่าน และผู้แทนภาคสถานประกอบการในระดับผู้บริหาร จำนวน 4 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร คือ ครูผู้สอนในสถาบันอาชีวศึกษาระดับอุดมศึกษาในมณฑลยูนนาน จำนวน 5 สถาบัน รวมทั้งสิ้น 3,310 คน ทั้งนี้ สถาบันทั้ง 5 แห่งถูกคัดเลือกจากการจัดอันดับวิทยาลัยอาชีวศึกษาของประเทศจีนประจำปี ค.ศ. 2024 โดยเป็นตัวแทนของสถาบันที่มีความพร้อมในระดับสูง (Excellence Group) ซึ่งอาจไม่สามารถอ้างถึงประชากรครูอาชีวศึกษาทั้งหมดในมณฑลยูนนานได้ (ขอบเขตของข้อจำกัดนี้กล่าวไว้ในหัวข้อข้อเสนอแนะ) (Yamane, T., 1973) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane, T. ที่กำหนดระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และความคลาดเคลื่อนไม่เกินร้อยละ 5 ได้กลุ่มตัวอย่าง 333 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยใช้สถาบันเป็นชั้นในการสุ่ม และกำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างตามจำนวนประชากรของแต่ละสถาบัน

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 76 ข้อ ครอบคลุมสมรรถนะครู 5 มิติ ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ได้ค่าดัชนี IOC ระหว่าง 0.60 - 1.00 และทดลองใช้กับครูที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.985 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis - CFA) ได้ดำเนินการเพื่อยืนยันว่าโมเดลสมรรถนะ 5 มิติที่สังเคราะห์ขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2/df = 2.34$, CFI = 0.95, RMSEA = 0.06) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย (M) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (PNI_modified = (I-D)/D)

ระยะที่ 3 ผลการพัฒนาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษา

ผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 9 ท่าน ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา จำนวน 2 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านอาชีวศึกษา จำนวน 2 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านครูสองคุณวุฒิ จำนวน 2 ท่าน และผู้แทนภาคสถานประกอบการ จำนวน 3 ท่าน การประเมินดำเนินการตามเกณฑ์มาตรฐานการประเมินโครงการของ Joint Committee on Standards for Educational Evaluation ครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้เป็นการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครูอาชีวศึกษาในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 - 3: ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 (วิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์)

ตอนที่ 4: ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 (สร้างแนวทางการพัฒนา)

ตอนที่ 5: ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 (ประเมินแนวทางการพัฒนา)

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน สะท้อนให้เห็นอุปสรรคเชิงระบบ 5 ประการที่ส่งผลต่อการพัฒนาครูอาชีวศึกษาในมณฑลยูนนาน ได้แก่ 1) ความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมขาดความยั่งยืนเนื่องจากกลไกผลประโยชน์ไม่สมดุล 2) ช่องว่างของสมรรถนะดิจิทัลของครูกับความต้องการของอุตสาหกรรมยุคใหม่ 3) ระบบการประเมินและการเลื่อนวิทยฐานะที่ไม่สะท้อนสมรรถนะเชิงปฏิบัติของครูสองคุณวุฒิ 4) การขาดระบบสนับสนุนครูในการดำเนินนโยบาย “1+X” อย่างจริงจัง และ 5) วัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูที่ยังไม่เป็นระบบ ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่าการปฏิรูปจำเป็นต้องดำเนินการในเชิงโครงสร้าง มากกว่าการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษา

กลุ่มตัวอย่างครูอาชีวศึกษา 333 คน มีความคิดเห็นต่อสภาพปัจจุบันของสมรรถนะตนเองโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (M = 2.90 - 3.05) ในขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.51 - 4.65) เมื่อวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI_modified) พบว่า สมรรถนะทั้ง 9 ด้านมีความต้องการจำเป็นอยู่ในระดับสูงถึงปานกลาง รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ลำดับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษา

ลำดับ	ด้านสมรรถนะ	สภาพปัจจุบัน (M)	สภาพพึงประสงค์ (M)	PNI_modified	ระดับความต้องการ
1	ด้านการบูรณาการอุตสาหกรรมและการศึกษา	2.90	4.58	0.579	สูง
2	ด้านการสอนแบบดิจิทัลและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์	2.95	4.65	0.576	สูง
3	ด้านการปฏิบัติและบูรณาการความรู้ภาคอุตสาหกรรม	2.96	4.65	0.571	สูง
4	ด้านการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ	2.99	4.63	0.549	ปานกลาง
5	ด้านจรรยาบรรณวิชาชีพ	3.00	4.57	0.540	ปานกลาง
6	ด้านระบบประกาศนียบัตร 1+X	3.00	4.57	0.530	ปานกลาง
7	ด้านนวัตกรรมรูปแบบการสอน	3.04	4.58	0.520	ปานกลาง
8	ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต	3.05	4.53	0.485	ปานกลาง
9	ด้านครูผู้ทรงคุณวุฒิสองด้าน	3.05	4.51	0.479	ปานกลาง

หมายเหตุ: ระดับความต้องการกำหนดตามเกณฑ์ PNI_modified ≥ 0.550 = สูง, < 0.550 = ปานกลาง

ตอนที่ 3 อภิปรายผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น

จะเห็นได้ว่าด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ด้านการบูรณาการอุตสาหกรรมและการศึกษา (PNI_modified = 0.579) โดยเฉพาะความต้องการในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นและการแลกเปลี่ยนทรัพยากรร่วมกับผู้ประกอบการ รองลงมา คือ ด้านการสอนแบบดิจิทัลและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (PNI_modified = 0.576) โดยเฉพาะความต้องการในการใช้เทคโนโลยีเสมือนจริง (AR/VR) เพื่อการเรียนการสอน และด้านการปฏิบัติและบูรณาการความรู้ภาคอุตสาหกรรม (PNI_modified = 0.571) โดยเฉพาะความต้องการในการเรียนรู้ผ่านเครือข่าย (Networking) และการฝึกปฏิบัติจริง ตามลำดับ

ตอนที่ 4 ผลการพัฒนาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษา

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น เพื่อพัฒนาเป็นร่างแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 3 แนวทางหลัก 13 แนวทางรอง และ 13 วิธีดำเนินการ ดังนี้

แนวทางหลักที่ 1 การยกระดับสมรรถนะทางวิชาชีพสู่ความเป็นเลิศ

แนวทางที่ 1.1 พัฒนาศักยภาพด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนและการวิเคราะห์ผู้เรียนเชิงลึก

แนวทางที่ 1.2 ปฏิรูปกระบวนการจัดการเรียนรู้สู่ Active Learning และ Work-based Learning เช่น โครงการส่งครูไปฝึกงานในสถานประกอบการ (Teacher Internship in Enterprises) ระยะ 3 - 6 เดือน

แนวทางที่ 1.3 พัฒนาระบบการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง โดยพัฒนาระบบเกณฑ์การประเมินผลการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับสมรรถนะใหม่ (Competency-Based Performance Appraisal System)

แนวทางที่ 1.4 เสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการชั้นเรียน

แนวทางหลักที่ 2 การเสริมสร้างระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาวิชาชีพอย่างยั่งยืน

แนวทางที่ 2.1 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลที่เหมาะสมกับบริบท

แนวทางที่2.2 สร้างรูปแบบการพัฒนาวิชาชีพร่วมกับภาคอุตสาหกรรม เช่น การจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมร่วม (Joint Training Center) หรือ โปรแกรมครูแลกเปลี่ยนในสถานประกอบการ (Teacher Exchange Program)

แนวทางที่ 2.3 เสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและความสามารถในการปรับตัวของครูและผู้บริหาร

แนวทางที่ 2.4 สร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งความร่วมมือและการทำงานเป็นทีม

แนวทางที่ 2.5 เสริมสร้างจิตสำนึกด้านจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครู

แนวทางหลักที่ 3 การขยายเครือข่ายความร่วมมือเชิงแนวทาง

แนวทางที่ 3.1 สร้างกลไกความร่วมมือกับผู้ประกอบการในการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ

แนวทางที่ 3.2 ยกระดับความร่วมมือด้านการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมกับภาคอุตสาหกรรม

แนวทางที่ 3.3 สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนามาตรฐานร่วม

แนวทางที่ 3.4 ขยายความร่วมมือทางวิชาการในระดับนานาชาติแบบก้าวหน้า

ตอนที่ 5 ผลการประเมินแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษา

ผลการประเมินร่างแนวทางโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน (M = 4.74, S.D. = 0.45) โดยด้านความเป็นประโยชน์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (M = 4.79, S.D. = 0.41) รองลงมา คือ ด้านความเหมาะสม (M = 4.77, S.D. = 0.42) ด้านความถูกต้อง (M = 4.75, S.D. = 0.45) และด้านความเป็นไปได้ (M = 4.66, S.D. = 0.51) ตามลำดับ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อร่างแนวทาง

รายการประเมิน	M	S.D.	แปลผล
1. ด้านความเหมาะสม	4.77	0.42	มากที่สุด
2. ด้านความเป็นไปได้	4.66	0.51	มากที่สุด
3. ด้านความเป็นประโยชน์	4.79	0.41	มากที่สุด
4. ด้านความถูกต้อง	4.75	0.45	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.74**	**0.45**	**มากที่สุด**

อภิปรายผล

การอภิปรายผลแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. วิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครูอาชีวศึกษาในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

1.1 สมรรถนะดิจิทัลของครู: หัวใจของการปฏิรูปอาชีวศึกษาสมัยใหม่

การที่ด้านการสอนแบบดิจิทัลและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์มีค่าความต้องการจำเป็นสูงที่สุด (PNI_modified = 0.580) สะท้อนให้เห็นว่าแม้ครูจะรับรู้ถึงความสำคัญของเทคโนโลยี แต่ช่องว่างระหว่างทักษะที่มีกับทักษะที่ต้องการยังคงกว้างมาก โดยเฉพาะเทคโนโลยีขั้นสูงอย่าง AR/VR ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับกรอบแนวคิด TPACK ของ Koehler, M. J. & Mishra, P. ที่ชี้ว่าครูต้องบูรณาการความรู้ด้านเทคโนโลยี (Technological Knowledge) เข้ากับความรู้ด้านเนื้อหา (Content Knowledge) และความรู้ด้านการสอน (Pedagogical Knowledge) มิใช่เพียงการใช้เครื่องมือพื้นฐานเท่านั้น (Koehler, M. J. & Mishra, P., 2009) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่ผู้แทนสถานประกอบการ (INF-08) กล่าวถึง “ความไม่สอดคล้องระหว่างเนื้อหาหลักสูตรกับความเป็นจริงของโรงงานดิจิทัล” แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาครูจึงควรมุ่งเน้นที่การรู้ดิจิทัลเชิงลึก (Deep Digital Literacy) ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อวิเคราะห์ แก้ปัญหา และสร้างสรรค์นวัตกรรมในบริบทอาชีพนั้นๆ มากกว่าการฝึกทักษะการใช้โปรแกรมพื้นฐาน

1.2 การเชื่อมโยงการศึกษาและอุตสาหกรรม: โจทย์ท้าทายเชิงโครงสร้างที่ต้องอาศัยกลไกใหม่

ความต้องการจำเป็นสูงในด้านการบูรณาการอุตสาหกรรมและการศึกษา (PNI_modified = 0.579) และด้านการปฏิบัติและบูรณาการความรู้ภาคอุตสาหกรรม (PNI_modified = 0.571) สะท้อนว่า ครูต้องการประสบการณ์ตรงและการมีส่วนร่วมกับภาคธุรกิจอย่างลึกซึ้งมากกว่าที่เป็นอยู่ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ตามสถานการณ์จริง (Situated Learning) ของ Lave, J. & Wenger, E. ที่เน้นว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดเกิดจากการมีส่วนร่วมในชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice) ซึ่งในบริบทนี้ ก็คือ การได้ลงมือทำงานจริง

ในภาคอุตสาหกรรม (Lave, J. & Wenger, E., 1991) อย่างไรก็ดี ข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ (INF-01 และ INF-02) ชี้ให้เห็นว่าอุปสรรคสำคัญ คือ “ความไม่สมดุลของผลประโยชน์” และ “การขาดกลไกความร่วมมือที่ต่อเนื่อง” ดังนั้น การแก้ไขปัญหาจึงไม่สามารถทำได้เพียงแค่การส่งครูไปฝึกอบรมระยะสั้น แต่ต้องออกแบบกลไกเชิงโครงสร้างใหม่ โดยรัฐบาลมณฑลยูนนานควรเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายด้านภาษี (Tax Incentives) หรือสิทธิประโยชน์ (Subsidies) เพื่อจูงใจให้สถานประกอบการเข้าร่วมความร่วมมือ เช่น การจัดตั้งวิทยาลัยอุตสาหกรรมรูปแบบนิติบุคคลหรือศูนย์บูรณาการตามข้อเสนอของ INF-03 และ INF-04 ซึ่งมีสถานะทางกฎหมายที่ชัดเจน สามารถบริหารจัดการผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการได้อย่างยืดหยุ่นและเป็นธรรม สอดคล้องกับโมเดลความร่วมมือแบบ Triple Helix ของ Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L. ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัย - อุตสาหกรรม - รัฐบาลในการขับเคลื่อนนวัตกรรม (Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L., 2000)

2. เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษาตามแนวคิดการปฏิรูปอาชีวศึกษาสมัยใหม่ในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาเป็นร่างแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 3 แนวทางหลัก 13 แนวทางรอง และ 13 วิธีดำเนินการ โดยแนวทางหลักทั้งสามได้แก่ 1) การยกระดับสมรรถนะทางวิชาชีพสู่ความเป็นเลิศ 2) การเสริมสร้างระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาวิชาชีพอย่างยั่งยืน และ 3) การขยายเครือข่ายความร่วมมือเชิงแนวทาง แนวทางดังกล่าวครอบคลุมการพัฒนาทักษะดิจิทัล ความร่วมมือกับอุตสาหกรรม และการยกระดับคุณภาพการสอน ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นที่พบในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

3. เพื่อประเมินแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษาตามแนวคิดการปฏิรูปอาชีวศึกษาสมัยใหม่ในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

ผลการประเมินแนวทางโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า แนวทางมีความเหมาะสม (M = 4.77) ความเป็นไปได้ (M = 4.66) ความเป็นประโยชน์ (M = 4.79) และความถูกต้อง (M = 4.75) อยู่ในระดับมากที่สุด อย่างไรก็ตาม แนวทางที่มีความเป็นประโยชน์สูงกลับมีคะแนนความเป็นไปได้ต่ำกว่า โดยเฉพาะแนวทางที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีขั้นสูงและการวิจัยร่วมกับอุตสาหกรรม ปรากฏการณ์นี้เรียกว่า Expectation-Readiness Gap ซึ่งเป็นข้อค้นพบสำคัญที่ท้าทายการขับเคลื่อนนโยบาย สอดคล้องกับแนวคิดการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovations) ของ Rogers, E. M. ที่อธิบายว่าความซับซ้อน (Complexity) และความเข้ากันได้ (Compatibility) กับระบบเดิมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่ออัตราการยอมรับนวัตกรรม (Rogers, E. M., 2003) ดังนั้น การขับเคลื่อนการปฏิรูปในมณฑลยูนนานจึงควรดำเนินการแบบ Two-Speed Approach คือ 1) ระยะสั้น เร่งดำเนินการแนวทางที่มีความเป็นไปได้สูงและเห็นผลชัดเจน เช่น การฝึกประสบการณ์ครูในสถานประกอบการ (Work Shadowing) และการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อสร้างชัยชนะระยะสั้น (Quick Wins) และความเชื่อมั่นให้กับระบบ และ 2) ระยะกลาง-ยาว วางรากฐานระบบนิเวศดิจิทัล สร้างกลไกแรงจูงใจและกฎหมายรองรับความร่วมมือกับอุตสาหกรรม และพัฒนาความพร้อมด้านบุคลากรอย่างค่อยเป็นค่อยไปแต่ต่อเนื่อง การดำเนินการแบบคู่ขนานนี้จะช่วยลดช่องว่างและทำให้การปฏิรูปเกิดผลอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้นำไปสู่ข้อค้นพบสำคัญว่าการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษาในมณฑลยูนนานมีความจำเป็นเร่งด่วนใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านการบูรณาการอุตสาหกรรมและการศึกษา ด้านการสอนแบบดิจิทัล และด้านการปฏิบัติในภาคอุตสาหกรรม โดยสภาพปัจจุบันของสมรรถนะครูอาชีวศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง (M = 2.90 - 3.05) ส่วนสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.51 - 4.65) โดยความต้องการจำเป็นสูงสุดสามอันดับแรก ได้แก่ 1) ด้านการบูรณาการอุตสาหกรรมและการศึกษา (PNI_modified = 0.579) 2) ด้านการสอนแบบดิจิทัลและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (PNI_modified = 0.576) และ 3) ด้านการปฏิบัติและบูรณาการความรู้ภาคอุตสาหกรรม (PNI_modified = 0.571) ซึ่งแนวทางการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้น ประกอบด้วย 3 แนวทางหลัก 13 แนวทางรอง และ 13 วิธีดำเนินการ โดยแนวทางดังกล่าวผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.74, S.D. = 0.45) นอกจากนี้ การค้นพบ Expectation-Readiness Gap ชี้ให้เห็นว่าการขับเคลื่อนนโยบายต้องคำนึงถึงความพร้อมของระบบและบุคลากรควบคู่ไปกับการกำหนดเป้าหมายที่ท้าทาย ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ มีดังนี้ ด้านดิจิทัล รัฐบาลมณฑลยูนนานควรจัดตั้ง “ศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้ดิจิทัลส่วนกลาง” (Central Digital Learning Resource Center) หรือ “แพลตฟอร์มการสอนพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ข้ามพรมแดน” (Cross-border E-commerce Teaching Platform) เพื่อรองรับความต้องการด้านการสอนดิจิทัลอย่างเป็นรูปธรรม ด้านความร่วมมืออุตสาหกรรม สถาบันพัฒนาควรออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมที่เน้นการปฏิบัติจริงในสถานประกอบการ (Work-Integrated Learning) และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับสถานประกอบการในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะรูปแบบคลัสเตอร์ (Cluster-based Collaboration) สำหรับ SMEs ด้านระบบสนับสนุน สถานศึกษาควรส่งเสริมชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) และพัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครู รวมถึงรัฐบาลควรเริ่มต้นด้วยการลงทุนในโครงการนำร่อง (Pilot Projects) สำหรับแนวทางที่มีความเป็นไปได้สูงและให้ผลตอบแทนรวดเร็ว (Quick Wins) ก่อนขยายผลสู่โครงการขนาดใหญ่ สำหรับข้อจำกัดในการวิจัย ข้อค้นพบจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นสถาบันที่มีความพร้อมสูง (Top-Tier Institutions) อาจไม่สามารถอ้างอิงไปยังสถาบันอาชีวศึกษาทุกแห่งในมณฑลยูนนานได้ ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรขยายขอบเขตไปยังสถาบันในระดับต่างๆ และพื้นที่ห่างไกล

เอกสารอ้างอิง

คณะรัฐมนตรีแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน. (2562). ประกาศจากคณะรัฐมนตรีเรื่องการออกแผนการดำเนินงานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาด้านอาชีวศึกษาแห่งชาติ. เรียกใช้เมื่อ 23 มีนาคม 2569 จาก http://www.gov.cn/zhengce/content/2019-02/13/content_5365341.htm

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

สภาประชาชนแห่งชาติ. (2565). กฎหมาย 职业教育 แห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (ฉบับปรับปรุง 2565). เรียกใช้เมื่อ 23 มีนาคม 2569 จาก http://www.npc.gov.cn/npc/c30834/202204/6c9b4b6e9a9e4e6a8f9d5b3c8f3d9e8a.shtml

สำนักงานคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนและสำนักงานคณะรัฐมนตรี. (2564). แผนการปฏิรูปอาชีวศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอกสารนโยบาย.

สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ นครคุนหมิง. (2566). ข้อมูลมณฑลยูนนาน . เรียกใช้เมื่อ 23 มีนาคม 2569 จาก https://thaibizchina.com/figure_publication/yunnan/

สุวิมล ว่องวาณิช. (2562). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุวัต คุณแก้ว. (2562). ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Antera, S. (2021). Professional competence of vocational teachers: A conceptual review. Vocations and Learning, 14(3), 459-479.

Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: From national systems and “Mode 2” to a triple helix of university-industry-government relations. Research Policy, 29(2), 109-123. https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00055-4.

Koehler, M. J. & Mishra, P. (2009). What is technological pedagogical content knowledge? Contemporary Issues in Technology and Teacher Education, 9(1), 60-70.

Lave, J. & Wenger, E. (1991). Situated learning: Legitimate peripheral participation. Cambridge: Cambridge University Press.

Rogers, E. M. (2003). Diffusion of innovations. (5th ed.). New York: Free Press.

Yamane, T. (1973). Statistics: An introductory analysis. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

บทความวิจัย

การศึกษาการพัฒนาการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบ*

A STUDY ON THE DEVELOPMENT OF SECURITY MEASURES FOR PUBLIC AIRPORTS BY UNREST IN 3 SOUTHERN BORDER PROVINCES

พิมพ์ตะวัน ขุนจำเริญ*, นปภา ภทรกมลพงษ์, คงศักดิ์ ชมชุม

Pimtawan Khunjamroen*, Napapa Pataragamonepong, Kongsak Chomchum

หลักสูตรการจัดการมหาบัณฑิต สถาบันการบินพลเรือน กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Master of Management Program, Civil Aviation Training Center, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: paer_2539@hotmail.com

*Tel: 090-917-9515

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการรักษาความปลอดภัยในสนามบินสาธารณะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ และเพื่อทราบแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบ ได้แก่ สนามบินนานาชาติหาดใหญ่ สนามบินนราธิวาส และสนามบินนานาชาติเบตง ซึ่งมีลักษณะการใช้งานแตกต่างกัน โดยสนามบินนานาชาติหาดใหญ่ มีเที่ยวบินพาณิชย์ทั้งภายในและระหว่างประเทศ ขณะที่สนามบินนราธิวาสยังคงมีเที่ยวบินพาณิชย์ที่ความถี่เที่ยวบินน้อยกว่า ส่วนสนามบินนานาชาติเบตงยังไม่มีเที่ยวบินพาณิชย์ที่มาใช้บริการ การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 คน ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จากหัวหน้าส่วนงานด้านความปลอดภัย เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย และหน่วยงานด้านความมั่นคงที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความปลอดภัยสนามบิน โดยมีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 1 ปี ผลการศึกษาพบว่า สนามบินสาธารณะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้เผชิญความเสี่ยงจากสถานการณ์ความไม่สงบ การบุกรุกพื้นที่โดยบุคคลภายนอก ข้อจำกัดด้านงบประมาณ และเทคโนโลยีด้านความปลอดภัย ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการรักษาความปลอดภัย ประกอบด้วย การเสริมสร้างมาตรการรักษาความปลอดภัยเชิงรุกทั้งในและนอกเขตการบิน การนำเทคโนโลยีด้านความปลอดภัยมาใช้ เช่น ระบบกล้องวงจรปิด ระบบควบคุมการเข้าออก นอกจากนี้ ควรกำหนดนโยบายจัดทำสื่อหลายภาษา พัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนงบประมาณเฉพาะด้าน เพื่อยกระดับการรักษาความปลอดภัยของสนามบินในพื้นที่อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ในองค์กร

* Received 10 March 2026; Revised 18 April 2026; Accepted 26 April 2026

คำสำคัญ: สนามบินสาธารณะ, การรักษาความปลอดภัย, พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้

Abstract

This research, entitled “A Study on the Development of Security Measures for Public Airports by Unrest in 3 Southern Border Provinces,” aims to examine the current state of security at public airports in the 3 Southern border provinces and to identify guidelines for improving the efficiency of security measures at airports affected by unrest. The airports included in this study are Hat Yai International Airport, Narathiwat Airport, and Betong International Airport, which differ in operational characteristics. Hat Yai International Airport operates both domestic and international commercial flights. Narathiwat Airport has commercial flights with lower frequency, while Betong International Airport currently has no commercial flights in operation. This research employs a qualitative methodology. Data were collected through in-depth interviews with 9 Key informants selected by purposive sampling. The participants included heads of security units, security officers, and relevant security agencies responsible for airport security, each with at least 1 Year of experience. The findings indicate that public airports in the 3 Southern border provinces face risks from ongoing unrest, unauthorized access by external individuals, budget constraints, and limitations in security technology. Key issues related to the development of airport security include strengthening proactive security measures both inside and outside restricted areas, and implementing security technologies such as CCTV systems and access control systems. In addition, policies should be established to provide multilingual communication materials, continuously develop personnel capabilities, and allocate dedicated security budgets. These measures would help enhance airport security appropriately and in alignment with the local operational context.

Keywords: Public Airport, Security, The 3 Southern Border Provinces

บทนำ

ในช่วงเวลา 21 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2547 - 2568) พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส รวมไปถึงสี่อำเภอของสงขลา (จะนะ เทพา นาทวี สะบ้าย้อย) มีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นรายวันอย่างต่อเนื่อง นับสถิติรวมจากเดือนมกราคม พ.ศ. 2547 - ธันวาคม 2568 มีเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้ว 23,536 เหตุการณ์ มีผู้เสียชีวิต 7,790 คน บาดเจ็บ 14,794 คน (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, 2568) โดยสามจังหวัดนี้ถูกจัดให้เป็นพื้นที่ “พิเศษ” เนื่องจากปัญหาการก่อความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม และเนื่องจากอำเภอหาดใหญ่มีพื้นที่ติดต่อกับ 4 อำเภอ และ 3 จังหวัดชายแดนใต้ จึงนับเป็นพื้นที่กันชนจากปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนใต้อีกด้วย (ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี, 2568) หากพิจารณาจากสภาพภูมิศาสตร์ ถือเป็นแผ่นดินที่ติดต่อเป็นผืนเดียวกัน เป็นพื้นที่ปลายสุดของประเทศที่เชื่อมต่อกับ

ประเทศมาเลเซีย ซึ่งภายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีสนามบินสาธารณะที่เปิดให้บริการ 3 แห่ง คือ ท่าอากาศยานนานาชาติเบตง จังหวัดยะลา ท่าอากาศยานนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส บริหารงานโดยกรมท่าอากาศยาน และท่าอากาศยานนานาชาติหาดใหญ่ บริหารงานโดย บริษัท ท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) และเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2568 (สำนักข่าว Thai PBS, 2568) ที่ผ่านมาเกิดเหตุระเบิดรถยนต์ในพื้นที่ท่าอากาศยานนราธิวาส แต่ไม่มีผู้ใดได้รับบาดเจ็บพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นความท้าทายในการรักษาความปลอดภัยของสนามบิน เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้เผชิญกับสถานการณ์ความไม่สงบจากการต่อสู้ทางการเมืองและการก่อการร้ายที่อาจส่งผลกระทบต่อการทำงานของท่าอากาศยานการพัฒนามาตรการรักษาความปลอดภัยในสนามบินในพื้นที่นี้จึงต้องเผชิญกับความท้าทายที่มากกว่าสนามบินในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ การมีมาตรการรักษาความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพในสนามบินจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยเพิ่มความมั่นคงให้กับพื้นที่เหล่านี้ และยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ที่พึ่งพาการเดินทางทางอากาศ

การศึกษาการพัฒนาการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบ จึงมีความสำคัญเพื่อให้ทราบสภาพปัจจุบันของการดำเนินงานด้านการรักษาความปลอดภัย และเพื่อทราบแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะในพื้นที่ดังกล่าว อันจะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปใช้ประกอบการปรับปรุงการดำเนินงานด้านการรักษาความปลอดภัยให้เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทของพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันในการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนใต้
2. เพื่อทราบแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) ตามแนวทางของ Mayring, P. ใช้แนวทางการวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Inductive Approach) ซึ่งมุ่งสังเคราะห์และจัดระบบความหมายของข้อมูลเชิงคุณภาพจากมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนประสบการณ์และความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความปลอดภัย โดยพิจารณาข้อมูลจากการสัมภาษณ์อย่างเป็นระบบ แยกหน่วยความหมาย และจัดหมวดหมู่จากเนื้อหาที่มีความหมายใกล้เคียงกัน กระบวนการวิเคราะห์มุ่งเน้นการจัดหมวดหมู่และสังเคราะห์ความหมายของข้อมูล (Mayring, P., 2014) โดยก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนการเก็บข้อมูล และระยะเวลาในการสัมภาษณ์ให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทราบอย่างชัดเจน พร้อมทั้งขอความยินยอมในการเข้าร่วมการวิจัยโดยสมัครใจ (Informed Consent) นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล โดยไม่นำชื่อ - นามสกุล หรือข้อมูลที่สามารถระบุตัวบุคคลมาเปิดเผยและนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะภาพรวม เพื่อปกป้องสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งใช้ข้อมูลเพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการเท่านั้น

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยนี้ ได้แก่ หัวหน้าส่วนงานด้านความปลอดภัยและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ประกอบด้วย ท่าอากาศยานนานาชาติหาดใหญ่ ท่าอากาศยานนานาชาติเบตง และท่าอากาศยานนราธิวาส โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวมทั้งสิ้น 9 คน การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 1 ปี ในด้านการรักษาความปลอดภัยสนามบิน เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและสามารถสะท้อนสภาพการดำเนินงานจริงในพื้นที่ศึกษาได้อย่างเหมาะสม ดังนี้

1. หัวหน้าส่วนงานด้านความปลอดภัยกรมท่าอากาศยาน การท่าอากาศยาน แห่งละ 1 คน รวม 3 คน
2. เจ้าหน้าที่ด้านงานรักษาความปลอดภัยกรมท่าอากาศยาน การท่าอากาศยาน แห่งละ 1 คน รวม 3 คน
3. เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดูแลรักษาความปลอดภัยท่าอากาศยาน ได้แก่ ตำรวจ ฝ่ายทหาร หรือฝ่ายปกครอง แห่งละ 1 คน รวม 3 คน

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์มีลักษณะแบบปลายเปิด (Open-ended questions) โดยผู้วิจัยได้จัดทำข้อคำถามล่วงหน้าและเรียงลำดับประเด็นคำถามอย่างเป็นระบบตามลักษณะของข้อมูลที่ต้องการเก็บรวบรวม ทั้งนี้ ข้อคำถามดังกล่าวพัฒนาขึ้นจากการศึกษามาตรการรักษาความปลอดภัยการบินพลเรือน ภาคผนวกที่ 17 แผนรักษาความปลอดภัยการบินพลเรือนแห่งชาติ (National Civil Aviation Security Programme: NCASP) (ประกาศคณะกรรมการการบินพลเรือน, 2566) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบบสัมภาษณ์มุ่งเน้นการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค ตลอดจนแนวทางการพัฒนาการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เพื่อนำมาสังเคราะห์และกำหนดประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ทั้งนี้ เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ จึงไม่ได้กำหนดเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) หรือช่วงคะแนนมาตรฐาน แต่ใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเชิงลึกได้อย่างอิสระ นอกจากนี้ ในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้เครื่องบันทึกเสียงและสมุดจดบันทึกเพื่อบันทึกข้อมูลอย่างครบถ้วนและถูกต้อง พร้อมทั้งนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ความหมายอย่างเป็นระบบต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ด้วยตนเอง โดยแบบสัมภาษณ์มีลักษณะแบบปลายเปิด (Open-ended questions) ถูกออกแบบโดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานเชิงทฤษฎีแผนรักษาความปลอดภัยในการบินพลเรือนแห่งชาติ (NCASP) โดยทำการขอเข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ผ่านระบบ Video Conference ท่าอากาศยานละ 3 คน รวมทั้งหมด 9 คน รวม ใช้เวลาโดยประมาณ 60 นาทีต่อท่าอากาศยานโดยมีการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนกันยายน 2567 - ตุลาคม 2567 ซึ่งการจดบันทึกและบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าข้อมูล

ที่เก็บรวบรวมนั้นถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือของข้อมูลหรือไม่ จนกระทั่งข้อมูลที่ได้รวบรวมจากหลายแหล่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงจนได้ข้อมูลที่อิ่มตัว(Theoretical Saturation)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) ตามแนวทางของ Mayring, P. จากข้อมูลการสัมภาษณ์ เริ่มจากการถอดเทปและอ่านข้อมูลอย่างรอบคอบเพื่อทำความเข้าใจบริบท จากนั้นกำหนดหน่วยการวิเคราะห์ จัดกลุ่มข้อมูลที่มีความหมายใกล้เคียงกันเป็นหมวดหมู่ ทบทวนและปรับปรุงหมวดหมู่ให้มีความชัดเจนและครอบคลุม ก่อนสังเคราะห์และตีความข้อมูลเพื่อสรุปประเด็นสำคัญโดยเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อสังเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาระบบการรักษาความปลอดภัยของท่าอากาศยาน (Mayring, P., 2014)

การพิทักษ์ข้อมูล

วิจัยขอความอนุเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ พิจารณาข้อคำถามและมีเวลาเตรียมตัวในการให้ข้อมูล โดยชี้แจงกระบวนการพิทักษ์ ขอคำยินยอมด้วยวาจา จากนั้นชี้แจงการเก็บรักษาข้อมูลและการรายงานผลการวิจัย ไม่มีการอ้างอิงถึงชื่อของผู้ให้ข้อมูล และเมื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญยินยอมเข้าร่วมการวิจัยแล้วจึงขออนุญาตการจดบันทึก และบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์เพื่อความถูกต้องของข้อมูลเท่านั้น

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันในการรักษาความปลอดภัยของท่าอากาศยานใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ สรุปได้ดังนี้

ด้านพื้นที่ โครงสร้างพื้นฐานและมาตรการทางกายภาพ ทั้ง 3 ท่าอากาศยานมีลักษณะภูมิประเทศที่ต่างกัน ซึ่งมีผลต่อการออกแบบระบบรักษาความปลอดภัย โดยพื้นที่ราบไม่มีสิ่งกีดขวางทางธรรมชาติ เช่น แม่น้ำหรือภูเขา อาจต้องพึ่งพารั้วและการลาดตระเวนอย่างเข้มงวด โดยทั้ง 3 ท่าอากาศยานมีการใช้รั้วรอบท่าอากาศยานเป็นแนวป้องกันขั้นพื้นฐาน ท่าอากาศยานนราธิวาสและท่าอากาศยานนานาชาติเบตงมีรั้วสองชั้นเสริมลวดหนามเพื่อเพิ่มระดับความมั่นคง ส่วนท่าอากาศยานนานาชาติหาดใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่เมืองที่ไม่มีภูเขาหรือแหล่งน้ำธรรมชาติกั้นรอบ จึงใช้สิ่งกีดขวางทางกายภาพอย่างแน่นหนา ทั้งลวดหนาม กำแพงตาข่าย และกล้องวงจรปิดรอบบริเวณ

ด้านบุคลากร ท่าอากาศยานนานาชาติหาดใหญ่มีระบบฝึกอบรมที่ครบถ้วนทั้งหลักสูตร initial และ recurrent training ซึ่งรวมถึงการฝึกทบทวนสถานการณ์จำลองจากสถานการณ์จริงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ขณะที่ท่าอากาศยานนานาชาติเบตงและท่าอากาศยานนราธิวาสก็มีแผนฝึกอบรมที่คล้ายคลึงกัน แม้จะมีข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณบ้าง โดยเฉพาะท่าอากาศยานนราธิวาสที่ต้องใช้ทรัพยากรอย่างจำกัดเนื่องจากความถี่ของเที่ยวบินไม่สูงนัก

ด้านงบประมาณ การบริหารงบประมาณด้านการรักษาความปลอดภัยของท่าอากาศยานขึ้นอยู่กับปริมาณเที่ยวบินและรายได้ที่ได้รับ ซึ่งในกรณีที่มีจำนวนเที่ยวบินจำกัด ส่งผลให้กรอบงบประมาณมีข้อจำกัดตามไปด้วย ดังนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรจึงต้องดำเนินการอย่างรอบคอบ คุ้มค่า และสอดคล้องกับระดับ

ความเสี่ยงของพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ ท่าอากาศยานจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการบริหารงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด

ด้านเครื่องมือและอุปกรณ์ ท่าอากาศยานนานาชาติหาดใหญ่มีการใช้อุปกรณ์รักษาความปลอดภัยครบครันและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานระดับชาติ เช่น หน่วย EOD และกองทัพอากาศ ขณะที่ท่าอากาศยานนราธิวาสมีระบบ UV Scan กล้องวงจรปิด การบันทึกข้อมูลการเข้าออก และมาตรการตรวจค้นเข้มงวดตั้งแต่ประตูทางเข้ารวมถึงระบบรักษาความปลอดภัยตามมาตรฐาน ส่วนท่าอากาศยานนานาชาติเบตงแม้จะยังไม่ได้เปิดให้บริการเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบ แต่มีการเตรียมพร้อมระบบ EDS ETD และระบบ Access Control สำหรับพื้นที่สำคัญซึ่งอยู่ในมาตรฐานของ ICAO และผ่านการรับรองจากสำนักงานการบินพลเรือนเช่นเดียวกัน

ด้านความปลอดภัยในทรัพย์สิน การปกป้องทรัพย์สินของท่าอากาศยานและผู้โดยสารยังคงเป็นเรื่องที่ต้องเฝ้าระวัง โดยมีความเสี่ยงจากบุคคลภายนอกและผู้โดยสารที่ไม่ปฏิบัติตามกฎ การกำหนดมาตรการตรวจค้นหลายชั้นและการติดกล้องวงจรปิดทั่วพื้นที่ช่วยลดความเสี่ยงได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังต้องเพิ่มความเข้มงวดในกระบวนการตรวจสอบและการรายงานเหตุผิดปกติ

ด้านความร่วมมือ การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ผู้โดยสารเกี่ยวกับข้อกำหนดและมาตรการด้านความปลอดภัย โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภาษา และประสบการณ์ในการเดินทางทางอากาศ ผู้โดยสารบางส่วนอาจยังไม่คุ้นเคยกับขั้นตอนการตรวจค้นหรือข้อห้ามต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือความไม่พึงพอใจในบางกรณี นอกจากนี้ ยังพบว่า ปัจจัยด้านความร่วมมือจากชุมชนโดยรอบท่าอากาศยานมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของระบบรักษาความปลอดภัย ในบางพื้นที่ที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นมุสลิมเชื้อสายมลายู อาจมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ภาษา และศาสนา เมื่อเทียบกับเจ้าหน้าที่จากส่วนกลาง ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวอาจก่อให้เกิดช่องว่างด้านความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของท่าอากาศยาน และความจำเป็นของมาตรการด้านความปลอดภัย ทั้ง 3 ท่าอากาศยานต่างได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น ทหาร และตำรวจ แต่ระดับการบูรณาการอาจต่างกันตามลักษณะและความพร้อมของพื้นที่ โดยท่าอากาศยานนานาชาติหาดใหญ่มีเจ้าหน้าที่ประจำจากกองบิน 56 ที่ร่วมวางแผนและฝึกซ้อมรับมือเหตุฉุกเฉินร่วมกับท่าอากาศยาน ขณะที่นราธิวาสมีการสนับสนุนจากกองทหารหนึ่งกองร้อยเพื่อดูแลพื้นที่รอบนอก และท่าอากาศยานนานาชาติเบตงทำงานร่วมกับหน่วยตำรวจตระเวนชายแดนในการลาดตระเวนและตั้งจุดตรวจอย่างสม่ำเสมอ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อได้แนวทางการพัฒนาการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ เพื่อยกระดับความปลอดภัยของสนามบินในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ สรุปได้ดังนี้

ด้านพื้นที่ การเสริมสร้างระบบป้องกันพื้นที่ การเสริมสร้างระบบป้องกันพื้นที่ถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการรักษาความปลอดภัย ท่าอากาศยานในพื้นที่ชายแดนใต้ได้ดำเนินการติดตั้งรั้วลวดหนามสองชั้นตามมาตรฐานความปลอดภัย พร้อมเสริมด้วยกล้องวงจรปิดตลอดแนวรั้วเพื่อการเฝ้าระวังตลอด 24 ชั่วโมง นอกจากนี้ยังมีการจัดเจ้าหน้าที่ความมั่นคงลาดตระเวนตามแนวรั้วทั้งกลางวันและกลางคืน และมีการวางแผนการเฝ้าระวังที่เหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศ เช่น ท่าอากาศยานเบตงที่มีเพียงทางเข้า - ออกเดียว ทำให้สามารถควบคุมการเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเสี่ยงจากภัยคุกคามภายนอก

ด้านบุคลากร เป็นหัวใจสำคัญของการรักษาความปลอดภัย ท่าอากาศยานทั้งสามแห่งมีการเพิ่มอัตรากำลังเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย (Security Guards) และเจ้าหน้าที่ตรวจค้น (Security Screeners) อย่างเหมาะสม พร้อมจัดอบรมตามมาตรฐานสากลที่องค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศ และสำนักงานการบินพลเรือนแห่งประเทศไทย กำหนด ทั้งในหลักสูตรเบื้องต้น (Initial Training) และหลักสูตรทบทวนประจำปี (Recurrent Training) เพื่อรักษาระดับความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมการบริหารองค์ความรู้ (Knowledge Management) ในหน่วยงาน เพื่อสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยอย่างยั่งยืน

ด้านงบประมาณ การบริหารงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณที่ขึ้นอยู่กับจำนวนเที่ยวบินและปริมาณผู้โดยสาร ท่าอากาศยานจึงต้องบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยเน้นการวางแผนการซ่อมบำรุงเชิงป้องกัน เพื่อลดความเสี่ยงของอุปกรณ์เสียหาย และพิจารณาการจัดซื้อหรือซ่อมแซมอุปกรณ์ตามความจำเป็นเร่งด่วน นอกจากนี้ มีการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับกรมท่าอากาศยานเพื่อขอรับงบประมาณเพิ่มเติมสำหรับการพัฒนาปรับปรุงระบบรักษาความปลอดภัยให้ทันสมัยตามข้อกำหนดของหน่วยงานกำกับดูแล

ด้านเครื่องมือและอุปกรณ์ การบำรุงรักษาและพัฒนาเครื่องมืออุปกรณ์ ท่าอากาศยานให้ความสำคัญกับการบำรุงรักษาเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในงานรักษาความปลอดภัย โดยดำเนินการตามแผนการบำรุงรักษาเชิงป้องกัน (Preventive Maintenance Plan) ที่ชัดเจน ตรวจสอบและซ่อมแซมอุปกรณ์อย่างสม่ำเสมอ เช่น เครื่อง X-Ray เครื่องตรวจจับวัตถุระเบิด (ETD) กล้องวงจรปิด (CCTV) และเครื่องตรวจจับโลหะ (Walkthrough/Handheld Detector) นอกจากนี้ ยังมีการติดตามเทคโนโลยีใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อเตรียมความพร้อมรับมือภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เช่น การโจมตีด้วยโดรน และวางแผนจัดหาอุปกรณ์ใหม่ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานสากล

ด้านความปลอดภัยในทรัพย์สิน การเพิ่มความปลอดภัยในทรัพย์สิน การรักษาความปลอดภัยในทรัพย์สินถือเป็นอีกหนึ่งหัวใจสำคัญของระบบรักษาความปลอดภัย โดยท่าอากาศยานได้ดำเนินมาตรการตรวจค้นหลายชั้น (Multi-Layered Screening) ตั้งแต่การตรวจค้นยานพาหนะที่เข้ามาในพื้นที่ การสแกนสัมภาระผู้โดยสารทั้งประเภทถือขึ้นเครื่อง (Carry-on) และสัมภาระโหลดใต้เครื่อง (Checked Baggage) รวมถึงการติดตั้งกล้อง CCTV ครอบคลุมจุดเสี่ยงสำคัญ นอกจากนี้ ยังมีการทำประกันภัยครอบคลุมทรัพย์สินทุกประเภท และจัดตั้งศูนย์ควบคุม (Command Center) สำหรับประสานการตอบสนองเหตุฉุกเฉินอย่างรวดเร็ว

ด้านการให้ความร่วมมือ การส่งเสริมการสื่อสารและความร่วมมือกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับมาตรการรักษาความปลอดภัยเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ท่าอากาศยานจึงมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ทั้งผ่านสื่อออนไลน์ สื่อโซเชียลมีเดีย ป้ายประกาศ และกิจกรรมพบปะชุมชน โดยเน้นการให้ข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับเหตุผลของมาตรการต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมการใช้เจ้าหน้าที่ที่สามารถสื่อสารได้หลายภาษา เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษามลายู เพื่อรองรับความหลากหลายของประชากรในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ และสร้างความร่วมมือที่ดีกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนทั่วไปในการรักษาความปลอดภัยร่วมกัน

อภิปรายผล

การดำเนินงานรักษาความปลอดภัยของท่าอากาศยานในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ เป็นไปตามข้อกำหนดขององค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศ (International Civil Aviation Organization: ICAO) และสอดคล้องกับแผนรักษาความปลอดภัยในการบินพลเรือนแห่งชาติ (National Civil Aviation Security Programme: NCASP) ตามที่คณะกรรมการการบินพลเรือน ได้ประกาศ โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 15(1) แห่งพระราชบัญญัติการเดินอากาศ พ.ศ. 2497 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการเดินอากาศ พ.ศ. 2497 พ.ศ. 2558 ซึ่งทั้ง 3 ท่าอากาศยานให้ความสำคัญกับการดำเนินมาตรการรักษาความปลอดภัยแบบหลายชั้น (Multi-Layered Security) ท่าอากาศยานทั้งหมดมีการตรวจค้นบุคคล ยานพาหนะ และสัมภาระอย่างเข้มงวด โดยใช้เทคโนโลยีที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน เช่น ระบบกล้องวงจรปิด เครื่องตรวจจับวัตถุต้องห้าม และระบบควบคุมการเข้าออก ซึ่งสอดคล้องกับวิจัยของ ธนพงศ์ ไชยบุญ และกฤษณพงค์ พูตระกูล ที่ได้ศึกษาเรื่อง โดยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า มาตรการรักษาความปลอดภัยภายนอกอาคารผู้โดยสารท่าอากาศยานนานาชาติกระบี่ จะต้องมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยควบคุมการผ่านเข้า - ออก พื้นที่หวงห้าม โดยคนที่จะผ่านเข้า - ออก ในเขตพื้นที่หวงห้าม จะต้องมีการติดบัตรอนุญาตการเข้าพื้นที่และจะต้องถูกตรวจค้นร่างกาย และในส่วนของยานพาหนะก็จะต้องมีบัตรอนุญาตและถูกตรวจค้นอาวุธ วัตถุระเบิด หรือสิ่งของต้องห้าม ซึ่งอาจใช้ในการกระทำอันเป็นการแทรกแซงโดยมิชอบด้วยกฎหมาย และจะต้องมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยประจำจุด เจ้าหน้าที่ชุดลาดตระเวน เพื่อตรวจสอบพื้นที่โดยรอบท่าอากาศยาน มีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดบริเวณโดยรอบเพื่อตรวจจับพฤติกรรมผู้ต้องสงสัยหรือใช้ติดตามกรณีเกิดเหตุการณ์ภายใน ท่าอากาศยานนานาชาติกระบี่ (ธนพงศ์ ไชยบุญ และกฤษณพงค์ พูตระกูล, 2562)

ด้านพื้นที่ ลักษณะภูมิประเทศมีผลต่อการออกแบบระบบรักษาความปลอดภัย ท่าอากาศยานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบจำเป็นต้องเสริมมาตรการทางกายภาพ เช่น รั้วลวดหนามสองชั้น และการลาดตระเวนรอบแนวรั้วอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ท่าอากาศยานในพื้นที่ภูเขาอย่างท่าอากาศยานนานาชาติเบตงแม้มีข้อได้เปรียบด้านการควบคุมทางเข้าออก แต่ยังมีความเสี่ยงจากเส้นทางธรรมชาติที่อาจใช้ลักลอบเข้าออกได้

ด้านบุคลากร ท่าอากาศยานนานาชาติหาดใหญ่มีระบบการฝึกอบรมด้านการรักษาความปลอดภัยที่ครอบคลุมทั้งหลักสูตรเริ่มต้น (Initial Training) และหลักสูตรทบทวนประจำปี (Recurrent Training) รวมถึงการฝึกซ้อมสถานการณ์จำลอง ที่อ้างอิงจากเหตุการณ์จริงซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานด้านการรักษาความปลอดภัยการบินพลเรือนสากลที่กำหนดให้มีการฝึกอบรมและทบทวนความรู้เป็นระยะ (แผนฝึกอบรมการรักษาความปลอดภัยการบินพลเรือนแห่งชาติ (NCASTP) ในขณะที่ท่าอากาศยานนานาชาติเบตงและท่าอากาศยานนราธิวาสมีแผนการฝึกอบรมที่มีโครงสร้างใกล้เคียงกันตามกรอบมาตรฐานเดียวกัน แต่ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะด้านบุคลากรและงบประมาณ ซึ่งส่งผลต่อความถี่ ความหลากหลาย และความเข้มข้นของการฝึกซ้อม ทั้งนี้ กรณีท่าอากาศยานนราธิวาส พบว่า การมีจำนวนเที่ยวบินไม่สูงมากนักส่งผลให้การจัดสรรทรัพยากรด้านการฝึกอบรมเป็นไปอย่างจำกัด อย่างไรก็ตาม แม้ปริมาณเที่ยวบินจะไม่สูง แต่ระดับความเสี่ยงเชิงพื้นที่ยังคงอยู่ในระดับที่ต้องให้ความสำคัญ ส่งผลให้การลดทอนคุณภาพการฝึกอบรมอาจก่อให้เกิดช่องว่างด้านความพร้อมในการปฏิบัติการได้ ซึ่งสอดคล้องกับวิจัยของ วิธกร ต้นพรหม ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพภายใต้บริบทมาตรการรักษาความปลอดภัยตามมาตรฐานสากลกรณีศึกษาท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ ให้ข้อเสนอแนะว่า

การฝึกอบรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาบุคลากร ช่วยให้พนักงานมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ที่จำเป็นต่อการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลดีต่อทั้งตัวพนักงาน องค์กร และ สังคมโดยรวม สำหรับการพัฒนาบุคลากรโดยการฝึกอบรม มี 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) Recurrent คือ การฝึกทบทวน ดูจากพื้นฐานของแต่ละคนว่ามีจุดอ่อนวิชาไหน ก็จะฝึกอบรมด้านนั้นจนถึงเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (อย่างน้อยร้อยละ 80) การที่อบรมเพิ่มเติมในสิ่งที่ คะแนนไม่ถึงเกณฑ์ และ 2) Test คือ ผู้อบรมได้ฝึกทักษะจากวิชาที่เรียน และประกอบกับการฝึกคิดนอกกรอบ (วิธกร ต้นพรหม, 2566)

ด้านงบประมาณ พบว่า ท่าอากาศยานที่มีจำนวนเที่ยวบินน้อยมักได้รับงบประมาณจำกัด ส่งผลให้ต้องเลือกใช้อุปกรณ์ราคาประหยัดมากกว่าคำนึงถึงประสิทธิภาพ ซึ่งอาจกระทบต่อความสามารถในการป้องกันภัยในระยะยาว ทั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนพงศ์ ไชยบุญ และกฤษณพงศ์ พูตระกูล ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาประสิทธิภาพระบบการรักษาความปลอดภัยท่าอากาศยานนานาชาติกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า การจัดสรรงบประมาณเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพระบบรักษาความปลอดภัย (ธนพงศ์ ไชยบุญ และกฤษณพงศ์ พูตระกูล, 2562)

ด้านเครื่องมือและอุปกรณ์ การบำรุงรักษาเชิงป้องกัน (Preventive Maintenance) เป็นปัจจัยสำคัญในการลดความเสี่ยงจากอุปกรณ์เสื่อมสภาพหรือเสียหายขณะปฏิบัติงาน โดยการศึกษาระบุว่าการตรวจสอบและซ่อมแซมอย่างสม่ำเสมอมีส่วนช่วยรักษาประสิทธิภาพของระบบรักษาความปลอดภัยในระยะยาว ทั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนพงศ์ ไชยบุญ และกฤษณพงศ์ พูตระกูล ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาประสิทธิภาพระบบการรักษาความปลอดภัยท่าอากาศยานนานาชาติกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า ควรให้ความสำคัญกับการตรวจสอบและซ่อมบำรุงอุปกรณ์ต่าง ๆ และควรปรับแผนการบำรุงรักษาเครื่องมือ และอุปกรณ์ รวมถึงต้องมีผู้เชี่ยวชาญในการกำกับดูแล เพื่อกรณีมีปัญหาจะได้จัดการแก้ไขได้อย่างทันท่วงที ควรติดตั้งเครื่องมือและอุปกรณ์รักษาความปลอดภัยท่าอากาศยานที่มีความทันสมัยด้านเทคโนโลยี มีประสิทธิภาพสูง รวมถึงเครื่องมือและอุปกรณ์จะต้องเพียงพอและเหมาะสม (ธนพงศ์ ไชยบุญ และกฤษณพงศ์ พูตระกูล, 2562)

ด้านความปลอดภัยในทรัพย์สิน การดำเนินมาตรการตรวจค้นแบบหลายชั้น และการติดตั้งระบบกล้องวงจรปิดครอบคลุมพื้นที่ มีบทบาทสำคัญในการลดความเสี่ยงจากการโจรกรรมและการลักลอบนำวัตถุอันตรายเข้าท่าอากาศยาน อย่างไรก็ตาม ยังจำเป็นต้องพัฒนาระบบการรายงานและวิเคราะห์เหตุการณ์ผิดปกติให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนพงศ์ ไชยบุญ และกฤษณพงศ์ พูตระกูล ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาประสิทธิภาพระบบการรักษาความปลอดภัยท่าอากาศยานนานาชาติกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า ควรกำหนดมาตรการสำหรับเจ้าหน้าที่ที่จะเข้าเวรดูกล้องโทรทัศน์วงจรปิดควรมีเจ้าหน้าที่รักษา ความปลอดภัยประจำจุด เจ้าหน้าที่ชุดลาดตระเวนตรวจสอบความเรียบร้อย มีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์ วงจรปิด และมีการประกาศเสียงตามสายให้ผู้โดยสารคอยระวังสิ่งของมีค่า และมีการทำงานร่วมกันกับ เจ้าหน้าที่ตำรวจประจำท่าอากาศยาน (ธนพงศ์ ไชยบุญ และกฤษณพงศ์ พูตระกูล, 2562)

ด้านการให้ความร่วมมือ พบว่า ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการสื่อสารที่ไม่ตรงกันเป็นสาเหตุสำคัญ การใช้เจ้าหน้าที่ที่สามารถสื่อสารได้หลายภาษา เช่น ภาษาไทย อังกฤษ และมลายู จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการเสริมสร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภา วชัรสุขุม ได้ศึกษาปัญหาการใช้ภาษาไทยของนักเรียนนักศึกษาไทยเชื้อสายมลายู ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบปัญหา คือ การใช้ภาษา

อันสืบเนื่องมาจากความแตกต่างในเรื่องลักษณะของภาษามลายูถิ่นปาตานี เมื่อผู้พูดภาษามลายูถิ่นปาตานีแปลความหมายไปสู่ภาษาไทยตรงตามตัวอาจไม่ถูกต้องกับการใช้คำหรือสำนวนในภาษาไทย หรืออาจสื่อความหมายผิดพลาดและสื่อสารไม่รู้เรื่องได้ (สุภา วชัรสุขุม, 2559)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การดำเนินการรักษาความปลอดภัยของสนามบินสาธารณะที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ให้ความสำคัญกับการดำเนินมาตรการรักษาความปลอดภัยแบบหลายชั้น (Multi-Layered Security) สนามบินทั้งหมดมีการตรวจค้นบุคคล ยานพาหนะ และสัมภาระอย่างเข้มงวด โดยใช้เทคโนโลยีที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน เช่น ระบบกล้องวงจรปิด เครื่องตรวจจับวัตถุต้องห้าม และระบบควบคุมการเข้าออก แต่ในการดำเนินงานยังพบอุปสรรคหลายประการ ด้านพื้นที่ ลักษณะภูมิประเทศมีผลต่อการออกแบบระบบรักษาความปลอดภัย สนามบินที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบจำเป็นต้องเสริมมาตรการทางกายภาพ เช่น รั้วลวดหนามสองชั้น และการลาดตระเวนรอบแนวรั้วอย่างต่อเนื่อง ขณะที่สนามบินในพื้นที่ภูเขาอย่างท่าอากาศยานเบตงแม้มีข้อได้เปรียบด้านการควบคุมทางเข้าออก แต่ยังมีความเสี่ยงจากเส้นทางธรรมชาติที่อาจใช้ลักลอบเข้าออกได้ ในด้านบุคลากร จำนวนเจ้าหน้าที่ในบางสนามบินยังมีจำกัด ซึ่งในภาวะปกติอาจเพียงพอ แต่เมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินอาจประสบปัญหาการตอบสนองล่าช้า ดังที่แนวคิดการฝึกอบรมตามมาตรฐาน ICAO เน้นความสำคัญของการฝึกอบรม Initial Training และ Recurrent Training อย่างสม่ำเสมอ เพื่อรักษาความพร้อมของบุคลากร ในด้านงบประมาณ พบว่า ท่าอากาศยานที่มีจำนวนเที่ยวบินน้อยมักได้รับงบประมาณจำกัด ส่งผลให้ต้องเลือกใช้อุปกรณ์ราคาประหยัดมากกว่าคำนึงถึงประสิทธิภาพ ซึ่งอาจกระทบต่อความสามารถในการป้องกันภัยในระยะยาว ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายให้ท่าอากาศยานในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม จัดทำป้ายสื่อสารข้อมูลสำคัญอย่างน้อย 4 ภาษา ได้แก่ ไทย อังกฤษ มลายู และจีน โดยบรรจุเป็นแนวปฏิบัติมาตรฐาน ด้านการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัย 2) ควรกำหนดนโยบายระดับประเทศในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการรักษาความปลอดภัยท่าอากาศยานให้สอดคล้องกับมาตรฐานขององค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศและสำนักงานการบินพลเรือนแห่งประเทศไทย โดยเน้นการอบรมทั้งหลักสูตรพื้นฐานและหลักสูตรทบทวนอย่างต่อเนื่อง 3) ควรกำหนดกรอบนโยบายส่งเสริม “การมีส่วนร่วมของชุมชนด้านความปลอดภัยการบิน” โดยบูรณาการความร่วมมือระหว่างท่าอากาศยาน หน่วยงานความมั่นคง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน เพื่อสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจอย่างยั่งยืน และ 4) ควรผลักดันนโยบายสนับสนุนงบประมาณเฉพาะด้าน (Dedicated Budget) สำหรับการพัฒนาสื่อหลายภาษา การฝึกอบรมเชิงสถานการณ์ และกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมความปลอดภัยในองค์กร ข้อเสนอแนะเชิงบริหาร (Managerial Recommendations) 1) ผู้บริหารท่าอากาศยานควรกำหนดแผนยุทธศาสตร์ด้านการสื่อสารหลายภาษา (Multilingual Communication Strategy) โดยสำรวจกลุ่มผู้ใช้บริการหลัก วิเคราะห์ความจำเป็นทางภาษา และจัดลำดับความสำคัญของจุดติดตั้งป้ายในพื้นที่วิกฤต เช่น จุดตรวจค้น จุดเช็คอิน และทางออกฉุกเฉิน 2) ควรจัดทำแผนพัฒนาบุคลากรด้านความปลอดภัย (Security Competency Development Plan) ที่ครอบคลุมการฝึกอบรม Initial Training, Recurrent Training และ Scenario-based Training พร้อมกำหนดตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของการฝึกอบรมอย่างชัดเจน 3) ควรแต่งตั้งคณะทำงานหรือคณะกรรมการความร่วมมือด้าน

ความปลอดภัยท่าอากาศยาน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนในพื้นที่ เพื่อกำกับติดตามการดำเนินงานด้านการสื่อสารและความปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง และ 4) ควรส่งเสริมวัฒนธรรมความปลอดภัย (Safety & Security Culture) ภายในองค์กร ผ่านกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประกวดแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ และการสื่อสารภายในอย่างสม่ำเสมอ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรศึกษาการประเมินความเสี่ยงเฉพาะพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยการประเมินภัยคุกคามและจุดอ่อนของแต่ละท่าอากาศยานอย่างละเอียด เช่น การวิเคราะห์ความเสี่ยงจากภูมิประเทศ จำนวนทางเข้าออก และปัจจัยชุมชนโดยรอบ เพื่อออกแบบมาตรการรักษาความปลอดภัยที่เฉพาะเจาะจงและสามารถนำไปใช้ได้จริง 2) ควรศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตร Initial Training และ Recurrent Training ต่อทักษะการปฏิบัติงานจริงของเจ้าหน้าที่ เพื่อประเมินและปรับปรุงแนวทางการฝึกอบรมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ความเสี่ยงในพื้นที่ 3) ควรศึกษาวิจัยการใช้เทคโนโลยีใหม่ที่เหมาะสมกับท่าอากาศยานขนาดกลางและเล็ก เช่น การศึกษาความเป็นไปได้ในการนำระบบกล้องวงจรปิดอัจฉริยะ (AI CCTV) หรือระบบตรวจจับโดรนมาใช้จริงในสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ และ 4) ควรศึกษาความร่วมมือระหว่างท่าอากาศยานกับชุมชนท้องถิ่น ควรศึกษารูปแบบความร่วมมือที่ประสบความสำเร็จ เช่น การตั้งทีมอาสาสมัครลาดตระเวนร่วมกับหน่วยรักษาความปลอดภัย และการจัดอบรมความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรการความปลอดภัยให้กับผู้นำชุมชน เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

ธนพงศ์ ไชยบุญ และกฤษณพงค์ พูตระกูล. (2562). การพัฒนาประสิทธิภาพระบบการรักษาความปลอดภัยท่าอากาศยานนานาชาติกระบี่. วารสารวิชาการอาชญาวิทยาและนิติวิทยาศาสตร์, 5(2), 1-24.

ประกาศคณะกรรมการการบินพลเรือน. (2566). เรื่อง แผนรักษาความปลอดภัยการบินพลเรือนแห่งชาติ พ.ศ. 2566. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 140 ตอนพิเศษ 178 ง หน้า 11 (24 กรกฎาคม 2566) .

วิธกร ต้นพรหม. (2566). การพัฒนาประสิทธิภาพ ภายใต้บริบท มาตรการรักษาความปลอดภัยตามมาตรฐานสากล กรณีศึกษา ท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ. ใน วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี. (2568). การแก้ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้: ข้อกังขาต่อยุทธศาสตร์ของรัฐ. เรียกใช้เมื่อ 27 มกราคม 2569 จาก https://cscd.psu.ac.th/th/node/686

ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. (2568). ฐานข้อมูลเหตุการณ์ความขัดแย้ง CID. เรียกใช้เมื่อ 27 มกราคม 2569 จาก https://deepsouthwatch.org/index.php/th

สำนักข่าว Thai PBS. (2568). ระเบิดรถยนต์! ในสนามบินนราธิวาส ก่อน “ทักษิณ” แลนดิ้ง 1 ชม. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2569 จาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/349562

สุภา วชัรสุขุม. (2559). ปัญหาการใช้ภาษาไทยของนักเรียนนักศึกษาไทยเชื้อสายมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

Mayring, P. (2014). Qualitative Content Analysis: Theoretical Background and Procedures. Springer, Dordrecht, 365-380 https://doi.org/10.1007/978-94-017-9181-6_13.

บทความวิจัย

การยกระดับและเพิ่มมูลค่าชาดอกซ้อผ่านการออกแบบเชิงสร้างสรรค์บนบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย*

ELEVATING AND INCREASING THE VALUE OF GMELINA ARBOREA FLOWER TEA THROUGH CREATIVE PACKAGING DESIGN OF THE TAI LUE LOCAL FOOD COMMUNITY ENTERPRISE GROUP, BAN HAT BAI, RIM KHONG SUBDISTRICT, CHIANG RAI PROVINCE

ธงชัย ลาหุนะ[1*], อภิสรา กฤตาวาณิชย์[2], กนกวรรณ ปลาศิลา[1]

Thongchai Lahuna[1*], Aphitsara Kritawanich[2], Kanokwan Plasila[1]

[1]**คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เชียงราย ประเทศไทย**

[1]Faculty of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai, Thailand

[2]**คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เชียงราย ประเทศไทย**

[2]Faculty of Management Science, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai, Thailand

[*]Corresponding author Email: thongchai.lah@crru.ac.th

[*]Tel. 087-542-3831

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ยกระดับและเพิ่มมูลค่าชาดอกซ้อผ่านการออกแบบเชิงสร้างสรรค์บนบรรจุภัณฑ์ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยผสมผสานข้อมูลเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบ คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อและผู้นำชุมชน จำนวน 12 คน ผู้เชี่ยวชาญประเมินบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อ จำนวน 3 คน คัดเลือกแบบเจาะจง กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริโภคชาดอกซ้อ จำนวน 94 คน สุ่มแบบบังเอิญ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนคัดเลือกอัตลักษณ์เด่นที่นำมาใช้ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ ดอกซ้อ ลายผ้าทอไทลื้อ แม่น้ำโขง มาสคอตไทลื้อน้อย ไฮ่ฮอมฮัก ศาลา ตอต้นไม้ร้อยปี จึงได้พัฒนาตราสัญลักษณ์ไฮ่ฮอมฮักที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางภาษา ภูมิทัศน์ ภูมิปัญญา องค์ประกอบศิลป์เข้าด้วยกัน และพัฒนาบรรจุภัณฑ์ 2 รูปแบบ ได้แก่ บรรจุภัณฑ์แบบซองและแบบกล่องพร้อมฝากล่องปิดบุด้วยผ้าทอไทลื้อ ภายใต้หลักการบูรณาการทุนวัฒนธรรม

* Received 11 April 2026; Revised 27 April 2026; Accepted 30 April 2026

กับมาตรฐานฉลากบรรจุภัณฑ์อาหาร องค์ประกอบศิลป์ และเรื่องราวอย่างเป็นระบบ ผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญและชุมชนมีความเหมาะสมระดับมากที่สุด ความพึงพอใจโดยรวมของผู้บริโภคมีการเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกมิติ การทดลองจำหน่ายได้รับการยอมรับเป็นของฝากมูลค่าสูง การถ่ายทอดเทคโนโลยีการทำกล่องบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อสามารถผลิตต่อยอดสู่สินค้าอื่นได้

คำสำคัญ: การยกระดับ, การเพิ่มมูลค่าชาดอกซ้อ, การออกแบบเชิงสร้างสรรค์, กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหาร, ท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย

Abstract

The research objective was to upgrade and add the value of Gmelina arborea flower tea products through creative packaging design for the Tai Lue Local Food Community Enterprise Group. This study adopted a Participatory Action Research (PAR) methodology and combined qualitative and quantitative data from 94 accidentally sampled consumers, 3 experts and 12 purposefully selected community leaders and members. Data collection involved in-depth interviews, questionnaires, focus groups, and workshop-based activities, which were subsequently analyzed through content analysis and descriptive and inferential statistics, specifically means, standard deviations, and t-tests. The research results showed that the community had key cultural identities for the design, including the Gmelina arborea flower, Tai Lue weaving patterns, the Mekong River, the “Tai Lue Noi” mascot, “Hai Hom Hak” branding, pavilions, and the century-old tree stump. The “Hai Hom Hak” logo was designed to relate to the linguistic identity, landscape, local wisdom, and artistic elements. There are two forms of packaging: the sachet and a gift box with a lid lined with Tai Lue hand-woven fabric. The designs used a systematic integration of cultural capital, food labelling standards, and storytelling and were rated as most appropriate by both experts and the community. Furthermore, a statistically significant increase in overall consumer satisfaction was observed for all dimensions, and trial sales showed high market acceptance for premium souvenirs. Finally, the transfer of tea packaging production technology allowed the community to scale up these manufacturing skills to other local products in a sustainable way.

Keywords: Enhancement, Value Addition of Gmelina Arborea Flowers Tea, Creative Design, Tai Lue Local Food Community Enterprise Group, Ban Hat Bai

บทนำ

ชาดอกซ้อ เป็นเครื่องดื่มสมุนไพรพื้นถิ่นที่ผลิตจากดอกของต้นซ้อ Gmelina arborea Roxb เป็นไม้ยืนต้นผลัดใบในวงศ์ Lamiaceae ขึ้นตามป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง ดอกมีสีเหลืองแกมน้ำตาลเข้ม ออกดอกเป็นช่อกระจุกที่ปลายกิ่งในช่วงเดือนธันวาคมถึงเมษายนของทุกปี (เมดไทย, 2563) ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนไทลื้อ

บ้านหาดบ้าย นำดอกมาตากแห้งบดเป็นผงใช้เป็นส่วนผสมของขนมในเทศกาลสงกรานต์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้ายจึงได้ต่อยอดภูมิปัญญาดังกล่าวสู่การแปรรูปเป็นเครื่องดื่มสมุนไพร ผ่านกระบวนการอบแห้งและบรรจุเป็น “ชาดอกซ้อ” มีกลิ่นหอมอ่อนคล้ายน้ำผึ้งป่า (สนอง จันต๊ะคาด, 2566) ในด้านสรรพคุณทางเภสัชวิทยา มีการศึกษาพบว่า สารประกอบไกลโคไซด์ (Glycosides) หลายชนิดที่แยกได้จากดอกซ้อ มีฤทธิ์ในการปกป้องเซลล์ตับจากความเป็นพิษที่เหนี่ยวนำด้วยสารคาร์บอนเตตราคลอไรด์ (CCl_4) (Gu, W. et al., 2013) และยังพบว่า คุณค่าทางโภชนาการชาดอกซ้อ 100 กรัม มีพลังงาน 370.27 กิโลแคลอรี โปรตีน 7.60 กรัม คาร์โบไฮเดรตทั้งหมด 77.70 กรัม โพแทสเซียม 1283.0 มิลลิกรัม และฟลาโวนอยด์รวม 602.12 มิลลิกรัมต่อ 100 กรัม อยู่ในระดับสูงบ่งชี้ถึงฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระที่ดี ไม่พบคาเฟอีน (อภิสรา กฤตาวาณิชย์ และคณะ, 2568) ด้วยสรรพคุณที่โดดเด่นเหล่านี้ ทำให้ชาดอกซ้อมีศักยภาพเป็นผลิตภัณฑ์ชาสมุนไพรเฉพาะถิ่นที่มีเอกลักษณ์ไม่เหมือนใครในจังหวัดเชียงราย

แม้ชาดอกซ้อจะมีคุณค่าทางสรรพคุณและภูมิปัญญาที่โดดเด่น แต่กลับยังไม่สามารถสื่อสารคุณค่าเหล่านั้นออกสู่ตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากบรรจุภัณฑ์ยังไม่ได้มาตรฐาน ขาดอัตลักษณ์ที่ชัดเจน และขาดข้อมูลคุณลักษณะเฉพาะ ซึ่งตรงกับรายงานสถานการณ์ปัญหาของสินค้า OTOP ในระดับประเทศ ที่ชี้ว่า สินค้าชุมชนส่วนใหญ่ขาดเอกลักษณ์ที่ชัดเจน ขาดการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้โดดเด่นและทันสมัย และขาดรายละเอียดบนฉลากที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภค (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์, 2567) จากการสำรวจยอดขายชาดอกซ้อเป็นระยะเวลา 3 เดือน ภายหลังการพัฒนาบรรจุภัณฑ์เบื้องต้นในปี 2566 พบว่า ยอดขายเพิ่มขึ้นเฉลี่ยประมาณ 10 ถุงต่อเดือน เป็นสัญญาณชัดเจนว่าบรรจุภัณฑ์มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค (คณะวิทยาการจัดการ และคณะสังคมศาสตร์, 2566) ตรงกับแนวคิดที่ว่าบรรจุภัณฑ์ทำหน้าที่เป็นทั้งสื่อโฆษณาเคลื่อนที่และปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจซื้อ (สุรภา วงศ์สุวรรณ และธานี สุคนธะชาติ, 2559) โดยเฉพาะในตลาดชาจังหวัดเชียงราย ถือว่าเป็นแหล่งปลูกมากที่สุดในประเทศ บริโภคภายในประเทศร้อยละ 89 สร้างรายได้ให้กับจังหวัดเชียงราย (ไทยพีบีเอส, 2563) และมีหลากหลายแบรนด์ที่ต่างนำอัตลักษณ์ชุมชนมาสร้างจุดขาย บรรจุภัณฑ์ที่ขาดอัตลักษณ์จึงย่อมลดทอนโอกาสในการสร้างการรับรู้แบรนด์ (สุรภา วงศ์สุวรรณ, 2568) ยิ่งไปกว่านั้น ในปี 2567 ตลาดค้าปลีกชาไทยมีมูลค่า 2,262.7 ล้านบาท โดยกลุ่มชาสมุนไพรมีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์, 2568) ด้วยเหตุนี้ การออกแบบบรรจุภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ที่บูรณาการทุนวัฒนธรรมไทลื้อและแนวคิดการเล่าเรื่องจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญในการเพิ่มมูลค่าชาดอกซ้อและสร้างความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับแนวคิด “Less is More” ที่เน้นคุณภาพและประสบการณ์มากกว่าปริมาณ (ปิยาภรณ์ เชื่อมชัยตระกูล, 2566)

การยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านการออกแบบบรรจุภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ที่ประสบความสำเร็จในบริบทใกล้เคียงผ่านกระบวนการ PAR สามารถเพิ่มรายได้และสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้บริโภคได้อย่างยั่งยืน ทั้งในกรณีวิสาหกิจชุมชนบ้านกองนาง จังหวัดหนองคาย (ทรัพย์ อมรภิญโญ, 2564) และชาบัวแดงบ้านเชียงแหว (สุชีรา สินทรัพย์ และศุภกฤต ปิติพัฒน์, 2568) รวมถึงการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผลไม้อบแห้งด้วยการออกแบบบรรจุภัณฑ์ (รัชฎาพร ใจมั่น, 2565) และการสื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนสู่การออกแบบบรรจุภัณฑ์กาแฟอาข่าปางขอนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีกาแฟ (อภิสรา กฤตาวาณิชย์, 2564) กรณีศึกษาเหล่านี้ชี้ให้เห็นร่วมกันว่า ความสำเร็จในการยกระดับ

ผลิตภัณฑ์ชุมชนมักเกิดจากการผสานสามองค์ประกอบสำคัญ คือ การสื่อสารคุณค่าผลิตภัณฑ์ผ่านการออกแบบ การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนา และการเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นกับความต้องการของตลาด ซึ่งเป็นกรอบแนวทางที่งานวิจัยชิ้นนี้นำมาประยุกต์ใช้กับบริบทของชาดอกซ้อและชุมชนไทลื้อบ้านหาดบ้าย

จากการทบทวนวรรณกรรมและมีงานวิจัยด้านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์สินค้าชุมชนจำนวนมาก แต่ยังไม่มีงานใดครอบคลุมความท้าทายเฉพาะของชาดอกซ้อ ซึ่งมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ชุมชนทั่วไปใน 3 ประการสำคัญ ได้แก่ 1) ข้อจำกัดด้านวัตถุดิบดอกซ้อออกดอกเพียงปีละครั้ง ทำให้การสื่อสารเรื่องความหายากและคุณค่าของผลิตภัณฑ์มีความสำคัญเป็นพิเศษ 2) ความซับซ้อนของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การบูรณาการทุนวัฒนธรรมไทลื้อเข้ากับการออกแบบบรรจุภัณฑ์เชิงพาณิชย์ต้องการกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่ละเอียดอ่อน และ 3) ช่องว่างด้านการรับรู้ในตลาด ชาดอกซ้อเป็นผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง แตกต่างจากชาที่มีฐานผู้บริโภคอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการดำเนินการวิจัยเรื่อง การยกระดับและเพิ่มมูลค่าชาดอกซ้อผ่านการออกแบบเชิงสร้างสรรค์บนบรรจุภัณฑ์ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยบูรณาการคุณค่าทางสรรพคุณ ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ไทลื้อเข้ากับการออกแบบบรรจุภัณฑ์ตามมาตรฐานอาหาร ผ่านกระบวนการ PAR ที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ ขยายตลาดสู่ระดับพรีเมียม และเป็นต้นแบบแก่วิสาหกิจชุมชนอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อยกระดับและเพิ่มมูลค่าชาดอกซ้อผ่านการออกแบบเชิงสร้างสรรค์บนบรรจุภัณฑ์ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย จังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยผสมผสานข้อมูลเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ มีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) ประกอบไปด้วย 1) สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อ จำนวน 10 คน และผู้นำชุมชน 2 คน รวม 12 คน โดยมีคุณลักษณะเป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อ และเป็นผู้นำชุมชนบ้านหาดบ้ายและหาดทรายทอง 2) ผู้เชี่ยวชาญประเมินบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อ จำนวน 3 คน โดยมีคุณสมบัติ คือ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ 1 คน นักวิชาการด้านการสื่อสารการตลาด 1 คน และนักวิชาการด้านอาหารศึกษา 1 คน ทั้งสองกลุ่มใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง

กลุ่มตัวอย่าง สำหรับการสอบถามความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อ ในพื้นที่เป้าหมายชุมชนบ้านหาดบ้ายและหาดทรายทอง ข้อมูล ณ วันที่ 1 มิถุนายน 2564 มีประชากรทั้งหมดมี 1,509 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลริมโขง, 2564) ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยการใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของสูตรทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ความคลาดเคลื่อนที่ 10% ได้กลุ่มตัวอย่างที่ 94 คน (ปธาน สุวรรณมงคล, 2561)

คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มแบบบังเอิญ เพื่อให้ครอบคลุมความหลากหลายของกลุ่มตัวอย่างที่สะท้อนความต้องการของตลาดได้ ผู้วิจัยใช้ร่วมกับการกำหนดโควตา (Quota Sampling) ตามลักษณะประชากร และใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกจากผู้บริโภคที่ดื่มชา

2. เครื่องมือการวิจัย

ประกอบไปด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมไทลื้อ ภูมิปัญญาการใช้ดอกซ้อ และแนวคิดการเล่าเรื่อง เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านบรรจุภัณฑ์ 2) แบบสนทนากลุ่ม แบ่งเป็น 3 ประเด็น คือ ประเมินบรรจุภัณฑ์ปัจจุบันและศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมด้วย SWOT Analysis รับฟังความต้องการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และประเมินความเหมาะสมของบรรจุภัณฑ์โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน และสมาชิกกลุ่ม 3) กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้สมาชิกกลุ่มและประเมินผลด้วยเทคนิค Reflection 4) แบบสอบถามความเหมาะสมและความพึงพอใจของบรรจุภัณฑ์แบบมาตรวัด 5 ระดับ ใช้กับผู้เชี่ยวชาญและสมาชิกกลุ่ม 5) แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้บริโภคแบบมาตรวัด 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2561) ใช้กับผู้บริโภคชาดอกซ้อ จำนวน 94 คน เพื่อประเมินการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่สื่อสารเอกลักษณ์บ้านหาดบ้าย

การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัย 1) ศึกษาข้อมูล ค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อออกแบบเครื่องมือวิจัยให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2) ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ประเมินความสอดคล้องของแต่ละข้อคำถาม กำหนดเกณฑ์การยอมรับค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จึงถือว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และสามารถนำไปใช้ได้ (นิรัช สุดสังข์, 2559) ซึ่งแบบสัมภาษณ์ได้ค่า IOC 0.89 แบบสนทนากลุ่มได้ค่า IOC 0.83 และแบบสอบถามทั้ง 2 ชุด ได้ค่า IOC 0.96 และ 0.93 3) ปรับปรุงเครื่องมือ แก้ไขตามคำแนะนำผู้เชี่ยวชาญและตรวจสอบซ้ำ 4) ทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง 30 คน เพื่อหาค่าความเที่ยงโดยใช้วิธีการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค โดยเกณฑ์ค่าความเที่ยงเท่ากับหรือสูงกว่า 0.70 ถือว่าเครื่องมือวิจัยนั้นมีผลการวัดที่มีความเที่ยงและเชื่อถือได้ (ไพบูรณ์ คะเชนทรพรรค์, 2561) สำหรับแบบสอบถามชุดที่ 1 ได้ค่าความเที่ยง 0.97 และแบบสอบถามชุดที่ 2 ได้ค่าความเที่ยง 0.93 และ 5) จัดพิมพ์ฉบับสมบูรณ์สำหรับเก็บข้อมูลภาคสนาม

3. ขั้นตอนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาทุนทางวัฒนธรรมไทลื้อ ประเพณี ภูมิปัญญาด้านผ้าทอ อาหาร และการใช้ประโยชน์ดอกซ้อ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ 10 คน ผู้นำชุมชน 2 คน เพื่อสร้างแนวคิดการเล่าเรื่องสื่อสารอัตลักษณ์ท้องถิ่นผ่านบรรจุภัณฑ์ และประเมินศักยภาพบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อปัจจุบันด้วยการสนทนากลุ่มใช้เทคนิค SWOT Analysis กับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ 10 คน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ในขั้นตอนถัดไป

ขั้นตอนที่ 2 ระยะวางแผนและคัดเลือกแนวคิดบรรจุภัณฑ์ เป็นขั้นตอนที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยนำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 มาวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจเพื่อคัดเลือกทุนทางวัฒนธรรมไทลื้อที่มีศักยภาพ ใช้เป็นตัวแทนการออกแบบบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อ ศึกษาความต้องการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ภายใต้แนวคิด 5W2H (สุทธิศักดิ์ กลิ่นแก้วณรงค์, 2558) เก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ 10 คน เพื่อเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ผ่านการออกแบบบรรจุภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 3 ระยะพัฒนาบรรจุภัณฑ์ นำทุนทางวัฒนธรรมที่คัดเลือกจากขั้นตอนที่ 2 มาพัฒนาบรรจุภัณฑ์ โดย 1) ออกแบบตราสัญลักษณ์ (โลโก้) 2) ให้กลุ่มวิสาหกิจเลือกแบบโลโก้ 3) ออกแบบร่างบรรจุภัณฑ์ 4) ให้กลุ่มวิสาหกิจเลือกแบบร่าง 5) พัฒนาบรรจุภัณฑ์ 6) ประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจฯ แล้วนำไปปรับปรุง และ 7) ประเมินความพึงพอใจจากชุมชน ผู้บริโภค และนักท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 4 ระยะนำไปใช้ประโยชน์และประเมินผล ถ่ายทอดกระบวนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์เชิงปฏิบัติการให้กลุ่มวิสาหกิจ นำบรรจุภัณฑ์ไปทดลองใช้และจำหน่ายจริง จากนั้นประเมินผลด้วยการสนทนากลุ่มโดยใช้เทคนิคการสะท้อนผลการเรียนรู้ (Reflection) กับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจและผู้นำชุมชน 12 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

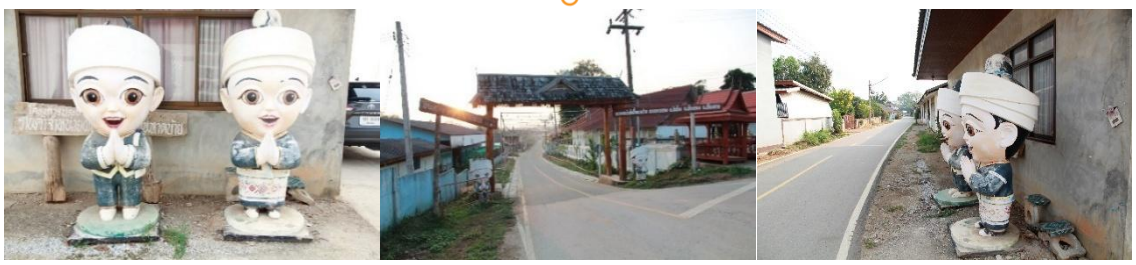
การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มด้วยวิธีการตีความ โดยจัดระเบียบข้อมูล คัดกรองข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องหรือขัดแย้งออก แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอผลด้วยการพรรณนาความประกอบภาพถ่ายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม 3 ส่วน นำเสนอผลในรูปแบบตารางประกอบคำอธิบาย

ผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัยเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ค้นหาแนวคิดบรรจุภัณฑ์ ทุนทางวัฒนธรรมไทลื้อที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชนบ้านหาดบ้าย พบว่า ชุมชนบ้านหาดบ้ายมีทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ได้แก่ สภาพสังคม ประเพณี วัฒนธรรมชุมชนบ้านหาดบ้ายตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงระหว่างเส้นทางเชียงแสน - เชียงของ ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์ไทลื้อที่อพยพมาจากสิบสองปันนา ภาษาพูดในการสื่อสารเป็นภาษาไทลื้อ ภาษาเมือง และภาษาไทยภาคกลาง อาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม โดยผู้หญิงชาวไทลื้อมีอาชีพเสริม คือ การทอผ้า การแต่งกายมีเอกลักษณ์โดดเด่นมีลวดลายบนเสื้อผ้าเรียกว่า “ลายจกมือ” บ้านเรือนมีทั้งที่เป็นบ้านไม้ยกพื้นแบบเก่าและปูนแบบสมัยใหม่ ชุมชนเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มีทั้งโฮมสเตย์ แลนมาร์คมาสคอตลื้อน้อย พิพิธภัณฑ์ผ้าทอ สินค้าโอทอปผ้า หัตถกรรม และภูมิปัญญาอาหารเฉพาะถิ่น มีศาสนสถานสำคัญที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ศาลเจ้าพ่อไก่แจ้ วัดหาดบ้าย และพระธาตุศรีจอมหมอก ชุมชนมีประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันตลอดทั้งปี เช่น เดือนพฤศจิกายน มีประเพณีลอยกระทง ตานกองหลัว จุดบั้งไฟดอก และจุลกฐิน เดือนมกราคม มีการทำบุญข้าวใหม่และทำบุญขึ้นดอยพระธาตุศรีจอมหมอก เดือนกุมภาพันธ์ มีประเพณีตานธรรมและพิธีแห่ข้าวพันก้อน เดือนเมษายน มีประเพณีบุญสงกรานต์ ซึ่งเป็นช่วงที่ทำขนมดอกซ้อเพื่อทำบุญที่วัดและรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ และยังมีพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อเดือยไก่แจ้ บุญเข้าพรรษา และบุญออกพรรษา



ภาพที่ 1 มาสคอตลื้อน้อย

ภูมิปัญญาด้านผ้าทอ ชาวไทลื้อบ้านหาดบ้ายมีความโดดเด่นด้านการทอผ้าที่ยังคงอนุรักษ์และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ลวดลายที่นิยมทอ ได้แก่ ลายแมงปอ ลายตาไก่ ลายขอใหญ่ ลายขอเล็ก ลายนกคู่ ลายดอกฮ่อ ลายหงส์ ลายม้า ลายหมา ลายช้าง ลายดาว ลายคน ลายเครื่องบิน เป็นต้น ผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์ของหาดบ้าย คือ ผ้าซิ่นตีนจก มี 5 แบบ คือ ซิ่นลาว ซิ่นดอกเกาะ ซิ่น 3 ดอก ซิ่นตาปิ๋ง และซิ่นดอกโตน ปัจจุบันการทอผ้ากลายเป็นแหล่งรายได้สำคัญของชุมชน



ภาพที่ 2 ลายตาไก่



ภาพที่ 3 ลายไก่น้อย

ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ดอกซ้อ ชาวบ้านนำดอกซ้อแห้งมาทำขนมดอกซ้อ เป็นขนมประเพณีสำคัญในเทศกาลสงกรานต์ การได้กินขนมดอกซ้อถือเป็นสัญลักษณ์ของอายุเพิ่มขึ้น 1 ปี นอกจากนี้ ยังนำมาทำเป็นชาดอกซ้อ ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นโดย สนอง จันต๊ะคาด เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2560 ส่วนต้นทำเครื่องเรือนและเครื่องครัว ผลซ้อนำมาย่างไฟกินกับข้าวเหนียว เปลือกและรากใช้ต้มน้ำอาบรักษาโรคผิวหนัง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้ายก่อตั้งขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2564 โดย สนอง จันต๊ะคาด เป็นประธาน มี “ไฮ่ฮอมฮัก” แปลว่า ไร่รวมรัก เป็นสถานที่ตั้งของกลุ่ม ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการผลิตและแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย กิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เกษตรอินทรีย์ พื้นที่เพาะปลูกชาดอกซ้อ โดยบรรยากาศในไฮ่ฮอมฮักร่มรื่น และมีสัญลักษณ์เด่น คือ ศาลาและตอต้นไม้ร้อยปีที่ เป็นมุมถ่ายรูปยอดนิยม



ภาพที่ 4 ต้นดอกซ้อ



ภาพที่ 5 ดอกซ้อสด



ภาพที่ 6 ขนมดอกซ้อ ชาดอกซ้อ



ภาพที่ 7 ป้ายไฮ่ฮอมฮักและบรรยากาศไฮ่ฮอมฮัก

สถานการณ์บรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อในปัจจุบันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย โดยการวิเคราะห์ SWOT บรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อปัจจุบัน พบว่า จุดแข็ง (S) (S1) ชาดอกซ้อเป็นเอกลักษณ์และภูมิปัญญาไทลื้อ ปราศจากคาเฟอีน (S2) มีรสชาติและกลิ่นเฉพาะตัว หอมเหมือนน้ำผึ้งป่า รสหวานนุ่มลิ้น (S3) ชุมชนมีต้นทุนทางวัฒนธรรมสูงที่สามารถนำมาใช้ในการออกแบบ (S4) ชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจมีความเข้มแข็งและพร้อมทำงาน จุดอ่อน (W) (W1) บรรจุภัณฑ์ไม่สวยงาม ขาดการดึงดูด และขาดความหลากหลาย (W2) บรรจุภัณฑ์ไม่ได้มาตรฐานฉลากอาหาร ขาดข้อมูลส่วนประกอบ โภชนาการ วิธีการรับประทาน วันหมดอายุ สถานที่ผลิต (W3) ขาดการสื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนบ้านหาดบ้าย (W5) ขาดข้อมูลพื้นฐานและโลโก้แบรนด์ โอกาส (O) (O1) ผู้บริโภคหันมาสนใจผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น (O2) สามารถขยายช่องทางขายออนไลน์ได้ (O3) เชื่อมโยงสถานที่สำคัญ (แม่น้ำโขง ไฮ่ฮอมฮัก ผ้าทอ วิถีชีวิต) ผ่านบรรจุภัณฑ์ O4) มีแนวทางพัฒนาต่อยอดได้หลากหลาย อุปสรรค (T) (T1) ข้อกำหนด อย. เข้มงวดและใช้เงินลงทุนสูง (T2) ดอกซ้อออกปีละครั้ง (T3) ไม่เป็นที่รู้จักของผู้บริโภค (T4) ความสามารถด้านความรู้ ทักษะ และทรัพยากร ของกลุ่มในการพัฒนามีจำกัด

ตอนที่ 2 คัดเลือกแนวคิดบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 โดยเฉพาะจุดอ่อนและโอกาสของบรรจุภัณฑ์ มาวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อหาข้อสรุปแนวทางความต้องการพัฒนา พบความต้องการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ 5 ประการหลัก 1) ต้องการพัฒนาตราสัญลักษณ์ เนื่องจากกลุ่มยังไม่มีตราสัญลักษณ์สินค้าที่ชัดเจน 2) ต้องการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ใหม่ ที่มีข้อมูลครบถ้วน ตามมาตรฐานฉลากอาหาร มีความหลากหลาย และมีโลโก้แบรนด์เพื่อเป็นสื่อการตลาด 3) ต้องการบรรจุภัณฑ์ที่สวยงามและมีเอกลักษณ์ โดยนำทุนทางวัฒนธรรม มาเป็นองค์ประกอบบนบรรจุภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าและเป็นของฝาก 4) ต้องการเชื่อมโยงสถานที่ของชุมชนบ้านหาดบ้าย เช่น แม่น้ำโขง ไฮ่ฮอมฮัก ลงบนบรรจุภัณฑ์ และ 5) ต้องการยกระดับการใช้ประโยชน์ชาดอกซ้อ ให้หลากหลายมากกว่าแค่การชงดื่ม เช่น เครื่องดื่มเย็น ขนมเบเกอรี่

ผลการคัดเลือกอัตลักษณ์สำหรับออกแบบ ชุมชนได้คัดเลือกอัตลักษณ์ 5 อันดับแรกที่ต้องการให้ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ 1) ดอกซ้อ 100% 2) ลายผ้าทอไทลื้อ 90% 3) แม่น้ำโขง 80% 4) มาสคอตไทลื้อน้อย 70% และ 5) ไฮ่ฮอมฮัก ศาลาและตอต้นไม้ร้อยปี 60%

ตอนที่ 3 การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ชาดอกซ้อ ผลจากการแสดงความคิดเห็นข้อเสนอแนะถึงแนวทางความต้องการออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อในขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนวางแผนการออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ตามหลัก 5W2H เพื่อให้การออกแบบบรรจุภัณฑ์ ที่รวมเอาทุนทางวัฒนธรรมไทลื้อ จะช่วยยกระดับและเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชาดอกซ้อได้ เมื่อเทียบกับบรรจุภัณฑ์ทั่วไปที่ไม่เฉพาะเจาะจงทางวัฒนธรรม ได้ดังนี้

การออกแบบตราสัญลักษณ์ (โลโก้แบรนด์) ไฮ่ฮอมฮัก (แปลว่า ไร่รวมรัก) แนวคิดการออกแบบ ผสมผสานงานกราฟิกสมัยใหม่เข้ากับอัตลักษณ์วัฒนธรรมไทลื้อ มี 3 องค์ประกอบหลัก 1) การสื่อสารผ่านตัวอักษรและภาษา ใช้ตัวอักษรไทยคล้ายธรรมล้านนา มีความโค้งมน ลากหางยาว สื่อความอบอุ่นนุ่มนวล ระบุ Hi Hom Huk เป็นภาษาอังกฤษควบคู่เพื่อความเป็นสากล มีมาสคอตเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายในชุดไทลื้อ 2) การเชื่อมโยงสถานที่ตั้งของกลุ่มที่ผลิตชาดอกซ้อ โดยนำสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในไฮ่ฮอมฮักมาเป็นองค์ประกอบการสื่อสารสถานที่ผลิตชาดอกซ้อ และ 3) โทนสีใช้สีเดียว คือ น้ำตาลทอง เอิร์ธโทน สื่อความเป็นธรรมชาติ ความอบอุ่น ความเก่าแก่ ลายเส้นและโทนสีเดียวทำให้คมชัด สามารถพิมพ์ลงวัสดุต่าง ๆ หรือปั๊มนูนได้ จากแนวคิดการออกแบบ ผู้วิจัยจึงได้ทำการออกแบบร่าง จำนวน 5 แบบ จากนั้นให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทำการคัดเลือกแบบที่ต้องการ เพื่อนำไปใช้ใส่ในบรรจุภัณฑ์ ผลการคัดเลือก พบว่า แบบที่ 2 มีความเหมาะสมและได้รับความนิยมสูงสุด มีค่าเฉลี่ย 4.70 ± 0.48



ภาพที่ 8 โลโก้แบรนด์ไฮ่ฮอมฮักแบบที่ 2



ภาพที่ 9 การจัดวางโลโก้แบรนด์บนพื้นบรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ

การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อ ผู้วิจัยได้จัดวางหลักการออกแบบ ดังนี้ 1) การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมอัตลักษณ์เด่น 5 อันดับแรกมาวางเป็นองค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1.1) ดอกซ้อ ใช้รูปขนาดใหญ่เป็นจุดเด่นสื่อวัตถุดิบหลัก 1.2) ลายผ้าทอไทลื้อ โดยเฉพาะลายตาไก่ สื่อวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ 1.3) แม่น้ำโขง ใช้ภาพบรรยากาศพระอาทิตย์ตกริมน้ำโขงเชื่อมโยงสถานที่ 1.4) มาสคอตไทลื้อน้อย ตัวการ์ตูนเด็กชาย - หญิง ในชุดพื้นเมือง และ 1.5) ไฮ่ฮอมฮัก ศาลาตอต้นไม้ ปรากฏในโลโก้แบรนด์ 2) การปรับปรุงมาตรฐานข้อมูล มีข้อมูลครบถ้วนตามองค์ประกอบฉลาก ตารางโภชนาการ ส่วนประกอบ น้ำหนักสุทธิ วิธีรับประทาน วันที่ควรบริโภคก่อน

สถานที่ผลิต 3) หลักองค์ประกอบศิลป์ รูปทรง/เส้นสาย จากสิ่งจริงจากธรรมชาติ เช่น กลีบดอกซ้อ แพตเทิร์นผ้าทอ สีส้ม - ทองของดอกซ้อ สีน้ำตาล เอิร์ธโทน โทนสีฟ้าของแม่น้ำโขง ภาพวาดสไตล์เดียวกัน ตัวอักษรใช้ฟอนต์อ่านง่าย มีฟอนต์เสริมอ้างอิงธรรมล้านนาไทย 4) การเล่าเรื่อง แบ่งพื้นที่ชัดเจน ด้านหน้าเน้นภาพและข้อความสั้น ด้านหลังจัดข้อมูลโภชนาการ วิธีชง เรื่องราวชุมชน ใช้ไอคอนและอินโฟกราฟิกช่วยสื่อโลโก้แบรนด์ไฮ่ฮอมฮักต้องเด่นเห็นชัดทุกขนาด และ 5) การสร้างภาพลักษณ์และจุดขาย โดยเน้นสรรพคุณเพื่อสุขภาพ ชูจุดขายปราศจากคาเฟอีน กลิ่นหอมน้ำผึ้งป่า และช่วยให้ผ่อนคลาย เพื่อตอบโจทย์กลุ่มผู้รักสุขภาพ เพิ่มโลโก้แบรนด์ไฮ่ฮอมฮักเพื่อเป็นสื่อกลางทางการตลาดและสร้างการจดจำมากขึ้น และพัฒนาเป็นกล่องชาจากผ้าทอไทลื้อ ซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าสินค้าให้กลายเป็นของฝากที่มีคุณภาพได้

จากหลักการดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ทำการออกแบบเป็น 2 ชนิด เป็นฉลากบรรจุภัณฑ์แบบซองและฉลากบรรจุภัณฑ์แบบกล่องปิดบุด้วยผ้าทอไทลื้อ ดังนี้

ฉลากบรรจุภัณฑ์แบบเป็นซองได้ทำการออกแบบร่าง 2 แบบ ด้วยอินโฟกราฟิกแล้วทำการจัดพิมพ์ฉลากลงบนบรรจุภัณฑ์ จากนั้นผู้เชี่ยวชาญการประเมินบรรจุภัณฑ์ ชุมชนและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย ได้ทำการประเมินความเหมาะสมและความพึงพอใจต่อการออกแบบบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อแบบซอง พบว่า ผู้เชี่ยวชาญ ชุมชน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย เลือกแบบที่ 2 โดยภาพรวมอยู่ระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.60 ± 0.42



ภาพที่ 10 ฉลากบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อแบบที่ 2 ด้านหน้า



ภาพที่ 11 ฉลากบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อแบบที่ 2 ด้านหลัง



ภาพที่ 12 ฉลากบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อก่อนพัฒนา



ภาพที่ 13 ฉลากบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อหลังพัฒนา

สำหรับฉลากบรรจุภัณฑ์แบบเป็นกล่องได้ทำการออกแบบร่าง 2 แบบ จากนั้นผู้เชี่ยวชาญการประเมินบรรจุภัณฑ์ ชุมชน และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย ได้ทำการประเมินความเหมาะสมและความพึงพอใจต่อการออกแบบบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อ พบว่า แบบร่างที่ 2 มีความเหมาะสมและความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.60 ± 0.30



ภาพที่ 14 ฉลากบรรจุภัณฑ์ตัวกล่อง แบบที่ 2



ภาพที่ 15 ฉลากบรรจุภัณฑ์ตัวฝากล่อง แบบที่ 2



ภาพที่ 16 ฉลากบรรจุภัณฑ์แบบกล่องชาดอกซ้อฝากล่องปิดบุแถบผ้าทอไทลื้อลายไก่น้อย

ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้บริโภคชาดอกซ้อ ที่มีต่อการยกระดับและเพิ่มมูลค่าชาดอกซ้อผ่านการออกแบบเชิงสร้างสรรค์บนบรรจุภัณฑ์ โดยเก็บข้อมูลจากชุมชนบ้านหาดบ้าย ผู้บริโภค และนักท่องเที่ยว จำนวน 94 คน ผลการประเมินรายละเอียด ดังตารางที่ 1 และตารางที่ 2

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคชาดอกซ้อ ที่มีต่อบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อแบบซอง

รายการ	ก่อนพัฒนา		หลังพัฒนา		t	df	p
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.			
1. บรรจุภัณฑ์ใช้เอกลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้ผู้บริโภคสามารถจำตราสินค้าได้ง่าย	3.58	0.65	4.92	0.36	21.92	109	0.001
2. รูปแบบบรรจุภัณฑ์ สามารถสื่อสารเอกลักษณ์แหล่งผลิตชาดอกซ้อบ้านหาดบ้ายได้	3.60	0.67	4.86	0.42	19.31	109	0.001

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับที่ระดับ 0.001

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคชาดอกซ้อ ที่มีต่อบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อแบบซอง (ต่อ)

รายการ	ก่อนพัฒนา		หลังพัฒนา		t	df	p
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.			
3. บรรจุภัณฑ์มีความสวยงาม น่าสนใจ ดึงดูดให้มีผู้ซื้อไปบริโภค	3.56	0.68	4.83	0.49	17.66	109	0.001
4. บรรจุภัณฑ์แสดงข้อความที่เน้นจุดเด่นด้านคุณภาพของชาดอกซ้อต่อสุขภาพ	3.63	0.62	4.90	0.36	23.29	109	0.001
5. บรรจุภัณฑ์แสดงส่วนประกอบ คุณค่าทางโภชนาการ วิธีการรับประทาน วันเดือนปีควรบริโภคก่อน สถานที่ผลิต รวมถึงตราสินค้าชัดเจน	3.70	0.52	4.92	0.28	24.87	109	0.001
6. บรรจุภัณฑ์แสดงให้เห็นว่า ผลิตภัณฑ์ชาดอกซ้อผลิตจากธรรมชาติ ไม่ก่ออันตรายต่อร่างกาย	4.00	0.00	4.87	0.43	21.25	109	0.001
7. การออกแบบบรรจุภัณฑ์โดยใช้วัสดุจากท้องถิ่น เช่น ผ้าทอไทลื้อ ส่งผลต่อการส่งเสริมอาชีพในชุมชน	3.00	0.00	4.83	0.50	38.00	109	0.001
8. การใช้วัสดุท้องถิ่นในการทำบรรจุภัณฑ์ช่วยลดต้นทุนการผลิตได้	3.61	0.66	4.82	0.56	15.37	109	0.001
9. รูปแบบบรรจุภัณฑ์ที่แสดงถึงเอกลักษณ์บ้านหาดบ้ายส่งผลต่อการเพิ่ม มูลค่าชาดอกซ้อได้	3.60	0.64	4.85	0.42	20.98	109	0.001
10. โดยภาพรวมบรรจุภัณฑ์มีผลต่อการตัดสินใจซื้อชาดอกซ้อของผู้บริโภค	3.66	0.58	4.89	0.37	22.00	109	0.001
เฉลี่ยผลรวม 10 ประเด็น	**3.59**	**0.39**	**4.87**	**0.34**	**31.42**	**109**	**0.001**

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับที่ระดับ 0.001

สรุปข้อมูลจากตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความพึงพอใจก่อนและหลังการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ซองชาดอกซ้อ โดยภาพรวมทั้ง 10 ประเด็น พบว่า ค่าเฉลี่ยก่อนการพัฒนาอยู่ที่ 3.59 และหลังการพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 4.87 แสดงให้เห็นว่าความพึงพอใจหลังการพัฒนาบรรจุภัณฑ์สูงกว่าก่อนการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ในทุกประเด็น

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคชาดอกซ้อ ที่มีต่อบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อแบบกล่อง

รายการ	ก่อนพัฒนา		หลังพัฒนา		t	df	p
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.			
1. บรรจุภัณฑ์ใช้เอกลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้ผู้บริโภคสามารถจำตราสินค้าได้ง่าย	3.42	0.58	4.92	0.28	25.50	109	0.001
2. รูปแบบบรรจุภัณฑ์ สามารถสื่อสารเอกลักษณ์แหล่งผลิตชาดอกซ้อบ้านหาดบ้ายได้	3.36	0.57	4.79	0.53	18.06	109	0.001
3. บรรจุภัณฑ์มีความสวยงาม น่าสนใจ ดึงดูดให้มีผู้ซื้อไปบริโภค	3.75	0.48	4.91	0.29	22.16	109	0.001
4. บรรจุภัณฑ์แสดงข้อความที่เน้นจุดเด่นด้านคุณภาพของชาดอกซ้อต่อสุขภาพ	3.68	0.60	4.87	0.36	17.91	109	0.001

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับที่ระดับ 0.001

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคชาดอกซ้อ ที่มีต่อบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อแบบกล่อง (ต่อ)

รายการ	ก่อนพัฒนา		หลังพัฒนา		t	df	p
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.			
5. บรรจุภัณฑ์แสดงส่วนประกอบ คุณค่าทางโภชนาการ วิธีการรับประทาน วันเดือนปีควรบริโภคก่อน สถานที่ผลิต รวมถึงตราสินค้าชัดเจน	3.80	0.47	4.89	0.31	17.91	109	0.001
6. บรรจุภัณฑ์แสดงให้เห็นว่า ผลิตภัณฑ์ชาดอกซ้อผลิตจากธรรมชาติ ไม่ก่ออันตรายต่อร่างกาย	4.00	0.00	4.87	0.39	20.17	109	0.001
7. การออกแบบบรรจุภัณฑ์โดยใช้วัสดุจากท้องถิ่น เช่น ผ้าทอไทลื้อ ส่งผลต่อการส่งเสริมอาชีพในชุมชน	3.00	0.00	4.94	0.28	23.73	109	0.001
8. การใช้วัสดุท้องถิ่นในการทำบรรจุภัณฑ์ช่วยลดต้นทุนการผลิตได้	3.63	0.69	3.63	0.69	72.49	109	0.001
9. รูปแบบบรรจุภัณฑ์ที่แสดงถึงเอกลักษณ์บ้านหาดบ้ายส่งผลต่อการเพิ่มมูลค่าชาดอกซ้อได้	3.69	0.55	4.85	0.45	15.86	109	0.001
10. โดยภาพรวมบรรจุภัณฑ์มีผลต่อการตัดสินใจซื้อชาดอกซ้อของผู้บริโภค	3.77	0.52	4.88	0.40	17.14	109	0.001
เฉลี่ยผลรวม 10 ประเด็น	**3.61**	**0.32**	**4.88**	**0.32**	**30.36**	**109**	**0.001**

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับที่ระดับ 0.001

สรุปข้อมูลจากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความพึงพอใจก่อนและหลังการพัฒนาบรรจุภัณฑ์กล่องชาดอกซ้อ โดยภาพรวมทั้ง 10 ประเด็น พบว่า ค่าเฉลี่ยก่อนการพัฒนาอยู่ที่ 3.61 และหลังการพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 4.88 ความพึงพอใจหลังการพัฒนาสูงกว่าก่อนการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ในทุกประเด็น

ตอนที่ 4 การนำบรรจุภัณฑ์ต้นแบบสู่การใช้ประโยชน์และประเมินผล

กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ ถ่ายทอดกระบวนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย พบว่า กลุ่มมีความสนใจอย่างมาก สามารถทำบรรจุภัณฑ์แบบกล่องด้วยวิธีปิดบุผ้าทอลายไทลื้อได้ และมีแนวคิดนำรูปแบบกล่องไปประยุกต์ใช้กับสินค้าอื่นๆ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับผ้าและของที่ระลึกของกลุ่มผ้าทอในหมู่บ้าน



ภาพที่ 17 กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการถ่ายทอดกระบวนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อให้แก่กลุ่มฯ

กิจกรรมการทดลองจำหน่ายจริง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย ได้นำผลิตภัณฑ์ชาดอกซ้อที่ได้ผ่านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์เรียบร้อย ทดลองจำหน่ายในสถานที่ไฮ่ฮอมฮักและร้านค้าของฝากในชุมชน พร้อมทั้งบูธจำหน่ายในงานกิจกรรมต่างๆ ทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัด ผลการตอบรับ ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น ระดับจังหวัด และประชาชนทั่วไป โดยบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อแบบกล่องได้รับความนิยมซื้อไปเป็นของฝากในโอกาสพิเศษ ส่วนบรรจุภัณฑ์แบบซอง นิยมซื้อไปบริโภคและเป็นของฝากมากที่สุด



ภาพที่ 18 ในงาน OTOP นวัตวิถีจังหวัดเชียงราย



ภาพที่ 19 ในงานยกพลคนน้ำพริกเฟสติวัล ณ ไทยพีบีเอส กรุงเทพฯ



ภาพที่ 20 จัดแสดงและจำหน่ายกิจกรรมภายในชุมชนบ้านหาดบ้าย



ภาพที่ 21 ทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าฯ



ภาพที่ 22 จัดแสดงและจำหน่ายในงานกิจกรรมยกพลคนน้ำพริกสัญจรภาคเหนือ ณ ม.ราชภัฏเชียงราย

การประเมินผลด้วยการสะท้อนผลการยกระดับ พัฒนา และถ่ายทอด ผู้วิจัยได้ทำการประเมินจากประธานและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ จำนวน 10 คน โดยสรุปประเด็น ได้ดังนี้

ด้านความพึงพอใจของชุมชนต่อรูปลักษณ์บรรจุภัณฑ์ ชุมชนมีความพึงพอใจอย่างมาก เนื่องจากสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ไทลื้อลงบรรจุภัณฑ์ได้เด่นชัด การนำผ้าทอไทลื้อของจริงมาปิดบุฝากล่องทำให้สินค้าดูมีมูลค่าสูง สร้างความสนใจให้กับผู้บริโภคมาก

ด้านความพึงพอใจของผู้บริโภค ลูกค้ายินดีจ่ายราคาสูงขึ้นเพราะเห็นว่าเป็น “งานคราฟต์” ที่มีเรื่องราวทุนทางวัฒนธรรมไทลื้อ ข้อมูลครบถ้วน ลูกค้ามั่นใจมากขึ้นเพราะมีข้อมูลโภชนาการ วิธีชง คำเตือน ชัดเจนตามมาตรฐานฉลากอาหาร ความสะดวก อินโฟกราฟิกวิธีชง 4 ขั้นตอนช่วยให้ผู้บริโภคเข้าใจวิธีการชง

ด้านกระบวนการผลิตและการดำเนินงาน ชุมชนมีความภาคภูมิใจที่ได้นำทุนวัฒนธรรมโดยเฉพาะผ้าทอไทลื้อมาต่อยอดทำเป็นบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อ จากผลลัพธ์ที่ได้จากการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นส่งผลให้กลุ่มเข้มแข็งขึ้น สร้างงาน สร้างรายได้ในห่วงโซ่ของการผลิตชาดดอกซ้อเพิ่มขึ้น ในด้านของกระบวนการผลิตจุดที่ต้องปรับปรุง คือ กระบวนการปิดบุผ้าบนฝากล่องใช้เวลาและความประณีตสูง ทำให้ผลิตได้ช้าเมื่อมีการสั่งในปริมาณมาก

ด้านโอกาสและการเติบโตในอนาคต ชุมชนได้มีการปรับปรุงสถานที่ผลิตชาดอกซ้อเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่มาตรฐาน อย. เมื่อผ่านการประเมินแล้วได้รับ อย. จะขยายตลาดกว้างขึ้นหลากหลายช่องทาง กลุ่มมีการเพาะต้นกล้าชาดอกซ้อได้สำเร็จ เกิดการปลูกมากขึ้นเพื่อเป็นแหล่งวัตถุดิบในอนาคต มีแนวโน้มที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวมในชุมชนดีขึ้น เนื่องจากต้นซ้อเป็นต้นไม้ป่าขนาดกลางค้อนข้างใหญ่



ภาพที่ 23 การจัดเวทีสะท้อนผลการยกระดับและพัฒนา

อภิปรายผล

การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมไทลื้อชุมชนบ้านหาดบ้าย พบว่า มีทุนทางวัฒนธรรมไทลื้อที่โดดเด่น โดยคัดเลือกอัตลักษณ์สำคัญมาออกแบบบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ ดอกซ้อ ลายผ้าทอไทลื้อ แม่น้ำโขง มาสคอตลื้อน้อย ไฮ่ฮอมฮัก ศาลา และตอต้นไม้ร้อยปี เพื่อสร้างเรื่องราวและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของมธุรส ชาวไร่ปราณ และคณะ ที่ระบุว่าการออกแบบที่เน้นอัตลักษณ์ท้องถิ่นช่วยสร้างความจดจำแบรนด์และกระตุ้นการตัดสินใจซื้อได้อย่างมีประสิทธิภาพ (มธุรส ชาวไร่ปราณ และคณะ, 2568)

จากการวิเคราะห์ SWOT พบว่า บรรจุภัณฑ์เดิมขาดความสวยงาม ไม่ได้มาตรฐานฉลากอาหาร และไม่สื่อสารอัตลักษณ์ชุมชน ผู้วิจัยจึงร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย จึงพัฒนาตราสัญลักษณ์ “ไฮ่ฮอมฮัก” และบรรจุภัณฑ์ 2 รูปแบบ คือ แบบซองและแบบกล่องบุผ้าทอไทลื้อ ภายใต้หลักการบูรณาการทุนวัฒนธรรมมาตรฐานฉลากอาหาร และการเล่าเรื่อง ส่งผลให้ความพึงพอใจของผู้บริโภคเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในทุกมิติ สอดคล้องกับงานวิจัยของอภิสรา กฤตาวาณิชย์ และรัชฎาพร ใจมั่น ที่ชี้ตรงกันว่า ตราสัญลักษณ์และองค์ประกอบศิลป์ที่โดดเด่นสะท้อนบุคลิกของแบรนด์ และเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ชุมชน ช่วยสร้างแรงดึงดูดใจและความพึงพอใจแก่ผู้บริโภคได้สูง (อภิสรา กฤตาวาณิชย์, 2564); (รัชฎาพร ใจมั่น, 2565) ทั้งนี้ จักรพันธ์ วงศ์ฤกษ์ดี และคณะ ยังระบุเพิ่มเติมว่า

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ผสานความทันสมัยเข้ากับการรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิม และการแสดงข้อมูลที่ครบถ้วน คือ ปัจจัยสำคัญในการเพิ่มมูลค่าและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ (จักรพันธ์ วงศ์ฤกษ์ดี และคณะ, 2568) นอกจากนี้ สุนิตย์ เหมนิล และคณะยืนยันว่าการนำอัตลักษณ์ชุมชนสื่อสารผ่านบรรจุภัณฑ์ โดยคำนึงถึงองค์ประกอบด้านตราสินค้า รูปทรง สี และวัฒนธรรมท้องถิ่น จะช่วยเพิ่ม มูลค่าผลิตภัณฑ์ สร้างการจดจำในกลุ่มนักท่องเที่ยว และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม (สุนิตย์ เหมนิล และคณะ, 2568) ซึ่งสอดคล้องกับ สุรภา วงศ์สุวรรณ ที่ยืนยันตรงกันว่า การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ยึดโยงกับรากทางวัฒนธรรมสามารถยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนและส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน (สุรภา วงศ์สุวรรณ, 2568)

จากเวทีสะท้อนผล พบว่า บรรจุภัณฑ์ใหม่ช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ เสริมความภาคภูมิใจ และสนับสนุนการสืบทอดภูมิปัญญาชาดอกซ้อในชุมชน ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย ยืนยันว่าบรรจุภัณฑ์ใหม่สวยงาม มีองค์ประกอบฉลากครบถ้วน สื่อสารอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ชัดเจนทั้งภาพดอกซ้อ แม่น้ำโขง ลายผ้าทอไทลื้อ มาสคอตลื้อน้อย สถานที่ผลิตชาดอกซ้อไฮ่ฮอมฮัก และความร่วมมือของสมาชิกกลุ่มทุกคนที่มีความตั้งใจในการพัฒนาครั้งนี้ ส่งผลให้มูลค่าสินค้าเพิ่มขึ้นจากถุงละ 35 บาท เป็น 100 บาท นอกจากนี้ การถ่ายทอดทักษะการผลิตกล่องชาดอกซ้อบุผ้าทอไทลื้อทำให้ชุมชนสามารถผลิตบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อที่สร้างมูลค่าถึง 250 บาท ต่อกล่อง และยังสามารถนำทักษะนี้ไปต่อยอดสู่สินค้าอื่นได้ รวมถึงการใช้เศษผ้าทอช่วยลดต้นทุนการผลิต ด้านผู้บริโภคยินดีจ่ายราคาสูงขึ้นเพราะมองว่าเป็น “งานคราฟต์” ที่มีข้อมูลโภชนาการและวิธีชงที่เข้าใจง่าย อีกทั้งกระบวนการวิจัยยังกระตุ้นให้เกิดการปลูกต้นซ้อเพิ่มขึ้นในพื้นที่ ซึ่งส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนในระยะยาวอีกด้วย (สนอง จันต๊ะคาด, 2568)

ผลสะท้อนที่แสดงออกมา ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้การยกระดับชาดอกซ้อประสบความสำเร็จ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความภาคภูมิใจให้สมาชิกกลุ่ม การบูรณาการทุนวัฒนธรรมไทลื้อลงบนบรรจุภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์สามารถเปลี่ยนสินค้าพื้นบ้านให้กลายเป็น “ของฝากพรีเมียม” ที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับผลงานวิจัยที่ผ่านมาระบุว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่มาตรฐาน และการถ่ายทอดทักษะการผลิตบรรจุภัณฑ์พร้อมปรับปรุงฉลากโภชนาการ ยังช่วยสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคและทักษะอาชีพที่ยั่งยืน (ณรงค์ โพธิ์พฤกษานันท์ และพิมพ์พัชชา หยิมการุณ, 2567) และมีการยืนยันว่าการถ่ายทอดเทคโนโลยีช่วยให้ชุมชนสร้างรายได้ในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พรรณธิภา เพชรบุญมี, 2569) เช่นเดียวกับการศึกษาของวิไลลักษณ์ ขาวสะอาด และคณะ ที่ชี้ว่าการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และยกระดับมาตรฐานไม่เพียงเพิ่มรายได้ แต่ยังสร้างความเข้มแข็งให้เครือข่ายและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในมิติสังคมและสิ่งแวดล้อม (วิไลลักษณ์ ขาวสะอาด และคณะ, 2567)

อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดเรื่อง “งานคราฟต์” ในบรรจุภัณฑ์แบบกล่องบุผ้าทอไทลื้อ ยังมีข้อจำกัดด้านต้นทุน เฉลี่ยต้นทุนประมาณกล่องละ 100 บาท แต่ขายในราคา 250 บาท และกำลังการผลิตที่ต้องอาศัยทักษะฝีมือและใช้เวลานาน ส่งผลให้ไม่สามารถผลิตในปริมาณมากได้ในระยะเวลาอันสั้น แม้งานคราฟต์สร้างมูลค่าเพิ่ม แต่ก็เป็นอุปสรรคต่อการขยายตลาดเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะตลาดออนไลน์ที่ต้องการความรวดเร็ว ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่งานวิจัยของ ณรงค์ โพธิ์พฤกษานันท์ และพิมพ์พัชชา หยิมการุณ และวิไลลักษณ์ ขาวสะอาด และคณะ ยังไม่ได้กล่าวถึง (ณรงค์ โพธิ์พฤกษานันท์ และพิมพ์พัชชา หยิมการุณ, 2567); (วิไลลักษณ์ ขาวสะอาด และคณะ, 2567) ดังนั้น

หากต้องการขยายตลาดในอนาคต มี 3 แนวทาง ได้แก่ 1) แยกสายการผลิตระหว่างกล่องบุผ้าทอเป็นสินค้าพรีเมียม และซองเป็นสินค้าทั่วไป 2) พิมพ์ลายผ้าทอลงบนวัสดุบรรจุภัณฑ์แทนการบุผ้าจริง และ 3) สร้างเครือข่ายแรงงานในชุมชนเพื่อกระจายภาระการผลิต ซึ่งเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่งานวิจัยด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนไทยยังไม่ได้นำเสนออย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ใหม่



ภาพที่ 24 การยกระดับผลิตภัณฑ์ชาดอกซ้อจากภูมิปัญญาเดิมสู่บรรจุภัณฑ์สร้างมูลค่าใหม่

การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ชาดอกซ้อผ่านการออกแบบเชิงสร้างสรรค์ชี้ให้เห็นว่า บรรจุภัณฑ์ คือ หัวใจสำคัญของการยกระดับสินค้าชุมชน จากเดิมที่เป็นเพียงชาสมุนไพรในท้องถิ่น เมื่อผ่านการออกแบบที่ผสมผสานเข้ากับข้อมูลฉลากมาตรฐาน เข้ากับอัตลักษณ์ท้องถิ่นไทลื้อ ทั้งผ้าทอ ดอกซ้อ ทำให้ผลิตภัณฑ์ชาดอกซ้อ สามารถเปลี่ยนกลุ่มเป้าหมาย

จากคนในพื้นที่ไปสู่นักท่องเที่ยวและกลุ่มผู้รักสุขภาพได้หลากหลายมากขึ้น ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ชาดอกซ้อกลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพและมีมูลค่าสูง สร้างรายได้ให้กับชุมชน และเป็นตัวอย่างที่ดีของการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

การยกระดับและเพิ่มมูลค่าชาดอกซ้อของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ผ่านการออกแบบบรรจุภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ภายใต้หลักการบูรณาการทุนวัฒนธรรมกับมาตรฐานฉลากบรรจุภัณฑ์อาหาร องค์ประกอบศิลป์ และเรื่องราวอย่างเป็นระบบ ผลลัพธ์ที่ได้ คือ บรรจุภัณฑ์ 2 รูปแบบ คือ แบบซองและแบบกล่องบุผ้าทอไทลื้อ เป็นงานคราฟต์ ได้รับความพึงพอใจจากผู้บริโภคในระดับมากที่สุดทุกด้าน ส่งผลให้มูลค่าผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นจากถุงละ 35 บาท เป็น 100 บาท และกล่องชาดอกซ้อ 250 บาทต่อกล่อง งานวิจัยนี้จึงเป็นต้นแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่ผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการออกแบบสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ยังมีข้อจำกัดที่ต้องพัฒนาต่อ คือ การขอมาตรฐาน อย. เนื่องจากดอกซ้อยังไม่มีฐานข้อมูลในระบบ และกำลังการผลิตกล่องบุผ้าทอไทลื้อที่ต้องอาศัยความประณีตและเวลานาน เป็นอุปสรรคต่อการรองรับคำสั่งซื้อปริมาณมากในอนาคต ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ ชุมชนสามารถนำทักษะการทำกล่องปิดบุผ้าทอไทลื้อไปประยุกต์ใช้กับสินค้าอื่น ๆ เช่น ของที่ระลึก เพื่อสร้างรายได้เสริมจากเศษผ้าทอเหลือใช้ได้ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และ กรมการพัฒนาชุมชน ควรเข้ามามีบทบาทในการปลดล็อกมาตรฐานผลิตภัณฑ์สมุนไพรชุมชน เช่น มีระบบ Fast-track สำหรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรชุมชน ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต ควรมีการศึกษาวิจัยเทคโนโลยีการยืดอายุการเก็บรักษาชาสมุนไพรอื่นๆ ศึกษาวิจัยพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น ชาดอกซ้อผสมสมุนไพรอื่น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่องนี้เป็นโครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการวิจัย เรื่อง นวัตกรรมการพัฒนาและเล่าเรื่องชาดอกซ้อตามแนวทางอาหารปลอดภัย ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย จังหวัดเชียงราย ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จาก สำนักงานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย หมายเลขใบรับรอง COA.016/2568 ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

คณะวิทยาการจัดการ และคณะสังคมศาสตร์. (2566). โครงการธนาคารออมสินกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ร่วมเสริมสร้างและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น (โครงการยุวพัฒน์รักษ์ถิ่น). ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

จักรพันธ์ วงศ์ฤกษ์ดี และคณะ. (2568). ความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำมันนวดกัญชงของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปสมุนไพรบ้านเสรีราษฎร์ ตำบลช่องแคบ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก. วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 7(3), 299-310.

ณรงค์ โพธิ์พฤกษานันท์ และพิมพ์พัชชา หยิมการุณ. (2567). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคลองบางบอน กรุงเทพมหานคร. วารสารวิชาการคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 3(1), 21-39.

ทรัพย์ อมรภิญโญ. (2564). การยกระดับผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านกองนาง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 3(6), 103-121.

ไทยพีบีเอส. (2563). ชา จ.เชียงราย คว้ารางวัลระดับโลก. เรียกใช้เมื่อ 28 มีนาคม 2567 จาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/297076

นิรัช สุดสังข์. (2559). ระเบียบวิธีวิจัยทางการออกแบบ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

บุญชม ศรีสะอาด. (2561). การแปลผลเมื่อใช้เครื่องมือรวบรวมข้อมูลแบบมาตราส่วนประมาณค่า. วารสารการวัดผลทางการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2(1), 64-70.

ปธาน สุวรรณมงคล. (2561). การออกแบบการวิจัย ใน ประมวลชุดสาระชุดวิชาวิทยานิพนธ์ชั้น 1 หน่วยที่ 4 (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ปิยาภรณ์ เชื่อมชัยตระกูล. (2566). เชียงรายเมืองแห่งชาและกาแฟ แม้แต่โอบามายังถามหา. เรียกใช้เมื่อ 28 มีนาคม 2567 จาก https://www.thaipost.net/education-news/414494/

พรรณธิภา เพชรบุญมี. (2569). การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นถิ่นเพื่อยกระดับมูลค่าผลิตภัณฑ์ในเชิงพาณิชย์ของชุมชนบ้านป่าคาใหม่ ตำบลคีรีราษฎร์ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 14(1), 21-30.

ไพบูรณ์ คะเชนทรพรรค์. (2561). การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย. ใน ประมวลชุดสาระชุดวิชาวิทยานิพนธ์ชั้น 2 หน่วยที่ 6 (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

มธุรส ชาวไร่ปราณ และคณะ. (2568). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ส่งผลต่อความรู้สึกของผู้บริโภคต่อความเป็นเอกลักษณ์ของแบรนด์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟและผลไม้ยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก, 14(2), 142-154.

เมดไทย. (2563). ซ้อ. เรียกใช้เมื่อ 28 มีนาคม 2567 จาก https://medthai.com/ซ้อ/

รัชฎาพร ใจมั่น. (2565). การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผลไม้อบแห้งด้วยการออกแบบบรรจุภัณฑ์. วารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 13(2), 169-195.

วิไลลักษณ์ ขาวสะอาด และคณะ. (2567). การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเพื่อยกระดับมาตรฐานและแปรรูปข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ จังหวัดอุดรธานี. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 8(3), 163-175.

สนอง จันต๊ะคาด. (13 มี.ค. 2566). ประเพณีวัฒนธรรมไทลื้อ ภูมิปัญญาดอกซ้อ กระบวนการผลิตชาดอกซ้อ. (ธงชัย ลาหุนะ, ผู้สัมภาษณ์)

_____. (28 ส.ค. 2568). เวทีการสะท้อนผลการยกระดับและเพิ่มมูลค่าชาดอกซ้อผ่านการออกแบบเชิงสร้างสรรค์บนบรรจุภัณฑ์. (ธงชัย ลาหุนะ, ผู้สัมภาษณ์)

สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์. (2567). แนวทางการส่งเสริมสินค้าโอทอป. เรียกใช้เมื่อ 17 ตุลาคม 2568 จาก https://www.tpso.go.th/document/2404-0000000002

_____. (2568). เกาะกระแสชาโลก ดันสินค้าชาไทยโกอินเตอร์. เรียกใช้เมื่อ 17 ตุลาคม 2568 จาก https://tpso.go.th/news/2509-0000000011

สุชีรา สินทรัพย์ และศุภกฤต ปิติพัฒน์. (2568). การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และโลโก้เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชาบัวแดง: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มโฮมสเตย์เชิงอนุรักษ์บ้านเชียงแหว. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 7(5), 74-92.

สุทธิศักดิ์ กลิ่นแก้วณรงค์. (2558). การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อผลักดันผลิตภัณฑ์ OTOP. วารสารกรมวิทยาศาสตร์บริการ, 63(199), 19-21.

สุนิตย์ เหมนิล และคณะ. (2568). การออกแบบบรรจุภัณฑ์สินค้าวัฒนธรรมบนฐานอัตลักษณ์ชุมชน กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมบ้านแบง. วารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป่วย อึ้งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 8(1), 27-52.

สุรภา วงศ์สุวรรณ. (2568). การพัฒนาบรรจุภัณฑ์โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นเป็นฐานสำหรับผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปของชุมชนผู้สูงอายุบ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก, 14(1), 93-104.

สุรภา วงศ์สุวรรณ และธานี สุคนธะชาติ. (2559). การศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนสู่การออกแบบนวัตกรรมบรรจุภัณฑ์สมุนไพรแปรรูป เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชุมชนบ้านถ้ำเสือ จังหวัดเพชรบุรี. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

องค์การบริหารส่วนตำบลริมโขง. (2564). สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน. เรียกใช้เมื่อ 17 ตุลาคม 2568 จาก https://www.rimkhong.go.th/v/document/404

อภิสรา กฤตาวาณิชย์. (2564). การสื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนสู่การออกแบบบรรจุภัณฑ์กาแฟอาข่าปางขอน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีกาแฟ. วารสารรัชต์ภาคย์, 15(43), 197-210.

อภิสรา กฤตาวาณิชย์ และคณะ. (2568). นวัตกรรมการพัฒนาและเล่าเรื่องชาดอกซ้อตามแนวทางอาหารปลอดภัยของวิสาหกิจชุมชนอาหารท้องถิ่นไทลื้อบ้านหาดบ้าย จังหวัดเชียงราย. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

Gu, W. et al. (2013). Acylated iridoid glycosides and acylated rhamnopyranoses from Gmelina arborea flowers. Phytochemistry Letters, 6 (2013), 681-685. http://dx.doi.org/10.1016/j.phytol.2013.08.016.

บทความวิจัย

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการปัญหาเด็กหลุดจากระบบการศึกษาในประเทศไทย*

LEGAL MEASURES REGARDING DEALING WITH THE PROBLEM OF SYSEM FOR OUT-OF-SCHOOL YOUTH IN THAILAND

เจษฎา ทองขาว[1], พรไทย ศิริสาธิตกิจ[2*], จิรนันท์ ชูชีพ[1]

Jesada Thongkaow[1], Pornthai Sirisatidkit[2*], Jiranan Choocheep[1]

[1]คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

[1]Faculty of Law, Thaksin University, Songkhla, Thailand

[2]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

[2]Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: Pornthai2517@gmail.com

*Tel: 086-682-1717

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์กฎหมายและนโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ 2) จัดทำข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนทุกคนเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเสมอภาคและไม่หลุดออกจากระบบการศึกษา ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มระดมความคิดเห็นจากผู้บริหาร เจ้าหน้าที่รัฐ ภาคประชาสังคม นักวิชาการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดสงขลา จำนวน 40 คน ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อสรุปจากการวิจัยเอกสารมาสร้างคำถามให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เด็กหลุดจากระบบการศึกษา รวมถึงข้อจำกัดทางกฎหมาย และทำการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า มีเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษาจำนวนกว่าหนึ่งล้านคน และในจำนวนนี้มีเกือบสี่แสนคนที่หลุดจากระบบการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดในการบังคับใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ประกอบมาตรา 13 ที่บัญญัติให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีหน้าที่พาเด็กไปเข้าการศึกษาอบรมในการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี หากไม่ปฏิบัติตามจะมีความผิดต้องชำระค่าปรับเป็นพินัยไม่เกินหนึ่งพันบาท และแม้จะมีนโยบาย “1 โรงเรียน 3 รูปแบบ” แต่สถานศึกษาก็มีข้อจำกัดในการดำเนินการ และปัญหาฐานข้อมูลหลายระบบไม่เชื่อมโยงกัน งานวิจัยนี้ได้เสนอให้มีการแก้ไขปัญหาด้วยการบังคับใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 อย่างจริงจัง ควบคู่กับไปการบูรณาการทางด้านนโยบาย และการพัฒนาระบบข้อมูลกลางให้เป็นเอกภาพ เพื่อให้เด็กทุกคนได้เข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การศึกษาภาคบังคับ, การศึกษาขั้นพื้นฐาน, เด็กหลุดจากระบบการศึกษา, สิทธิที่จะได้รับการศึกษา

* Received 11 March 2026; Revised 18 April 2026; Accepted 26 April 2026

Abstract

This study aims to: 1) Examine and analyze the legal frameworks and public policies related to compulsory and basic education in Thailand; and 2) Propose recommendations to promote equitable access to education for all children and youth and to prevent school dropout. A qualitative research approach was employed, comprising documentary research and field research. Documentary analysis was conducted to synthesize relevant legal texts, policy documents, and academic literature. Field research involved in-depth interviews and focus group discussions with 40 key stakeholders in Songkhla Province, including administrators, government officials, civil society representatives, academics, and other actors involved in educational management. The findings from the documentary research were used to develop interview questions, which sought participants' perspectives on the factors contributing to school dropout, as well as legal constraints affecting access to education. Data were analyzed using content analysis. The findings reveal that more than one million children are currently out of the education system, including nearly 400,000 who have dropped out of compulsory education. This situation reflects limitations in the enforcement of the Compulsory Education Act B.E. 2545 (2002), particularly Section 6 in conjunction with Section 13, which imposes a legal obligation on parents or guardians to ensure that children complete nine years of compulsory education, with a fine not exceeding 1,000 baht for non-compliance. Despite the existence of policy initiatives such as the "One School, Three Models" approach, educational institutions continue to face operational constraints. In addition, the lack of integration among multiple data systems undermines effective educational planning and intervention. This study proposes strengthening the enforcement of the Compulsory Education Act B.E. 2545 (2002), alongside policy integration and the development of a unified central data system, in order to ensure that all children can effectively access and remain within the education system.

Keywords: Compulsory Education, Basic Education, Out-Of-School Children, The Right to Education

บทนำ

สิทธิที่จะได้รับการศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองที่ได้รับการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ข้อที่ 26 (United Nations, 2013) ประกอบกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ข้อที่ 28 (United Nations, 2009) สำหรับประเทศไทยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 50 และมาตรา 54 ได้บัญญัติให้การเข้ารับการศึกษาอบรมในการศึกษาภาคบังคับเป็นหน้าที่ของปวงชนชาวไทย และรัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลา 12 ปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ปัจจุบันการจัดการศึกษาของประเทศไทยนั้นเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งบัญญัติให้บุคคลทุกคนต้องเข้ารับการศึกษาภาคบังคับเก้าปี

และรัฐต้องต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปีอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย จะเห็นได้ว่าการศึกษาภาคบังคับนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ การศึกษาภาคบังคับ ได้แก่ การศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา 6 ปี และการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี ส่วนการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น เป็นการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา 6 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า 3 ปี (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4), 2562); (พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ, 2545)

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 ยังได้มีการบัญญัติให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามจะมีความผิดทางพินัยต้องชำระค่าปรับเป็นพินัยไม่เกินหนึ่งพันบาท (พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ, 2545) จะเห็นได้ว่ากฎหมายทั้ง 2 ฉบับ ต่างก็มุ่งเน้นที่จะบังคับให้เด็กทุกคนต้องเข้ารับการศึกษาภาคบังคับ อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันยังมีปัญหาการออกกลางคัน และการหลุดออกนอกระบบการศึกษาของเด็กซึ่งเป็นปัญหาที่หลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่ (UNESCO, 2015) โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว ได้แก่ 1) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ 2) ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม และ 3) ปัญหาการย้ายถิ่นฐานของผู้ปกครอง (กองทุนเสมอภาคเพื่อการศึกษา, 2567) ทั้งนี้ การศึกษาภาคบังคับเป็นกลไกสำคัญที่รัฐใช้เพื่อรับประกันว่าทุกคนจะได้รับการศึกษาในระดับพื้นฐาน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เด็กทุกคนมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน (OECD, 2020) ช่วยพัฒนาเด็กให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข (Dewey, J., 1916) อีกทั้งยังช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมได้ โรงเรียนจะช่วยให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนในสังคม และช่วยลดความขัดแย้งทางสังคม (Durkheim, E., 1922)

จากข้อมูล “รายงานพิเศษความจริงและความเร่งด่วน ของสถานการณ์เด็กนอกระบบในประเทศไทย” โดยกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ซึ่งเป็นรายงานที่ประมวลงานวิจัย องค์ความรู้ และข้อค้นพบในพื้นที่ร่วมกับภาคีทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี 2562 - 2567 เพื่อผลักดันและเสนอมาตรการแก้ไขปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาให้กลายเป็นศูนย์ (Thailand Zero Dropout) พบว่า มีเด็กและเยาวชนอายุตั้งแต่ 3 - 18 ปี หรือเทียบเท่าระดับอนุบาล 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวนทั้งสิ้น 1,025,514 คน คิดเป็นร้อยละ 8.41 ของเด็กและเยาวชนอายุ 3 - 18 ปี ทั้งหมด (12,200,105 คน) ไม่มีข้อมูลในระบบการศึกษาหรือหลุดจากระบบการการศึกษา และในจำนวนนี้อยู่ในช่วงวัยการศึกษาภาคบังคับ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือ ช่วงอายุ 6 - 14 ปี) จำนวนทั้งสิ้น 394,039 คน คิดเป็นร้อยละ 38.42 ของเด็กและเยาวชนที่ไม่มีข้อมูลในระบบการศึกษา โดยในส่วนของจังหวัดสงขลา มีเด็กและเยาวชนอายุตั้งแต่ 3 - 18 ปี หรือเทียบเท่าระดับอนุบาล 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ไม่ปรากฏข้อมูลในระบบการศึกษา จำนวน 23,681 คน และในจำนวนนี้อยู่ในช่วงวัยการศึกษาภาคบังคับ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือ ช่วงอายุ 6 - 14 ปี) จำนวน 8,803 คน ซึ่งอยู่ในอันดับ 10 ของประเทศ (กองทุนเสมอภาคเพื่อการศึกษา, 2567)

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของไทยยังมีข้อบกพร่องและไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษาได้จริง กล่าวคือ แม้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 15 จะบัญญัติให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาที่ผสมผสานทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย แต่ก็ยังไม่ใช่มาตรการบังคับให้ทุกโรงเรียนต้องดำเนินการ และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ประกอบมาตรา 13 ได้มีการบัญญัติให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครอง มีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามมีความผิดทางพินัย แต่ในทางปฏิบัติไม่มีสถานศึกษาใดบังคับใช้มาตรการดังกล่าว เนื่องจากเด็กที่ไม่เข้ารับการศึกษาภาคบังคับส่วนใหญ่เป็นเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน หากมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังย่อมเป็นการซ้ำเติมผู้ปกครองที่มีฐานะยากจนมากยิ่งขึ้น และอาจส่งผลต่อความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียน นักเรียน และผู้ปกครอง อีกทั้งผู้ปกครองเองก็ไม่ทราบว่าการที่ไม่ส่งเด็กเข้ารับการศึกษาในภาคบังคับเป็นหน้าที่ตามกฎหมาย และมีโทษปรับเป็นพินัย จากประเด็นปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงมาตรการการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการปัญหาเด็กหลุดจากระบบการศึกษา เพื่อเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษาให้เข้าถึงการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยใช้มาตรการทางกฎหมายในการนำพาเด็กและเยาวชนกลับสู่การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น มีทางเลือกที่ตอบโจทย์ชีวิตเป็นรายบุคคล เพื่อการเปิดประตูสู่อาชีพ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กฎหมายและนโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนทุกคนเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเสมอภาค และไม่หลุดออกจากระบบการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย 1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และ 2) การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการระดมความคิดเห็นด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลประเภทเอกสารในประเด็นแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับการศึกษา นโยบายของรัฐบาล จากแหล่งข้อมูลประเภทตำรา งานวิจัย บทความหรือเอกสารทางวิชาการทั้งในรูปแบบภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาภาคบังคับ และปัญหาเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา

2. การวิจัยภาคสนาม (Field research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดระเบียบวิธีวิจัยไว้ 2 วิธี คือ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก และ 2) การสนทนากลุ่ม โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการดำเนินงาน

ด้านการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยได้นำข้อสรุปจากแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย บทความหรือเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง มาเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่รัฐ ภาคประชาสังคม นักวิชาการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานด้านการศึกษา โดยมีลักษณะเป็นคำถามที่ให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษา ข้อจำกัดทางกฎหมายหรือด้านอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการหลุดออกจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน โดยมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารกระทรวงศึกษาธิการในพื้นที่จังหวัดสงขลา จำนวน 10 คน 2) ตัวแทนเครือข่ายในการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลา จำนวน 5 คน 3) ตัวแทนนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการศึกษา จำนวน 3 คน 4) นิติกรหรือผู้ปฏิบัติงานด้านกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา ในพื้นที่จังหวัดสงขลา จำนวน 2 คน 5) ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวดสงขลา จำนวน 10 คน และ 6) ผู้ปกครองที่เด็กหลุดจากระบบการศึกษา 10 คน และ 2) การเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม เป็นการสอบถามข้อมูลจากผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อสรุปจากแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย บทความหรือเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง มาเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสนทนากลุ่ม โดยมีลักษณะเป็นคำถามที่ให้สะท้อนมูลเหตุที่มาหรือปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษา ข้อจำกัดทางกฎหมายหรือด้านอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการเข้าศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐานของเด็กและเยาวชน รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ชุมชนและภาคภาคเอกชนในการพัฒนาการจัดการศึกษา เพื่อแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างเดียวกันกับที่สัมภาษณ์ จำนวน 40 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) อาศัยเกณฑ์ความเชี่ยวชาญ และบทบาททางสังคมเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (IOC) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำ 0.50 แสดงว่าแบบสอบถามมีความตรงเชิงเนื้อหาอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ และการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้รับอนุมัติจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนมหาวิทยาลัยทักษิณ เอกสารรับรองเลขที่ TSU 2025_198 REC NO.0350 ซึ่งผู้วิจัยจัดเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีบันทึกเสียงและถอดข้อมูลที่ได้จากประชากร โดยดำเนินการภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) การวิจัยนี้ทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) ตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่ได้จากแนวคิดทฤษฎี กฎหมายและนโยบาย มาวิเคราะห์ร่วมกับการวิจัยภาคสนาม เพื่อนำไปสู่การการเสนอแนะการแก้ไขปัญหาเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษา

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ได้ดำเนินการศึกษาครบถ้วนตามวัตถุประสงค์แล้ว จึงสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาและวิเคราะห์กฎหมายและนโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า การจัดการศึกษาของไทยเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2541 มาตรา 11 ประกอบมาตรา 17 ซึ่งบัญญัติให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคล ซึ่งอยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับ จำนวนเก้าปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

จนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ประกอบมาตรา 13 ซึ่งบัญญัติให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีหน้าที่พาเด็กไปเข้าการศึกษาอบรมในการศึกษาภาคบังคับ จำนวนเก้าปี หากไม่ปฏิบัติตามมีความผิดทางพินัยต้องชำระค่าปรับเป็นพินัยไม่เกินหนึ่งพันบาท โดยอำนาจในการปรับตามมาตรานี้เป็นอำนาจของผู้อำนวยการสถานศึกษา แต่ในทางปฏิบัติไม่มีสถานศึกษาใดบังคับใช้มาตรการดังกล่าว เนื่องจากเด็กที่ไม่เข้ารับการศึกษาภาคบังคับส่วนใหญ่เป็นเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน หากมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังย่อมเป็นการซ้ำเติมผู้ปกครองที่ฐานะยากจนมากยิ่งขึ้น และอาจส่งผลต่อความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียน นักเรียน และผู้ปกครอง อีกทั้งผู้ปกครองเองก็ไม่ทราบว่าการที่ไม่ส่งเด็กเข้ารับการศึกษาในภาคบังคับเป็นหน้าที่ตามกฎหมาย และมีโทษปรับเป็นพินัย

นอกจากปัญหาการบังคับใช้กฎหมายแล้ว พบว่ามี 3 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กหลุดจากระบบการศึกษา ได้แก่ 1) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ นักเรียนส่วนใหญ่ครอบครัวมีฐานะยากจน ผู้ปกครองประกอบอาชีพทำการเกษตร รับจ้าง ซึ่งมีรายได้ที่ไม่แน่นอนและไม่เพียงพอ แม้ในปัจจุบันทางภาครัฐจะมีนโยบายเรียนฟรี แต่ในความเป็นจริงการจัดการศึกษายังคงมีค่าใช้จ่ายแฝงในรูปแบบค่าธรรมเนียมต่าง ๆ เช่น ค่าหนังสือ อุปกรณ์การเรียน ค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากที่พักไปโรงเรียน จากการศึกษาพบว่า ในการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาปัญหาทางด้านเศรษฐกิจไม่ส่งผลต่อการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กมากนัก เนื่องจากเด็กนักเรียนส่วนใหญ่มีโอกาสที่จะได้เรียนในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนและโรงเรียนใกล้บ้าน ซึ่งมีระบบของชุมชนในการช่วยเหลือนักเรียนตามบริบทของแต่ละพื้นที่ แต่เมื่อเข้าสู่การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา เด็กจะต้องไปเรียนในโรงเรียนระดับอำเภอหรือระดับจังหวัด ซึ่งอยู่ไกลจากที่พักอาศัยทำให้มีค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการศึกษามากขึ้น ส่งผลให้ผู้ปกครอง ตัดสินใจที่จะให้เด็กหยุดเรียน เพื่อช่วยทำงานหรือหารายได้มาจุนเจือครอบครัวแทน 2) ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม เนื่องจากสภาพสังคมไทยโดยส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบท วิถีชีวิตของเด็กจึงยึดโยงกับการทำการเกษตรและการใช้ชีวิตในชนบทเป็นหลัก ซึ่งมีบิดามารดาหรือคนในชุมชนเป็นต้นแบบในการใช้ชีวิต เด็กมักให้ความสนใจกับวิถีชีวิตที่ตนเองพบเจอ เช่น การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงวัวชน การทำไร่ทำนา และรู้สึกว่าหลักสูตรที่จัดการเรียนการสอนในโรงเรียนไม่ตอบโจทย์ในการใช้ชีวิต ทำให้ขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองไปสู่อาชีพอื่น ๆ ส่วนของนักเรียนที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง เด็กส่วนหนึ่งอาศัยอยู่กับผู้ปกครองในชุมชนแออัดซึ่งมีปัญหาทางสังคม เช่น ยาเสพติด อาชญากรรม การพนัน การรวมกลุ่มแข่งรถ เมื่อเด็กเข้าไปข้องเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ทำให้เด็กรวมกลุ่มกันไม่ไปโรงเรียนและหลุดจากระบบการศึกษาในที่สุด และ 3) ปัญหาการย้ายถิ่นฐานของผู้ปกครอง เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมชนบทในบางพื้นที่ทำให้ผู้ปกครองมีรายได้น้อย ผู้ปกครองจึงมีความจำเป็นต้องย้ายถิ่นฐานเพื่อไปประกอบอาชีพในอำเภอหรือในจังหวัดที่มีรายได้ค่าตอบแทนที่สูงกว่า และปล่อยให้ลูกอาศัยอยู่กับปู่ย่าตายายซึ่งเป็นผู้สูงอายุซึ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เด็กจึงขาดคนที่คอยให้คำแนะนำ สอนการบ้าน ในบางกรณีบิดามารดาต้องพาลูกย้ายถิ่นฐานไปด้วย ทำให้เด็กต้องย้ายโรงเรียนบ่อย และเกิดปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมและเพื่อน และไม่อยากไปโรงเรียน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กหลุดจากระบบการศึกษา ปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการได้มีการผลักดันให้มีการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่น “1 โรงเรียน 3 รูปแบบ” ตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่ผสมผสานทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร้รอยต่อ ตอบโจทย์ชีวิต ภายใต้การบริหารจัดการของโรงเรียนและให้มีความยืดหยุ่น

ทั้งทางด้านรูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา เนื้อหา หลักสูตร ระยะเวลา การวัดผลและประเมินผลเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาในรูปแบบนี้จะทำให้นักเรียนสามารถเลือกเส้นทางการเรียนที่เหมาะสมกับบริบทชีวิตของตนเอง โดยไม่เสียโอกาสทางการศึกษา และสามารถลดปัญหาเด็กที่อาจหลุดจากระบบการศึกษากลางคันได้ อย่างไรก็ดีนโยบายแนวทางการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นด้วย “1 โรงเรียน 3 รูปแบบ” ยังไม่ใช่มาตรการบังคับให้ทุกโรงเรียนต้องดำเนินการ และยังมีปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมในการทำความเข้าใจทั้งในส่วนของผู้บริหารและครูในโรงเรียน เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่างบประมาณและจำนวนครูที่มีอยู่ในโรงเรียนยังไม่เพียงพอที่จะจัดการศึกษาได้ และหากมีการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบในโรงเรียนอาจทำให้นักเรียนไม่ให้ความสนใจกับการศึกษาในระบบ และเลือกใช้แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยแทน ซึ่งอาจส่งผลให้การประเมินผลนักเรียนไม่ได้มาตรฐาน

ในส่วนของนโยบายของภาครัฐปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการ ได้มีมาตรการขับเคลื่อนประเทศไทยเพื่อแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ให้กลายเป็นศูนย์ หรือ Thailand Zero Dropout โดยมี 4 มาตรการสำคัญ ได้แก่ 1) มาตรการค้นหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา 2) มาตรการติดตาม ช่วยเหลือ ส่งต่อ และดูแลเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ 3) มาตรการจัดการศึกษาและเรียนรู้แบบยืดหยุ่น มีคุณภาพ และเหมาะสมกับศักยภาพของเด็กและเยาวชนแต่ละราย และ 4) มาตรการส่งเสริมผู้ประกอบการภาคเอกชนให้เข้ามาร่วมจัดการศึกษาหรือเรียนรู้มีเป้าหมาย ปัจจุบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้นโยบายดังกล่าวประสบผลสำเร็จ โดยการจัดทำระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่ใช้ในการรายงานจำนวนเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษาซึ่งมีอยู่หลายระบบ ได้แก่ 1) ระบบสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการพัฒนากลไกด้านการศึกษาระดับพื้นที่ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ไม่มีข้อมูลในระบบการศึกษา (TZD) ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินการของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา โดยฐานข้อมูล จะประกอบด้วย ฐานข้อมูลเด็กด้อยโอกาส (CARE Plan Database) ฐานข้อมูลนักเรียนที่อยู่ในสังกัดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และฐานข้อมูลเด็กนอกระบบ (Local Authority Database) ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) ระบบจัดเก็บข้อมูลนักเรียนรายบุคคล (DMC) ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินการของสำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นระบบจัดเก็บข้อมูลนักเรียนรายคนที่มีตัวตนในโรงเรียนจริง เฉพาะโรงเรียนที่อยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้น ไม่รวมโรงเรียนสังกัดอื่น เช่น โรงเรียนเอกชน โรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียนตำรวจตะเวนชายแดน เป็นต้น และ 3) ระบบสารสนเทศทางการศึกษาท้องถิ่น (LEC) ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินการของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เป็นระบบที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (โรงเรียน วิทยาลัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก) บันทึกข้อมูลนักเรียนหรือเด็กเล็กของสถานศึกษา และข้อมูลตามฐานข้อมูลอื่น ๆ รวมทั้งข้อมูลจำนวนนักเรียนของสถานศึกษาสังกัดอื่นเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลจำนวนนักเรียนหรือเด็กเล็ก อย่างไรก็ดีในทางปฏิบัติยังคงมีปัญหาเกี่ยวกับข้อมูลของเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษา ได้แก่ 1) ปัญหาในการจัดเก็บและการรวบรวมข้อมูลเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษาของแต่ละฐานข้อมูลยังคงมีความซ้ำซ้อน ผู้ปกครอง นักเรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ให้ความร่วมมือ ในบางพื้นที่เจ้าหน้าที่ที่ลงไปจัดเก็บข้อมูลยังขาดความรู้ความเข้าใจ ทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน ไม่ตรงกับความเป็นจริง 2) การรายงานผลในระบบฐานข้อมูลระบบสารสนเทศ พบว่า แต่ละระบบจะมีช่วงระยะเวลาในการรายงานที่ไม่ตรงกัน บางพื้นที่มีการรายงาน

ข้อมูลไม่ครบถ้วน ทำให้ข้อมูลที่ปรากฏไม่เป็นข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน 3) ปัญหาการรายงานจำนวนเด็กนักเรียนยังขาดการบูรณาการกันระหว่างหน่วยงาน ทำให้สำนักงานเขตการศึกษาหรือโรงเรียนสามารถเข้าถึงเฉพาะข้อมูลสารสนเทศที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของตนเองเท่านั้น ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลของหน่วยงานอื่นได้โดยตรง หากต้องการข้อมูลจะต้องมีการประสานงานกันซึ่งต้องใช้เวลา และในบางครั้งก็จะได้มาเฉพาะข้อมูลเบื้องต้นแต่ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้ เช่น การรายงานข้อมูล TZD จะมีการส่งเฉพาะข้อมูลเบื้องต้นของเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษา เช่น ชื่อ อายุ ที่อยู่ แต่สำนักงานเขตการศึกษาเขตขั้นพื้นที่ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลอื่น ๆ ได้ และข้อมูลชุดนี้อาจไม่ครอบคลุมไปถึงเด็กที่ออกกลางคันในระหว่างเรียน ทำให้จำนวนตัวเลขเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษามีคลาดเคลื่อนไม่ตรงกัน 4) ปัญหาความไม่สอดคล้องของฐานข้อมูลสารสนเทศในระบบต่าง ๆ เนื่องจากปัจจุบันยังไม่มีฐานข้อมูลกลางที่เป็น Big Data ในการรวบรวมข้อมูลของเด็กนักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษา สำหรับในส่วนของระบบ DMC นั้น ในการรายงานจำนวนนักเรียนในแต่ละภาคการศึกษาข้อมูลที่ปรากฏจะมีแต่เฉพาะข้อมูลของเด็กที่กำลังเรียนอยู่ในระบบการศึกษาและเด็กที่ออกกลางคันเท่านั้น แต่จะไม่มีข้อมูลของเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษา ซึ่งเด็กกลุ่มนี้อาจเป็นเด็กที่ไม่เคยเข้าสู่ระบบการศึกษาเลย หรืออาจเป็นเด็กที่ออกกลางคัน แต่ไม่ได้เข้ารับการศึกษาต่อในโรงเรียนอื่น ๆ ทำให้ไม่สามารถติดตามเด็กกลุ่มนี้ได้ หรือเด็กที่อยู่ในช่วงรอยต่อของการเรียนระดับประถมศึกษาเพื่อไปสู่ระดับมัธยมศึกษา ซึ่งหากเด็กกลุ่มนี้ไม่ได้เข้ารับการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาก็จะไม่ปรากฏข้อมูลอยู่ในระบบข้อมูลสารสนเทศ DMC แต่อาจจะปรากฏข้อมูลในระบบสารสนเทศ TZD เป็นต้น และ 5) ปัญหาในการเข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคล เนื่องจากข้อมูลของเด็กนักเรียน ข้อมูลของผู้ปกครอง และผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นข้อมูลส่วนบุคคลตามพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ทำให้บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความวิตกกังวลในการนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้หรือส่งต่อข้อมูลดังกล่าวให้แก่หน่วยงานอื่น และส่งเพียงข้อมูลเบื้องต้นเท่านั้นส่งผลให้ผู้ที่รับผิดชอบในการแก้ปัญหาเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษาไม่มีข้อมูลที่แท้จริงที่จะนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายหรือวางแผนในการแก้ปัญหาที่เหมาะสม

2. การจัดทำข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนทุกคนเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเสมอภาคและไม่หลุดออกจากระบบการศึกษา ผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ในเชิงกฎหมาย ประกอบด้วย มาตรการในเชิงป้องกัน ควรมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ประกอบมาตรา 13 ซึ่งบัญญัติให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีหน้าที่พาเด็กไปเข้าการศึกษาอบรมในการศึกษาภาคบังคับ จำนวนเก้าปี หากไม่ปฏิบัติตามมีความผิดทางพินัยต้องชำระค่าปรับเป็นพินัยไม่เกินหนึ่งพันบาท โดยการนำโทษปรับทางพินัยดังกล่าวมาใช้อย่างจริงจัง อย่างไรก็ดีก่อนที่จะมีการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายจะต้องมีการทำความเข้าใจกับผู้ปกครอง มีการแจ้งเตือน และติดตามสอบถามปัญหาอย่างเป็นระบบ รวมทั้งเสนอทางเลือกในการศึกษาผ่านการศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยให้แก่เด็กและผู้ปกครองก่อน หากดำเนินการแล้วผู้ปกครองยังละเลยไม่ส่งเด็กเข้าเรียนจึงจะดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายต่อไป และ มาตรการในเชิงแก้ไข ควรมีเร่งสร้างความรับรู้และความเข้าใจสถานศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวทาง “1 โรงเรียน 3 รูปแบบ” ให้ครอบคลุมทุกโรงเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 ซึ่งเปิดโอกาสให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาที่ผสมผสานทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยได้ และผลักดันให้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนนำร่องในทุกอำเภอเพื่อขยายโอกาสให้เด็กที่หลุดจาก

ระบบการศึกษาได้เข้ารับการศึกษาตามความต้องการและความถนัดของตนเอง และ 2) ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ควรมีการจัดทำ Big Data ส่วนกลางโดยบูรณาการข้อมูลจากระบบสารสนเทศจากฐานข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยกำหนดแนวทางในการจัดเก็บ การรายงานข้อมูล และการประมวลผลข้อมูลให้เป็นไปแนวทางเดียวกัน ทั้งนี้ การแก้ปัญหาเด็กที่หลุดจากระบบในระดับจังหวัดควรมีการมอบหมายให้ศึกษาธิการจังหวัดเป็นหน่วยงานหลักในการจัดเก็บและเข้าถึงข้อมูลทั้งหมดของเด็กนักเรียนในจังหวัดของตนเอง เพื่อที่จะได้เห็นภาพรวมของปัญหาและบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

อภิปรายผล

จากการวิจัย สามารถอภิปรายผลภายใต้วัตถุประสงค์และขอบเขตการวิจัย ดังนี้

กฎหมายและนโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปัจจุบันมีทั้งกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในประเทศ ได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ได้กำหนดให้ “สิทธิการศึกษา” เป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน โดยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อที่ 26 กำหนดให้ทุกคนต้องได้รับการศึกษาอย่างน้อยในชั้นประถมศึกษาและขั้นพื้นฐาน (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2550) ขณะที่อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ข้อ 28 และข้อ 29 ได้วางพันธกรณีให้รัฐภาคีมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาขึ้นพื้นฐานให้แก่เด็กโดยไม่มีค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ รัฐยังสามารถช่วยเหลือสนับสนุนทางการเงินหรือในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อให้เด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาสามารถเข้าถึงการศึกษาได้ ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 50 และมาตรา 54 ได้บัญญัติให้การเข้ารับการศึกษาอบรมในการศึกษาภาคบังคับเป็นหน้าที่ของปวงชนชาวไทย และรัฐมีหน้าที่ต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา และเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561 เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษา (พระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2561) จากกฎหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาเป็นบริการสาธารณะที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่และการพัฒนาของสังคม ซึ่งรัฐมีหน้าที่จะต้องจัดทำ โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้แก่เด็กและเยาวชน (Denhardt, R. B. et al., 2000) ทั้งนี้ บริการสาธารณะทางการศึกษาจะต้องอยู่ภายใต้หลักว่าด้วยความเสมอภาค โดยที่เด็กทุกคนจะต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อเป็นหลักประกันทางด้านสิทธิทางการศึกษา หลักว่าด้วยความต่อเนื่อง ซึ่งเปิดโอกาสให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2552) และหลักว่าด้วยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง โดยการนำระบบการศึกษาแบบยืดหยุ่นและเทคโนโลยีมาปรับใช้กับการศึกษาให้มีความเหมาะสมของกับบริบทของเด็กแต่ละคน (Osborne, D. & Gaebler, T., 1992) อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันยังมีปัญหาเด็กยุติการศึกษาก่อนจบหลักสูตรภาคบังคับหรือหลักสูตรที่ลงทะเบียนไว้ โดยไม่มีแผนที่จะกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาอีก หรือที่เรียกว่า การออกกลางคัน (School Dropout) (Rumberger, R. W., 2011) และมีเด็กที่อยู่ในวัยการศึกษาภาคบังคับแต่ไม่ได้ลงทะเบียนเรียนในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาใด ๆ หรือที่เรียกว่า เด็กนอกระบบการศึกษา (Out-of-School Children)

(UNESCO, 2015) ซึ่งปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว ได้แก่ 1) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ 2) ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม และ 3) ปัญหาการย้ายถิ่นฐานของผู้ปกครอง จากข้อมูล “รายงานพิเศษความจริงและความเร่งด่วน ของสถานการณ์เด็กนอกระบบในประเทศไทย” โดยกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) พบว่า มีเด็กและเยาวชนอายุตั้งแต่ 3 - 18 ปี หรือเทียบเท่าระดับอนุบาล 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวนทั้งสิ้น 1,025,514 คน คิดเป็นร้อยละ 8.41 ของเด็กและเยาวชนอายุ 3 - 18 ปี ทั้งหมด (12,200,105 คน) ไม่มีข้อมูลในระบบการศึกษาหรือหลุดจากระบบการการศึกษา และในจำนวนนี้อยู่ในช่วงวัยการศึกษาภาคบังคับ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือ ช่วงอายุ 6 - 14 ปี) จำนวนทั้งสิ้น 394,039 คน คิดเป็นร้อยละ 38.42 ของเด็กและเยาวชนที่ไม่มีข้อมูลในระบบการศึกษา โดยในส่วนของจังหวัดสงขลา มีเด็กและเยาวชนอายุตั้งแต่ 3 - 18 ปี หรือเทียบเท่าระดับอนุบาล 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ไม่ปรากฏข้อมูลในระบบการศึกษา จำนวน 23,681 คน และในจำนวนนี้อยู่ในช่วงวัยการศึกษาภาคบังคับ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - มัธยรมศึกษาปีที่ 3 หรือ ช่วงอายุ 6 - 14 ปี) จำนวน 8,803 คน ซึ่งอยู่ในอันดับ 10 ของประเทศ (กองทุนเสมอภาคเพื่อการศึกษา, 2567)

สำหรับมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการปัญหาเด็กหลุดจากระบบการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันนั้น มีมาตรการที่สำคัญ 2 มาตรการ ได้แก่ มาตรการในการเปิดโอกาสให้มีการจัดรูปแบบการศึกษาที่หลากหลาย ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 15 บัญญัติให้ การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการศึกษาของ Coombs, P. H. et al. โดยการศึกษาในระบบ (Formal Education) เป็นการศึกษาที่ดำเนินการภายใต้โครงสร้างที่มีลำดับขั้นตอนและเป็นไปตามหลักสูตรที่กำหนดโดยหน่วยงานรัฐหรือองค์กรการศึกษาที่มีอำนาจหรือได้รับมอบอำนาจตามกฎหมาย มีแบ่งระดับการศึกษาอย่างชัดเจนครอบคลุมทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาขั้นสูง เช่น ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ซึ่งในประเทศไทยดำเนินการโดยสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ โรงเรียนในสังกัดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) (Coombs, P. H. et al., 1973) และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) กระทรวงมหาดไทยโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และโรงเรียนในสังกัดอื่น ๆ กรุงเทพมหานคร โรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัย และหน่วยงานเฉพาะกิจอื่น ๆ เช่น โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน หรือโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ เป็นต้น 2) การศึกษานอกระบบ (Non-Formal Education) เป็นการศึกษาแบบยืดหยุ่นที่ไม่ได้อยู่ภายใต้โครงสร้างที่เคร่งครัดของการศึกษาในระบบ แต่มีการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ซึ่งปรากฏในรูปแบบของการฝึกอบรม ทักษะอาชีพ และการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์หรือบุคคลเฉพาะกลุ่ม ซึ่งในประเทศไทยดำเนินการโดยกรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) กระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัด ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอ และศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ตำบล แขวง และ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและเกิดขึ้นได้ตลอดชีวิตจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล โดยไม่จำเป็นต้องมีมีโครงสร้างที่ชัดเจน เช่น การเรียนรู้จากครอบครัว สังคม หรือประสบการณ์ชีวิต ซึ่งในประเทศไทยดำเนินการโดย บ้านเรียน (Home School)

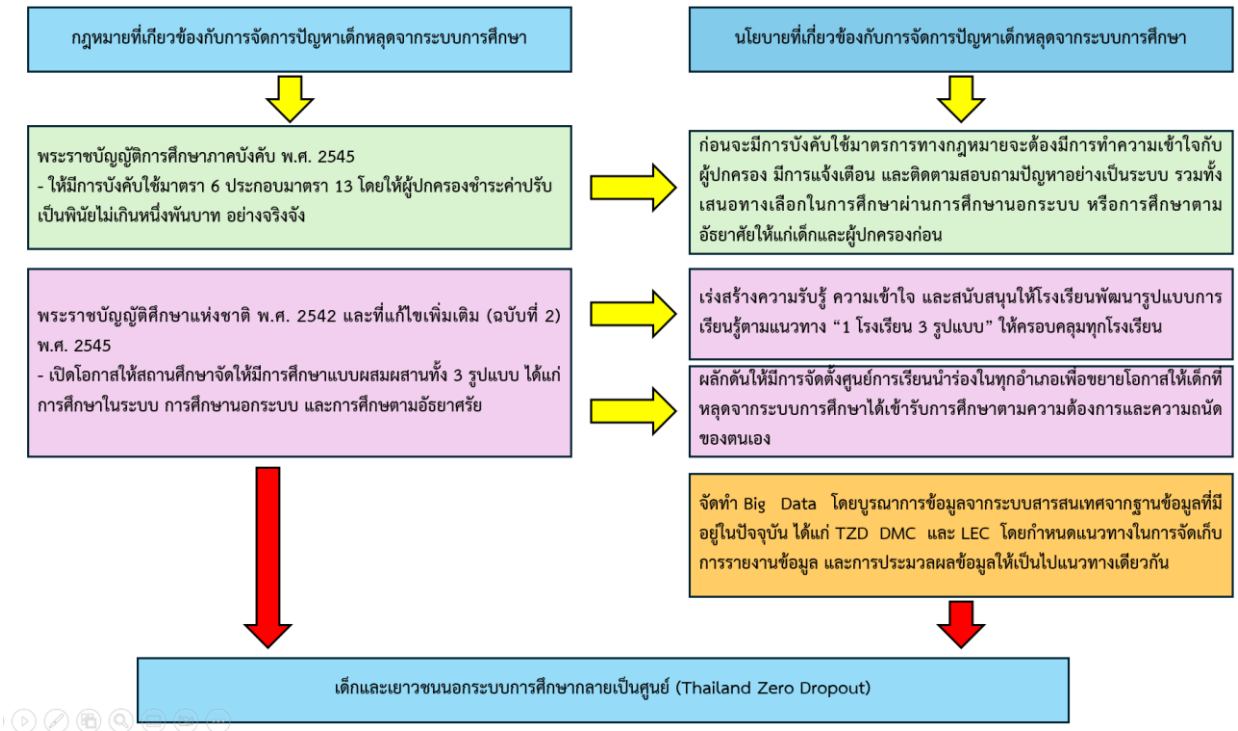
โดยผู้ปกครองจัดการศึกษาเอง และศูนย์การเรียน ซึ่งดำเนินการโดยชุมชนหรือองค์กรเอกชน โดยจะต้องขอจดทะเบียนจัดตั้งให้ถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งนี้ การจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ ต่างก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ และค่านิยมของบุคคล (Dewey, J., 1916) ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 15 วรรคสองได้เปิดโอกาสให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ โดยปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการได้มีการผลักดันให้มีการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่น 1 โรงเรียน 3 รูปแบบ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่ผสมผสานทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร้รอยต่อ ตอบโจทย์ชีวิต ภายใต้การบริหารจัดการของโรงเรียนและให้มีความยืดหยุ่นทั้งทางด้านรูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา เนื้อหา หลักสูตร ระยะเวลา การวัดผลและประเมินผล เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ อย่างไรก็ดีนโยบายแนวทางการจัดการศึกษาดังกล่าว ยังไม่ใช่มาตรการบังคับให้ทุกโรงเรียนต้องดำเนินการ และยังมีปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมในการทำความเข้าใจทั้งในส่วนของผู้บริหารและครูในโรงเรียน เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่างบประมาณและจำนวนครูที่มีอยู่ในโรงเรียนยังไม่เพียงพอที่จะจัดการศึกษาได้ และเห็นว่าหากมีการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบในโรงเรียนอาจทำให้นักเรียนไม่ให้ความสนใจกับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยแทน และอาจส่งผลให้การประเมินผลนักเรียนไม่ได้มาตรฐาน และส่งผลให้เด็กที่ออกกลางคันหรือเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษาส่วนหนึ่งไม่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียนได้ ส่วนมาตรการอีกประการหนึ่ง ได้แก่ มาตรการบังคับให้เด็กต้องเข้ารับการศึกษาภาคบังคับ (Compulsory Education) ซึ่งเป็นระดับการศึกษาที่กฎหมายกำหนดให้เด็กต้องเข้ารับการศึกษาเป็นระยะเวลาหนึ่งโดยไม่มีข้อยกเว้น โดยขึ้นอยู่กับนโยบายและกฎหมายของแต่ละประเทศ ซึ่งมักจะกำหนดช่วงอายุที่เด็กต้องเข้าศึกษาและมาตรการบังคับใช้กฎหมายในการเข้าถึงการศึกษา (OECD, 2020) สำหรับการศึกษาภาคบังคับในประเทศไทยนั้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 11 ประกอบมาตรา 17 บัญญัติให้บุคคลทุกคนต้องเข้ารับการศึกษาภาคบังคับเก้าปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดเข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ และนอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ประกอบมาตรา 13 ได้มีการบัญญัติให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครอง มีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามมีความผิดทางพินัยต้องชำระค่าปรับเป็นพินัยไม่เกินหนึ่งพันบาท และสิทธิที่จะได้รับการศึกษายังได้มีการรับรองไว้โดยอ้อมในพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 โดยมาตรา 22 และมาตรา 23 ได้บัญญัติถึงหลักการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะต้องปฏิบัติต่อเด็กเพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนา ซึ่งการศึกษาถือเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาเด็กตามกฎหมาย จะเห็นได้ว่าการศึกษาภาคบังคับมีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยสามารถอธิบายผ่านมุมของทฤษฎี 3 ทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีทุนมนุษย์ ซึ่งมองว่าการศึกษาภาคบังคับเป็นการลงทุนในทุนมนุษย์ เนื่องจากการศึกษาภาคบังคับเป็นกลไกสำคัญที่รัฐใช้เพื่อรับประกันว่าทุกคนจะได้รับการศึกษาในระดับพื้นฐาน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว ช่วยเพิ่มศักยภาพของบุคคล ทำให้เด็กทุกคนได้รับความรู้และทักษะพื้นฐานซึ่งจำเป็นต่อการเข้าสู่ตลาดแรงงาน และช่วยลดอัตราการว่างงานได้ นอกจากนี้ การศึกษาภาคบังคับช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เด็กทุกคนมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน (OECD, 2020)

2) ทฤษฎีการทำให้เป็นพลเมือง โดย Dewey, J. อธิบายว่า การศึกษาไม่เพียงแต่เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ แต่ยังเป็นวิธีการพัฒนา “ประชาธิปไตยในโรงเรียน” ช่วยพัฒนาเด็กให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งจะทำให้เด็กเคารพสิทธิและรู้จักหน้าที่ของตนเอง และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข (Dewey, J., 1916) และ 3) ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ซึ่งเห็นว่าโรงเรียนมีหน้าที่ในการปลูกฝังค่านิยมร่วมกัน และช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมได้ โรงเรียนจะช่วยให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนในสังคม และช่วยลดความขัดแย้งทางสังคม (Durkheim, E., 1922) อย่างไรก็ดีปัจจุบันยังคงมีอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่บัญญัติไว้ กล่าวคือ แม้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2541 และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 จะบัญญัติให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีหน้าที่พาเด็กไปเข้าการศึกษาอบรมในการศึกษาภาคบังคับ แต่ในทางปฏิบัติไม่มีสถานศึกษาใดบังคับใช้มาตรการดังกล่าว นอกจากนี้ แม้พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 มาตรา 22 และมาตรา 23 จะบัญญัติถึงหลักการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะต้องปฏิบัติต่อเด็กเพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนา (พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก, 2546) แต่ในความเป็นจริงยังมีผู้ปกครองจำนวนหนึ่งใช้งานเด็กโดยให้เด็กทำงานเพื่อจุนเจือรายได้ครอบครัว หรือให้ทำงานในตอนกลางคืน เช่น เร่ขายของตามร้ามอาหารต่าง ๆ ในเวลากลางคืน ทำให้เด็กต้องออกจากโรงเรียนกลางคันในเวลาต่อมา

โดยสรุป การอภิปรายผลของงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้กฎหมายจะบัญญัติให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีหน้าที่พาเด็กไปเข้าการศึกษาอบรมในการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามมีความผิดทางพินัย ต้องชำระค่าปรับเป็นพินัยไม่เกินหนึ่งพันบาท แต่การบังคับใช้ในทางปฏิบัติยังมีข้อจำกัด ในขณะเดียวกันนโยบายการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่น “1 โรงเรียน 3 รูปแบบ” ยังเผชิญข้อจำกัดด้านทรัพยากรและความพร้อมของสถานศึกษา และยังมีปัญหาฐานข้อมูลหลายระบบที่ไม่เชื่อมโยงกัน ส่งผลให้การวางแผนช่วยเหลือขาดความแม่นยำ รัฐจึงยังคงมีความท้าทายในการแก้ไขปัญหา ทั้งการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ควบคู่กับไปการบูรณาการทางด้านนโยบายและการพัฒนาระบบข้อมูลกลางให้มีความเป็นเอกภาพ เพื่อให้สิทธิในการศึกษาเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ของงานวิจัยนี้ คือ การเสนอให้ภาครัฐบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายควบคู่กับการดำเนินนโยบายต่าง ๆ พร้อมกับการจัดทำฐานข้อมูล Big Data ของเด็กที่อยู่ในระบบการศึกษาและหลุดจากระบบการศึกษา โดยการบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา และครอบครัวเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนทุกคนเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเสมอภาคและไม่หลุดออกจากระบบการศึกษา



ภาพที่ 1 โมเดลเชิงความคิดการแก้ไขปัญหาเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษา

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนามนุษย์ เศรษฐกิจ และสังคม จึงเป็นบริการสาธารณะที่รัฐต้องจัดให้เข้าถึงได้อย่างเสมอภาคและไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับซึ่งรัฐมีหน้าที่ติดตามและนำเด็กที่หลุดจากระบบกลับเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังมีเด็กอายุ 3 - 18 ปี กว่า 1 ล้านคนที่หลุดจากระบบการศึกษา และในจำนวนนี้เป็นเด็กที่หลุดจากการศึกษาภาคบังคับเกือบสี่แสนคน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของกลไกกฎหมายและนโยบายที่ยังไม่สามารถทำให้สิทธิการศึกษาเกิดผลได้ทั่วถึง ปัจจัยหลักมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางสังคม และปัญหาการย้ายถิ่นฐานของผู้ปกครอง แม้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 15 จะบัญญัติให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาที่ผสมผสานทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และมีการเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถจัดการศึกษาโดยผสมผสานทั้ง 3 ระบบ ภายใต้นโยบาย “1 โรงเรียน 3 รูปแบบ” เพื่อสร้างความยืดหยุ่นและทางเลือกที่ตอบโจทย์ชีวิตให้แก่ผู้เรียน แต่โรงเรียนส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดในการดำเนินการทั้งทางด้านงบประมาณ บุคลากร และความพร้อมของสถานศึกษาและไม่ใช่มาตรการบังคับให้ทุกโรงเรียนต้องดำเนินการ ในขณะที่นโยบายในระดับภาพรวม การขับเคลื่อน Thailand Zero Dropout ยังเผชิญปัญหาฐานข้อมูลสารสนเทศมีหลายระบบ ได้แก่ ฐานข้อมูล TZD DMC และ LEC ซึ่งมีความซ้ำซ้อน ไม่เชื่อมโยงกัน และมีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล อีกทั้งข้อกังวลด้านข้อมูลส่วนบุคคลทำให้การแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงลึกระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำได้ยาก ส่งผลให้การวางแผนช่วยเหลือขาดความแม่นยำ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาจึงต้องบูรณาการมาตรการทางกฎหมายกับนโยบาย และการพัฒนาระบบข้อมูลกลาง (Big Data) ให้มีความเป็นเอกภาพ

ซึ่งในเชิงกฎหมาย ควรมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ประกอบมาตรา 13 ซึ่งบัญญัติให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีหน้าที่พาเด็กไปเข้าการศึกษาอบรมในการศึกษาภาคบังคับ จำนวนเก้าปี หากไม่ปฏิบัติตามมีความผิดทางพินัยต้องชำระค่าปรับเป็นพินัยไม่เกินหนึ่งพันบาท โดยการนำโทษปรับทางพินัยดังกล่าวมาใช้อย่างจริงจัง อย่างไรก็ดีก่อนที่จะมีการบังคับใช้มาตรการดังกล่าวจะต้องมีการทำความเข้าใจกับผู้ปกครอง มีการแจ้งเตือน และติดตามสอบถามปัญหาอย่างเป็นระบบ รวมทั้งเสนอทางเลือกในการศึกษาผ่านการศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยให้แก่เด็กและผู้ปกครองก่อน ควบคู่ไปกับเร่งสร้างความรับรู้และความเข้าใจกับสถานศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวทาง “1 โรงเรียน 3 รูปแบบ” ให้ครอบคลุมทุกโรงเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 และผลักดันให้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนนำร่องในทุกอำเภอเพื่อขยายโอกาสให้เด็กที่หลุดจากระบบการศึกษาได้เข้ารับการศึกษาตามความต้องการและความถนัดของ ทั้งนี้ การแก้ปัญหาเด็กที่หลุดจากระบบในระดับจังหวัดควรมีการมอบหมายให้ศึกษาธิการจังหวัดเป็นหน่วยงานหลักในการจัดเก็บและเข้าถึงข้อมูลทั้งหมดของเด็กนักเรียนในจังหวัดของตนเอง เพื่อที่จะได้เห็นภาพรวมของปัญหาและบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสมาคมอาสาสร้างสุข และกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ภายใต้งบประมาณโครงการ Songkhla Zero Dropout ที่ให้ความอนุเคราะห์สนับสนุนทุนในการทำวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

กองทุนเสมอภาคเพื่อการศึกษา. (2567). นายกฯ สั่งการเร่งแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนที่หลุดระบบการศึกษา จำนวน 1.02 ล้านคน ให้เป็นศูนย์ เริ่มปฏิบัติการค้นหา กรกฎาคม 2567 นี้ มุ่งสู่ Thailand Zero Dropout ผ่าน 4 มาตรการสำคัญ เข้า “ค้นหา-ช่วยเหลือ-ส่งต่อ-ดูแล” เด็กและเยาวชน ให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา. เรียกใช้เมื่อ 15 กันยายน 2568 จาก https://www.eef.or.th/news-020724/

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2550). ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2552). หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

พระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 33 ก หน้า 1 (13 พฤษภาคม 2561).

พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ. (2545). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 119 ตอนที่ 128 ก หน้า 11 (31 ธันวาคม 2545).

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก. (2546). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 120 ตอนที่ 95 ก หน้า 1 (2 ตุลาคม 2546).

Coombs, P. H. et al. (1973). New paths to learning for rural children and youth. New York: International Council for Educational Development.

Denhardt, R. B. et al. (2000). The New Public Service: Serving Rather Than Steering. Public Administration Review, 60(6), 549-559.

Dewey, J. (1916). Democracy and Education: A Penn State Electronic Classics Series Publication. New York: MacMillan.

Durkheim, E. (1922). Education and Sociology. Paris: PUF.

OECD. (2020). Education at a Glance 2020: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing.

Osborne, D. & Gaebler, T. (1992). Reinventing government: how the entrepreneurial spirit is transforming the public sector. Massachusetts: Addison-Wesley.

Rumberger, R. W. (2011). Dropping Out: Why Students Drop Out of High School and What Can Be Done About It. Massachusetts: Harvard University Press. https://doi.org/10.4159/harvard.9780674063167.

UNESCO. (2015). Education for All by 2015 Will we make it? Paris: UNESCO.

United Nations. (2009). Convention on the Rights of the Child. New York: United Nations.

_____. (2013). Universal Declaration of Human Rights Dignity and Justice for All of Us. New York: United Nations.

บทความวิจัย

โมเดลเชิงโครงสร้างของความสามารถด้านนวัตกรรมดิจิทัล ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ SMEs ในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย*

STRUCTURAL MODEL OF DIGITAL INNOVATION CAPABILITY INFLUENCING BUSINESS SUSTAINABILITY OF SMES IN THE UPPER CENTRAL REGION OF THAILAND

ธีระศักดิ์ ทรัพย์ประเสริฐ*, พงศกร เอี่ยมสอาด, พรเทพ แก้วเชื้อ

Theerasak Supprasert*, Phongsakorn Amsa-ard, Pornthep Kaewchur

คณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย

Faculty of Business Administration and Information Technology, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand

*Corresponding author E-mail: Theerasak.s@rmutsb.ac.th

*Tel: 092-895-5295

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลได้ส่งผลต่อรูปแบบการแข่งขันทางธุรกิจอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ซึ่งจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจดิจิทัล อย่างไรก็ตาม การนำเทคโนโลยีมาใช้เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ หากองค์กรขาดความสามารถเชิงกลยุทธ์และการสร้างนวัตกรรม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลและความสามารถเชิงพลวัตที่ส่งผลต่อความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล 2) เพื่อศึกษาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัลที่ส่งผลต่อการพัฒนานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล 3) เพื่อศึกษานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ 4) เพื่อพัฒนาโมเดลเชิงโครงสร้างของปัจจัยดังกล่าวในบริบทภาคกลางตอนบนของประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีทั้งภาคเกษตรแปรรูปและภาคอุตสาหกรรมระดับภูมิภาคที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจและศักยภาพด้านดิจิทัลที่หลากหลาย การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงแนวคิด โดยใช้การทบทวนวรรณกรรมและการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาโมเดลเชิงโครงสร้างและข้อเสนอการวิจัยที่สามารถนำไปทดสอบเชิงประจักษ์ในอนาคต ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลและความสามารถเชิงพลวัตเป็นปัจจัยต้นน้ำที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความสามารถด้านนวัตกรรมดิจิทัล ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนนวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล และนำไปสู่ความสำเร็จของธุรกิจในระยะยาว โมเดลที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรได้อย่างเป็นระบบ และมีความสอดคล้องเชิงทฤษฎี พร้อมทั้งมีความเหมาะสมสำหรับการนำไปทดสอบเชิงประจักษ์ในงานวิจัยในอนาคต

คำสำคัญ: โมเดลเชิงโครงสร้าง, ความสามารถด้านนวัตกรรมดิจิทัล, ความสำเร็จของธุรกิจ SMEs

* Received 6 April 2026; Revised 28 April 2026; Accepted 30 April 2026

Abstract

The transformation of digital technologies has significantly reshaped the nature of business competition, particularly for small and medium-sized enterprises (SMEs), which are required to adapt to the digital economy. However, the mere adoption of digital technologies may not be sufficient if organizations lack strategic capabilities and innovation capacity. This study aims to achieve four objectives: 1) to examine the effects of digital entrepreneurial orientation and dynamic capabilities on digital innovation capability; 2) to investigate the influence of digital innovation capability on digital business model innovation and digital customer engagement; 3) to explore the impact of digital business model innovation and digital customer engagement on business success; and 4) to develop a structural model of these relationships in the context of the Upper Central region of Thailand, which consists of both agro-industrial and regional industrial sectors with diverse economic structures and digital readiness. This study adopts a conceptual research approach by synthesizing relevant literature, theories, and prior studies to develop a structural model and research propositions for future empirical testing. The findings indicate that digital entrepreneurial orientation and dynamic capabilities serve as upstream drivers that significantly contribute to the development of digital innovation capability. This capability functions as a key mechanism in driving digital business model innovation and digital customer engagement, ultimately leading to business success. The proposed model systematically explains the relationships among variables, demonstrates theoretical consistency, and provides a robust foundation for future empirical validation.

Keywords: Structural Model, Digital Innovation Capability, SME Business Success

บทนำ

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา เศรษฐกิจโลกได้เปลี่ยนผ่านจากเศรษฐกิจอุตสาหกรรมสู่เศรษฐกิจดิจิทัลอย่างชัดเจน เทคโนโลยีดิจิทัลได้กลายเป็นปัจจัยหลักในการสร้างมูลค่าการขยายตลาด และการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการองค์กร ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่มีความผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ ความสามารถในการนำนวัตกรรมและข้อมูลดิจิทัลมาใช้จึงกลายเป็นตัวชี้วัดใหม่ของศักยภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2024) ในบริบทดังกล่าว วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกหลักของระบบเศรษฐกิจโลก โดยมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 90 ของจำนวนกิจการทั้งหมด และมีบทบาทในการจ้างงานมากกว่าร้อยละ 50 ของแรงงานทั่วโลก (World Bank., 2024) นอกจากนี้ SMEs ยังมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างนวัตกรรมและการพัฒนาเทคโนโลยีในหลายประเทศ โดยเฉพาะในบริบทที่ต้องพึ่งพาความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวขององค์กรขนาดเล็ก ซึ่งสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดได้อย่างรวดเร็ว SMEs จึงมีความสำคัญทั้งในฐานะเครื่องมือกระจายรายได้และฐานการสร้างนวัตกรรมระดับรากฐาน โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งการลงทุนในเทคโนโลยี

ขั้นสูงยังมีข้อจำกัด แต่ SMEs สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างยืดหยุ่น ทั้งนี้ ในบางภูมิภาค เช่น ยุโรป SMEs มีส่วนในการจดสิทธิบัตรใหม่ประมาณร้อยละ 20 ของทั้งหมด สะท้อนบทบาทด้านนวัตกรรมที่เริ่มขยายตัวอย่างมีนัยสำคัญอย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจดิจิทัลยังคงเป็นความท้าทายสำคัญสำหรับ SMEs ทั่วโลก เนื่องจากต้องอาศัยทั้งโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี ทุนมนุษย์ และทักษะผู้ประกอบการที่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่องค์กรขนาดใหญ่สามารถเข้าถึงระบบนิเวศดิจิทัลได้รวดเร็วกว่า SMEs จึงเผชิญกับช่องว่างด้านดิจิทัล ซึ่งสะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำด้านนวัตกรรมและความสามารถในการแข่งขันทางธุรกิจ (Kang, W., 2024) ด้วยเหตุนี้การพัฒนาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล ของ SMEs จึงกลายเป็นวาระสำคัญในระดับโลก ประเทศไทยมีวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) มากกว่า 3 ล้านราย ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 98 ของกิจการทั้งหมด ในระบบเศรษฐกิจไทย และในช่วงปี พ.ศ. 2565 SMEs มีส่วนสร้างมูลค่าเพิ่มต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ประมาณ ร้อยละ 35.2 ซึ่งสะท้อนบทบาทสำคัญของภาคธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลางต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจระดับมหภาคอย่างชัดเจน นอกจากนี้ SMEs ยังเป็นแหล่งสร้างงานที่มีศักยภาพสูง โดยมีการจ้างงานรวมหลายล้านคน กระจายอยู่ในภาคการผลิต การบริการ และธุรกิจท้องถิ่น ซึ่งช่วยรองรับรายได้ของครัวเรือนและเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมในระดับฐานรากของประเทศ แม้ SMEs จะมีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจ แต่ความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจในกลุ่มนี้ยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับประเทศพัฒนาแล้ว โดยเฉพาะในด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรม ภาคธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในไทยยังเผชิญกับข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน การเข้าถึงทุน การพัฒนาทักษะด้านดิจิทัล และการบูรณาการเทคโนโลยีขั้นสูงในกระบวนการผลิตและการบริหารจัดการ ซึ่งส่งผลให้การเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจดิจิทัลยังไม่เต็มที่ ภาครัฐได้ตอบโจทย์ความท้าทายนี้ด้วยการดำเนินนโยบายเชิงระบบหลายด้าน เช่น Thailand 4.0, โมเดลเศรษฐกิจ BCG และแผนแม่บทเศรษฐกิจดิจิทัลระดับชาติ เพื่อยกระดับศักยภาพของ SMEs ให้เหมาะสมต่อการแข่งขันในยุคดิจิทัลและสร้างเศรษฐกิจฐานนวัตกรรมที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ปัญหาการกระจุกตัวของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลยังคงมีความแตกต่างในระดับพื้นที่และระดับภูมิภาคอย่างเป็นรูปธรรม

เมื่อพิจารณาในมิติพื้นที่ ภาคกลางตอนบน ประกอบด้วย จังหวัด นครสวรรค์ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ กำแพงเพชร และอุทัยธานี พบว่า ระดับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการผลิตและการบริหารจัดการของ SMEs ยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับภาคเศรษฐกิจหลัก เช่น กรุงเทพมหานครและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งสะท้อนจากภาพรวมการลงทุนในเทคโนโลยีสำคัญและขีดความสามารถของ SMEs ในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาปรับใช้จริงที่ยังจำกัด ในเชิงเศรษฐกิจระดับพื้นที่ แม้ว่าจะไม่มีตัวเลข GRP ของแต่ละจังหวัดในภาคกลางตอนบนรายปีล่าสุดเผยแพร่อย่างครบถ้วน แต่สามารถอ้างอิงกรณีของจังหวัดใกล้เคียงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภาคกลางเพื่อเปรียบเทียบบริบทได้ เช่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งอยู่ในภาคกลางและมีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ประมาณ 418,104 ล้านบาท ในปี 2022 แสดงถึงกลุ่มจังหวัดที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจสูงกว่าเมื่อเทียบกับจังหวัดในภาคกลางตอนบนที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจที่รองพื้นกว่า ดังนั้น การศึกษากลุ่ม SMEs ในภาคกลางตอนบน จึงมีความสำคัญเชิงนโยบายและวิชาการ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเศรษฐกิจแต่ยังมีช่องว่างด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลค่อนข้างสูง จึงเป็นบริบทที่เหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดความสามารถด้านนวัตกรรมและการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของ SMEs เพื่อการกำหนดแนวทางส่งเสริมที่มีประสิทธิผลต่อเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ

งานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า SMEs ในภูมิภาคดังกล่าวยังคงพึ่งพาการบริหารจัดการแบบดั้งเดิม ขาดแนวคิดผู้ประกอบการเชิงรุก ขาดความสามารถในการปรับตัวเชิงกลยุทธ์ และยังไม่สามารถพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดคุณค่าในระดับโมเดลธุรกิจได้อย่างเป็นระบบ (Paweehirunkrai, T. & Pankham, S., 2025) ปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญของ SMEs ไทยสามารถสรุปได้เป็น 3 ประการ ได้แก่ 1) การขาดแนวคิดผู้ประกอบการ (Entrepreneurial Orientation: EO) ซึ่งครอบคลุมมิติสำคัญ ได้แก่ การมุ่งเน้นเชิงรุก (Proactiveness) ความเป็นนวัตกรรม (Innovativeness) และการยอมรับความเสี่ยง (Risk-taking) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการแสวงหาและใช้ประโยชน์จากโอกาสทางธุรกิจ รวมถึงการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันในสภาพแวดล้อมที่มีความไม่แน่นอน (Lumpkin, G. & Dess, G., 1996) ในบริบทของเศรษฐกิจดิจิทัล แนวคิดผู้ประกอบการ ได้ถูกขยายความไปสู่การมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัล (Digital Entrepreneurial Orientation: DEO) ซึ่งสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้มิติของ EO ได้แก่ การมุ่งเน้นเชิงรุก ความเป็นนวัตกรรม และการยอมรับความเสี่ยง ในบริบทของเทคโนโลยีดิจิทัลและสภาพแวดล้อมธุรกิจดิจิทัลที่มีความไม่แน่นอนสูง 2) การขาดความสามารถเชิงพลวัตในการตรวจจับโอกาสและปรับโครงสร้างทรัพยากรภายในองค์กร (Teece, D. J., 2007) และ 3) ข้อจำกัดด้านความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล ซึ่งทำให้องค์กรไม่สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในเชิงกลยุทธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Budiarti, I. & Firmansyah, D., 2024) จากข้อจำกัดดังกล่าว สามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่สำคัญได้ว่า แนวคิดผู้ประกอบการเชิงดิจิทัล (Digital Entrepreneurial Orientation: DEO) ซึ่งพัฒนาจากแนวคิดผู้ประกอบการ (Entrepreneurial Orientation: EO) ที่เน้นความเป็นนวัตกรรม ความเชิงรุก และการยอมรับความเสี่ยง มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสามารถในการแข่งขันขององค์กรในยุคดิจิทัล (Lumpkin, G. & Dess, G., 1996); (Nambisan, S., 2017) องค์กรที่มีระดับความเป็นผู้ประกอบการสูงมักมีแนวโน้มในการสร้างนวัตกรรมและพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ได้ดีกว่าองค์กรทั่วไป ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของ DEO ในการขับเคลื่อนนวัตกรรมดิจิทัล (Covin, J. G. & Wales, W. J., 2019) ในขณะเดียวกัน ความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic Capabilities) ถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยครอบคลุมกระบวนการรับรู้โอกาส การใช้ประโยชน์จากโอกาส และการปรับโครงสร้างทรัพยากรภายในองค์กร (Teece, D. J. et al., 1997); (Teece, D. J., 2018) งานวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าความสามารถเชิงพลวัตมีบทบาทโดยตรงต่อการพัฒนานวัตกรรมขององค์กร โดยเฉพาะในบริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัล (Warner, K. S. R. & Wager, M., 2019) ความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล (Digital Innovation Capability: DIC) เป็นความสามารถหลักที่ช่วยให้องค์กรสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ กระบวนการ และรูปแบบธุรกิจใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Yoo, Y. et al., 2012); (Vial, G., 2019) นอกจากนี้ DIC ยังมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนนวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัล (DBMI) และการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล (DCE) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณค่าและความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Bharadwaj, A. et al., 2013) การมีส่วนร่วมของลูกค้าดิจิทัล (Digital Customer Engagement: DCE) เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวระหว่างองค์กรกับลูกค้า โดยครอบคลุมมิติด้านความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม (Brodie, R. et al., 2011); (Hollebeek, L. et al., 2019) ลูกค้าที่มีระดับการมีส่วนร่วมสูงมีแนวโน้มที่จะสร้างคุณค่าให้กับองค์กรผ่านความภักดีและการบอกต่อ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของธุรกิจ (Vivek, S. et al., 2014) ในด้านนวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัล (DBMI) พบว่า เป็นกลไกสำคัญในการปรับรูปแบบ

การสร้างและส่งมอบคุณค่าให้สอดคล้องกับบริบทดิจิทัล ซึ่งช่วยให้องค์กรสามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืน (Teece, D. J., 2010); (Foss, N. & Saebi, T., 2017) สุดท้าย ความสำเร็จของธุรกิจ (Business Success) สามารถสะท้อนผ่านทั้งผลลัพธ์ทางการเงินและไม่ใช่ทางการเงิน โดยองค์กรที่สามารถพัฒนานวัตกรรมและสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพมักมีศักยภาพในการแข่งขันสูงกว่า (Venkatraman, N. & Ramanujam, T., 1986); (Vial, G., 2019) แม้จะมีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลของ SMEs ไทย แต่ส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีมาใช้ในระดับกิจกรรม หรือศึกษาเฉพาะปัจจัยบางตัวแยกส่วนกัน อีกทั้งยังขาดการศึกษาเชิงประจักษ์ที่บูรณาการแนวคิดผู้ประกอบการเชิงรุกและความสามารถเชิงพลวัตเข้าด้วยกัน เพื่ออธิบายกลไกการพัฒนาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล และผลลัพธ์ทางธุรกิจของ SMEs โดยเฉพาะในบริบทภูมิภาคนอกเขตเมืองใหญ่ ในเชิงทฤษฎี ความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัลไม่ได้ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจโดยตรงเพียงอย่างเดียว แต่ยังส่งผ่านกลไกสำคัญ ในระดับโมเดลธุรกิจและความสัมพันธ์กับลูกค้า กล่าวคือ องค์กรที่มีความสามารถด้านนวัตกรรมดิจิทัลสูง ย่อมสามารถพัฒนานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัล (Digital Business Model Innovation: DBMI) เพื่อปรับรูปแบบการสร้างและส่งมอบคุณค่าให้สอดคล้องกับบริบทดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน ความสามารถดังกล่าวยังเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมเชิงดิจิทัลของลูกค้า (Digital Customer Engagement: DCE) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวและเพิ่มมูลค่าทางธุรกิจ ดังนั้น DBMI และ DCE จึงสามารถพิจารณาได้ว่าเป็นตัวแปรส่งผ่าน (Mediating Mechanisms) ที่เชื่อมโยงระหว่างความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัลกับความสำเร็จของธุรกิจในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล ดังนั้น ช่องว่างทางงานวิจัยที่สำคัญ คือ การขาดโมเดลเชิงโครงสร้างที่อธิบายกลไกภายในของ SMEs ไทย ว่าแนวคิดผู้ประกอบการเชิงรุกและความสามารถเชิงพลวัตทำงานร่วมกันอย่างไรในการพัฒนาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล และนำไปสู่ความสำเร็จทางธุรกิจ ผ่านทั้งการพัฒนานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมเชิงดิจิทัลของลูกค้า

งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนาโมเดลเชิงโครงสร้างที่บูรณาการแนวคิดผู้ประกอบการเชิงรุกและแนวคิดความสามารถเชิงพลวัต เพื่ออธิบายบทบาทของความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล ในฐานะแกนกลางของการสร้างความสำเร็จทางธุรกิจของ SMEs ไทยในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล โดยโมเดลดังกล่าวไม่เพียงช่วยเติมเต็มช่องว่างทางทฤษฎีด้านผู้ประกอบการดิจิทัลและความสามารถเชิงพลวัต แต่ยังสามารถใช้เป็นแนวทางเชิงปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร SMEs และหน่วยงานภาครัฐในการออกแบบนโยบายและมาตรการสนับสนุนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และศักยภาพที่แท้จริงของ SMEs ไทยในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัล และความสามารถเชิงพลวัต ส่งผลต่อความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล ของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
2. เพื่อศึกษาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล ส่งผลต่อการพัฒนานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัลของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
3. เพื่อศึกษานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัลส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

4. เพื่อพัฒนาและตรวจสอบโมเดลเชิงโครงสร้างของการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบลำดับขั้นอธิบาย (Sequential Explanatory Design) ซึ่งเริ่มจากการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปร โดยใช้โมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) และตามด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายและขยายความผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผลการวิจัยเชิงคุณภาพถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายและสนับสนุนผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับกลไกและบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ เจ้าของ ผู้บริหาร หรือพนักงานระดับจัดการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่ดำเนินกิจการในเขตภาคกลางตอนบนของประเทศไทย โดยมีอายุการดำเนินธุรกิจอย่างน้อย 3 ปี กลุ่มตัวอย่างกำหนดตามอัตราส่วน 20 เท่าของตัวแปรสังเกตได้ (Hair, J. F. et al., 2019) ซึ่งในงานวิจัยนี้มีตัวแปรสังเกตได้ จำนวน 20 ตัวแปร ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างจึงเท่ากับ 400 คน จากข้อมูลของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ปี 2568 พบว่า ภาคกลางตอนบน ได้แก่ พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สระบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง และชัยนาท มีวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) จำนวน 144,554 ราย

3. เครื่องมือสำหรับการวิจัย

3.1 เครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 8 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งในองค์กร ประเภทธุรกิจ ขนาดกิจการ (จำนวนพนักงาน) ระยะเวลาที่ดำเนินกิจการ จังหวัดที่ตั้งกิจการ ช่องทางหลักในการดำเนินธุรกิจดิจิทัล จำนวนพนักงานที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลโดยตรง เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) จำนวน 10 ข้อ ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัล ได้แก่ ความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล ความมุ่งมั่นเชิงรุกด้านดิจิทัล ความกล้าเสี่ยงทางดิจิทัล การรับรู้และแสวงหาโอกาสทางดิจิทัล และการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัล มีจำนวน 5 ข้อ ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความสามารถเชิงพลวัต ได้แก่ การรับรู้ การคว้าโอกาส การปรับโครงสร้าง มีจำนวน 3 ข้อ ส่วนที่ 4 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความสามารถนวัตกรรมดิจิทัล ได้แก่ ความสามารถด้านเทคโนโลยี ความสามารถด้านผลิตภัณฑ์ ความสามารถด้านกระบวนการ และความสามารถด้านบุคลากร มีจำนวน 4 ข้อ ส่วนที่ 5 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับนวัตกรรมรูปแบบธุรกิจดิจิทัล ได้แก่ การสร้างคุณค่า การส่งมอบคุณค่า และการจับมูลค่า มีจำนวน 3 ข้อ ส่วนที่ 6 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของลูกค้าดิจิทัล ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางความคิด การมีส่วนร่วมทางอารมณ์ การมีส่วนร่วมทางพฤติกรรม มีจำนวน 3 ข้อ ส่วนที่ 7 เป็นแบบสอบถาม

เกี่ยวกับความสำเร็จของธุรกิจ มีจำนวน 2 ข้อ ส่วนที่ 8 ข้อเสนอแนะซึ่งเป็นแบบสอบถามลักษณะปลายเปิด เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น

3.2 เครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกโดยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 - 10 คน ซึ่งเป็นเจ้าของ ผู้บริหาร หรือพนักงานระดับจัดการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในเขตภาคกลางตอนบน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในการอธิบายและขยายความผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ แบ่งออกเป็น 7 ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัล ส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับความสามารถเชิงพลวัต ส่วนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับความสามารถนวัตกรรมดิจิทัล ส่วนที่ 5 คำถามเกี่ยวกับนวัตกรรมรูปแบบธุรกิจดิจิทัล ส่วนที่ 6 คำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของลูกค้าดิจิทัล ส่วนที่ 7 คำถามเกี่ยวกับความสำเร็จของธุรกิจ

3.3 การพัฒนาเครื่องมือการวิจัย 1) การทดสอบคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ 1) การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน 2) การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามเพื่อให้ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach Alpha) 2) การทดสอบคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ ตรวจสอบความน่าเชื่อถือ (Credibility) ของข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า รวมถึงการประเมินความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) โดยพิจารณาค่า Composite Reliability (CR) และ Average Variance Extracted (AVE)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ภาคกลางตอนบนของประเทศไทย โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) และเก็บข้อมูลภาคสนามควบคู่กับการเก็บข้อมูลผ่านช่องทางออนไลน์ สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสนับสนุนและอธิบายผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ ใช้สถิติพรรณนาได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ในการอธิบายข้อมูลส่วนบุคคล สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่ออธิบายระดับความคิดเห็นของตัวแปร และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model: SEM) เพื่อหาเส้นทางอิทธิพลเชิงสาเหตุของตัวแปร โดยหาขนาดและทิศทางของอิทธิพล ด้วยการทดสอบความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างโมเดลสมมุติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า ค่าสถิต Chi-Square /df น้อยกว่า 2.00 ค่า P-value มากกว่า 0.05 ค่า RMSEA, RMR น้อยกว่าหรือเท่ากับ 0.05 ค่า GFI, AGFI มากกว่าหรือเท่ากับ 0.90

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) ตามแนวทางของ (Braun, V. & Clarke, V., 2006) ซึ่งเหมาะสมกับการศึกษาปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อน และต้องการการตีความจากบริบทของผู้ให้ข้อมูล

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโมเดลเชิงโครงสร้างของการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัล ความสามารถเชิงพลวัต ความสามารถด้านนวัตกรรมดิจิทัล และความสำเร็จของธุรกิจวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย โดยใช้การสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงโครงสร้างสำหรับการทดสอบเชิงประจักษ์ในอนาคต ซึ่งสามารถนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1เพื่อศึกษาการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัล และความสามารถเชิงพลวัต ส่งผลต่อความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล ผลการสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลและความสามารถเชิงพลวัตมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัลของผู้ประกอบการ SMEs โดยองค์กรที่มีแนวคิดเชิงผู้ประกอบการ เช่น ความเป็นนวัตกรรม ความกล้าในการรับความเสี่ยง และการแสวงหาโอกาสใหม่ จะสามารถกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาความสามารถเชิงพลวัต ซึ่งประกอบด้วยการรับรู้โอกาส การคว้าโอกาส และการปรับโครงสร้างทรัพยากรภายในองค์กร ส่งผลให้องค์กรสามารถพัฒนานวัตกรรมดิจิทัลได้อย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล ส่งผลต่อการพัฒนานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัล และการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล ผลการสังเคราะห์พบว่า ความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล โดยองค์กรที่สามารถพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล กระบวนการทำงาน และผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ จะสามารถสร้างรูปแบบธุรกิจที่ตอบสนองความต้องการของตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์กับลูกค้าในรูปแบบดิจิทัลได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่การเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมของลูกค้า

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัลส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ ผลการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า นวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ SMEs โดยองค์กรที่สามารถสร้างคุณค่าใหม่ผ่านรูปแบบธุรกิจ และสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้าในช่องทางดิจิทัล จะสามารถเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน สร้างความพึงพอใจ และนำไปสู่ความสำเร็จของธุรกิจในระยะยาว

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อพัฒนาและตรวจสอบโมเดลเชิงโครงสร้างของการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ ผลการศึกษานำไปสู่การพัฒนาโมเดลเชิงโครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ได้แก่ การมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัล ความสามารถเชิงพลวัต ความสามารถด้านนวัตกรรมดิจิทัล นวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัล การมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล และความสำเร็จของธุรกิจ โดยโมเดลที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรได้อย่างเป็นระบบ และมีความเหมาะสมในการนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการทดสอบเชิงประจักษ์ในงานวิจัยในอนาคต

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัล และความสามารถเชิงพลวัต ส่งผลต่อความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล ผลการศึกษาพบว่า การมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลและความสามารถเชิงพลวัตเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัลของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม โดยองค์กรที่มีความเป็นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลจะมีแนวโน้มในการแสวงหาโอกาสใหม่ กล้าทดลองแนวคิดใหม่ และยอมรับความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจ สอดคล้องกับแนวคิดของ Lumpkin, G. & Dess, G. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance อธิบายว่าความเป็นผู้ประกอบการสะท้อนพฤติกรรมขององค์กรในด้านความเป็นนวัตกรรม ความเชิงรุก และความกล้าเสี่ยง ในขณะเดียวกัน การมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลในบริบทของเทคโนโลยีสมัยใหม่ยังช่วยให้องค์กรสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างโอกาสทางธุรกิจใหม่ (Lumpkin, G. & Dess, G., 1996) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Nambisan, S. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Digital Entrepreneurship: Toward a Digital Technology Perspective of Entrepreneurship ชี้ให้เห็นว่าดิจิทัลเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงกระบวนการประกอบการและการสร้างนวัตกรรม นอกจากนี้ ความสามารถเชิงพลวัตยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่มีความไม่แน่นอนสูง (Nambisan, S., 2017) สอดคล้องกับแนวคิดของ Teece, D. et al. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Dynamic Capabilities and Strategic Management และ Teece, D. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Business models and dynamic capabilities ที่เสนอว่าองค์กรที่สามารถรับรู้โอกาส (Sensing) จับโอกาส (Seizing) และปรับเปลี่ยนทรัพยากร (Reconfiguring) ได้ จะสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันในระยะยาว ดังนั้น ผลการศึกษาจึงสะท้อนว่า ความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัลของ SMEs เกิดจากการบูรณาการระหว่างการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลและความสามารถเชิงพลวัตขององค์กร (Teece, D. J. et al., 1997); (Teece, D. J., 2018)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล ส่งผลต่อการพัฒนานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัล และการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล ผลการศึกษาพบว่า ความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัลมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล โดยองค์กรที่สามารถพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลและกระบวนการทำงานใหม่ ๆ จะสามารถออกแบบรูปแบบธุรกิจที่ตอบสนองความต้องการของตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Yoo, Y. et al. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Organizing for Innovation in the Digitized World อธิบายว่าเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นฐานสำคัญของการสร้างนวัตกรรมในองค์กร ในด้านนวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัล (Yoo, Y. et al., 2012) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Bharadwaj, A. et al. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Digital Business Strategy: Toward a Next Generation of Insights ที่ชี้ว่าเทคโนโลยีดิจิทัลช่วยให้องค์กรสามารถพัฒนากลยุทธ์และรูปแบบธุรกิจใหม่ (Bharadwaj, A. et al., 2013) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Vial, G. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Understanding digital transformation: A review and a research agenda ที่อธิบายว่าการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลช่วยให้องค์กรสามารถสร้างและส่งมอบคุณค่าในรูปแบบใหม่ ในส่วนของการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล พบว่า เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยให้ลูกค้าสามารถมีส่วนร่วมกับองค์กรได้มากขึ้นผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ (Vial, G., 2019) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Brodie, R. et al.

ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Customer engagement: Conceptual domain, fundamental propositions, and implications for research และ Hollebeek, L. et al. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง S-D logic-informed customer engagement: integrative framework, revised fundamental propositions, and application to CRM ที่อธิบายว่าการมีส่วนร่วมของลูกค้าในยุคดิจิทัลเกิดขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์ในหลายมิติ ทั้งด้านความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม ดังนั้น ความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัลจึงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงเทคโนโลยีเข้ากับการพัฒนาธุรกิจและความสัมพันธ์กับลูกค้า (Brodie, R. et al., 2011); (Hollebeek, L. et al., 2019)

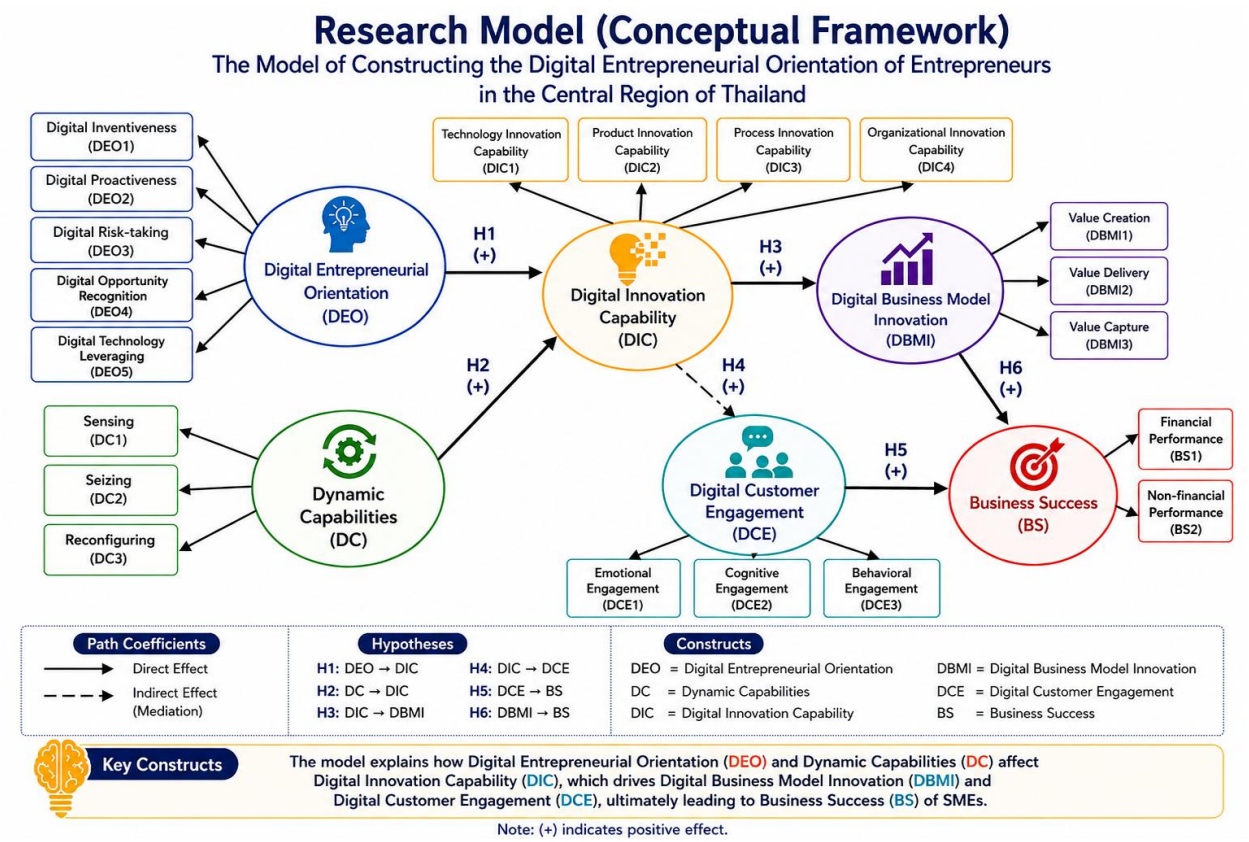
วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ ผลการศึกษาพบว่า นวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ โดยนวัตกรรมโมเดลธุรกิจช่วยให้องค์กรสามารถสร้างคุณค่าและความได้เปรียบในการแข่งขัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Teece, D. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Business models, business strategy and innovation และ Foss, N. & Saebi, T. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Fifteen years of research on business model innovation: How far have we come, and where should we go? ที่ชี้ว่านวัตกรรมโมเดลธุรกิจมีบทบาท สำคัญต่อผลการดำเนินงานขององค์กร ในขณะเดียวกัน การมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัลยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับลูกค้า ซึ่งนำไปสู่ความพึงพอใจ ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้า (Teece, D. J., 2010); (Foss, N. & Saebi, T., 2017) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Vivek, S. et al. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Customer Engagement: Exploring Customer Relationships Beyond Purchase นอกจากนี้ ความสำเร็จของธุรกิจในบริบทของ SMEs ยังสะท้อนทั้งผลลัพธ์ทางการเงินและไม่ใช่ทางการเงิน (Vivek, S. et al., 2014) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Venkatraman, N. & Ramanujam, T. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Measurement of business performance in strategy research: A comparison of approaches ดังนั้น ความสำเร็จของธุรกิจในยุคดิจิทัลจึงเกิดจากการผสานระหว่างนวัตกรรมโมเดลธุรกิจและการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้าอย่างมีประสิทธิภาพ (Venkatraman, N. & Ramanujam, T., 1986)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อพัฒนาและตรวจสอบโมเดลเชิงโครงสร้างของการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ ผลการศึกษาพบว่า โมเดลเชิงโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัล ความสามารถเชิงพลวัต ความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล นวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัล การมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล และความสำเร็จของธุรกิจได้อย่างเป็นระบบ โมเดลดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lumpkin, G. & Dess, G. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance และ (Covin, J. G. & Wales, W. J., 2019) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Crafting High-Impact Entrepreneurial Orientation Research: Some Suggested Guidelines ที่อธิบายบทบาทของความเป็นผู้ประกอบการ (Lumpkin, G. & Dess, G., 1996); (Covin, J. G. & Wales, W. J., 2019) รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Teece, D. et al. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Dynamic Capabilities and Strategic Management และ Teece, D. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Business models and dynamic capabilities ในด้านความสามารถเชิงพลวัต (Teece, D. J. et al., 1997); (Teece, D. J., 2018) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Bharadwaj, A. et al. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Digital Business Strategy: Toward a Next Generation of Insights และ Vial, G. ได้ศึกษาวิจัย

เรื่อง Understanding digital transformation: A review and a research agenda ในบริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัล ดังนั้น โมเดลที่พัฒนาขึ้นจึงมีความเหมาะสมในเชิงแนวคิด และสามารถใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์ในอนาคต (Bharadwaj, A. et al., 2013); (Vial, G., 2019)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ การพัฒนาโมเดลเชิงโครงสร้างที่อธิบายกลไกการสร้างความสำเร็จของธุรกิจวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในบริบทเศรษฐกิจดิจิทัล โดยแสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัล ความสามารถเชิงพลวัต ความสามารถด้านนวัตกรรมดิจิทัล นวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัล การมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล และความสำเร็จของธุรกิจ องค์ความรู้สำคัญที่ค้นพบ คือ การมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลและความสามารถเชิงพลวัตมีอิทธิพลโดยตรงต่อความสามารถด้านนวัตกรรมดิจิทัล ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนนวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล และนำไปสู่ความสำเร็จของธุรกิจในระยะยาว โมเดลที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์ในอนาคต และเป็นแนวทางเชิงกลยุทธ์สำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในการยกระดับศักยภาพการแข่งขันในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล



ภาพที่ 1 โมเดลเชิงโครงสร้างของการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ SMEs ในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโมเดลเชิงโครงสร้างที่อธิบายกลไกการสร้างความสำเร็จของธุรกิจวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย โดยอาศัยการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้ 1) การมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลและความสามารถเชิงพลวัตมีอิทธิพลต่อความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล โดยทั้งสองปัจจัยทำหน้าที่เป็นตัวขับเคลื่อนหลักที่ช่วยให้องค์กรสามารถพัฒนาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ความสามารถในการสร้างนวัตกรรมดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัล ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของนวัตกรรมในฐานะกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างศักยภาพภายในองค์กรกับการตอบสนองความต้องการของตลาด 3) นวัตกรรมโมเดลธุรกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของลูกค้าเชิงดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ โดยช่วยเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน สร้างคุณค่าให้กับลูกค้า และส่งเสริมความยั่งยืนขององค์กรในระยะยาว 4) โมเดลเชิงโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้อย่างเป็นระบบ โดยแสดงให้เห็นว่า ความสามารถด้านนวัตกรรมดิจิทัลทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดอิทธิพลจากปัจจัยต้นน้ำ ได้แก่ การมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลและความสามารถเชิงพลวัต ไปสู่ผลลัพธ์ด้านความสำเร็จของธุรกิจ จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาการมุ่งเน้นผู้ประกอบการเชิงดิจิทัลและความสามารถเชิงพลวัตขององค์กร เนื่องจากเป็นปัจจัยต้นน้ำที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล 2) องค์กรควรส่งเสริมความสามารถด้านนวัตกรรมดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านเทคโนโลยี กระบวนการ และบุคลากร เพื่อให้สามารถพัฒนานวัตกรรมโมเดลธุรกิจและสร้างการมีส่วนร่วมของลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) ผู้ประกอบการควรนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการพัฒนารูปแบบธุรกิจและสร้างประสบการณ์ที่ดีให้กับลูกค้า เพื่อเพิ่มระดับความพึงพอใจ ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้า ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จของธุรกิจในระยะยาว 4) เนื่องจากการศึกษานี้อาศัยการสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยในบริบทของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย ผลการศึกษาจึงอาจมีข้อจำกัดในการอธิบายธุรกิจในบริบทอื่นที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมแตกต่างกัน 5) การวิจัยในอนาคตควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังพื้นที่หรือกลุ่มอุตสาหกรรมอื่น รวมทั้งใช้การศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างธุรกิจที่มีระดับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลแตกต่างกัน เพื่อเพิ่มความครอบคลุมและความสามารถในการอธิบายของโมเดล และ 6) การศึกษาครั้งต่อไปควรดำเนินการวิจัยเชิงประจักษ์โดยใช้โมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรในเชิงสถิติ และยืนยันความถูกต้องของโมเดลที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

Bharadwaj, A. et al. (2013). Digital Business Strategy: Toward a Next Generation of Insights. Management Information Systems Quarterly, 37(2), 471-482.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77-101.

Brodie, R. et al. (2011). Customer engagement: Conceptual domain, fundamental propositions, and implications for research. Journal of Service Research, 17(3), 1-20.

Budiarti, I. & Firmansyah, D. (2024). Innovation capability: Digital transformation of human resources and digital talent in SMEs. Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR), 11(3), 621-637.

Covin, J. G. & Wales, W. J. (2019). Crafting High-Impact Entrepreneurial Orientation Research: Some Suggested Guidelines. Entrepreneurship Theory and Practice, 43(1), 3-18.

Foss, N. & Saebi, T. (2017). Fifteen years of research on business model innovation: How far have we come, and where should we go? Journal of Management, 43(1), 200-227.

Hair, J. F. et al. (2019). Identifying and Treating Unobserved Heterogeneity with FIMIX-PLS: Part I - Method. European Business Review, 28(2), 63-76.

Hollebeek, L. et al. (2019). S-D logic-informed customer engagement: integrative framework, revised fundamental propositions, and application to CRM. Journal of the Academy of Marketing Science, 47(1), 161-185.

Kang, W. (2024). A Systematic Review: Bridging the Digital Divide in SME Digitalization. The Atomic Academia Journal, 5(1), 1-12.

Lumpkin, G. & Dess, G. (1996). Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. Academy of Management Review, 21(1), 135-172.

Nambisan, S. (2017). Digital Entrepreneurship: Toward a Digital Technology Perspective of Entrepreneurship. Entrepreneurship: Theory and Practice, 41(6), 1029-1055.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). OECD digital economy outlook 2024 (Volume 1). Retrieved December 15, 2025, from https://doi.org/10.1787/a1689dc5-en

Paweehirunkrai, T. & Pankham, S. (2025). Determinants of Superior Long-Term Business Performance in Thai Small and Medium-Sized Enterprises: An Integrated Analysis Using Fuzzy Rough Set Theory and Second Order Confirmatory Factor Analysis. Sustainability, 17(5), 1-22.

Teece, D. J. (2007). Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. Strategic Management Journal, 28(13), 1319-1350.

_____. (2010). Business models, business strategy and innovation. Long Range Planning, 43(2-3), 172-194.

_____. (2018). Business models and dynamic capabilities. Long Range Planning, 51(1), 40-49.

Teece, D. J. et al. (1997). Dynamic Capabilities and Strategic Management. Strategic Management Journal, 18(7), 509-533.

Venkatraman, N. & Ramanujam, T. (1986). Measurement of business performance in strategy research: A comparison of approaches. Academy of Management Review, 11(4), 801-814.

Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. The Journal of Strategic Information Systems, 28(2), 118-144.

Vivek, S. et al. (2014). Customer Engagement: Exploring Customer Relationships Beyond Purchase. Journal of Marketing Theory and Practice, 20(2), 122-146.

Warner, K. S. R. & Wager, M. (2019). Building dynamic capabilities for digital transformation: An ongoing process of strategic renewal. Long Range Planning, 52(3), 326-349.

World Bank. (2024). Small and medium enterprises (SMEs) finance. Retrieved December 21, 2020, from https://www.worldbank.org/ext/en/topic/competitiveness/small-and-medium-enterprises-smes-finance

Yoo, Y. et al. (2012). Organizing for Innovation in the Digitized World. Organization Science, 23(5), 1398-1408.

บทความวิจัย

การพัฒนามาตรฐานอาชีพและจัดทำคุณวุฒิวิชาชีพอาชีพนักเขียนบท*

THE DEVELOPMENT OF COMPETENCY AND VOCATIONAL QUALIFICATION OF SCRIPTWRITER

เศรษฐา วีระธรรมานนท์*, ประภาภรณ์ แสงสุวรรณ

Settha Veerathamanon*, Praphaporn Saengsuwan

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Science and Technology, Rajamangala University of Technology Bangkok, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: settha.v@mail.rmutk.ac.th

*Tel: 084-194-5692

บทคัดย่อ

การพัฒนามาตรฐานอาชีพและการจัดทำคุณวุฒิวิชาชีพสำหรับอาชีพนักเขียนบท มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพความเป็นจริงของการจัดทำมาตรฐานอาชีพและคุณวุฒิวิชาชีพอาชีพนักเขียนบทจากประเทศต้นแบบที่ดี และ 2) พัฒนาการจัดทำมาตรฐานอาชีพสำหรับประเทศไทย โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาเอกสารและกรณีศึกษาจากสาธารณรัฐเกาหลี สิงคโปร์ และอินเดีย เพื่อวิเคราะห์กรอบคุณวุฒิ โครงสร้างสมรรถนะ กระบวนการรับรอง และกลไกการประเมินสมรรถนะในระดับวิชาชีพ ระยะที่ 2 การพัฒนาและจัดทำมาตรฐานอาชีพผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เชี่ยวชาญ ผู้ประกอบอาชีพ ผู้ผลิตสื่อ และสมาคมวิชาชีพ จำนวน 12 คน โดยใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการและเวทีรับฟังความคิดเห็น เพื่อกำหนดกรอบมาตรฐานและระดับคุณวุฒิวิชาชีพให้สอดคล้องกับระบบคุณวุฒิวิชาชีพแห่งชาติของไทย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ประเทศต้นแบบมีการกำหนดมาตรฐานอาชีพที่ชัดเจน ครอบคลุมหน่วยสมรรถนะ เกณฑ์การปฏิบัติงาน และระบบประเมินที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอย่างเป็นรูปธรรม สำหรับประเทศไทย พบว่า สามารถกำหนดสมรรถนะแกนกลาง ได้แก่ การสร้างแนวคิด การวิเคราะห์และพัฒนาโครงเรื่อง และจริยธรรมวิชาชีพ ควบคู่สมรรถนะเฉพาะทางตามประเภทสื่อ โดยระดับคุณวุฒิวิชาชีพระดับ 4 เน้นการปฏิบัติงานตามโครงสร้างที่กำหนด ส่วนระดับ 5 เน้นการออกแบบโครงสร้างเรื่องและการสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรม นอกจากนี้มาตรฐานอาชีพที่พัฒนาขึ้นยังสามารถเชื่อมโยงกับภาคการศึกษา โดยเสนอแนวทางจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์และการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อเตรียมความพร้อมผู้เรียนเข้าสู่อุตสาหกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ สรุปได้ว่า การพัฒนามาตรฐานอาชีพนักเขียนบทของไทยสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องแนวโน้มสากล และมีศักยภาพในการยกระดับคุณภาพกำลังคนในอุตสาหกรรมบันเทิง

คำสำคัญ: มาตรฐานอาชีพ, คุณวุฒิวิชาชีพอาชีพ, นักเขียนบท

* Received 29 March 2026; Revised 23 April 2026; Accepted 29 April 2026

Abstract

The development of occupational standards and professional qualifications for scriptwriters aimed to 1) Examine the current practices of occupational standards and professional qualification development for scriptwriters in benchmark countries, and 2) Develop occupational standards for Thailand. This study employed a qualitative research approach and was conducted in two phases. Phase 1 involved documentary research and case studies from the Republic of Korea, Singapore, and India to analyze qualification frameworks, competency structures, certification processes, and professional competency assessment mechanisms. Phase 2 focused on the development of occupational standards through a participatory process involving 12 experts, practitioners, media producers, and professional association representatives. Workshops and public hearings were conducted to establish occupational standards and qualification levels aligned with Thailand's National Professional Qualification Framework. Data were analyzed using content analysis. The findings revealed that the benchmark countries have well-defined occupational standards encompassing competency units, performance criteria, and assessment systems closely linked with industry requirements. For Thailand, the developed occupational standards for scriptwriters identified core competencies, including concept creation, story analysis and development, and professional ethics, alongside specialized competencies based on media types. Distinctions between qualification levels were also evident: Level 4 emphasizes task performance within prescribed structures, while Level 5 focuses on story design and innovative creative development. In addition, the developed standards can be linked to the education sector by proposing instructional approaches emphasizing experiential learning, practice-based learning, and workplace-oriented training to prepare learners for effective entry into the industry. The findings also indicate that occupational standards can support professional recognition, career progression pathways, and competency-based workforce development within the creative economy and nationwide implementation. In conclusion, the development of occupational standards for scriptwriters in Thailand can be systematically implemented, aligns with international trends, and has the potential to enhance workforce quality, strengthen professional competencies, and support sustainable development in the entertainment industry.

Keywords: Occupational Standards, Vocational Qualification, Scriptwriter

บทนำ

อุตสาหกรรมบันเทิงถือเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงและมีศักยภาพในการสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง โดยในปี ค.ศ. 2022 อุตสาหกรรมสื่อและความบันเทิงทั่วโลกมีมูลค่าประมาณ 30.49 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ และมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง (Statista, 2023) สำหรับประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2568 อุตสาหกรรมบันเทิงมีมูลค่าตลาดประมาณ 129.70 ล้านเหรียญสหรัฐ ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทสำคัญของอุตสาหกรรมดังกล่าวที่เติบโตสอดคล้องกับพฤติกรรมการบริโภคสื่อที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการบริโภคผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล, 2565) ในบริบทของห่วงโซ่คุณค่าของอุตสาหกรรมบันเทิง นักเขียนบทถือเป็นต้นน้ำของกระบวนการผลิต เนื่องจากบทเป็นรากฐานสำคัญที่กำหนดทิศทาง เนื้อหา และคุณภาพของผลงานสื่อทั้งในรูปแบบภาพยนตร์ ละคร และสื่อดิจิทัล ดังนั้น คุณภาพของบทจึงส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของโครงการ ทั้งในด้านความนิยมของผู้ชม มูลค่าทางเศรษฐกิจ และการจัดสรรงบประมาณการผลิต (Boediman, A. S. et al., 2024) อย่างไรก็ตาม การเติบโตอย่างยั่งยืนของอุตสาหกรรมบันเทิงไม่ได้ขึ้นอยู่เพียงปัจจัยด้านเทคโนโลยีหรือแพลตฟอร์มเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับคุณภาพของบุคลากรในกระบวนการผลิต โดยเฉพาะบุคลากรเบื้องหลัง เช่น นักเขียนบท ซึ่งจำเป็นต้องมีสมรรถนะและศักยภาพที่ได้มาตรฐาน การส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการรับรองคุณวุฒิวิชาชีพจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความน่าเชื่อถือ เพิ่มโอกาสทางอาชีพ และยกระดับคุณภาพของผลงานให้เป็นที่ยอมรับทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ อีกทั้งยังช่วยเตรียมความพร้อมให้บุคลากรสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน), 2568)

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมในช่วงหลังการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 พบว่าผู้บริโภคหันมาใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลและสื่อออนไลน์มากขึ้น ส่งผลให้รูปแบบเนื้อหาและการแข่งขันในอุตสาหกรรมมีความซับซ้อนและหลากหลายยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน ความต้องการบุคลากรที่มีทักษะเชิงสร้างสรรค์และสามารถปรับตัวต่อบริบทดิจิทัลก็เพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (ปรมา ทิพย์ธนทรัพย์ และคณะ, 2563) ทำให้ผู้ประกอบอาชีพในอุตสาหกรรมบันเทิงจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทั้งในด้านรูปแบบการผลิตเนื้อหาและรูปแบบการให้บริการสื่อที่มีความหลากหลายและแข่งขันสูงขึ้น (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน), 2568) นอกจากนี้ แนวโน้มการเติบโตของอุตสาหกรรมบันเทิงและสื่อดิจิทัลยังสะท้อนถึงความต้องการบุคลากรที่มีสมรรถนะสูงในการผลิตผลงานที่มีคุณภาพ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) การกำหนดมาตรฐานอาชีพและคุณวุฒิวิชาชีพอย่างเป็นระบบ โดยอ้างอิงแนวทางสากลและตอบสนองต่อความต้องการของอุตสาหกรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักเขียนบท ให้สามารถพัฒนาตนเองอย่างมีทิศทางและโครงสร้างที่ชัดเจน พร้อมทั้งยกระดับความน่าเชื่อถือและการยอมรับในระดับวิชาชีพทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในเชิงแนวคิด การพัฒนามาตรฐานอาชีพและระบบคุณวุฒิวิชาชีพบนฐานสมรรถนะ (Competency-based Approach) ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเน้นการประเมินจากความสามารถในการปฏิบัติงานจริงมากกว่าคุณวุฒิทางการศึกษา (McClelland, D. C., 1973) และสอดคล้องกับแนวทางของ International Labour Organization ที่เน้นการพัฒนาทักษะ

ให้เชื่อมโยงกับตลาดแรงงาน ขณะเดียวกัน กรอบคุณวุฒิแห่งชาติ (National Qualifications Framework: NQF) ยังมีบทบาทในการกำหนดเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพและสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (International Labour Organization, 2020)

แม้ว่าอุตสาหกรรมบันเทิงของไทยจะมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องและมีความต้องการบุคลากรด้านการสร้างสรรค์เพิ่มสูงขึ้น แต่ในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัดสำคัญในเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะการขาดมาตรฐานอาชีพที่ชัดเจนสำหรับอาชีพนักเขียนบท ซึ่งส่งผลให้การกำหนดสมรรถนะ การประเมินคุณภาพผลงาน และการกำหนดค่าตอบแทนยังคงไม่มีเกณฑ์กลางที่เป็นระบบอีกทั้งยังพบปัญหาความไม่ชัดเจนของเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพและการขาดกลไกในการเชื่อมโยงระหว่างภาคการศึกษาและภาคอุตสาหกรรมอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ การขาดมาตรฐานอาชีพและระบบคุณวุฒิวิชาชีพที่ชัดเจนจึงอาจส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมบันเทิงไทยในระยะยาว ทั้งในด้านคุณภาพของผลงาน การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ สำหรับการสร้างผลงานละครและภาพยนตร์ อาชีพนักเขียนบทมีความสำคัญอย่างมาก การกำหนดมาตรฐานในการทำงานช่วยให้การทำงานเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นซึ่งช่วยให้คนทำงานได้รับผลประโยชน์จากการทำงานและทุกขั้นตอนที่ทำงานจะได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมซึ่งเป็นส่วนที่ช่วยส่งเสริมการยกระดับการทำงานผ่านการเกิดมาตรฐานทางวิชาชีพ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มมูลค่าอุตสาหกรรมบันเทิงของไทยและผลักดันให้เป็นซอฟท์พาวเวอร์ของไทยได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ การพัฒนามาตรฐานอาชีพและจัดทำคุณวุฒิวิชาชีพสำหรับนักเขียนบทจะช่วยยกระดับคุณภาพของบุคลากรในสายอาชีพนี้ ให้มีทักษะ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน อีกทั้งยังช่วยสร้างเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการจ้างงาน ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และพัฒนาคุณภาพของเนื้อหาสร้างสรรค์ที่ผลิตขึ้นให้สามารถแข่งขันได้ในระดับนานาชาติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงของการจัดทำมาตรฐานอาชีพและคุณวุฒิวิชาชีพ อาชีพนักเขียนบทจากประเทศต้นแบบที่ดี

2. เพื่อพัฒนาการจัดทำมาตรฐานอาชีพในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานกับการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมสื่อและบันเทิง เพื่อพัฒนาและจัดทำมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

กระบวนการดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะหลัก ได้แก่

ระยะที่ 1 การศึกษามาตรฐานอาชีพและคุณวุฒิวิชาชีพจากประเทศต้นแบบ ระยะนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) และแนวปฏิบัติจากประเทศที่มีระบบการจัดทำมาตรฐานอาชีพและคุณวุฒิ

วิชาชีพด้านนักเขียนบทที่มีความเข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับในระดับสากล โดยมุ่งศึกษาประเด็นสำคัญ ได้แก่ โครงสร้างของมาตรฐานอาชีพ หน่วยสมรรถนะ เกณฑ์การปฏิบัติงาน ระบบการประเมินสมรรถนะ และกระบวนการรับรองคุณวุฒิวิชาชีพ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อจัดทำกรอบแนวคิดสำหรับการพัฒนามาตรฐานอาชีพนักเขียนบทของประเทศไทย

ระยะที่ 2 การพัฒนาและจัดทำมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทสำหรับประเทศไทย ระยะนี้เป็นการนำผลการศึกษาจากระยะที่ 1 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามาตรฐานอาชีพนักเขียนบทให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย โดยดำเนินการผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ประกอบวิชาชีพในอุตสาหกรรมบันเทิงและสื่อ เพื่อร่วมกันกำหนดโครงสร้างมาตรฐานอาชีพ หน่วยสมรรถนะ และเกณฑ์การประเมินสมรรถนะ พร้อมทั้งจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการและการระดมความคิดเห็นเพื่อปรับปรุงมาตรฐานอาชีพให้มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริง โดยมีการดำเนินการเป็นลำดับขั้น ดังนี้

1. ยกร่างโครงสร้างมาตรฐานอาชีพจากผลการสังเคราะห์ระยะที่ 1
2. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ
3. ปรับปรุงร่างมาตรฐานอาชีพตามข้อเสนอแนะ
4. ตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องของมาตรฐานอาชีพ
5. สรุปและจัดทำมาตรฐานอาชีพฉบับสมบูรณ์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัย ประกอบด้วย บุคคลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพนักเขียนบทในอุตสาหกรรมสื่อและบันเทิง ได้แก่ นักเขียนบท ผู้กำกับ ผู้ผลิต ผู้เชี่ยวชาญด้านมาตรฐานอาชีพ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 12 คน โดยกำหนดเกณฑ์ดังนี้

1. มีประสบการณ์ในอุตสาหกรรมสื่อและบันเทิงไม่น้อยกว่า 10 ปี
2. เป็นนักเขียนบท ผู้ผลิต หรือผู้กำกับที่มีผลงานเชิงประจักษ์ ไม่น้อยกว่า 2 เรื่อง หรือเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนามาตรฐานอาชีพ

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ดังนี้

1. ผู้ประกอบอาชีพนักเขียนบทในอุตสาหกรรมภาพยนตร์ โทรทัศน์ และสื่อดิจิทัล
2. ผู้กำกับ ผู้ผลิต และบุคลากรในอุตสาหกรรมสื่อที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเขียนบท
3. ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนามาตรฐานอาชีพและคุณวุฒิวิชาชีพ
4. ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ สมาคมวิชาชีพ และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมสื่อและบันเทิง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. แบบบันทึกข้อมูลจากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับมาตรฐานอาชีพและระบบคุณวุฒิวิชาชีพของต่างประเทศ
2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบวิชาชีพ
3. แบบบันทึกการประชุมและการระดมความคิดเห็นในการประชุมเชิงปฏิบัติการ

การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดย 1) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อประเมินความถูกต้อง ความชัดเจน และความครอบคลุมของข้อคำถาม 2) ปรับปรุงเครื่องมือวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้จริง 3) ดำเนินการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Trustworthiness) โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) จากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ เอกสาร การสัมภาษณ์ และการประชุมเชิงปฏิบัติการ และ 4) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลให้สอดคล้องของข้อมูลกับข้อเท็จจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และรายงานที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานอาชีพและระบบคุณวุฒิวิชาชีพของต่างประเทศ เพื่อวิเคราะห์แนวทางและกรอบแนวคิดที่ใช้ในการพัฒนามาตรฐานอาชีพ

2. ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในอุตสาหกรรมสื่อและบันเทิง เพื่อรวบรวมความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะและมาตรฐานอาชีพนักเขียนบท

3. นำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อจัดทำร่างโครงสร้างมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทเบื้องต้น

4. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) และการระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความสอดคล้อง และความเป็นไปได้ในการนำมาตรฐานไปใช้จริง พร้อมทั้งปรับปรุงร่างมาตรฐานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

5. สรุปผลการพัฒนาและจัดทำมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบคุณวุฒิวิชาชีพในประเทศไทย

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการประชุมเชิงปฏิบัติการมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ และสังเคราะห์เพื่อจัดทำโครงสร้างมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบคุณวุฒิวิชาชีพในอนาคต

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสภาพความเป็นจริงของการจัดทำมาตรฐานอาชีพและคุณวุฒิวิชาชีพจากประเทศต้นแบบ

ประเทศต้นแบบที่มีความก้าวหน้าในการพัฒนามาตรฐานอาชีพและคุณวุฒิวิชาชีพด้านอุตสาหกรรมบันเทิง โดยเฉพาะอาชีพนักเขียนบท ได้แก่ สาธารณรัฐเกาหลี สิงคโปร์ และอินเดีย มีลักษณะสำคัญร่วมกัน 3 ประการ คือ 1) มีกรอบคุณวุฒิแห่งชาติหรือระบบเทียบเท่าที่ชัดเจนและได้รับการยอมรับ 2) มีมาตรฐานสมรรถนะที่ครอบคลุมหน่วยสมรรถนะ สมรรถนะย่อย เกณฑ์การปฏิบัติงาน ขอบเขตงาน หลักฐาน และแนวทางการประเมินอย่างเป็นระบบ และ 3) มีระบบการประเมินและรับรองสมรรถนะที่เชื่อมโยงกับภาคอุตสาหกรรมและการยอมรับในระดับวิชาชีพ โดยมีหลักฐานเชิงประจักษ์จากรายงานการศึกษาที่ดำเนินการแล้วในโครงการจัดทำมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทของไทย โดยมีรายละเอียดย่อย ดังนี้

1. สาธารณรัฐเกาหลี ผลการศึกษาพบว่า เกาหลีใต้เป็นประเทศที่มีระบบมาตรฐานสมรรถนะแห่งชาติที่เข้มแข็งและเป็นระบบที่สุดประเทศหนึ่งในโลก โดยใช้ National Competency Standards (NCS) ซึ่งกำหนดความรู้ ทักษะ และเจตคติที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพในสาขาต่าง ๆ รวมถึงอาชีพที่เกี่ยวข้องกับสื่อและบันเทิง ภายใต้การกำกับดูแลของ Human Resources Development Service of Korea (HRDK) NCS ของเกาหลีกำหนดระดับคุณวุฒิ 8 ระดับ ครอบคลุมตั้งแต่ระดับปฏิบัติการพื้นฐานจนถึงระดับผู้เชี่ยวชาญขั้นสูง โดยพิจารณาจากความซับซ้อนของงานและระดับความรับผิดชอบ ตัวอย่างเช่น

ระดับ 1 - 2 สามารถปฏิบัติงานตามกระบวนการ ด้วยความรู้พื้นฐาน

ระดับ 3 - 4 สามารถทำงานที่ซับซ้อนขึ้นโดยประยุกต์ความรู้เชิงทฤษฎี

ระดับสูงขึ้นไปครอบคลุมบทบาทด้านการออกแบบงาน การบริหารโครงการ และการควบคุมคุณภาพงานสร้างสรรค์

ลักษณะสำคัญของเกาหลี คือ 1) มีการกำหนดสมรรถนะ เชิงปฏิบัติ ไม่ใช่เชิงทฤษฎี 2) เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมจริง ทำให้ผู้ผ่านการรับรองมีมูลค่าทางวิชาชีพ และ 3) ใช้เป็นฐานกำหนดเส้นทางพัฒนาบุคลากรในสาขาสื่อและบันเทิงอย่างต่อเนื่อง ระบบดังกล่าวช่วยสร้างความเป็นมืออาชีพในสายงานเขียนบท และทำให้วิชาชีพนี้ได้รับการยอมรับอย่างชัดเจนในโครงสร้างเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของประเทศ

2. ประเทศสิงคโปร์ สิงคโปร์พัฒนามาตรฐานอาชีพนักเขียนบทภายใต้กรอบของ Singapore Workforce Skills Qualifications (WSQ) ซึ่งดูแลโดย Skills Future Singapore (SSG) จุดเด่นสำคัญ คือ การเชื่อมโยงการศึกษา การฝึกอบรม การรับรองสมรรถนะ เข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ โครงสร้างสำคัญที่เกี่ยวข้องกับนักเขียนบท โดย WSQ Diploma in Media (Content Production and Management) - Scriptwriter ซึ่งกำหนดคุณสมบัติผู้เข้ารับการประเมินชัดเจน เช่น ต้องมีประสบการณ์ทำงานในอุตสาหกรรมอย่างน้อย 2 ปี หรือต้องผ่านความสามารถด้านภาษาในระดับมาตรฐานสากล เช่น GCE O-Level หรือ IELTS ตามเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งนี้ หลักสูตรและมาตรฐานสมรรถนะครอบคลุมเนื้อหาสำคัญ เช่น 1) การออกแบบการเล่าเรื่อง การพัฒนาแนวคิดและตัวละคร 2) การเขียนบทสนทนาและบทโทรทัศน์/ภาพยนตร์ 3) ความเข้าใจรูปแบบสารคดีและการสร้างสารคดีคุณภาพ และ 4) การจัดการเนื้อหาในอุตสาหกรรมดิจิทัล ที่สำคัญ สิงคโปร์ใช้ระบบ e-Certificate ที่ตรวจสอบได้ออนไลน์ ทำให้เกิดความโปร่งใสและเชื่อถือได้ในระดับนายจ้างและตลาดแรงงานจริง ระบบดังกล่าวสะท้อนความเป็น “มาตรฐานที่ใช้งานได้จริง” ไม่ใช่เพียงเอกสารทางนโยบาย

3. ประเทศอินเดีย เป็นประเทศที่มีอุตสาหกรรมบันเทิงขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมภาพยนตร์และโทรทัศน์ ส่งผลให้รัฐให้ความสำคัญกับการสร้างกรอบมาตรฐานอาชีพอย่างชัดเจนผ่าน National Skills Qualification Framework (NSQF) และหน่วยงาน Sector Skill Councils ที่ร่วมทำงานกับภาคอุตสาหกรรมโดยตรง โดยโครงสร้างมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทของอินเดีย ดังนี้

3.1 แบ่งกลุ่มสมรรถนะตามหน้าที่งานจริง เช่น การคิดสร้างสรรค์เรื่อง การวางโครงบท การเขียนบท การปรับแก้บท

3.2 กำหนดระดับความเชี่ยวชาญตามประสบการณ์และความยากของงาน

3.3 เชื่อมโยงกับความต้องการของตลาดแรงงานใน Bollywood, OTT Platform, Series Drama และ Animation Industry

ผลการศึกษาพบว่า อินเดียเน้นความเชื่อมโยงกับตลาดแรงงานจริง การรองรับความต้องการแรงงานจำนวนมาก และการเปิดโอกาสให้บุคลากรที่มีประสบการณ์จริงสามารถเข้าสู่ระบบคุณวุฒิวิชาชีพผ่านการเทียบโอน (Recognition of Prior Learning) ซึ่งช่วยให้มาตรฐานอาชีพไม่เป็นเพียงเครื่องมือทางนโยบาย แต่เป็นเครื่องมือยกระดับแรงงานเชิงมหภาคอย่างแท้จริง

ตารางที่ 1 สรุปเปรียบเทียบรายประเทศ

ประเด็น	เกาหลี	สิงคโปร์	อินเดีย
กรอบคุณวุฒิ	ชัดเจน 8 ระดับ	เชื่อมโยงการศึกษา และการทำงาน	เชื่อมโยงตลาดแรงงานจำนวนมาก
โครงสร้างสมรรถนะระดับคุณวุฒิวิชาชีพ	เชิงปฏิบัติ เข้มแข็ง ไม่ได้มีการกำหนดระดับคุณวุฒิ	มีโมดูลการเรียนรู้ชัดเจน ไม่ได้กำหนดระดับคุณวุฒิ แต่กำหนดระดับในสมรรถนะ เช่น Junior Scriptwriter: Concept creation Level 3 Scriptwriter: Concept creation Level 4 Head Scriptwriter: Concept creation Level 5	แบ่งตามหน้าที่งานจริง Script Researcher Level 5 Script writer Level 6 Script Editor Level 7
ความเชื่อมโยงอุตสาหกรรม	สูงมาก	สูง	สูงมาก

จากการศึกษาข้อมูลมาตรฐานอาชีพของต่างประเทศที่เป็นตัวอย่างที่ดีทั้งสามประเทศ พบว่า แต่ละประเทศมีการจัดทำมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทโดยกำหนดรายละเอียดของงานตามหน้าที่ ความรับผิดชอบ และขอบเขตการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน โดยสมรรถนะในแต่ละระดับถูกออกแบบให้เป็นสมรรถนะหลักที่ผู้ประกอบอาชีพนักเขียนบทจำเป็นต้องมี ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และความสามารถ ไม่ว่าจะปฏิบัติงานในสายการผลิตประเภทใดก็ตาม

ผลการศึกษาการพัฒนาและจัดทำมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทสำหรับประเทศไทย

จากกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการและเวทีรับฟังความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ผู้ประกอบอาชีพ ผู้ผลิตสื่อ ตัวแทนสมาคมวิชาชีพ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบความเห็นสอดคล้องร่วมกันว่า มาตรฐานอาชีพนักเขียนบทของประเทศไทยควรกำหนดสมรรถนะแกนกลางที่นักเขียนบททุกคนควรมีในระดับพื้นฐาน และเพิ่มเติมสมรรถนะเฉพาะตามลักษณะสายงาน เช่น นักเขียนบทละครโทรทัศน์ นักเขียนบทภาพยนตร์ นักเขียนบทซีรีส์ดิจิทัล หรืองานบทในรูปแบบอื่นในระดับที่สูงขึ้น เพื่อให้ครอบคลุมความหลากหลายของอุตสาหกรรมบันเทิงปัจจุบัน ในด้านระดับคุณวุฒิวิชาชีพ ผลการศึกษาพบว่า สามารถกำหนดระดับคุณวุฒิให้สอดคล้องกับกรอบคุณวุฒิวิชาชีพของประเทศ โดยกำหนดเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพอย่างชัดเจนตั้งแต่ระดับปฏิบัติการ ระดับมืออาชีพจนถึงระดับผู้เชี่ยวชาญ

ซึ่งช่วยสร้างความชัดเจนด้านบทบาท ความสามารถ และศักยภาพของนักเขียนบทในแต่ละระดับ นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์และการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า เส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพนักเขียนบทมีลักษณะยืดหยุ่นและไม่จำกัดอยู่ในสายงานเดียว โดยนักเขียนบทสามารถพัฒนาทักษะและเปลี่ยนผ่านระหว่างประเภทของสื่อได้ เช่น จากนักเขียนบทโทรทัศน์ไปสู่นักเขียนบทภาพยนตร์ หรือจากบทซีรีส์ดิจิทัลไปสู่บทภาพยนตร์ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และสมรรถนะที่สั่งสม ดังนั้น การกำหนดมาตรฐานอาชีพควรคำนึงถึงความยืดหยุ่นของเส้นทางอาชีพเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของอุตสาหกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

มาตรฐานอาชีพนักเขียนบทสำหรับประเทศไทย

ผลการศึกษาจากการดำเนินงานพัฒนาจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานอาชีพที่มีความชัดเจน ครอบคลุมกระบวนการทำงานจริงในอุตสาหกรรมบันเทิง และสอดคล้องกับกรอบคุณวุฒิวิชาชีพแห่งชาติ โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. การกำหนดลักษณะและบทบาทของอาชีพนักเขียนบท คือ นักเขียนบท ผู้ซึ่งเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่สร้างและพัฒนาเนื้อหาเรื่องราว บทสนทนา โครงเรื่อง และตัวละคร สำหรับสื่อบันเทิงหลายประเภท ได้แก่ ภาพยนตร์ ซีรีส์ โทรทัศน์ ละครเวที โฆษณา และสื่อดิจิทัล โดยต้องทำงานร่วมกับผู้กำกับ ผู้อำนวยการสร้าง และทีมผลิต ตลอดจนต้องมีความสามารถในการนำเสนอผลงานและปรับแก้งานตามความต้องการของผู้ผลิตและตลาดเป้าหมาย

2. การกำหนดระดับคุณวุฒิวิชาชีพ ในช่วงเริ่มต้น ดังนี้

2.1 ระดับ 4 มุ่งเน้นสมรรถนะด้านเทคนิคเฉพาะทาง ความสามารถในการสร้างแนวคิด เขียนโครงเรื่องและผลิตบทตามรูปแบบงาน พร้อมความสามารถในการควบคุมคุณภาพงานของตนเอง

2.2 ระดับ 5 ยกระดับสู่ความสามารถเชิงวิเคราะห์ การจัดการงาน การวิจัยเพื่อสร้างบท ประยุกต์กฎหมายลิขสิทธิ์ รวมทั้งการนำเสนองานเชิงวิชาชีพและการพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง

การกำหนดดังกล่าวช่วยสร้างเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพและสะท้อนลำดับขั้นสมรรถนะที่เป็นระบบชัดเจน

3. โครงสร้างของมาตรฐานอาชีพและสมรรถนะที่กำหนด ผลการดำเนินงานเชิงพัฒนาในประเทศไทย พบว่า การจัดทำมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทสามารถดำเนินไปอย่างเป็นระบบ ภายใต้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์หน้าที่งาน (Functional Analysis) โดยกำหนดโครงสร้างมาตรฐานอาชีพตั้งแต่ระดับความมุ่งหมายหลัก (Key Purpose) บทบาทหลัก (Key Roles) และหน้าที่หลัก (Key Functions) ที่สะท้อนกระบวนการทำงานจริงของนักเขียนบทในอุตสาหกรรมบันเทิงไทย ไปจนถึงการกำหนดหน่วยสมรรถนะ (Unit of Competence) และสมรรถนะย่อย (Element of Competence) การกำหนดโครงสร้างเชิงระบบนี้ทำให้อาชีพนักเขียนบทมีมาตรฐานที่ตรวจสอบได้ ประเมินได้ และใช้เป็นเกณฑ์ในการรับรองคุณวุฒิวิชาชีพได้อย่างเป็นรูปธรรม

4. สมรรถนะแกนกลางและสมรรถนะเฉพาะทาง ผลการศึกษายืนยันแนวคิดการกำหนด สมรรถนะแกนกลาง (Core Competency) สำหรับนักเขียนบททุกประเภทในระดับพื้นฐาน เช่น การคิดสร้างสรรค์เชิงเนื้อหา การวิเคราะห์บทและโครงเรื่อง การใช้ทักษะภาษาและการสื่อสารเชิงศิลป์ รวมถึงจริยธรรมในการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งกำหนด สมรรถนะเฉพาะทาง (Specialized Competency) สำหรับสายงานต่าง ๆ เช่น บทภาพยนตร์ บทละครโทรทัศน์ บทละครเวที เพื่อสะท้อนลักษณะเฉพาะของสื่อและความต้องการของอุตสาหกรรมย่อยแต่ละประเภท

สมรรถนะแกนกลาง (Core Competency) หมายถึง สมรรถนะพื้นฐานที่นักเขียนบททุกคนจำเป็นต้องมี ไม่ว่าจะทำงานในรูปแบบสื่อประเภทใด โดยผลการศึกษาจากมาตรฐานที่พัฒนาขึ้นระบุชัดว่า สมรรถนะแกนกลาง ประกอบด้วย ความสามารถด้านการสร้างแนวคิดหลัก การเตรียมข้อมูลเพื่อการสร้างบท การดำเนินการวิจัย สำหรับสนับสนุนการเขียนบท การเขียนโครงเรื่อง และการสร้างโครงสร้างเรื่องที่สมบูรณ์ รวมถึงทักษะด้านจริยธรรม และความรับผิดชอบทางวิชาชีพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ต้องปรากฏในทุกระดับคุณวุฒิวิชาชีพ ในระดับคุณวุฒิ วิชาชีพระดับที่สูงขึ้น เช่น ระดับ 5 สมรรถนะแกนกลางจะถูกยกระดับให้ครอบคลุมทักษะที่ซับซ้อนมากขึ้น เช่น ความสามารถในการดำเนินการวิจัยเชิงลึกเพื่อสนับสนุนการพัฒนาบท การประยุกต์ใช้กฎหมายลิขสิทธิ์และสิทธิ ประโยชน์ทางวิชาชีพ การนำเสนองาน (Pitching) และการควบคุมคุณภาพของงานเขียนบท ซึ่งสะท้อนการพัฒนา ศักยภาพจากผู้ปฏิบัติการไปสู่ระดับมืออาชีพ นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า ทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและการใช้เครื่องมือสนับสนุนการเขียนบท มีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในบริบทของอุตสาหกรรมบันเทิงปัจจุบัน โดยครอบคลุมการใช้แพลตฟอร์ม ดิจิทัล การวิเคราะห์ข้อมูลผู้ชม และการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในกระบวนการพัฒนา เนื้อหา ดังนั้น จึงควรบูรณาการทักษะดังกล่าวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสมรรถนะแกนกลาง โดยเฉพาะในระดับคุณวุฒิ วิชาชีพระดับ 4 และ 5 เพื่อให้มาตรฐานอาชีพมีความทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรม

สมรรถนะเฉพาะทาง (Specialized Competency) เป็นสมรรถนะที่สะท้อนลักษณะเฉพาะของสายงาน แต่ละประเภท เพื่อรองรับความหลากหลายของอุตสาหกรรมบันเทิง เช่น นักเขียนบทละครและซีรีส์ นักเขียนบท ภาพยนตร์ และนักเขียนบทละครเวที และกำหนดให้ผู้เข้ารับการประเมินต้องเลือกผ่านอย่างน้อยหนึ่งหน่วยสมรรถนะ เพื่อยืนยันความชำนาญในสายงานเฉพาะ

5. การรองรับการประเมินและการรับรองสมรรถนะ มาตรฐานอาชีพนักเขียนบทที่พัฒนาขึ้นได้รับการออกแบบ ให้สามารถนำไปใช้ในกระบวนการประเมินและรับรองคุณวุฒิวิชาชีพได้อย่างเป็นระบบและโปร่งใส โดยมีการกำหนด มาตรการรองรับตั้งแต่ระดับคุณสมบัติผู้สมัคร เกณฑ์ผลการปฏิบัติงาน ไปจนถึงรูปแบบและวิธีการประเมิน ทั้งนี้ ได้กำหนด เกณฑ์คุณสมบัติของผู้เข้ารับการประเมิน อย่างชัดเจนในแต่ละระดับคุณวุฒิ เช่น ผู้เข้ารับการประเมิน ระดับสูงต้องมีประสบการณ์วิชาชีพและมีผลงานที่เผยแพร่ในอุตสาหกรรมจริง หรือมีรางวัลรับรองคุณภาพผลงาน เพื่อยืนยันความพร้อมและความเหมาะสมในการเข้าสู่กระบวนการรับรองสมรรถนะ ในด้าน เกณฑ์ผลการปฏิบัติงาน (Performance Criteria) ได้กำหนดไว้สอดคล้องกับหน่วยสมรรถนะและสมรรถนะย่อยในแต่ละระดับ โดยมีตัวชี้วัด เชิงประจักษ์ที่สามารถตรวจสอบได้ ซึ่งช่วยให้การประเมินมีเกณฑ์ตัดสินที่ชัดเจนและเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งระบบ นอกจากนี้ ได้มีการกำหนด ประเภทหลักฐานในการประเมิน (Evidence Requirements) อย่างหลากหลาย เพื่อให้ สะท้อนสมรรถนะจริงของผู้ประกอบอาชีพ โดยหลักฐานประกอบการประเมิน ประกอบด้วย 1) ผลงานจริง ที่ผ่าน การเผยแพร่หรือใช้งานจริงในอุตสาหกรรม 2) เอกสารยืนยันประสบการณ์ เช่น ประวัติการทำงาน บันทึกผลงาน และเอกสารยืนยันจากผู้ว่าจ้าง และ 3) หลักฐานจากการทดสอบเชิงปฏิบัติ ผ่านแบบทดสอบ ข้อสอบทั้งอัตนัยและ ปรนัย การประเมินสถานการณ์จำลอง หรือผลงานที่สร้างขึ้นเพื่อการประเมินโดยเฉพาะ ซึ่งมีการระบุวิธีการประเมิน และเครื่องมือที่ใช้ไว้อย่างชัดเจนในมาตรฐานและคู่มือประเมิน กระบวนการทั้งหมดนี้ช่วยให้ระบบการประเมิน

และรับรองคุณวุฒิวิชาชีพนักเขียนบท มีความโปร่งใส ตรวจสอบย้อนกลับได้ และเป็นที่ยอมรับทั้งในระดับวิชาชีพและระดับสากล อีกทั้งยังช่วยยกระดับการรับรองสมรรถนะจากการยืนยันประสบการณ์ไปสู่การรับรองมาตรฐานวิชาชีพอย่างแท้จริง ซึ่งส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพกำลังคนในอุตสาหกรรมบันเทิงไทยในระยะยาว

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนามาตรฐานอาชีพและการจัดทำคุณวุฒิวิชาชีพสำหรับอาชีพนักเขียนบท สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงของการจัดทำมาตรฐานอาชีพและคุณวุฒิวิชาชีพ อาชีพนักเขียนบทจากประเทศต้นแบบที่ดี

ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนามาตรฐานอาชีพของประเทศต้นแบบมีความสอดคล้องกับแนวโน้มสากลที่ให้ความสำคัญกับสมรรถนะ (Competency-based) มากกว่าการพิจารณาจากคุณวุฒิทางการศึกษาเพียงอย่างเดียว ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับบริบทเศรษฐกิจฐานความรู้และอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในปัจจุบัน แนวทางดังกล่าวช่วยเปิดโอกาสให้บุคลากรที่มีประสบการณ์วิชาชีพจริงสามารถเข้าสู่ระบบคุณวุฒิวิชาชีพได้อย่างเท่าเทียม สอดคล้องกับ International Labour Organization ที่เน้นการพัฒนาทักษะโดยยึดโยงกับสมรรถนะและประสบการณ์จริงของแรงงานเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ระบบมาตรฐานอาชีพในประเทศต้นแบบยังมีลักษณะสำคัญ คือ การเชื่อมโยงกับภาคอุตสาหกรรมอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งช่วยให้มาตรฐานสามารถนำไปใช้ได้จริงในตลาดแรงงาน และไม่เป็นเพียงกรอบแนวคิดเชิงนโยบายเท่านั้น (International Labour Organization, 2020)

2. เพื่อพัฒนาการจัดทำมาตรฐานอาชีพในประเทศไทย

ผลการศึกษาสำหรับประเทศไทยชี้ให้เห็นว่า การกำหนดสมรรถนะแกนกลาง (Core Competency) และสมรรถนะเฉพาะทาง (Specialized Competency) เป็นกลไกสำคัญที่สามารถตอบสนองต่อบริบทของอุตสาหกรรมบันเทิงไทย ซึ่งมีความหลากหลายของรูปแบบสื่อและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามเทคโนโลยีและพฤติกรรมผู้บริโภค ทั้งนี้ ยังสอดคล้องกับ McClelland, D. C. ที่เสนอว่าสมรรถนะเป็นตัวชี้วัดศักยภาพในการปฏิบัติงานที่แท้จริงและควรใช้เป็นฐานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มากกว่าการวัดจากความรู้เชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว ในประเด็นของการกำหนดระดับคุณวุฒิวิชาชีพอย่างชัดเจน ผลการวิจัยพบว่า การแยกระดับคุณวุฒิ เช่น ระดับ 4 และ 5 ช่วยสร้างแรงจูงใจและเส้นทางความก้าวหน้าทางอาชีพ (Career Pathway) ส่งผลให้วิชาชีพนักเขียนบทมีความชัดเจนและเป็นระบบมากยิ่งขึ้นในตลาดแรงงาน (McClelland, D. C., 1973) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO ที่ระบุว่ากรอบคุณวุฒิแห่งชาติ (NQF) มีบทบาทสำคัญในการกำหนดโครงสร้างการพัฒนาอาชีพและสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ขณะเดียวกัน การที่มาตรฐานอาชีพมีการเชื่อมโยงกับกรอบคุณวุฒิวิชาชีพแห่งชาติ ยังช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือของระบบการรับรองสมรรถนะ และสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการกำหนดค่าตอบแทน การพัฒนาทักษะบุคลากร และการวางแผนกำลังคนในอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (UNESCO, 2015) และสอดคล้อง Organisation for Economic Co-operation and Development ที่ชี้ให้เห็นว่าระบบคุณวุฒิวิชาชีพที่มีคุณภาพ

จะช่วยยกระดับผลิตภาพแรงงานและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการพัฒนามาตรฐานอาชีพนักเขียนบทของประเทศไทยจะมีความสอดคล้องกับแนวโน้มสากลในหลายมิติ แต่ยังคงมีความท้าทายในด้านการนำไปใช้จริง โดยเฉพาะการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมสื่อดิจิทัลที่มีความรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น ทั้งในด้านเทคโนโลยี รูปแบบเนื้อหา และพฤติกรรมผู้บริโภค (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2019) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Parihar, A. S. พบว่า ทักษะการเขียนบทในยุคสื่อใหม่จำเป็นต้องผสมผสานทั้งทักษะดั้งเดิมและทักษะดิจิทัล เช่น การใช้ข้อมูลจากสื่อออนไลน์ การพัฒนาเนื้อหาให้สอดคล้องกับแพลตฟอร์ม OTT และการทำความเข้าใจพฤติกรรมผู้ชมที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง (Parihar, A. S., 2020)

นอกจากนี้ เพื่อให้มาตรฐานอาชีพนักเขียนบทสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง โดยอาจกำหนดรอบการทบทวนทุก 2 - 3 ปี เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมสื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อีกทั้งควรมีการเชื่อมโยงมาตรฐานอาชีพกับกระบวนการผลิตจริงและความต้องการของผู้ประกอบการ เพื่อให้มาตรฐานสามารถสะท้อนสมรรถนะที่แท้จริงของแรงงาน และลดความคลาดเคลื่อนระหว่างระบบคุณวุฒิวิชาชีพกับตลาดแรงงาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยจากการวิเคราะห์มาตรฐานอาชีพและระบบคุณวุฒิวิชาชีพของประเทศต้นแบบ ได้แก่ สาธารณรัฐเกาหลี สิงคโปร์ และอินเดีย ร่วมกับกระบวนการพัฒนาเชิงมีส่วนร่วมในประเทศไทย พบว่า การจัดทำมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับบริบทของประเทศ โดยประเทศต้นแบบมีกรอบคุณวุฒิและระบบสมรรถนะที่ชัดเจน ครอบคลุมการกำหนดหน่วยสมรรถนะ เกณฑ์การประเมิน และกลไกการรับรอง ซึ่งช่วยยืนยันความเป็นมืออาชีพในระดับวิชาชีพ สำหรับประเทศไทย ผลการพัฒนามาตรฐานอาชีพสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการกำหนดทั้งสมรรถนะแกนกลางและสมรรถนะเฉพาะทาง เพื่อรองรับความหลากหลายของอุตสาหกรรมสื่อ อีกทั้งสามารถกำหนดระดับคุณวุฒิวิชาชีพในช่วงเริ่มต้นได้อย่างเหมาะสม ตั้งแต่ระดับ 4 สำหรับผู้ปฏิบัติการ ถึงระดับ 5 สำหรับผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งช่วยสร้างเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพอย่างชัดเจน นอกจากนี้ โครงสร้างมาตรฐานอาชีพที่พัฒนาภายใต้แนวคิด Functional Analysis ยังช่วยให้บทบาทหน้าที่ และขอบเขตงานมีความชัดเจน สามารถนำไปใช้ในการประเมินและรับรองสมรรถนะได้อย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้เกิดความโปร่งใสและการยอมรับในระดับวิชาชีพ โดยสรุป ประเทศไทยมีศักยภาพในการพัฒนามาตรฐานอาชีพนักเขียนบทให้มีความเป็นระบบ สามารถนำไปใช้ได้จริง และมีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพกำลังคนในอุตสาหกรรมบันเทิงสู่มาตรฐานนานาชาตินำไปสู่ข้อเสนอแนะ ประกอบด้วย 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ ภาครัฐควรสนับสนุนการประกาศใช้และผลักดันมาตรฐานอาชีพนักเขียนบทให้เกิดการใช้งานจริงในภาคอุตสาหกรรม โดยส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ (องค์การมหาชน) สถาบันการศึกษา และผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมสื่อ เพื่อพัฒนาระบบมาตรฐานที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการพัฒนาในลักษณะบูรณาการแบบ Cross-sector เช่น การเชื่อมโยงมาตรฐานอาชีพกับอุตสาหกรรมการผลิตสื่อดิจิทัลและแพลตฟอร์ม OTT เพื่อให้เกิดการนำมาตรฐานไปใช้จริงในกระบวนการผลิต

อีกทั้งใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคลากรและการให้การสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงการกำหนดมาตรการจูงใจ เช่น การสนับสนุนงบประมาณหรือสิทธิประโยชน์สำหรับผู้ผลิตที่นำมาตรฐานอาชีพไปใช้ในการคัดเลือกและพัฒนาบุคลากร เพื่อยกระดับคุณภาพของเนื้อหาและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรม และ 2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ คือ ควรพัฒนาระบบเทียบโอนประสบการณ์เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีประสบการณ์ในสายอาชีพสามารถเข้าสู่ระบบคุณวุฒิวิชาชีพได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่เชื่อมโยงกับมาตรฐานอาชีพ เพื่อยกระดับทักษะของนักเขียนบทให้สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรม ในขณะเดียวกันควรกำหนดกลไกในการทบทวนและปรับปรุงมาตรฐานอาชีพอย่างต่อเนื่องทุก 2 - 3 ปี โดยอาศัยข้อมูลจากภาคอุตสาหกรรมและแนวโน้มเทคโนโลยี เพื่อให้มาตรฐานมีความทันสมัย และสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของสื่อดิจิทัล รวมถึงการขยายระดับคุณวุฒิและเชื่อมโยงกับมาตรฐานสากล

เอกสารอ้างอิง

ปรมา ทิพย์ธนทรัพย์ และคณะ. (2563). เมื่อ COVID-19 สิ้นสุดลง พฤติกรรมของผู้บริโภคจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร? เรียกใช้เมื่อ 24 ธันวาคม 2568 จาก https://www.baramizi.co.th/

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (2565). รายงานอุตสาหกรรมสื่อและความบันเทิงในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน). (2568). ความบันเทิงในยุคหน้า ความบันเทิงจำเพาะบุคคล. เรียกใช้เมื่อ 24 ธันวาคม 2568 จาก https://www.cea.or.th/th/single-research/Global-Entertainment-and-Media-Outlook-2019-2023

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). รายงานภาวะตลาดแรงงานและคุณวุฒิวิชาชีพ. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

Boediman, A. S. et al. (2024). Value Chain Analysis in the Film Industry: A Literature Review. KnE Social Sciences, 9(32), 124-135. https://doi.org/10.18502/kss.v9i32.17431.

International Labour Organization. (2020). Skills for a future-ready workforce. Geneva: International Labour Organization.

McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for “intelligence.”. American psychologist, 28(1), 1-14. https://doi.org/10.1037/h0034092

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). OECD skills strategy 2019: Skills to shape a better future. Paris: OECD Publishing.

Parihar, A. S. (2020). Script writing for ‘short video’ with new media skills. Global Media Journal-Indian Edition, 12(2), 1-17.

Statista. (2023). Global entertainment and media market size 2022-2023. Retrieved December 20, 2025, from https://www.statista.com

UNESCO. (2015). Global inventory of regional and national qualifications frameworks. Paris: UNESCO.

บทความวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา*

THE DEVELOPMENT OF A LOCAL WISDOM CURRICULUM BASED ON THE TALE OF PAJIT-ORAPHIM IN THAI LANGUAGE LEARNING GROUP FOR SECONDARY SCHOOLS PHIMAI DISTRICT NAKHON RATCHASIMA PROVINCE

พระมหาชรันดร์ สาระกูล[1*], พระอนันต์ ผากา[1], พระรชต มาตรสอน[2], พระครูมงคลวิสุทธิบัณฑิต[1], พระชนาเมธ คำมุงคุณ[1], โสระยา ไทยอัฐวิถี[1]

Phramaha Charun Sarakool[1*], Phra Anan Phaka[1], Phra Rachata Martsorn[2], Phrakrumongkolwisutthibandit[1], Phra Chanameth Kammungkun[1], Soraya Thaiatthawithi[1]

[1]หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา นครราชสีมา ประเทศไทย

[1]Bachelor of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus, Nakhon Ratchasima, Thailand

[2]หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ขอนแก่น ประเทศไทย

[2]Bachelor of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Khon Kaen, Thailand

*Corresponding author E-mail: sarakool1987@gmail.com

*Tel: 097-982-2695

บทคัดย่อ

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม 2) พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม และ 3) ประเมินประสิทธิผลหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 256 คน ในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ดำเนินการวิจัยในรูปแบบการวิจัยและพัฒนา ดำเนินการขั้นตอน 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานบริบทของสถานศึกษา ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ และขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตรและประเมินผลหลักสูตร จำนวน 5 แผนการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาข้อมูลพื้นฐานหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วย หลักการของหลักสูตร เป้าหมายของหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา โครงสร้างหลักสูตร เนื้อหาสาระการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและแหล่งการเรียนรู้ และการวัดและประเมิน ผลการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม พบว่า หลักสูตรและคู่มือประกอบหลักสูตรมีความเหมาะสมระดับมากและมีความสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบ ผลการประเมินประสิทธิผลหลักสูตร พบว่า ประสิทธิผลของหลักสูตรสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (E_1 = 98.69/E_2 = 90.00) ซึ่งผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นร้อยละ 66.66 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์หลังการเรียนรู้สูง

* Received 19 March 2026; Revised 29 April 2026; Accepted 30 April 2026

กว่าก่อนการเรียนรู้ ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมาก นักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่าควรต้องมีการอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่นของอำเภอพิมาย เรื่อง ปาจิต - อรพิม เพราะเป็นสิ่งที่มีค่าอาจสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

คำสำคัญ: หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น, วรรณกรรมประจำถิ่น, ตำนานปาจิต - อรพิม

Abstract

This research aims to 1) study the local wisdom learning curriculum on Pajit-Orapim, 2) develop a local wisdom learning curriculum on Pajit-Orapim, and 3) evaluate the effectiveness of the local wisdom learning curriculum on Pajit-Orapim for the Thai language subject area. The research sample consisted of 256 first-year secondary school students in Phimai District, Nakhon Ratchasima Province. The research was conducted using a research and development model in three stages: Stage 1 studying the basic context of the school Stage 2 developing the learning curriculum; and Stage 3 pilot testing and evaluating the curriculum with 5 lesson plans. The research results showed that the study of the basic information on the local wisdom learning curriculum on Pajit-Orapim for the Thai language subject area for first-year secondary school students in Phimai District, Nakhon Ratchasima Province, included the curriculum principles, curriculum goals, course description, curriculum structure, learning content, learning activities, learning media and resources, and measurement and evaluation. The results of the developed local wisdom learning curriculum on Pajit-Orapim showed that the curriculum and its accompanying manual were highly appropriate and consistent in all components. The evaluation of the curriculum's effectiveness revealed that it exceeded the set criteria (E_1=98.69/E_2=90.00). Student knowledge increased by 66.66%, with a statistically significant difference ($p < .05$) in post-learning achievement compared to pre-learning scores. Overall, students' opinions on the learning process were positive. Most students believed that the local literature of Phimai District, specifically the story of Pajit-Orapim, should be preserved because it is valuable and could be lost.

Keywords: Local Wisdom Curriculum, Local Literature, Myth of Pajit-Orapim

บทนำ

การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านหลักสูตร มาตรา 27 ระบุว่าให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนการศึกษาต่อในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติสอดคล้องกับมาตรา 7 ระบุในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง

เกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขรู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนาศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561)

แนวทางการนำกรอบหลักสูตรท้องถิ่นสู่หลักสูตรสถานศึกษามุ่งเน้นที่รูปแบบการบูรณาการในด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) บูรณาการตามความเหมาะสมของสภาพท้องถิ่นของแต่ละสถานศึกษา 2) กำหนดหน่วยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น 3) จัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมและ 4) บูรณาการในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งจะเป็นลักษณะของการกำหนดเป็นหน่วยการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้หรือตามกลุ่มมีสาระการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสม พร้อมกับการบูรณาการเชื่อมโยงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อจัดเข้าเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา (แม้นมาส ชวลิต, 2544)

ชาวเมืองโคราชซึ่งอยู่ ณ บริเวณเมืองพิมายเล่าสืบกันมาเกี่ยวกับนิทานชาดก อันเป็นนิทานพื้นบ้านตามความเชื่อทางพุทธศาสนา ว่า ท้าวปาจิตต์ คือ พระโพธิสัตว์ จุติมาเกิดเป็นโอรสเจ้าเมืองพรหมพันธ์นคร ได้เดินทางไปหาคู่ครองถึงเมืองพาราณสี พบหญิงหม้ายกำลังตั้งท้อง มีแสงอาทิตย์ทรงกลดเป็นเงาบังนางไว้ก็รู้ว่านางเป็นแม่ของคู่ครองตน คือ นางอรพิม ท้าวปาจิตต์ จึงอาสาทำงานช่วยจนนางอรพิมโตเป็นสาว อายุ 16 ปี จึงได้นางเป็นภรรยา ท้าวปาจิตขอลาแม่ยายไปเยี่ยมบิดา นางอรพิมจึงถูก พรหมทัตกุมารแห่งกรุงพาราณสีฉุดไปขังไว้ในปราสาท ท้าวปาจิตต์จึงตามมาฆ่าพรหมทัตกุมาร พานางหลบหนีไปพักใต้ต้นไทรกลางป่า พรานมาเห็นนางอรพิมสวยมากจึงลอบฆ่าท้าวปาจิตต์และฉุดนางขึ้นหลังควายไป นางอรพิมออกอุบายเอาดาบฟันคอ พรานตายแล้วกลับมาคร่ำครวญถึงท้าวปาจิตต์ พระอินทร์จึงมาชุบชีวิตท้าวปาจิตต์ แล้วให้แท่งยาวิเศษแก่นางอรพิมพอเดินทางต่อไป เณรเห็นนางรูปสวยจึงหลอกให้พรากจากสามีอีก นางเที่ยวหาสามีจนถึงจัมปานคร อธิฐานขอให้เป็นชายและชื่อปาจิตต์ นางช่วยชุบชีวิตธิดาเจ้าเมืองจัมปานคร เจ้าเมืองยกธิดาและยกเมืองให้ ปาจิตขอออกบวช ให้สร้างศาลาและวาดรูปเป็นเรื่องราวที่นางพลัดพรากจากสามี สั่งให้คนแอบสังเกตคนที่มาพัก หากใครดูรูปแล้วร้องไห้ให้รีบไปบอก ในที่สุดเมื่อท้าวปาจิตต์มาที่ศาลาดูรูปแล้วร้องไห้ นางและสามีจึงได้พบกัน และกลับไปครองเมืองพรหมทัตถนนโบราณ “ราชมรรคา” เชื่อมต่อกันเมื่อครั้งในอดีต เส้นทางในนิทานแต่ละสำนวน ตามพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ในปัจจุบัน (สมชาติ มณีโชติ และคณะ, 2565)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม ซึ่งเป็นนิทานประจำถิ่นของอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา โดยเป็นการเล่าเรื่องที่เชื่อมโยงกับปราสาทหิน และภูมินามวิทยาท้องถิ่นของจังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยจึงมีข้อสังเกตว่าโรงเรียนในอำเภอพิมายมีการพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นจากเรื่องเล่าท้องถิ่นอย่างไร โรงเรียนในอำเภอพิมายมีการรับรู้นิทานประจำถิ่นเรื่องปาจิต - อรพิมอย่างไร และประสิทธิผลของการใช้หลักสูตรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมการเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการดำเนินชีวิตของผู้เรียนอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

3. เพื่อประเมินประสิทธิผลหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต-อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีดำเนินการวิจัยในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (Research & Development: R&D) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร และขั้นตอนที่ 3 การทดลองและประเมินผลหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ผู้วิจัยได้สังเกตการจัดการเรียนการสอนและสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 3 โรงเรียน โรงเรียนละ 5 คน ได้แก่ ผู้บริหาร 1 คน คือ ครูผู้สอน 1 คน นักเรียน 2 คน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร จากการศึกษาความต้องการและความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต-อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ดำเนินการรวบรวมข้อมูลผ่าน Google form จากตัวแทนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 25 คน โดยวิเคราะห์ข้อมูลจาก 1) สถานภาพและ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) ความต้องการเกี่ยวกับรูปแบบของหลักสูตร การจัดกิจกรรม การเรียนรู้ การวัดและการประเมินผล และ 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองและการประเมินหลักสูตร สำหรับขั้นตอนการทดลองหลักสูตร มีแบบแผนในการทดลองการวิจัยเชิงทดลอง โดยใช้รูปแบบ The One - Group Pretest - Posttest Design โดยการใช้แบบทดสอบก่อนเรียนเป็นแบบปรนัยจำนวน 20 ข้อ แบบทดสอบระหว่างเรียน จำนวน 5 กิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การอ่านวิเคราะห์ความ การเขียนวิจารณ์สร้างสรรค์ การวิจารณ์จากเรื่องที่ฟังและดู การสื่อสารในวรรณกรรมประจำถิ่น และตระหนักถึงคุณค่าวรรณกรรม และหลังการเรียนรู้เป็นแบบปรนัย จำนวน 20 ข้อ โดยกลุ่มทดลอง ได้แก่ 1) นักเรียนโรงเรียนพิมายวิทยา จำนวน 4 ห้อง ๆ ละ 41 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง 164 คน 2) นักเรียนโรงเรียนพิมายดำรงวิทยาคม จำนวน 1 ห้อง ๆ ละ 32 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง 32 คน 3) นักเรียนโรงเรียนพิมายนิคมศึกษา จำนวน 2 ห้องเรียน ๆ ละ 30 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง 60 คน นักเรียนกลุ่มตัวอย่างในการทดลองครั้งนี้ จำนวน 256 คน ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ประสิทธิผลหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต-อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา โดยการสุ่มแบบเจาะจง โครงการวิจัยนี้ ใช้สถิติ

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบแผนในการทดลองการวิจัยเชิงทดลอง (The One Group Pretest - Posttest Design) ดัชนีประสิทธิภาพของหลักสูตร (E.I.) ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าร้อยละ (%) และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ความสอดคล้องกับเครื่องมือ (IOC)

ผลการวิจัย

สรุปผลการศึกษาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต-อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ความต้องการเกี่ยวกับเนื้อหาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องปาจิต - อรพิม พบว่า พัฒนาทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ พัฒนาทักษะการเขียนวิจารณ์เรื่องที่อ่าน พัฒนาทักษะการพูดแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์เกี่ยวกับเรื่องที่ฟังและดู สามารถใช้ภาษาไทยได้ถูกต้องตามหลักภาษาไทย จำแนกความแตกต่างระหว่างภาษาพูดกับภาษาเขียน ตระหนักถึงคุณค่าของวรรณกรรมประจำถิ่น ทั้งหมดนี้อยู่ในระดับมาก ความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า การลงมือปฏิบัติการทำงานเป็นกลุ่มแลกเปลี่ยน การเรียนรู้สอดแทรกภูมิปัญญาทางภาษา การเรียนรู้ร่วมกับผู้รู้ในท้องถิ่นร่วมกับครู การเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น ความต้องการเกี่ยวกับสื่อการเรียนรู้สื่อสิ่งพิมพ์ พบว่า เอกสาร ใบงาน ตำรา หนังสือพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี (Power Point วีดิทัศน์ อินเทอร์เน็ต) สื่ออื่น ๆ (บุคคล/กิจกรรม/วัสดุ/ตัวอย่าง) อื่น ๆ Canva ของจริง และTik Tok ทั้งหมดนี้อยู่ในระดับมาก ความต้องการเกี่ยวกับการวัดและประเมินการตรวจสอบชิ้นงาน การสังเกตพฤติกรรม การนำเสนอชิ้นงาน อื่น ๆ ใบงาน/ใบกิจกรรม ทั้งหมดนี้อยู่ในระดับมาก ความต้องการเกี่ยวกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินชิ้นงาน พบว่า การประเมินด้วยตนเอง การประเมินด้วยเพื่อน การประเมินด้วยครูผู้สอนและนักปราชญ์ท้องถิ่น การประเมินด้วยผู้ปกครอง การประเมินด้วยครูท่านอื่นในโรงเรียนรวมถึงผู้อำนวยการ ทั้งหมดนี้อยู่ในระดับมาก ความต้องการเกี่ยวกับรูปแบบเอกสารหรือใบงานต่าง ๆ พบว่า ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม นำเสนอเนื้อหาพอเข้าใจ ตัวหนังสืออ่านง่าย มีรูปประกอบและสีสัน สวยงาม มีกิจกรรมที่หลากหลาย อธิบายขั้นตอนในการทำกิจกรรมชัดเจน สอดแทรกเกม จำนวนเอกสารหรือใบงาน และหนังสือเล่มเล็ก ทั้งหมดนี้อยู่ในระดับมาก

สรุปผลการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต-อรพิมสำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า คุณภาพของหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีองค์ประกอบ 8 ประการ ได้แก่ หลักการของหลักสูตรเป้าหมายของหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา โครงสร้างหลักสูตร เนื้อหาสาระและ ประสบการณ์ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนและแหล่งการเรียนรู้ และการวัดและ ประเมินผล โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยผลการประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 1.00 ซึ่งแปลผลได้ว่า หลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม อยู่ในเกณฑ์ที่มีความสอดคล้องกันสามารถนำไปใช้ในการวิจัยต่อไปได้ จากผลการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษา

ในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีองค์ประกอบ 8 ประการ คือ 1) หลักการของหลักสูตร 2) เป้าหมายของหลักสูตร 3) คำอธิบายรายวิชา 4) โครงสร้างของหลักสูตร 5) เนื้อหาสาระ 6) กิจกรรมการเรียนการสอน 7) สื่อการเรียนและแหล่งเรียนรู้ และ 8) การวัดและประเมินผลผลการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร พบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมระดับมาก และมีความสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำผลจาการศึกษาทดลองใช้หลักสูตร มาปรับปรุงแก้ไขให้หลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีความสอดคล้องมากยิ่งขึ้น

สรุปผลการประเมินประสิทธิผลหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 256 คน ทำคะแนนระหว่างเรียนได้ 15,160 คะแนนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 98.69 หมายถึง กระบวนการการเรียนรู้ของหลักสูตรมีประสิทธิภาพ และการทดสอบหลังเรียนผู้เรียนทั้งหมดทำคะแนนรวมได้ 2,304 คะแนนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 90.00 หมายถึง ผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความก้าวหน้า ดังนั้น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรียนรู้ด้วยหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต-อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (E_1 = 98.69/ E_2 = 90.00) ดัชนีผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ด้วยหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีค่าเท่ากับ 0.6666 ซึ่งหมายความว่าผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นร้อยละ 66.66 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ด้วยหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา คะแนนก่อนเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 7.00 ส่วนเบี่ยงเบียนมาตรฐานเท่ากับ 0.815 คะแนนทดสอบหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 9.00 ส่วนเบี่ยงเบียนมาตรฐานเท่ากับ 0.816 การเปรียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ก่อนเรียนและหลักเรียนรู้ด้วยหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนที่เรียนด้วยหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม มีผลสัมฤทธิ์สูงกว่าก่อนเรียน

อภิปรายผล

จากผลของการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยมีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผล ดังนี้

ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ส่วนใหญ่ พบว่า หลักสูตรของสถานศึกษาเป็นหลักสูตรหลักสูตรแม่บท คือ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยมีการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองต่อเนื่องตลอดชีวิต มุ่งเน้นพัฒนาการเรียนรู้ทั้งในเรื่องสาระการเรียนรู้แกนกลางรวมทั้งสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเพื่อปลูกฝังให้เด็กรักในท้องถิ่นของตนเอง และเป็นไปตามกรอบผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ ในด้านผู้เรียนรู้กำหนดให้ผู้เรียนรักษ์

และประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นกรอบผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561 โดยได้กำหนดให้สาระหลักของการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 5 สาระ ได้แก่ การอ่าน การเขียน การฟัง การดูและการพูด หลักการใช้ภาษา วรรณคดีและวรรณกรรม ในการจัดการเรียนรู้จะเน้นให้นักเรียนมีพัฒนาการทั้งด้านการอ่าน การเขียน การฟัง การดูและการพูด หลักการใช้ภาษา วรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งสอดคล้องกับสาระสำคัญของหลักการพัฒนาหลักสูตรของ Taba, H. มีสาระสำคัญ 3 ประการที่ต้องนำมาพิจารณา ได้แก่ 1) ขอบเขต (Scope) เนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับผู้เรียน 2) การจัดเรียงลำดับ (Sequence) เนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องและเป็นระบบ 3) การบูรณาการ (Integrated) เนื้อหาสาระกับประสบการณ์การเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน (Taba, H., 1962) มีสาระสำคัญ 3 ประการ ที่ต้องนำมาพิจารณา ได้แก่ 1) ขอบเขต (scope) เนื้อหาสาระ ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จริยา ศรีเพชร ที่ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเรื่องคลองมหาสวัสดิ์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กล่าวว่า ด้านการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน นักเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญและต้องการให้ผู้นำผู้รู้ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ คาดหวังให้ผู้เรียนรู้และประเมินผล (จริยา ศรีเพชร, 2550) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับหลักการพัฒนาหลักสูตรของ วิชัย วงษ์ใหญ่ เพราะการที่องค์ประกอบของหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีความเหมาะสมและมีคุณภาพในการนำไปใช้ ทั้งนี้เพราะหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมาที่พัฒนาขึ้นให้มีองค์ประกอบที่เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยมีจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นผลที่เกิดขึ้นกบัผู้เรียนผ่านสาระการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมดังแนวคิดของไทเลอร์ที่มีแนวคิดในการวางโครงร่างหลักสูตรที่เน้นการตอบคำถามเป็นพื้นฐาน 4 ประการ คือ มีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาว่าอะไรบ้าง เป็นส่วนที่สถาบันการศึกษาจะต้องกำหนด ให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ทางการศึกษา อะไรบ้างที่สถาบันการศึกษาควรจัดขึ้นเพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ แล้วจะจัดประสบการณ์ ทางการศึกษาอย่างไรจึงจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพจะประเมินผลประสิทธิภาพของประสบการณ์ในการจัดการศึกษาอย่างไรจึงจะตัดสินได้ว่าบรรลุ ถึงจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ผลการพัฒนาองค์ประกอบของหลักสูตรดังกล่าว (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2521) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปีย์วรา คล้ายหนองสรวง ที่พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเรื่องชุมชนเสลภูมิ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 (ปีย์วรา คล้ายหนองสรวง, 2550) และนฤมล จูประเสริฐ ที่พัฒนาหลักสูตรสาระท้องถิ่นอนุสาวรีย์บ้านไร่สำหรับนักเรียนชั้นอนุบาล 1 นำข้อมูลพื้นฐานกาหนดเป็นองค์ประกอบหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย แนวทางการจัดการเรียนรู้แนวทางการวัดประเมินผลคำอธิบายรายวิชาโครงสร้างรายวิชา ผลการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ (นฤมล จูประเสริฐ, 2552)

ผลการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ส่วนใหญ่พบว่าคุณภาพของ หลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีองค์ประกอบ 8 ประการ ได้แก่ หลักการของหลักสูตรเป้าหมายของหลักสูตร คำอธิบายรายวิชาโครงสร้างหลักสูตร เนื้อหาสาระและประสบการณ์ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนและแหล่งการเรียนรู้

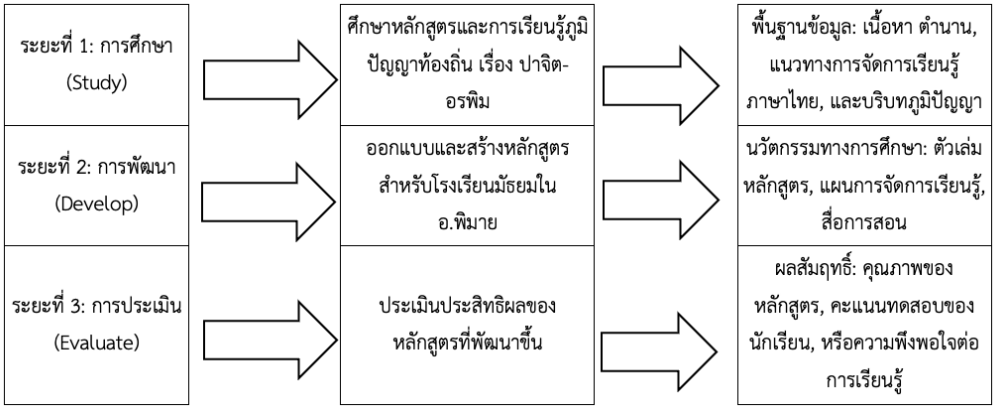
และการวัดและประเมินผล โดยรวมอยู่ในระดับมากมีความสอดคล้องกับตัวชี้วัดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ทั้งการนำภูมิปัญญาท้องถ่าน วรรณกรรมประจำถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิมพ์ เป็นสาระเนื้อหาและจัดประสบการณ์มีความสอดคล้องและมีความเป็นไปได้ที่จะเสริมสร้างการใช้ทักษะชีวิตและรักความเป็นไทยซึ่งจะควรต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ เสริมสร้างการ ใช้ทักษะและมีเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญา ตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาและร่วมอนุรักษ์ภูมิปัญญา ดังที่สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าช่วยสร้างความภาคภูมิใจ สามารถประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ช่วยเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตคนไทยให้เหมาะสมกบยุคสมัยสอดคล้องกับงานวิจัยของจริยา ศรีเพชร ที่ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเรื่องคลองมหาสวัสดิ์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กล่าวว่าผลการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย แนวคิด หลักการ จุดหมาย คำอธิบายรายวิชา มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง โครงสร้าง เวลาเรียน ขอบข่ายสาระการเรียนรู้ แนวทางการจัดการเรียนรู้ สื่อการจัดการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล และแผนการจัดการเรียนรู้ (จริยา ศรีเพชร, 2550)

ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้หลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 6 หน่วยการเรียนรู้ โดยผู้เชี่ยวชาญ แผนการจัดการเรียนรู้ทุกหน่วยการเรียนรู้ มีค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่า .50 ทุกหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งแปลผลได้ว่าอยู่ในเกณฑ์ที่มีความสอดคล้องกัน สามารถนำไปใช้ในการวิจัยต่อไปได้ สอดคล้องกับ จำลอง นำพา ในงานวิจัยเรื่อง พัฒนาหลักสูตรเพิ่มเติมวิถีไทยกับเยาวชนไทยในปัจจุบัน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่กล่าวว่าคำอธิบายรายวิชาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ระบุเนื้อหาสาระที่เรียงลำดับมีความต้องการที่สอดคล้องกบมาตรฐานและตัวชี้วัด ส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านสาระเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม พบว่า การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรมีความสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิมควรมีการสำรวจ ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ให้ครบถ้วน นำมาวิเคราะห์เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรและผลการเรียนรู้ (จำลอง นำพา, 2550) ดังที่ รัฐศาสตร์ สุขสวัสดิ์ ในการศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่อง ประเพณีลากพระ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านบางดาน ที่กล่าวถึงแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดกิจกรรม การเรียนการสอนว่าควรสำรวจวิเคราะห์บักทึกข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจากการวิเคราะห์ หลักสูตร สร้างเครื่องมือ รวบรวมข้อมูล ศึกษาคำอธิบายรายวิชา กลุ่มสาระการเรียนรู้ จัดทำหน่วยและแผนการจัดการเรียนรู้ นอกจากนั้นครูและนักเรียนควรมีส่วนร่วมกันวางแผนการจัดการเรียนรู้ ออกแบบการเรียนรู้เลือกการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ตามแผนการจัดการ เรียนที่กำหนดร่วมกัน เน้นการเรียนรู้ฝึกปฏิบัติกับภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ให้แนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สถานศึกษา ควรมี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยนักเรียน ครูและผู้เกี่ยวข้องวางแผนการเรียนรู้วางแผน ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้โดยกำหนดงานที่ต้องทำกำหนดคนรับผิดชอบและกำหนดเวลา ขั้นที่ 3 ปฏิบัติกิจกรรมตามที่กำหนดบันทึกผลการเรียนรู้ไว้ และ ขั้นที่ 4 นำเสนอผลการเรียนรู้หรือแสดง ผลงาน นักเรียนนำความรู้และที่ได้เสนอต่อครูและแลกเปลี่ยนระหว่างเพื่อน (รัฐศาสตร์ สุขสวัสดิ์, 2550)

ผลการประเมินประสิทธิผลหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมาผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า หลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของ สุดสาคร อินทร์ทอง และเนติ เฉลยวาเรศ ในโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง “ตำนานชาวไท - ยวน” จังหวัดสระบุรี กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนตามหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง “ตำนานชาวไท - ยวน” จังหวัดสระบุรี หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่เรียนหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง “ตำนานชาวไท - ยวน” มีพฤติกรรมการอนุรักษ์ท้องถิ่นอยู่ในระดับมากที่สุด (สุดสาคร อินทร์ทอง และเนติ เฉลยวาเรศ, 2557) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชุติมา ศิริวงศ์ ที่จัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้สำหรับการสอนบูรณาการแบบสอดแทรกมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้อยางมีนัยสำคัญที่สถิติที่ระดับ .01 และศึกษาการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่า นักเรียน มีคะแนนเฉลยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน (ชุติมา ศิริวงศ์, 2551) เช่นเดียวกับงานของ จิตรลดา เกิดเรือง ที่พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเรื่องประเพณีและพิธีกรรมไทยทรงดำสำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จังหวัดสุพรรณบุรีที่ผลการเรียนรู้พัฒนาสูงขึ้นเช่นกัน (จิตรลดา เกิดเรือง, 2548)

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยเป็นแผนภูมิรูปภาพ ดังนี้



ภาพที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานหลักสูตร กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยมีการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองต่อเนื่องตลอดชีวิต มุ่งเน้นพัฒนาการเรียนรู้ทั้งในเรื่องสาระการเรียนรู้แกนกลาง รวมทั้งสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเพื่อปลูกฝังให้เด็กรักในท้องถิ่นของตนเอง และเป็นไปตามกรอบผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ ในด้านผู้เรียนรู้กำหนดให้ผู้เรียนรักษ์และประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นกรอบผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561 โดยได้กำหนดให้สาระหลักของการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 5 สาระ ได้แก่ การอ่าน การเขียน การฟัง การดูและการพูด หลักการใช้ภาษา วรรณคดีและวรรณกรรม องค์ความรู้หรือสิ่งที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตซึ่งเป็นประสบการณ์นการดำเนินชีวิตของคนในทองถิ่น ซึ่งได้ผ่านการคิดค้นและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนได้แนวทางที่เหมาะสม สอดคลองกับสภาพสังคม เป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไป ถือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต-อรพิม เป็นนิทานเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายในท้องถิ่นอีสาน นำมาจากชาดกนอกนิบาตเรื่อง ปาจิตตกุมารชาดก ใน ปัญญาสชาดก เนื้อเรื่องแบ่งเป็นการเล่าแบบสอนศาสนาและเล่าเป็นแบบนิทานชาวบ้าน ผนวกการอธิบายชื่อบ้านนามเมือง

องค์ความรู้จากการพัฒนาหลักสูตรการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีองค์ประกอบ 8 ประการ คือ 1) หลักการของหลักสูตร 2) เป้าหมายของหลักสูตร 3) คำอธิบายรายวิชา 4) โครงสร้างของหลักสูตร 5) เนื้อหาสาระ 6) กิจกรรมการเรียนการสอน 7) สื่อการเรียนและแหล่งเรียนรู้ และ8) การวัดและประเมินผล

องค์ความรู้จากการประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาข้อมลพื้นฐานหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม ประกอบด้วย หลักการของหลักสูตร เป้าหมายของหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา โครงสร้างหลักสูตร เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและแหล่งการเรียนรู้ และการวัดและประเมิน ผลการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม พบว่าหลักสูตรและคู่มือประกอบหลักสูตรมีความเหมาะสมระดับมาก และมีความสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบ และประเมินประสิทธิผลหลักสูตร พบว่า ประสิทธิผลของหลักสูตรสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (E_1 = 98.69/E_2 = 90.00) ซึ่งผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นร้อยละ 66.66 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์หลังการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีการอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม เพราะเป็นสิ่งที่มีค่าอาจสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์และบูรณาการการ กำหนดนโยบายและแผนที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

เพื่อให้เกิดแนวทางที่ชัดเจนและให้ การดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น จากผลการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ปาจิต - อรพิม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าควรมี การศึกษาวิจัย โดยนำภูมิปัญญาไทยประเภทต่าง ๆ ที่มีความสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวรรณกรรมประจำถิ่นเรื่องอื่น ๆ มาเป็นสาระเนื้อหาผู้เรียน เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาทักษะทางภาษาไทยให้ครอบคลุม ได้แก่ การอ่าน การเขียน การฟัง ดูและพูด หลักภาษาและการใช้ภาษาและวรรณกรรม เพื่อให้ผู้เรียนใช้ภาษาไทยเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร แสวงหาความรู้ คิดวิเคราะห์ และตระหนักถึงคุณค่าของภาษาไทยในฐานะวัฒนธรรมประจำชาติ และควรมีการอบรมครูให้มีความรู้ด้านภูมิปัญญานิทานปาจิต - อรพิม และทักษะการสร้างสื่อสมัยใหม่ควบคู่กัน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ตลอดถึง ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้เมตตาให้คำแนะนำ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนทำให้ให้งานวิจัยสำเร็จ ลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบคุณคณะผู้บริหาร ครูอาจารย์ นักเรียน โรงเรียนพิมายวิทยา โรงเรียนพิมายดำรงวิทยาคม และโรงเรียนพิมายนิคมศึกษา ตลอดถึงคณะผู้ปกครอง นักปราชญ์ชุมชน ที่สละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อมูล ความคิดเห็นและเสนอแนะ ให้ความร่วมมือและอนุเคราะห์ข้อมูลสำคัญแก่ผู้วิจัยจนงานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะและทุนสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ ต้องขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

จริยา ศรีเพชร. (2550). การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเรื่อง คลองมหาสวัสดิ์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จำลอง นำพา. (2550). การพัฒนาหลักสูตรเพิ่มเติมวิถีไทยกับเยาวชนไทยในปัจจุบัน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 ของโรงเรียนหนองแค “สรกิจพิทยา” อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

จิตรลดา เกิดเรือง. (2548). พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเรื่องประเพณีและพิธีกรรมไทยทรงดำสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จังหวัดสุพรรณบุรี. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชุติมา ศิริวงศ์. (2551). การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

นฤมล จูประเสริฐ. (2552). การพัฒนาหลักสูตรสาระท้องถิ่นอนุสาวรีย์บ้านไร่สำหรับนักเรียนชั้นอนุบาล 1. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปีย์วรา คล้ายหนองสรวง. (2550). การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเรื่อง ชุมชนเสลภูมิ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

แม้นมาส ชวลิต. (2544). แนวทางส่งเสริมการอ่าน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ.

รัฐศาสตร์ สุขสวัสดิ์. (2550). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่อง ประเพณีลากพระ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านบางดาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลา เขต 1. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยทักษิณ.

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2521). กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

สมชาติ มณีโชติ และคณะ. (2565). ตำนานท้าวปาจิตกับนางอรพิมในมิติประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการสร้างชุดความรู้ของผู้คนในดินแดนอีสานใต้. วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์, 12(4). 175-192.

สุดสาคร อินทร์ทอง และเนติ เฉลยวาเรศ. (2557). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ตำนานชาวไท - ยวน จังหวัดสระบุรี กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 4. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

Taba, H. (1962). Curriculum Development: Theory and Practice. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

บทความวิจัย

รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ*

A MODEL OF DEVELOPMENT IN MORALITY AND LEARNING BEHAVIOR OF CHILDREN AND YOUTH THROUGH A BUDDHIST-BASED CREATIVE MEDIA PROCESS

พระมหาอุดร อุตฺตโร (มากดี)*, พระครูใบฎีกามณฑล เขมโก (ชูโตศรี), สมบัติ นวลระออง, อานนท์ เหล็กดี

Phramaha Udorn Uttaro (Makdee)*, Phrakhrubaidika Monthon khamago (Chutosri), Sombat Nuanra-ong, Arnon Legdee

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ นครสวรรค์ ประเทศไทย

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhonsawan Campus, Nakhon Sawan, Thailand

*Corresponding author E-mail: udon921@gmail.com

*Tel: 093-542-9642

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบจากองค์กรต้นแบบและพัฒนาเป็นโมเดลที่ทันสมัยสำหรับเยาวชนยุคดิจิทัล โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน เก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างนักเรียนและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้แนวทางที่นำไปปฏิบัติจริงได้ในสถานศึกษาและชุมชน ข้อค้นพบเชิงนวัตกรรมที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนกระบวนทัศน์การเรียนรู้ จากการสอนศีลธรรมแบบบรรยายไปสู่การสร้างประสบการณ์ผ่านสื่อสมัยใหม่ที่เยาวชนคุ้นเคย อาทิ วิดีโอสั้น ละครสะท้อนสังคม และแอปพลิเคชัน กลไกหลักเริ่มจากการสร้าง หลักศรัทธา เพื่อดึงดูดความสนใจและเปิดใจเยาวชน ก่อนพัฒนาไปสู่ หลักการปฏิบัติ ผ่านกิจกรรมกลุ่มที่เน้นการลงมือทำ โดยเปลี่ยนบทบาทเยาวชนจากผู้รับสารมาเป็น ผู้ผลิตสื่อ ทำให้ได้ฝึกฝนทักษะการคิด วางแผน และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างเป็นระบบ และกระบวนการนี้ได้บูรณาการคุณธรรม 6 ด้าน คือ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความอดทน และความใฝ่เรียนรู้ เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ยืนยันว่ารูปแบบนี้ช่วยให้เยาวชนเกิดความละอายเกรงกลัวต่อบาป (หิริโอตตัปปะ) มีความรับผิดชอบและมีจิตสาธารณะเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยปัจจัยความสำเร็จที่ทำให้นวัตกรรมนี้ยั่งยืน คือ การนำแนวคิด “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) มาใช้เป็นฐานรากในการขับเคลื่อน โดยความร่วมมือระหว่างสถาบันหลักเหล่านี้ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการขัดเกลาพฤติกรรม ทำให้เยาวชนมี เกราะคุ้มกันทางปัญญา ที่แข็งแกร่ง สามารถคัดกรองข้อมูลข่าวสารและดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ได้อย่างเหมาะสมและทรงคุณค่า

คำสำคัญ: กระบวนการ, คุณธรรม, พฤติกรรมการเรียนรู้, เด็กและเยาวชน, สื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ

* Received 14 March 2026; Revised 24 April 2026; Accepted 27 April 2026

Abstract

The research titled A Model of Development in Morality and Learning Behavior of Children and Youth through a Buddhist-Based Creative Media Process aims to study successful prototype organizations and develop a modern model tailored for youth in the digital age. Employing a mixed-methods research approach, data was collected through both quantitative and qualitative measures from a sample group of students and experts to derive practical guidelines for educational institutions and communities. A key innovative finding is the shift in “learning paradigms,” moving from traditional lecture-based moral instruction to experience-based learning via modern media familiar to youth, such as short videos, social reflection dramas, and applications. The core mechanism begins with establishing “Faith (Saddha)” to capture interest and open young minds, before progressing to “Practical Principles” through hands-on group activities. This transforms youth from passive recipients into “media creators,” allowing them to systematically practice thinking, planning, and collaborative skills. This process integrates six moral virtues-discipline, responsibility, honesty, self-sacrifice, patience, and a passion for learning-with Buddhist principles. Empirical results confirm that this model significantly enhances “Hiri-Ottappa” (moral shame and dread of sin), personal responsibility, and public mindedness among youth. The primary success factor ensuring the sustainability of this innovation is the application of the “Borworn” concept (Home, Temple, and School) as the driving foundation. Collaboration between these three core institutions creates an environment conducive to behavioral refinement, providing youth with a robust “intellectual immunization.” This enables them to effectively screen information and lead lives grounded in Buddhist Dhamma amidst the complexities of the modern world in a proper and valuable manner.

Keywords: Process, Morality, Learning Behaviors, Children and Youth, Buddhist Creative Media

บทนำ

สังคมในปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่มนุษย์ทุกคนจำต้องแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตผ่านการจัดการเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างมหาศาล ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ดีที่สุดนั้นทั่วโลกให้การยอมรับว่า “การศึกษา คือ การพัฒนาคน” ที่ยั่งยืนที่สุด (อำนาจ สังข์ทอง, 2568) การพัฒนาเยาวชนใน ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์) และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ที่มุ่งเน้นการสร้าง “คนไทยที่เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” มีคุณธรรม จริยธรรม และทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อตอบโจทย์ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของประเทศ ปัจจุบันสังคมประสบปัญหาทางคุณธรรมจริยธรรมอย่างรุนแรง ชี้ให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างศาสนากับประชาชนที่สังคมเรามีขณะนี้ โดยศาสนาถูกมองว่าไม่สอดคล้องกับชีวิตสมัยใหม่ บริโภคนิยม โดยละเลยคุณค่าทางจิตใจ ค่านิยมที่เปลี่ยนไป การที่บุคคลขาดความละอายต่อบาปและการตรวจสอบที่โปร่งใส เยาวชนกับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เยาวชนขาดการปลูกฝังศีลธรรมที่ดีงาม (ศูนย์คุณธรรม องค์กรมหาชน, 2569)

ในปัจจุบันสื่อมีบทบาทและอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนอย่างมาก ทั้งในทางตรงและทางอ้อม สื่อได้เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์แทบจะตลอดเวลาและทุกสถานที่ ได้แก่ รายการวิทยุ ข่าวตอนเช้าทางโทรทัศน์ การสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มอิเล็กทรอนิกส์ เช่น การรับ - ส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) เฟสบุ๊ค (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) ไลน์ (Line) สแนปแชต (Snapchat) อินสตาแกรม (Instagram) และหนังสือพิมพ์ นิตยสาร ป้ายโฆษณา สื่อโฆษณา สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ยากจะหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งอิทธิพลของสื่อมีทั้งที่มีประโยชน์และโทษ หากผู้รับสื่อขาดวิจารณญาณก็มีโอกาสถูกชักนำไปในทางที่ผิดได้ ผู้รับสื่ออาจก่อให้เกิดการซึมซับและมีพฤติกรรมเลียนแบบในที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสพสื่อของเด็กและเยาวชนที่ขาดวุฒิภาวะและประสบการณ์ในการจำแนกการแยกแยะการวิเคราะห์ข้อมูลของสื่อที่มีความรุนแรง อาจนำไปสู่การลอกเลียนแบบและมีพฤติกรรมการใช้ความรุนแรง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลให้เด็กและเยาวชนห่างเหินจากคุณธรรมมากขึ้น (ตฤณห์ โพธิ์รักษา, 2565); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

จากสภาพสังคมไทยในปัจจุบันเด็กและเยาวชนห่างเหินความมีคุณธรรมออกไป ซึ่งหากพิจารณาในมุมมองที่เกิดจากผลกระทบด้านสื่อ แล้วพบว่า สื่อมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตทั้งในทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน เพราะสื่อส่วนใหญ่ยังคงเน้นการดำเนินการในเชิงธุรกิจ จึงทำให้ขาดจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งก่อให้เกิดความเสื่อมโดยเฉพาะด้านคุณธรรม และคุณธรรมที่จะเกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง และบุคคลหลายฝ่ายในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมกันสร้างองค์แห่งความรู้ความร่วมมือ เพื่อภูมิคุ้มกันให้เยาวชน ไปสู่ความประพฤติที่ดีงามและเป็นแบบอย่างของสังคม เพื่อจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ ในบริบทของโรงเรียนมัธยมศึกษานำร่อง 5 แห่งในจังหวัดนครสวรรค์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางบริบทสังคมและเผชิญกับความท้าทายด้านพฤติกรรมเยาวชนที่ซับซ้อน การคัดเลือกพื้นที่นี้จึงเปรียบเสมือนการสร้าง ห้องปฏิบัติการทางสังคม เพื่อทดสอบรูปแบบการพัฒนาคุณธรรม 6 ด้าน ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความอดทน และความใฝ่เรียนรู้ ผ่านกลไกความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วรกฤต เถื่อนช้าง ที่ยืนยันว่าการใช้สื่อสร้างสรรค์ภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งหวังที่จะนำเสนอรูปแบบการพัฒนาที่เป็นนวัตกรรมใหม่ เพื่อสร้างเกราะคุ้มกันทางปัญญาให้เยาวชนเติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามเป้าหมายของชาติสืบไป (วรกฤต เถื่อนช้าง, 2561)

รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมในเด็กและเยาวชนด้านการใช้สื่อเชิงพุทธ มีแนวคิดโดยใช้เทคนิคการอบรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรม ผสมผสานกับการปฏิบัติธรรม ทำวัตรเช้า เย็น และนั่งสมาธิ ปลูกฝังเจตคติ และฝึกฝนทักษะของชีวิตที่สำคัญที่จะนำไปใช้เป็นรูปแบบของการดำรงชีวิตจริงในอนาคต ขณะเดียวกันก็เป็นช่วงระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน โดยมีปัจจัยจากสภาพแวดล้อมเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องและกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมากความรัก ความผูกพันและสัมพันธภาพภายในครอบครัวจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยเป็นเกราะคุ้มครองป้องกันการคุกคามจากสังคมและสิ่งแวดล้อมภายนอก (จิราภรณ์ สำเภาทอง และคณะ, 2561) ความจำเป็นการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนต้องอาศัยการปฏิบัติ และการแก้ปัญหาร่วมกัน โดยการจัดกิจกรรมทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาเพื่อพัฒนาปรับเปลี่ยน พฤติกรรมของผู้เรียน เป็นการเสริมสร้างพฤกรรมการเรียนรู้รูปแบบใหม่ ๆ (ณัฏฐวดี พูลสวัสดิ์และคณะ, 2566)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ เกิดจากการเล็งเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัล ซึ่งส่งผลให้เด็กและเยาวชนเผชิญกับสภาวะเปราะบางทางจริยธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ขาดความจดจ่อ ผู้วิจัยพบว่าการปลูกฝังคุณธรรมในรูปแบบเดิมอาจไม่ดึงดูดใจเพียงพอที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ได้ จึงเกิดความสนใจที่จะบูรณาการ “หลักพุทธธรรม” เข้ากับ “นวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์” เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทันสมัยและเข้าถึงง่าย และด้วยเหตุผลสำคัญ คือ การแสวงหาแนวทางที่เปลี่ยนจาก “การสอน” เป็น “การสร้างประสบการณ์” โดยใช้สื่อเป็นสะพานเชื่อมโยงหลักธรรมสู่การปฏิบัติจริง ผู้วิจัยต้องการพิสูจน์ว่าขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธสามารถปรับปรุงพฤติกรรมการเรียนรู้ให้มีสติ มีวินัย และมีจิตสาธารณะได้อย่างเป็นรูปธรรม งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งหวังที่จะนำเสนอ “รูปแบบการพัฒนา” ที่ทรงพลัง ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยแก้ไขปัญหาพฤติกรรมเบี่ยงเบนในปัจจุบัน แต่ยังเป็นการสร้างเกราะคุ้มกันทางปัญญาให้แก่เยาวชน เพื่อให้เติบโตเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีทั้งความรู้และคุณธรรม พร้อมขับเคลื่อนสังคมไปในทิศทางที่สร้างสรรค์และยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์ขององค์กรต้นแบบ
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ
3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ การศึกษาวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน เป็นทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษานำร่อง 5 แห่ง ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ 1) โรงเรียนนวมินทราชูทิศ มัชฌิม 2) โรงเรียนชุมแสงชนูทิศ 3) โรงเรียนบึงบอระเพ็ดวิทยา 4) โรงเรียนโกรกพระพิทยาคม และ 5) โรงเรียนแม่วงก์พิทยาคม รวมทั้งสิ้น 3,166 คน ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 355 คน (โดยใช้สูตร ที่ระดับความเชื่อมั่น 95%) และดำเนินการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการ สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยใช้ขนาดของโรงเรียนเป็นชั้นภูมิ เพื่อให้ได้ตัวแทนนักเรียนที่ครอบคลุมทุกบริบทพื้นที่อย่างทั่วถึง จากนั้นจึงใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ในแต่ละชั้นภูมิเพื่อให้ได้จำนวนตามสัดส่วนที่กำหนด

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Qualitative Phase)

ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการ เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ตรง โดยกำหนด เกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion Criteria) ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้บริหารและครู ต้องเป็นผู้บริหารหรือครูที่ดูแลฝ่ายกิจการนักเรียน หรือรับผิดชอบงานด้านคุณธรรมจริยธรรมมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี

2.2 กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสตร์ หรือด้านนวัตกรรมสื่อสารมวลชนที่มีผลงานเชิงประจักษ์อย่างน้อย 2 ท่าน

2.3 กลุ่มผู้นำชุมชน ต้องเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรม “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) ในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

3. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (Research Ethics)

เนื่องจากการวิจัยนี้ดำเนินการกับเด็กและเยาวชน ผู้วิจัยได้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยอย่างเคร่งครัด โดยมีการจัดทำ หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลและทำกิจกรรมในสถานศึกษา พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการวิจัยแก่สถานศึกษาและตัวนักเรียน พร้อมทั้งลงนามยินยอมก่อนการเก็บข้อมูลทุกครั้ง โดยยืนยันการรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคลและให้สิทธิกลุ่มตัวอย่างในการถอนตัวจากการวิจัยได้ตลอดเวลาโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต บทความ ตำรา คัดสำเนาจากรายงานการวิจัยหรือบทความตามเว็บไซต์

4.2 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสร้างกรอบของคำถาม โดยสร้างเครื่องมือ จากกรอบเนื้อหาในคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

4.3 ร่างเครื่องมือการวิจัยต่อผู้ทรงคุณวุฒิและปรับปรุงแก้ไขตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำ

4.4 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วมาให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ เป็นการหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ใช้เทคนิควิธีการวัดดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Item Objective Congruence Index : IOC) ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและลักษณะการใช้ภาษา

4.5 นำเครื่องมือที่ผ่านการแก้ไขปรับปรุงแล้ว มาทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง (Try Out) โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับนักเรียนโรงเรียนเทพศาลาประชาสรรค์ จำนวน 30 คน ที่ไม่ใช่เป็นกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น ผู้วิจัยทำการวัดความเชื่อมั่นหรือความสอดคล้องภายในด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach, L. J. ได้ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ .920 (Cronbach, L. J., 1978)

4.6 นำผลที่ได้มาปรับปรุงพัฒนาให้แบบสอบถามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และนำไปใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

5. การเก็บข้อมูล

แบบการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยใช้การวิเคราะห์ประเด็นของเนื้อหาการวิจัย และวิเคราะห์สาระสำคัญจากนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ แล้วได้ร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก รายละเอียด ดังนี้

5.1 การใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาของข้อคำถาม

5.2 โครงสร้างของประเด็นเนื้อหาคำถามที่ครอบคลุมสาระสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ

5.3 กรอบประเด็นและข้อคำถามครอบคลุมเนื้อหาสำคัญที่ต้องการตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้

5.4 ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาสรุปในภาพรวม

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์ขององค์กรต้นแบบ พบว่า ผลการวิจัยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต รองลงมา คือ ด้านความเสียสละ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความรับผิดชอบ ทั้งนี้มีเหตุผลสำคัญจากการที่โรงเรียนต้นแบบได้ยึดถือหลักศาสนาเป็นพื้นฐานสำคัญในการอยู่ร่วมกันภายในสังคมโรงเรียน โดยมีการปลูกฝังคติธรรมที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมทางศาสนาอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังชี้ให้เห็นว่ารูปแบบขององค์กรต้นแบบเน้นการสร้างลักษณะจิตอาสา ผ่านการบูรณาการตามหลักศาสนา ซึ่งมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยด้วยการใช้ช่องทางออนไลน์ และสื่อสร้างสรรค์ กระบวนการเหล่านี้ส่งผลให้เยาวชนเกิดการรับรู้ความสามารถของตนเอง มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ และสร้างเครือข่ายจิตสำนึกดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพุทธจิตวิทยาที่มุ่งเน้นการพัฒนาทั้งระบบ ตั้งแต่ระดับผู้บริหาร ครู นักเรียน ไปจนถึงผู้ปกครอง เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามอัตลักษณ์คุณธรรมของโรงเรียนอย่างยั่งยืน

2. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ ส่งผลให้เยาวชนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างรอบด้านทั้ง 6 ประการ โดยเฉพาะด้านความมีระเบียบวินัย ที่พบว่า นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเตรียมตัวและส่งงานตรงเวลามากขึ้น เนื่องจากรูปแบบนี้เน้นการมีส่วนร่วมและการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองทั้งในและนอกห้องเรียน ขณะที่ด้านความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์สุจริต มีความโดดเด่นจากการที่เยาวชนได้รับการปลูกฝังผ่านกิจกรรมกลุ่มแ ละการใช้สื่อที่เน้นการเห็นคุณค่าในตนเองและการปฏิบัติตามกฎระเบียบ จนเกิดความละอายเกรงกลัวต่อบาป (หิริโอตตัปปะ) และนำไปสู่พฤติกรรมเชิงบวก เช่น การทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถและการไม่ลอกการบ้านเพื่อน นอกจากนี้ผลของการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้ได้บูรณาการ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เข้ากับกิจกรรมที่ทันสมัย เช่น การใช้สื่อวิดีโอ สื่อออนไลน์ และกิจกรรมแนะแนวตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งช่วยให้เยาวชนมีความอดทนอดกลั้นและใฝ่เรียนรู้มากขึ้น

3. เสนอรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ พบว่า ความสำเร็จของรูปแบบเกิดจากการออกแบบองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านสถานที่และลำดับขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ที่มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมอยู่ในระดับสูงสุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการจัดลำดับเนื้อหาจากเรื่อง “หลักศรัทธา” ไปสู่ “การปฏิบัติ” เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เยาวชนเกิดความสนใจและอยากเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การเสนอรูปแบบนี้ยังเน้นความสำคัญของการบูรณาการคุณธรรมเข้ากับสื่อสร้างสรรค์ 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความมีระเบียบวินัย 2) ด้านความรับผิดชอบ 3) ด้านความซื่อสัตย์สุจริต 4) ด้านความเสียสละ 5) ด้านความอดทน อดกลั้น และ 6) ด้านความใฝ่เรียนรู้ โดยมีหลักธรรมรองรับอย่างเป็นระบบ ซึ่งผลการอภิปรายยืนยันว่ารูปแบบนี้สามารถสร้าง “คนดี” ที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และมีจิตอาสาได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีปัจจัยสนับสนุนสำคัญ คือ ความร่วมมือที่เหนียวแน่นระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ” ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบขององค์กรต้นแบบ ส่งผลต่อคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ในภาพรวมระดับมาก โดยโดดเด่นที่สุดในด้านความซื่อสัตย์สุจริตและความเสียสละ เนื่องจากมีการปลูกฝังคติธรรมเชื่อมโยงกับหลักศาสนาอย่างเป็นระบบและเน้นการสร้างจิตอาสาผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพุทธจิตวิทยาที่พัฒนาคนแบบองค์รวม ทั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิณห์จุฑา ศุภมงคล ที่พบว่า สภาพแวดล้อมและบรรยากาศในสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ศีลธรรม มีผลโดยตรงต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเชิงบวกของเยาวชน ทำให้เกิดการตระหนักรู้และยอมรับในคุณค่าของตนเองและผู้อื่น (จิณห์จุฑา ศุภมงคล, 2567)

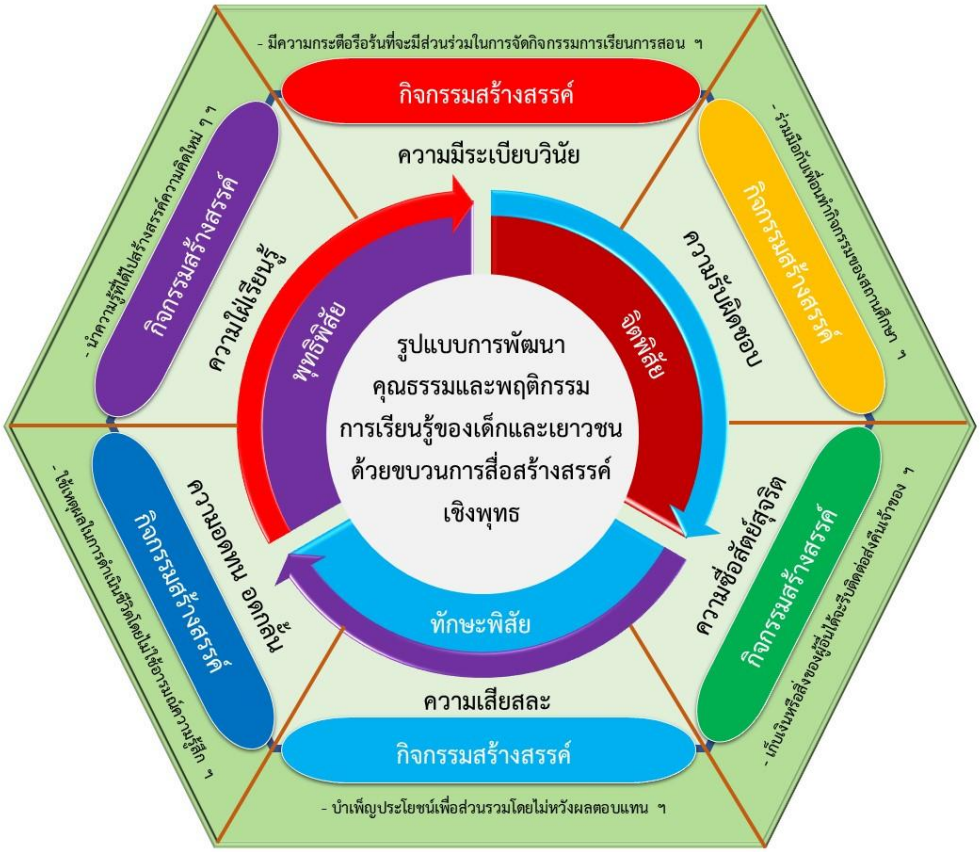
2. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ พบว่า เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมรอบด้านทั้ง 6 ประการ โดยเฉพาะด้านระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งเกิดจากการใช้สื่อสร้างสรรค์ที่เน้นการมีส่วนร่วมและบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้เยาวชนเห็นคุณค่าในตนเองและปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถโดยไม่คัดลอกผู้อื่น ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธีรนันท์ ขันตี ที่สรุปว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ทันสมัยช่วยส่งเสริมทั้งวิธีการคิดแก้ปัญหา ทักษะการสื่อสารและการทำงานเป็นทีม การรู้เท่าทันสื่อเทคโนโลยี ตลอดจนการมีเจตคติในการดำรงชีวิตเป็นพลเมืองที่ดี ซึ่งส่งผลให้ทักษะและพฤติกรรมของเยาวชนอยู่ในระดับมากทุกด้าน (ธีรนันท์ ขันตี, 2568)

3. เสนอรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ พบว่า ความสำเร็จเกิดจากการออกแบบองค์ประกอบที่เหมาะสม โดยเฉพาะด้านสถานที่และลำดับขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมที่เน้นจาก “หลักศรัทธา” ไปสู่ “การปฏิบัติ” นอกจากนี้ยังมีการบูรณาการคุณธรรมเข้ากับสื่อสร้างสรรค์ 6 ด้าน ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความอดทน และความใฝ่เรียนรู้ ซึ่งมีหลักธรรมรองรับอย่างเป็นระบบจนสามารถสร้าง “คนดี” ที่มีจิตอาสาได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผ่านความร่วมมือของบ้าน วัด และโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรกฤต เถื่อนช้าง ที่พบว่า กระบวนการพัฒนาเยาวชนอย่างยั่งยืนต้องอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคีในชุมชนและการใช้สื่อเชิงสร้างสรรค์เป็นตัวขับเคลื่อนหลักธรรมให้กลายเป็นพฤติกรรมวิถีพุทธที่จับต้องได้ (วรกฤต เถื่อนช้าง, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นนวัตกรรมเชิงกระบวนการในการพัฒนาเยาวชน สรุปมาเป็นองค์ความรู้ในการวิจัย ดังนี้



ภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน
ด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ

จากองค์ความรู้สรุปได้ว่า

1. ขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธถือเป็นนวัตกรรมสำคัญที่มุ่งพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเยาวชน โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนากับสื่อสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วิดีโอ หนังสือ การ์ตูน และแอปพลิเคชัน สื่อเหล่านี้ถูกออกแบบมาเพื่อส่งเสริมคุณธรรมพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่ ความซื่อสัตย์

ความรับผิดชอบ ความมีวินัย และการใฝ่เรียนรู้ การนำหลักธรรมมาใช้ผ่านสื่อสร้างสรรค์ช่วยกระตุ้นแรงจูงใจให้เยาวชนสนใจในคุณธรรมและการเรียนรู้มากขึ้น การผสมผสานหลักธรรมคำสอนเข้ากับสื่อสร้างสรรค์ไม่เพียงแต่เสริมสร้างคุณธรรม แต่ยังส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสร้างสังคมที่มีคุณธรรมสูงขึ้น

2. การพัฒนาเยาวชนด้านคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่มีผลลัพธ์เชิงบวก ได้แก่ 1) ด้านความมีระเบียบวินัย 2) ด้านความรับผิดชอบ 3) ด้านความซื่อสัตย์สุจริต 4) ด้านความเสียสละ 5) ด้านความอดทน อดกลั้น และ 6) ด้านความใฝ่เรียนรู้ ตามหลักธรรมทางศาสนาเน้นการเรียนรู้ ส่งเสริมทัศนคติที่ดีต่อการศึกษา การบูรณาการสื่อเหล่านี้ในกระบวนการเรียนรู้ช่วยให้เยาวชนสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปปรับใช้ในชีวิต

3. การประยุกต์ใช้ในสถาบันการศึกษา ได้แก่ การบูรณาการเนื้อหาทางศาสนาเข้ากับบทเรียน การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางคุณธรรม และการใช้เทคโนโลยีในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงจริยธรรม สถาบันการศึกษาทุกระดับสามารถนำกระบวนการนี้มาใช้ในการพัฒนาเยาวชนอย่างยั่งยืน ด้วยการออกแบบสื่อที่เหมาะสมกับช่วงวัยและความสนใจของผู้เรียน กิจกรรมที่สอดแทรกหลักธรรมและคุณธรรมผ่านสื่อสร้างสรรค์ เช่น ละครสั้นที่เกี่ยวกับการเสียสละหรือการประกวดวิดีโอสั้นเกี่ยวกับความรับผิดชอบ ช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมที่ดี การสนับสนุนจากครู ผู้ปกครอง และชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการทำให้กระบวนการนี้ยั่งยืน ความร่วมมือระหว่างครอบครัว โรงเรียน และชุมชนช่วยให้การพัฒนาคุณธรรมของเยาวชนมีประสิทธิภาพและต่อเนื่องในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ” เป็นการพัฒนาต้นแบบการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัล โดยมีหัวใจสำคัญ คือ การเปลี่ยนสถานะของเยาวชนจากผู้บริโภคสื่อ ให้กลายเป็นผู้สร้างสรรค์สื่อ ผ่านกระบวนการทางปัญญาที่บูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับทักษะศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างเกราะคุ้มกันทางสังคมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์อย่างยั่งยืน ดังนี้ 1) รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์ของโรงเรียนต้นแบบ มีกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทั้งโรงเรียน เช่น ผู้บริหารโรงเรียน ครู บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน มีองค์ความรู้นวัตกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม และมีการบูรณาการกับการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน นักเรียนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์เป็นไปตามคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียนที่กำหนดไว้เป็นส่วนใหญ่ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองและส่วนรวมมากขึ้น นักเรียนมีพฤติกรรมด้านระเบียบวินัยเพิ่มมากขึ้น อาทิ เช่น การเดินแถว การแต่งกายถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน ประพฤติปฏิบัติตนตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ และระเบียบของโรงเรียนได้ดีขึ้น นักเรียนมีพฤติกรรมด้านจิตอาสาเพิ่มมากขึ้น อาทิ เช่น การแสดงความมีน้ำใจ การรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น และการเสียสละเวลาว่างช่วยงานครูและผู้ปกครอง เป็นต้น 2) การพัฒนารูปแบบด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ การทำกิจกรรมหลายรูปแบบ เข้ามาช่วยในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ มีการพัฒนารูปแบบโดยใช้สื่อการเรียนรู้เน้นหลักธรรมการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนโดยบูรณาการการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปสู่วิธีการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม

นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ การมีระเบียบวินัย ความสามัคคี ความอ่อนน้อมถ่อมตน ยิ้ม ไหว้ ทักทาย มีสัมมาคารวะ โดยมีรูปธรรมคุณธรรมด้านต่าง ๆ อาทิ ความมีระเบียบวินัย ได้แก่ การเข้าแถวหน้าเสาธง การเข้าแถวซื้ออาหาร การเดินแถวเข้าโรงเรียนและกลับบ้าน การเดินแถวขณะเปลี่ยนชั้นเรียน การจัดวางรองเท้าให้เป็นระเบียบ มารยาท กาลเทศะ และคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ ช่วยพ่อแม่ผู้ปกครองทำงานบ้าน ด้านความซื่อสัตย์นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากการลอกการบ้านมาเป็นการช่วยเหลือกันติวให้ความรู้ เพื่อนสอนเพื่อน พี่สอนน้องทำให้เกิดความรักและความสามัคคีกันในหมู่คณะ อันนำไปสู่การเกิดสัมพันธภาพของนักเรียนในโรงเรียนที่ดีขึ้น ปัญหาการทะเลาะวิวาทลดลง นักเรียนมีจิตอาสาจิตสาธารณะเพิ่มขึ้น และ 3) รูปแบบด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ ด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีการบูรณาการด้านคุณธรรมสำหรับการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ด้านความมีระเบียบวินัย 2) ด้านความรับผิดชอบ 3) ด้านความซื่อสัตย์สุจริต 4) ด้านความเสียสละ 5) ด้านความอดทน อดกลั้น และ 6) ด้านความใฝ่เรียนรู้ ในการดำเนินกิจกรรมทั้งนอกชั้นเรียน (กิจกรรมพัฒนานักเรียน) และในชั้นเรียน โดยกิจกรรมที่นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมกันวางแผน คิดวิเคราะห์ ระดมสมอง อภิปราย ลงมือปฏิบัติ สรุปความรู้ถอดบทเรียนที่ได้รับ ช่วยสร้างความมุ่งมั่นในการแสวงหาความรู้ ความมั่นใจในการแก้ปัญหาและร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรมที่ดีงาม ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาควรศึกษาคู่มือ รูปแบบ และควรจริงจังกับการสนับสนุน ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยสื่อ เนื่องจากว่าผู้บริหาร คือ บุคคลที่สำคัญที่สุดในการกำหนดเชิงนโยบายในสถานศึกษา นอกจากนี้ ควรเจาะลึกศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรมในแต่ละระดับการศึกษา เพื่อนำผลที่ได้ไปวางแผนพัฒนาคุณธรรมของเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

จิณห์จุฑา ศุภมงคล. (2567). รูปแบบการพัฒนาเยาวชนจิตอาสาด้วยสื่อสร้างสรรค์ตามแนวพุทธจิตวิทยา. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 20(2), 62-77.

จิราภรณ์ สำเภาทอง และคณะ. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและแรงจูงใจในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์กับสัมพันธภาพในกลุ่มเพื่อนและครอบครัวของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตอำเภอเมืองจังหวัดสมุทรสาคร. วารสารเกษมบัณฑิต, 19(15), 15-28.

ณัฏฐวดี พูลสวัสดิ์ และคณะ. (2566). ผลของกิจกรรมแนะแนวตามหลักภาวิต 4 เพื่อพัฒนาความเสียสละเพื่อส่วนรวมของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนไทยนิยมสงเคราะห์. วารสารการวัดผลการศึกษา, 40(107), 13-26.

ตฤณห์ โพธิ์รักษา. (2565). อิทธิพลของสื่อที่มีผลต่อพฤติกรรมความรุนแรงของเด็กและเยาวชน. วารสารรัฐศาสตร์รอบรู้และสหวิทยาการ, 5(2), 97-116.

ธีรนันท์ ขันตี. (2568). การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนด้วยกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 5(1), 238-253.

วรกฤต เถื่อนช้าง. (2561). การพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ. ใน รายงานการวิจัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศูนย์คุณธรรม องค์กรมหาชน. (2569). จริยธรรมในสังคมไทย - ปัญหา แนวทางแก้ไข และการจัดการในยุคปัจจุบัน. เรียกใช้เมื่อ 14 มีนาคม 2569 จาก https://mdc.moralcenter.or.th/moral-dataset-analysis/data9

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). คู่มือการเสริมสร้างวินัยนักเรียนในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านความรับผิดชอบและการตรงต่อเวลา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

อำนาจ สังข์ทอง. (2568). การศึกษา คือ การพัฒนาคน. เรียกใช้เมื่อ 13 มีนาคม 2569 จาก https://www.gotoknow.org/posts/341156

Cronbach, L. J. (1978). Essentials of psychological testing. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

บทความวิจัย

พฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวแบบอิสระในประเทศไทยของนักศึกษาชาวจีน*

SOCIAL MEDIA EXPOSURE BEHAVIOR AND USER-GENERATED CONTENT INFLUENCING CHINESE STUDENTS' FREE INDEPENDENT TRAVEL DECISIONS IN THAILAND

อภิวรรณ ศิรินันทนา
Apiwan Sirinantana
คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จันทบุรี ประเทศไทย
Faculty of Communication Arts, Rambhai Barni Rajabhat University, Chanthaburi, Thailand
Corresponding author E-mail: Apiwan.s@rbru.ac.th
Tel: 089-053-8196

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นของนักศึกษาชาวจีน รวมทั้งศึกษาปัจจัยด้านสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวแบบอิสระในประเทศไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามออนไลน์จากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาชาวจีน จำนวน 400 คน ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผ่านแพลตฟอร์ม WeChat จำนวน 10 คน ซึ่งเป็นนักศึกษาชาวจีนที่มีประสบการณ์ท่องเที่ยวแบบอิสระในประเทศไทย โดยใช้วิธีสุ่มแบบลูกโซ่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบนเบี่ยงมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติ t-test และ One-way ANOVA ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาชาวจีนมีพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์ด้านการท่องเที่ยวประเทศไทยในระดับสูง แพลตฟอร์มที่ได้รับความนิยม ได้แก่ Xiaohongshu (RED), WeChat, Douyin และ Weibo เนื้อหาที่ได้รับความสนใจ ได้แก่ รีวิวสถานที่ท่องเที่ยว ประสบการณ์การเดินทาง การแนะนำอาหารท้องถิ่น การวางแผนเส้นทาง และข้อมูลค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือข้อมูลที่ครบถ้วน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวแบบอิสระในประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า สื่อสังคมออนไลน์เป็นแหล่งข้อมูลหลักในการวางแผนการเดินทาง ช่วยลดความไม่แน่นอน และส่งผลต่อการตัดสินใจ โดยเฉพาะด้านความสะดวกในการเดินทางความปลอดภัย และประสบการณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนบทบาทสำคัญของสื่อสังคมออนไลน์ต่อพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในยุคดิจิทัลอย่างชัดเจน

* Received 15 March 2026; Revised 26 April 2026; Accepted 28 April 2026

คำสำคัญ: สื่อดิจิทัลที่ส่งผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว, เนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้น, นักศึกษาชาวจีน, การตัดสินใจท่องเที่ยวแบบอิสระ, การท่องเที่ยวประเทศไทย

Abstract

This study aims to examine Chinese students' exposure to social media and user-generated content (UGC), as well as to investigate the influence of social media and content-related factors on their independent travel decision-making in Thailand. A mixed-methods approach was employed. Quantitative data were collected using an online questionnaire from a sample of 400 Chinese students using convenience sampling. Qualitative data were obtained through in-depth interviews with 10 Chinese students via WeChat, selected through snowball sampling, all of whom had prior independent travel experience in Thailand. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including percentage, mean, and standard deviation, and hypothesis testing was conducted using t-tests and one-way ANOVA. Qualitative data were analyzed using content analysis. The findings reveal that Chinese students exhibit a high level of exposure to social media related to tourism in Thailand. The most popular platforms include Xiaohongshu (RED), WeChat, Douyin, and Weibo. The most engaging types of content include travel reviews, travel experiences, local food recommendations, itinerary planning, and cost-related information. In addition, respondents place significant importance on content credibility and completeness of information. Hypothesis testing results indicate that social media exposure and user-generated content significantly influence independent travel decision-making in Thailand at the .05 level of significance.Qualitative findings further suggest that social media serves as a primary information source for travel planning, helping to reduce uncertainty and influencing decision-making, particularly in terms of travel convenience, safety, and cultural experiences. These findings highlight the significant role of social media in shaping tourist behavior in the digital era.

Keywords: Digital Media Influencing Travel Decisions, User-Generated Content, Chinese Students, Independent Travel Decision-Making, Tourism in Thailand

บทนำ

ประเทศไทยยังคงเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของนักท่องเที่ยวต่างชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าประเทศไทยมากกว่า 28 ล้านคนในปี พ.ศ. 2566 และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในปี พ.ศ. 2567-2568 ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพด้านการแข่งขันทางการท่องเที่ยวและความนิยมของประเทศไทยในระดับนานาชาติ (Ministry of Tourism and Sports Thailand, 2024); (Tourism Authority of Thailand, 2024)

นอกจากนี้ การเติบโตของเศรษฐกิจดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศยังส่งผลให้พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป โดยนักท่องเที่ยวสามารถค้นหาข้อมูล วางแผนการเดินทาง และตัดสินใจเลือกจุดหมายปลายทางผ่านสื่อออนไลน์ได้ด้วยตนเองมากขึ้น (Mamengko, R. et al., 2024) ในยุคดิจิทัล สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญของนักท่องเที่ยว เนื่องจากเปิดโอกาสให้ผู้ใช้สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันประสบการณ์การเดินทางได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ข้อมูลที่เผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการรับรู้และการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยวมากขึ้น (Chen, J., 2025) โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้น (User-generated Content: UGC) เช่น รีวิว ภาพถ่าย และวิดีโอการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถช่วยสร้างภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวและกระตุ้นความต้องการเดินทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Rodriguez, M., et al., 2024)

นอกจากนี้ สื่อสังคมออนไลน์ยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวโน้มการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในเมืองที่ได้รับความนิยมผ่านสื่อออนไลน์หรือที่เรียกว่า “Internet celebrity destinations” ซึ่งสามารถกระตุ้นการเดินทางของนักท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว และส่งผลต่อการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาค (Chen, J., 2025) ขณะเดียวกัน การตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ยังช่วยเพิ่มการรับรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวและส่งเสริมการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยวในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Shen, C., 2025) สำหรับนักท่องเที่ยวชาวจีน ซึ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวสำคัญของประเทศไทย พบว่า มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการค้นหาข้อมูลการท่องเที่ยวต่างประเทศเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มนักศึกษาและคนรุ่นใหม่ที่นิยมวางแผนการเดินทางด้วยตนเองผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้รูปแบบ การท่องเที่ยวแบบอิสระ (Free Independent Travel: FIT) ได้รับความนิยมมากขึ้น และทำให้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจท่องเที่ยว (Mukherjee, S. & Chakraborty, A., 2025)

ในยุคปัจจุบันนับเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจากรูปแบบเดิมที่พึ่งพาข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐหรือบริษัทนำเที่ยว ไปสู่การให้ความสำคัญกับข้อมูลที่เกิดจากประสบการณ์จริงของผู้ใช้ด้วยกันเอง ไม่ว่าจะเป็นการรีวิวสถานที่ท่องเที่ยว การแชร์ภาพถ่าย วิดีโอ หรือการบอกเล่าประสบการณ์ผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้มีลักษณะเป็นข้อมูลที่มีความเป็นธรรมชาติ น่าเชื่อถือ และสามารถเข้าถึงได้ง่าย ส่งผลให้ผู้บริโภคในฐานะนักท่องเที่ยวเกิดการรับรู้ การประเมินทางเลือก และนำไปสู่การตัดสินใจได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น ในบริบทของนักท่องเที่ยวกลุ่มนักศึกษาชาวจีน ซึ่งเติบโตมากับเทคโนโลยีดิจิทัลและมีความคุ้นเคยกับแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ ส่งผลให้พฤติกรรมการเปิดรับข้อมูลมักเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน ทั้งในรูปแบบการค้นหาข้อมูลเชิงรุก และการรับข้อมูลโดยบังเอิญ ซึ่งมีผลต่อการสร้างแรงบันดาลใจในการท่องเที่ยวและการกำหนดจุดหมายปลายทางในการวางแผนการเดินทางด้วยตนเองจากบริบทดังกล่าว จะเห็นได้ว่าสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นมีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้ข้อมูลและการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในมิติของความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล การรับรู้ความเสี่ยง และความไว้วางใจ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจของผู้บริโภคในยุคดิจิทัล นอกจากนี้ เนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นยังมีอิทธิพลในทุกขั้นตอนของเส้นทางการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ตั้งแต่ขั้น การรับรู้ความต้องการ การค้นหาข้อมูล การประเมินทางเลือก ไปจนถึงพฤติกรรมหลังการเดินทาง เช่น การรีวิวหรือการบอกต่อ

ดังนั้น การศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นที่ส่งผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวประเทศไทยแบบอิสระของนักศึกษาชาวจีน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจทั้งในเชิงพฤติกรรมผู้บริโภคและเชิงกลยุทธ์การสื่อสารการตลาด กล่าวคือ ผลการศึกษาจะช่วยอธิบายรูปแบบการใช้สื่อประเภทของเนื้อหาที่มีอิทธิพล และปัจจัยด้านข้อมูลที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเดินทางได้อย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนากลยุทธ์ การสื่อสารการตลาดด้านการท่องเที่ยว เช่น การออกแบบเนื้อหาให้สอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย การใช้ผู้มีอิทธิพลทางความคิด การส่งเสริมการสร้างเนื้อหา เชิงบวก และการเลือกใช้แพลตฟอร์มที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถเข้าถึงและโน้มน้าวนักท่องเที่ยวในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นของนักศึกษาชาวจีนที่ เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวประเทศไทยในรูปแบบการท่องเที่ยวแบบอิสระ

2. เพื่อศึกษาผลของการรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ที่ส่งผลต่อ กระบวนการตัดสินใจท่องเที่ยวประเทศไทยแบบอิสระของนักศึกษา ชาวจีน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed-Methods Research) โดยบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้น รวมทั้งศึกษาการรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจท่องเที่ยวประเทศไทยแบบอิสระของนักศึกษาชาวจีน การดำเนินการวิจัยได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โรงพยาบาลสระบุรี เลขที่ EC016/25681 โดยผู้วิจัยกำหนดวิธีดำเนินการวิจัยดังรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ นักศึกษาสัญชาติจีนที่กำลังศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ปีการศึกษา 2567 ระดับปริญญาตรี โท และเอก ที่มีประสบการณ์หรือมีความตั้งใจเดินทางท่องเที่ยวประเทศไทยแบบอิสระ (Free Independent Travel: FIT) ระหว่างพำนักศึกษาในประเทศไทย

1.2 กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Cochran, W. สำหรับประชากรขนาดใหญ่ ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และค่าความคลาดเคลื่อน ±5% ได้จำนวนไม่น้อยกว่า 385 คน ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 400 คน และคัดเลือกด้วยวิธีการสุ่มแบบสะดวก (Convenience Sampling) จากนักศึกษาสัญชาติจีนที่ศึกษาในประเทศไทย มีประสบการณ์หรือมีความตั้งใจท่องเที่ยวแบบอิสระ และสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย (Cochran, W., 1977)

1.3 กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน โดยวิธีการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) จากนักศึกษาชาวจีนที่มีประสบการณ์การท่องเที่ยวแบบอิสระในประเทศไทย และสามารถสะท้อนประสบการณ์การใช้สื่อออนไลน์ได้อย่างชัดเจน โดยเก็บข้อมูลจนเกิดความอิ่มตัวของข้อมูล

2. เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามออนไลน์แบบตอบด้วยตนเอง แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

2.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

2.2 พฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบอิสระ (FIT)

2.3 พฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์

2.4 การรับรู้ข่าวสารการท่องเที่ยวประเทศไทย ใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ครอบคลุมด้านภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการ และความปลอดภัย

2.5 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3. เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ครอบคลุมประเด็นข้อมูลทั่วไป พฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบอิสระ พฤติกรรมการเปิดรับสื่อออนไลน์ การรับรู้ข่าวสารการท่องเที่ยว และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ t-test และ One-way ANOVA เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม

4.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญและอธิบายผลการวิจัยให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นของนักศึกษาชาวจีนที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจท่องเที่ยวประเทศไทยแบบอิสระ พบว่า นักศึกษาชาวจีนมีพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวประเทศไทยในระดับสูง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.18 โดยแพลตฟอร์มที่ได้รับความนิยมสูงสุด ได้แก่ Xiaohongshu (RED) ร้อยละ 82.50 รองลงมา ได้แก่ WeChat ร้อยละ 76.25 Douyin ร้อยละ 71.50 และ Weibo ร้อยละ 65.75 ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่านักศึกษาชาวจีนให้ความสำคัญกับแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และรีวิวจากผู้ใช้งานจริง สำหรับประเภทเนื้อหาที่ได้รับความสนใจ พบว่า นักศึกษาชาวจีนเปิดรับข้อมูลเกี่ยวกับรีวิวสถานที่ท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.32 ประสบการณ์การเดินทางจริง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 การแนะนำอาหารท้องถิ่น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.21 การวางแผนเส้นทางการเดินทางค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 และข้อมูลค่าใช้จ่าย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.10 ตามลำดับ ทั้งนี้ นักศึกษาชาวจีนให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือของข้อมูล ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.35 ความครบถ้วนของรายละเอียด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.26 และความคิดเห็นจากผู้ใช้งานจริง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 ในระดับสูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นบทบาทของเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้น (User-generated Content) ต่อการรับรู้ข้อมูลและการวางแผนการเดินทาง

ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนักศึกษาชาวจีน จำนวน 10 คน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าสื่อสังคมออนไลน์เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญก่อนการตัดสินใจเดินทาง โดยเฉพาะแพลตฟอร์ม Xiaohongshu และ Douyin ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับประสบการณ์จริงของนักท่องเที่ยว รวมถึงข้อมูลการเดินทางที่มีความทันสมัยและเข้าถึงได้ง่าย ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนความคิดเห็นว่า “รีวิวจากนักท่องเที่ยวจริงช่วยให้เห็นภาพ

การเดินทางชัดเจนขึ้น” และ “ข้อมูลจากผู้ใช้งานจริงช่วยลดความกังวลในการเดินทางต่างประเทศ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทในการสร้างความเชื่อมั่นและลดความไม่แน่นอนในการวางแผนการเดินทาง โดยเฉพาะสำหรับนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่ให้ความสำคัญกับข้อมูลจากผู้ใช้จริงมากกว่าสื่อโฆษณาแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังระบุว่า ข้อมูลเกี่ยวกับความสะดวกในการเดินทาง ระบบขนส่งสาธารณะ ค่าใช้จ่าย ความปลอดภัย และสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม เป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ประกอบการวางแผนการเดินทางแบบอิสระ โดยข้อมูลดังกล่าวช่วยให้สามารถประเมินความเหมาะสมของแหล่งท่องเที่ยว เปรียบเทียบทางเลือก และวางแผนเส้นทางการเดินทางได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้ง ยังพบว่า ภาพถ่าย วิดีโอสั้น และรีวิวเชิงประสบการณ์จากผู้ใช้งานจริง เป็นรูปแบบเนื้อหาที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้และความสนใจของผู้ให้ข้อมูลมากที่สุด เนื่องจากสามารถสะท้อนบรรยากาศและประสบการณ์การท่องเที่ยวได้อย่างสมจริง ส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการเดินทางเพิ่มขึ้น

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาผลของการรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจท่องเที่ยวประเทศไทยแบบอิสระของนักศึกษาชาวจีน พบว่า การรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์โดยรวมอยู่ในระดับสูง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.12 เมื่อพิจารณารายด้าน การรับรู้ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 รองลงมา ได้แก่ การรับรู้ภาพลักษณ์สินค้าและบริการ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.14 และการรับรู้ด้านความปลอดภัย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03 ตามลำดับ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวแบบอิสระของนักศึกษาชาวจีนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (β = 0.62, $p < .05$) แสดงให้เห็นว่า การเปิดรับข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่าง โดยเฉพาะการรับรู้ด้านภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวและความปลอดภัย ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ การประเมินทางเลือกและการตัดสินใจเดินทางมากที่สุด ทั้งนี้ การรับรู้ดังกล่าวช่วยให้ผู้เดินทางสามารถเปรียบเทียบทางเลือก วางแผนการเดินทาง และกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับความต้องการของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดที่ระบุว่าสื่อสังคมออนไลน์เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ช่วยลดความไม่แน่นอนในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในบริบทของการท่องเที่ยวแบบอิสระที่นักท่องเที่ยวต้องพึ่งพาข้อมูลออนไลน์เป็นหลัก

ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพยังสนับสนุนผลการวิจัยเชิงปริมาณ โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่า การรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจท่องเที่ยว ตั้งแต่การรับรู้ความต้องการ การค้นหาข้อมูล การประเมินทางเลือก และการตัดสินใจเดินทาง โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม ความสะดวกในการเดินทาง ความปลอดภัย ค่าใช้จ่าย และประสบการณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้ใช้สร้างขึ้น เช่น รีวิว ภาพถ่าย และวิดีโอจากนักท่องเที่ยวจริง ช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูลและสร้างความมั่นใจในการตัดสินใจเดินทางมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ข้อมูลจากผู้ใช้จริงยังช่วยลดความเสี่ยงในการรับรู้ และเพิ่มความมั่นใจในการวางแผนการเดินทาง

ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นมีบทบาทอย่างมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมการเปิดรับข้อมูล กระบวนการรับรู้ ตลอดจนการตัดสินใจท่องเที่ยวประเทศไทยแบบอิสระของนักศึกษาชาวจีน โดยเฉพาะในบริบทยุคดิจิทัลที่นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มพึ่งพาข้อมูลจากช่องทางออนไลน์เพิ่มขึ้นในการวางแผนและกำหนดรูปแบบการเดินทาง ในเชิงการประยุกต์ใช้ ผลการศึกษานี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากลยุทธ์

การสื่อสารการตลาดด้านการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยควรมุ่งเน้นการสร้างและสื่อสารภาพลักษณ์เชิงบวกของแหล่งท่องเที่ยว การให้ข้อมูลด้านความปลอดภัยอย่างชัดเจนและน่าเชื่อถือ รวมถึงการสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดการสร้างเนื้อหาโดยผู้ใช้งานจริงผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในยุคดิจิทัล และเสริมศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวจีนให้เลือกเดินทางท่องเที่ยวประเทศไทยด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นของนักศึกษาชาวจีนที่มีต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวประเทศไทยแบบอิสระ

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาชาวจีนมีพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวประเทศไทยในระดับสูง โดยเฉพาะแพลตฟอร์ม Xiaohongshu (RED), WeChat และ Douyin ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มที่เน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากผู้ใช้งานจริง สะท้อนให้เห็นว่าสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้ข้อมูลและการวางแผนการเดินทางของนักศึกษาชาวจีนในยุคดิจิทัลผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดพฤติกรรมผู้บริโภคในยุคดิจิทัลของ Solomon, M. ที่อธิบายว่า ผู้บริโภคในยุคดิจิทัลมีแนวโน้มค้นหาข้อมูลจากสื่อออนไลน์ก่อนการตัดสินใจ โดยเฉพาะข้อมูลจากผู้ใช้งานจริงที่ช่วยลดความไม่แน่นอนในการตัดสินใจ ทั้งนี้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงข้อมูลจำนวนมากจากสื่อสังคมออนไลน์ และเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่งได้ ส่งผลให้การเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นพฤติกรรมสำคัญของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ (Solomon, M., 2020) นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้น ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวในยุคดิจิทัล โดยงานวิจัยของ Leung, D. et al. ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นที่มีต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว พบว่า เนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้น เช่น รีวิว ประสบการณ์การเดินทาง และการแบ่งปันภาพถ่ายหรือวิดีโอผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการรับรู้ ความเชื่อมั่น และการตัดสินใจเลือกจุดหมายปลายทาง เนื่องจากผู้บริโภครับรู้ว่าเป็นข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและสะท้อนประสบการณ์จริงมากกว่าสื่อโฆษณาแบบดั้งเดิม (Leung, D. et al., 2023) ทั้งนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Li, X. et al. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องอิทธิพลของเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นบนแพลตฟอร์มดิจิทัลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว พบว่า เนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นมีบทบาทสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว และส่งผลต่อความตั้งใจในการเดินทาง โดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่มีการเปิดรับข้อมูลผ่านสื่อสังคมออนไลน์สูง ซึ่งเนื้อหาที่มีความน่าสนใจและมีความน่าเชื่อถือจะสามารถกระตุ้นแรงจูงใจและการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Li, X. et al., 2022)

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพยังสนับสนุนผลการวิจัยเชิงปริมาณ โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่า สื่อสังคมออนไลน์เป็นแหล่งข้อมูลหลักก่อนการตัดสินใจเดินทาง โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ค่าใช้จ่าย ความสะดวกในการเดินทาง และความปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการค้นหาข้อมูลของผู้บริโภค ของ Solomon, M ที่อธิบายว่า ผู้บริโภคมีแนวโน้มค้นหาข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อช่วยลดความเสี่ยงก่อน การตัดสินใจ ดังนั้น จึงสะท้อนให้เห็นว่าสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมการเปิดรับข้อมูลของนักศึกษาชาวจีนในการวางแผนท่องเที่ยวประเทศไทยแบบอิสระ (Solomon, M., 2020)

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาผลของการรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวประเทศไทยแบบอิสระของนักศึกษาชาวจีน

ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวแบบอิสระของนักศึกษาชาวจีนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะด้านภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเดินทาง และความปลอดภัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการรับรู้ของผู้บริโภคของ Solomon, M ที่อธิบายว่า การรับรู้ข้อมูลมีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของผู้บริโภค โดยข้อมูลที่ผู้บริโภคได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์สามารถสร้างภาพลักษณ์และส่งผลต่อการตัดสินใจได้ โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวและประสบการณ์จากนักท่องเที่ยวรายอื่น (Solomon, M., 2020) นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวในยุคดิจิทัลของ Stylos, N. et al. ที่ได้อธิบายไว้ว่า ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว และส่งผลต่อความตั้งใจในการเดินทางของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะข้อมูลด้านวัฒนธรรม อาหาร สถานที่ท่องเที่ยว และความปลอดภัย (Stylos, N. et al., 2021)

ขณะเดียวกัน ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ยังพบว่า นักศึกษาชาวจีนใช้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ในทุกขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจ ตั้งแต่การรับรู้ความต้องการ การค้นหาข้อมูล การประเมินทางเลือก และการตัดสินใจเดินทาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในยุคดิจิทัลของ Buhalis, D. & Harwood, T. ที่อธิบายว่า เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในทุกขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจท่องเที่ยว (Buhalis, D. & Harwood, T., 2019) นอกจากนี้ งานวิจัยของ Li, X. et al. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องอิทธิพลของเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นบนแพลตฟอร์มดิจิทัลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว พบว่า การรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์สามารถเพิ่มแรงจูงใจและความตั้งใจในการเดินทางของนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวจีนที่มีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ดับสูง (Li, X. et al., 2022)

โดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า สื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมการเปิดรับข้อมูล การรับรู้ และการตัดสินใจท่องเที่ยวประเทศไทยแบบอิสระของนักศึกษาชาวจีน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยด้านพฤติกรรมผู้บริโภคและการท่องเที่ยวในยุคดิจิทัล และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารการตลาดด้านการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะเห็นได้ว่าบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเป็นช่องทางเผยแพร่ข้อมูล แต่ยังทำหน้าที่เป็น “กลไกสร้างอิทธิพลทางสังคม” (social influence) ที่ส่งผลต่อทัศนคติและความเชื่อของผู้บริโภคผ่านประสบการณ์ที่ถูกถ่ายทอดโดยผู้ใช้งานจริง เนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นจึงมีลักษณะของความน่าเชื่อถือสูง เนื่องจากถูกมองว่าเป็นข้อมูลที่ปราศจากอคติทางการตลาด ส่งผลให้ผู้รับสารเกิดความไว้วางใจและนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจได้มากกว่าสื่อโฆษณาแบบดั้งเดิม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้นที่มีอิทธิพลต่อ การตัดสินใจท่องเที่ยวแบบอิสระในประเทศไทยของนักศึกษาชาวจีน สรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อการศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์และเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้น พบว่า นักศึกษาชาวจีนมีระดับการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์ด้านการท่องเที่ยวประเทศไทยอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะแพลตฟอร์มที่ได้รับความนิยม ได้แก่ Xiaohongshu (RED), WeChat และ Douyin ซึ่งถูกใช้เป็นแหล่งค้นหาข้อมูล รีวิว และประสบการณ์จากผู้ใช้งานจริงอย่างแพร่หลาย เนื้อหาที่ได้รับความสนใจมากที่สุด ได้แก่ รีวิวสถานที่ท่องเที่ยว ประสบการณ์การเดินทาง ค่าใช้จ่าย อาหารท้องถิ่น และข้อมูลด้านความปลอดภัย ทั้งนี้ ผลการศึกษาเชิงคุณภาพยังสะท้อนให้เห็นว่า สื่อสังคมออนไลน์ทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลหลักก่อนการตัดสินใจเดินทาง โดยเฉพาะข้อมูลจากผู้ใช้งานจริงที่ช่วยลดความไม่แน่นอนและเสริมสร้างความมั่นใจในการวางแผนท่องเที่ยวแบบอิสระ แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของ UGC ในการสร้างการรับรู้และกำหนดพฤติกรรมการวางแผนการเดินทาง ในส่วนของวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาผลของการรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวแบบอิสระ พบว่า การรับรู้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักศึกษาชาวจีนอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในด้านภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเดินทาง ความปลอดภัย และประสบการณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการประเมินทางเลือกและตัดสินใจเดินทาง นอกจากนี้ ผลการศึกษาเชิงคุณภาพยังสนับสนุนข้อค้นพบดังกล่าว โดยชี้ให้เห็นว่านักศึกษาชาวจีนใช้ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ในทุกขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจ ตั้งแต่การรับรู้ความต้องการ การค้นหาข้อมูล การประเมินทางเลือก ไปจนถึงการตัดสินใจเดินทาง สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ที่ครอบคลุมตลอดทั้งกระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในยุคดิจิทัลจากผลการวิจัยดังกล่าว สามารถนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการประยุกต์ใช้ โดยหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาเนื้อหาการสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่นักท่องเที่ยวชาวจีนนิยม โดยเฉพาะ Xiaohongshu, WeChat และ Douyin เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ควบคู่กับการสร้างภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยให้โดดเด่น ผ่านการนำเสนออัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรม ธรรมชาติ และประสบการณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการสื่อสารข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเป็นภาษาจีนและพัฒนาระบบข้อมูลที่มีความครบถ้วน ถูกต้อง และเข้าถึงได้ง่ายเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวจีนในกลุ่มอื่น เช่น กลุ่มวัยทำงานหรือกลุ่มครอบครัว เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างด้านพฤติกรรมการเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์ รวมทั้งควรศึกษาปัจจัยเพิ่มเติม เช่น ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวความ พึงพอใจ และความตั้งใจกลับมาเที่ยวซ้ำ ตลอดจนขยายพื้นที่ศึกษาไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นของประเทศไทย และใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานเพื่อเพิ่มความลุ่มลึกและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

Buhalis, D. & Harwood, T. (2019). Technological disruptions in services: Lessons from tourism and hospitality. Journal of Service Management, 30(4), 484-506.

Chen, J. (2025). The impact mechanism of social network information on tourism travel. Humanities and Social Sciences Communications, 12, 1623. https://doi.org/10.1057/s41599-025-05892-8.

Cochran, W. (1977). Sampling techniques. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Leung, D. et al. (2023). Social media in tourism and hospitality: A literature review and research agenda. Journal of Travel & Tourism Marketing, 40(2), 120-141.

Li, X. et al. (2022). ocial media and consumer behavior in travel decision-making: A systematic review and future directions. Tourism Management, 89, 104453. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2021.104453.

Mamengko, R. et al. (2024). Cross-generational investigation of tourism decision-making on social media. Proceedings of the International Conference on Hospitality and Tourism Management, https://doi.org/10.17501/23572612.2024.8101.

Ministry of Tourism and Sports Thailand. (2024). Thailand tourism statistics 2024. Bangkok: Ministry of Tourism and Sports.

Mukherjee, S. & Chakraborty, A. (2025). μ-GLANCE: A novel technique to detect chromatically and achromatically lensed gravitational-wave signals. The Astrophysical Journal, 984(2). https://doi.org/10.3847/1538-4357/adc578.

Rodriguez, M., et al. (2024). The role of user-generated content in tourism decision-making. Management Decision, 62(7), 2292-2328. https://doi.org/10.1108/MD-06-2023-0966.

Shen, C. (2025). Social media marketing and digital influence for visitor flow management in sustainable heritage tourism. Scientific Reports, 15, 45767. https://doi.org/10.1038/s41598-025-28555-9.

Solomon, M. (2020). Consumer behavior: Buying, having, and being. (13th ed.). Harlow: Pearson Education.

Stylos, N. et al. (2021). Big data empowered agility for dynamic, volatile, and time-sensitive service industries: The case of tourism. Tourism Management, 83, 104177. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104177.

Tourism Authority of Thailand. (2024). Thailand tourism outlook 2024. Bangkok: Tourism Authority of Thailand.

บทความวิจัย

การออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส*

DESIGN OF CLASSROOM PRODUCTS TO PROMOTE LEARNING FOR STUDENTS AT WAT THAIYAWAS SCHOOL

บวร เครือรัตน์[1*], ปวีณา ชัยวนารมย์[2]

Bovan Krourat[1*], Paweena Chaiwanarom[2]

[1]คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ นครปฐม ประเทศไทย

[1]Faculty of Architecture and Design, Rajamangala University of Technology Rattanakosin, Nakhon Pathom, Thailand

[2]คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ นครปฐม ประเทศไทย

[2]Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Rattanakosin, Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author E-mail: bovon.kro@rmutr.ac.th

*Tel: 08-8093-7249

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้สอน พฤติกรรม ขนาดสัดส่วนของนักเรียน และวิเคราะห์แนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ 2) ออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และ 3) ประเมินความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ผู้สอน นักออกแบบ และนักเรียน โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงมุ่งเน้นประเด็นความเกี่ยวข้องเชิงหน้าที่ และความสามารถในการให้ข้อมูลเชิงลึก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบประเมินผลิตภัณฑ์และแบบประเมินความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้สอนเน้นรูปแบบการเรียนการสอนแบบบรรยายมีการใช้สื่อการสอนในรูปแบบเอกสารประกอบบ้าง นักเรียนในห้องเรียนมีช่วงอายุที่ต่างกันมาก ผลิตภัณฑ์ที่ใช้งานปัจจุบันมีการใช้งานต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน มีชำรุดเสียหาย และมีขนาดสัดส่วนไม่เหมาะสมกับสรีระของผู้เรียนช่วงอายุ 5 - 9 ปี ซึ่งมีความแตกต่างด้านการเจริญเติบโตและรูปร่างอย่างชัดเจน การใช้ผลิตภัณฑ์รูปแบบเดียวกันสำหรับนักเรียนต่างช่วงวัย ส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้งาน และความปลอดภัย 2) กลุ่มเป้าหมายมีความสนใจต่อผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้มีความเหมาะสมสำหรับนักเรียนใช้งานเชิงกายภาพ เชิงการเรียนรู้ และเชิงระบบ โดยคำถึงถึงความปลอดภัย และความเหมาะสมสำหรับนักเรียนใช้งานช่วงอายุ 5 - 9 ปีเป็นสำคัญ และ 3) ผลประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างต่อผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ถูกออกแบบใหม่ ค่าเฉลี่ยรวมในระดับดี เท่ากับ 3.73 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.71

* Received 7 March 2026; Revised 22 April 2026; Accepted 29 April 2026

คำสำคัญ: ผลิตภัณฑ์, ส่งเสริมการเรียนรู้, โรงเรียนวัดไทยาวาส

Abstract

This research article aimed to: 1) Examine instructors' teaching and learning activity formats, student behaviors, and anthropometric characteristics and to analyze design guidelines for classroom products that promote learning; 2) Design classroom products that enhance learning; and 3) Evaluate satisfaction with classroom products designed to promote learning. The research sample consisted of 30 participants from the study area, including instructors, designers, and students, selected through purposive sampling with an emphasis on functional relevance and the ability to provide in-depth information. The research instruments included a product evaluation form and a satisfaction assessment questionnaire regarding classroom products that promote learning. The statistical methods used for data analysis were mean and standard deviation. The findings revealed that 1) instructors primarily employed lecture-based teaching methods, with some use of instructional materials in the form of handouts. Students in the classroom varied widely in age. The existing products had been in continuous use for an extended period, showing damage in several parts and having dimensions inappropriate for the anthropometric characteristics of students aged 5 - 9 years, who exhibit clear differences in growth and body proportions. Using the same product design for students across different age groups affected usage behavior and safety; 2) the target group expressed strong interest in classroom products that promote learning and are suitable for students' physical use, learning activities, and system-level classroom integration, with particular emphasis on safety and appropriateness for students aged 5-9 years; and 3) the overall satisfaction level of the sample group toward the newly designed classroom products was rated at a good level, with a mean score of 3.73 and a standard deviation of 0.71.

Keywords: Product, Learning Enhancement, Wat Thaiyawas School

บทนำ

การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับแนวคิดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การลงมือปฏิบัติจริง และการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ผู้สอนจึงมีบทบาทสำคัญในการออกแบบทั้งกระบวนการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างมีเป้าหมาย สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้กับบริบทชีวิตจริง ชุมชน และสังคม ตลอดจนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงสื่อ เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างเหมาะสม (ฐิตินันท์ ดาวศรี และคณะ, 2564) การเรียนรู้ และความคิดสร้างสรรค์เป็นทักษะสำคัญที่ควรได้รับการส่งเสริมตั้งแต่วัยปฐมวัยและช่วงต้นของวัยประถมศึกษา เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของเด็กในหลายมิติ โดยเฉพาะด้านสติปัญญา

ซึ่งเอื้อต่อการคิดแบบอเนกนัย การแก้ปัญหาอย่างยืดหยุ่น และการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังส่งผลต่อแรงจูงใจในการเรียนรู้ ความเพียรพยายาม และความภาคภูมิใจในตนเอง กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดแนวทางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกอย่างอิสระและเหมาะสมกับช่วงวัย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอย่างรอบด้าน (ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติที่มุ่งพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีคุณภาพ เท่าเทียม และคำนึงถึงศักดิ์ศรี ความสุข และประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ

โรงเรียนวัดไทยาวาส ตั้งอยู่ในตำบลไทยาวาส อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เป็นสถานศึกษาขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2 เปิดทำการเรียนการสอนในระดับอนุบาลถึงประถมศึกษา จากการสำรวจลงพื้นที่เบื้องต้น พบว่า โรงเรียนมีข้อจำกัดด้านงบประมาณในการพัฒนาห้องเรียน ผลิตภัณฑ์ และครุภัณฑ์ประกอบการจัดการเรียนการสอน ส่งผลให้การจัดหาและปรับปรุงห้องเรียน ผลิตภัณฑ์ และครุภัณฑ์ประกอบการจัดการเรียนการสอน ต้องอาศัยการซ่อมแซมผลิตภัณฑ์เดิมและการรับบริจาคจากองค์กรภายนอกและบุคคลทั่วไปเป็นหลัก นอกจากนี้ โรงเรียนมีจำนวนนักเรียนต่อห้องเรียนโดยเฉลี่ยประมาณ 10 - 15 คน และมีการใช้ห้องเรียนร่วมกันระหว่างระดับชั้น ส่งผลให้สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ต้องใช้ผลิตภัณฑ์เพื่อการเรียนการสอนที่รองรับการใช้งานได้หลากหลาย อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ใช้งานอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะการใช้งานต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานาน พบการชำรุดเสียหาย และมีขนาดสัดส่วนที่ไม่เหมาะสมกับนักเรียนบางช่วงวัย เนื่องจากนักเรียนอายุประมาณ 6 - 12 ปี มีความแตกต่างด้านสรีระและพฤติกรรมการเรียนรู้ อีกทั้งนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน แต่กลับใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบไม่เหมาะสม ไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน จากการลงพื้นที่สัมภาณ์ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน และการทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกับนักเรียน ผู้วิจัยได้รับทราบถึงสภาพปัญหาและความต้องการในการใช้งานผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียน โดยทุกฝ่ายมีความเห็นสอดคล้องกันว่าควรมีการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนให้เหมาะสมกับสรีระและพฤติกรรมของผู้เรียน พร้อมทั้งสามารถรองรับกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งด้านวิชาการ ด้านศิลปะ และกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์

ดังนั้น การออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่คำนึงถึงสรีระ พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนในช่วงอายุปฐมวัยและประถมศึกษาตอนต้น รวมถึงบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร ตลอดจนผู้สอนที่เน้นรูปแบบการเรียนการสอนแบบบรรยายมีการใช้สื่อการสอนในรูปแบบเอกสารประกอบบ้าง นักเรียนในห้องเรียนมีช่วงอายุที่ต่างกันมาก ผลิตภัณฑ์ที่ใช้งานปัจจุบันมีการใช้งานต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน มีชำรุดเสียหายและมีขนาดสัดส่วนไม่เหมาะสมกับสรีระของผู้เรียนช่วงอายุ 5 - 9 ปี ซึ่งมีความแตกต่างด้านการเจริญเติบโตและรูปร่างอย่างชัดเจน การใช้ผลิตภัณฑ์รูปแบบเดียวกันสำหรับนักเรียนต่างช่วงวัย ส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้งาน และความปลอดภัย จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบในเชิงงานวิจัย เพื่อยกระดับสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษารูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้สอน พฤติกรรม ขนาดสัดส่วนของนักเรียน และวิเคราะห์แนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส

2. ออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส

3. ประเมินความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ที่บูรณาการการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาปัญหาและพัฒนาแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นกรอบแนวทางสำคัญในการดำเนินงานวิจัย กระบวนการวิจัยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายภาคส่วน ได้แก่ นักวิชาการด้านการออกแบบ ครูผู้สอน นักเรียน และผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์และการจัดการเรียนการสอน โดยมีบทบาทร่วมกันในการให้ข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และพัฒนาแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับบริบทการเรียนรู้ของสถานศึกษา กระบวนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ในบริบทห้องเรียน และการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการเรียนรู้

ภายหลังจากการออกแบบและใช้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนแล้ว ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ต่อผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น โดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เพื่อสะท้อนความเหมาะสมของการออกแบบในด้านการใช้งาน ความปลอดภัย และการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 1 คน และครูผู้สอน จำนวน 4 คน ซึ่งคัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มุ่งเน้นประเด็นความเกี่ยวข้องเชิงหน้าที่ และความสามารถในการให้ข้อมูลเชิงลึก เนื่องจากเป็นผู้ที่มีบทบาทโดยตรงต่อการจัดการเรียนการสอนและการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ภายในห้องเรียนสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้สอน นักออกแบบ และนักเรียน รวมจำนวน 30 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้หรือการจัดการเรียนรู้ภายในห้องเรียนระดับประถมศึกษา และสามารถให้ข้อมูลเชิงประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้งานเฟอร์นิเจอร์ภายในห้องเรียนได้จริงเพื่อให้ได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์และเกี่ยวข้องกับการใช้งานผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่พัฒนาขึ้น ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เพื่อประเมินระดับความพึงพอใจและความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ในบริบทของโรงเรียนชุมชนขนาดเล็ก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ เครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ แนวทางการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ และเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. เครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาแบบสัมภาษณ์จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงกำหนดขอบเขตและลำดับเนื้อหาของข้อคำถามให้ครอบคลุมประเด็นด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ สรีระของผู้เรียน และการใช้งานผลิตภัณฑ์และเฟอร์นิเจอร์ภายในห้องเรียน แบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข ก่อนคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) จึงถือว่าเครื่องมือมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลในการวิจัยได้

2. แนวทางการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

การออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส ดำเนินการบนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ซึ่งมุ่งเน้นการออกแบบที่ยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (User-centered Design) ตามแนวคิดของ ศิริวัฒน์ สาระเขตต์ และคณะ กระบวนการออกแบบ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหา (Analysis) การออกแบบแนวคิด (Design) การพัฒนาต้นแบบ (Development) การนำไปทดลองใช้ (Implementation) และการประเมินผล (Evaluation) ภายหลังจากการออกแบบต้นแบบผลิตภัณฑ์แล้ว ผู้วิจัยได้นำต้นแบบไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ จำนวน 3 ท่าน ประเมินคุณภาพของรูปแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงและพัฒนาแบบให้มีความเหมาะสมทั้งในด้านการใช้งาน ความปลอดภัย และความเป็นไปได้ในการผลิต ก่อนนำไปตรวจสอบและปรับปรุงซ้ำจนได้รูปแบบที่สมบูรณ์ (ศิริวัฒน์ สาระเขตต์ และคณะ, 2565)

3. เครื่องมือในการวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่พัฒนาขึ้นเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ และอายุ 2) แบบสอบถามความคิดเห็นในรูปแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Likert Rating Scale) จำนวน 10 ข้อ เพื่อประเมินความพึงพอใจต่อการออกแบบและการใช้งานของผลิตภัณฑ์ และ 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้ตอบแบบสอบถาม

ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (IOC) ตามแนวคิดของนิรัช สุดสังข์ โดยกำหนดให้ค่าดัชนีมีค่าใกล้เคียง 1 และไม่ต่ำกว่า 0.50 ผลการตรวจสอบ พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 จึงถือว่าเครื่องมือมีความเหมาะสม หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับ

กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด เพื่อทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ ก่อนนำผลการทดลองไปปรับปรุงและให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสมของเครื่องมืออีกครั้ง จากนั้นจึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงในการวิจัยต่อไป (นิรัช สุดสังข์, 2559)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ที่บูรณาการการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาปัญหาและพัฒนาแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นกรอบแนวทางสำคัญในการดำเนินงานวิจัย และนำแนวคิดการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) เป็นกรอบแนวทางในการดำเนินการวิจัย โดยอ้างอิงแนวคิดของ ศิริวัฒน์ สาระเขตต์ และคณะ ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ (Analysis) การออกแบบ (Design) การพัฒนา (Development) การดำเนินการ (Implementation) และการประเมินผล (Evaluation) (ศิริวัฒน์ สาระเขตต์ และคณะ, 2565) ทั้งนี้ กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระยะสำคัญ ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอน รวมถึงศึกษาพฤติกรรมและขนาดสัดส่วนทางสรีระของนักเรียน โดยดำเนินการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 คน ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 1 คน และครูผู้สอน จำนวน 4 คน

กระบวนการเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกตการณ์ภายในบริบทห้องเรียน รวมทั้งการจดบันทึกและบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ จากนั้นผู้วิจัยดำเนินการถอดเทปสัมภาษณ์ สรุปข้อมูลจากการสังเกตและบันทึกภาคสนาม และตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล ก่อนนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นฐานในการสังเคราะห์แนวคิดสำหรับการออกแบบผลิตภัณฑ์ในขั้นตอนถัดไป

2. การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

การออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส ดำเนินการตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบ โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและความต้องการของผู้ใช้ ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูผู้สอน รวมถึงการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนและสรีระของผู้ใช้

จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลดังกล่าวมาสังเคราะห์เป็นแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้อย่างเหมาะสม ก่อนดำเนินการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ และนำไปสู่กระบวนการผลิตต้นแบบจริง ผลลัพธ์ที่ได้ คือ ผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน และสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้งานของนักเรียนในบริบทของโรงเรียน

3. การประเมินหลังการใช้ผลผลิตภัณฑ์

ในขั้นตอนการประเมินผล ผู้วิจัยได้นำต้นแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และประเมินความพึงพอใจผ่านแบบสอบถาม ก่อนดำเนินการประเมิน ผู้วิจัยได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ วัตถุประสงค์ของการวิจัย และขั้นตอนการประเมินให้กลุ่มตัวอย่างเข้าใจอย่างชัดเจน พร้อมเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัยและจัดสรรเวลาในการตอบแบบสอบถามอย่างเพียงพอ ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ถูกนำมาใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความเหมาะสมและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ก่อนนำไปใช้จริงในบริบทของการจัดการเรียนการสอน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยทำการจำแนกข้อมูลดิบตามความสัมพันธ์ของเนื้อหา วิเคราะห์ความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และจัดกลุ่มประเด็นตามเหตุผลเชิงตรรกะ จากนั้นจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์ในลักษณะเชิงพรรณนา เพื่อสะท้อนสภาพปัญหา อุปสรรค และความต้องการของผู้ใช้ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียน

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนของแบบประเมินความพึงพอใจก่อนนำข้อมูลเข้าสู่กระบวนการบันทึกและประมวลผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยแสดงผลในรูปแบบตารางประกอบคำอธิบาย เพื่อสะท้อนระดับความพึงพอใจของผู้ใช้ต่อผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้สอน พฤติกรรม ขนาดสัดส่วนของนักเรียน และวิเคราะห์แนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส พบว่า ผู้สอนเน้นรูปแบบการเรียนการสอนแบบบรรยายมีการใช้สื่อการสอนในรูปแบบเอกสารประกอบบ้าง นักเรียนในห้องเรียนมีช่วงอายุที่ต่างกันมาก ผลิตภัณฑ์ที่ใช้งานปัจจุบันมีการใช้งานต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน มีชำรุดเสียหาย และมีขนาดสัดส่วนไม่เหมาะสมกับสรีระของผู้เรียนช่วงอายุ 5 - 9 ปี ซึ่งมีความแตกต่างด้านการเจริญเติบโตและรูปร่างอย่างชัดเจน การใช้ผลิตภัณฑ์รูปแบบเดียวกันสำหรับนักเรียนต่างช่วงวัย ส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้งาน และความปลอดภัย สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ผลิตภัณฑ์และครุภัณฑ์ด้านเฟอร์นิเจอร์เพื่อการเรียนการสอนยังไม่สอดคล้องกับบริบทการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน โดยสามารถจำแนกประเด็นปัญหาที่สำคัญ ได้ดังนี้

1.1 ประเด็นปัญหาเชิงกายภาพ (Physical Issues)

ผลิตภัณฑ์ที่ใช้งานอยู่ภายในห้องเรียนมีลักษณะการใช้งานต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานาน พบการชำรุดเสียหายในหลายส่วน และมีขนาดสัดส่วนที่ไม่เหมาะสมกับสรีระของนักเรียนในช่วงอายุ 5 - 9 ปี ซึ่งมีความแตกต่างด้านการเจริญเติบโตและรูปร่างอย่างชัดเจน การใช้ผลิตภัณฑ์และเฟอร์นิเจอร์รูปแบบเดียวกันสำหรับนักเรียนต่างช่วงวัย ส่งผลต่อท่าทางการนั่ง ความสะดวกสบาย และความปลอดภัยในการใช้งาน

1.2 ประเด็นปัญหาเชิงการเรียนรู้ (Learning Issues)

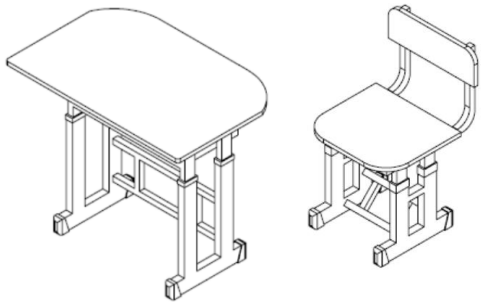
นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 มีลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ทั้งกิจกรรมเชิงวิชาการ กิจกรรมศิลปะ และกิจกรรมสร้างสรรค์ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการเคลื่อนไหว อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์ในปัจจุบันยังคงเป็นรูปแบบดั้งเดิมที่ออกแบบมาเพื่อการนั่งเรียนแบบแถวตอน ขาดความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งาน จึงไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้แบบบูรณาการ

1.3 ประเด็นปัญหาเชิงระบบและบริบทโรงเรียน (System & Contextual Issues)

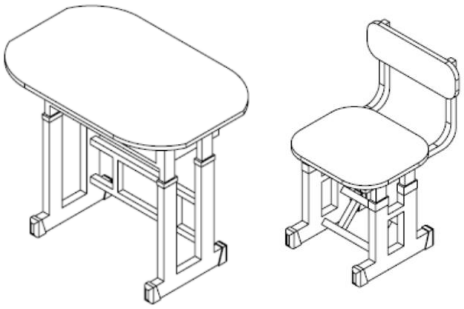
โรงเรียนมีจำนวนนักเรียนต่อห้องเรียนค่อนข้างน้อย และมีการใช้ห้องเรียนร่วมกันระหว่างระดับชั้น ส่งผลให้พื้นที่การเรียนรู้ต้องรองรับการใช้งานที่หลากหลาย ภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากร ส่งผลให้การพัฒนาและจัดหาผลิตภัณฑ์และเฟอร์นิเจอร์เพื่อการเรียนการสอนไม่สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับแนวคิดและหลักสูตรการศึกษายุคปัจจุบันได้อย่างเต็มที่ จากการลงพื้นที่เพื่อพูดคุยกับผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน พบว่า ทุกฝ่ายมีความเห็นตรงกันถึงความจำเป็นในการปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนให้มีความเหมาะสมกับสรีระและพฤติกรรมของนักเรียน มีความยืดหยุ่นในการใช้งาน และสามารถรองรับกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ภายใต้บริบทของโรงเรียนชุมชนและข้อจำกัดด้านงบประมาณ

2. การออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส ใช้หลักการออกแบบเชิงคิด (Design Thinking) โดยมีเป้าหมายเพื่อออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ตอบสนองต่อประเด็นปัญหาเชิงกายภาพ เชิงการเรียนรู้ และเชิงระบบ ที่เหมาะสมกับนักเรียนในช่วงอายุ 5 - 9 ปี กระบวนการออกแบบเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้สอน พฤติกรรม ขนาดสัดส่วนของนักเรียน จากนั้นจึงออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของนักเรียนในช่วงอายุ 5 - 9 ปี การประเมินความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง 30 คน ซึ่งเป็น ผู้สอน นักออกแบบ และนักเรียน พบว่า ผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ออกแบบมานั้นได้รับการตอบรับที่ดี และเหมาะสมกันการใช้งานของนักเรียนในเชิงกายภาพ เชิงการเรียนรู้ และเชิงระบบตามแนวคิดการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ซึ่งมุ่งเน้นการออกแบบที่ยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (User-centered Design)

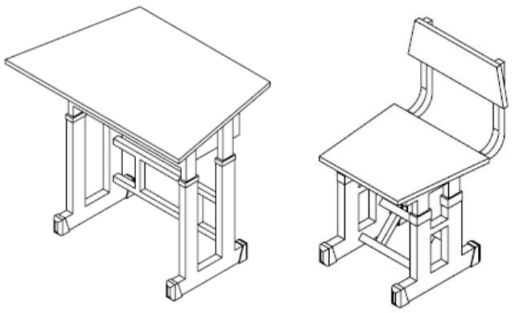
ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียน ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนการออกแบบและพัฒนาโดยเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมา หลักการออกแบบผลิตภัณฑ์และเฟอร์นิเจอร์ พฤติกรรมของเด็กในช่วงอายุ 5 - 9 ปี จากนั้นจึงร่างแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียน จำนวน 7 แบบร่าง และนำไปประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านการออกแบบ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาแบบร่างให้เหมาะสมกับการผลิต และนำไปสู่การออกแบบและทดลองผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียน โดยคำถึงถึงความปลอดภัย และความเหมาะสมในการใช้งานของนักเรียนในช่วงอายุ 5 - 9 ปี เป็นสำคัญ



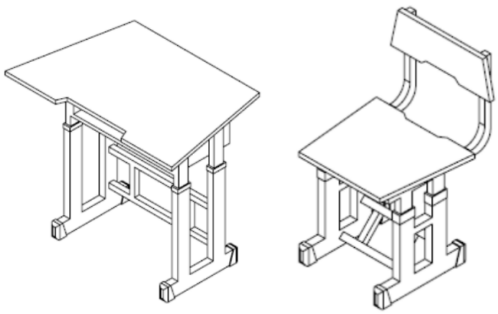
ภาพที่ 1 ร่างแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนแบบร่างที่ 1



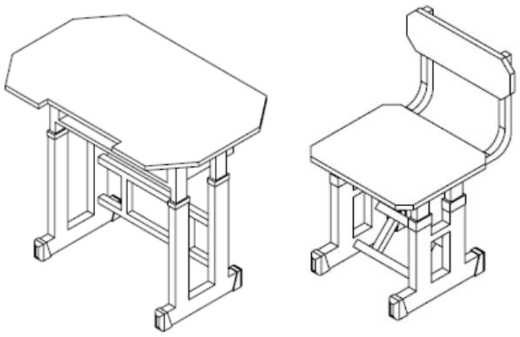
ภาพที่ 2 ร่างแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนแบบร่างที่ 2



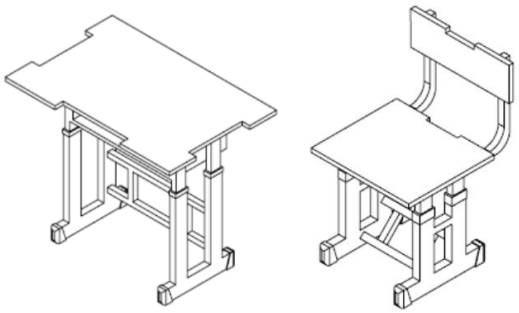
ภาพที่ 3 ร่างแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนแบบร่างที่ 3



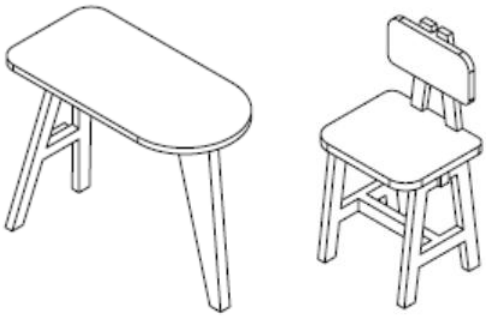
ภาพที่ 4 ร่างแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนแบบร่างที่ 4



ภาพที่ 5 ร่างแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนแบบร่างที่ 5



ภาพที่ 6 ร่างแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนแบบร่างที่ 6



ภาพที่ 7 ร่างแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนแบบร่างที่ 7

ขั้นการดำเนินการ ได้มีการจัดทำแบบประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ออกแบบใหม่สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส รวมถึงแบบสอบถามความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง จากนั้น นำแบบประเมินและแบบสอบถามดังกล่าวไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหา พร้อมทั้งนำข้อเสนอแนะที่ได้รับมาปรับปรุงแก้ไข เมื่อแบบประเมินได้รับการปรับปรุงแล้ว จึงนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ประเมินคุณภาพอีกครั้ง และนำข้อเสนอแนะที่ได้รับมาปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อให้มั่นใจว่าผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ออกแบบใหม่มีคุณภาพและตอบสนองความต้องการของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างเหมาะสม

ขั้นการประเมินผล จะมีการใช้สถิติเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การประเมินคุณภาพของผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง และประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งานที่มีต่อผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ได้รับการออกแบบใหม่ สถิติที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและรอบด้านเกี่ยวกับผลลัพธ์ของการผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียน

3. ผลประเมินความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ถูกออกแบบใหม่ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส ของกลุ่มตัวอย่าง 30 คน

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ถูกออกแบบใหม่ในภาพรวม สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส

หัวข้อการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับการประเมิน
ด้านการใช้งานและร่างกาย (เชิงกายภาพ)			
1. ผลิตภัณฑ์นี้ ใช้แล้วรู้สึกสะดวกสบาย	3.77	0.68	ดี
2. ผลิตภัณฑ์มีขนาดพอดีกับตัวของฉัน	3.53	0.51	ดี
3. ผลิตภัณฑ์ แข็งแรง ไม่โยก และไม่ทำให้กลัวว่าจะล้ม	3.70	0.65	ดี
4. ผลิตภัณฑ์ไม่มีเหลี่ยมคมหรือส่วนที่ทำให้ฉันเจ็บ	3.70	0.70	ดี
ด้านการเรียนรู้และกิจกรรม (เชิงการเรียนรู้)			
5. ผลิตภัณฑ์ช่วยให้ฉันตั้งใจเรียนได้ดีขึ้น	3.77	0.97	ดี
6. ฉันสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น วาดรูป เขียนหนังสือ หรือทำงานกลุ่ม ได้สะดวก	3.87	0.73	ดี
7. ผลิตภัณฑ์ทำให้ฉันสนุกกับการเรียนในห้องเรียนมากขึ้น	3.60	0.67	ดี
ด้านการใช้งานในห้องเรียน (เชิงระบบ)			
8. ผลิตภัณฑ์สามารถขยับหรือจัดวางใหม่ได้ง่ายเมื่อต้องทำกิจกรรม	4.17	0.53	ดี
9. ผลิตภัณฑ์ใช้ได้กับการเรียนหลายแบบ เช่น เรียนคนเดียว หรือเรียนเป็นกลุ่ม	3.57	0.68	ดี
10. ฉันอยากใช้ผลิตภัณฑ์แบบนี้ในการเรียนทุกวัน	3.67	0.96	ดี
ภาพรวมทั้งหมด	**3.73**	**0.71**	ดี

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ผลการสำรวจความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง 30 คน ต่อผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่ถูกออกแบบใหม่ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส พบว่า โดยรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับดี (ค่าเฉลี่ย 3.73 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.71) โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์สามารถขยับหรือจัดวางใหม่ได้ง่ายเมื่อต้องทำกิจกรรมได้รับความพึงพอใจสูงที่สุดในระดับดี รายการประเมินเกี่ยวกับหัวข้อ ผลิตภัณฑ์ใช้ได้กับการเรียนหลายแบบ เช่น เรียนคนเดียวหรือเรียนเป็นกลุ่ม ได้รับความพึงพอใจน้อยที่สุดแต่ยังอยู่ในระดับดี

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาพบว่า สภาพแวดล้อมการเรียนรู้และเฟอร์นิเจอร์ภายในห้องเรียนยังไม่สอดคล้องกับบริบทการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน ซึ่งยืนยันความสำคัญของการศึกษาบริบทห้องเรียนเพื่อกำหนดแนวทางการออกแบบ ธยา ภิรมย์ และคณะ โดยสามารถอภิปรายได้ใน 3 มิติหลัก ดังนี้ 1) มิติด้านกายภาพ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้งานมีสภาพชำรุดและขนาดไม่เหมาะสมกับสรีระของนักเรียนช่วงอายุ 5 - 9 ปี ส่งผลต่อท่าทาง ความสะดวกสบาย และความปลอดภัย อันอาจกระทบต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ (ธยา ภิรมย์ และคณะ, 2562) สอดคล้องกับแนวคิดที่ชี้ว่าการออกแบบที่เหมาะสมกับสรีระช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและลดความเสี่ยงด้านสุขภาพ (ประภัสสร เส้งสุ้น และกันต์ฤทัย สิริวรกุลศักดิ์, 2562) จึงจำเป็นต้องประยุกต์ใช้หลักการยศาสตร์และการออกแบบที่ยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง 2) มิติด้านการเรียนรู้ รูปแบบกิจกรรมของผู้เรียนมีความหลากหลาย แต่เฟอร์นิเจอร์ยังคงเป็นรูปแบบดั้งเดิม ขาดความยืดหยุ่น ส่งผลให้ไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ระบุว่าบรรยากาศและองค์ประกอบในห้องเรียนมีผลต่อแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (แจ้ง บุตรโสภา และคณะ, 2556) และ 3) มิติด้านระบบและบริบท ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ทรัพยากร และการใช้พื้นที่ร่วมกันในโรงเรียนขนาดเล็ก ส่งผลต่อการพัฒนาเฟอร์นิเจอร์ให้สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเห็นตรงกันถึงความจำเป็นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีความยืดหยุ่น ปลอดภัย และรองรับความแตกต่างของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอในการออกแบบที่คำนึงถึงความหลากหลายของสรีระเด็ก (สิริยากร สุสมร และคณะ, 2557) การออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนควรดำเนินการอย่างบูรณาการทั้งด้านกายภาพ การเรียนรู้ และระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียนและบริบทของโรงเรียนชุมชนในยุคการศึกษาปัจจุบัน

2. ผลการวิจัยด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนชี้ให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้แนวคิดการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ร่วมกับการออกแบบที่ยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง มีความเหมาะสมต่อการแก้ปัญหาในบริบทโรงเรียนชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์พฤติกรรมและความต้องการของผู้ใช้จริง (นักเรียนและครู) เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์แบบร่างผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและสอดคล้องกับรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริวัฒน์ สาระเขตต์ และคณะ ที่ระบุว่าการคิดเชิงออกแบบเป็นกระบวนการสำคัญในการแก้ปัญหาเชิงซับซ้อนผ่านการเข้าใจผู้ใช้ การประเมินแบบร่างโดยผู้เชี่ยวชาญมีส่วนสำคัญในการปรับปรุงรูปแบบให้มีความเหมาะสมทั้งด้านการใช้งาน ความปลอดภัย และความเป็นไปได้ในการผลิต อันเป็นการเชื่อมโยงระหว่างการออกแบบเชิงแนวคิดกับการผลิตเชิงปฏิบัติอย่างเป็นระบบ (ศิริวัฒน์ สาระเขตต์ และคณะ, 2565) นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนว่าแนวคิดการคิดเชิงออกแบบสามารถสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมเฟอร์นิเจอร์เพื่อการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ข้อจำกัดเชิงบริบท (มะยุรีย์ พิทยเสนีย์ และพิชญาภา ยวงสร้อย, 2564) โดยสรุป การบูรณาการ Design Thinking กับ User-centered Design ช่วยให้การออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้จริง คำนึงถึงความปลอดภัยและพัฒนาการของผู้เรียน และมีศักยภาพในการยกระดับสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเป็นรูปธรรม

3. ผลการวิจัยด้านแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนของโรงเรียนวัดไทยาวาส ซึ่งดำเนินการตามหลักการออกแบบผลิตภัณฑ์และสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์พฤติกรรมและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้สอน นักออกแบบ และนักเรียน รวมจำนวน 30 คน พบว่า ความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบใหม่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี (ค่าเฉลี่ย = 3.73, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.71) สะท้อนให้เห็นถึงความเหมาะสมของแนวทางการออกแบบในการตอบสนองต่อการใช้งานจริงในบริบทห้องเรียน เมื่อพิจารณาผลการประเมินเป็นรายด้านตามหลักการออกแบบผลิตภัณฑ์ พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบขึ้นสามารถตอบสนองต่อการใช้งานของนักเรียนได้อย่างเหมาะสมในสามมิติ ได้แก่ ด้านการใช้งานและร่างกาย (เชิงกายภาพ) ด้านการเรียนรู้และกิจกรรม (เชิงการเรียนรู้) และด้านการใช้งานในห้องเรียน (เชิงระบบ) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการออกแบบผลิตภัณฑ์ของ วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างการใช้งาน ความปลอดภัย และบริบทของผู้ใช้ (วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร, 2548) ผลการศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ วิศณี ไชยรักษ์ และวิไลวรรณ พานทอง ที่ระบุว่าการพัฒนาสภาพแวดล้อมและเฟอร์นิเจอร์ภายในห้องเรียนควรคำนึงถึงความเหมาะสมของพื้นที่ การจัดกิจกรรม และความปลอดภัยของเด็ก โดยเฉพาะการออกแบบโต๊ะเก้าอี้ที่ไม่มีเหลี่ยมคมและเหมาะสมกับขนาดร่างกายของเด็กปฐมวัยและประถมศึกษาตอนต้น (วิศณี ไชยรักษ์ และวิไลวรรณ พานทอง, 2564) นอกจากนี้ วิศณี ไชยรักษ์ และขวัญจิต รัตนวรรณนุกูล ได้เสนอว่าแนวคิดการออกแบบเครื่องเรือนเพื่อการศึกษาที่เน้นการเคลื่อนย้ายสะดวก น้ำหนักเบา ใช้วัสดุที่ปลอดภัย และโทนสีที่เหมาะสม ยังช่วยสนับสนุนให้การใช้งานในห้องเรียนมีความยืดหยุ่นและเอื้อต่อกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยสรุป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในห้องเรียนที่พิจารณาประเด็นเชิงกายภาพ เชิงการเรียนรู้ และเชิงระบบอย่างบูรณาการ มีส่วนสำคัญในการยกระดับสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ และส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะในบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก งานวิจัยนี้จึงตอกย้ำความสำคัญของการนำแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการศึกษามาประยุกต์ใช้ร่วมกับบริบททางการศึกษาและข้อจำกัดเชิงระบบ เพื่อพัฒนาครุภัณฑ์ที่สามารถใช้งานได้จริงและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนในช่วงอายุ 5 - 9 ปี (วิศณี ไชยรักษ์ และขวัญจิต รัตนวรรณนุกูล, 2557)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมและเฟอร์นิเจอร์ภายในห้องเรียนของโรงเรียนขนาดเล็กยังไม่สอดคล้องกับบริบทการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยมีปัญหาหลักใน 3 มิติ ได้แก่ ด้านกายภาพ (สัดส่วนและสภาพการใช้งานไม่เหมาะสม) ด้านการเรียนรู้ (ขาดความยืดหยุ่นต่อกิจกรรมเชิงรุก) และด้านระบบ (ข้อจำกัดด้านงบประมาณและการใช้พื้นที่ร่วมกัน) การประยุกต์ใช้ Design Thinking ร่วมกับ User-centered Design ทำให้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองต่อพฤติกรรมและความต้องการของผู้ใช้ได้อย่างเหมาะสม โดยผลการประเมินพบว่า มีความพึงพอใจในระดับดี และสามารถรองรับการใช้งานได้ครบทั้งสามมิติ ส่งผลต่อการยกระดับสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งแนวทางในการพัฒนาต่อในอนาคตในหลายด้าน 1) เชิงการออกแบบควรพัฒนาเฟอร์นิเจอร์ที่มีความยืดหยุ่น ปลอดภัย และสอดคล้องกับสรีระผู้เรียน เพื่อรองรับกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย 2) เชิงการใช้งานและบริบท ควรออกแบบผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับโรงเรียนขนาดเล็ก โดยคำนึงถึงความคงทน ดูแลรักษาง่าย และข้อจำกัดด้านงบประมาณ 3) เชิงนโยบายและการพัฒนา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ควรสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเฟอร์นิเจอร์เพื่อการศึกษาในลักษณะเชิงพื้นที่ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทจริงของสถานศึกษา และ 4) เชิงวิจัยในอนาคต ควรศึกษาผลกระทบระยะยาวของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ต่อพัฒนาการและพฤติกรรมผู้เรียน และขยายการศึกษาไปยังโรงเรียนบริบทอื่น เพื่อพัฒนาเป็นแนวทางมาตรฐานในการออกแบบครุภัณฑ์เพื่อการศึกษาอย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ร่วมกับโครงการวิจัยมูลฐาน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ สัญญาเลขที่ FRB68028/2568 รหัสโครงการ 4778727 โครงการวิจัยเรื่อง การออกแบบชุดโต๊ะเก้าอี้ภายในห้องเรียนที่ส่งเสริมทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนวัดไทยาวาส - นิลดำพิทยานุสรณ์ ปีงบประมาณ 2568

เอกสารอ้างอิง

แจ้ง บุตรโสภา และคณะ. (2556). สภาพบรรยากาศการเรียนการสอนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 5(1), 35-61.

ฐิตินันท์ ดาวศรี และคณะ. (2564). แนวทางการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 11(1), 59-74.

ธยา ภิรมย์ และคณะ. (2562). การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุดโต๊ะ - เก้าอี้เรียนระดับอนุบาลจากไม้ยางพาราโดยใช้เทคนิคการกระจายหน้าที่เชิงคุณภาพ. วารสารวิชาการเทคโนโลยีอุตสาหกรรม, 15(3), 76-92.

นิรัช สุดสังข์. (2559). ระเบียบวิธีวิจัยทางการออกแบบ. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ. (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนพิเศษที่ 235 ง หน้า 4 (24 กันยายน 2561).

ประภัสสร เส้งสุ้น และกันต์ฤทัย สิริวรกุลศักดิ์. (2562). การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงท่าทางและความรู้สึกไม่สบายของร่างกายขณะนั่งเรียนด้วยโต๊ะและเก้าอี้ 2 รูปแบบ. วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน, 25(4), 56-66.

มะยุรีย์ พิทยเสนีย์ และพิชญาภา ยวงสร้อย. (2564). การคิดเชิงออกแบบ: ครูนวัตกรวิถีใหม่. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, 10 (2), 190-199.

วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร. (2548). หลักการและแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: แอ๊ปป้า พริ้นติ้ง กรุ๊ป.

วิศณี ไชยรักษ์ และขวัญจิต รัตนวรรณนุกูล. (2557). การออกแบบสถาปัตยกรรมภายในห้องเรียนเด็กปฐมวัยโดยใช้การเรียนรู้แบบใช้สมองเป็นพื้นฐาน. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล, 18(1), 105-121.

_____. (2564). แนวทางการจัดพื้นที่ภายในห้องเรียนเด็กปฐมวัยที่ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. วารสาร มทร.อีสาน ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 14(1), 83-102.

ศิริวัฒน์ สาระเขตต์ และคณะ. (2565). แผนที่ศิลปะโคราช. วารสารมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, 35(2), 82-96.

สิริยากร สุสมร และคณะ. (2557). การออกแบบชุดโต๊ะเก้าอี้ภายในห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา. วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 5(2), 58-70.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) เปิดรับบทความเฉพาะภาษาไทย โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา ทางวารสารกำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน) ดังต่อไปนี้

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม	ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์	ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน	ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม	ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม	ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม	ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม	ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน	ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจารณ์หรือเสนอแนวคิดใหม่

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 8 - 12 หน้ากระดาษ A4 (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ THSarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง

พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตารางที่ 1 หรือ Table 1 และ ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ตรงกลางหน้าแรก

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุชื่อสังกัดหรือหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทย จำนวนคำอยู่ที่ 300 คำ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3 - 5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3 - 5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด

7) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็น สากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ ดังนี้ (Student Centred Learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปสั้นกะทัดรัดได้ใจความ

2) บทนำ (Introduction) ระบุความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัยและระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) (Originality and Body of Knowledge) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

7) สรุปและข้อเสนอแนะ (Conclusion and Recommendation) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) (Acknowledgement) ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

9) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการอ้างอิงที่มีปรากฏในบทความเท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion)

5) เอกสารอ้างอิง (Reference)

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม - ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด - ปิด แล้วระบุชื่อ - นามสกุล ของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ตัวอย่างเช่น การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ภาครัฐและภาคอุตสาหกรรมจะต้องเตรียมพร้อมในหลาย ๆ ด้านและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การเตรียมพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับอุตสาหกรรมใหม่และเศรษฐกิจยุคใหม่ เป็นการพัฒนาคนสู่อุตสาหกรรมอนาคต เชื่อมโยงทรัพยากรบุคคล ความรอบรู้ นวัตกรรมทางความคิด และเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นหนึ่งเดียวกับการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม (ธนิต โสรัตน์, 2559) โดยเอกสารอ้างอิงที่ใช้ในการอ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า แล้วตามด้วยชื่อหน่วยงานผู้จัดทำ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) พร้อมปีที่พิมพ์ ตัวอย่างเช่น “ภิกษุทั้งหลายรูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซร้รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ” (วิ.ม. 4/20/27) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลผู้แต่ง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกสาวดี เชี่ยวชาญ, 2557)

3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (นิรมัย คุ้มรักษา และอัจจิมา ศิริพิบูลย์ผล, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งรายแรก แล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ทศพร คำผลศิริ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงกับปีปัจจุบันมากที่สุด (ค้นพบล่าสุด) หรือหากเป็นแนวคิดทฤษฎีก็ควรอ้างอิงเจ้าของแนวคิดทฤษฎี หรือบุคคลผู้เป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Kiarash, A., 2007)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลาง ตามด้วยนามสกุลของผู้แต่งรายที่สองและตามด้วยอักษรย่อของชื่อภาษาอังกฤษ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Werker, J. F. & Desjardins, R. N., 2004)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Bloom, B. S. et al., 2005)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ.//(ครั้งที่พิมพ์).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

หนังสือ

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

หนังสือ ที่มี DOI

Ewert, A. W. at el. (2014). Outcomes and benefits. England: CAB International. https://doi.org/10.1079/9781845939199.0140.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).//ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความในหนังสือ

ชลิตา บัณฑุวงศ์. (2556). ข้าวและชาวนาไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน พจนก กาญจนจันทร (บรรณาธิการ), คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (หน้า 39-68). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

บทความในหนังสือ ที่มี DOI

Sparks, D. L. (2003). Inorganic Soil Components. In Sparks, D. L. (Ed.), Environmental Soil Chemistry. (2nd ed.). (pp. 47-73). England: Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-656446-4.X5000-2.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อวารสาร.//ปีที่/(ฉบับที่),//เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความจากวารสาร

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

บทความจากวารสาร ที่มี DOI

Baker, D. (2006). The Political Economy of Fascism: Myth or Reality, or Myth and Reality?. New Political Economy, 11(2), 227-250. https://doi.org/10.1080/13563460600655581.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อสารานุกรม,//(เล่มที่อ้าง, เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิทอาจพันธ์. (2537). หม้อคอควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขต หัวเมืองฝ่ายเหนือ, (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้น.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อหนังสือพิมพ์,//เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อวิทยานิพนธ์.//ใน/ระดับวิทยานิพนธ์/สาขา.//ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2558). การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นายมนัส ภาคภูมิ. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. ในรายงานการวิจัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์.//(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์).//ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์.//(ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

ไชยศิริ ลีศิริกุล. (5 พ.ย. 2562). วิถีการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าว. (พระมหาปรัชญ์ อัตถาพร, สัมภาษณ์)

(9) สื่อออนไลน์ (ไม่อนุญาตให้ใช้แหล่งข้อมูลที่มาจาก Facebook)

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่เผยแพร่).//ชื่อเรื่อง.//เรียกใช้เมื่อ/จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ฤทัยชนก จริงจิตร. (2555). กลยุทธ์ข้าวไทยบนฐาน AEC เพื่อก้าวสู่การเป็น Trading Nation เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2563 จาก http://www.tpso.moc.go.th/sites/default/files/862-img.pdf

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไป ระดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ 593/2562. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2562 จาก http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง-ประกาศ/

(10) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ:

ชื่อกฎหมาย.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อเรื่อง (ถ้ามี).//ราชกิจจานุเบกษา/เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระบทสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจนุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2558). คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย Developmental Surveillance and Promotion Manual (DSPM) Promotion Manual (DSPM). เชียงใหม่: สยามพิมพ์นานา.

ประภัสสร ปรี่เอี่ยม และธรรมนูญ รวีผ่อง. (2554). ผลการส่งเสริมพัฒนาการ กล้ามเนื้อมัดเล็กสำหรับเด็กพัฒนาการช้าโดยพ่อแม่ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษใน จังหวัดมหาสารคาม. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

พระสุดรักษ์ วิสุทฺโธ และเดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชนในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 2(2), 8-13

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานสาธารณสุขอ่างทอง. (2560). รายงานทารกน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม ได้รับการคัดกรองพัฒนาการ DSPM ปีงบประมาณ 2560 (อินเตอร์เน็ต). เรียกใช้เมื่อ 15 มิถุนายน 2562 จาก http://atg.hdc.moph.go.th

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2563). ศิลปะการแห่งโนราห์. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/phatthalung/ewt_news.php?nid=508&filename=index.

Dunst, C. J. & Triette, C. M. (1996). Empowerment, effective helpgiving practices and family-Centered care. Pediatr Nurs, 22(2), 334-337.

5. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ได้ที่ https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้แจ้งข้อมูลเพิ่มเติมทาง Email : suriya.sur@mcu.ac.th

6. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบ ด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 12 หน้า (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

7. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิ้งค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

บทความวิจัย (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระบุประเภทของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย

บทนำ (18 pt) (ไม่เกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีมารองรับ)

2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)

3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ



ภาพที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อภาพ..... (16 pt)

ตารางที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อตาราง..... (16 pt)

อภิปรายผล (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt) (ถ้ามี)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

(16 pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ ร่วมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ถ้ามี) (ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

บทความวิชาการ (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt)

บทนำ (18 pt)

(16 pt)

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)